

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV.

ERIK BRATE	GUSTAF CEDERSCHIÖLD	HJALMAR FALK
MARIUS HÆGSTAD	FINNUR JÓNSSON	KRISTIAN KÅLUND
ADOLF NOREEN	LUDV. F. A. WIMMER	

GENOM

AXEL KOCK.

TRETTIOFÖRSTA BANDET.

NY FÖLJD.
TJUGOSJUNDE BANDET.

C. W. K. GLEERUP.
LUND.

OTTO HARRASSOWITZ.
LEIPZIG.

LUND 1915.

Innehåll.

Emil Olson, Om behandlingen av urgerm. <i>hw</i> i de nordiska språken	1
Jón Jónsson, Ætt Haralds hilditannar	26
Ludvig Larsson, En granskning	46
Björn M. Ólsen, Till Eddakvadene	52
II. Til Hávamál. S. 52.	
Johs. Brøndum-Nielsen, Anmälan av »Lis Jacobsen. Kvinde og Mand, en Sprogstudie fra dansk Middelalder»	96
Johs. Brøndum-Nielsen, Anmälan av »Peder Paladius, Danske Skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund af Lis Jacobsen. Første Bind»	106
Sigurður Nordal, Anmälan av »Sturlunga saga efter membranen Króksfjarðarbók. udfyldt efter Reykjarfjarðarbók. Udgiven af det kongelige nordiske Oldskriftselskab. I—II Bind»	111
Axel Kock, Till Arkiv nf. XXVI. 339 ff.	114
.....	
Emil Olson, Kritiska anmärkningar till frågan om samnordisk förlust av <i>w</i>	115
John Loewenthal, Drei Götternamen	153
1. aschw. <i>Ingvi</i> . S. 153. — ahd. <i>Phol</i> . S. 164. — an. <i>Loki</i> . S. 164.	
John Loewenthal, Der indogermanische Name des Bären im Germanischen	154
O. Klockhoff, Nya studier öfver Þidriks saga af Bern	156
I. Cod. Holm. 4 fol. och prologen. S. 156. — II. Sagens komposition. S. 170. — III. Omarbetning af sagan. S. 186. — IV. Hjältebeskrifningen. S. 209. — V. Slutord. S. 212.	
Emil Olson, Anmälan av »Xenia Lideniana»	214

Erik Brate, Møjebro-stenen.....	227
Lis Jacobsen, Om Ordenes Død m. m.....	236
B. Erichsen, Bibliografi for 1913.....	285

Axel Kock, Kritiska anmärkningar till frågan om brytningen i fornnordiska språk.....	321
Magnus Olsen, Til Haraldskvædi strofe 23.....	381
Marius Hægstad, Nekrolog över Hans Ross.....	383
Rättelser.....	388

Om behandlingen av urgerm. *hw* i de nordiska språken.

I.

Beträffande postvokaliskt urgerm. *hw* synas äldre forskare i allmänhet ha varit av den meningen, att *hw* liksom i de västgerm. språken övergått till *h* (som sedan efter välbekanta nordiska ljudlagar bortfallit), eventuellt att hela förbindelsen *hw* på en gång förstummats. Den förstnämnda uppfattningen formuleras t. ex. uttryckligen av Streitberg *Urg. gram.* s. 110, och den framlyser i konstruktioner sådana som **eohwar* > **eohar* > **eóar* hos Leffler *Om v-omlj.* s. 10, **ehwar* > **johwar* > **joh(w)*_R hos Brate *Ä. Vestm. ljudl.* s. 36 not m. fl.

Ännu hos Noreen *Geschichte der nord. spr.*³ § 37 a synes endera av dessa uppfattningar ligga närmast till hands att förutsätta hos förf., då han (utan närmare utredning av förloppet) likställer samnord. **l̥ea* med got. *leihvan*, likaledes *Aisl. gram.*³ § 307, anm. 2, där isl. *huél* härledes ur ett urgerm. **hwehwola*.

I *Aisl. gram.*³ § 74. 2 företräder emellertid Noreen genom den postulerade utvecklingen pl. **ahwōR* > **āwar* en annan mening rörande den nordiska behandlingen av *hw*. Det här antagna kvarståendet av *w* (> *u*) efter *h*-förlusten förutsättes likaså av utvecklingen **ehwar* > **iahuR* > **iāuR* > *íor* *anf. arb.* § 102, anm. 1.

Samma mening beträffande den samnordiska utvecklingen av intervokaliskt *hw* har också uttalats av andra. Så redan före Noreens sist citerade framställningar av v. Friesen *Till den nord. språkhist.* 1: 49 not. Så ock av Pipping *Gramm. stud.* s. 4 not, s. 28 f. (på förra stället **sehwiR* > **sewiR*

> *sewR > sér osv., på senare *ehwar > *ewar > *iawR etc.). Den senare har dels i Gramm. stud., dels i Xen. Liden. s. 139 ff. formulerat vissa regler för bortfall av *w* i de nord. språken, vilka regler bl. a. skulle vara ägnade att förklara en del fall, som ej foga sig i den av Pipping antagna allmänna utvecklingen av *hw*. Genom *w*-förlust före synkopen tiden framför ett sedermera synkoperat *i* skulle förklaras t. ex. isl. fsv. nær < *nāiR < *nāhiR < *nāhwīR, genom tidig *w*-förlust framför nasalerad vokal t. ex. isl. ná, fsv. na v. < *nāq < *nāhā < *nāhwan, isl. náinn < *nāhinaR < *nāhwinAR osv. Dessa Pippings regler för *w*-bortfallet underkastas en granskning i en särskild uppsats i ett senare häfte av denna tidskrift. Av resultatens må här endast anteciperas, att antagandet av *w*-förlust före sedermera synkoperat *i* säkert är oriktigt. Att *w*-bortfall framför nasalerad vokal, även om det verkligen existerat, icke kan ha någon avgörande betydelse för frågan om den allmänna behandlingen av *hw*, framgår av fortsättningen av denna uppsats.

Till den av Friesen, Pipping och Noreen (på sist anf. ställen) företrädde åsikten om en utveckling av intervokalt *hw* till *w* sluter sig även Lindroth Indog. forsch. 29: 147 (med konstruktionen *ehwar > *ēwar > iór).

Slutligen är att nämna Kock, som Arkiv 17: 362 not riktat uppmärksamheten på den olika utvecklingen av former som pres. ind. sing. *sehwiR > isl. sér, *ehwar > isl. jór. Det förra representerar enl. honom ett förlopp *sehwiR > *sehr > sér ¹⁾, det senare *ehwar > *ēwar > jór. Orsaken till den olika behandlingen söker Kock i en skillnad i uttalet av *hw*, som eventuellt kvarstod i samnord. tid, grundande sig på skillnaden mellan ieur. *q*^w i det förra ordet (*sehwan < ieur. *seq^w-) och ieur. *k*^w i det senare (*ehwar < ieur. *ék^wos). Alternativt förklarar Kock olikheten därav, att blott i slut-

¹⁾ Alternativt antager Kock, att hela ljudförbindelsen *hw* på en gång försvunnit. Så ock Arkiv 14: 246: *hwehwa > *hwēl, isl. hvél.

ljud och framför konsonant *hw* utvecklats till *w*: **ehwa*(*R*) > **ehw*(*R*) > **ēw*(*R*), under det framför vokal *hw* givit *h* (som sedermera bortfallit) eller på en gång förstummats, varvid då *sér* etc. vore att förklara ur tvåstaviga former: **sehwan* (> **sēha*) > **sēa* osv.

Då så olika meningar framträtt, torde en sammanhängande undersökning av frågan vara av intresse.

I Norges indskr. 1: 117 ff. och Indledn. s. 64 ff. har Bugge visat, att \perp -runan i samnord. tid måste ha haft namnen \bar{y}_R och \bar{e}_R vid sidan av varandra ¹⁾). Bugge härleder det förra ur ett urnord. **iwar*, det senare ur ett urnord. **ihar* > **ēhar*, växelformer av det nordiska namnet för idegran. Dessa båda växelformer måste, om de existerat, föras tillbaka på en välbekant växling urgerm. **ihwa-*: **i(ǝ)wa-* (jfr t. ex. Lidén Indog. forsch. 18: 502, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 28, Kluge Et. wb.⁷ s. 107), representerad även av mot-sättningen feng. *éoh*, fht. *īcha*, schweiz. dial. *īche* å ena sidan och feng. *éow*, *īw*, fht. *īwa* osv. å den andra. Nu kan **ēR* vara utvecklat endast ur det av Bugge förutsatta (**ihar* >) **ēhar*, resp. ur ett **ēhwar* med samtidigt bortfall av hela förbindelsen *hw*, däremot icke ur ett (**ihwar* > **ēhwar* >) **ēwar*, som nämligen skulle ha gett **ēwR* > **ióR* (jfr Kock Arkiv 17: 355 ff., v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 30 ff.). På grund härav måste i det ursprungliga (**ihwar* >) **ēhwar* *w* ha bortfallit före *h* eller hela ljudförbindelsen *hw* på en gång försvunnit ur uttalet.

Samma ord, som nu berörts, vill Bugge Norges indskr. I: 111, 123 återfinna, använt som mansnamn, i ett par urnord. runinskrifter: dat. sing. *ēhe* på Åsumsbrakteaten (: *ehe ik akaR fahi*), nom. sing. **ēhar* i förkortningen *e* på By-stenen i Norge. Är tolkningen av Åsumsbrakteaten

¹⁾ Annorlunda om dessa förhållanden, men föga övertygande, Grienberger i Arkiv 14: 101 ff., Wimmer Die Runenschrift s. 243 ff.

riktig, skulle vi således här ha ett direkt belägg för utvecklingen *hw* > *h* mellan vokaler. Då Åsumsbrakteaten anses förskriva sig från 6te århundradet, skulle ljudövergången tillhöra en mycket tidig period i de nordiska språkens historia.

Till samma slutsats skulle man komma, om Bugge gissat rätt med avseende på tolkningen av ordet *ea* på den danska brakteaten nr 63 (Kphmns mus. nr 21433) och formen *eizn* på Krogsta-stenen (liksom Åsumsbrakteaten daterad till 6te årh.). Det förra förklarar Bugge Aarbøger f. nord. oldkynd. 1905, s. 288, som ett mansnamn i nom., vars ursprungliga form vore ett **chwan* och som vore identiskt med det forn-tyska **eho* som Förstemann Altd. namenb. 1: 451 sluter sig till ur släktnamnet *Ehingas*. Det senare tolkar han, Norges indskr. 1: 129, som ett **ēingan*, gen. av ett namn **ēinge*, äldre **ehwingan*. Båda äro enligt Bugge avledningar av **ehwa-* (got. *aihva-* osv.) "häst".

Nu bör naturligtvis icke alltför stor vikt fästas vid de anförda tolkningarna av runinskrifter¹⁾. Av större betydelse synes mig däremot den strax förut refererade kombinationen vara. Den visar, att åtminstone i vissa ord eller i vissa ställningar ett urnord. *hw* utvecklats till *h* eller på en gång försvunnit.

Av det material, som från de nordiska språkens historiska perioder kan framdragas till frågans belysande, är helt naturligt somligt av den art, att det icke erbjuder någon hållpunkt för avgörandet i den ena eller andra riktningen.

Så är fallet med den fem. *ō*-stammen urg. **ahwō* (Zupitza Die germ. gutt. s. 60, Fick Vergleich. wb.⁴ 3: 9 osv.) > isl. *á*, fsv. *ā*. I detta ord skulle näml. i nom. (och ack.) sing. troligen *w* falla framför *u* i den urnord. formen **ahwu* oberoende av en allmän utveckling *hw* > *h*. Detta förlopp:

¹⁾ Beträffande de två sist nämnda jfr nedan s. 19, not 1.

**ahwu* > **ahu* > **āu* > *ǫ* antages t. ex. av Noreen *Altisl. gram.*³ § 74. 2. Men även om man antog, att tvärtom *h* bortfallit tidigare än *w*-et, skulle slutformen i detta fall ändå bli densamma: **ahwu* > **awu* > **āu* > *ǫ*.

Visserligen skulle däremot gen. sing. och nom.-ack. plur. av detta ord med olika behandling av förbindelsen *hw* komma att te sig olika. Bortfall av *w* tidigare än av *h*¹⁾ skulle ge förloppet: **ahwaR* (> **ahar*) > **āar* > *ár*, den motsatta utvecklingen av ljudförbindelsen *hw* däremot: **ahwaR* > **āwaR*. Nu har man i fornspråket inga dylika former med bevarat *w*²⁾, och detta skulle således tala för den först anförda behandlingen av *hw*. Men därvid måste beaktas, att även på samma sätt böjda stammar, som i urnord. tid med säkerhet slutat på *-aw* genomgående sakna *w* i böjningen: *þinghá* f. (jfr *heyja* (*þing*) < **hau-jan*), *þá* f. "ofrusen mark" (jfr *þeyja* "töa" < **þau-jan*), *þrá* f. (jfr Falk o. Torp *Et. wb.* 2: 1276 f.). Om böjningen av dessa ord se Noreen *Altisl. gram.*³ § 369. Förlusten av *w* beror naturligtvis på utjämning från former, som ljudlagsenligt sakna *w* (nom.-ack. och dat. sing., dat. plur.), under påverkan även av lika böjda ord utan *w* i stammen: *gjá*, *rá*, *skrá* m. fl.

Det samma, som nu sagts om **ahwō*, gäller även om övriga ifrågakommande fem. *ō*-stammar: urg. **brēhwō* (Falk

¹⁾ Jag inbegriper här och i det följande i detta uttryck även förstummandet av hela förbind. *hw* på en gång.

²⁾ Noreen anför a. st. som belägg för den nämnda pl. **āwaR* nynor. dial. *åger*. Jag har ej kunnat återfinna denna form med *g* enbart i plur. Däremot anföras från nordliga Norge (Helg., Aasen; Salten, Ross) såväl sing. som plur. *aag*. Att detta *g* ej har något med ursprungligt *w* att göra, visas av de i samma trakter förekommande *liaag* m. "lie" och *skjaag* m. "genomskinlig hinna" m. m., det förra = isl. *ljá* obl. form av *lé*, det senare = isl. *skjár*. En dylik tillsats av *g* efter *å* förekommer även i andra norska bygdemål; jfr *haag* "hög" (isl. *hár*) Sæt. Tel. (enl. Aasen), *njaag* "smal, tunn" (isl. *njór*) Smaal. Tel. Sdm. (enl. Aasen). Jämföras kan också utvecklingen av *g* efter *au* i t. ex. *fraug* "groda" (< *frau* < *fraud*) Soler, *saug* "får" (< *sau* < *sauð*) Soler, Toten, *raug* adj. "röd" (< *rau* < *raud*) i samma dial. och dyl. (se Aasen).

o. Torp Et. wb. 1: 44, Kluge Et. wb.⁷ s. 68) > isl. *brá* (jfr nor. dial. *balderbraa*, ä. d. *balderbraa*, sv. *baldersbrå*);

urg. **hahwō* eller **hēhwō* (Lidén Upps.-stud. s. 94, Noreen Aisl. gram.³ § 74. 2) > fnor. *hā* 'nachgras', nor. dial. *ho* och *hå* (Falk Arkiv 6: 117);

urg. **slahwō* (Noreen Altisl. gram.³ § 74. 2) > isl. *slá* "slå", fsv. *slā*, nor. dial. *slo* och *slå* (Falk Arkiv 6: 117);

urg. **slaihwō* (Falk o. Torp Et. wb. 2: 1065) > sv. (*orm*)*slå*, sv. dial. *slo*, nor. dial. *slo*, ä. da. (*orm*)*slaa*;

urg. **taihwo* (Zupitza Die germ. gutt. s. 70, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 163 m. fl.) > isl. *tá* "tå", fsv. *tā*.

För de flesta av dessa ord är dessutom den antagna grundformen mer eller mindre osäker. Isl. *brá* etc. förklaras lika väl ur en sidof orm **brē(ǣ)wō* (som Falk o. Torp a. st. ansätta som utgångspunkt för fht. *brāwe*, feng. *brēw* osv.). Jfr f. ö. även den avvikande uppfattningen av detta ords grundform hos Noreen Sv. etym. s. 6 f., Tamm Et. ordb. 1: 64. — På liknande sätt kan man utgå från en form med *ǣ* (enl. den Vernerska växlingen) även i fnor. *hā* etc.: *ha(ǣ)wo* eller *hē(ǣ)wō* (jfr Lidén a. st., Fick Vergl. wb.⁴ 3: 68, Falk Arkiv 6: 117). — För isl. *slá* etc. ansättes en form urg. **slahō* av Falk Arkiv 6: 117, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 533. — Falk o. Torps **slaihwō* ansluter sig väl närmast till den av Johansson i PBBetr. 14: 301 not 2 ansatta grundformen **slaihō* (vartill även Zupitza Die germ. gutt. s. 69 synes sluta sig). I samma tidskrifts 15de band s. 243 antager emellertid Johansson alternativt urformen **slanhō*, varmed växlar enl. Verners lag det **slang-*, som ingår i t. *schlange* osv. (jfr härmed Noreen Urg. lautl. s. 184). Ytterligare kan nämnas, att Falk Arkiv 6: 117 f. och Pipping Gram. stud. s. 37 söka härleda (*orm*)*slå* ur stammen

**slaiwa*- "slö", vilket dock från betydelsens synpunkt är föga tilltalande ¹).

Det sista av de ovan anförda orden, "tå", kunde ha någon betydelse för här föreliggande fråga, om plur. isl. fsv. *tær* vore så gammal, att den ginge tillbaka till ett urnord. **taihwiR*. I sådan händelse kunde utvecklingen näml. endast ha varit denna: **taihwiR* > **tāhwiR* (> **tāhiR*) > **tāiR* > *tær*. En motsatt behandling av *hw* skulle ha gett: **taihwiR* > **tāhwiR* > **tāwiR* > **tāwR* > **tīór* (jfr beträffande *āw* > *ió* Kock Arkiv 17: 355 ff. och v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 30 ff.). Emellertid är ju ordet icke från början kons.-stam, utan *ō*-stam, och plur. *tær* kan, ehuru samnordisk, vara av så sent datum, att formen blir irrelevant för frågan om utvecklingen av *hw*.

Lika litet bevisande vare sig för den ena eller den andra behandlingen av urnord. *hw* äro de fem. *ōn*-stammarna.

Ett urg. **rūhwīōn* (Fick Vergl. wb.⁴ 3: 350) kan ha ljudlagsenligt utvecklats sig över **rūhiō* > **rūia* till nor. och sv. dial. *rya* (Aasen, Rietz). Men då även med motsatt behandling av *hw* den oblika formen i alla händelser skulle bli *ryu* med *w*-förlust framför *u*-et, kunde naturligtvis ett ljudlagsenligt **rýwa* (< *rūwiō* < **rūhwīō*) ytterst lätt ha ombildats efter den oblika formen (jfr beträffande dylik analogisk *w*-förlust t. ex. isl. fsv. *gata*: got. *gatwō*, isl. nysv. *svala*: fht. *swalawa* osv.). Ordet bevisar således ingenting.

På samma sätt som med nyssnämnda ord förhåller det sig med urg. **sehwiōn* (Fick Vergl. wb.⁴ 3: 425) > isl. *-sjá* (i sammansättningar *ásjá*, *eptírsjá* etc.), fsv. *-sea* (*forsea* m. fl.) och med urg. **sīhwīōn* (Zupitza Die germ. gutt. s.

¹ Med avseende särskilt på Falks ena alternativ till förklaring: "den hvis bid ær sløvt" må anmärkas, att ormslån i äldre tid ansågs som giftig.

68 f., Kluge Et. wb.⁷ s. 423, Falk o. Torp Et. wb. 2: 960, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 439) > isl. *sía* f. "sáll" ¹⁾).

Det återstår emellertid, sedan dessa ordgrupper utgallrats, ett icke alldeles obetydligt antal former med urg. *hw*, som för vår fråga synas vara av större eller mindre betydelse. Jag övergår till dessa, i det jag förutskickar den anmärkningen, att materialet nästan genomgående synes peka i en bestämd riktning: i förbindelsen *hw* har *w* fallit tidigare än *h* (eller ock hela ljudförbindelsen samtidigt förstummats).

Urg. **ahwala-* (Zupitza Die germ. gutt. s. 63, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 8; jfr även Walde Lat. et. wb.², under *aculeus*) > urn. **ahwalar* > **ahalar* > *aalR* > isl. *-áll* (i sammans. *soð-áll* 'köttgaffel'); plur. **ahwalōR* > **ahalōR* > **alar* > isl. **álar*. En motsatt behandling skulle i sing. gett: **ahwalar* > **āwalar* > isl. **áfall*. Då emellertid plur. under den senare förutsättningen skulle ha fått gestaltningen **ahwalōR* > **āwalōR* > **āwlar* > **ōlar* > isl. **álar*, så kunde dock sing. **áfall* ha ombildats till *áll* efter pluralen. Å andra sidan är här emot att anmärka, att en dylik omgestaltning av en tvåstavig sing. efter den synkoperade pluralen åtminstone vid mask. subst. synes vara ytterst sällsynt. Av ord på *-il-*, *-al-*, *-ul-* känner jag intet ²⁾, av ord på *-in-*, *-an-* etc. blott det tvivelaktiga *ræxn* (Torp i inledn. til Hægstad o. Torp Gamalnorsk ordb. s. XLIV). Menar man, att ombildningen här legat närmare till hands än vanligt på grund av den

¹⁾ I det sistnämnda måste i varje fall *i* (i st. f. väntat *e*) framför *h* förklaras ur oblika formen, där *u* i ändelsen hindrat övergången till *e* (jfr Noreen Aisl. gr.³ § 106. 3, Kock Sv. ljudhist. 1: 134).

²⁾ Hit höra nämligen säkert icke, såsom stundom antagits, orden *iarl* och *karl* (i st. f. **irill* o. **kerill* från plur. *iarlar* o. *karlar*). Förekomsten av de enstaviga formerna även på utomnord. botten i dessa ord (feng. *eorl*, fsax. *erl* osv., feng. *ceorl*, *carl*, fht. *karl* etc.) visa, att i dessa ord redan i urgammal tid suffixet *-l* (utan mellanvokal) växlat med *-il*.

stora olikheten mellan sing. **áfall* och pl. **álar*, så kan härtill svaras, att i så fall ett överförande av ljudförbindelsen *āf* till plur. (alltså ett isl. **áfall*, pl. **áftar*) varit minst lika naturligt som den motsatta vägen.

Urg. **lahwaz* (Zupitza Die germ. gutt. 65, 133 f., Fick Vergl. wb.⁴ 3: 357, Falk o. Torp Et. wb. 1: 614)¹⁾ > urn. **lahwar* > **lahar* > **lār* > fsv. *lār*, isl. *lær* "lår". En utveckling med bortfall av *h* tidigare än av *w* skulle gett: **lahwar* > **lāwar* > **lōr* och (enligt Noreen Aisl. gram.³ § 74. 2) > **lōr*, i fisl. i varje fall genom *R*-omljud **lør*. — Emellertid må det anmärkas, att andra, t. ex. Bechtel Die hauptprobl. 243, Noreen Urg. lautl. 132, Lidén Bezz. Beitr. 21: 94, Stud. zur altind. u. vergl. sprachgesch. 66, Indog. Forsch. 19: 365 ff., utgå från grundformer (**lahaz*, *lahiz* osv.) utan labialisering.

Urg. **līhwan* (Zupitza Die germ. gutt. s. 65, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 367 osv.) > urn. **līhwan* > **lēhwan* (> **lēha*) > **lēa* > isl. *ljá*, fsv. *lea* "låna". Verbet böjes ursprungligen starkt (got. *leihwan*, *láihv*, *laihvum*, *laihvans* osv.), men har i de nord. språken fått svag böjning (pret. fisl. *léða*, fsv. *læpe*). Under förutsättning, att i förbindelsen *hw w*-et bortfallit tidigare än *h*-et, äro detta nordiska verbs alla former undantagandes pres. ind. sg. (**līhwiz* > **līhiz* > **līr*²⁾) fullt ljudlagsenliga, vare sig den svaga böjningen förskriver sig från tiden före eller efter de ljudprocesser, varigenom såväl *h* som *w* slutligen förstummades. Den motsatta utvecklingen av *hw* skulle däremot gett: inf. **lēhwan* > **lēwa(n)* > isl. **léfa*, under förutsättning av stark böjning pres. ind. sing. **līhwiz* > **līwiz* > **līwr* > **līr*, 1 plur. **līhwum* > **līwum* > **līum* > **līóm*, 2 plur. **līhwip* > **līwip* > isl. **líföð*²⁾, 3 plur.

¹⁾ Pipping Xen. Liden. s. 142 ansätter **lahwiz* — för att i överensstämmelse med sin teori kunna förklara *w*-bortfallet. Emellertid inser man ej, hur man med denna utgångspunkt skall kunna förklara fsv. *lār* utan omljud, i all synnerhet om man som P. antar *i*-omljud även efter kort rotstavelse. Isl. *lær* har naturligtvis, som allmänt antages, *æ* genom *R*-omljud.

²⁾ Om uteblivande av överg. *ī* > *ē* framför *h*, då följande stavelse innehåller *i* el. *u*, se Lindgren Sv. landsm. XII. 1: 165 ff. samt not 1 s. 8 cit. litt.

**lēhwa* > **lēwa* > isl. **léfa*; under förutsättning av svag böjning pres. ind. sing. **lēhwēr* > **lēwēr* > isl. **léfir*, plur. = ovan, pret. **lēhw(ē)ðō* > **lēwða* > **ljóða* osv. Det är uppenbart, att man här endast genom antagande av ytterst invecklade — och jag tillägger: otroliga — utjämningsprocesser kan konstruera fram de faktiskt föreliggande nordiska formerna.

Nu har visserligen Pipping, såsom inledningsvis nämndes, antagit ett tidigt bortfall av *w* dels framför ett sedermera synkoperat *i*, dels framför nasalerad ändelsevokal. Genom dessa antaganden skulle ett starkt böjt pres. ind. sing. ge: **līhwik* > **līwīk* > **līik* > **līr*, inf.: **lēhwan* > **lēwan* > **lēa*, och genom utjämning från dessa skulle de övriga formernas *w*-förlust förklaras. Redan ovan har jag emellertid anmärkt, att antagandet av *w*-bortfall framför sedermera synkoperat *i* utan allt tvivel är oriktigt. Att icke alla formerna av verbet kunna rimligen förklaras ur inf., även om Pippings mening beträffande denna forms utveckling är riktig, torde vara tydligt.

Urg. **nēhwa*- (Zupitza Die germ. gutt. s. 66 ff., Fick Vergl. wb.⁴ 3: 289 osv.) > urn. **nāhwa*- (> **nāha*-) > **nā(a)*- > isl. *ná*- fsv. *na*- i sammansättningar (isl. *nábúi*, *náborinn*, *nágranni* etc., fsv. *naboe*, *nabundin*, *nabyggiare* m. fl.). Vid sidan härav förekommer på fvästnord. botten ett mycket sällsynt *nó*- (såvitt jag kunnat finna uppvisat blott från ett ställe i hskr. Cod. AM 677 i ordet *nógrana*, se Gíslason Um frumparta s. 171 och jfr Wadstein Fnor. hom. ljudl. s. 73). Kock Indog. Forsch. 5: 155 och Noreen Aisl. gram.³ § 74. 2 anse *nó*- såsom ljudlagsenligt uppkommet ur ett urn. **nāhwa*- genom *w*- (enl. Noreen, som antar sonantisering, *u*-)omljud, och Noreen menar, att denna övergång skett i starktonig ställning, under det att ett urnord. **nāhwa*- i svagtonig ställning gett det vanliga *ná*-, emedan *u*-omljud i svagtonig ställning ej inträtt (a. arb. § 75). Såvitt jag förstår, kan emellertid på denna enstaka form *nó*- alldeles

ingenting byggas. Men om den verkligen representerar ett annat uttal än *ná-*, förefaller det otroligt, att akcenten i dylika sammansättningar skulle ha legat så övervägande på senare ledet, att endast detta obetydliga spår av en motsatt akcentuering skulle föreligga. Om *nó-* är en från *ná-* skild form, torde den därför böra förklaras på annat sätt. Jag erinrar om, att i fvästnord. flera sammansättningar finnas, vilkas senare led börjar med *w*, och av vilka helt visst en och annan kan vara mycket gammal¹⁾. I en sådan sammansättning som t. ex. (urnord. **nāhwawisti* >) isl. *návist* kan *ā* ha omljutts till *ō* > *ō* på grund av senare ledets *w* (i förening med nasalens), och från dylika former kan *nó-* sporadiskt ha spritt sig även till andra sammansättningar, under det i allmänhet omvänt *nó-* även i sammansättningar, vilkas senare led börjar med *w*, ersatts av det vanligare, i andra sammansättningar ljudlagsenliga *ná-*. Att utvecklingen varit denna eller att i varje fall *ná-* är den även i starktonig ställning ljudlagsenliga utvecklingen av urn. **nāhwa-*, styrkes i hög grad av de närmast följande formerna²⁾.

Urg. **nēhwōz* kompar. (jfr fsax. och fht. *nāhōr*) > urn. **nāhwār* (> **nāhar*) > **nā(a)r* > fsv. *nār* adv. och konj. "när", sv. dial. *når*, da. *naar*, nor. dial. *naar*. Jfr Noreen Altschw. gram. § 471, anm. 5. Som frågeord måste formen ha varit ursprungligen betonad, och den ljudlagsenliga utvecklingen hade i detta fall med motsatt behandling av förbindelsen *hw* varit:

¹⁾ Jfr t. ex. överensstämmelsen mellan isl. *návist* o. fht. *nāh-wist*.

²⁾ Någon instans emot den antagna utvecklingen av ljudförbindelsen **nāhw-* utgöra naturligtvis icke isl. *nó(u)ngr* vid sidan av *náungr* och *nónd* f. jämte *nánd*. I båda beror *ó* på *u*-omljud (jämte inverkan av nasalens), Väcklingen *nánd*: *nónd* förklaras ur olika suffix **nāhwandi* (jfr Tamm Fornord. fem. på *-ti* och *-ipa* s. 8, Fick Vergl. wb.⁴ 8: 290): **nāhwundi* (Hellquist Arkiv 7: 20). — *U*-omljud föreligger naturligtvis också i sådana former som *nópom*, *nāþo*, *nóþo*, pret. av *ná* v., *nōnosto* superlat. av *náinn*, *nólgoþosc* pret. av *nālgask* (Larsson Ordförrådet). Genom inflytande från dylika former har *o*, *ó* inkommit även i andra former av sistnämnda verb: *nólgasc*, *nólgaþesc* o. d. (ex. hos Larsson, Wadstein Fnor. hom. ljudl. s. 73).

**nāhwōR* > **nāwar* > **nōwar* > **nōwar* ¹⁾). Av en dylik form finnes emellertid intet spår.

Urg. **nēhwiz* kompar. (Fick Vergl. wb.⁴ 3: 290 osv.) > urn. **nāhwīR* (> **nāhīR*) > **nāiR* > isl. fsv. *nær* adv., prep. och konj. Hade *h* bortfallit tidigare än *w*, skulle utvecklingen i stället ha blivit: **nāhwiz* > **nāwīR* > **nēwR* > **nīōR* (beträffande utvecklingen *ēw* > *iō* se Kock Arkiv 17: 355 ff., v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 30 ff.). — Jag bortser här (jfr ovan s. 2 och s. 10) från Pippings mening om ett speciellt tidigt *w*-bortfall framför det sedermera synkoperade *i*-et.

Urg. **nēhwēn* (Fick Vergl. wb.⁴ 3: 290, Falk o. Torp Et. wb. 1: 751 osv.) > urn. **nāhwan* (> **nāha*) > **nāa* > isl. *ná*, fsv. *nā* v.; pres. ind. sing. **nāhwēR* (> **nāheR*) > **nāeR* > isl. *náir*; pret. **nāhw[ē]ðō* (> **nāh[ē]ða*) > **nāða* > isl. *náða* osv. Alla former bli med den här förutsatta behandlingen av *hw* ljudlagsenliga. Med bortfall av *h* och *w* i motsatt ordning skulle vi däremot ha fått: inf. **nāhwan* > **nāwa(n)* > **nōwa* > **nōwa*, pres. ind. sing. **nāhwēR* > **nāweR* > **nōweR* > **nōweR*, pret. **nāhw[ē]ðō* > **nāw[e]ða* > **nōða* > **nōða* osv. Om möjligheten att från dessa former komma fram till de faktiskt föreliggande, gäller — och kanske i ännu högre grad — vad ovan s. 10 sagts om verbet isl. *ljá*, fsv. *lea*. Här som i fråga om det sistnämnda gäller också, att inf., även om denna i enlighet med Pippings antagande ljudlagsenligt skulle bli *nūi* på grund av tidigt *w*-bortfall framför den nasalerade ändelsevokalen, icke ensam kan förklara hela paradigmet.

Urn. **nāhwīnAR* (> (**nāhīnAR* >)) **nāiñR* > isl. *náinn* adj. Emellertid skulle detta isl. ord vara ljudlagsenligt även med motsatt behandling av *hw*, om Pipping har rätt i sitt nyss berörda antagande av *w*-bortfall framför nasalerad vokal. Utvecklingen bleve nämligen: *nāhwīnAR* > **nāwīñR* > **nāiññ*.

¹⁾ Med avs. på överg. *ǰ* > *ō* efter nasal se Kock Indog. forsch. 5: 155.

Urg. **sehwan* (Zupitza Die germ. gutt. s. 68, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 425, Kluge Et. wb.⁷ s. 422, Falk o. Torp Et. wb. 2: 953 osv.) > urn. **sehwan* (> **sehan*) > **sēa* > isl. *sjá*, fsv. *sea* v.; pres. ind. sing. **sehwiR* (> **sehīR*) > **sēiR* > isl. *sér* etc.¹⁾, 1 plur. **sehwm* (> **sehum*) > **sēum* > **sjóm* (isl. analog. *sjám*), 2 plur. **sehwiþ* (> **sehīþ*) > **sēiþ* > isl. *séð*, 3 plur. **sehwa* (> **seha*) > **sēa* > isl. *sjá*; pret. sing. **sahw* (> **sah*) > **sā*, pret. plur. **sāhwum* (> *sāhum*) > **sāum* > isl. *sám*; perf. part. **sehwanar* (> **sehanR*) > **sēinn* > isl. *sénn*. Under förutsättning av den här postulerade utvecklingen av *hw* äro alla verbets former ljudlagsenliga. En motsatt behandling av *hw* skulle endast i 1 plur. pres. ind. samt i pret. ge samma resultat. Man skulle däremot få: inf. **sehwan* > **sēwa(n)* > **séfa*, pres. ind. sing. **sehwiR* > **sēwR* > **sjór*²⁾, 2 plur. **sehwiþ* > **sēwiþ* > **séfið*, 3 plur. **sehwa* > **sēwa* > **séfa*, perf. part. **sehwanar* > **sēwanR* > **séfinn* osv. Det är otroligt, att alla dessa ljudlagsenliga former spårlöst försvunnit på grund av en — f. ö. delvis ganska svårbegriplig — utjämning från de förra, vilka äro fåtaligare och, så vitt man kan döma, ingalunda mera använda i språket än dessa. — Från Pippings antagande, att *w* fallit framför sedermera synkoperat *i*, varigenom även pres. ind. (**sehwiR* > **sēwiR* > **sēiR*) *sēr* bleve ljudlagsenligt, bortser jag här som eljest (jfr ovan s. 2, 10, 12). Om Pipping har rätt i att *w* tidigt förlorats framför nasalerad ändelsevokal, skulle däremot de i så fall ljudlagsenliga inf. (**sehwan* > **sēwan*) **sēa* och perf. part. (**sehwanar* > **sēwanR*) **sēinn* naturligtvis givit stöd åt ombildningen av de övriga formerna. Även med inberäkning av dessa former såsom ljudlagsenliga synes det mig dock svårt att förstå, att alla spår av de på annat sätt utvecklade formerna försvunnit.

¹⁾ Strängt ljudlagsenligt väl **sihiR* > **siR* (se t. ex. Kock Sv. ljudhist. 1: 88).

²⁾ Rörande överg. *ēw* > *iū* se Kock Arkiv 17: 355 ff., Friesen Till den nord. språkhist. 1: 30 ff.

Urg. **sēhwi-* (jfr Fick Vergl. wb.⁴ 3: 425) > urn. **sāhwīR* (> **sāhīR*) > **sāiR* > isl. *-sær* (i sammansättningar *auðsær*, *djúpsær* m. fl.). Bortfall av *h* och *w* i motsatt ordning skulle ha gett: **sāhwīR* > **sāwīR* > **sāwR* > **siōr*¹⁾ — jag bortser här som vanligt från den av Pipping antagna tidiga *w*-förlusten framför det sedermera synkoperade *i*-et. För *-sær* har Lindroth Indog. Forsch. 29: 149 not 1 framställt en specialförklaring, enligt vilken den uteblivna verkan av *w*-et beror på ordets förekomst i relativt svagt betonat senare sammansättningsled. Med rätta avvisar emellertid redan Pipping Xen. Liden. s. 140 not 1 denna förklaring med hänsyn till det på alldeles samma sätt utvecklade starktoniga isl. fsv. *nær* (varom ovan s. 12).

Urg. **sehwaðla* (Fick Vergl. wb.⁴ 3: 425, 572) > urn. **sehwaðla** (> **sehaldā*) > *sēalda* > isl. *sjáldr* "syn, pupill". Med motsatt behandling av förbindelsen *hw* skulle *w* ha kvarstått i alla ordets former: **sehwalda* > **sēwalda* > isl. **séfald* (jfr samma typ i isl. *hafald*, *farald*, *rekald* m. fl., Torp i inledn. till Hægstad o. Torp Gamalnorsk ordb. s. LII). Visserligen ligger dock här en i relativt sen tid försiggången påverkan av verbet *sjá* icke alldeles utanför möjlighetens gränser.

Urg. **tehwa* (Fick Vergl. wb.⁴ 3: 153) > urn. **tehwa* > (**teha* >) **tēa* > isl. *té* (i frasen *er einhverjum í té* "det står någon fritt"). Motsatt utveckling skulle resulterat i **tēwa* > **tēw* > **iō*. Den antagna grundformen är emellertid kanske icke fullt säker.

En särställning intar till sist, på grund därav att här förbindelsen *hw* åtföljes av konsonant,

urg. **hwehula* (jfr Noreen Urg. lautl. 118, 149, Kock Arkiv 14: 246)²⁾ > urn. **hwehula* (> **hwehla*) > **hwēla* > isl. *huél* "hjul". Någon annan rimlig utväg till förklaring

¹⁾ Om överg. *āw* > *iō* se Kock Arkiv 17: 355 ff., v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 80 ff.

²⁾ Något annorlunda Fick Vergl. wb.⁴ 3: 116.

av isl. *huél* finnes, så vitt jag kan se, icke. — Biformen isl. *hjóll*, fsv. *hiul* förklaras däremot naturligt ur ett urg. **hwe(g)wla* (som antages redan av Sievers PB Beitr. 5: 149; jfr utom ovan cit. förf. även t. ex. Kluge Urgermanisch³ s. 65, delvis Fick Vergl. wb.⁴ 3: 116).

Det nu framlagda materialet synes mig, såsom redan antecipationsvis anmärkts, otvetydigt peka i en bestämd riktning: i de nordiska språken har den från urgerm. tid ärvda ljudförbindelsen förlorat *w*-ljudet före *h*-ljudet (eventuellt på en gång förstummats). Vissa former äro redan i och för sig bevisande. Till dessa räknar jag samnord. **ēr* (ovan s. 3), isl. *lær*, fsv. *lär* (för så vitt dessa utgå från ett **lahwaz*, jfr s. 9), fsv. *när* etc. (s. 11), isl. fsv. *nær* (s. 12), isl. *-sær* (s. 14), isl. *huél* (s. 14), vilket sistnämnda dock intar en särställning därigenom, att redan i förnord. tid *hw* omedelbart åtföljdes av konsonant. Vid några andra föreligga åtminstone mycket starka indicier: isl. *ljá*, fsv. *lea* (s. 9 f.), isl. *sjá*, fsv. *sea* (s. 13), isl. *sjáldr* (s. 14). Intrycket av materialet i det hela synes mig ofrånkomligt ge den nämnda regeln vid handen.

Det återstår emellertid då att framdraga, vad som eventuellt kan tala emot den sålunda gjorda slutsatsen, och att försöka komma till rätta med detta.

Någon egentlig svårighet synes mig härvid icke vållas av isl. *mór* "måås", pl. *mávar*, som av v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 49 noten anföres som ett bevis för utvecklingen *hw* > *w* i de nordiska språken. Jämte stamformen urg. **maihwa-*, **maihwi-* (jfr Noreen Urg. lautl. s. 179, Altisl. gram.³ § 74. 2, Uhlenbeck PB Beitr. 20: 328, 26: 572, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 301 osv.), från vilken v. Friesen utgår och som ligger till grund för fht. *mēh*, måste man även (för feng. *mæw*, *méaw*, ndl. *meeuw*,

mnt. *mēwe* osv.) antaga en form **mai(ǵ)wa-*, **mai(ǵ)wi-* (jfr Lidén Arkiv 13: 38, Kock ib. 18: 232, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 301, Kluge Et. wb.⁷ s. 320¹)). Man har, som Kock a. st. anmärker, rätt att ansätta denna form för de nordiska språken. Härigenom blir plur. *mávar* (< **maiwōR*) fullt ljudlagsenlig, då såsom Kock. bl. a. i citerade uppsats visat, *ai* framför heterosyllabiskt *w* övergår till *ā*. Sing. *mór* är visserligen icke den ljudlagsenliga utvecklingen av ett urn. **maiwaR*, men förklaras lätt därigenom, att pluralens vokal inträngt i sing.: **māwR* > *mór*. Det kan måhända förtjäna att tilläggas, att utjämning från pluralens vokal är naturligare i detta ord än i de lika byggda **saiwR* (isl. *sjór*, *sær*), **snaiwR* (isl. *snjór*, *snær*), då det förra på grund av sin bet. säkerligen användes oftare i plur. än de sistnämnda.

Större vanskligheter vållar det fvästn. *jór* "häst", *Jó-* i namn som *Jóarr*, *Jódís*, *Jófreyr*, *Jófríðr*, *Jógeirr* m. fl. (se Lind Norsk-isl. dopnamn sp. 644 ff.), fsv. *Io-* i *Ioar*, *Io-biorn*, *Ioger*, *Iogærdh* (?), *Iomunder* (Lundgren i Sv. landsm. X. 6: s. 135 ff.), fda. *Joar* (?), *Justen* (Nielsen Oldd. personn. s. 53 f.). Dessa former härledas allmänt ur ett urn. **ehwaR*, identiskt med got. *aihva-(tundi)*, fsax. *ehu-(skalk)*, feng. *coh*, alla ur ett urg. **ehwaz* (Zupitza Die germ. gutt. s. 62, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 23 osv.). En utveckling enligt mönstret av de förut behandlade orden skulle emellertid ge **ehwaR* (> **ehaR*) > **ēaR* > **ēR*. För att komma till de faktiskt föreliggande formerna måste man antaga, att i detta ord *h* förlorats tidigare än *w*-et. En sådan utveckling: **ehwaR* > **ēwaR* > **ēwR* > *iōR* antages också, med smärre avvikelser i detaljerna, av t. ex. Kock Arkiv 17: 362, v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 49, Lindroth Indog. forsk. 29: 147.

I betraktande av det förut vunna resultatet måste man

¹) Jfr f. ö. också, att Suolahti Die deutsch. vogeln. 397 f. anser det fht. *mēh*, varpå det urgerm. **maihwa-*, **maihwi-* bygges, för en mycket tvevelaktig form.

emellertid då uppkasta den frågan: har det ifrågavarande ordet i sin byggnad eller historia någonting, som kan förklara den avvikande behandlingen av *hw* i detta fall?

Inför en så ställd fråga har man, såvitt jag kan finna, endast de två möjligheter att välja emellan, som redan framstälts av Kock Arkiv 17: 362 noten.

Enligt den ena av dessa möjligheter hade man att taga fasta på den omständigheten att i **ehwar* föreligger ieur. *hw* (jfr t. ex. Zupitza Die germ. gutt. s. 62, Streitberg Urg. gram. s. 112, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 23 m. fl.), under det att exempelvis **schwan* går tillbaka till en form med ieur. *q^w*¹⁾. Att skillnaden mellan *hw* < ieur. *hw* och *hw* < ieur. *q^w* på nordisk botten skulle ha levat kvar till relativt sen tid, är emellertid redan i och för sig föga sannolikt, då denna skillnad på ett tidigt språkstadium upphäfts såväl i de västgerm. som i det got. språket (jfr Noreen Urg. lautl. 143, Streitberg Indog.forsch. 14: 495 ff., Urg. gram. s. 110). Men härtill kommer ytterligare följande. Ursprunget till den urgerm. förbindelsen *hw* är i flera fall oviss. Bland ovan behandlade ord, som på nordisk botten visa samma utveckling som **schwan*, befinna sig emellertid icke blott ord, som med säkerhet eller sannolikhet kunna föras tillbaka på ieur. *q^w*: **ihwa-*, [**lahwaz*,] **lihwan*, **hwehwla*, utan även ett par, som med största sannolikhet leda sitt ursprung från former med ieur. *hw*: **ahwala-*²⁾, **nēhwa*, **nēhwiz*, **nēhwēn* och dithörande³⁾. På en form med ieur. *hw* går också det

¹⁾ Detta oberoende av, om ordet med t. ex. Wiedemann Indog.forsch. 1: 250, Zupitza Die germ. gutt. s. 68, Walde Lat. et. wb.² s. 387 föres till samman med lat. *insequē*, grek. *ἐρνεε* osv. eller med Aufrecht Kuhns Zeitschr. 1: 352, Falk o. Torp Et. wb. 2: 953, Kluge Et. wb.⁷ 422, Feist Et. wb. der got. spr. 220 och andra till lat. *sequere* "följa".

²⁾ Se ovan s. 8 cit. litt. samt Walde Lat. et. wb.³, under *acer*.

³⁾ Jfr sammanställningarna hos Curtius Grundr. der griech. etym.⁵ 308, Fick Vergl. wb.⁴ 1: 93, 501, 2: 31 ff., 3: 289 ff., Kluge Et. wb.⁷ s. 326 m. fl. En rot **nēq^w* (Zupitza Die germ. gutt. s. 66 f.), vilar väl helt och hållet på sammanställningen med lit. *nókti* "einholen", "erreichen", "reifen", lett. *nākt*

likvisst mindre säkra *té* tillbaka ¹). Under sådana omständigheter torde den förklaring ej kunna upprätthållas, som grundar sig på skillnad i *hw*-ljudets kvalitet.

Den andra av Kock framställda möjligheten för förklaring av motsatsen *jór*:*sér* var den, att *hw* framför konsonant och i slutljud utvecklats till *w*: **ehwR* > **ēwR* > *jór*, men framför vokal till *h* (resp. på en gång bortfallit): **sehwan* > **sēa* etc., så att formerna av verbet "se" vore att förklara ur dylika former med intervokaliskt *hw*. Härtill är att anmärka, att de flesta av ovan behandlade ord uppvisa både former, i vilka *hw* skulle komma framför konsonant och i slutljud, och sådana, i vilka det skulle stå framför (bevarad) vokal, och det blir svårt att förstå, varför just i *jór* de enstaviga formernas ljudlagsenliga vokalisation helt och hållet utträngt de tvåstavigas, i alla andra ord tvärtom. Viktigare är emellertid, att *nær* (s. 12) och *huél* (s. 14), i vilka *hw* alltid intog ställningen omedelbart framför konsonant icke (som *jór*) visa utvecklingen *hw* > *w* (och sålunda icke behandlats annorlunda än t. ex. *sjáldr*, där *hw* stod framför ett ändelse-*a*, som icke synkoperades; jfr s. 14). Även denna förklaringsmöjlighet måste således övergivas.

Någon annan möjlighet att förlika *jór* etc. med det förut vunna resultatet rörande utvecklingen av urgerm. *hw* kan jag icke finna. Att förklara vokalisationen ur dat. pl. *jōm* (< **ēum* < **ehwum*), såsom Noreen en gång gjort i PB Beitr. 7: 439, är naturligtvis föga tilltalande ²). — Det

"kommen", vilkas bet. emellertid på intet sätt tvinga till släktskap med det germ. ordet. — Oberättigat finner jag det att med Zupitza s. 191 skilja isl. *ná* v. etc. från de övriga orden och föra detta ensamt till roten (*e*)*nēk*-.

¹) Se Fick Vergl. wb.⁴ 3: 153.

²) Noreens förklaring: **ehwaR* > **iahuR* > **iāuR* > *iōr* Aisl. gram.³ § 102, anm. 1 förutsätter liksom de nyss omtalade möjligheterna en annan utveckling av *hw* än i övriga i denna uppsats behandlade ord. Detsamma gäller även vissa äldre förklaringar, såsom t. ex. av Falk Arkiv 3: 293, Bugge PB Beitr. 15: 399.

fsax. *ehu-* kunde ha givit ett uppslag till förklaring även av den nordiska formen, om denna sammansättningsform vore ett arv från samgermansk tid (så t. ex. Möller i PB Beitr. 7: 521 not 1). Så är emellertid helt visst icke fallet, utan den avvikande sammansättningsformen är en fornsaxisk egenhet, som förekommer även i andra *a*-stammar (jfr Zupitza Die germ. gutt. s. 62, Holthausen Alts. Elem.-b. § 149).

Jag ser ingen annan utväg ur svårigheterna än att helt enkelt förneka, att *jór* etc. går tillbaka till urnord. **ehwar*. En sådan mening kan synas djärv, men den blir en nödvändig slutsats, då denna enda form omöjligen kan upphäva resultatet av alla de övriga ordens gemensamma vittnesbörd. I själva verket låta sig också fvästn. *jór* och *Jó-*, fsv. och fda. *Io-* förklara även på andra sätt, som synas mig långt ifrån oantagliga.

Vad beträffar fvästn. *jór* "häst", är att märka, att detta ord förekommer uteslutande i poesien (alltifrån Eddasångerna). I betraktande härav vågar jag fatta *jór* som ett lån av feng. *eoh* "häst" ¹⁾. Till dylika poetiska lån från feng. finnas som bekant åtskilliga paralleler. Jag erinrar om *fljóð* "kvinna", *gimr* "ädelsten", *lióði* "furste", *ræsir* "furste", *sumbl* "gästabud", *tjósull* "fjätter" (Bugge Bidrag til den ældste skjaldedigtningens hist. 29 f., Studier ov. de nord. gude- og heltes. opr. 4: 416, Home of the eddic poems XX, 23). Jfr f. ö. Fischer Die lehnw. des altwestn. 188 ff. (196 ff.).

¹⁾ Någon avgörande instans häremot är det icke, även om Bugges tolkningar av ett par urnordiska inskrifter, i vilka han vill återfinna ordet **ehwar* "häst" (se ovan s. 4) äro riktiga. Ingenting hindrar näml. att antaga, att ordet i förhistorisk tid dött ut på nordisk botten och sedan åter inkommit i isl. genom lån. Emellertid äro dessa tolkningar, som redan ovan anmärkts, osäkra. — Mycket litet trolig är Bugges tolkning av en runsten från Roes på Gottland (Sv. forn. fören. tidskr. 11: 118 ff.), där han läser de två första bokstäverna i *iubin* som *jó* ack. sg. "häst".

För det i personnamn ingående fvästn. *Jó-*, östn. *Io-*, erbjuda sig åter två olika möjligheter ¹⁾.

Såsom sammansatta med förledet urg. **aiwa-* anför Förstemann Altd. namenb. 1: 50 f. bl. a. följande germaniska namn: *Eubert*, *Euprand*, *Evahard*, *Euhar* (*Eochar* etc.), *Eumund*, *Euarix* (*Euricus* etc.), *Eulf*. Ett germ. **aiwa-* skall på nordisk botten ljudlagsenligt få utvecklingen: **aiwa-* > **æiw-* > **æw* > *iō-* (se Kock Arkiv 17: 355 ff.). Jag fäster uppmärksamheten på, utan att lägga för stor vikt därvid, att bland de uppräknade tyska namnen, under förutsättning av denna förklaring för den nordiska förleden, fyra ha direkt motsvarighet i de nordiska språken: *Eochar* = fvästn. *Jóarr*, östn. *Ioar*; *Eumund* = fvästn. *Jómundr*, fsv. *Iomunder*; *Euarix* = fvästn. *Jórekr*; *Eulf* = fvästn. *Jóulfr*.

Emellertid skulle det nord. *Jó-*, *Io-* kunna förklaras även på ett annat sätt. Namnet för 'idegran' urg. **ihwa-*: **i(z)wa-* synes i de germ. språken ha varit använt som förled i personnamn. Hit höra sådana namn som de av Förstemann 1: 978 anförda forntyska *Iwin*, *Iwibodo*, möjligen även *Joperht*, *Joprant* m. fl., liksom feng. *Iuwein*, *Iuwino*, *Iwardus* m. fl. (anförda hos Searle Onomast. anglosax.). På nord. botten ha vi möjligen denna förled i fvästn. *Ívarr*, fsv. *Iuar* (jfr Kock Indog. Forsch. 5: 167). I urnord. tid hade man av nämnda ord de båda stammarna **iwa-* och **ehwa-* bredvid varandra (se ovan s. 3). Om man genom kontamination av dessa finge även ett **ēwa-*, så vore ju detta ej förvånande. Men ett dylikt **ēwa-* skulle ljudlagsenligt utveckla

¹⁾ Det kan anmärkas, att ätm. på tyskt språkområde namn sammansatta med germ. **ehwa-* "häst" äro endast osäkert eller i varje fall mycket sparsamt belagda (se Förstemann Altd. namenb. 1: 451). — Ett feng. *Eohric* (år 905) är ett nordiskt *Jórekr* (jfr Björkman Nord. personennamen in Engl. 36 f.). Några andra hos Searle Onomasticon anglosax. förekommande, med *Eo-* börjande namn: *Eomær*, *Eomod*, *Eomund*, *Eoweald* m. fl. vågar jag ej bedöma.

sig till **ēw > *iō-* (jfr Kock Arkiv 17: 355 ff., v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 30 ff.). *Iuarr* och *Jóarr* bleve i sådan händelse endast olika ljudvarianter av samma namn. Dock måste det medgivas, att det onekligen vore något egendomligt, att den på detta sätt uppkomna kontaminationsform, varur *iō-* utgått, just i namnen fått en så stark utbredning i jämförelse med den ur **iwa-* ljudlagsenligt utvecklade formen. På grund härav är vid tolkningen av *iō-* i de nordiska namnen den först framställda möjligheten att föredraga.

Jag tillfogar till sist, att även om de nu föreslagna förklaringarna av fvästn. *jór* och *Jó-*, östn. *Io-* icke skulle vara hållbara och dessa former därför fortfarande få stå som olösta gåtor, det dock synes mig av den föregående utredningen ha framgått, att den allmänna regeln för behandlingen av postvokaliskt *hw* i de nord. språken — i motsats till vad åtskilliga forskare i senaste tid velat antaga — varit den, att *w* bortfallit tidigare än *h* (event. att *hw* på en gång förstummats), icke att *hw* utvecklats till *w*.

II.

På förbindelsen *hw* efter konsonant — *r* och *l* äro de enda, som här komma i fråga — erbjuda de nordiska språken endast få exempel och dessa delvis icke entydiga. Någon fullt säker slutsats beträffande utvecklingen av *hw* i denna ställning kan därför icke heller dragas. Jag framlägger här nedan, vad som torde i frågan kunna anföras.

Med ljudförbindelsen urg. *rhw* förekomma i de nord. språken följande ord.

Urg. **arhwō* (jfr Zupitza Die germ. gutt. s. 63, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 18, Feist Et. wb. der got. spr. s. 31, Walde Lat. et. wb.² s. 57 osv.) > isl. *or*, gen. sing., nom.-ack. pl. *arvar*. Med den nämnda utgångspunkten skulle den sista formen vittna om utvecklingen **arhwōr > *arwōr > arvar*, dvs. om bortfall av

h mellan *r* och *w*. Slutsatsens säkerhet förringas emellertid därav, att motsvarande feng. ord synes uppvisa den Verner-ska växlingen: *earwe* < **ar(ǣ)wō* jämte *earh* < **arhwō* (Noreen Urgerm. lautl. 180). Härigenom uppstår möjligheten att även härleda det nordiska ordet ur ett **ar(ǣ)wō*.

Urg. **ferhwa-* (Zupitza Die germ. gutt. s. 63, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 234 osv.) > isl. *fjor* n., dat. *fjorvi*. Ordet vittnar om förlust av *h* före *w*-et. Något skäl att här antaga någon annan grundform än den med *rhw* känner jag icke.

Samma behandling av *rhw* som föregående ord antyder urg. **ferhwiōz* > isl. *fyrvar* "män" (med utvecklingen **ferhwiōR* > **firwōR* > *fyrwar*). Svårare är emellertid att förklara det vid sidan av *fyrvar* förekommande isl. *firar* med samma bet. Pipping, som antager tidigt *w*-bortfall framför sedermera synkoperat *i*, menar Xen. Liden. s. 142, att pl. **firhwiōR* ljudlagsenligt givit **firhiōR* > **firiōR* > *firar*. Av sing. **firhwiaR* har däremot uppstått **firwīR* > **fyrwīr*, som så genom utjämning givit även plur. *fyruar*. Frånsett att det är högst ovisst, om någon sing. av detta ord någonsin funnits — ordet föreligger överallt i de germ. språken endast i plur. (feng. *fīras*, fsax. dat. pl. *firihun*, fht. dat. pl. *firahun*) — och frånsett att det postulerade *w*-bortfallet utan allt tvivel är ett oriktigt antagande, omöjliggöres Pippings förklaring därav, att ett urn. **firhiōR* icke skulle gett *firar*, utan **firjar*. Jfr näml. isl. *selja* f. < **salthiōn* (Fick Vergl. wb.⁴ 3: 436) och fsv. *snæria* v. < **snarhian* (jfr Falk o. Torp Et. wb., under *snare*), vilka visa att *h* här bortfallit tidigare än *i*-et, och att detta sedan efter den korta rotstavelsen blivit konsonantiskt. — Med samma svårighet laborerar, så vitt jag kan se, även den mening, som för *firar* tillbaka till urg. **firhiōz* med redan urgerm. förlust av *w* framför *i*-et (t. ex. Noreen Urg. lautl. 15, 180, Zupitza Die germ. gutt. s. 64). Dessutom tvingas man med denna upp-

fattning att antaga, att jämte det sålunda ljudlagsenliga **firhiōz* även ett **firhwiōz* med från besläktade former analogiskt återinfört *w* funnits, som gett upphov till isl. *fyrvar*. — Måhända vore det icke alltför djärvt att förmoda, att *firar* liksom åtskilliga andra poetiska ord (jfr ovan s. 19) är ett låneord? För att förklara den korta vokalen i jämförelse med feng. *firas*, som skulle vara mönstret, kunde man då antaga, att det lånats på den tid, då feng. *firas* ännu hette **firhas*. I de nordiska språken bevaras vanligen vokalen kort vid bortfall av *h* efter *r* och *l* (se Noreen Altisl. gram.³ § 119. 2).

Urg. **ferhwiðōz* (Noreen Altisl. gram.³ § 154. 1, Pipping Xen. Liden. s. 151) > isl. *fyrðar* förutsätter utvecklingen **firhwiðōR* > **firwiðōR* > **firwðar* > *fyrðar*, dvs. även här samma behandling av *rhw* som i föregående fall. (Från Pippings mening, att denna utveckling skett blott i sing.: **firhwiðar* > **firwiðR* > **fyrwiðr*, under det plur. regelrätt skulle ge: **firhwiðōR* > **firhiðōR* > **firðar* kan här helt bortses). — Det bör nämnas, att Hellquist Arkiv 7: 168 ansetter grundformen **fir(Ƿ)wiðōz* (jfr även Noreen Urg. lautl. s. 180). Med denna utgångspunkt förlorar ordet sin betydelse för frågan om utvecklingen av *hw*. Något särskilt skäl att här antaga en växelform enligt den Vernerska lagen kan jag emellertid icke finna.

Irrelevant är urg. **hurhwa-* (Sievers PB Beitr. 9: 232, Lidén Stud. zur altind. u. vgl. sprachgesch. 50, 94, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 95) > isl. *horr* m. "nasenschleim". De få ordböcker, som upptaga detta ord, ange ingen böjning. En enligt de föreg. ordens utveckling väntad *wa*-stams-böjning (dat. sing. **hurhwe* > **horwe* osv.) skulle emellertid i ett ord som detta näppeligen kunna komma till synes, då plur. saknas och dat. sing. helt visst varit en ytterst sällan använd form.

Den slutsats, som av det framlagda materialet kan dragas, synes mig trots de reservationer som måst göras, vara den, att den avgjort största sannolikheten föreligger för att förbindelsen *rhw* genom bortfall av *h* utvecklats till *rw* (där *w* sedan efter vanliga regler kvarstått eller bortfallit). Utvecklingen är således motsatt den av postvokaliskt *hw*. Att i denna motsättning emellertid icke ligger något, som talar emot sannolikheten vare sig av det ena eller andra utvecklingsförloppet, är uppenbart. Emellan två andra konsonanter visa som bekant i de nordiska språken även de mest energiskt uttalade konsonanter stor benägenhet att förstummas, och att det säkerligen redan tidigt föga uttalsstarka *h* i denna ställning lättare försvinner ur uttalet än i ställning efter vokal, är icke överraskande.

Det vunna resultatet torde kunna få pr analogiam tillämpas även på ljudförbindelsen *lhw*, ehuru materialet här är dels motsägende, dels osäkert.

På grund härav torde näppeligen med Fick Vergl. wb.⁴ 3: 81, Falk o. Torp Et. wb. 2: 453, Pipping Xen. Liden. s. 143 isl. *hylr* "göl" böra härledas ur ett urg. **hulhwia-*, ehuru med antagande av en annan utveckling av *lhw* ett **hulhwiaR* skulle ge **hulhiaR* > **huljaR* > *hylr*, plur. **hulhwiōR* > **hulhiōR* > **huljaR* > **hyljar* osv. (Jag bortser här från Pippings förklaring, enligt vilken sing. givit **hulhwiaR* > **hylwir*, plur. däremot — med *w*-förlust framför det sedermera synkoperade *i*-et — **hulhwiōR* > **hulhiōR* > **hulioR* > **hylar*)¹⁾. — Härledningen ur **hulhwia-* förkastas även av v. Friesen Xen. Liden. s. 239.

Svåra att i detalj bedöma äro de växlande namnen för "aira flexuosa" i nor. dial.: *smelve*, *smylve*, *smele*, *smile*, *smyle*, *smyly*, *smøl*, för vilka jämte de nära besläktade mht.

¹⁾ Att formen **hulhiōR* skulle ge **hyljar*, icke *hylar*, har framhållits ovan s. 22. Hur man från P:s former sing. **hylwir*, plur. **hylar* kan komma fram till den faktiska böjningen *hylr*: gen. sg. *hyljar*, är svårt att inse.

smilehe, *smëlehe*, *smelwe* ¹⁾ "dünnes gras", nht. *schmiele* "eine grasart" plägar ansättas en grundform urg. **smelhwio* : **smel*(z)-*wio* l. dyl. (jfr Bugge Bezz. Beitr. 3: 119, Persson därst. 19: 268, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 528, Falk o. Torp Et. wb. 2: 1079, Kluge Et. wb.⁷ s. 406, Urgermanisch ³ s. 65). Att de norska ordens skiftande gestalter åtminstone väsentligen bero dels på speciella ljudutvecklingar inom de resp. dialekterna, dels på kontaminationer mellan olika former, är uppenbart (och det är därför t. ex. säkerligen överflödigt att med Falk o. Torp antaga tre olika avljudsstadier i dessa ord). Enligt Aasen Ordb. s. 712 synas alla de norska formerna kunna förklaras ur ett **smilwi* eller liknande, och om han — som jag tror — har rätt häri, skulle som grundform för det nordiska ordet endast behöva ansättas ett **smelhwia* > **smilwia* > **smilwi* (> *smylve* etc.). Emellertid skulle ju också ett **smel*(z)*wio* med z enligt Verners lag vara bestyrkt genom mht. *smelwe*. Utgå de nordiska formerna från en dylik form (så t. ex. Bugge a. st.), sakna de naturligtvis betydelse för den här diskuterade frågan.

¹⁾ Mht. *smelwe* anföres av Persson och Falk o. Torp a. st.. Kluge Urgermanisch³ s. 65, Zupitza Die germ. gutt. 70, men har av mig icke kunnat återfinnas i ordböckerna.

Lund 1913.

Emil Olson.

Ætt Haralds hilditannar.

Þá er sannar sögur hefjast á Norðurlöndum, er sá síður farinn að tíðkast þar (fyrir löngu?) að láta börn heita eftir látnum frændum¹⁾, og er þá jafnframt við því að búast, að sögur um samnefnda frændur renni saman, er stundir líða. Þessi tíska veldur því eðlilega, að sömu nöfn (ættgeng nöfn, ættnöfn) koma fram hvað eftir annað í sömu ættinni, og sannast það bæði af frásögnum útlendra rithöfunda um Danakonunga um og eftir aldamótin 800, og af fornum arfsögnum Norðurlanda. Danakonungar þeir og konungafrændur, er koma fyrst til sögunnar í árbókum Einhards og annara þýzkra höfunda, bera flestir ættgeng nöfn, og eru sum þeirra nafna úr fornsögu Dana (frá 5.—6. öld, sbr. Beov.) svo sem *Hrærekr*, *Hálfðan*, *Helgi*, en sum hafa eigi komið fram áður, svo víst sé, svo sem Sigfróðr, Haraldr, Goðróðr, Rögnvaldr, Ragnfróðr. Allmörg þessara konunganafna koma líka fram í hinni íslenzku arfsögn, er geymst hefir í "Sögubroti af fornkonungum" (Fas. I) og Langfedgatali fornkonunga (SRD. I. sbr. "Hv. Nor. bygd." Fas. II). Þar eru nefndir sem Danakonungar: Haraldr gamli, Hálfðan snjalli, Goðróðr, Helgi, Hrærekr, Haraldr hilditönn, Sigurðr (= Sigfróðr) hringr og Ragnarr²⁾ ("loðbrók"), og er það eigi ólíkleg tilgáta, að sögurnar um þessa fornkonunga hafi geymst á Íslandi fyrir þá sök, að menn töldu þar ættir sínar til þeirra (Oddaverjar beint til Skjöldunga³⁾). Margra

¹⁾ Sbr. G. Storm í Ark. IX. 199—222.

²⁾ Ragnarr Danakonungur er að visu eigi nefndur í útlendum árbókum, og alt óvíst um samband Ragnars jarls († 845) við konungsettina dönsku, en bæði íslenzku sögurnar og Saxi kalla einn son "Ragnars loðbrókar" *Rögnvald*, og hann á samnafna († 808) í árbókum Einhards.

³⁾ Jón Sigurðsson segir (Dipl. Isl. I 508) þar sem hann minnst á Sæmund fráða og ættbálk hans, er "talinn var frá Skjöldungum": "sjáum vér þar einnig ljósa ástæðu til, að Skjöldunga sögur hafa haldist svo lengi við á Íslandi, og verið þar ritaðar". Það má því eigi miða aldur *allra* slíkra sagna á Íslandi við það, hve nær ætla má, að Bjarkamál hafi borist þangað.

þessara konunga er líka getið í forndönskum konungatölum og sagnaritum, en flestra í nokkuð öðru sambandi en hjá Íslendingum, og sumra all-fjarri *Haraldi hilditönn*, sem mikið kveður að bæði í dönsku og íslenzku arfsögninni. Hann er að nokkru leyti godsagnahetja. Ódinn er látinn kenna honum "hamalt at fylkja", eins og Haddingi¹⁾ og Sigurði Fáfnisbana²⁾, en hann heyrir til þeim tíma, er godsögur og sannar sögur mætast, og þá er jafnan mjög torvelt að greina sannsögulega kjarnann frá godsagna-umbúðunum, enda er jafnframt hætt við því, að arfsögnin hafi slengt saman tveimur eða fleirum samnefndum konungum (eða köppum), eða ruglast í athöfnum manna af sömu ætt, er ýmist hétu sömu eða líkum nöfnum, eða höfðu sömu víðurnefni, eða eitthvað var líkt með. Enn er þess að gæta, að saman við dönsku arfsögnina hefir blandast af handahófi fróðleikur sá, er elztu sagnaritarar Dana höfðu úr þýzkum ritum (einkum kirkjusögu Adams frá Brimum, en hann frá Einhard o. fl. sbr. Ark. X. 131.). Fyrir því eru hin fornu konungatöl Dana (svo sem hið langa konungatal Saxa) hvergi nærri laus við útlend áhrif, og bera þess ljós merki, að þar er mörgu ósamkynja ruglað saman, en íslenzka arfsögnin um Dana-konunga (í "Sögubroti" og Langfedgatali) er miklu óbrotari, og virðist engin ástæða til að rekja hana til suðrænna sagnarita³⁾, enda mun Haraldr hilditönn og nánustu frændur hans hafa verið uppi, áður en árbækur Forn-Frakka fara að geta konunga á Norðurlöndum⁴⁾. Allar líkur lúta að

¹⁾ Sax. I. 52. sbr. VII. 363.

²⁾ Sig. Fáfn. II. 23. Haraldr fellir líka "Hunding konung" (Sax. VII. 362), eins og Helgi Hundingsbani.

³⁾ S. Bugge heldur þessu að visu fram í "Norsk Sagafortælling" 136—39 bls., þar sem hann er að grafast eftir upptökum sögunnar um Brá-vallabardaga, en hann játar sjálfur, að tilgátur sínar verði eigi sannar. Sama má vist segja um tilraun H. Schücks (Sv. hist. Tidskr. 1895: 39—88) til að gjöra að sömu mönnum konungana í Sögubroti (og Ynglingatali) og konunga þá, er útlend rit nefna (Sbr. F. J. í Å. n. O. 1895: 357. bls).

⁴⁾ Á 8. öld eftir Norm. I 13.

því, að sögurnar um hann og frændlið hans stafi frá fornum arfsögnum, sem eigi rót sína að rekja til sannra viðburða á Norðurlöndum eftir daga Hrólfs kraka, þá er þar er sem myrkast eftir skímuna, sem fornensku kvæðin Beovulf og Víðsifð varpa yfir öld Hrólfs og samtíðarmanna hans. Reyndar er ávalt hætt við, að í slíkum sögum komi fram menn, sem hafi aldrei verið til öðru vísi en í trú manna. Glundroðinn í konungatölum Dana hefir verið orðinn svo mikill seint á 12. öld, er Sveinn Ákason reit Danasögu sína, að hann treystir sér eigi til að rita óslitið konungatal, heldur hleypur yfir Harald hilditönn og marga aðra Danakonunga, og byrjar eigi aftur fyr en komið er að Knýtlingum eða nánustu forfedrum þeirra. Þó getur hann þess, að á þessu tímabili (eftir daga Ingjalds til Sigurðar Ragnarssonar "loðbrókar") hafi um langt skeið konungasynir eigi tekið ríki eftir fedur sína, heldur dóttursynir eða (bróður- eða) systursynir ("nepotes altera parte tamen regali stirpe editi") konunga, og kemur það nokkurnveginn heim við það, sem sögur vorar segja um (Ívar víðfaðma) Harald hilditönn og Sigurð hring, enda minnir það líka á ummæli Saxa um Ólaf, eftirmann Ingjalds¹⁾, og þá Hring (Ingjaldsson frá Svíaríki) og Ála frækna (Sigurðarson frá Hringaríki), systursonu Haralds hilditannar, eða Hring og Sigurð hring, dóttursonu "Gautreks milda" ("qui et Godefridus est appellatus"²⁾)).

Danskar fornsögur greinast mjög á um foreldra Haralds hilditannar, og eru jafnvel berar mótsagnir um þá í Danasögum Saxa. Hann getur um Borgar ("Borcarus") og Gró sem foreldra "Haralds, er síðar var kallaður hilditönn", jafn-

¹⁾ Saxi (VII. 319. bls) getur þess, að sumir kalli Ólaf systurson Ingjalds (o: son Ásu, IV. 290. bls), en er ófróður um athafnir hans, og kannast því eigi við þá sögn Sveins Ákasonar (SRD. I. 48), að Ólafr hafi lagt mörg lönd undir sig, en sú sögn minnir á íslenzku sögunum um hið mikla herskaparveldi Ívars víðfaðma, sem er eftirmaður Ingjalds (nokkurs), eins og Olafr,

²⁾ Sax VII. 367, VIII. 393, 435, IX. 439. (Sbr. Sax. VII. 363—65 um Ólaf Yngva og Ingjald Svíakonunga samtíða Haraldi hilditönn).

framt því sem hann segir frá upphafi Gyríðar¹⁾, sem verður síðar kona Hálfðanar Borgarssonar og móðir Haralds hilditannar Danakonungs. Gyríðr er talin dóttir Álfs (Sigarssonar) og Álfhildar, dóttur Sigurðar Gautakonungs, en systur Vémundar og Eysteins, sem ekkert er frá sagt. — Ann. Lund. telja Danakonunga á undan Haraldi: *Ingjald* (Fróða-son), þá *Ólaf* (son hans), þá *Ásu* drotningu (dóttur Ólafs), en virðist vera sama kona og Ása illráða Ingjaldsdóttir (systir Ólafs) í Yngl. (43. k.)²⁾. Eftir Ásu er sagt að Haraldr hilditönn hafi komið til ríkis, en eigi beint tekið fram, hvort hún hafi verið móðir hans eða eigi, þótt sambandið vísi helst til slíkrar frændsemi milli þeirra. Hér virðist koma fram sagnasamband milli hinna síðustu Ynglinga (Skilfinga) í Svíþjóð og Skjöldunga í Danmörku (Haralds hilditannar). — Annars lætur Saxi o. fl. Danmörku vera skift milli fimm höfðingja fyrir daga Haralds hilditannar, og kallar Saxi höfðingjana á Skáni "Ostmarus" (Austmar? eða Eystein?) þar sem flest forndönsk konungatöl nefna Borgar (Burghar SRD. I. 16., 19., Borghard SRD. I. 154.). Eitt konungatal (Ser. I. Run. SRD. I. 28) telur þessa höfðingja sonu Ragnars Álfbana ("Regner Alfbane"), sem minnir á "Ragnar loðbrók" og sonu hans. Virðist Borgarr (Bupar o: Bu(r)kar) þar eiga að vera faðir Haralds hilditannar, (er þó einn höfðingja þessara nefndur Hrærekr).

¹⁾ Sbr. Ark. XXIX. 75—76 um "Guritha" og "Sivarus".

²⁾ Sbr. Müllenhoff, D. A. V. 332. Beov. telur Fróða og Ingjald eigi Danakonunga, en lætur þá vera samtíða Hróari og Hrólfí (kraka), eins og Ottar og Aðils Sviakonunga, og Ingjald eiga Freyvöru, dóttur Hróars og systur "Hreðric's" o: Hræreks "hnögguanbauga", sem Lft. (sbr. Hv. N. b. V. og DL I. 500) telur son Ingjalds og föður Fróða, föður Hálfðanar, föður Hræreks, föður Haralds hilditannar. Þótt hér hefði mátt búast við fleirum ættliðum eftir Ynglingatali, sem er áreiðanlegast allra norrænna heimilda um svo forn tíðindi, þá er þessi grein Skjöldungatals merkileg að því leyti, sem hún bendir til: 1) sagnasambands milli Ingjalds, Hræreks og Haralds hilditannar, 2) Upphafs ætt nafna með Danakonungum, 3) Upptöku Fróða og Ingjalds (Bardakonunga) í konungatalið danska sem forfeðra Haralds hilditannar.

Íslenzkum sögusögnum ber eigi heldur saman um faðerni Haralds, þótt móðir hans sé þar alstaðar talin dóttir Ívars víðfaðma Hálfðanarsonar ens snjalla. Í Hyndluljóðum og flestum íslenzkum ættartölum fornkonunga er Haraldr hilditönn talinn sonur Hræreks slöngvanbauga og Auðar (djúp-úðgu) Ivarsdóttur (víðfaðma, sbr. Sögubrot, Langfedgatal, Nj. 25. k.), en Herv. XVI. (Fas. I.) telur Harald son *Valdars* konungs í Danmörku og *Alfhildar* Ívarsdóttur víðfaðma (sbr.: *Alfhildr* amma Haralds hjá Saxa). Herv. telur líka "Eystein illráða" (o: Eystein belja ¹⁾) Svíakonung son Haralds hilditannar, en þess er hvergi getið annars staðar (sbr.: *Eysteinn* ömmubróðir Haralds hjá Saxa).

Það er því mikill ágreiningur milli danskra og íslenzkra sögusagna um fyrirrennara Haralds hilditannar og uppruna hans, en hvorumtveggja kemur saman um það, að Haraldr hafi mist föður sinn á ungum aldri, en móðir hans forðað honum frá óvinum hans, að hann hafi orðið voldugur og víðlendur konungur, og fallið loks í orustu við náfrændur sína (Hring og Ála) ²⁾, en niðjar hans eigi komist til ríkis í Danmörku eftir hann, heldur frændur (útarfar) hans. — *Danska arfsögnin getur eigi neinna niðja Haralds hilditannar*, en Íslendingar hafa skrásett eina ættartölu frá honum (Ldn. V. 1., sbr. Nj. 25. k.). Hafa sumir ³⁾ talið þá ættartölu "marklausan tilbúning", en ólíklegt er, að enginn fótur sé fyrir henni, enda bendir sumt til þess, að hún sé runnin frá Sæmundi fróða í Odda (1056—1133), einum af elztu og merkustu rithöfundum Íslands ⁴⁾. Hann hefir talið ætt

¹⁾ Víðurnefnið "beli" (sama orð og jötunsheitíð Beli, sbr.: Belja-dólgr = Freyr) mun vera samstofna við *kýrheitíð Sibilja* (í Ragnars s. loðbrókar sbr. B. Kahle í Ark. XXVI. 172. bls.).

²⁾ Sögubrot getur að visu eigi frændsemi Haralds við Ála frækna (eins og Saxi), en lætur Starkað gamla vera með Ála, eins og Yngl. 29. k. sem telur Ála til Skjöldunga ættar, og er hann eftir því frændi Haralds.

³⁾ B. Th. Melsted: Isl. I. 284.

⁴⁾ Sbr. Dipl. Isl. I. 502—503.

sína til Hrafns ens heimiska landnámsmanns, sem kom til Íslands úr Þrándheimi og kallaður er "et mesta göfugmenni" ¹⁾ (Ldn. V. 1). Ætt hans er rakin til Haralds hilditannar og eru þeir langfedgar taldir á þessa leið: Hrafn Valgarðs son, (Ævarssonar), Vémundarsonar orðlokars ²⁾, Þórólfs sonar vága-nefs, en Þórólfr er ýmist talinn sonur Hræreks slöngvanbauga, Haraldssonar hilditannar, eða sonur Þrándar ens gamla, Haralds sonar hilditannar. Hér koma fram missagnir um þann son Haralds, sem Oddaverjar töldu kyn sitt til, og er nú eigi unt að vita, hver sögnin er upphaflegri, með því að handrit Landnámabókar greinast á um þetta, og "Sögu-brot" telur þá báða sonu Haralds hilditannar: Hrærek slöngvanbauga og Þránd gamla. Bæði þessi nöfn eru nokkuð tortryggileg, því að faðir Haralds hilditannar er annars staðar nefndur Hrærekr slöngvanbaugi (Hyndluljóð, Langfedgatal), og setja konungatöl Dana konung með því nafni langt á undan Haraldí (skamt frá Hrólfi kraka, sbr. Hreðric í Beov.), en Þrándr gamli virðist upphaflega vera sami maður og höfðingi sá, er fornmenn heldu að Þrándheimur tæki nafn af, þótt líka mætti vera, að átt væri við Þránd þann, er við var kent Þrándarnes í Ømd á Hálogalandi, áttögum Háleygjajarla. Af þessari ástæðu telur S. Bugge ³⁾ ólíklegt, að ættartalan sé á sönnum rökum reist, enda sýnast líkur benda til þess, að ættartala Hrafns heimiska sé skeytt nokkuð

¹⁾ Skyldi það vera eintóm tilviljun, að öll nöfnin á börnum Hrafns minna á fornsögur um Skilfinga og Skjöldunga? (Jörundr, Helgi, Freygerðr, og er Freygerðr í (norrænum) Skjöldungasögum talin konungsdóttir af Norðmæri, er giftast Danakonungi, Sax. VI. 271).

²⁾ "Orðlokarr" mun tákna orðsnjallan mann, sbr.: "ömunlokarr" um tunguna í Arinbjarnarkviðu (15., F. J. Skjalded. B. 40. bls). Dönsk sögn (S.E.D. I. 153) tengir viðurnefnið "Orthiloghe" við Eirik málsþaka ("Ericus disertus", Sax. V.). Svo segir í Vatnsþyrnubrotinu af Þórðar sögu hreðu, er geymt hefir fornminni innan um ýkjur og öfgar, að Þórðr hreða (hinn eldri) hafi fært bygð sína frá Upplöndum í Hising, er hann hafði fengið Helgu Vémundardóttur orðlokars, og virðist það benda til, að fornir sagnamenn hafi hugsað sér óðul Vémundar nálægt Gautelfi.

³⁾ Norsk Sagafortelling 135 bls. n. 1.

lauslega eða af handahófi við Harald hilditönn ¹⁾ (ættlidirnir bæði of fáir og óvíst um sumu þeirra), en fyrir því þarf hún eigi að vera tómur tilbúningur. Sú sögn gat gengið í ættinni, að hún væri í frændsemi við Harald hilditönn eða Skjöldunga, (sbr.: Gormr *heimski* Danakonungur, sem gat að vísu fengið viðurnefni sitt af því, að hann sat ávalt *heima*, Sax. IX. 469.) ²⁾. Saxi kannast við samband Haralds hilditannar við *Þrándheim* og (Ólaf) *Þrándakonung* ³⁾, og í Háleygjatali er *Þrándr* (Þróndr) settur milli tveggja *Haralda*. Hákon jarl Grjótgarðsson (f. nálægt 830?) er þar talinn fjórði maður frá Haraldi Þrándarsyni (Naumdælajarli) ⁴⁾, en í ættartölu Hrafns heimiska (hinni lengri) er Hrafn (f. nálægt 870?) talinn fimti maður frá Þrándi gamla (Haralds syni). Það virðist eigi ólíklegt, að hér sé um skyldar ættir að ræða, og Haralds-nafnið bendir á sagnasamband milli þeirra og Skjöldunga (í Danmörku og Noregi sunnanverðum), því að nafn þetta er einkum tengt við Danmörku og Skjöldunga í fornsögum, en fátítt í Noregi annars staðar en í konungsettinni ⁵⁾. Guðbr. Vigfússon hefir sagt (Safn I. 264): "Milli Hálogalands og þrándheims, og Agða á hinn bóginn, hefir frá alda öðli verið náid samband; allar fornsögur lúta að því" . . . , og á öðrum stað (402. bls): "Hálogalandi og Danmörku lendir víða saman í fornsögum". Haralds-nafnið kemur einna fyrst fram í Noregi á Ögðum. "Hávarr enn *handrammi*" (sbr.: "Hálfðan *bjargrammi*" hjá

¹⁾ Sbr. G. V.: Safn I. 285. og 227. bls: "Það er af handahófi, hvar eða hvernig menn skeyttu ættir sínar við fornaldarættirnar, eftir því hvað þeir mundu langt fram".

²⁾ Sbr. Gísli Brynjúlfson s. N. Fél. XIII. 143–144.

³⁾ Saxi VII. 365. Síðar (VIII. 395.) lætur Saxi Eymund ("Omundus") Danakonung, einn af frændum Haralds, veita *þrándi* konungi í Noregi lið gegn sama óvini (Ruslu skjaldmey), sem Haraldr hefir felt.

⁴⁾ "Hversu Noregr bygdist" I. (Fas II.) telur Hákon Grjótgarðsson 3. mann frá þessum Haraldi (föður Herlaugs, föður Grjótgarðs) og nefnir eigi nema einn Herlaug, þar sem Háleygjatal telur tvo (feðga) með því nafni.

⁵⁾ Sbr. E. H. Lind í Sv. hist. Tidskr. 1896, 248. bls.

Saxa) finst bæði í Skjöldungatali og Háleygjatali, og þeir Godlaugr og Gýlaugr "Háleygjakonungar" eru báðir nokkuð riðnir við Danmörku (sbr. Ynglingatal og Yngl. 26. 28. k.). Þetta samband við Agðir og Danmörku stafar víst fremur frá Háleygjum, er verið hafa sæfarapjóð, heldur en frá þrændum, er fastheldnari hafa verið við áthaga sína og lítinn þátt tekið í víkingaferðum ¹⁾, en hins vegar hafa þó edlilega miklar samgöngur og viðskifti verið milli Háleygja og þrænda ²⁾, og háleygskir og naumdælskir höfðingjar flutt sig stundum til Þrándheims og fengið þar staðfestu (eins og sagt er um Háleygja- og Naumdælajarla og síðar um Ølvi hvíta, er fór frá Almdölum á Yrjar, Ldn IV. 1.). Sömu leið gátu forfeður Hrafns heimska farið, og á það gæti bent viðurnefni Þórólfs: "Váganef" (dregið af Vágum í Lófót). Þetta vísar alt til sagnasambands milli hinna fornu Danakonunga og höfðingja nyrzt í Noregi ³⁾, og þaðan mun það stafa, að ætt Hrafns heimska hefir verið tengd við Harald hilditönn Danakonung, þótt engin rök sé annars til þess, að sá Haraldr hafi átt afkvæmi eftir sig ⁴⁾, nema ef telja skal þá sögn Herv. (XVI), að sonur hans hafi verið

¹⁾ Sbr. J. E. Sars: Udsigt² I. 180. Grjótgarðr og Salgarðr á Norðmæri minna á Valgarðs-nafnið í ætt Hrafns heimska.

²⁾ Sbr. H. Koht í N. hist. Tidskr. IV. R. VI. 16. bls.

³⁾ Eftirtektarverð eru höfnin *Brynjólfr* og *Bárðr* í Háleygjatali, með því að þau koma fram í sömu röð í annari háleygskri höfðingja-ætt (Torga-ættinni, Egilss. 7. k.), og þar eru líka nöfnin *Hárekr* og *Hrærekr*, sem ættgeng hafa verið með Danakonungum. Bendir þetta á skyldleika Torga-ættarinnar við ætt Háleygjajarla, enda er Hemingssagan staðbundin við *Torgar*, en Hemingr mun upphaflega vera sama sagnahetja og Sæmingr (Semingr), ættfaðir Háleygjajarla (sbr. H. Koht: Nh. T. IV. R. VI. 6. bls.).

⁴⁾ Þótt Einarr skálaglam telji Danakonung þann, er hann kveður um, til "ættar Hilditanns", þá sanna slík ummæli ekki annað en það, að Einarr hafi skoðað Danakonunga á 10. öld sömu ættar og hina nafnrægu Skjöldunga, og nefnt því sem höfuð ættarinnar frægan samnafna konungs þess, er hann kvað um (Haralds blátannar). Í "Geisla" er Ólafr helgi kallaður: "máttigt höfuð áttar" o: konungsættarinnar í Noregi, þótt hún væri eigi komin frá honum, heldur Haraldri harðráða, hálfbróður hans (FJ. Skd. B, 429. bls.). Sbr. Ark. XXIX. 77. n. 3.

"Eysteinn illráði", sem annars er nefndur "Eysteinn beli", og sagt er að fallið hafi fyrir "Ragnari loðbrók" eða sonum hans¹⁾. Þessi sögn hefir þótt tortryggileg, en getur samt verið af fornum rótum runnin, þótt hún finnist eigi annars staðar, né heldur sú missögn um foreldra Haralds hilditannar í sama heimildarriti (Herv.), að þau hafi heitið Valdarr og Álfhildr. "Valdarr enn mildi" er annars nefndur faðir *Haralds gamla*, föður Hálfðanar snjalla og forföður Haralds hilditannar, og sýnist þeim samnöfnum vera slengt saman í Herv. XVI. (eins og þeim Eysteini illráða Upplendingakonungi og Eysteini belja Svíakonungi). Álfhildi (Álfsdóttur) nefnir "Sögubrot" konu Sigurðar hrings (Gautakonungs), hálfbróður Haralds hilditannar, en Saxi kallar ömmu Haralds Álfhildi, konu Álfs og dóttur Sigurðar Gautakonungs, en systur Vémundar og Eysteins, er minna á Vémund orðlokar (í ættartölu Hrafns heimska) og Eystein illráða (= Eystein belja) í Herv. XVI. — Af samanburði á þessari sögu Saxa við íslenzku sögurnar virðist mega ráða, að til hafi verið forn arfsögn, sem tengdi Álfhildi, Sigurð, Vémund og Eystein við ætt Haralds hilditannar, þótt ekkert verði nú fullyrt um það, hvernig þeim tengdum hafi í raun réttir verið háttáð, en vel má hugsa sér, að "Eysteinn illráði" hafi verið gjörður (í Herv. XVI.) að *syni* Haralds (hilditannar) úr *einum af niðjum* Haralds (*gamla*)²⁾ líkt og þar sem Egilssaga (39. k.) telur þórodd Hrísa-blund son Geirs auðga, en eftir Ldn. (I. 20.) hefir hann verið *einn af niðjum* Bergðísar Geirsdóttur (auðga).

Samkvæmt þessu er það miklum vafa bundið, hvort Haraldr hilditönn hefir látið eftir sig nokkra niðja, og um

¹⁾S br. Herv. XVI., Ragnars s. loðbr., þ., af Ragn. s., Krákumál, Skáldatal.

²⁾"Hv. N. bygð." (Fas² II. 7.) kallar "Eystein illráða" (Upplendingakonung) Goðröðarson, og þótt það sé eigi mikið að marka út af fyrir sig, þá kemur Goðröðar-nafnið brátt fram í ætt hans (Goðröðr sonur Ásu dóttur hans og Hálfðanar hvítbeins, Hkr. Yngl. 49. k.).

aðra ættmenn hans eru mjög sundurleitar frásagnir í dönskum og íslenskum heimildarritum, þótt ýms atriði sé sameiginleg, og allmörg nöfn ættmanna Haralds og þeirra, er snerta sögu hans, komi fram bæði í dönskum og íslenskum sögum um þá frændur. Alt er því óljóst um upphaflegt samband Haralds hilditannar við aðra fornkonunga og sagnahetjur. Elzta heimildin um ætt hans mun vera Hyndluljóð, og er hann þar sagður sonur *Hræreks slöngvanbauga* ¹⁾ og *Auðar djúpuðgu Ívarsdóttur*. Má ætla að það sé sönnu næst, enda kannast danskar sagnir við *Hrærek* konung samtíða Haraldi hilditönn, en um foreldra Haralds segir sitt hver. Skal hér minnst nokkru nánara á missagnirnar í Herv. XVI. um "Valdar konung" og "Eysteinn illráða", sem eru þar taldir faðir og sonur Haralds hilditannar.

Valdarr er að eins nefndur í íslenskum ritum, en alstaðar talinn *Danakonungur*. Hans er getið í vísu í Herv. (XII) og í Langfedgatali (Hv. N. b. III.) er hann kallaður "enn mildi" og talinn meðal Danakonunga (sem sonur Hróars og faðir Haralds gamla). Arngrímur Jónsson telur í ágripi sínu af Skjöldungasögu (Ån. O. 1894) Valdar "frænda Valdamars" ("Waldemari nepos"), en er ófróður um frændsemi hans við Danakonunga, lætur hann deila um ríki við Hrærek, frænda Hrólfs kraka, og eignast loks ríki á Skáni úr skiftum þeirra. Oftast er Valdarr talinn langafi Ívars víðfaðma, en Herv. XVI. telur hann tengdason Ívars og föður Haralds hilditannar (og Randves). Í Guðrúnarkviðu II. 19. er Valdarr Danakonungur nefndur ásamt slafneskum höfðingjum (svo sem Jarizleifi) ²⁾, og vísa þau nöfn helzt

¹⁾ Þótt A. Olrik hafi fært rök til þess, að viðurnefnin "*hnöggvanbaugi*" og "*slöngvanbaugi*" eigi bæði við sama fornkonung (bræðring Hrólfs kraka), þá er ekkert því til fyrirstöðu, að samnefndur konungur (af sömu ætt) hafi síðar fengið auknefnið "*slöngvanbaugi*", eins og mörg dæmi sýna (sbr. Tím. Bmf. XI. 18. nm. og F.J. Ån. O. 1907, 366. og má þar enn bæta við dæmi Magnúss konungs *minnickjaldar* † 1374, Isl. Ann., sbr. Fms. X. 27.).

²⁾ Íslenskum sagnamönnum hætti mjög við því, að láta jafnan höfðingja fjarlæggra landa heita sömu nöfnum (sbr. F.J. um Baldvina-nefnið í

til sambands milli Danmerkur og Gardaríkis. Nú er það efitrtektafvert, að Valdarr (Vladar, Volodar) kemur fram í ætt Gardakonunga á 11.—12. öld, en þá hafa íslenzkir sagnamenn eigi kannast við nafnið sem forn-norrænt né haft hugmynd um, að það væri sama nafn og Valdarr, því að þeir nefna föður Soffu Danadrotningar († 1198) Valadar (Valadar? eða aflaga nafnið enn meir, Fms. XI. 357.), og virðist því Valdars-nafnið í fornkvæðum og ættartölum fornkonunga eigi vera sótt í sögu Rússa á 11. og 12. öld, né eiga rót sína að rekja til tengdanna milli konunga-ætta Danmerkur og Gardaríkis á þeim öldum, heldur vísa á fornt sagnasamband milli þessara landa, eða konunga-ættanna í þeim. Það virðist og benda til sambands milli ættar Haralds hilditannar og konungsettarinnar í Gardaríki, er "Sögubrot" lætur Harald hilditönn eiga athvarf þar eystra ¹⁾ með Ráðbarði konungi, sem gengur að eiga Auði móður hans, og er Randver faðir Sigurðar hrings sonur þeirra, (sbr.: "*Ráðbarðr Randvers faðir*" í Hyndl. 28., "*Reduarthus*" og "*Randus*" Sax. VII. 373 og "*Regnaldus Ruthenus, Rathbarthi nepos*" Sax. VII. 385). Missögnin í Herv. XVI. setur Valdar konung í Danmörku í stað (Hræreks og) Ráðbarðs, svo sem fyr var sagt. Að hér sé einhver skyldleiki á milli, styrkist líka heldur af nöfnum hinna fyrstu Gardakonunga ²⁾ (*Rurik* =

Knýtlingasögu), og er eins og það hafi vakað fyrir sumum, að þar hefði frá alda öðli gengið sömu nöfn, og þeir þektu (Valdamarr og Jarisleifr í Görðum).

¹⁾ Á leiðinni þangað (Sögubr. II.) er komið til "Eygotalands" (o: eyjarinnar *Gotlands*) sbr. Herv. XVI: "Haraldr hilditönn lét gefa sér konungsnafn í Gotlandi (réttara en "Gautlandi"?)".

²⁾ Ætla má, að þeir *Sineus* (Signjótr) og *Truvor* (Þórar e. Þórvarðr) hafi aðeins verið félagar eða fóstbræður *Ruriks* (Hræreks), eða ef til vill hálfbræður hans sammædra, þar sem nöfn þeirra virðast eigi vera ættnöfn konunga, enda koma þau eigi síðar fram. Nöfnin Helgi og Helga eru tengd við Skjöldungasögur, en annars algeng á söguöldinni. Saxi (VI. 290—97) lætur *Helgu* dóttur Fróða Danakonungs giftast Helga konungi í Noregi. Frændkona Önundar Sviakonungs (um 840—50) er nefnd *Helga* í fornri ættartölu frá Herjadal í Noregi (Ann. f. n. Oldk. 1844—5, 168. bls., NgL. II, 490), sonur hennar Hákon og sonarsonur Fróði, sem minnir á Skjöldunga.

Hrærekr, *Oleg* = Helgi, *Igor* = Ingvarr, *Olga* = Helga). Þau minna fyrst og fremst á frændur Haralds hilditannar í "Sögubroti" (Hrærekr, Helgi), en jafnframt á tengdir Skilfinga eða Ynglinga (Sviakonunga) og Skjöldunga (á Skáni), sem Yngl. 43. k. getur um (Ingvarr). Á sömu ættir minna nöfn Hákonar (*Akun*), bróðursonar Ingvars Garðakonungs, og Ívars (*Ivor*), sem talinn er fremstur í sendisveit frá Görðum til Miklagarðs árið 944 (Nestor, sbr. Einhard A. 811 um Hákon, bróður Hemings Danakonungs). Meðal höfðingja í Garðaríki árið 944 eru enn taldir Hálfðan (*Aldan*) og Eysteinn (*Ustin*) og minna þau nöfn einnig á Skjöldunga og Skilfinga (sbr. Yngl. 34. 43—52. k.). Þar sem Herv. XVI. telur "Eystein illráða Sviakonung" son Haralds hilditannar, getur það átt rót sína í fornri arfsögn um frændsemi Eysteins illráða Upplendingakonungs eða þeirra samnafna beggja við Skjöldunga og Skilfinga ¹⁾. Það kann líka að vera af fornum toga spunnið, þótt aflagað sé, er Hálfð. s. Eyst. (Fas² III. 401) nefnir Eystein konung þrándarson frá þrándheimi (sbr. ætt Hrafns heimska úr þrándheimi), lætur hann eignast ríki á Upplöndum og vinna loks Garðaríki. Minnir þetta á samband Eysteins Upplendingakonungs og Haralds hilditannar við þrándheim, áthaga Eysteins þrándarsonar. Sagan lætur Mærajarla vera komna frá Hálfðani, enda minna ættnöfn þeirra greinilega á Skjöldunga og Skilfinga (Rögnvaldr Mærajarl Eysteins son glumru, Ívarssonar Upplendingajarls, Hálfðanarsonar ens gamla, Ldn. IV. 8.), og má vera, að það hafi líka vakað fyrir sögu-manni, að Eysteinn og Hálfðan hafi verið eitthvað riðnir við Austurveg ²⁾. Enn má geta þess, að höfundur "Bragða-

¹⁾ Sjá hér að framan, sbr. Ark. XVIII. 177. "Rímkrónika" Svía hin minni (SRSu. I. 253) heimfærir söguna um hundinn Saur (sbr. Skáldatal og Hkr.) til Eysteins Sviakonungs.

²⁾ Sbr. Hkr. Yngl. 52. k. um Hálfðan konung Eysteinnsson á Vestfold, er "var löngum í vikingu". Í SnE. (Skáldsk. m. 73.) er þess getið um *Hálfðan* konung gamla, forföður Skjöldunga, Skilfinga o. fl. (sbr. Hyndl. 14.—16.),

Mágussögu", sem notað hefir ýms forn minni í samsetning sinn, lætur mann, sem hann segir að gefið hafi verið *Valdamars* nafn, ganga að eiga *Helgu*, dóttur *Eysteins konungs í Danmörku*, og verða þar konung. Hér mun átt við sama konung og nefndur er í Hálfis sögu (14. k. Fas. II.) "Eysteinn konungr í Danmörk, frændi Útsteins" (og eftir því einn af ættmönnum Haralds hilditannar, sbr. Hyndl. 28.), og í Ldn. V. 1, þar sem sagt er, að "Eysteinn konungr í Danmörk" hafi gefið Fleini skáldi Hjörssyni dóttur sína. Þessi Fleinn (Fleini) er í Skáldatali nefndur meðal hinna mörgu skálda Eysteins belja Sviakonungs, og má af því ráða, að fornir sagnamenn hafi vilst á þeim samnöfnum eða slengt þeim saman, hafi þeir eigi verið einn og sami maður í raun rétttri, sem líklegast virðist. Hins vegar sýnist *Eysteinn ríki* (illi, illráði, harðráði) Upplendingakonungur ¹⁾, tengdafaðir Hálfðanar hvítbeins, vera annar (og eldri) maður en "*Eysteinn beli*", og þá bendir Herv. XVI. og frásögn Skáldatalis um Erp lútanda til þess, að Eysteini belja hafi verið blandað saman við Eystein illráða Upplendingakonung er "skattgildi þrændi", enda nefnir Skáldatal meðal skálda Eysteins belja þá "Grunda prúða" (sbr.: Grundi Háreksson í Hálfð. s. Eyst.) ²⁾, "Kálf þrænzka" og "Ref *rytzka*", og vísa kenningar-nöfn þeirra Kálfs og Refs til þrándheims og Austurvegs ³⁾. Af þessu er að vísu engin sannsöguleg rök hægt að draga, en þó bendir það alt samanlagt til gamalla arfsagna um (danskan?) fornkonung með Eysteins nafni, sem ýmist hefir

að hann hafi farið "viða um austrvegu", felt þar Sigtrygg konung (sbr.: *Sictrugus rex Sveciæ* Sax. I. 32), og mægst við Eymund konung "or Holn-garði", en Eymundr er eitt af ættnöfnum Sviakonunga á 9—11. öld., og er hér sem oftár álitamál, hvernig greina skal goðsagna-efni frá víkingasögum.

¹⁾ Hkr.: Hásk. g. 13. k., Ol. h. 147.

²⁾ Sbr. "Grundir óði" (Sax. VII. 381.) og "Grund" á Glasisvöllum (Herv. I.).

³⁾ FJ. AnO. 1907. 176. bls) hyggur, að auknefni Refs sé dregið af "Röpr" í Sviþjóð. Ef lesa mætti "rygski", gæti það átt við Ref frá Rennisey (Gjafa-Ref), sem Gautrekssaga (Fas. III.) lætur fá dóttur Gautreks milda (*Helgu*, sbr. "Refo Thylensis" Sax. VIII. 433.).

verid tengdur við Upplönd (í Noregi), Svíaríki eða Danmörku, og stundum jafnvel við Gardaríki, þar sem vér höfum um miðja 10. öld sannar sögur af mikils háttar mönnum, er hétu Ívarr, Hálfðan og Eysteinn, og hafa vel getað verid í frændsemi við Ingvar Gardakonung eða Helgu drotningu hans, er tók við ríkisstjórn eftir hann ¹⁾.

Þótt það verði eigi sannað, að ætt Gardakonunga sé komin frá Skjöldungum (og Skilfingum), þá er eigi heldur unt að neita því, að einhverir af þeim ættmönnum hafi getað farið til Svíþjóðar á öndverðri 9. öld ²⁾, og komist þaðan til ríkis í Görðum ³⁾. Saga Svíaríkis er myrkri hulin um þessar mundir og lengi eftir það, og "*Eystein beli*" er einn af hinum hverfulu svipum fornsagnanna, er bregður svo óljóst fyrir, að eigi er hægt að henda fullar reiður á, eða binda við ákveðin staðar- og tímatakörk, fremur en t. d. "*Ragnar loðbrók*", sem látinn er vera samtíða honum í íslenskum arfsögnum og eins í Ragnarssögu Saxa, er getur um "*Eystein nokkurn*" með Svíum, sem fjandmann þeirra Eiríks og Agnars Ragnarssona, en kallar hann eigi konung og kann ekki fleira frá honum að segja, heldur heimfærir sumt af því, sem íslenzku sögurnar segja um viðskifti Eysteins við Eirík og Agnar, til *Daxons* (Dagstyggis?) ⁴⁾

¹⁾ Sbr. samband Haralds hárfagra við Rögnvald Mærajarl Eysteinnson.

²⁾ Sbr. Einhard A. 818; "Fili Godofridi regis et ex primoribus Danorum non pauci, qui iam dudum relicta patria apud Sueones exulabant".

³⁾ Helgi Gardakonungur segir við þá Höskuld og Dýra að þeir sé eigi *konungbornir* eins og hann (Nestor, 18. k.).

⁴⁾ Nöfnunum Dion og Daxon hjá Saxa svipar til vindverska nafnsins Dixin og eistnesku nafnanna Reas, Rekon og Klerkon í Ol. Tr. 5, 22. k. (Hkr.). Í ættartölu Sleitu-Bjarnar (Ldn. III. 9.) eru ýms nöfn einstæð í fornsögum ("*Dagstyggir Risakonungr*") og jafnvel ónorræn (Elina, Burizláfr), og eru þau eigi ólíkleg til að vera úr Austurvegi, eins og talið er. Auðvitað gátu útland nöfn aflagast í meðförunum hjá Íslendingum, og nafn, sem þeim var tamara, komið í stað annars fágæts, (eins og þá er Knýtl. (84. k.: Fms. XI. 920.) setur "*Heinrek keisara*" í stað Lothars, sbr. Nj. 154. k.: "*Taðkr* (Taktr), þann köllu vér Tann(a)", Flat. I. 27: "*Beaf* er vér köllum Bjarn"), en það er fjarstæða sem tekur engu tali, að nokkur íslenzkur

Austurvegs-konungs og Hvítserks Ragnarssonar (höfðingja í "Svetia" = Svíþjóð o: Scythia = Köldu-Svíþjóð). Krákumál láta "Ragnar loðbrók" fella "Eysteinn konung" á Ullarakri, en þar lætur Saxi (IX. 444—5) "Harald nokkurn" ("Haraldus quidam" o: Klakk-Harald), konung Jóta og Skánunga, biða ósigur fyrir Ragnari. Þetta nægir til að sýna, hversu óglöggar og reikandi sagnirnar um Eysteinn belja eru, og þótt deili finnist til þeirra bæði hjá Dönum og Íslendingum, þá er alt óljóst um ríki hans, uppruna og örlög, en sterkustu rökin fyrir tilveru hans má telja fólgin í arfsögninni um fornskáldin mörgu, sem tengd eru við nafn hans í Skáldatali, þótt ekkert kvæði um hann hafi geymt til vorra tíma.

Loks skal þess getið í sambandi við Eysteinn belja, að á einum stað (þ. af Ragn. s. II.) er dóttir hans nefnd *Borghildr*¹⁾, og minnir það nafn á *Borgar*, sem fornsögur Dana telja ýmist föður eða föðurföður Haralds hilditannar og láta vera höfðingja á Skáni. Annars kallar Saxi (VII. 350.) höfðingjann á Skáni fyrir daga Haralds "Ostmarus", sem gæti verið afbökun úr "Ostenus" (Eysteinn), ef það á ekki að minna á Austurveg²⁾. Hálfðan Borgarsson, er dönsk arfsögn telur föður Haralds hilditannar, virðist í raun réttir vera sama sagnahetja og Hálfðan bjargrammi, er mikið kveður að í sögu Saxa, og er þar talinn (bróðir Haralds og) *Haralds son*, eins og Hálfðan snjalli, faðir Ívars víðfaðma, er talinn í íslenskum ættartölum. Íslenzka sögusögnin um

ættfræðingur á 12. öld hafi skotið Boleslav konungi á Póllandi († 1025), samtidarmanni Olafs Tryggvasonar, inn á meðal forfedra landnámsmanns (Bogi Th. Melsted: Ísl. s. I. 284). "Burizláfr" gæti eins vel stafað frá bolgarska nafninu Boris, eins og slafneska nafninu Boleslav, sbr. Ísl. Ann. IV. 1167: Storms útg. 117. bls, þar sem "Buriz Heinreksson" (Hkr.: M. Erl. 2. k.) er kallaður "Burizláfr".

¹⁾ Í Eddukvæðunum er móðir Helga Hundingsbana nefnd *Borghildr* (af Brálundi) og hafa fornmenn hugsað sér ríki hennar í Danmörku (Sæm. E., útg. S. Bugge, 202. bls.), og þar er líka (samkvæmt Saxa) ríki Borgars og Hálfðanar sonar hans.

²⁾ "Austmarr" samsett af "Valdamarr úr Austrgardí"? o: Kænugardi? (sbr. Ad. Br. Schol. 116. og nafnid "Kænmar" í Örvar-Oddssögu).

Hálfðan snjalla er týnd að mestu, en af brotum þeim, sem eftir eru ¹⁾, virðist mega ráða, að hann hafi verið sagður mikilmenni og manna bezt að sér ("Baldr með Ásum"), látinn fá útlendrar (saxneskrar? sbr. Ark. II. 247.) konu ("Móaldar digru", og eignast við henni kynsælan son (Ívar víðfaðma) ²⁾, en falla fyrir bróður sínum (Goðrödi konungi á Skáni). Saga Hálfðanar bjarggramma hjá Saxa (sem Axel Olrik telur runna frá Noregi) kemur í ýmsum greinum saman við sögu Ívars víðfaðma hjá Íslendingum (sjá Ark. X. 146. n. m.) en sumt kemur enn betur heim við sögu Hálfðanar snjalla, meðal annars það, að Hálfðan bjarggrammi fær sér konu utanlands (í Noregi), og eignast son við henni, er Noregskonungar telja ætt sína til. Þar sem Saxi nefnir konuna "Thorilda", en soninn Ásmund, má minnast þess, að saga Ásmundar kappabana (Fas. II.) er í raun rétttri sama saga og saga Hálfðanar Borgarssonar hjá Saxa, þótt ýms atvik og flest nöfn sé önnur, því að aðalatriðið í báðum sögunum er bardagi söguhetjunnar við marga (12) berserki og hálfbróður sinn ³⁾, en "Ásmundr kappabani" hefir líklega fengið nafnið frá *Gnóðar-Ásmundi* (berserkjabana), sem frægur er í fornaldarsögum og "mikil ætt" er sögd frá komin ⁴⁾, enda eru ýmsar fornaldarhetjur tengdar við ætt hans, svo sem

¹⁾ Sögubrot III—IV., Hkr.: Yngl. 48. k.; Fms. I. 111.

²⁾ Sögubrot (IV.) lætur Hálfðan snjalla og Ívar víðfaðma eiga einn hlut Englands, en þar kennir áhrifa frá sögu Loðbrókarsona, sem taldir eru niðjar þeirra, og má vera, að það stafi líka frá þeim áhrifum, er móðir Ívars er kölluð útlenda nafninu "Móöld" (fyrir Þórhildr?). Væri það nokkuð líkt því er fóstbróðir Gnóðar-Ásmundar, er Saxi kallar Ásvið ("Asuitus" Sax. V. 243), er kallaður "Aran" í íslensku sögunni (Fas.² III. 282.). Móðir Hálfðanar snjalla er nefnd *Hildr* (Herv. XVI.), og eins móðir Ásmundar þess er kallast "kappabani" (Fas.² II. 339—56).

³⁾ Saxi kallar þenna hálfbróður "Hildigeir", en Ásm. s. "Hildibrand Húnakappa", og virðist frásögnin um fall hans hafa líka verið heimfærð til sögu Sigurðar hjartar (móðurföður Haralds hárfagra), sem talinn er til ættar Ívars víðfaðma (Hkr.: Hsv. 5. k.: "Svá er sagt, at þá var hann (Sigurðr hjörtr) 12 vetra, er hann drap Hildibrand berserk í einvígi, ok þá 12 saman").

⁴⁾ Fas.² III. 306.

"Eysteinn konungur þrándarson", Hrómundr Greipsson og Ingjaldr fósturfaðir Órvar-Odds¹⁾. Hann kemur líka við goðsögur, þar sem Óðinn er látinn vera með honum²⁾ og valda loksins dauða hans, eins og þeirra Ívars vídfaðma og Haralds hilditannar. Þó finst nafn hans eigi í neinum ættartölum skilríkra sagna, og hvorki hann né "Ásmundr kappabani" er settur í samband við Harald hilditönn. Hins vegar getur Saxi (VII. 362.) um liðveizlu Haralds til handa Ásmundi konungi í Víkinni í Noregi, og síðar (VII. 365.) lætur hann Harald veita lið Ólafi þrændakonungi, sem fyr var á minst. Minnir þetta á þá feðga Gnóðar-Ásmund og Ólaf liðsmannakonung, er Hrómundr Greipsson veitti lið gegn Haddingjum og Helga frækna, enda eiga þeir Haraldr hilditönn og Hrómundr Greipsson sammerkt í því, að báðir eru að nokkru leyti goðsagnahetjur³⁾, en munu hafa til verið, þótt fátt verði áreiðanlegt frá þeim sagt, enda eru báðir bendlaðir við atríði úr hetjusögnum Eddukvæðanna (Haraldr við fall Hundings konungs og skjaldmeyja, Hrómundr við fall Helga Haddingjaskata og Káru valkyrju Hálfðanar dóttur). Hins vegar virðist Ásmundr sonur Hálfðanar bjargramma eigi vera annað en endurhljómur Gnóðar-Ásmundar, sem kemur fram á ýmsum stöðum og ýmsum tímum⁴⁾

¹⁾ Fas.² III. 401, II. 325, 171 sbr. III. 514.

²⁾ Grimnismál 49. í Sæm. Eddu (útg. S. Bugge 87. a).

³⁾ Hrómundr (einn af niðjum Haðar og) andstæðingur Bilds og Vola, sem virðast vera skuggar Baldrs og Vála; Haraldr skjólstæðingur og óskmögur Óðins (Sax. VII. 361. 363.).

⁴⁾ Í sögu Haddinga hjá Saxa (I. 44.) er getið Ásmundar Svía-konungs (og Norðmanna, sbr. I. 33—4), sem verður ættfaðir Svía- og Danakonunga og á ófrið við Hadding, eins og Olafur son Gnóðar-Ásmundar (í Hróm. s. Gr.). Svo segir í "Egils s. ok Ásm." (Fas.³ III. 306), að Starkaðr gamli dræpi í *laugu* son Gnóðar-Ásmundar, sem nefndur er Ármóðr, en Snorri (Hkr.: Yngl. 29. k.) og Saxi (VII. 392) kalla báðir konung þann, er Starkaðr drap í *laugu* "Ála enn frækna", en ýmsum sögum fer um ætt hans og uppruna, þótt hann sé jafnan talinn til Skjöldunga. Nú kalla aðrar fornaldarsögur (Hróm. s. Gr., Grims s. loð.) son Gnóðar-Ásmundar Ólaf (Danakonung, sbr: G. Hr. s., Fas.² III. 238, eða "liðsmannakonung")

(sumstaðar í stað annara fornkappa)¹⁾, og er við hin og þessi æfintýri riðinn. Eins og Ásmundar saga kappabana setur Ásmund í stað Hálfðanar (Borgarssonar), svo gat (norskur) heimildarmaður Saxa sett hann í stað Ívars víðfaðma (Hálfðanarsonar) sem ættföður margra fornkonunga (þar á meðal ættmanna Haralds hárfagra, sem Nordmenn höfðu eðlilega helzt í huga).

Nú er þess enn að geta, að vestrænar ættartölur sudureyskra höfðingja (ættbálksins Mac Leod)²⁾, er talið hafa ætt sína til hinna norrænu konunga í Suðureyjum (Mön), en jafnframt til skozkra og írskra höfðingja, virðast koma saman við þessar fornkonunga-ættir, þar sem nefndur er "Dóma-Ívarr hinn gamli og mikli" ("Sin-Iomhair mhóir nambreath") sem ættfaðir margra höfðingja á Skotlandi, Írlandi og Norðurlöndum, sonur hans Ásmundr ("Asmant") og sonarsonur hans Haraldr ("Aralt") í einni þeirra, en í annari (ólíkri) meðferð Haraldr, sonur Dóma-Ívars, og fleiri með Haralds- og Ívars-nöfnum³⁾, en ættin rakin til írskrs höfðingja lengst fram í forneskju, og í hinni þriðju er nefnd Helga ("Ealga") hárfagra⁴⁾, dóttir Haralds, sonur Ívars gamla, konungs á

og Saxi lætur líka á öðrum stað (VI. 271) Ála frækna koma fram með Ólafs-nafni, og bendir þetta til þess, að sumir Nordmenn eða Íslendingar hafi sett Gnóðar-Ásmund í samband við Ála frækna. er Saxi telur systurson Haralds hilditannar.

¹⁾ Svo sem Hálfðanar Borgarssonar = Hálfðanar bjargramma (= Hálfðanar snjalla?).

²⁾ Sjá útg. A. Bugge af Mac Firbis: "On the Fomorians and the Norsemen", Christiania 1905: bls. 5. 11—12. 29. 33—36.

³⁾ Enginn Haraldanna er auðkendir með víðurnefni, en einn Ívaranna er kallaður "hinn gamli" (faðir annars Ívars), annar kendur við Dyflinn (Atacliath) og virðist hann samsvara Ívari (föður Olafs), sem kendur er við skarlat í fyrstu meðferðinni, og loks er einn (faðir Haralds) kallaður Dóma-Ívarr í þessari meðferð, sem A. Bugge telur mjög úr lagi færða. Þetta minnir á hina mörgu konunga með Ívars-nafni á Írlandi, og virðist þeim vera ruglað saman.

⁴⁾ Hér mun átt við "*Helgu hárrúðu*" ("síðlátu"), sem norræn arfsögn (missögn) í Fagrskinnu gjörir að móður Haralds hárfagra, en upphaflega hefir hún að líkindum verið tengd við annan fornkonung með Haralds-nafni,

Norðurlöndum ("Lochlann"). Hér er Ásmundi slept, eins og í annari meðferðinni, og Ívarr eigi kendur við *dóma*. Fjórða meðferðin telur Harald, Ásmund og Ívar í sömu röð sem fyrsta, og síðast "yfirkonung Norðurlanda", sem talinn er forfaðir ættarinnar. Hér verður eigi rannsakað, hvort þessar sundurleitu meðferðir sé óháðar hver annari, eða hver þeirra sé upphaflegust, en hvað sem annars má um þær segja, þá virðist auðsætt, að fyrir þeim, sem settu þær saman, hafi vakað ýms óljós minni um fornkonunga á Norðurlöndum, svo sem Gnóðar-Ásmund, Harald hilditönn og einkum Ívar víðfaðma, og eitthvert sagnasamband milli þeirra; það bendir einkanlega til Ívars víðfaðma, sem tekið er fram um Dóma-Ívar hinn gamla, að *mikil ætt sé frá honum komin bæði fyrir vestan haf*¹⁾ og á Norðurlöndum (sbr. Yngl. 45. k. "Hv. Nor. bygd." III., VI. og Herv. XVI.). Virðist það als eigi geta átt við Ívarr beinlausa, því að hvergi er talin ætt frá honum í íslenskum sögum, þótt þar sé annars margar ættartölur frá "Ragnari loðbrók", enda er það tekið beint fram um Ívarr beinlausa á einum stað (Fms. I. 117., Ól. Tr. 64. k.), að hann hafi ekki barn átt. Þessar vestrænu ættartölur nefna hvorki "Ragnar" né "Loðbrók", heldur setja þær næst fornkonungunum menn, sem verið hafa uppi svo löngu síðar, að öldum skiftir, svo sem "Magnús með hraðskreiða skipið" ("Magnuis na loinge luaithe" ɔ: Magnús berfætt † 1103) eða Þorkel ("Turcaill", líklega Þorkel þann, er önnur kvísl ættbálksins Mac Leod kendi sig við (sbr. Fms. IX. 419, Hák.

svo sem Harald gullskegg í Sogni, sem ætla má að verið hafi Skjöldunga-ættar, eins og Haraldr hilditönn og Ívarr víðfaðmi (sbr. Ark. XIX. 183—85). Þó er eigi loku skotið fyrir, að átt sé við Harald hárfagra, þar sem faðir Helgu er nefndur Haraldr sonur Ívars gamla, enda er móðir Haralds (Ragnhildr Sigurðar dóttir hjartar) talin til ættar Ívars víðfaðma ("Hv. Nor. bygd.", III).

¹⁾ Mac Firbis minnst á höfðingja þann frá Skotlandi, Domhnall mac Emhin að nafni, er kom til liðs við Brján árið 1014, og telur hann *til ættar Ívars gamla* og einn af frændum Leods frá Suðureyjum (í móðurætt; faðir hans var sömu ættar og Brján) "on the Fomor." 32. bls.).

s. Hásk. 166. k.)¹⁾. Þessar ættartölur virðast því að vísu vera settar saman af handahófi, en þó hafa höfundar þeirra eflaust stuðst við fornar arfsagnir eða nafnapulur, og eftirtektarvert er það, að Ívarr og Haraldr standa ýmist saman, eða Ásmundr á milli þeirra, og eru taldir forfeður merkrar ættar fyrir vestan haf í öllum meðferðunum²⁾. Ásmundr minnr á Ásmund þann, er Saxi (VII. 329) telur ættföður Noregs konunga (o: Gnóðar-Ásmund), Haraldr á Harald hilditönn, vin Ásmundar Víkverjakonungs, og Dóma-Ívarr hinn gamli og mikli getur varla verið annar en Ívarr víðfaðmi, sem Snorri (Hkr. Yngl. 45. k.) segir um: "Af hans ætt eru síðan komnir Danakonungar ok Svíakonungar, þeir er þar hafa einvald haft" (sbr. Herv. XVI. og Hyndl. 28., Nj. 25. k.).

Af þessu má sjá, að hversu mikið sem skilur danskar (norrænar) og íslenskar arfsagnir um ætt Haralds hilditannar, þá ber þeim öllum saman um það, að *niðjar hans hafi eigi tekið eftir hann ríki í Danmörku, heldur frændur hans, (eftir íslenzku arfsögninni niðjar Ívars víðfaðma)*. Þó kannast íslenskir sagnamenn við niðja Haralds í Svíaríki (Herv. XVI.)³⁾ og Noregi (Ldn. V. 1., Nj. 25. k.), og hafa Oddaverjar talið ætt sína til hans. Fyrir vestan haf finnast deili

¹⁾ Í fyrstu meðferðinni er Magnús látinn vera sonur Haralds, en hin fjórða nefnir son Haralds (sonar Ásmundar, sonar Ívars) "Turcaill" (Þorkel) og son Þorkels "Amhlavibh" (Olaf), enda er sagt, að sumir ættmenn Mac Leods hafi talið ætt sína til Olafs svarta Manarkonungs († 1237, sjá "On the Fomor. 36. bls.).

²⁾ Í annari meðferðinni eru að vísu keltneskir höfðingjar settir fyrir framan Dóma-Ívar og Harald, en meðal niðja þeirra eru taldir "Magnús með hraðskreidda skipið" og fleiri með því nafni ("Magnuis", "Manuis"), Ívarr í Dyflinni (e: Iamhar Atacliath) o. fl.

³⁾ Það er skáði, að eigi skuli vera til gott handrit af niðurlagi Hervararsögu, sem virðist stafa frá einhverjum hinna elztu sagnamanna vorra (um 1120, sbr. H. Schück í Ark. XII. 217—222). Hæpið mun vera, að eigna það Ara fróða, sem Schück hefir gjört og eg hallast að (Ark. XVIII. 172, sbr. hins vegar F. J. í Lit. hist. II. 373.), en geta mætti til, að það setti rót sína að rekja til rita Sæmundar fróða, sem nú eru öll týnd, og væri það þá eigi síður markvert í sinni röð.

til (norrænnar) arfsagnar um kynsælan fornkonung á Nordur-
löndum með Ívars nafni, sem virðist vera sami maður og
Ívarr víðfæðmi, enda nefna vestrænar ættartölur Harald í
sambandi við hann.

Stafafelli 27. d. febr. 1913.

Jón Jónsson.

En granskning.

Hela den Delagardiska handskriften n:r 4—7 på Upp-
sala universitetsbibliotek är numera tilljänglig i tryck. Bladen
1—2 har Munch avtryckt på sid. 64—71 i Saga Ólafs
konungs Tryggvasunar (Kristiania 1853). Bladen 3—5, som
handla om Pamphilus och Galathea, har Kölbing avtryckt i
Germania för 1878 sid. 130—141, i Elis saga (Heilbronn
1881) avtryckte han bl. 6—17 r utom de översta raderna
på första spalten av bl. 6, som äro avtryckta i Heilagra
manna sögur I sid. 452, ock i Strengleikar hade Keyser ock
Unger, redan 1850 avtryckt handskriftens text fr. o. m. bl.
17 r till dess slut.

Dessa avtryck har jag jämfört med handskriften ock
därvid funnit att de utom avtrycket i Germania i allt vä-
sentligt äro mycket pålitliga.

I avtrycket i Olaf Tryggvesons saga har jag blott fun-
nit följande avvikelser från handskriften: *bast* 66.7 i hds.
bezt, *varla* 66.35 i hds. (vid sidoskiftet) *varla varla*, *sinom*
67.23 i hds. *sinum*, mellan *getið* ock *þessa* 67.26 kan jag i
hds. ej se något i¹⁾, *stamninn* 67.28 i hds. *stammín*, *lyftin-*
ginne 67.30 i hds. *lyftinginni*, *skaut* 68.4 i hds. *scaut*, *undraði*

¹⁾ Där bör icke heller vara något, men däremot bör den förkortning
(*Jarl'*), som utjivaren återjivit med *iarlinn* 67.26, i stället återjes med *Jarls*
eller *Jarlsins*, varijenom man här får ett fullkomligt motstycke till *En þo*
at þessara kononga se beggia við geti þessar. II. orrostor 67.7—8.

68.7 i hds. *unðraði*, *roðet* 68.19 i hds. *roðit*, *með* 69.9 i hds. *með*, *S(tyrkarr)* 69.14 motsvaras i hds. av ett *E.*, *hennar* 69.26 i hds. *hennnar*, *siðan* 70.3 i hds. *siðan*, *Eiríkr iar* 70.6 i hds. *E. J.*, *voro* 70.25 i hds. *varo*, *norrænn* 71.6 i hds. *norrænn*, *Jorsala* 71.10 i hds. *iorsala*, *munklífi* 71.15 i hds. *munklívi*, *Norðmenn* 71.17 i hds. *norðmen*, *hans* 71.19 i hds. *hanns*, *barðiz* 71.22 i hds. *barðiz*. Det bör kanske också påpekas, att i hds. första bokstaven i *iamnan* 64.8 i (framför *orrostonni*) 65.11, *iarngoddum* 65.13, *innbyrðis* 67.29, *ivan* 69.7, *iarðir* 70.30, *iarðhusi* 71.7 samt i alla former av ordet *jarl* är ett likadant *J* som det varmed *Jnnþrændir* 64.34, *Jvarr* 65.3, *Jarnbarðinn* 65.12 ock *Jorsalaborg* 71.15 börja.

De enda fel av någon betydelse, som jag träffat på i Strengleikar, äro *skilia* sid. 23.23 i st. f. *skili*, *dreþr* 59.3 i st. f. *drepi* (sista bokstaven har fullkomligt samma form som *i* har på många andra ställen i denna del av hds.; den liknar något, men icke mycket, ett *z*, vilket senare knappast torde användas efter *p*), ock att hds. emellan *onnvr* ock *iamfrið* 40.36 har *istra*, vilket förmodligen bör fattas som *i strá* = på (säng)halm (jfr *liggja stírðr á strám* Sólarljóð 47).

Dessutom bör följande rättas: *forræðo* 1.26 läs *forrræðv*, *mioc* 6.22.29 l. *miok*, *lettazc* 8.15 l. *letazc*, *huerium* 10.18 l. *hueriom*, *skyllde* 10.34 l. *skyllði*, *honom* 10.35 l. *honum*, *hæne* 12.12 l. *hennæ*, *morgonenn* 14.26 l. *morgonen*, *Gviamar* 14.34 l. *Gviamarr*, *funnusc* 15.1 l. *funnnusc*, *kallaðe* 18.10 l. *kallaði*, *kændi* 21.38 l. *kendi*, *sendi* 22.12 l. *sændi*, *kurtæisi* 23.36 l. *kvrtæisi*, *þessarar* 24.36 l. *þessarrar*, *ar* 26.12 l. *af*, *et* 26.30 l. *at*, *skikkín* 26.30 l. *skikkíu*, *barm* 27.27 l. *harm*, det förra *sagðe* 31.33 l. *sagði*, *gorr* 32.25 l. *gorrr*, *koste* 32.12 l. *kosti*, *ræði* 37.4 läs snarare *ræði*, *þessi* 37 anm. 2 l. *þess*, *misfallet* 38.9 l. *misfallet*, *þa* 40.30 l. *þ*, *Kalatir* 41.14 läs snarare *Klatir*, *honum* 41.38 l. *honvm*, *væiðar* 43.39 l. *veiðar*, *mællte* 44.7 l. *mællti*, *hugði* 45.10 l. *hvgði*, *Vin* 46.11 l. *Uin*,

huitum 47.20 l. *huitvm*, *komín* 47.27 l. *kominn*, *Vel* 47.31 l. *Uel*, *hin* 47.34 l. *hinn*, *sveininn* 48.4 l. *sveinnin*, *lengr* 48.13 l. *legr*, *Vittv* 48.16 l. *Uittv*, *stremgleic* 48 anm. 2 l. *streingleic*, *Bretlannde* 48.26 l. *Brettlannde*, *spiot* 49.28, 64.23 l. *spiott*, *hofðum* 50.12 l. *hofðvm*, *Vesol* 50.16 l. *Uesol*, *stremgleicr* 50.39 l. *strenngleicr*, *numit* 51.6 l. *numitt*, *liop* 52.20 l. *liopp*, *bruðlaup* 52.28 l. *bruðlaupp*, *Hon* 53.37 l. *Ho*, *tveggia* 54.8 l. *tvegia*, *Sveinninn* 56.12 l. *Sveininn*, *Mæren* 56.21 l. *Mærenn*, *manne* 58.13 l. *manni*, *sins* 59.18 l. *sinns*, *Normandie* 62.12 l. *Normandie*, *sinu* 62.21 l. *sinum*, *Scialldsveinninn* 62.35 l. *Scialldsveininn*, *sec* 64.4 läs snarare *ser* (sista bokstaven motsvaras i hds. ej av någon fullt utskrivnen bokstav utan av ett bihang på det föregående *e*, men detta bihang liknar mer bihanget upptill på ett *r* än någon del av ett *c*), *heyrdi* 64.6 l. *heyrdē*, *undir* 64.24 l. *unndir*, *fyst* 66 anm. 1 l. *fysti*, *drotning* 66.4 l. *drottning*, *leit* 66.26 l. *leitt*, *gecc* 66.32 l. *gec*, *gotulæf* 67.5 *gotulæif* (*i* är tämligen utplånat), *veit* 67.7 l. *veitt*, *sotte* 67.19 l. *sotti*, *setit* 67.21 l. *settit*, *seet* 72.28 l. *seett*, *hvar* 72.31 l. *hvarr*, *tveggia* 72.31 l. *tvegia*, *uar* 75.14 l. *var*, *villdi* 76.21 l. *villde*, *losteno* 76 anm. 4 l. *lostino*, *Spyr* 77.11 l. *Spyrr*, *set* 78.4 l. *sett*, *þec* 79.21 l. *þecc*, *abote* 80.26 l. *aboti*, *Sem* 81.8 l. *Eem*, *Guð* 81.23 l. *Gvð*.

Då utjivarne eljes ingalunda hållit sig strängt till ordavdelningen i hds., hade de möjligen sid. 65.28 trots punkten mellan orden bort ändra *chefrefwillenn. geitalauf* till *chefrefuill enn geitalauf*.

Av handskriftens aksenttecken äro jenomgående utelämnade i avtrycket icke blott de som stå över *i* utan även över *æ* ock *æ* samt *au* (*av*) t. ex. i *norræna* 1.21, *være* 11.21, *frændr* 11.6, *agætt* 17.14, *sætt* 66.36, *ræt* 68.32, *ræða* 69.8, *þær* 69.17, 70.8, 72.33 (på 3:dje stället), 72.34 (båda), *dæmt* 73.6, *dæma* 73.23, *mær* 73.39, *Mæren* 74.4, *auðæfa* 75.3, *ættar* 75.4, *raustr* 51.27, *lavc* 52.2, *skaut* 64.24, *þau* 67.3,

brant 67.18, *gashaukum* 67.23, *roplaut* 69.9, *mallaus* 69.27, *sparhauc* 73.29, *auca* 75.11, *gashauer* 75.36. Andra ord, där hds. men icke avtrycket har aksent över vokalen, äro *mer* 22.27, *fra* 51.27, *preu* 52.28, *or* 56.32, *mer* 65.3, *fru* 67.30, 73.17, *natverður* 69.17 (över *a*), *utlenzer* 69.27 (över *u*), *ne* 69.27, 76.19, *per* 70.29, *latið* 73.17, *ser* 74 anm. 1, 76.26, *trv* 74.2, 77.14, *frv* 75.12, *fruna* 76.20, *ut* 78.24. Omvänt saknas i hds. aksent över vokalen i *sér* 78.36. Om man bestämmer sig för att utelämnas aksenter över *i*, hade det varit tryggast att också utelämnas aksenterna i sådana ord som *stiórna* 7.16, *skiótt* 10.34, *fiár* 11.9, *piónat* 12.12, *báin* 68.32, *asión* 73.35, *þróf* 75.36, emedan det av aksenttecknets ställning torde vara omöjligt att säkert avjera om det hör till *i* eller en bredvid stående vokal.

Där något ord är uteglömt i hds. ha utjivarne i avtrycket tillsatt det felande inom parentes, men när ord felaktigt upprepats i hds., ha de utan vidare uteslutit det överflödiga. Sålunda motsvaras orden *hana þeim mun* 9.16 i hds. av *þeim mun hana þeim mun* ock *stor hogg* 64.20 av *stor hogg stor*. Sådant borde väl ha jivits tillkänna i avtrycket. Ej heller hade det skadat, om utjivarna, åtminstone på somliga ställen, jett upplysningar om de rättelser som handskriftens skrivare själv jort. Det saknar ju icke allt intresse, att skrivaren t. ex. sid. 51.14—15 först skrivit *Hon kvæze engan vilia hafa þann er ecki sea mikit gere*, men sedan över raden skrivit till *mann* efter *engan* ock *nema* framför *þann* ock skrapat ut *ecki*.

I avtrycket av Elis saga bör rättas *gul* | *vofnu* 5.13 läs *gull* | *vofnu*, *Vil* | *ialm* 18.9 l. *Gil* | *ialm*, *balvi* 33.16 l. *bolvi* eller *bólvi*, *mældist* 34.8 l. *mældiz*, *mikilli* 37.14 l. *imikilli*, *Clis* 108.13 l. *Clie*, *Balldrs* 111.3 l. *Balldrs* (*r* är skrivet över raden med nedflyttningsteoken). Andra ställen, där avtrycket avviker från hds., äro *HÆyrit* 1.1 l. *HÆyRIT* (*g* tillskrivet över raden), *drengskaps* 1.1 l. *drengscaps*, *myttæ*

6.10 l. snarare *unyltir* (ir tyckes vara rättat från *om*), *HERRA* 7.4 l. *HERRA*, *afsogðot* 8.13 l. snarare *afsagðot*, *scyli* 9.10 l. *skyli*, *scyllda* 14.8 l. *skyllda*, *Arnald* 24.15 l. *Armalld*, *skemtande* 28.6 l. *skemntande*, *nait* 33.15, 36.2 kan lika järna läsas *nait*, *haiðingiar* 36.7 l. *hæiðingiar*, *folsko* 36.9 l. *folsku*, *alldrege* 39.3 l. *alldregi*, *haufuð* 43.1 l. *hauf*, *hafðe* 72.9 l. *hafði*, *ragskaps* 89.2 l. *ragscaps*, *scolom* 90.1 l. *skolom*, *blæiðaz* 90.8 l. *blæyðaz*, *ofsterka* 96.4 l. *ofsterca*, *scyllde* 96.7 l. *skyllde*, *viðscipte* 104.4 l. *viðskipte*, *hæiðingia* 104.5 l. *hæiðingia*, *uissi* 108.1 l. *vissi*, *Kavelld* 111.13 läs snarare *Karrolld*, *uit* 115.10 l. antingen *uitt* eller *mit*. Kursiveringen är på några ställen felaktig t. ex. *æfter* 26.13 i st. f. *æfir*, *fat* 44.5, 74.14 i st. f. *fat*, *hann* 44.16, 82.10 i st. f. *hann*.

I stycket om Pamphilius oek Galatea i Germania finnas en del fel. De viktigaste äro: *ta|ka huergi* 130.5 läs *ta|ka. Huergi*, *ho|nom* 133.1 l. *ko|nom* (*k* är möjligtvis rättat från *h*), *grátr* 133.11 bör säkert, såsom i noten satts i fråga, läsas *grátt*, *rþðir* 135.16 l. *rþfir*, vilket antagligen är skrivfel i st. f. *rþfir*, *fiolmælt* 136.12 l. *fiolmælg* (sista bokstaven liknar visserligen något ett *t* men är ännu mer lik ett *i* sådant som i *æi* 136.20), *ræna* 136.14 l. *rærna* (d. v. s. *hrærna* = *vissna*, *tvina* bort), *lost* 138.9 l. *lostr* (*r* till hälften utplånat), *staðr* 138.26 är säkert oriktigt (såsom redan *ð* visar); vad där verkligt står är osäkert, men jag tror mig kunna läsa *fiaðr* eller *fiáðr*; vid *bað* 138.30 står i hds. *hann* ovanför det utprikade *ec*; *hét* 139.14 läs *hóf*; *æmm* 139.20 l. *æinn* (skrivfel för *æinn* = *æinn*?); *æðiz* 141.4 l. *æiðiz*; *mínn* 141.14 l. *mín*; *þín man* 141.21 l. *þín. ma.* Dessutom bör följande rättas: *SÆRDR* 130.1 läs *SÆRDR*, *nautreka* 131.31 l. *nautreka*, *hversu* 132.5 l. *huersu*, *Hófleg* 132.12 l. *HÔFILEGT*, *yfir* 132.18 l. *yfer*, *at hygle* 133.13 l. *at hygli*, *oc* | 134.1 l. | *oc*, *ok* 134.12 l. *oc*, *hafnada* 134.12 l. *hafnaða*, *Vit* 134.19 l. *UIT*, *hófir* 134.27 l. *hófer*, *Oft* 134.30 l. *OFT*, *viðe* 136.16 l. *viðe*, *þeirri* 137.4 l. *þeirri*, *ANarr* 137.11 l.

ANnarr, *Heðan* 138.4 l. *HEð:m*, *enda* 138.8 l. *en:nda*, *ærn:da* 138.9 l. *an:ta*, *upphaf* 138.9 l. *upphaf*, *saman* 138.28 l. *saman* (i en hropskrivet liksom i *saman* 138.31), *ónófrleik* 159.6 l. *ónófrleik*, *þat* 139.23.27 l. *þAT*, *pamphiluf* 139.25 l. *pamphilus*, *ok* 140.22 l. *oc*, *Galathea* 141.1 l. *galathea*, *uslökiligr* 141.4 l. *uslökiligr* (streckt över det senare *k* är av yngre hand), *koma* 141.9 l. *komA*. De ord, i vilka utjivaren, som han själv antyder, av brist på rätt typ, tryckt *au* i st. f. *æ*, äro *naut* 131.13 ock *tuau* 135.18. I handskriften står aksent över *i* i följande ord (det förra *i*) *huilict* 311.3, *mik* 131.15, *ein* 131.31, *mirum* 132.6, *leuislega* 133.23, *vitt* 133.24, *litt* 133.28, (det förra *i*) *bristi* 133.29, *ÆLIN* 134.7, *i* 134.13, (det senare *i*) *skilvislega* 134.18, *hæimsca* 134.26, *i* 135.9, *maina* 135.12, *hæims* 135.21, (det förra *i*) *saiki* 135.29, *i* 136.4.20, *minu* 137.18, *litt* 138.3, (det senare) *i* 138.4, *pinu* 138.5, *pin* 138.7, *vist* 138.23, (det förra) *sina* 138.24, *i* 139.2, *pin* 139.9, *huilu* 139.24, *pinu* 139.27, *sinu* 139.29, *læik* 140.5, *pin* 140.17, *i* 140.29, *mins* 141.2, *þui* 141.2, *huilu* 141.13, samt över stamvokalen i *sar* 130.1, *væri* 134.2, *ast* 139.28 (på båda ställena), *hialp* 141.14, *sott* 141.19. Däremot har jag icke kunnat se någon aksent över *þuisa* 132.31, *kennir* 135.6, *fá* 136.31, *hæimí* 137.7, *vél* 138.6, *minn* 139.14. Oriktigt kursiverade äro *Oc* 130.4 l. *Oc*, *þat* 134.13, 137.17, 140.16 l. *þat* ock *hann* 140.16 l. *hann*.

Handschriftens interpunktion ock ordavdelning äro icke noggrant följda i avtrycket. Sålunda saknas i bds. de störande punkterna efter *mín* 136.19 och *hæyrt* 138.21, ock det som utjivaren tagit för en punkt mellan *pinu* ock *viliu* 133.19 torde vara en oavsiktligt tillkommen prick.

Växjö 1912.

Ludvig Larsson.

Til Eddakvadene.

II. Til Hávamál¹⁾.

V. 4⁶. Ordene *orðs ok endrþögu* er åbenbart et appositum til *góðs æðis* i 4. versl. og indeholder en nærmere forklaring til dette begreb; *gott æði* betyder, ordret oversat, 'godt — d. v. s. imødekommende, venligt — væsen', altså 'imødekommenhed', 'venlighed'. Den venlighed, en fremmed trænger til, "hvis han kan få den" (*ef sér geta matti*), er for det første *orð*, d. v. s. (venlig) tiltale (fra værtens side)²⁾, og for det andet *endrþaga*, d. v. s. at værten i tavshed hører på, hvad gæsten har at sige.

Jeg har ikke anset det for overflødigt at lægge et godt ord ind for denne gamle tolkning, som først er antydet af Rask og siden tiltrådt af Bugge i Tillæg og rettelser til hans udgave og senere af Finnur Jónsson i hans udg., Reykjavik 1905, s. 484.

Substantivet *-þaga*, fem., forholder sig til verbet *þegja* og *þegn*, fem., som *saga*, fem., til verbet *segja* og *s. gn.*, fem.

V. 17¹. Med hensyn til *kópa* bemærkes, at ordet endnu er bevaret i det nysislandske folkesprog. I Árnes syssel på Sydlandet er det almindeligt i betydningen 'måbe', 'glo', 'gabe'.

V. 22¹⁻³: *Vesall* betyder ellers overalt, hvor det forekommer i Eddakvadene, 'ulykkelig' (det modsatte af

¹⁾ Alle henvisninger gælder Bugges udgave, når ikke andet udtrykkelig bemærkes.

²⁾ Ikke 'talefrihed' (for gæsten). Dette begreb ligger netop bagved det følgende *endrþaga*. Alle de i v. 2—4 opregnede ting, som gæsten trænger til, præsteres af værten, altså også *orð*.

svæ?)¹⁾. Når det siges, at en ulykkelig mand ler af alting, virker det i høj grad stødende. Ulykke plejer ikke at fremkalde latter. Ordet *vesall* passer ikke i denne sammenhæng og er åbenbart forvansket. Dette bliver endnu klarere, når man ser dette vers i forbindelse med de to foregående og de fem efterfølgende, som alle handler om tåben (*heimskr*, *ósviðr*, *ósnotr miðr*) og de dumheder, han gør sig skyldig i. Når man beholder læsemåden *vesall*, falder v. 22 helt ud af sammenhængen. Omgivelserne tyder på, at *vesall* har fortrængt et ord af betydningen 'enfølgelig', 'dum', 'tåbelig'. Derpå tyder også det sidste halvvers: *kitki hann veit, es hann vita þyfi* osv., som fremhæver vedkommendes mangelfulde viden eller forstand. Gudbr. Vigfússon har altså set rigtig, når han i Cpb. indsætter *ósnotr* for *vesall*. Dog tror jeg snarere, at *ósviðr*, som optræder både i det nærmest foregående og det nærmest efterfølgende vers, er det rigtige.

Dette sted kan ikke tjene som bevis for, at *v* i forlyd kan allitterere med vokal.

V. 24^s: "þat þeir vm hann fjar lesr" R.

Her forandrer de sidste udgivere "*vm*" till *of*, som jeg tror med urette. For *um* (d. v. s. *umb*) taler *umblássamr*, *umblasmaðr* (Stockh. Hom. s. 142²⁵ og 120³), *umlesandi*, *umlestr*, *umlestramaðr* (Fritzaer²). Dog finder man i Stockh. Hom. s. 52⁵: *þat kann enn verða, at maðr vensk á þat at lesa of aðra ok hafa uppi læsto manna*. Men de anførte sammensætninger synes at vise, att *umb* er gammelt i denne forbindelse. Man er derfor næppe berettiget til at forandre det overleverede *vm* til *of*. Overhovedet synes man i den

¹⁾ Særlig fremtrædende er denne betydning i Håv. 69¹, hvor modsætningen *sall* udtrykkelig fremhæves. Ligeledes i Atlam. 62⁵. I udråbet *vesall!* i Lokas. 40⁶ og 42⁶ vakler det mellem de to betydninger 'du ulykkelige!' og 'du stakkel!'

sidste tid at være gået for vidt i at indsætte *af* for *um(b)*.

Lesu fár umb ehn synes at betyde omtrent det samme som 'tale ilde om en', jfr. Gerings oversættelse i Wb. under *fár*: "gehässiges über ihn äussern".

V. 25⁵: *es at þingi kœmr*. Sædvanlig underforstår man her subjektet *ham* med støtte i Háv. 61²: *víðr maðr þingi at*, og Sig. sk. 27¹⁻⁴: *Rúðia þeim síðm . . . systursömr slíkr at þingi*. Umuligt er det dog ikke, at man her har en af de hyppige upersonlige konstruktioner. I så fald bør sætningen oversættes: 'Når (det kommer dertil, at) tinget indtræder'. Jfr. Laxd. k. 70 (Kålund's udg. Kbh. 1889—1891 s. 258—259): *ok er nú Bollu heina, þar til er at brullaupsstefnu kemr*, og Fritzner² under *koma* s. 318 b¹⁴.

V. 33. I 2. versl. skriver Finnur Jónsson *skylit* i stedet for det overleverede "*scyli*". Men han kommer dermed i kollision med den gamle diætetiske regel, at morgenmåltidet bør indtages tidlig. Denne regel fremtræder også i Reginsmål 25³ og bekræftes ved Hárbarðsl. 3—4. Håndskriftets læsemåde bør altså sikkert beholdes.

Sammenhængen synes ubetinget at forlange den af Bugge foreslåede rettelse *né án* i stedet for *nema* ("nēa"). Da *né án* kan skrives *ne ā*, falder R's læsemåde grafisk næsten sammen med rettelsen, tilmed da strengen over *e* i følge den fototypiske udgave også, i hvert fald til dels, dækker det følgende *a*. Hvis man læser *nema*, fremtræder sætningen *nema til kynnis komi* som en højst påfaldende undtagelse fra den almindelige regel, at man bør spise tidlig om morgenen, og læser man videre, ser man, at denne tanke slet ikke passer til det følgende. Ved at optage Bugges

rettelse, får man derimod den fornuftige tanke: 'Regelen gælder også for det tilfælde, at man skal rejse hjemme fra for at besøge venner og bekendte. Man må da, inden man drager afsted, ikke (af smålige sparsommelighedshensyn) undlade at indtage en tidlig frokost'. I det sidste halvvers fremhæves så ganske naturlig de uheldige følger, det vil have for gæsten, hvis man møder fastende ved vennens bord. Her er det navnlig to ord, som trænger til forklaring: *snópir* i 4. og *solginn* i 5. versl.

Ordet *snópa* er bevaret både i norske dialekter og i nyislandsk. I norsk betyder det dels "snaske, æde lækre ting" dels "snylte, snage efter noget" (Åsen). I nyislandsk betyder det "bie etsteds til man bliver ganske ked deraf" (Björn Halldórsson), 'sløse tiden hen' ¹⁾, en betydning som let lader sig udlede af den sidstanførte norske. Det beslægtede *snapa* bruges i nyislandsk både om mennesker og dyr i betydningen 'at nappe til sig fra forskellige steder, hvad der findes spredt hist og her, særlig fødemidler' ²⁾. Måske har verbet *snópa* også oprindeligt haft den samme betydning. Den synes at kunne ligge til grund for de betydninger ordet har i nynorsk og nyislandsk, og på vort sted passer den fortræffelig.

Participiet *solginn*, brugt som adjectivum, forekommer foruden på dette sted i Þjóðólfs Haustlög v. 16 (FJ., Skjaldedigtn. I A s. 19, B s. 17) og, i sammensætningen *brimsolginu*, i et vers af Einarr Skúlason (FJ., Skjaldedigtn. I A s. 482, B s. 454). På begge disse steder oversætter Sv. Egilsson det ved "avidus", FJ. ved "glubsk", sikkert

¹⁾ Denne betydning synes ordet at have i Fas. III 12: *snauðr mun ek snópa*.

²⁾ Ordet er tilnærmelsesvis rigtig oversat af Björn Halldórsson ved 'captare escam'. Den danske, af Rask tilføjede, oversættelse "spise uden appetit, langsomt" er urigtig. Også i oldisl. synes ordet at have haft den samme betydning som nu (jfr. Háv. 62¹ og især Lokas. 44³).

med rette ¹⁾). Egentlig betyder det 'forslugen', 'slugvorn', deraf 'grådig', 'glubsk'. Dette stemmer med nyislandsk, hvor *sólginn í ehð.* betegner 'forslugen, begærlig efter noget', især efter spisevarer. På vort sted oversætter Svb. Egilsson *solginn* ved "*fumelicus*". Denne betydning har ordet ellers aldrig, og den passer ikke i denne sammenhæng. Gering oversætter (Wörterbuch u. *swelga*): "sich verschluckt habend", "mit verstopfter Kehle". Denne tolkning, som er inspireret af Richert, støtter sig kun til svenske dialekter, hvor ordet forekommer i denne betydning, som åbenbart er afledet af betydningen 'forslugen', 'slugvorn' (en slughals får let noget "i den gale hals"). Og hvorfor skulde manden på et fremmed sted 'te sig som om han havde fået noget i den gale hals'? Hvis vi derimod tager ordet i dets egentlige betydning, 'forslugen', 'slugvorn' passer alt på det bedste. Tanken i det sidste halvvers bliver da:

Ellers — hvis en mand møder uden at have fået frokost, altså fastende, ved vennens bord — "sidder han (ved bordet) og napper til sig allevegne fra af retterne, ter sig som om han var en slughals (hvad han ikke er, han er kun sulten) og "spørger om ingenting" (deltager ikke i samtalen, fordi han kun tænker på maden).

V. 36—37. R har i v. 36 følgende tekst:

*Bv er betra
þott lítit se,
halr er heima hveirr;
þott tveir geitr eigi
oc tagreptan sal,
þat er þo betra en þon.*

V. 37¹⁻³, som er en gentagelse af v. 36¹⁻³, skrives i

¹⁾ *Brimsolginn*, brugt om Egersdatteren *Kolga* (den personificerede bølge), betegner hende som begærlig efter at være med i brændingens leg ved stranden.

håndskriftet således: *Bv er b. þ. l. s. h. b. hver.* Trods den stærke forkortelse og udeladelsen af *er*, kan der ikke være tvivl om, at det var skriverens mening at gentage halvverset 36¹⁻³ uforandret. Den nøjagtige overensstemmelse mellem begge steder i versl. 1—2 viser, at R her i alt væsentligt gengiver sin original uforvansket. Al sandsynlighed taler således for, at den i v. 36¹⁻² og 37¹⁻² overleverede tekst går tilbage til cod. archetypus af Eddasamlingen.

Ikke desto mindre må teksten i versl. 1—2 være forvansket. Bogstavrim mangler. Fejlen synes at ligge bagved den første skriftlige optegnelse, altså at gå tilbage til den mundtlige overlevering. Man må altså, når man forsøger at rette teksten, tage hensyn til den mundtlige overleverings love.

Der er gjort forskellige, og, som jeg tror, alle mislykkede, forsøg på at restituere det manglende bogstavrim.

Bugge foreslår i 'Tillæg og rettelser' til sin udgave at rette *lítit* i 2. versl. til *búkot* og henviser til Fms. VI s. 327. Han opfatter *búkot* som et slags diminutiv til *bú*, og får derved ud den samme tanke som ligger i *þót lítit sé*. Hertil bør bemærkes, at *bú* egentlig betyder 'den til driften af en gård nødvendige besætning og indbo' og ikke specielt omfatter gårdsbygningerne eller selve gården¹⁾, hvorimod *búkot* nærmest betyder 'en ussel lille gård', 'en bondehytte', altså særlig sigter til gårdsbygningen eller gården. De to begreber dækker altså ikke hinanden og *búkot* er ikke noget korrekt diminutiv til *bú*. Desuden synes det betænkeligt at indføre ved rettelse i Hávamál et ord, som ellers aldrig forekommer i Eddasangene.

Nordenstreng tror, at 2. versl. oprindeligt har lydt: *þót breitt sét*. Men et *bú* hører, i følge ordets betydning, ikke til de ting, som kan måles i længde eller bredde. Hverken

¹⁾ Jfr *tóku upp búit, en brendu bæinn* Fms. VIII s. 60°. *Hann gerði bæ í Skálaholti ok færði þangat bú sitt* Bisk. I s. 26°. *Leiga jörð undir bú sitt* Landsl. VII 1 (NgL. II s. 105). *Þat er bú, er maðr hefir málnytan smala* Grág. Konungsbók, udg. I s. 136¹⁸, o. fl. st.

i det gamle eller i det nyere sprog vil man finde et *búi* betegnet som *breitt*. Nordenstreng henviser til gårdsnavnet *Breiðilólstað*, men der er forholdet et ganske andet, idet *lólstaðr* betegner det sted, eller den landstrækning, hvor man bosætter sig, og denne kan naturligvis måles både i bredde og længde.

Imod bægge disse rettelser kan indvendes, at der i grunden ikke er noget der tyder på, at fejlen ligger i sætningen *þót lítit sé*, som passer udmærket i sammenhængen og hvis indhold i det væsentlige stemmer med den følgende sætning *þót tvær geitr eigi ok tauþrep'au sal*, hvormed andet halvvers indledes. Man kunde jo tænke sig den mulighed, at et ord, der bar alliterationen, er udfaldet i begyndelsen af 2. verslinje (foran *þót*). I så fald kunde man beholde sætningen *þót lítit sé* uforandret.

Og virkelig er der grunde, der taler for, at den hovedsætning, hvortil 2. versl. slutter sig som bisætning, ikke er fuldstændig. Der mangler nemlig et andet sammenligningsled til komparativformen *betra*.

Det er vistnok i følelsen heraf, at Finnur Jónsson foreslår at læse *en bœjri sé* i stedet for *þót lítit sé* i 2. versl. Denne rettelse fjærner sig dog altfor langt fra det overleverede, og desuden fortrænger den helt de i sammenhængen passende ord *þót lítit sé*. Men den giver et fingerpeg i den rigtige retning. Der kan nemlig ikke være tvivl om, at det savnede andet sammenligningsled i indhold må falde sammen med den af FJ. foreslåede rettelse. Dette fremgår klart af 6. versl.: *þat es þó betra en bæm*. Nu må det vel indrømmes, at andet sammenligningsled undertiden udelades, men vel at mærke kun, når det let underforstås fra sammenhængen¹⁾. Men på vort sted har det af sammenhængen forlangte sammenligningsled et så specielt indhold, at det

¹⁾ Således i Háv. v. 72': *Sonn es betri*, hvor man let underforstår tanken 'end ingen søn'.

ikke fremtræder klart for tanken, før end man kommer til 6. verslinje, *þat es þó betra en bæn*. Det må fra først af have været tydelig fremhævet allerede i versets begyndelse.

Den simpleste rettelse vilde være at indsætte ordet *bæn* i dativ i begyndelsen af anden verslinje og skrive: *Bú es betra | bæn, þót lítit sé*. Man vilde da i dativformen *bæn* have det savnede andet sammenligningsled (jfr. Nygård, Eddasprogets syntaks, Dativ § 18 s. 24, og Norrøn syntaks § 115 anm.). Med hensyn til 2. verslinjes metriske form kan sammenlignes de hos Gering, *Ljóðaháttur* § 114 anførte eksempler (og § 114 anm. 5, hvis man skriver *séi*).

Dog er jeg bange for, at fejlen ligger dybere. Den foreslåede rettelse giver en lidt tvungen ordstilling. Når det andet sammenligningsled udtrykkes ved dativ, plejer denne som oftest at stå foran komparativen (dog ikke Hym. v. 30⁸ og Rígsþ. v. 29⁸); her står den efter samme. Desuden virker det lidt stødende, når sætningen *þót lítit sé* fjærner sig så meget fra ordet *bú*, hvortil den slutter sig.

Jeg vover derfor at foreslå følgende tekst:

*Bæn es betra
bú, þót lítit sé.*

Overfladisk set er denne rettelse mere voldsom og fjærner sig mere fra den overleverede tekst end den foregående. Men når man tager hensyn til, at forvanskningen sikkert stammer fra den mundtlige overlevering, vil man finde, at den tilsyneladende mere voldsomme rettelse i grunden har større sandsynlighed for sig end den anden, idet man med den som udgangspunkt let og naturlig kan forklare grunden til, at ordet *bæn* faldt bort. Går man nemlig ud fra, at den ovenfor anførte tekst (med *Bæn* i begyndelsen af første, og *bú* i begyndelsen af anden verslinje) er den oprindelige, var det kun naturligt, at sætningens hovedord og subjekt, *bú*, under den mundtlige overlevering måtte have tendens til at trænge sig frem i spidsen af sætningen og fortrænge det

der oprindelige *læn*, som derved blev helt udstødt af verset. Omstillinger af denne art, hvorved et begreb der har eftertryk trænger sig frem i sætningens begyndelse, er meget naturlige, når man tager hensyn til den mundtlige overlevering, og jeg tror der findes flere sikre eksempler. Der kan således næppe være tvivl om, at Gering har ret, når han i Háv. v. 58 læser *liggjandi ulfr | sjaldan lær of getr* i stedet for det overleverede *sjaldan liggjandi ulfr | lær of getr*. Metriske grunde taler ubetinget for den af Gering opstillede tekst. Så længe man alene holder sig til den skriftlige overlevering, er dog en sådan forvanskning ikke let at forklare. Men tager man hensyn til den mundtlige overlevering, falder den helt naturlig. Det er det logiske eftertryk, som ligger, eller kan lægges, på det nægtende begreb *sjaldan*, som har bevirket, at dette ord trængte sig frem i spidsen. Ved den foreslåede tekst vinder man også en mere naturlig ordstilling; det andet sammensætningsled kommer til at stå foran den komparativ, hvortil det hører, og de sammenhørende ord *bú* og *þót lítit sé* slutter sig umiddelbart til hinanden. Med hensyn till ordstillingen indenfor hovedsætningen kan sammenlignes Háv. v. 10⁴⁻⁵: *auði betra þykkir þat*.

Lad os så til slutning kaste et blik på v. 36 i dets helhed, idet vi indsætter de foreslåede rettelser. Vi ser da, at det sidste halvvers i et og alt afspejler de to første verslinjers indhold, men således, at hvad der står først i versl. 1—2 kommer sidst i versl. 4—6 og omvendt. Denne chiasstiske sætningsforbindelse, hvorved ordet *bæn* kommer til at stå både først og sidst i verset, synes fra først af at have været tilsigtet. Herved bekræftes yderligere det ovenfor ad andre veje vundne resultat ¹⁾.

¹⁾ Om chiasstisk ordstilling i Eddakvadene se Detter og Heinzels anmærkning til Háv. 47¹ (i deres udgave).

V. 41¹⁻³. De fleste nyere tolkere har sluttet sig til Richert's forklaring af 3. verslinje: *þat es á sjølfum sjást*, således f. eks. Finnur Jónsson og Detter og Heinzel i deres bemærkning til stedet og Gering i Wörterbuch, som oversætter: "das kann man am leichtesten an sich selbst (durch eigene erfahrung) erkennen". På mig gör sætningen, således fortolket, indtryk af at være hvad Englænderne kalder for 'a truism', og jeg kan med bedste vilje ikke indse, hvorledes man kan få denne mening ud av ordene. De har sikkert en ganske anderledes konkret og efter det foreliggende tilfælde afpasset betydning.

Der er et sted hos Þorbjörn hornklofi (Haraldskv. v. 19, Skjaldedigtn. I A s. 28, B s. 24—25), som er meget oplysende med hensyn til den rigtige forståelse af dette sted:

*Á gerðum sér þeira
ok á gullbaugum,
at þeir eru í kunnleikum við konung,
feldum ráta rauðum
ok vel fagrændudum
sverdum silfrögðum,
serkjum hringofnum,
gytjum andfeljum
ok grøfnum hjólnum,
hringjum handbærum
es þeim Haraldr valði.*

Tanken er åbenbart: Fra de klæder, smykker og våben, Haralds mænd bærer, kan man slutte sig til hans gavmildhed.

En lignende tanke møder vi her i Háv.

Svb. Egilsson oversætter (Lex. poet. u. *sýnn*): "hæc (arma vestesque) in ipsis sunt maxime conspicua".

Denne oversættelse synes at være tilnærmelsesvis rigtig. Dog tror jeg ikke, at *þat* henviser til *vöpn ok váðir* alene, men til hele den foregående sætning. Ligeledes kan det være tvivlsomt, om *sjølfum* bör opfattes som flertal eller

enkelttal. Dette beror igen på tolkningen af de to første verslinjer, om man nemlig tager *glæðjask* i reciprok eller i reflektiv (passiv) betydning. I første tilfælde, hvis man oversætter: 'venner bør glæde hinanden ved (gaver af) våben og klæder', må *sjø'fum* vistnok opfattes som flertal. I sidste tilfælde, hvis man oversætter: 'ved (gaver af) våben og klæder bør ens venner glæde sig (glædes)', må *sjølfum* tages som enkelttal.

Ordret oversat betyder sætningen *þat es á sjølfum sjønst*: 1) hvis man holder sig til det første alternativ: 'det synes bedst på dem selv' (d. v. s. de gavmilde venner), eller 2) hvis man vælger det sidste alternativ: 'det synes bedst på en selv' (d. v. s. giveren).

I forbindelsen *á sjølfum* har præpositionen en rent lokalt betydning: 'på (udenpå) dem (en) selv' d. v. s. 'på deres egne legemer' ('på ens eget legeme'). Udtrykket sigter nemlig til de våben og klæder, vedkommende bærer på sin krop ¹⁾.

Tanken bliver altså enten (1):

'Venner skal glæde hinanden ved gaver af våben og klæder. Gör de det, vil de gensidig udvekslede klæder og våben, de selv bærer til minde om hinanden, afgive det bedste synlige vidnesbyrd om deres gavmildhed'.

Eller også (2):

'Man skal glæde sine venner ved gaver af våben og klæder. Gör man det, vil de som gengaver modtagne våben og klæder, som giveren selv bærer, afgive det bedste synlige vidnesbyrd om hans gavmildhed'.

Hvilket af de to alternativer bør foretrækkes, skal jeg ikke udtale mig om. Meningen bliver alligevel i begge tilfælde omtrent den samme.

¹⁾ Jfr. Atlakv. 27¹¹⁻¹²: *heldr en á hondum göll skíni Húna börnum*. Rigsp. 16¹⁻²: *sveigr vas á höfði, smokkr vas á bringú, dár vas á halsi, ævergar á þælum*.

Bagved ordene mærker man den tanke: Gave fremkalder gengave. Det lønner sig ligefrem at være gavnlig mod sine venner. En lignende tanke ligger til grund for det islandske ordsprog; *Gott er eð gera vel og lítla sjálfan sig fyrir.*

V. 52¹⁻². *Mikit eitt | skala manni gefa* betyder simpelt hen: 'Man skal ikke give en mand store ting (kostbarheder) alene', d. v. s. man skal ikke indskrænke sig til at give vennen lutter store gaver. Hertil slutter sig på en naturlig måde den følgende sætning: *opt kaupir sér í litlu lof*, hvor *opt* viser, at store gaver ikke er udelukkede.

Mærkelig nok har Sv. Egilsson og efter ham flere andre tolkere misforstået dette simple og klare sted. Sv. Eg. giver i Lex. poet. under *einn*, e (s. 126 a^m) følgende oversættelse deraf: "exigua tantum munera alteri donanda sunt" og tilføjer: "ubi *mikit eitt* cum negatione, quæ verbo *skal* suffigitur, idem valet ac *litit eitt*, modo parum". Således opfattet indeholder stedet indirekte et forbud mod at give store gaver, hvilket ikke kan være meningen. Nægtelsen hører ikke til *mikit*, men nærmest til det verbale begreb og derigennem till *eitt*.

Rigtig opfattet er stedet af Finnur Magnússon i hans Eddaoversættelse III s. 116 (Ej man stedse skal Kostbarheder give) og, som det synes, også af Detter og Heinzel i deres anmærkning til stedet ("Nicht nur Grosses").

V. 53. Til det første halvvers:

*Litilla sanda
litilla sæva
litil eru geit guma,*

knytter Grundtvig i sin udgave af 1874 følgende bemærkning:

"*Litilla sanda, litilla sæva* opfatter jeg som et uafhængigt ordsprog, en forkortet form for *litil eru sandar litilla sæva, ok litil eru sævar þeir, er hafa litla sanda*. 'Sandar' betegner særlig sandstrækninger, klitterne langs med en kyst, og billedet er da naturrigtigt, om samstemningen mellem årsag og virkning, og anvendelsen klar nok: *litil eru geð guma* = småt og svagt er mennesket, dets sind og alt dets værk".

Til denne opfattelse har de fleste senere tolkere sluttet sig. Og dog synes den at være sproglig umulig. At underforstå en hel sætning ved hver af de to genitiver, en sætning som slet ikke fremgår af sammenhængen, synes dog at være altfor dristigt. Hvis man opfatter versl. 1—2 som et ordsprog for sig, svæver genitiverne i virkeligheden i luften. Og sammenhængen med det følgende er ingenlunde så klar, som Grundtvig antager. Dette har Finnur Jónsson, som i øvrigt slutter sig til Grundtvig, åbenbart haft følelsen af. I sin bemærkning til stedet giver han (i den tyske udgave) følgende forklaring af sammenhængen: "Wo die seen klein sind, da sind auch die küsten klein; so ist es auch mit den menschen, sie sind klein, wenn ihr verstand klein ist". Men sætningen *litil eru geð guma* indeholder ikke et ord om "små mennesker". Der tales kun om, at deres sind er småt (snævert), ikke om at de er små af vækst, når de er små af sind. Desuden retter menneskenes legemlige størrelse sig slet ikke efter deres klogskab. En dumrian kan godt være en kæmpekarl, og en klog mand se ud som en dværg.

Jeg er overbevist om, at halvverset i dets helhed udgør en eneste sammenhængende sætning.

I Eddakvadene møder vi undertiden genitiv brugt som lokativ. Eksempler på denne sikkert ældgamle sprogbrug vil man finde hos Nygård, *Norrøn syntaks* § 141. Den holder sig endnu i nyislandsk i forbindelserne *amars st.ðir*, *sums stadar* osv. Sædvanlig føjes der et adjektiv eller en

anden af lokativbegrebet afhængig genitiv til den således brugte genitivform (*miðra garða, grænna heima, dauðra dura*). Der synes da ikke at være noget i vejen for at opfatte *litilla sanda* som lokativ i betydningen 'på snævre, sandede kyststrækninger'.

Det vilde da ligge nær også at opfatte *litilla sæva* som lokativ. Dette går dog næppe an på grund af sammenhængen med det følgende, som senere skal blive påvist, fordi menneskene ikke til stadighed bor på søen. Derfor tror jeg at denne genitiv er afhængig af *sanda*¹⁾. Jeg tager *sær* i betydningen 'håvbugt' (jfr. *Sognsær, Harðsær, Strindsær*; Bisk. II s. 129 *sá sjár, er heitir Hjørungavágr*), men selvfølgelig er der ikke noget i vejen for, at det også kan omfatte indsøer. Versl. 1—2 betyder da 'på snævre havbugters snævre kyststrækninger', og halvverset i dets helhed kan oversættes: På snævre kyststrækninger ved snævre havbugter er menneskenes sind snævre (eller: bor snæversindede mennesker).

Nordboerne synes tidlig at have fået øjet op for den opdragende magt, kampen med det åbne hav havde på menneskenes sind, i retning af at stålsætte deres vilje og opøve dem i snarrådighed og klogskab i farens stund. Man kan da næppe finde det påfaldende, når de mænd, som aldrig har haft lejlighed til at prøve denne kamp, her betegnes som snæversindede. At naturomgivelserne har indflydelse på menneskenes sind, er sikkert både en gammel og en ny tanke.

Med hensyn til 6. versl. må jeg i det hele slutte mig til Bugges opfattelse (Årb. f. n. oldk. og hist. 1869). Jeg tror ikke *halfr* kan betyde "ufuldkommen". I det mindste kender jeg ikke noget eksempel derpå fra det gamle sprog, og i nyere islandsk mindes jeg ikke at have hørt eller set

¹⁾ Jfr. *sævar strönd* Völundarkv. 1⁵.

ordet brugt i denne betydning ¹⁾. Heller ikke kan *halfr* betyde 'delt i to halvdele'. Med disse to oversættelser af *halfr* står eller falder læsemåden *hvar* ('ubique') i versets slutning. R har *har*. Bugge har sikkert ret når han opløser denne læsemåde til *hvár*, d. v. s. *hvør*. Men hvad betyder så *halfr* på dette sted? Sagen er, at der fra det gamle sprog kan påvises sikre eksempler på at dette ord har haft betydningen 'lige så talrig', 'lige så stor', en betydning som let kan udvikle sig fra betydningen 'halv', fordi de to halvdele er nøjagtig lige store. I Gulapingslög § 266 (NgL. I s. 88): *Ek man hér koma með valinkunna menn, en þú haf halfa fyri*, betyder *halfa* 'lige så mange'. Den samme betydning fremtræder i dativen *hølfu* i forbindelse med en komparativ som *meiri* eller med verbet *auka* ²⁾, f. eks. *taka hølfu meira*, 'tage dobbelt så meget' Frostapl. I § 1 (NgL. I s. 127); *taka kostnað sinn hølfu aukinn*, 'forøget med et lige så stort beløb', d. v. s. til det dobbelte, Landsl. I § 6 (NgL. II s. 18). Ligeledes i forbindelsen *vaxa at hølfu* 'vokse med et lige så stort beløb', d. v. s. til det dobbelte, Frostapl. II § 10 (NgL. I s. 134).

Sætningen *hølf es øld hvør* betyder altså: Hver af de to klasser af mennesker (de kloge og de dumme) er lige så talrig som den anden.

V. 54. I 6. versl. kan *vel mart* oversættes ved 'altfor meget'; *vel* forstærker det følgende adjektivs betydning.

Således som teksten er overleveret, indeholder sidste halv-

¹⁾ I Hallgrímur Pjetursson's bekendte linjepar *Hinn er ei nema hálfur maður, | sem hafnar síðum góðum* betyder *hálfur* ikke 'ufaldkommen', men 'halv'. Stedet bør oversættes: Den som forkaster gode sæder er kun halvt et menneske (halvt et dyr).

²⁾ I disse forbindelser er *hølfu* ganske sikkert dat. sg. neutr. af *halfr* og ikke dativ af hunkönsordet *halfa*.

vers en skrigende modsigelse til det første, og til de to nærmest efterfølgende vers. Dette kan ikke være oprindeligt.

Jeg formoder derfor, enten at "er" i 4. versl. er en fejl for *era* (d. v. s. *esa*)¹⁾, eller også, måske snarere, at "vito" i 6. versl. bör rettes til *vitut* ('for dem er det skön-
nest at leve, som ikke ved altfor meget').

V. 58. Jeg tillader mig at göre opmærksom på at hele verset er oversat af Saxo i hans 5. bog (P. E. M.'s udg. s. 232, Holders udg. s. 155), hvor det lægges Ericus disertus i munden: *Pernox*²⁾ *enim et pervigil esse debet alienum appetens culmen. Nemo stertendo victoriam cepit, nec luporum quisquam cubando cadaver invenit.*

V. 66⁴⁻⁶. R skriver:

*"arl var druccit,
svmt var olagat,
sialdan hittir leiðr i lid".*

De fleste tolkere læser det sidste ord som *lid* og forklarer det som acc. sg. af *liðr*, masc. i betydningen 'belejlighigt tidspunkt' (Hj. Falk, Gering Wörterbuch), eller 'ledemod' (Finnur Jónsson, som ad en omvej³⁾) kommer til omtrent det samme resultat som Falk og Gering). Jeg skal ikke indlade mig på en nærmere kritik af disse tolkningsforsøg, men kun bemærke, at de ikke passer nær så godt i sammenhængen, som den gamle tolkning, der går ud fra, at "*lid*" betyder 'øl', 'drikkelag'. Denne opfattelse har foresvævet Finnur Magnússon, når han til sin oversættelse

¹⁾ Alle udgivere er enige i, at den samme fejl (*er* for *era*) foreligger i Háv. 22^e.

²⁾ Måske fejl for *Pernix*.

³⁾ *Hitta i lid* = 'træffe på ledemodet', om en der sönderlemmer et slagtet dyr, df. 'indtræffe på en belejlig tid'.

"sjælden kommer led tilpas" følger noten: "Efter ordene: til selskabet, gildet, drikken", og man møder den hos Sv. Egilsson, når han oversætter: "computationi raro intervenit" (Lex. poet. u. *lið*). Hertil slutter også Bugge sig i sin bemærkning til stedet. Tanken er: Når en uvelkommen gæst indfinder sig, træffer det sig sjælden så, at han kommer til at deltage i drikkelag. Enten hedder det sig da, at han kommer altfor tidlig (versl. 1) — øllet er endnu ikke brygget (versl. 5) —, eller også, at han kommer for sent (versl. 3) — øllet er allerede drukket op (versl. 4). Således opfattet samler slutningssætningen kvintessensen af hele det foregående vers til et kærnefuldt ordsprog. *Hitta í veizlu, hitta í kaffið* bruges endnu almindelig på Island om en person, som tilfældigvis indfinder sig, hvor der holdes gilde eller drikkes kaffe.

Der bør altså skrives *lið*. Konr. Gíslason har bevist ved skjalderim, at ordets vokal var lang i det gamle sprog ¹⁾.

Ordsproget er endnu den dag i dag godt kendt på Island, hvor det har formen: *Sjaldan hittir leiður í lið* (ikke *lið*, jfr. Guðmundur Jónsson's ordsprogssamling). Dette kan dog ikke göres gældende som en indvending mod at skrive *lið*. Ordet er udelukkende poetisk og var vistnok allerede på Snorres tid forældet i talesproget (SnE. I s. 252). Det var da naturligt, at det tidlig blev forblandet med *lið*, neutr., og kom i formen til at falde sammen med dette ord. Alleerede i Friðþjófs rímur (I 11) finder vi ordet rimet med *sið*, og i denne form (*lið*) blev det overleveret helt ned til nutiden. Sv. Egilsson stod endnu i den mening, at dette var ordets rigtige form, da han skrev sit Lex. poet. Ordsprogets nyislandske form beviser altså ingenting.

¹⁾ Årb. f. n. oldk. og hist. 1866, s. 268.

V. 69. I 6. versl. opfatter man nu sædvanlig *dauðr* som et adjektiv, og oversætter 'men ude lå han død foran døren'. Den ild som brænder *auðgum manni fyrir* opfatter man da enten som et ligbål, der venter på den døde (således Finnur Jónsson og Gering) eller også som en arneild, der venter på ham inde i hallen (dette er A. Heusler's opfattelse, efter hvad han mundtlig har meddelt mig). I bægge tilfælde må *fyrir* betyde 'bestemt for' eller måske 'hos' (Gering). Men jeg kan ikke finde noget sikkert eksempel på disse betydninger af præpositionen i Eddakvadene. At *fyrir* på vort sted bör tages i sin naturlige lokale betydning 'foran' bekræftes ved Völundarkv. 9⁶⁻⁶ (*brann*) *viðr enn vindpurri fyr Völundi* og Alvíssm. 25⁴⁻⁵ *hvé sá eldr heitir es brinn fyr alda sonum*¹⁾. Også i Háv. 78² betyder *fyr Fitjungs sonum* 'foran Fitjungs sønner'; digteren ruller op for vore øjne billedet af de rige mænd, som lader blikket glide hen over de foran dem liggende fulde folde. Men hvis ordene *auðgum manni fyrir* betyder 'foran den rige mand', så må han jo befinde sig i nærheden af ilden ligesom Völundr på det anførte sted i Völundarkv. og ligesom Fitjungssønnerne befinder sig i nærheden af deres folde på det nævnte sted i Háv., og den efterfølgende modsætning *en úti vas* osv. viser, at scenen foregår indenfor døren, i hallen. Det er der, manden varmer sig ved det flammende bål. Hvorledes kan han da samtidig ligge livløs udenfor døren?

Jeg tror, at *dauðr* her er substantiv, ensbetydende med *dauði*, masc. Også i Atlakv. 28⁶ finder vi *til dauðs*, hvor *dauðs* sikkert er genitiv af substantivet *dauðr* (jfr. Gerings Wörterb. under 2. *dauðr*). Det samme substantiv har vi i sammensætningen *manndauðr*. De norske dobbeltformer *daude* og *daud* viser også, at det gamle sprog må have haft tilsvarende dobbeltformer.

¹⁾ Jfr. også Egils s. FJ, Kbh. 1886—1888, k. 43 s. 132 (tysk udg. k. 43, 6): *Hann lét gera eld mikinn fyrir þeim*.

"*Dauðinn er fyrir durum*", 'døden står foran døren' er endnu den dag i dag en ikke ualmindelig talemåde i det islandske folkesprog, og i Guðmundur Jónssons ordsprogs-samling finder vi ordsproget *Úti er dauði fyrir durum*, som måske er påvirket af Hávamálstrofen, men dog viser den traditionelle islandske opfattelse af samme. Talemåden er sikkert ældgammel. Dette bekræftes af et sted i *Mariú saga* (udg. s. 279), der beretter om et af jomfru Marias jærtegn. Der er tale om en kvinde, som har gået svanger 30 måneder ud over det normale. Om hende hedder det: *Þar með er á lítanda, ef hverri konu er dauði fyrir durum, sem leysir sinn burð á skipuðum tíma, hversu þessi guðs aumingi mundi sárliga þínaz af svá óheyrðu sóttar kyni*". Selvfølgelig er dette jærtegn oversat fra latin — desværre kender jeg ikke den latinske original — men deraf er man ikke berettiget til at slutte, at sætningen *hverri konu er dauði fyrir durum* er formet efter et tilsvarende latinsk udtryk. Tværtimod gør den indtryk af at være ægte idiomatisk. Dette fremgår også af en anden recension af samme jærtegn, som er trykt i *Mariú saga* s. 1196, hvor den anførte sætning har følgende form: *Ok ef hver sem ein kona verðr nær at komin dauða, þó at hon fæði barn á þeim tíma, sem náttúrligt er, þá má ætla* osv. Den farveløse gengivelse *verðr nær at komin dauða* slutter sig sikkert nærmere til det latinske udtryk end den maleriske oversættelse (*konu*) *er dauði fyrir durum*. I Grettis s. k. 34 (Boer s. 131¹⁸) finder vi: *Þá er þórum vá fyrir durum, er þórum er inn um komit*²⁾. Dette sted er fuldstændig analogt med stedet i Hávamál, også for så vidt som modsætningen mellem 'foran døren' og 'indenfor' er fremtrædende, og vi lærer heraf, at man kan sige om flere foreteelser end døden, at de er 'foran

¹⁾ Jfr. *Mariú saga* s. 625, hvor den samme legende meddeles efter AM. 655, 4.o.

²⁾ Læs *komin*?

dören', når de er nærforestående. På dansk siger man i hvert fald om krigen (og måske om flere ting, døden?), at den *står for døren* (Dahl og Hammer, Dansk ordbog, under *dör*).

Lad os en gang se på tankegangen i verset. Først har vi et kærnesprog af almindeligt indhold: 'Det er bedre at være levende end død'. Dette illustreres så ved to eksempler, det ene hentet fra de fattiges, det andet fra de riges verden. Den fattige vil dog altid, hvis han lever, kunne skaffe sig en ko ¹⁾, og derigennem en vis grad af velvære. Det sidste eksempel falder i to billeder, hvoraf det sidste kun antydes. Først ser vi den rige mand i sin pragtfuldt smykkede hal varme sig ved den hyggelige ild, der brænder foran ham på arnen — men døden står for døren . . . Her falder tæppet. Men ved disse ord antyder digteren diskret det modsatte billede: Om et øjeblik ser vi den samme rige mand ligge livløs på det samme sted, i de samme omgivelser. Ilden brænder som før, men den varmer ham ikke og han føler ikke mere nogen glæde ved alle sine rigdomme. En fyndigere og mere slående illustration til det verset indledende tankesprog kan vanskelig tænkes.

V. 73. Dette halvvers, som ved sin metriske form adskiller sig fra sine omgivelser — det synes at være en blanding af málaháttur og fornyrdísleg — skrives i R således:

*"Tveir ro eins heriar
tunga er harfups bani
er mer íhedin hvern
handar veni".*

Müllenhoff, der behandler verset i sin D. Ak. V s. 258, gör ikke engang noget forsøg på at forstå den overleverede

¹⁾ Dette fyndsprog forudsætter et samfund, hvori der ikke findes nogen yderliggående pauperisme.

tekst, men retter uden videre *eins herjar* til *einherjar*, idet han påberåber sig Vafprúðnism. 41¹, hvor SnE.-håndskrifterne har den efter Müllenhoffs mening rigtige læsemåde *einherjar*, medens AM. 748, 4° har *eins herjar*. Han forklarer *einheri* som 'einzelkämpfer' (jfr. SvB. Egilssons oversættelse 'monomachus' i Lex. poet.). Sætningen i dens helhed oversætter han således: "Zwei sind einzelkämpfer", og dertil føjer han i parentes forklaringen "zwei gehören zu einem streit und kämpfen mit einander".

Jeg tror ikke *einheri* kan betyde 'monomachus', og det af den simple grund, at *herja* aldrig betyder 'at kæmpe' og *herr* aldrig 'kamp'. Både SvB. Egilsson og andre, som holder på denne betydning, beråber sig på Lokas. 60⁴⁻⁵: *síz í hanska þumlungi | hnúkpír þú, einheri*. Men på dette sted er der slet ikke tale om nogen tvækamp og tolkerne er da nødte til at tage sin tilflugt til en af 'monomachus' afledet betydning: 'kæmpe', 'helt'.

Man må huske på, at *einn* betyder ikke blot 'en' (talord) og 'alene', men også 'en og den samme'. Eksempler på denne betydning, hentede fra Eddakvadene, vil man finde hos Gering Wörterb. under *einn*, 3. Ordet *einheri* er sikkert sammensat af *einn* i denne betydning og *-heri*, der er en afledning af *herr*, masc. Det bruges derfor som oftest i flertallet og den oprindelige betydning turde være: 'de der hører til den samme hær'. Deraf udvikler sig let den sædvanlige og i Eddakvadene, som det synes, eneherskende betydning: 'Odins kampfæller', 'Valhalskæmper'. Efter at ordet havde fået denne betydning, kunde det også bruges i enkelttallet *einheri*, 'Odins kampfælle', 'Valhalskæmpe'. Og hvad skulde der være i vejen for, at Tor betegnes som *einheri* i denne betydning på det anførte sted i Lokasenna? Er han ikke Odins kampfælle? Hvorfor kan han ikke regnes til Valhalskæmperne? I Eiríksmál 7 lader digteren Odin antyde, at han har kaldt kong Erik til Valhal og optaget ham

blandt Einherjerne for at have en dygtig medkæmper, hvis ragnarøk-kampen skulde bryde løs. Deltager ikke Tor i den samme kamp? Hvis læsemåden "einheriv" (748) i Hárb. 30² er den rigtige — og den synes at burde foretrækkes for det farveløse *einhveria* (R) — praler Hárbarðr (Odin) der af sit kærlighedsforhold til en *Einherja*, som sikkert betegner en valkyrje (se Bugge til stedet)¹), hvoraf vi ser, at valkyrjerne også kunde regnes til Odins kampfæller.

Lad os nu et øjeblik antage, at den rigtige tekst i Háv. 73¹ er *Tveir eru einherjar* og at meningen er, som Müllenhoff antager: "Zwei gehören zu einem streit und kämpfen mit einander". Hvorledes passer denne tanke i sammenhængen? Så slet som muligt! Der er hverken i det foregående eller i det følgende tale om nogen tvekamp. Således fortolkede falder ordene helt ud af sammenhængen.

Rettelsen *einherjar* for *eins herjar* finder ikke nogen pålidelig støtte i Vafprúðnismál 41¹. Vel giver det god mening på dette sted at læse *Einherjar* med SnE.-håndskrifterne. Men læsemåden *eins herjar* i 748 giver en fuldstændig lige så god eller bedre mening. Odin spørger i v. 40: *Segðu þat et ellipta, hvar ýtar túnnum í hoggvask hverjan dag*. Derpå svarer så Vafprúðnir i v. 41 hvis vi følger den i 748 overleverede tekst:

*Allir eins herjar
Óðins túnnum í
hoggvask hverjan dag,*

Finn bör tages i betydningen 'en og den samme'. Stedet kan da oversættes: 'Alle som hører til en og den samme hær (d. v. s. Odins hær — altså alle Valhalskæmperne) fægter hver dag med hinanden'. Man får altså, når man

¹) Dette og Heinzels indvending, at *austr* tyder på, at der er tale om en jættekvinde, forekommer mig ikke afgørende. Man kan godt tænke sig Odin på en reise i østen sammen med en valkyrje, og desuden forblandes valkyrjer og jættekvinder undertiden med hinanden i de yngre digte (jfr. H. Hund. I 38²).

følger 748, samme mening ud, som når man følger SnE.-håndskrifterne, kun med den forskel, at den første tekst tydelig fremhæver det besynderlige, der ligger i, at folk, der hører til den samme hær, kæmper med hinanden, og altså giver en mere pikant tanke end SnE.-teksten, hvilket synes at være et fortrin. Dertil kommer, at det er mere naturligt at tænke sig, at det sjældne *eins herjar* er bleven forvansket til det mere almindelige *Einherjar*, end at forvanskningen er gået den modsatte vej.

Af alle disse grunde bör Müllenhoffs tolkning forkastes.

Vi vender da tilbage til den overleverede tekst. Jeg tager *eins herjar* i den samme betydning som i Vafþrúðnismál. Den første sætning betyder altså: 'To hører til den samme hær'. Sammenhængen med det følgende tænker jeg mig således:

Logisk set er hovedsætningen *Tveir ro eins herjar* en underordnet betingelsessætning (jfr. Heusler, Altisl. elementarbuch, § 469 slutningen, Konr. Gíslason, Nogle bemærkninger til skjaldedigtenes beskaffenhed i formel henseende i Vsk. Selsk. skr. 5. række, hist.-filos. afd. 4. bind VII s. 299—301).

Eftersætningen følger i versl. 3—4: *es mér í heðin hvern handar væni*. Her gör digteren sig skyldig i et ikke ganske usædvanligt anakoluth, idet han begynder at tale i 1. person, med andre ord, går over til oratio directa, som om den første sætning havde haft følgende form: *Tveir erum eins herjar* (jfr. Nygård, Norrøn syntaks § 319 c, Heusler Altisl. elementarb, § 502).

De to sætninger kan da oversættes: 'Selv om to (jeg og en anden) hører til den samme hær (er våbenfæller), venter jeg en hånd (der kan føre et hug ¹⁾), altså fjendtlig

¹⁾ En lignende betydning har *hönd* i talemåden *ehm. fallask hendr*, der bruges om den der bliver forsagt, så at han ikke tör slå til. Se Fritzner² II s. 184 a¹.

hånd) under hver pelskappe'. Egentlig skulde man vente, at der stod ikke 'under hver pelskappe', men 'under den andens pelskappe'. Men digteren generaliserer med klog beregning for at give udtrykket større kraft. Tanken er: Man skal være forsigtig, selv overfor våbenfæller.

Sætningen *Tunga es höfuðs bani* opfatter jeg som parentes. Tanken er: Tungen og hovedet, som hører til den samme krop, er jo også et slags våbenfæller, og dog hænder det sig, at tungen (ved et uforsigtigt ord) volder hovedets død.

Hvis *eins herjar* er den rigtige læsemåde i *Vafþrúdnism.* 41¹, har vi altså to eksempler på dette udtryk i Eddakvadene. Det kan sammenlignes med *eins skjaldar*, der bruges om to eller flere der kæmper bagved det samme skjold ¹). Af *eins skjaldar* synes man at have dannet flertalsordet *einskjaldar*, masc. (nom. sg. *einskjalði*), for at betegne dem der kæmper under det samme skjold ²). Ligeledes synes det i SnE. I s. 536² og 560²⁰ forekommende *einkili*, 'kammerat', at forudsætte et *eins kjalar*, brugt om dem der befinder sig på den samme køl, altså ombord i det samme skib ³). Med disse to analoge eksempler for øje vil det næppe være for dristigt att antage, att det afledede ord *einherjar* oprindeligt går tilbage til udtrykket *eins herjar* og er dannet med det som udgangspunkt.

V. 74. Der er gjort flere mere eller mindre mislykkede forsøg på at forklare dette vers, og navnlig har ingen,

¹) Flat. III s. 13²⁸.

²) Fms. IX s. 249¹⁴, Cod. Fris. s. 396²², *Konungasögur Unger* s. 250¹³. Ordbøgerne opfatter det her forekommende *einskjaldar* som et ubøjeligt adjektiv (for *eins skjaldar*), men jeg tror det er flertal af substantivet *einskjalði*.

³) Eller er måske billedet hentet fra to der driver omkring på kølen af en kæntræt båd?

så vidt jeg ved, forstået sammenhængen rigtig. Detter og Heinzel bemærker til stedet: "Die sentenzen der strophe sind ohne zusammenhang".

Sammenhængen er dog både simpel og klar, når man kun har indset, at der er tale om en sejlad "inden skærs" i Norge, og man behøver ikke at forandre noget i den overleverede tekst.

Når man i gamle dage sejlede inden skærs i Norge, plejede man altid at lægge til land ved mørkets frembrud og fortsatte først rejsen, når det blev lyst den næste dag. Det vilde også have været altfor dristigt at sejle om natten med de midler man dengang havde til at kontrollere skibets kurs i det urene og snævre farvand. Kompasset var endnu ikke opfundet og der fandtes ingen fyr at rette sig efter. Denne sædvane lader sig oplyse ved flere forskellige steder i de gamle kilder. Da Ásbjörn Selsbane sejler syd over fra Helgeland for at købe korn hos sin morbror Erlingr Skjalgsson, hedder det om ham og hans følge: *þeir koma í Karmtsund aptan dags ok lögðu at við Ogvaldsnes*. Først næste morgen, "når det var blevet lyst", fortsætter de rejsen. På tilbagerejsen lægger de også til en aften ved Ogvaldsnes og overnatter der ¹⁾. Det samme fremgår af Egils sagas fremstilling af Skalla-Gríms og Kveldúlf's overfald på Hallvarðr harðfari og Gutthormssönnerna. Disse kommer fra Tønsberg og skal nord over til Trondhjemsfjorden. På vejen passerer de Kveldulfs udkigspost. Skalla-Grímr lægger mærke til deres skib, som han kendte godt, og *helt vprð á um ferð þeira, hvar þeir lögðu til hafnar um kveldit* ²⁾. Af Grettis s. Boer k. 38, 13 lærer vi, at der på de sædvanlige landingssteder var opførte bygninger, hvor de forbisejlende kunde søge ly

¹⁾ Hkr. FJ. Ól. h. k. 117, II s. 244 og 248.

²⁾ Egils s. FJ. (Kbh.) k. 27 s. 83 (den tyske udg. k. 27, 2). Jfr. også s. st. k. 43 s. 131 (den tyske udg. k. 43, 4): *svá bar til ferð þeira, at þeir kómu aptan dags til Atlaeyjar ok lögðu þar at landi*.

for natten (*sæluhús*). Disse bygningers navn (*sæluhús*) tyder vel på en senere, kristelig, tid, men der er ikke noget i vejen for, at disse bygninger kan have eksisteret tidligere. Kun om foråret i de lyse nætters tid sejlede man både nat og dag ¹).

For rigtig at forstå vort sted må man også huske på, at der ikke var noget ildsted ombord i de gamle skibe. Man måtte derfor lægge til land, når man vilde koge den medbragte mad ²). På rejserne langs kysten har man sikkert benyttet nattehvilen til at lave mad og holde måltid både om aftenen, når man kom, og om morgenen, inden man drog afsted.

De to første verslinjer:

*Nótt verðr feginn,
sá es nesti trúir,*

er nu let forståelige. 'Den der stoler på sin (o: har tilstrækkelig) rejsekost, er glad for natten (et natteophold)'. Heri ligger indirekte: Den rejsende skal forsyne sig rigelig med rejsekost (jfr. Háv. 116⁵⁻⁷). Han vil da tage det med ro, selv om han skulde blive nødt til at overnatte undervejs, før end han når rejsens mål. Han kan da lave mad og spise sig mæt.

I nær forbindelse hermed står den følgende verslinje:

skammar eru skips ráar.

Ráar kan ikke betyde 'kahytter' — man havde jo ingen kahytter ombord i de gamle skibe — heller ikke d. s. s. *húðfet*; hvorledes kan en skindpose betegnes som en 'vrå'? I forbindelse med genitiven *skips* kan *rá* ikke betyde andet end 'en rá'. Påfaldende er kun, at der står *ráar* i flertallet ved siden af *skips* i enkelttallet. Der hørte jo sædvanlig

¹) Jfr. Hkr. FJ. Ól. h. k. 133, II s. 296: *nótt var þá enn ljós; siglðu þeir þá bæði nætr ok daga.*

²) Jfr. herom Hjalmar Falk, Altn. seewesen (Wörter und sachen IV) s. 7—8.

kun en enkelt rå til hvert skib. Jeg foretrækker derfor at skrive *skipsráar* i ét ord, som kan bruges generelt om rær tilhørende skibe over hovedet.

Overfladisk set tager sætningen *skammar eru skipsráar* sig ud som et — sikkert fra først af tilsigtet — paradoks. Skibs-rær plejer jo at være forholdsvis lange. Men ordsproget må ikke forstås bogstavelig efter ordene. Det har en symbolsk betydning. Efter ræens længde retter sejlets bredde sig, og jo bredere sejlet er, desto større er windens pres på sejlet og som en følge deraf også skibets fart. Derfor kan ræens større eller mindre længde passende bruges som et symbol for den større eller mindre fart, skibet gør, for den større eller mindre vejlængde det tilbagelægger. Tanken i ordsproget er simpelthen: 'Skibe skyder ofte ringe fart, kommer langsomt frem'. Denne tanke passer udmærket til det foregående. Sammenhængen er: Selv om man ikke når så langt frem, som man ønsker, og må overnatte undervejs, skal man ikke tage sig det nær. Sligt hænder ofte med skibe. De kommer ikke så hurtigt fremad, som man måske kunde have ventet.

I det følgende:

*hverf es haustgríma,
fjöld um víðrir
á fimm dögum
en meira á mánuði*

fremhæves så ganske naturlig det ustadige vejr som en af hovedgrundene til, at skibets fart sinkes.

Indholdet af dette vers taler ubetinget for, at det oprindelig stammer fra Norge.

V. 83⁵⁻⁶. Sv. Egilsson oversætter disse verslinjer væsentlig rigtig i Lex. poet. under *bú*: 'domi equus saginandus, canis in domo aliena', idet han henviser til Fms. IV s. 257:

prorðr muntu heima, frændi, er þú ert svá á bú. Den talende er Erlingr Skjálgsson, den tiltalte hans søstersøn Asbjörn, som er på besøg hos ham på Sole. Det er altså udelukket, at *bú* på dette sted kan betyde "abbau, vorwerk", som Gering oversætter på vort sted (Wörterb. under *bú*).

I Bisk. I s. 131—132 hedder det om bispinden Herðís: *Svá var skörungsskapur hennar, at . . . einskis þurfti í bú at biðja, þótt hundradð* (d. v. s. 120) *manna væri á bú, en 70 eða 80 heimamenn.* Her har man en modsætning mellem de 120 personer, som er *á bú*, og de 70—80 på gården hjemmehørende folk. De 120 er altså fremmede gæster, som ikke hører til "*búit*", men som ernæres af dette. Og her er der tale om selve bispegården Skálholt, altså ikke om noget "vorwerk". Samme betydning har *á bú* i Laxd. s. Kálund (Kbh.) k. 45 s. 169³⁻⁴ (den tyske udg. k. 45, 12); Odds Ólafs s. Tryggvasonar (cod. Holm.), Kria 1853, s. 6²⁸; Finnboga s. Gering k. 30 s. 55¹⁵. I þorsteins s. hvíta, Austf. sögur s. 18¹⁴ bruges *búigríðungr* om den fremmede tyr i modsætning til *heimagríðungr*, der hører hjemme på gården; ordet *búigríðungr* er sikkert en forkortelse af *gríðungr á bú*. Fra det nyislandske folkesprog anfører Svb. Egilsson *búhundur* eller *búahundur* i betydningen 'canis extrarius' og i Árnes syssel på Sydlandet kaldes endnu en fremmed kat for *búa-köttur*¹⁾.

Der kan altså ikke være tvivl om, at Svb. Egilsson har truffet meningen rigtig, når han oversætter *á bú* ved "in domo aliena". Den passer også udmærket i sammenhængen. Gammel og ny erfaring har vist, at en fremmed, hos hvem man anbringer et kreatur til fodring, sparer på foderet. Det er slemt for hesten, som helst altid må være i god stand; den bör altså fodres hjemme. Men det er godt for hunden, som helst ikke må blive for fed, hvis den skal gøre nytte.

Dog må man vogte sig for at tage *bú* i denne for-

¹⁾ Denne meddelelse skylder jeg skolebestyrer Magnús Helgason.

bindelse i betydningen "domus" eller 'gård'. Det betyder sikkert her som sædvanlig 'indbegrebet af alle de til gårdsdriften nødvendige levende eller livløse genstande', deri indbefattet tjenestefolk, kreaturer, levnetsmidler, hø, redskaber o. s. v. Der er en bestemt forskel på de to udtryk *í búi* og *á búi*. Om tjenestefolk hedder det, at de er *í búi*, fordi de hører med til "boet"¹⁾. Derimod hedder det om fremmede gæster, som midlertidig opholder sig på en gård, at de er *á búi*, fordi de betragtes som en byrde for "boet", falder det til last, må underholdes af "boet". Jfr. Dipl. Isl. I s. 201¹⁵ *sú skal afvinna á kristbúi þessu* = 'den servitut²⁾ skal påhvile dette til Kristus indviede gods'. En lignende betydning har *á* i Grág. Kb. II s. 23¹⁶: *Ef firnari ómagar eru á aurum hans* (egentlig: 'påhviler hans gods som en byrde', 'skal forsørges af godset'). Præpositionen *á* betegner i forbindelsen *á búi* altid forholdet mellem den fremmede (person eller kreatur) og "boet". Altså betyder egentlig *hund skal feita á búi* d. s. s. 'hunden skal fedes på et "bo", hvor den ikke hører hjemme'.

V. 90³. Ordet *óbryddr* kan vel oversættes 'ikke skarp-skoet', men indretningen af hovbeslaget var dog vistnok i den fjærne oldtid anderledes end den er nu. Den svenske ingeniör K. J. Sunström, som særlig har studeret hovbeslagets historie i Norden, bemærker i et brev til mig af 29. marts 1911: "I vikingagrafvar har man funnit den såkaldede "isbrodden", hvaraf många finnas i vårt museum". Disse isbrodde ser slet ikke ud som en almindelig hestesko, der nables fast til hoven, og har skarpe hager på underfladen.

¹⁾ Således i Heil. manna s. I. s. 297¹⁴: *Hann lagði þat til, at þau hjón fastaði sexdægru fyrir Ceciliumessu . . . ok hjú þeira öll, meðan þau væri í búi.*

²⁾ *Afvinna* betyder 'forpligtelse', 'servitut'. Fritznors oversættelse er mindre nøjagtig.

De ligner snarere en virkelig sko med en enkelt pig på underfladen, som ved to opgående bøjler og bånd göres fast til hoven. De minder stærkt om de løse isbrodde, som bruges til mennesker på Island, når der er glat føre. De bindes fast under skoene ved hjælp af bånd, der går op over vristen. Disse brodde har det betegnende navn *mannbroddar* (nu altid i flertal). Ordet forekommer allerede i Vápnf. s. (Austf. s. s. 25^s). Dets første sammensætningsled (*mann-*) tyder på, at der også fra først af fandtes lignende isbrodde for heste (*hestbroddar*) og hornkvæg (*nautbroddar*). For hestens vedkommende er denne indretning for længe siden gået af brug her i landet. Men til hornkvæg bruger man endnu en lignende indretning, der kaldes for *nautajárn*.

Jeg ser i *óbryddr* et minde om det gamle hovbeslag. Det synes at betyde: 'ikke forsynet med isbrodde'.

V. 107. I 1. versl. foreslog Konr. Gíslason (Nj. II s. 406) at læse *lutar*, d. v. s. *hlutar*, for *litar*. Rettelsen er bestikkende ligesom alle Konr. Gíslasons konjekture og er optaget af Finnur Jónsson i bægge hans udgaver. *Hlutr* skal da betegne skjaldemjoden. Jeg tror dog ikke det er nødvendigt at rette noget.

Kaupa kan i forbindelse med dativ betyde 'bytte' (Fritzner² under *kaupa*, 1) og er da synonymt med *skipta*. Rimeligvis er dette ordets oprindelige betydning. Al handel var fra begyndelsen af tuskhandel. Fra betydningen 'bytte' er overgangen til 'tilbytte sig', 'købe' (med akkusativ) let og naturlig.

I Hkr. Yngl. FJ. k. 6, I s. 17, hedder det om Odin: *hann kunni þær íþróttir, at hann skipti litum ok líkjum á hverja lund sem hann vildi.*

Her og på flere andre steder i den gamle litteratur bruges *skipta litum* i betydningen 'bytte skikkelser', 'bytte

ham'. Skulde man da ikke også kunne have sagt *kaupa litum* i samme betydning? Og da *kaupa* med akkusativ oprindelig betyder 'tilbytte sig', synes *kaupa lit* (acc.) at kunne betyde 'tilbytte sig en ny skikkelse'.

Som bekendt kom Odin til Gunnlōð i en slanges skikkelse¹⁾. Til denne forvandling hentyder sikkert ordene *Vel keypts litar*.

I ordret oversættelse betyder de to første verslinjer: 'Jeg har haft god nytte af min godt tilbyttede skikkelse', d. v. s. min gode forvandling har båret gode frugter for mig.

I 4. versl. skriver R her "*óðrerir*", i v. 140 skrives derimod dativen af samme navn "*oðreri*". Sammenligner man disse former med de former ordet har, hvor det forekommer i SnE.-håndskrifterne: *Óðrerir*, *Óðrærir*, *Óðreyrir* (se Bugges anm. til Háv. 7⁴), synes de alle sammen at gå tilbage til et *Óðrærir* (*Óðrórir*). R skriver ofte *e* for *æ* (*ø*), se Bugges udg. fortalen s. VIII under *e*, 6. Ligeledes forveksles *ø* og *ey* (*ay*) ofte i gamle håndskrifter (se Konr. Gíslason, Frumpartar s. 54 og 131 fgg., Larsson's udg. af 645, 4°, fortalen s. XLVIII og LIV). Og i sidste halvdel af det 13. århundrede går *æ* (*ø*) over til *æ*, hvorved læsemåden *Óðrærir* tilfulde forklares²⁾. Den sidste del af navnet, *-rærir*, står sikkert for *-hrærir*, idet *h* er faldet bort i indlyd (Noreen, Altisl. u. altnorw. Grammatik³ § 284). *Óðrærir* synes at være en særdeles passende og naturlig betegnelse for den kedel, hvori skjaldemjøden blandedes. *Óðr* betegner i denne

¹⁾ Jfr. Egils Arinbjarnarkv. 6 og min bemærkning dertil i Arkiv f. n. filol. XIX, s. 120.

²⁾ I sine Studier I s. 531 bemærker Bugge: "Jeg har tidligere godtgjort, at navnet *Óðrerir* har kort *e* eller *ø* i anden stavelse og derfor ikke kan være dannet af *óðr*, "sind", og *hræra* "røre, omrøre". Under teksten henviser han til sin udgave af Sæm. Edda s. 56 a. Men der kan jeg ikke finde noget bevis for, at vokalen er kort. I følge versmålet kan ordets midterste vokal lige så godt være lang som kort (Gering, Ljóðaháttur § 119, 3). Skrivemåderne *Óðrærir*, *Óðreyrir* tyder snarest på, at vokalen er lang.

forbindelse ikke 'sind', men 'digtning', idet dog forestillingen om skjaldemjøden spiller med ind. Egill Skallagrímsson siger jo i Høfuðl. 19:

*Hrærdak munni
af munar grunni
Óðins ægi
of jöru fægi.*

Og hos Eysteinn Valdason finder vi: *hornstraum getum Hrímnis hræra* (FJ. Skjalded. I A s. 140, B s. 131). Jfr. også Snorres Háttatal v. 31⁷⁻⁸. 'At røre (d. v. s. omrøre, blande) skjaldemjøden' betyder ligefrem 'at digte'. I et andet vers af Háttatal (v. 81⁷) finder vi endogså *hróðr dugir hræra*, som er fuldstændig analogt med *Óð-hrærir*, for så vidt som forestillingen om skjaldemjøden ikke træder tydelig frem.

I 6. versl. skriver R: "*á alda vé*s* iarþar*". Her er "*iarþar*" metrisk umuligt som versslutning og desuden forlanger præpositionen *á* en efterfølgende akkusativ, som ikke findes. En rettelse er altså nødvendig. FJ. skriver i sine udgaver: *á alda vé jaðars*, som han mener står for *á vé alda jaðars* og oversætter "*til bústaðar mannanna konungs (Óðins)*", d. v. s. til Valhal (Reykjavíkudgaven s. 488). Disse rettelser synes for voldsomme, og desuden giver de en mindre naturlig ordstilling, hvilket er så meget mere påfaldende, som de selvsamme ord i naturlig stilling (*á vé alda jaðars* ¹⁾) vilde have givet en fuldstændig korrekt verslinje (jfr. de hos Gering, Ljóðaháttur § 149 anførte eksempler).

Jeg tror man kan indskrænke sig til den simple rettelse *iaþar* for "*iarþar*", som Bugge har foreslået. Det første *r* i *iarþar* er åbenbart en dittografi af det sidste.

Alda vé synes at være en betegnelse for Valhal. I Hyndl. 1^s kaldes Valhal jo for *vé heilag*t uden nogen bestemmende genitiv. Her er det Odin, som taler. I hans mund synes *aldir* at kunne betegne de ham i Valhal om-

¹⁾ Således foreslår netop Gering et læse (Zz. 29, 51).

givende skarer, og *alda vé*, 'mine ¹⁾ skarers hellige bopæl' synes at være en særdeles træffende omskrivning for Valhal. *Alda vé's jadarr*, egtl. 'Valhals rand', d. v. s. 'det Valhal omgivende land' bliver da vistnok en betegnelse for Ásgarðr, snarere end Miðgarðr (således Bugge).

V. 127⁵⁻⁷. Versl. 5—6 synes at burde skrives:

*Hvars þú þol kant
kveð þú þér þolvi at.*

For *þér* har R þ med en hage foroven, der kan læses både som *þer* og *þat* (jfr. Bugge, Tillæg og rettelser). Udgiverne af den fototypiske udgave læser dog *þer* uden at tilføje nogen bemærkning.

Jeg tror ikke *kveð þú þat þolvi at* kan betyde 'erklær det for et onde'. Præpositionen *at* står sikkert i sin finale betydning ²⁾; *þolvi at* betyder 'til det onde'; dertil forlanger meningen en dativ som *þér* ('for dig'). Vel forlanger meningen også et *þat* som objekt til *kveð*, men dette kan let underforstås fra det foregående *þol* (jfr. Heusler, Altisl. Elementarbuch § 491). *Þol* synes på det første sted at have den af Konr. Gíslason (Nj. II s. 643—644) påviste betydning 'ondskab', 'slet handling', 'slet tænke måde'; på det sidste sted har det derimod omtrent den samme betydning som det latinske *malum*. Ordret kan sætningen oversættes: 'Hvor som helst du bemærker ondskab (hos en mand), så sig, at den er til det onde for dig', d. v. s. så betragt denne (hans)

¹⁾ Pronomina possessiva underforstås hyppig, f. eks. Godrkv. I v. 7: *faðir ok móðir, fjórir bræðr* osv.; Grímnism. 17^s *at hefna fœður*; Skírnism. 22^s *at deila fé fœður*; Völkv. 29⁹⁻¹⁰: *tregði for fríðils ok fœður reidi*; Hym. 11^s *nú es sonr kominn*, og mange flere steder.

²⁾ Jfr. Aug. Gebhart, Beiträge zur bedeutungslehre der altwestnord. präpositionen, s. 74—75, Gering Wörterb. under præp. *at* A 8. Denne brug af *at* kan sammenlignes med brugen af dativ i latin i samme betydning, f. eks. *cui bono?* (Madvig, Latinsk sproglære, 3 udg., § 249).

ondskab som rettet mod dig selv (selv om den måske er rettet mod andre). Ved denne tolkning opnår man også en langt nærmere tilslutning til det følgende *ok gefat þinum fiöndum frið* end ved den ovenfor omtalte tolkning.

V. 135°. Se tolkningen af det følgende vers.

V. 136. Det første halvvers:

*Ramt es þat tré,
es ríða skal
öllum at upploki,*

opfattes på forskellige måder efter den betydning man lægger i ordet *tré*. Nogle tror, at *tré* er selve døren, og oversætter: 'Stærk må den dør være som skal svinge frem og tilbage (*ríða*) til oplukning for alle'.

Tanken må da åbenbart være: 'Du skal ikke være gavmild eller gæstfri mod alle', en tanke som i høj grad strider imod alt hvad vi ved om Nordboernes tænkemåde og modsiges både af det foregående (*gest þú né geyja né á grind hrækkvir, get þú völuðum vel*) og af det efterfølgende:

*þang þú gef,
eða þat biðja mun
þér læs hvers á liðu,*

som formentlig kun kan betyde: 'giv (din gæst) en ring (en god gave), ellers (hvis du undlader det) vil det (undladelsen) nedbede al mulig ulykke over dine lemmer'.

Andre tager *tré* i betydningen 'slå' eller 'bom', hvorved døren lukkes eller åbnes, altså i samme betydning som *loka*, *slagbrandr*. I sin Eddaoversættelse s. 104 oversætter Ge-ring hele strofen således:

"Der riegel muss stark sein
der rastlos sich dreht

und allen einlass gewährt;
 gewähr' einen ring ihm
 oder er wünschet
 alles unheil dir an",

og under teksten knytter han til oversættelsen følgende bemærkning: "Diese strophe warnt vor allzu grosser freigebigkeit. Ein riegel, der sich allzu oft den dürftigen öffnet, geht entzwei, daher muss man dafür sorgen, dass er auch durch einen ring geschlossen werden kann (d. h. man muss auch eine gabe versagen können)".

Denne tolkning af 1. halvvers står ligesom den første i strid med Nordboernes tænke måde og det foregående halvvers. Derimod hæves modsigelsen til det følgende halvvers ved den sindrige, men formentlig altfor kunstige, tolkning af dette. For det første bruges *baugr* aldrig om en på en dør eller på en dørslå anbragt ring. For det andet er det meget tvivlsomt, om man nogen sinde i gamle dage har anbragt en ring på slåen. Hvis jeg forstår min ærede ven rigtig, skulde ringen tjene til at forhindre, at slåen kunde lukkes op udvendig fra. Men der er forskellige steder der viser, at en slå (*loka*) altid blev skudt for eller fra af en person, der befandt sig indenfor døren, og ikke kunde fjernes udenfra ¹⁾. Det var derfor ikke nødvendigt at anbringe en ring på slåen for at forhindre udenforstående i at komme ind. Når blot slåen var i lukkestilling, kunde ingen komme ind. Hvorledes kan også *gefa baug* betyde det samme som 'at anbringe en ring' på slåen? Det lyder i hvert fald meget søgt.

Jeg tror, at v. 136¹⁻³ er en fortsættelse af tanken i v.

¹⁾ Dette fremgår af forskellige af de hos Fritzner² under *loka* anf. steder, f. eks. af Gisl. FJ. udg. i Sagabibl. k. 16, 2: *låt loku fyrir hurð ok vaki, meðan ek geng í brott, ok lát frá loku, er ek kem aptr*. Om slagbrandr se Ljós. s. i Isl. forns. I s. 271 og Fornaldars. III s. 20. Undtagelsesvis blev en dør lukket udvendig fra ved en *slagbrandr*. Da kunde den ikke lukkes op indenfra (se Dropl. s. s. k. 18, Austf. s. s. 167-168; Fornm. s. II s. 223).

135⁶ *né á grind hrökkvir*. Denne versl. synes at betyde: 'og du skal ikke drive en gæst ud af din dør¹⁾ ved piske-slag' (eller i hvert fald: 'ved mishandlinger'). Verbet *hrökkva* kan betyde 'at piske'²⁾.

Hertil slutter sig så vort halvvers, som synes at burde oversættes: 'Stærk må den kæp være, som skal styrte over (ramme) alle ved oplukningen' (ø: når de lukker, eller forsøger at lukke, (gitter)døren op).

Tré kan betyde 'knippel', 'kæp til at slå med'. I Örvar-Odds s. Boer s. 145⁸ bruges *tré* om Örvar-Odds bekendte kølle.

Verbet *riða* betegner ofte en hurtig svingende bevægelse. Det bruges hyppig om våben, der svinges med kraft, f. eks. hos Haraldr hardr., Lausav. 1 (Skjalded. I A. s. 356, B. s. 328): *slog riða*; Þjóðólfr Arnórsson, Sexstefja 31 (Skjalded. I A. s. 376, B. s. 346): *þars samnagla siglur | slíðrúkaðar riða*: Snorres Háttatal v. 33²: *reið sverð*; Einarr Skúlason, Sigurðardr. 5 (Skjaldedigtn. I A s. 456, B s. 424): *Tóku hvast í Hristar | hrið valslongur riða* o. fl. st. Det tilsvarende transitive verbum *reiða* bruges også ofte med våben som objekt. Særlig skal jeg fremhæve *reiða vígvöl* (en kæp) i Grág. Kb. I s. 147⁸.

I forbindelse med *riða* i denne betydning betegner *at* med dativ bevægelsens retning henimod noget, f. eks. Heil. m. s. I s. 559⁹: *En er tréit reið ofan at hǫfði hánnum*; Nj. FJ. k. 130, 2: *þá reið at hánnum brúnássinn*; Flat. I s. 342¹¹: *hann heyrði at vœin reið at hánnum*; Vémundar s. k.

¹⁾ Egentlig betyder *grind* vel en gitterdør på det gården omgivende gårde; ikke døren på selve våningshuset.

²⁾ Sturl.³ II s. 316²⁸: *Ok þá hrækti þórðr hestinn undir sér*. Laxd. Kálund (1889—1891) k. 37 s. 130¹² (tysk udg. k. 37, 20): *Eldgrímr vill nú skilja ok hrökkvir hestinn*, Jónsv. Cederschiöld s. 73¹⁴: *þó at þeir hoggvi í hans skalla, þá beit eigi heldr en þeir hrækpi talknskiði* ('piskede med en udklævet strimmel hvalbarde'). Jfr. Fóstbr. s. Konr. Gíslason, s. 32¹⁹: *beit ekki heldr en ek berða hann talknskiði*. Fritzner har misforstået disse steder, og flere efter ham.

12⁴²: *láta ríða stöng sína at höfði Steingríms*. Heri behøver dog ikke nødvendigvis at ligge, at den genstand, mod hvilken bevægelsen retter sig, bliver ramt; dette er tværtimod ikke tilfældet i hvert fald på to af de anførte steder. Hvis man derimod som på vort sted vilde fremhæve, at hugget ramte den, det var tiltænkt, synes man at have kunnet udtrykke det ved dativ alene, uden præposition. Ved de næsten ensbetydende verber *skjalla* og *bella* har dativ den samme funktion: Fms. XI s. 149²⁶: *lætr skjalla hánum hoggit*; SnE. I s. 168⁵: *þá var við búit, at hann mundi þegar láta hamarinn skjalla hánum*: Flat. II s. 362³⁰: *nú skall þeim er skyldi*; Eyrb. Gering k. 45, 14: *Ball þér nú, Bófi!* I dativen *öllum* på vort sted ligger altså, att kæppen rammer de indtrædende ¹).

Således tolket kommer dette halvvers ikke i nogen kollision med sine omgivelser og stemmer på det bedste med Nordboernes tænkemåde. I almindelighed betragtedes gæsten som hellig.

Man vil måske finde billedet af manden, der pryglor eller lader prygle sine gæstar fra huse, for grelt. Og dog viser ikke blot vort sted, men også Háv. 135⁶, at dette kunde forekomme. Der gaves sikkert undtagelser fra den almindelige regel, folk, som søgte at holde sig gæster fra livet. Derpå tyder f. eks. Hym. 9 og de regler Grågåsen giver for modtagelsen af omvankende tiggere (*gongumenn*). Medens altinget stod på, var det således forbudt at give tiggere adgang til sin bod, og hvis de alligevel kom ind, havde man ret til at smide dem ud med hård hånd, hvis

¹) Jfr. Ísl. ævintýri Gering XXII, 68: *hann (ófríðrinn) reid at rifjum sjálfum páfanum*, hvor dog måske dativen styres af *at rifjum* (Nygård, Norr. syntaks § 100 anm. 3). Ligeledes kan sammenlignes den nyisl., sikkert meget gamle, talemåde *ehð. ríður eh. at fullu*, 'noget gör det fuldstændig af med en', samt brugen af *ríða* med dativ i følgende forbindelser: Post. s. 477³⁴ *skal þeim sú sök ríða til tjóns ok tapanar*; Post. 474³² *reid um síðir sjálfum Petro i krossfesting* (Fritzner² under *ríða*, 3 a).

man blot ikke tilføjede dem en alvorlig legemsskade¹). Man havde endog (under visse omstændigheder?) ret til at kastrere sådanne tiggere²).

V. 137. Denne vanskelige strofe har kulturhistorisk betydning på grund af de gamle lægeråd den indeholder.

I versl. 6 forekommer *jarðar megin* som middel mod de skadelige følger af at drikke for meget øl. Man plejer at forstå dette udtryk om jordens kraft i almindelighed. Men det har dog vistnok en mere speciel betydning. I Goðrkv. II 21 omtales *jarðar megin* som en af ingredienserne i den drik, Grímhildr giver Goðrún, ved siden af vædskerne *svalkaldr sær og sonar dreyri*³). Af dette sted synes at fremgå, at man har tænkt sig *jarðar megin* som en flydende vædske⁴). *Megin* synes at betyde 'kraftuddrag', 'kraftessens'⁵).

Men hvad betyder *jørð*? Derom giver måske følgende sted, der er hentet fra s. 27¹⁶ i Kålunds udg. af den islandske lægebog, der findes i AM. 434 a, 12°, nogen oplysning:

*Jørð sú, er á innsigli er loðð ok manns líkneski er á, hon er góð við orms biti ok annarra flugorma, ok ef manni er gefinn ólyfjansdrykkur, þá drekki af þessari jørðunni; þat hrindr eitri út, en mann sakar ekki*⁶).

Her sigtes til den også hos Harpestræng omtalte "terra

¹) Grág. Konungsb. II s. 14¹²: *En þótt þeir sé allhart út færðir, þá eigu þeir ekki á sér, ef ekki er arkumbl gort at þeim*. Jfr. Sthb. s. 123²².

²) Grág. Kb. II s. 203¹³, Sthb. s. 151³.

³) Jfr. Hyndl. 38 og 43³⁻⁴, som åbenbart er påvirket af stedet i Goðrkv. II.

⁴) En lignende betydning synes *megin* alene at have i Sigrdr. 5³; *magni blandinn ok megintrri* betyder vistnok 'blandet med essenser der giver styrke og berømmelse'.

⁵) Jfr. adj. *megn*, 'stærk', 'kraftig', som i nyisl. bl. a. bruges om kød-ekstrakt og supper.

⁶) Hermed stemmer i det væsentlige teksten i det gamle lægebog-fragment i AM. 655, 4°, se Konr. Gislason, Prøver s. 472¹⁹.

sigillata”, som endnu i farmacien går under navnet *bolus alba*, ”en jærnoxidholdig jord, som på Kristi tider og senere gennem middelalder og nyere tid er fundet på øen Lemnos o. a. st., formet i små kager af 3—4 gr.’s vægt, stemplet i de ældste tider med et Diana-mærke, og eksporteret som medikament mod al slags gift og som sårmiddel” (Adolph Fonahn, Orm og ormemidler i nordiske medicinske skrifter fra middelalderen, i Kria-Vidensk. Selsk. Skr. 1905, I Nr. 6; jfr. Kålunds bemærkning til det anf. st.).

Af stedet ses, at man af denne *terra sigillata* plejede at lave en ekstrakt der blev brugt som modgift mod giftige drikke. Skulde man da ikke også have kunnet benytte den som middel mod de skadelige følger af for megen øldrikning? Overdreven nydelse af stærkt øl kan jo virke som en slags gift.

Det ligger da nær at antage, at der ved *jarðar megin* på vort sted menes en kraftig ekstrakt af *terra sigillata*.

I versl. 7 *þviat jorð tekr við ølðri* skal *øldr* sikkert ved en ikke unaturlig brachylogi betegne de ved *øldr* bevirkede sygdomme¹⁾, jfr. det følgende *eldr við sóttum, eik við abbindi* o. s. v. — overalt synes den efter præpositionen *við* følgende dativ at betegne en sygdom. Når det i versl. 11 hedder *ax við fjølkyngi* må *fjølkyngi* opfattes som betegnelse for de ved trolddomskunst forårsagede sygdomme.

Versl. 12 *”hall víp hýrogi”* forstår jeg ikke. Det sidste ord synes dog at være dativ af *hýróg*, som næppe kan betyde andet end ’fjendskab mellem husfæller’ (således opfattet af Sv. Eg. og Finnur Jónsson²⁾). Det måtte da i denne forbindelse betyde ’den sygdom (eller de sygdomme), der frem-

¹⁾ En lignende brachylogi er det, når det i den anf. lægebog hedder *við kongurváfu biti tak øsku* o. s. v. (s. 20¹) eller *við biti ølms hunds* (s. 20¹¹), *við orms biti* (s. 21¹⁷); fuldstændig analogt er stedet *við eitri eða ølyfjansdrykk tak súrna fræ* o. s. v. (s. 21¹).

²⁾ Jfr. Småstykker udg. af Samfund t. udg. af gl. n. lit. s. 4; *fé veldr frænda rógi*.

kaldes ved had mellem husfæller'. Tilsyneladende støttes denne tolkning ved det følgende *heiptum skal mána kveðja*, som synes at kunne oversættes: 'mod de sygdomme, der bevirkes ved *heiptir*, skal man påkalde månen' ¹⁾). Det dunkle "*høll*" må da betegne lægemidlet mod de ved *hýróg* fremkaldte sygdomme. Det kan næppe være identisk med *haull*, 'brok', eller med *høll*, 'hal'. Disse ord passer slet ikke i sammenhængen. Det sandsynligste turde være, at der bagved "*høll*" skjuler sig et plantenavn. Men hvad skulde det være for en plante? Derom tør jeg kun fremsætte en løs formodning.

Bogstavtegnet *o* betegner i R hyppigst *au* eller *ø*, men kan også betegne *ø* (se fortalen til Bugges Eddaugd. s. VIII); *høll* kunde da stå for *høll*.

Skulde dette *høll* kunne være identisk med dansk *hyld*, svensk og norsk *hyll*, masc., 'sambucus'? Falk og Torp opstiller en germansk grundform **holana-*, med *o* i første stavelse, som ved i-omlyd skulde give *ø*; *y* i dansk-norsk-svensk vilde da skyldes en sekundær udvikling. Om vekslen af *y* og *ø* i norsk-dansk se Torp og Falk, Dansk-norskens lydhistorie, Kria 1898, s. 153 fgg. Men da ordet i det gamle sprog sikkert har været masc. som i norsk og svensk, skulde man vente, ikke et *høll*, men et *høllr* i nominativ (jfr. Noreen, Altisl.-altnorw. Grt. § 267, 4 a). Skulde nominativmærket være bortfaldet (jfr. Noreen § 275 anm. 2, 291, 2 og 385, 1)?

Som bekendt har man fra arilds tid benyttet hylden som lægeplante. Allerede Plinius skildrer udførlig dens gode egenskaber i sin Hist. nat. XXIV, 8, 35.

Vi kommer da til versl. 13 *beiti við bitsóttum*. Stedet er behandlet af W. Cederschiöld i Arkiv f. n. filol. XXVI s. 296—300. Man må sikkert give ham ret i, at *bitsóttir*

¹⁾ Jfr. Háv. 161^{a-c}: *ok þann hal, es mik heipta kveðr, þann eta mein heldr en mik.*

betyder 'sygdomme forårsagede ved bid', særlig ved bid af giftige slanger eller insekter. Derimod turde det være tvivlsomt om han har ret i at *beiti* betyder 'allun'. Vel kan verbet sv. *beta*, no. *beita* og tilsvarende ord i andre sprog betyde 'garve', og beslægtede substantiver i de samme sprog 'garvelud', og i følge Jón Ólafsson fra Grunnavíks Lexicon islandicum skal isl. *beit*, fem., betyde noget lignende (*lixivii quoddam genus, ni fallor, quo alutarii et coriarii utuntur*), hvad jeg dog tvivler på, dels fordi Jón Ólafsson ikke altid er pålidelig, dels fordi han selv ved "*ni fallor*" svækker sit eget vidnesbyrd. Men 'garvelud' og 'allun' er dog ikke ganske det samme. Når Cederschiöld henviser til Sv. Egilsson som hjemmel for, at *beiti*, neutr., på Island har haft betydningen "rhus, frutex coriarius", synes han at have misforstået følgende sted i Lex. poet. under *beiti*, hvor der netop er tale om vort sted i Háv.: "Vertunt interpretes, animal v. instrumentum mordax. J. Olavius¹⁾, erica (*beitilyng*, erica vulgaris), vel rhus, frutex coriarius, unde Dan. *beitse*". Som man ser, siger Sv. Eg. kun, at Jón Ólafsson har forklaret *beiti* på vort sted som erica, rhus, frutex coriarius, altså taget det i samme betydning som *beitilyng*²⁾, ikke at ordet har haft denne betydning på Island.

Man har altså ikke noget bevis for, at ordet *beiti* eller lignende har haft betydningen 'allun' her i Norden. Det forekommer mig mere sandsynligt, at dette ord bør sammen-

¹⁾ Hermed menes Jón Ólafsson fra Svefneyjar, se index siglorum. Efter navnet må man underforstå *vertit* fra det foregående *vertunt*.

²⁾ De tre oversættelser bør sikkert opfattes som synonyme variationer af begrebet *beitilyng*. Man må huske på, at Jón Ólafsson ikke var botaniker. Den samme tolkning går igen hos G. Vigfusson ("heather") og Finnur Jónsson (Reykjavíkudg. s. 489) og forkastes af Cederschiöld, som jeg tror med rette. Planten kaldes aldrig *beiti* på Island. Det første sammensætningsled i ordet *beitilyng* er sikkert ikke et substantiv *beiti*, men stammen i verbet *beita*, enten i betydningen 'lade græsse' eller i betydningen 'garve' — planten benyttes nemlig både til græsning af får om vinteren og til farvning af huder, jfr. St. Stefánsson, Flóra Íslands s. 157 og Oddur Hjaltalín, Grasafræði s. 176.

stilles med plantenavnet d. *bede* (*rødbede*), sv. *beta*, nht. *beete*, oht. *bieza*, angels. *bête*, som alle stammer fra lat. *beta*. Det latinske ord må være indvandret til Tyskland allerede før det 8. århundrede. Dette fremgår af den oht. form, der må være lånt før lydforskydningen (se Kluge's og Falk og Torp's etymol. ordbøger). Denne plante blev fra gammel tid anvendt som middel mod slangebids. Plinius omtaler dens virkninger på følgende måde i Hist. nat. XX, 8, 27: Nec beta sine remedio utraque (o: candida et nigra). Sive candidæ sive nigræ radix recens et madefacta, suspensa funiculo, contra serpentium morsus efficax esse dicitur. Candida beta cocta et cum allio crudo sumta contra tineas. Nigræ radices ita in aqua coctæ porriginem tollunt, atque in totum efficacior esse traditur nigra . . . Dolores quoque dentium sedat illius succus et contra serpentium ictus valet, sed hujus radici dumtaxat expressus¹⁾.

Med hensyn til tvetyden *ei* for *é* jfr. f. eks. *greifi*, lånt fra mnt. *grêve* og *teikn*, som vistnok er lånt fra mnt. *têken* (jfr. Frank Fischer, Die lehnwörter des altwestnordischen, I s. 22 under *tákn*)²⁾.

Da ordet er fem. i de andre sprog, er det vistnok også fem. i oldnorsk-islandsk, og slutter sig i bøjning snarest til -in-stammerne.

V. 138°. Om bogstavrimet se anmærkning til v. 151°.

V. 139°. Bogstavrim mangler (jfr. Löffler, Om några underarter av ljóðaháttur, s. 114). Det ligger nær at rette

¹⁾ Hos Harpestræng og hans kilde Macer finder vi *betonica* anvendt som middel mod slangebids (se Kålunds udg. af den isl. lægebog i 434 a, 12° s. 21 note 19 u. t.). Måske har Macer på grund af navneligheden forvekslet *betonica* med *beta*.

²⁾ [Om isl. *ei* i tyske låneord med *ē* se även Kock i ZfdA. XL, 208 f. A. K.]

þaðan til *ofan*. Måske har *þaðan* oprindelig stået i slutningen af 3. verslinje, som er utilladelig kort (altså: *nýsta ek niðr þaðan*), og har derfra forvildet sig til versets slutning, hvor det har fortrængt *ofan*. Under den mundtlige overlevering er sådanne forvanskninger ret naturlige. Den person, fra hvem forvanskningen oprindelig stammer, synes at have opfattet versemålet som fornyrdislag.

V. 151³. Der bör sikkert læses:

á hrótum hrás viðar

Jfr. Konr. Gíslason, Nj. II s. 157, sml. 622—623.

At adj. *hrár* havde *h* i forlyden fremgår af bogstavrimet i Skírnism. 32¹⁻² og HHund. II 7⁷⁻⁸ og bekræftes ved den nýslandske udtale. Der bör altså skrives *hrás*. Men deraf følger igen, at man må skrive *hrótum*. Jeg betragter altså dette sted som et fuldgyldigt bevis for, at der har eksisteret et substantiv *hrót*, fem., i betydningen 'rod', som også forekommer, sikret ved bogstavrim, i det af Konr. Gíslason anførte skjaldevers af Hallbjörn Oddsson, *snertumk harmr í hjarta | hrót* (FJ. Skjalded. I A s. 109, B s. 104)¹). Også i Háv. 138⁹ og Fjols. 20⁸ synes man at burde skrive *hrótum*, rimordene er henholdsvis *hvers : hrótum* og *hverjum : hrótum*. I Goðrkv. II 40⁵⁻⁶ "*rifnir með rótum | roþnir í blopi*" er det ikke sikkert, at der skal stå *rótum*; der kan godt læses *hrótum*, dobbeltrim er ikke nødvendigt. Háv. 85⁵⁻⁶ "*rytanda svíni | rótlausum viði*" er det eneste sted i Eddakvadene, hvor formen *rót* synes at være sikret ved alliterationen.

V. 152¹⁻³. Man plejer at inndele dette halvvers således:

¹) Sammenhængen viser, at *hrót* må betyde 'rod'; *hrót*, neutr., 'tag', passer ikke.

*þat kann ek it sjaunda,
ef ek sé hǫvan loga
sal of sessmögum.*

I versl. 2 er man da, på grund af dens længde, nødt til at betragte de tre første stavelser (eller to, hvis man skriver *sék*) som relativt ubetonede, således at den første arsis kommer til at hvile på *hǫv*-. Heraf følger igen at der mangler bogstavrim.

Efter min mening bør *loga* trækkes til 3. versl. Man får da i *ef ek sé hǫvan* en regelret C-type (Gering, Ljóðah. § 87—88) med første arsis på *sé*, hvorved man vinder bogstavrim. I forhold til *hǫvan*, som kun henleder tanken på det følgende substantiv (*sal*), bliver *sé* stærkt betonet. Verslinjerne 150², 155² og 157², hvortil Bugge henviser som bevis for, at *sé* må være tonløst, er helt anderledes byggede.

Versl. *loga sal of sessmögum* kan sammenlignes med de af Gering, Ljóðah. § 163 a, anførte eksempler.

Björn M. Ólsen.

Lis Jacobsen, Kvinde og Mand, en Sprogstudie fra dansk Middelalder. Kbh. 1912.

Den række forelæsninger, som fru dr. phil. Lis Jacobsen for et års tid siden holdt om "danske Ord for Mand og Kvinde", foreligger nu i bogform med titlen "Kvinde og Mand". Forf. har heri sat sig den opgave at undersøge de fællesnavne ("nævn"), der i middelalderen "kønsfæstede Mennesket som Dreng eller Pige, Mand eller Kvinde og .. betegnede Manden og Kvinden i deres Forhold til hinanden, som Elskende, Kærester eller Ægtefolk". Det er med andre ord de egentlige kønsnævn, ikke slægts- eller samfundsnavn, der samles og undersøges. Men undersøgelsen gælder kun en enkelt side af ordenes historie, nemlig som forf. siger: deres tyd ¹⁾.

Dette arbejde har da den dobbelte betydning, at det samler de i middelalderen anvendte danske kønsnævn og som *in nuce* viser sprogets liv, hvordan — undertiden også: hvorfor — ordene opstår og forsvinder i sproget. Og bogens hovedfortjeneste er, at den praktisk og overskueligt ordner dette materiale, så man med temmelig stor lethed finder sig til rette deri. Dærimod kan bogen naturligvis kun give et ufuldstændigt billede af det virkelige middelalderlige ordforråd inden for dette område, eftersom kilderne — navnlig for den første tids vedkommende — er så fattige; for den senere middelalders vedkommende måtte eksemplerne kunne være øget, hvis forf. havde inddraget også utrykt litteratur i sin undersøgelse; meget havde der dog næppe været at finde. Man kunde også tænke på en undersøgelse af folkeviserne; men dem har forf. forsigtigt holdt sig fra.

De indvendinger, der kan rettes mod bogen, gælder for det første enkelte af de i indledningen fremsatte principspørgsmål. Det hedder s. 14; "Aarsagen til ny Ords Komme og gamle Ords Svinden kan altsaa kun i ringe Grad søges i Udviklingen af de Ting og Tanker, Ordene er Tegn for. Tingene kan ændres og forsvinde, og Ordene overføres paa andre Ting. Begreber kan opstaa og udvikles, uden at ny Ord dannes for at dække dem." — Det kan dog ikke godt betvivles, at det i meget høj grad er udviklingen af "tingene og tankerne", der er grunden til gamle ords forsvinden og nye ords komme. Dette spørgsmål er så ofte blevet behandlet, at her blot kan henvises til sådanne fremstillinger som O. Jespersen, *Growth and structure &c.* s. 29 ff., Axel Kock, *Om språkets förändring*, navnlig s. 44 f., Pauls *Grundriss d. germ. Phil.* ²⁾ I. 331 ff. o. l. ²⁾

¹⁾ Ordet, der er foreslået af prof. Otto Jespersen, er dog hværken velklingende eller særlig praktisk; en afledning som *tydlig* er vel ligefrem umulig. Dærimod er det af fru Jacobsen dannede ord *nævn* udmærket — kort, klart, velklingende og praktisk.

²⁾ [Senere tilf. note:] Jfr. nu også Sprogets Forandring, bearbejdet af Lis Jacobsen, s. 76: "fremmede Ord indføres, ny Ord dannes, og gamle Ord

Sammesteds i indledningen anføres en sproglov om, at lydsterke ord skulde have tilbøjelighed til at fortrænge lydsvage, og denne teori anvendes gentagne gange i selve undersøgelsen (således fx s. 28 ff., s. 67). Denne forklaring er sikkert i højeste grad tvivlsom. Og når forf. går så vidt at hævde, at det lydsvage ord *frænde*¹⁾ p. g. a. sin lydsvaghed fortrænges af *slægtning*, i *familje* med o. a., er teorien ført til en sådan yderlighed, at den mister ethvert spor af sandsynlighed. En sammenligning mellem fru Jacobsens fremstilling her og Noreens i Ordens død (hvortil der i noterne henvises) må utvivlsomt falde ud til fordel for den sidstnævnte.

Forf.s forkærlighed for de faste og klare regler kan undertiden gøre disse noget for rigoristiske. Det hedder således s. 28: "to enstydige Ord kan ikke vedblive at eksistere. Enten vil deres Betydning nuanceres, saaledes at de ikke dækker hinanden, eller det ene Ord vil bukke under og forsvinde." — Så strengt formet bliver sætningen urigtig. Selv den mest spidsfindige grammatiker vil ikke kunne påvise nogen betydningsforskel mellem betingelseskonjunktionerne *hvis* og *dersom*, ja vel knap nok — uden at gøre vold på sproget — mellem *blot* og *bare*, *hver* og *enhver*, *hinanden* og *hverandre*, *bil* og *automobil*. Og det relative *der* skulde efter den regel slet ikke have lov til at eksistere.

Efter disse betragtninger vedrørende nogen af de fremsatte principper skal jeg nu fremføre en del rettelser og tilføjelser til forskellige enkeltheder i bogen, idet jeg skal søge at holde mig borte fra mindre unøjagtigheder, der skyldes den populære fremstillingsform.

S. 10 nævnes, at det højtyske *tapper* kommer som konkurrent til det nordiske ord *kæk*. Dette sidste er som bekendt ikke nordisk. Det er endda et ret nyt låneord, idet lydudviklingen af denne sideform til *queck* if. Kluges *Etym. Wörterb.* er særlig sydtyisk (Schweiz, Baiern). Ordet optræder da vistnok heller ikke i dansk litteratur før i sidste halvdel af 16. årh. Magister P. K. Thorsen har af sine ordbogssamlinger velvilligst overladt mig følgende citater af "Vor Herris oc Frelseris Jesu Christi Pinis oc Døds Historia . . . Aff Johanne Gigante Northusiano Anno 1569. Oc nu nylige vdset aff Tydske paa Danske aff Rasmus Lauritson, Sogneprest vdi Helsingør, Anno 1575" [trykt 1576]: fol. F 4^v: "skal ingen fordriste sig oc være formeget *keck* eller *køn*"; fol. G 4^v: "I den første Act haffue wi hørt, huor *keck*, frimodige oc

fortrænges og forsvinder. Denne Udvikling har i høj Grad (!) været historisk bestemt — fast knyttet til Tid og Sted. Kristendommens Indførelse, Normannernes Erobring af England, tyske Kræmmeres og Haandværkeres Indvandring i Danmark, Lutheranismens Sejr i Norden o. s. v. er Aarsager til de omtalte Forandringer i Ordforraadet." (Den svenske text er her noget anderledes.)

¹⁾ Ved en lapsus står der for resten her netop: lydsterke (s. 30^v).

frihiertet Petrus vaar." ¹⁾ Men ordet er endnu i begyndelsen af 17. årh. meget sjældent.

S. 10: fra Nedertysk (indførtes) . . . *Smerte* . . . og saa endda senere det højtyske *Kummer*.] Dette er at stille forholdet på hovedet; ordet *kummer* er middelalderligt og lånt fra mnt. *kummer*, *kumber* — medens *smerte* dærimod næppe forekommer i dansk før i (sidste halvdel af) 16. årh. Man finder *then kummer Rom*. Digt. I. 19 og II. 148 og *stort kummer* Dipl. Chr. I. 176¹⁶ osv. ²⁾ Ordet *smerte* forekommer i "Den Christelige Ridder. En Vnderlig Kamp oc Strid, i huilcken en Euangelisk Christen anfectis aff de grumme Helffuedis Bester . . . Ved Casp. Huberium . . . Vdset paa Danske, ved Erasmus Rerauium Toropium . . . Prentet i Kiøbenhaffn, aff Laurentz Benedicht 1569"; heri findes i et vers fol. T 17:

Stor er min *smerte*,
it trofast hierte
Giff Hellig Aand aff Naade ³⁾.

Hvis dette skulde være det første findested for ordet i dansk litteratur, har det interesse her at se det i den velkendte forbindelse med *hjærte*. At ordet ikke er middelalderligt i dansk, kan man næsten slutte af følgende verslinjer i Anna Brades bønnebog fra 1497, *Thott 553*, 4:o, fol. 49v:

han maa sørghe aff allæ hiærtæ ledhe
syn herræ seer i telligh skedhe.

Her vilde vel *hjærte* ∞ *smerte* være faldet en senere rimer i pennen af sig selv. Karakteristisk er det også, at fx den gamle oversættelse af *Stabat mater dolorosa* (Brandts læsebog 265 ff.) har *sorg oc wee, ufryd, fare, drøffuelsse, pine, waade* osv., men ikke *smerte*. Og på lignende måde forholder det sig med bibeloversættelserne. I Enevold Ewalds konkordans anføres ordet fra en lang række af skriftsteder; men ser man efter i de ældste oversættelser, finder man stadig andre ord. Således fx *Ældste Bibelovers.*: *sorgh* 1. Mos. 3,16, *swedhe* "svie" 1. Mos. 34,25; *Christiern II.s Ny Testamente* (1524): *drøffuelsen* Matth. 24,8 *bit-terhed* Ap. G. 2,48, *angeste* Rom. 8,22; Chr. Pedersens *Ny Test.*

¹⁾ Sammenligner man dette med den tyske original "Das Leiden Christi, Kurtz gefast in neun Predigt . . . Von Johanne Gigante Northusano" (1569), finder man på de tilsvarende steder: fol. D 2v: "sey niemandt vormessen vnd dunküne" og fol. D 7v: "In primo actu haben wir gehöret, wie *kecke*, mutig, behertzigt Petrus gewesen ist".

²⁾ Söderwall har også *kumber* (som mask. og neutr.), men dærimod ikke ordet *smerte*.

³⁾ Også dette eksempel har jeg magister P. K. Thorsen at takke for. — I den tyske original "Vom Christlichen Ritter" (1545) lyder stedet (fol. N 8v):

Grosz ist mein Schmertz,
ain glaubig hertz,
Gib heilger gaist aus gnaden.

(1529): *sorg* Luc. 2,⁴⁸, *angist* Gal. 4,¹⁹, *drøffuelse* 1. Thess. 5,³, *bedrøffuelse* 1. Tim. 6,¹⁰ osv. Således også i Hans Tausens oversættelse af Mosebøgerne (1535), Davids Psaltere af Francisco Wormordo (1528) og af Chr. Pedersen (1531) og i Chr. III.s bibel. Dærimod har Resens bibeloversættelse (1607) endelig optaget ordet *smerte* (1. Mos. 3,¹⁶, Matth. 24,⁸ osv.), dog kun som subst.; 1. Sam. 22,⁸ fx, hvor verbet *smerte* findes i bibeloversættelsen 1740 (som i den nuværende), har Resen: "Oc der er ingen aff eder som tycker det ilde at være" (= Chr. III.; = Svanes bib. 1647)¹).

S. 10–11: (man gengav) det latinske *pius* ved det fra Tysk laante *from*, der betød "dygtig".] Også mnt. *vrom(e)* betød både 1) tapfer og 2) fromm, gottesfürchtig (Lübben).

S. 12: Saaledes fortrængtes det gamle *Axel* i Dagligsproget ganske af det plattyske Laaneord *Skulder*.] Dog vel ikke i "15. og 16. Aarhundrede", der nævnes ovenfor? Ordet *axel* findes endnu den dag i dag almindelig i dialekter (der vel også hører med til dagligsproget), og endnu i Molbechs ordbog anføres at "trække paa Axlerne" o. l. ikke som litterære citater, men som gængse talesprogsudtryk.

S. 15: "Dine Strømper hænger i Aal".] Den fra Falk & Torp optagne forklaring er vel yderst tvivlsom; det danske udtryk lader sig vist vanskelig skille fra *ål* = *anguilla*²). Oversættelsen "en Rende i Hestens Ryg" skal dog vel være "en stribe langs h. r." el. l. (jfr. Aasen, Norsk Ordbog; Rygh, Norske Gaardnavne, Indl. s. 41; osv.).

S. 17: Fædebur = Klenodie.] Denne brug af ordet *fædebur* er ikke egen for Vedel — selv om Kalkar kun har dette ene citat. I Marine Issdatters bønnebog, *GhS 1614, 4:0*, fol. 22^r læses: "O æræfullæ fruæ oc alsomhøffweskestæ quinnæ sancta Anna ... allæ ænckers hwgnet, allæ æcteskaps reghell oc kronæ Gudh faders *fædebur*".

S. 31 f.: *Þægn* bruges om den ældre (gifte) Mand.] Men s. 25 gengives *þægn* (på Glavendrup-stenen) ved "Vogter" — i overensstemmelse med Wimmer. Afgjort mere tilfredsstillende, netop p. g. a. ordet *þægn*, er Marius Kristensens fortolkning i Nord. Ts. f. Fil. 4. R. I. 16.

S. 52: det lille Visefragment staar ganske isoleret.] Der tænkes vel på det senere tilskrevne folkeviserbrudstykke i *AM 28, 8:0* (Cod. run.). Men der findes i *AM 37, 4:0* et lignende brudstykke, der endda almindelig antages for at være lidt ældre; se dr. Kålund i Arkiv f. n. fil. XII. 371 og dærefter Danske studier 1905 s. 169 og Nord. ts. (Letterstedtske) 1910 s. 592³).

¹) Rækken af synonymer i "K. o. M." s. 10 kunde let forøges, således med det nord. *kvide*, låneordene *bedrøvelse*, *bekymring* o. fl.

²) Jfr. også Dahlerup, Ordbog over det danske sprog (prøvehefte, 1909) s. 18.

³) Om "Grönlandsverset" se A. A. Bjørnbo & Carl S. Petersen, Der Däne Claudius Claussøn Swart, Innsbruck 1909, s. 85 ff.

S. 52: Visehaandskrifterne er halvandet Hundred Aar yngre.] Dette gælder jo kun Linköping-hdskr. (c. 1450), der indeholder et brudstykke på 7 vers af Dg^F nr. 67; alle de egentlige folkevisehandskrifter er igen c. 100 år yngre eller mere; jfr. Svend Grundtvig, Prøve &c. s. 41 ff.

S. 52₁: Begyndelsen af 13. Aarh.] læs: 14.

S. 55₃: Dette er ret ved Købejord] læs: "Ret". At ordet er subst., ses af udtryk som "þa ær þættæ sammæ ræt ok loh þeræ ær suæriæ skulu" Sk. L. IV. 7 — Schlyter s. 56 f.; "þa ær þæt sammæ loh" XI. 10 (bis) — Schlyter s. 184, osv.

S. 68 fodn. 1: oldn. *hnokki*] læs: nyisl. *hnokki*¹⁾. Det danske (*gammel*) *nokke* må vel snarere forklares ved jy. *nokke* (vb.), der if. Feilberg betyder "rokke; slæbe med stor besvær, så man rokker ved det"; jfr. det anførte *sjokkenokke*, jy. subst. *sjokke*, m. m.²⁾. Det nævnte verb. *nokke* forholder sig til vb. *nykke* (vn. *hnykkja*, gutn. *nyckia*, osv.) ligesom *rokke* til *rykke*.

S. 116: Paa lignende Vis (som *hor*) bruges *Ondskab*.] Dette ord betyder ikke på de anførte steder i lovene "hor, ukyskhed", men blot "ond gerning, forbrydelse"; jfr. Jy. L. fort. (Thorsen s. 3): "at . . . folæ oc vrætæ mæn ræthæs thet thær i loghæn ær scriuæn oc thuræ æi for thy fulcummæ theræ unskop thær thæ hauæ i hughæ".

S. 118: de lydsvækkede Former *sleffred*, *sleffreviv* osv. vidner om, at det har tilhørt det egentlige Talesprog, ikke blot været litterær Arv.] Den uregelmæssige omdannelse, der antagelig skyldes (folkeetymologisk) analogi fra vb. *slege* "kæle"³⁾, er snarest et vidnesbyrd imod den nævnte antagelse; jfr. fx P. K. Thorsen, Glidning og spring i sprogomdannelsen, i Festskr. t. Vilh. Thomsen, navnl. s. 326.

S. 120 (og 206): *Skøge* . . . svarer til nedertysk *schôke*, hvis ældre Form *schôdeke* er afledet af *schôde*, Skede, vagina.] *schôdeke* er en konstrueret form⁴⁾, og *schôde* betyder ikke "vagina", men enten som neutr. "(beim Pferde) Scheide, das Gemächte" eller som fem. "Schote, escanea, Erbse". Det er dærfør nok sikrere at følge den både af E. Jessen⁵⁾ og S. Feist⁶⁾ fremsatte forklaring, at ordet *skøge* er beslægtet med vn. *skaka*, oeng. *sceacan* osv.

¹⁾ Jfr. J. Thorkelsson, Supplement t. isl. Ordb. 3. Saml. I. 452.

²⁾ Anderledes forholder det sig måske med det af Thorkelsson l. c. anførte *hnokki* "en lille Dreng, Pog" og jy. *nokke* i samme betydning (se Feilberg).

³⁾ Se Kalkar og Feilberg; Molbech Dansk' Dialect-Lex. og Dansk Ordbog under *sleg*; Johs. V. Jensen, Himmerlandshistorier II. 68: "Han *slegede* for Katte og Kyllinger og andre Dyr".

⁴⁾ Falk & Torp har da også stjerne ved formen. Den findes slet ikke hos Schiller & Lübben. Dærfør nævner Lübben, Handwörterb. *schôdeke* som deminutiv af *schôde* f. "bælg, ært".

⁵⁾ Etym. Ordbog; sen. i Nord. Ts. f. Fil. (3. R. VIII. 37 og) 4. R. I, 57 f.

⁶⁾ Etym. wörterb. d. got. spr. (Halle 1909) under *skôhsl*.

(”schütteln, eilen”, ”føite, streife om”), altså: ”landstreicherin”, ”Omstripperske, Landstrygerske, løst Fruentimmer”¹⁾).

S. 136: en Kristusbøn fra 15. Aarhundrede.] Angivelse af kilden (Brandt, Glda. Læsebog 277 f.) er glemt i noterne.

S. 136₁: ”min Sjæls Fejrende . . . falmer, hvis ikke du, sødeste Gud . . . kommer skøt”.] Man forledes let heraf til at tro, at *hvis* her (i 15. årh.) findes brugt som betingelseskonjunktion, men originalen har *uden* (= hvis ikke), hvad vel burde være beholdt. Da tidligere fremstillinger af ordets overgang til konjunktion er fejlagtige eller ufuldstændige, skal her ganske kort gøres rede derfor. I Falk & Torp, Dansk-norskens syntax s. 236 f. og K. Mikkelsen, Dansk ordføjningslære (Kbh. 1911) s. 536 siges der, at ”*hvis* optræder først i det 17. årh. som bindeord”; det er også blevet anført, at det ikke nævnes af Pontoppidan blandt ”Conjunctiones conditionales” (Gram. Dan. p. 362). Man har imidlertid overset, at det forekommer to andre steder hos Pontoppidan (l. c. 440 f. og 523 f.), dog stadig i den negative form *Hvis ikke*; og fra samme tid finder vi i L. Kocks danske grammatik²⁾, Carl S. Petersens udg. (særtryk) s. 32, både *hvis* og *hvis ei*³⁾. Hertil kommer endelig, at konjunktionen *hvis* — således som jeg andensteds⁴⁾ flygtig har omtalt — kan påvises i sprogminde-mærker allerede i begyndelsen af det 16. årh. Exempelvis kan nævnes: ”Och *huess* thii icke thethh göre wille, tha skwlle handh wandre till ethers nadhe”, Allen, Breve og Aktstykker til Chr. II.s og Fr. I.s Historie I. 20 (udateret, men udgiveren sætter det til ”1521 eller snarest 1522”); ”taa kam burgeren . . . oc sawde saa, *huess* iegh icky wille föllige them oc löffwe oc döet meth them, saa wille the lönnne megh aff som the löntte Hans tölder . . . saa at ieg icky skulle scriffwe myn herris [naade] till eller giffwe hans naade nogne boedt eller ride till hanom, *huess* iegh gjorde noget ther aff, thaa skulle iegh blyffwe ordlöss”, l. c. s. 23 (dateret Viborg^{22/1} 1523); ligeledes sammesteds s. 58 (dateret^{19/3} 1523)⁵⁾; ”och *huess* the wele icke haffue oss fordragh, tha vele vy gerne være i theris nøge ther fore”, C. Nyrop, Danmarks Gilde- og Lavsskraaer II. 401 (dateret København^{17/1} 1525); ”thersom hand [c: Niels Bragde] ville være hoss wor keriste naadige Herre . . . oc stille Almugenn tillfredsz, *huess* hannum mueligt wor, thaa ville hand [c: Her Axell] uplade hannum Børing Klosther”, Kolderup-Rosenvinge, Gl. da. Domme I. 41⁶⁾ (Kbh. slot 1525); ”Och *huess* ether brøster paa thessæ

¹⁾ G. Hempls etymologi i Journal of Germanic Philology I. 342 ff. og II. 287 (af oldn. **skalkja*, fem. til *skalkr*) er der ingen grund til at tage hensyn til.

²⁾ Forfattet mellem 1656 og 1666, jfr. udgiverens fortale s. 6.

³⁾ I P. Syvs grammatik (1685) anføres denne konjunktion ikke, men den bruges oftere i hans Betenkninger om det Cimbriske Sprog (1663), således s. 6. 24. 31 &c.

⁴⁾ Nord. Tidskr. (Letterstedske) 1910 s. 590.

⁵⁾ Muligvis ældre er *hvis* i et udateret brev, der findes i Rigsarkivet under ”Indkomne Breve til Danske Kancelli 1513—23?” (Registrant 10 pag. 218).

⁶⁾ Her kan *huess* dog betyde ”i så høj grad som”.

andhræ vj forskreffnæ wobnæ, tha kand eth aldt szammen hielpess och fwldkommess formedelss thetthe siwendhe", Hans Tausen, Edt ønckelicht Klawæmooll (Viborg 1528) = Smaaskrifter ved H. F. Rørdam s. 21. Endnu ved midten og slutningen af århundredet er denne konjunktion imidlertid ingenlunde almindelig; den anvendes af Palladius (særlig i Visitatsbogen, Grundtvigs udg. s. 33. 61. 79), af forskellige brevskrivere i Breve til og fra Kristoffer Gøje og Birgitte Bølle (s. 22. 41. 370. 420; fra årene 1564—1591), af Niels Hemmingsen (Liffsens Vey, 1570, fol. 8^r) og ret almindeligt af Hans Mogensen i hans oversættelse af Philippe de Commines Memoirer ¹⁾, og i det 17. årh. trænger den ind i bibeloversættelsen: 1. Sam. 6,⁹, hvor Chr. III.s bibel har "*Huor icke saa skeer / Da . . .*", indsætter Svane (1647) "*Oc hvis icke saa skeer da . . .*", medens han dærimod andre steder bevarer omskrivninger som "*Men (skeer det) icke*" [= *et dé μή*]; her er det Chr. VI.s bibel, ikke første udg. (1732), men anden (1737), der indfører "*hvis icke*", således Johs. Åb. 2,⁵ og 2,¹⁶, 1. Sam. 2,¹⁶ ²⁾.

S. 141: "da igen blev Jesus i Jerusalem"] læs: igen-blev.

S. 150 f.: Naar der . . . 1396 nævnes en "beskedelig *Mand* Arvid Stenson", . . . "en *Kvinde* som Katrine Peders hed", . . . saa vidste enhver, at baade Arvid Stenson og . . . Katrine Peders . . . var indgaaet i den hellige Ægttestand, thi ellers maatte de være nævnt en velbyrdig eller en beskeden *Svend* eller *Jomfru* . . . — *Mand* var ikke som i Nutiden Fællesnævn for Ungkarl og Ægtemand, *Kvinde* ikke for Pige og Kone.] Det vilde være af stor betydning, navnlig for historikere, hvis dette var rigtigt, men det lader sig uomstødeligt godtgøre, at det ikke er det. Hvad mening vilde der også i så fald blive i det lige foran i bogen (s. 147) anførte citat fra Dyrerimene: "*Manden Kvinden* skal ej begære"?

Hvad først ordet *mand* angår, kan følgende anføres. Flores er "jen edlæ mand" (Rom. Digt. I. 314 v. 872 = II. 314 v. 850), "jen mannelig man" (I. 326 v. 1223), "jen danne mand" (I. 328 v. 1303) — alt sammen for han endnu har fundet Blanseflor i Babylon. Ligeledes kaldes hertug Frederik "then edelæ mand" (sst. I. 238 v. 989), længe for jomfru Florie optræder. — Christoffer Walchendorff, der aldrig giftede sig, benævnes i kgl. breve: "Ossz Ellske lige Erlige Oc welbiurdiig Christopher Walchendorph wor mandt Thiener Oc Embitzmand paa wortt Sllott Bergen" (N. D. Mag. I. 9; a. 1558) eller "Osz elskelige Erlig och Welbyrdig C. W. thill Glorup, Wor mand, Raad och Renthemester" (sst. s. 15; a. 1577). Ligeledes hedder det: "wor elskelighe man oc radh, her Oleff

¹⁾ [Sen. tilf. note:] Således i det nu udgivne første bind (Kbh. 1913) s. 27. 61. 98 &c.

²⁾ Sach. 11,¹² lyder i nuv. bibel: "dersom det synes godt for Eders Øine, da giver mig min Løn, og *hvis ikke*, da lader det være". Her er *hvis* imidlertid først kommet ind så sent som 1871.

Mortenssøn prowest [NB] i Roskilde" (Dipl. Chr. I. s. 117; a. 1460). I de sidste tilfælde har *mand* jo en mere speciel betydning, men i ganske almindelig (moderne) betydning forekommer det fx i følgende udtryk; "hedherligha manna incigle swasom ær Herra Abot [NB] Swen i Aaskloster, Magnus Gyltæ . . ." (Dipl. & Br. s. 52; a. 1396; lignende 172, 204 osv.). — Herefter er der da blot den mulighed tilbage, at ordet i singularis i forbindelsen "hæderlig mand N. N." el. l. kun skulde kunne bruges om den gifte mand. Men følgende eksempler vil vise, at dette ikke var tilfældet. I Codex Esromensis finder man: "hetherligh og renliffuet man mester Anderss Persen brother i forscrefne Esrom" (s. 288); i Dueholms Diplomatarium: "hederligh regelbwndhen mandt prier Bertill i Duholms closther" (s. 105–6; a. 1474); i Kolderup-Rosenvinges Gl. da. Domme: "regelbunden Mand och beskeden Herre Jens Brun, Prior udi St. Johannis Closter i Wiborg" (I. s. 1; a. 1447 el. 1457). Ligeledes uden tilføjelse af "renlivet" eller "regelbunden": "hederligh man her Anders Brok, canick i Ribæ war" (Harsyssels Dipl. s. 52; a. 1463); "hetherligh man her Pæther Nielson, prouest i Hardhsysel" (Jy. Tingsvidner s. 42; a. 1446); "hetherlict Man Her Abbeth Thomas i Ebbelholt" (SRD VI. 185; a. 1464); "heterlige oc velbørdige man her Jens Pauelssen, sogen prest i Søndherhaa" (Dipl. Viberg. s. 104; a. 1494). Og saaledes videre, i kilder fra de forskellige egne af landet¹⁾.

M.h.t. ordet *kvinde* skal kun enkelte eksempler anføres. I det juridiske sprog hedder det: "om noger frii Quinne toghe ufrii Man" (Kold.-Ros., Gl. da. Do. I. 16; a. 1475), og i Flores og Blanseflor finder man: "then stalte qwinne" (∞ befinnæ; RD I. 335 v. 1531) og "clares then stolte qvinne" (II v. 1409) om den unge "kvinde", der både foran og bagefter kaldes "Klares then stalte jomfrw righ" (v. 1506, v. 1560 osv.)²⁾. Det er altså ikke "kun Guds Moder", der "var baade *Jomfru* og *Kvinde*", som det siges s. 152 f.

Hvad endelig ordet *svend* angår, må det i denne forbindelse fremhæves, at det i middelalderen i særlig grad bliver brugt i betydningen: våbenfør tjæner hos en stormand, væbner³⁾ ("a wapn"), svarende til *armiger* i latinske diplomer, og det var som bekendt ingenlunde ualmindeligt, at en væbner aldrig nåede at blive

¹⁾ Jfr. lat. *nobiles viros, nobilis vir*, Erslevs Testamenter s. 194, 5; Dipl. & Br. s. 76 osv.

²⁾ Ligeså i den svenske oversættelse (v. 1478, v. 1453). Det fortjæner at anføres, at da Blanseflor gribes sammen med Flores, kalder kongen hende "then vnde qwinne" — indtrådt i "den hellige Ægttestand" var hun i al fald ikke — (I v. 1641; i II. 1503: "then hørre"; i Svensk 1592: "the onda quinna"), men Flores kalder hende: denne "jomfrw" (v. 1644; II v. 1506 blot: "henne"; S 1595: "the quinnö"). Dommeren Marsiliass kalder Fl. og Bl. "mand och qwinne" (v. 1763 = II. 1603 = S 1714).

³⁾ Jfr. H. Hildebrand, Sveriges Medeltid II. 262: "Sven" var detsamma som väpnare.

ridder¹⁾); han kunde dærfør naturligvis godt være gift ("jæk P. v. P. ok jak Axel Jacöbsön awapn, som fornempde Her Christiern Wendelboes two döttær nw til husfruer hauæ", Dipl. & Br. 118; a. 1401; osv.), og man finder også den særlige betegnelse: *gammel-svend* (Will. Christensen, Dansk Statsforvaltning s. 342 n. 1; Hildebrand l. c. 262 f.). Når da nu *svend* og *væbner* bruges i flæng²⁾, er det en selvfølge, at også en svend kunde være gift og have børn, og i Diplomatarium Svecanum (ed. B. E. Hildebrand) V. 476 står ligefrem: "Hawer Riddare æller *Swen* barn æfter sik . . ." ³⁾. Endnu skal blot anføres, at fx en *købsvend* naturligvis også kunde være gift; denne omstændighed har — ved fejllæsning — fremkaldt det mærkelige ord "konventkøbsvend", Kalkar II. 590; det er Snæbiørn Asgeyrsen Stadfeldt, der i sin "Chorographisk og Oeconomisk Beskrivelse over Randers Kiøbsted i Nørre Jylland" (Kbh. 1804) s. 84 ved at læse et *q* som *con* har radbrækket lavsskræens *qwent kiøbswend*⁴⁾.

S. 158: "Tidende du fanger og en fuld god"] læs: "og end". Disse to ord hører sammen som fyldeord, jfr. det "K. o. M." s. 192 øverst anførte citat fra samme kilde: "Du elsker en Munk og end i Løn"; ligeledes "thrii truff ponne guluet ok en een vogghe" Dyrerim 54⁹ (jfr. "K. o. M." s. 175).

S. 159: Disse tre Haandskrifter . . . er vistnok de eneste Middelalderhaandskrifter, hvori Ordet Pige findes. Alle tre Sprog-minder er sjællandske . . . Først ind i 16. Aarh. findes *Pige* i jyske Skrifter. (Gentages s. 246 ff.) Man skal være meget forsigtig med at fastslå ikke-existensen af et ord eller en form⁵⁾. Selv om ordet virkelig ikke fandtes i jyske håndskrifter fra 15. årh., kunde det naturligvis meget godt have existeret i talesproget, særlig hvis det på den tid (som nedertysk *peke*) har været et skældsord. Ordet kan imidlertid virkelig påvises i et i Jylland skrevet middelalderligt håndskrift, nemlig *Gks 1586 4:o* (Mariager-hdskr. fra 1488, se Brandt, Glda. Læsebog s. 228), hvor man fol-

¹⁾ Se Hildebrand l. c. II. 208, hvor Bo Jonsson nævnes som eksempel. At Niels Ebbesen kun var væbner er almindelig bekendt.

²⁾ Exempel herpå anføres af Söderwall II. 566 b (l. 24 f. n.).

³⁾ [Senere tilf. note:] Efter at dette var skrevet, har dr. phil. William Christensen i (Dansk) Hist. Tidsskr. 8. R. IV: 38 ff. skrevet en afhandling "Om nogle af det 15. Århundredes Betænelser for Adelsstanden", hvori der ligeledes føres bevis for, at den, der kaldtes "svend", meget godt kunde være gift (se navn. s. 49).

⁴⁾ Se C. Nyrop, Danmarks Gilde- og Lavsskraaer I. 560 ff. (skræen er fra 1417).

⁵⁾ Afgjort urigtigt er det således, når forf. i sidste hefte af Nord. Ts. f. Fil. (4. R. I. 189) siger, at "*marga* = mange er en i dansk Litteratur ukendt Form". Den er som bekendt ret almindelig i håndskrifter af Skånske Lov (se Lund og Schlyter) og findes også i Stockh.-hs. *K 48 af Harpestræng* (Mar. Kristensens udg. s. 11²⁶ &c.).

107^r finder "dræng eller pighe" (o: pigebarn). Og der måtte vel temmelig let kunne findes flere eksempler ¹⁾.

S. 173: et jydsk Haandskrift (o: Ældste Bibelovers.); den jydskse Klosterbroder (sst.; ligeså s. 248.) Håndskriftet — *Thott 8, 2o.* — må sikkert betegnes som østdansk, om end med adskillige jydskheder. Når man er tilbøjelig til at antage, at håndskriftet er jydsk ²⁾, skyldes det vist navnlig former som *jcn*, *jcnøghet* o. l.; dette behøver imidlertid ikke at være jydsk, da tve-lydning af langt *e* ikke er begrænset til Jylland (se Kort o. da. folkemål s. 67 ff.); rent bortset fra Hr. Michael o. l. finder man allerede i middelalderen fx *jeth oor "ét år"* i Roskilde skomagersvendens skrå (c. 1450; C. Nyrop II. 123 § 5). Ældste Bibel indeholder imidlertid enkelte utvivlsomt vestdanske former — vel omtrent i samme grad som Lucidarius —, men hovedpræget er østdansk. Uden her at komme ind på en nærmere redegørelse herfor skal jeg blot faae det at vide" (Eftl. Skr.³ II. 211). Se Molbech Dial.-Lex. s. 427; Espersen Bornh. Ordb. s. 197 f.; Rietz 373 a.

S. 175: Lugge "Pjok".] Ordet *lugge* må snarest oversættes ved "sjuske" (jfr. noten til nærv. citat Dyrerimene s. 126).

S. 178. I (østdanske) dialekter bruges *kvinde* almindelig som nævn for ægtefællen; jfr. Poul Møllers Lægdsgaarden i Ølseby-Magle, hvor Ole siger til gårdskarlen: "Aa tal med Qvinden og see, Du kan faae det at vide" (Eftl. Skr.³ II. 211). Se Molbech Dial.-Lex. s. 427; Espersen Bornh. Ordb. s. 197 f.; Rietz 373 a.

S. 179 *fodn.* En enkelt gang forekommer *frwer* i betydningen "nonner", Rom. Digtn. I. 355 v. 2176 (= II. 347 v. 1960, = S v. 2090).

S. 179 *fodn. l. 6 f. n.*: "Jomfruer gør hun pryd"] læs: "Pryd".

S. 180: *Herre* var Herskeren i Modsætning til Tjeneren, Adelsmanden i Modsætning til Borgeren og Bonden.] *Herre* bruges ikke som titel om enhver adelsmand: om ridderen, men ikke om væbneren, således fx: "Her Johan Olefsön, Her Woldemar, Her E. N., Her C. G. oc Her N. A., Ridderæ, Fikke Molteke, L. J., J. G. oc A. S., awapn" (Dipl. & Br. 131). Endvidere bruges det om fornemmere gejstlige: "hederlig man her Anders Brok, canick i Ribæ" osv. (se foran).

S. 181: "I Kroen finder du favre Kvinde, alligevel lad dig der ingen Sinde".] *Sinde* er læsefejl af udgavens *finde*.

¹⁾ Jfr. DgF IV. s. 298 v. 15: "pigger och dreng". At selve folkevisen, der i dansk form kun findes i Karen Brahes fol.-hdskr., går tilbage til middelalderen, kan vel næppe betvivles. I denne henseende kan anføres et sprogligt vidnesbyrd, nemlig at rimet i v. 8: *west* ∞ *siett* (af Ax. Olrik, udvalg nr. 40, rettet til *vidst* ∞ *sid't*) sikkert forudsætter den gamle form *videt* (∞ *siddet*), og denne peger omtrent et hundrede år tilbage i tiden.

²⁾ Denne antagelse er vel også grunden til, at Ældste Bib. ikke er benyttet i forfs Studier til det danske Rigssprogs Historie. — Allerede Rask (Eftl. Afhandl. II. 472) og N. M. Petersen (Sproghist. I. 204) har for øvrigt hævdet, at det ikke af sprogformen kan sluttes, at håndskriftet er skrevet i Jylland.

S. 181 fodn.: Rimeligvis skyldes det dog jydsk Paavirkning, naar Fælleskønsformen (af *viv*) blev den sejrende i Dansk.] Sjældne og litterære ord vakler ofte i kön; således i 15. Årh. *anger, glavind, kummer* osv. Ordet *viv* måtte næsten nødvendig blive fælleskön under påvirkning af *kone, kvinde, hustru, frue* osv. Til sammenligning kan anføres, at *oxeöje, storkenæb* osv. bliver fælleskönsord som plantenaavne (jfr. en *blomst, plante, tidsel, nælde, rose, lilje* osv.), eller at "ett af *spjut* bildat sjönamn nu lyder *Spjutten*, icke *Spjutet*, därför att namnen på sjöar i fornspråket voro maskulina" (Hellquist i Svenska landsm. XX. 1. 765)¹).

S. 218: Lydsammenfald af *Herre* og *Herje*.] Jfr. ordspillet i Dyrerimene 94³: "hun kaller thek herriensøn ok ey herre".

S. 221³: I et andet Rim siger Manden . . .] Det er ikke manden, men fuglen (*coturnix*), der taler; jfr. begyndelsen af nr. 4. 5. 56. 57 osv. Linjen er fri omskrivning af den latinske texts ord om vagtlerne "multi sunt mares vnam feminam queres".

S. 221¹⁷: hvad Fuglenatur monne lære] læs: "Fugle(s) Natur" og ikke "lære", men "være". I Dyrerimene er gen. uden s ikke sjælden, se fx indledningsdigtet v. 203, nr. 7⁹, 43¹⁴, 60⁴ osv.

S. 230: i hin fjærne Fortid (fandtes ikke) Kønsnævn baade for Mand og Kvinde, men kun for Kvinden.] Er *wærr* ikke netop i det foregående (s. 25 ff.) blevet skildret som kønsnævn?

S. 246 burde E. Jessens forklaring af ordet *pige* dog i al fald anføres (Etym. Ordb. og Nord. Ts. f. Fil. 3. R. VIII. 36). Se videre bemærkningerne ovenfor til s. 159.

Efter denne gennemgang af bogen må jeg endnu gøre opmærksom på, at "Kvinde og Mand" særlig henvender sig til ikke-fagmænd, og det mål, forf. således har valgt, er sikkert nået. Bogen er klart ordnet og let at følge, og det har vist sig, at den har fundet mange interesserede læsere.

København decbr. 1912.

Johs. Brøndum-Nielsen.

Peder Palladius, Danske Skrifter. Udg. for Universitets-Jubilæets danske Samfund af Lis Jacobsen. Første Bind. Kbh. 1911-12.

I løbet af et par år har fru dr. phil. Lis Jacobsen ført sin Palladius-udgave så langt frem, at et anseligt første-bind nu fore-

¹) [Senere tilf. note:] Jfr. nu Wilh. Cederschiöld, Studier ö. genusväxlingen (1913), særl. s. 93 ff.

ligger, i en behagelig udstyrelse, rigelig forsynet med faksimiler af træsnit, titelblade og håndskriftprøver. Skrifterne ordnes så vidt muligt kronologisk; en indledning foran hvært skrift giver udførlige og grundige oplysninger om dets kilder og om udgaver deraf, og i noter efter hver text anføres varianter og ordforklaringer.

Optrykket af texterne er omhyggeligt, og så vidt ses er de enkelte læse- eller trykfejl der findes ret uvæsentlige. Fra begyndelsen af Undervisningen om besatte (trykt efter håndskrift) skal anføres enkelte eksempler: s. 382⁷ skal læses *Dieffuelind* (med ét *l*), 383¹⁴ *seett* (med to *t*'er), 383²⁵: *thegen* og 384¹⁰: *inghen* (med ét *n* i slutningen; håndskriftet har samme form som fx i *uen* 382¹¹, og svinget i *n* og *m* — jfr. faksimile — gengives ellers ikke i udgaven ved fordobling). Ligeledes er *ingen* 383⁴ textrettelse efter hdskr. E (A har ligesom F sikkert *igen*), og *fallende* 384² er fejl for *fallendis*. S. 383²⁸ læses: (komme hans øgne tyll att staa) *aabne*, hvor hdskr. har *aabe* med et langt nasaltegn over de sidste bogstaver; ordet maa gengives *aaben*, hvilken form også findes i E (hvorimod B og F har *obne*).

Det vilde naturligvis være udmærket, om udgaven, således som det i sin tid antydedes i en foreløbig fortale, blev forsynet med sproghistorisk indledning og glossar; bl. a. vilde derved adskillige gentagelser i indledninger og noter undgås¹⁾; da imidlertid stoffet som sædvanlig hos fru Jacobsen er ordnet klart og praktisk, volder det ingen vanskeligheder, at indledningen undertiden svulmer stærkt op.

Jeg skal herefter ganske kort omtale enkelte sproglige spørgsmål fra udgavens indledninger og noter. S. 47 er en regel ang. Palladius' ortografi for snævert afgrænset, når det hedder: "Mellemvokalisk Konsonant fordobles ikke". Det kommer naturligvis an på den foregående vokals kvantitet (jfr. *sætte*, *denne* osv. i texten). — S. 48 udtales den samme anskuelse som i forf.s Studier &c. § 183 ff. om "den dialektiske Lydudvikling af *āā* til *ō*"; jeg skal ikke komme nærmere ind på denne påstand, der også fra anden side har mødt modsigelse, men blot gøre opmærksom på, at hvis langt *ā* og *o* var "udtalt ens" i 15. årh.s sjællandsk, vilde det være fuldstændig ufatteligt, at nuværende sjællandsk uden væklen skelner tydeligt mellem *stār* og *stor*, mellem *skāte* og *skole* osv. (se Kort o. de da. folkemål s. 27 ff.). — S. 48 nævnes, at "Lydformer" som *sla*, *vilge* o. fl. bukkede under for *slaa*, *willie* o. fl.; forskellen er rent ortografisk.

Om *hugstere* 283²³ siges der i noterne, at "Ordet er ukendt". Der er imidlertid ingen tvivl om dets oprindelse; forklaringen er

¹⁾ S. 27 (ad 18¹⁴) behandles samme spørgsmål som s. 109 (ad 76¹²); lignende tilfælde forekommer s. 49⁷ og noten ad 80¹⁷, og oftere. Bemærkningen om stavemåden *vtagnemelig(hed)* står s. 292 ad 271²⁹, men formen findes allerede 266⁴.

følgende. I moderne engelsk ¹⁾ findes subst. *huckster* "a peddler, hawker, retailer of small articles"; ordet kendes imidlertid ikke i oldengelsk, men er if. Skeat, Etym. Dict., lånt c. 1200 rimeligvis fra Nederlandene, og Verdam, Middelnederlandsch Woordenboek, har da også *hoeester* (*hokester*), forklaret som "kleinhandelaarster, koopvrouw, slijtster". Ordet er altså opr. femininumord, hvad da også endelsen viser ²⁾, og står i forbindelse med mndl. vb. *hucken* (nuvær. *hukken*), sideform med kort rodvokal til *huiken* = mnt. *huken* "mit gebogenen Knieen sich niederlassen" (jfr. vn. *huka* ³⁾), dansk [sidde på] *hug* ⁴⁾, osv.), hvoraf mnt. *hoker* (nynt. *höker*), der igen er dansk *høker*. Det af Palladius anvendte *hugster* må vel være kommet til os fra Holland; men ordets brug hos Palladius synes at vise, at det også i dansk er blevet opfattet som maskulinum; jfr. den af Kalkar under *hoger* anførte form *hugitse* ⁵⁾, der i Kbh. Dipl. II. 445, s. 33 bruges i flæng med *huggerske*. Da høkeri dreves både af mænd og kvinder (jfr. forordningernes udtryk "hoger og hogerske"), måtte et ord som *hugster*, der ikke efter sin form følte som særligt femininumord, meget let kunne overføres til maskulinum.

Den del af Palladius-udgaven, der går tilbage til trykte bøger, er der så at sige ingen ting at indvende imod. Hvad den efter håndskrifter udgivne del af bindet angår, vilde det unægtelig have været af betydning, om variantapparatet havde været fyldigere end planlagt. Men man maa vel böje sig for udgiverens afgørelse, der er bestemt af hensyn til håndskrifternes særlige beskaffenhed (se s. 368 ff.).

Endnu skal blot et enkelt spørgsmål behandles, nemlig håndskriftsbeskrivelsen. Men jeg skal — foruden en enkelt bemærkning om hovedhåndskriftet — indskrænke mig til nogen korrekativer til beskrivelsen af hdskr. B (*E. Don. Var. 15, A:o*). Angivelsen af, at dette hdskr. indeholder 98 blade, er ikke rigtig; det slutter ganske vist med et blad, der er mærket med tallet 97, og første blad er oprindeligt uden mærke, men udgiveren har overset, at de første to læg har paginering og ikke foliering; bladenes antal er

¹⁾ Såvel som i engelske dialekter (se J. Wright, The Engl. Dial. Dict.).

²⁾ I oldengelsk tabes tidlig den feminine betydning ved denne afledningsendelse, jfr. Kluge, Nominale stammbildungslehre der altgerm. dialecte (Halle 1886) § 50. Engelsk har da nu den nydannede fem.-form *huckstress*.

³⁾ I æ. svensk har *huka* endogså betydningen "mångla, idka mångleri el. høkeri" (Söderwall).

⁴⁾ I nuvær. talesprog har ordet vistnok almindeligst kort vokal (+ klusil), men ved siden heraf kan også høres en udtale med lang vokal (+ spirant, der kan bortfalde), jfr. Molbechs ordbog, hvor kun den sidste udtaleform anføres, og Grundtvigs oversættelse af Saxo (1818) I. 117: "Hei! Kammerader! kom, hjælper mig nu! | Bjørnen i Bævegrav sidder paa Hug"; ligeså I. 127, hvor *Hug* rimer på *endnu*.

⁵⁾ Söderwall har: "hukiza?". — Det danske ord forklares af Kolderup-Rosenvinge, Samling af gl. da. Love V. 606, som "formodentlig det tyske Hufeisen, Hestebeslag, Hestesko" (!).

86¹). I indholdsangivelsen s. 354 må dærfor "Bl. 1 b^r—13^r" rettes til: pag. 1 (b)—13; "Bl. 13^v—18^v" til: pag. 14—18, og således videre intil nr. 6²). Der var vel også grund til i selve indholdsfortegnelsen at opføre de sidste stykker i håndskriftet, selv om de er tilskrevet senere³) — også enkelte af de anførte afsnit, som fx den første af bønnerne nr. 17, er senere indføjede.

M.h.t. hovedhåndskriftet⁴) skal jeg blot behandle et enkelt spørgsmål: håndskriftets datering. Herom siger fru Jacobsen, at det på den ene side ikke kan være ældre end 1556, da det indeholder et skrift af Palladius fra dette år ("Breve compendium &c."), og på den anden side ikke kan være yngre end 1557, da bindets forside bærer dette årstal (og håndskriftet ses at være indbundet efter at det er skrevet). Nu står der imidlertid ikke 1557 på læderbindet, men — foruden bogstaverne *C H* — tallet 1551⁵). Og hermed forsvinder hele det anførte grundlag for dateringen.

Vanskelighederne lader sig imidlertid nogenlunde løse. Dateringen af ovennævnte "Breve compendium" er hentet fra håndskriftet *Ny kgl. Saml. 19, 8:o*, hvori det findes som den sidste af fire latinske Palladius-afhandlinger. Efter de sidste ord "verba vitæ æterne habes" står i ny linje: *pet: pal. doct:*; dærefter i ny linje: *finis*, og endelig neden under dette ord igen: 1556 med tilføjslen *in diebus canicularibus*⁶). Det er givet, at dette ikke

¹) Håndskriftet har følgende læg: 1^r (forrest mgl. 1 enkeltblad; første blad i hdskr. er senere folieret 1^a; fol. 2—7 er pagineret 1—12), 2^a (pagineret 13—27; sidste blad i lægget er ikke mærket på bagsiden; med pag. 27 slutter den opr. paginering; det følgende er senere folieret), 3—10^b (folieret 28—90, idet ét blad efter fol. 57 er oversprunget), 11^r (foran fol. 91 mgl. 1 enkeltblad; hdskr. her defekt) = 86 blade.

²) Det burde vel også have været angivet, at fol. 1^a indeholder et latinsk register over salmer, og at det først er fol. 1^av, der har "Regula vitæ Viti Vinsencij" (ikke: Vinsenij). — Under nr. 9 (s. 354) må læses: Borhvelij (ikke: Borsvelij). S. 356 fodn. 5: kirckedøren, læs: kirckedærren; sst. fodn. 7: søster, læs: søstre. — "Tyge Asmussens Aftakelse" (fol. 84^r—85^r) er ikke — som angivet i fodn. 9 — trykt i Kirkehist. Saml. IV, men i *Ny Kirkehist. Saml. IV* (= Kirkehist. Saml. VI).

³) Det drejer sig om følgende: a) fol. 86^r—90^v (85^v ubeskr.): kendelse af "Rector och Professores" ang. striden mellem Hans P. Resen og Iver Stub; den er defekt, jfr. foreg. fodn. 1; ender: "huor Rector da atspur". — b) fol. 91^v (91^r ubeskr.): skema over "In actione Ministri cum ægroto, tria sunt consideranda"; lat. — c) fol. 92^r—93^v: oversættelse af Luthers "Raad om Sielsens Lægedomb". — d) fol. 94^r—97^v: "Om Pest" ("Doctor Marthin Luthers raad om Pestilentze").

⁴) Se udg. s. 349 ff. Det er et papirhdskr. i stiftsbiblioteket i Vexjö; udgiveren har glemt at tilføje dets signatur: nr. 2, 8:o; den findes — om end lidt utydelig — nederst på forreste operkel. Den oplysning, at hdskr. er "skrevet med to skiftende Hænder", er jo ret betydningsløs, når det ikke angives, hvordan de skifter — især ved nærværende hdskr., hvor netop dette spørgsmål er yderst tvivlsomt.

⁵) Det sidste taltegn har nøje samme form som det første; det er blot (ved en fejl) blevet drejet en smule skråt (hælder lidt til højre).

⁶) Begyndelsen af sidste ord er løbet noget ud.

behøver at betyde, at skriftet er blevet til i 1556. A. C. L. Heiberg, til hvem udgiveren henviser, skriver da også blot (Theol. Tidsskr. 1842 o: VI. 1 s. 181): "Haandskriftet er fra 1556; i det mindste er den sidste Deel deraf fra dette Aar, da det er underskrevet: Pet. Pal. (&c.)". — Der må altså søges andre dateringer for Vexiö-håndskriftet.

På det sidste, oprindeligt tomme, blad i den med selve håndskriftet sammenbundne Margarita Theologica (Leipzig 1549) findes en række notitser, hvoraf skal anføres: "anno 1551 bleff Jeg prest weyett oc kom til nebbelunde", "anno Dnj. mdlj ¹) then næste søndag ephther sancte lauris dagh tha stoed mytt brøilop paa Jongshoffuett slott mett myn høstrue Cycell brons dotter" ²); senere er tilføjet: "anno dominj 1561 langfredag da bleff Jesper christofferssøn fød". På titelbladet af samme Margarita Theologica står endelig navnet "Christophorus Johannis Suenburgensis" ³). Der er altså ingen tvivl om, at vi her har den Christopher Hansen Bruun ⁴), der nævnes i Wibergs Dansk Præstehistorie II. 429 som præst i Nebbelunde og Sæddinge (Maribo amt) omkr. året 1581; det bestyrkes yderligere ved sønnens navn, idet Wiberg anfører, at Jesper Christophersen Bruun får embedet efter faderens død 1602. Hermed er også bogstaverne på bindets forside (C H) forklaret, og vi har da i nærværende håndskrift en lille samling håndbøger, som Christopher Hansen har ladet indbinde i ét bind i det år, da han blev præsteviet og fik sit første kald. Da det nu efter håndskriftets beskaffenhed ikke godt kan tænkes, at dele af det er tilføjet senere, må man sikkert regne med, at det har foreligget i den nuværende form og i det nuværende bind 1551. Dette år bliver da tidsgrænsen nedefter.

Tidsgrænsen til den anden side danner dateringen 1547 (se udg. s. 381—82), der dog ikke er ganske pålidelig, idet man i stedet dærfør også finder 1541, ikke blot i hdskr. C (se faksim. s. 358), men endogså i selve hovedhåndskriftet, hvor efterskriften har dateringen 1541, rettet til 1551 ⁵); det er nemlig ikke korrekt, når det i udg. s. 407 siges, at håndskriftet her har "1547, . . . senere rettet til 1551 eller maaske 1557"; sidste ciffer er et 1-tal, og der er ikke rettet ved det. Skönt årstallet 1547 således kunde

¹) Foran står et overstreget årstal, vistnok 1552.

²) På bageste operkel står bl. a.: "m: d xxvj odensdagen nest ephther sancte michels dag bleff Cycel brons dotter fød". — Jungshoved slot ejedes på den tid af Herluf Trolles broder Børge Trolle (se fx Pontoppidans Danske Atlas III. 116 og Kancell. Brevb. I. 363).

³) Sidste ord noget utydeligt.

⁴) Navnet *Bruun* har han vel hentet fra sin hustrus slægt. At hun kan hedde "brons dotter", forklares ved at navnet *Brun* på den tid også kunde være fornavn, jfr. *Brun Brunsen*, Kancell. Brevb. 1588—92 s. 27.

⁵) Eller muligvis omvendt: 1551 rettet til 1541.

synes noget tvivlsomt, kan det måske nok nogenlunde afhjemles ved de af udgiveren s. 373 fremførte grunde¹⁾).

Som resultat af denne undersøgelse må det da fastslås, at Vexjö-håndskriftet sandsynligvis er blevet til i tidsrummet 1547–1551.

Bortset fra disse unøjagtigheder m. h. t. håndskriftsbeskrivelsen vidner udgaven i det hele om pålidelighed og omhu samt om en praktisk sans, der giver de bedste løfter for dens fortsættelse. Det er glædeligt, at Palladii danske skrifter inden for en overskuelig årrække kan ventes at foreligge samlede i en god og smuk udgave.

København decbr. 1912.

Johs. Brøndum-Nielsen.

Sturlunga saga efter membranen Króksfjarðarbók, udfyldt efter Reykjarfjarðarbók. Udgiven af det kongelige nordiske Oldskriftselskab. I–II. bind. I kommission i Gyldendalske Boghandel. Nordisk Forlag. København og Kristiania. 1906–11. LXXVI + 576 + 428 s. 8:o. Kr. 20.

Det er ikke alene et meget stort, men ogsaa, paa grund af haandskrifternes beskaffenhed, et vanskeligt arbejde at levere en kritisk udgave af Sturlunga saga. Medens nemlig AM 122 a fol, af dr. Kålund kaldt Króksfjarðarbók, ikke alene er den ældste af de to membraner af sagaen (fra det 14de aarh.s første halvdel), men ogsaa den bedst bevarede (110 blade af ca. 139), gengiver den i begyndelsen den oprindelige tekst noget forkortet. Og af den anden membran, AM 122 b fol, som dr. Kålund har givet navnet Reykjarfjarðarbók (fra ca. 1400), findes der nu kun 31 blade og bladstumper. Den eneste papirsafskrift af 122 a, som har nogen værdi, AM 114 fol, staar under stærk indflydelse fra 122 b og maa derfor benyttes med megen forsigtighed. Derimod har man ret gode afskrifter af den fuldstændige Reykjarfjarðarbók, hvoraf de vigtigste er et haandskrift i British Museum (*Br.*), Holm pap. 8 4to (*H.*), AM 440 4to og Vallabók i Advocates' Library i Edinburgh. Det sidste er igen paavirket af papirsafskrifter af 122 a.

Den ældste udgave af Sturlunga saga, udg. af "Hið íslenska bókmentafjelag" 1817–18, er for største delen et aftryk af Vallabók; membranerne blev der intet hensyn taget til, men udgavens tekst er dog langt fra daarlig. Den anden udgave, som udkom i

¹⁾ Den ene af disse grunde: at "det (er) palæografisk lettere forklarligt, at et 7-Tal læses som et 1-Tal end omvendt", gælder dog, som man vil have set, ikke.

Oxford 1878, besörget af Guðbrandur Vigfússon, lægger 122 b og Br. til grund, men der skulde dog ogsaa tages stadigt hensyn til 122 a. Denne plan havde vel sine svage sider, men det var dog især dens flygtige og vilkaarlige udførelse, som gjorde, at udgavens tekst i mange henseender ikke var noget fremskridt fra den første udgaves. Derimod indlagde Vigfússon sig en varig fortjeneste ved sine bidrag til Sturlungasamlingens kritik og tilblivelseshistorie.

Ved nærværende tredje udgave af sagaen, som er besörget af dr. Kr. Kålund, maa de forhaandenværende vanskeligheder siges at være löste paa den heldigste maade. Udgaven giver ikke alene en fortræffelig tekst, men den viser ogsaa paa en anskuelig maade, hvorfra hver ting er tagen, og lader læseren aldrig i tvivl om, hvad der staar i haandskrifterne. 122 a er her lagt til grund, men hvor det er defekt eller forkortet udfyldes det ved hjælp af 122 b eller dets afskrifter, kun i et enkelt tilfælde ved 114. Det saaledes optagne trykkes med mindre skrift. De stykker, som er optagne fra papirshaandskrifter, er gengivne med normaliseret retskrivning, medens membranerne er aftrykte bogstavret, dog uden kursivering af opløsninger af forkortelser og normaliseret m. h. t. store bogstaver og interpunktion — en gylden middelvej, som har alle de sædvanlige bogstavrette aftryks fordele, uden nogen af deres ulemper. Þorgils saga skarda, som aldrig har staaet i 122 a, er ogsaa optagen, men trykt, foruden med mindre skrift, med en bogstavplads' indrykning. Hvor udgiveren har ment at maatte foretage en rettelse af den til grund lagte tekst, bemærkes dette i særlige fodnoter; desuden findes der selvfølgelig anførte alle varianter af nogen betydning, deriblandt ogsaa fra haandskrifter af de særlige sagaer om biskop Guðmundr og Hrafn Sveinbjarnarson. Udgaven ledsages af en indledning, som indeholder en udførlig haandskrift-beskrivelse, et tillæg (brudstykke af en selvstændig Þorgils saga skarda), registre, et bilag (de interessante marginalier fra papirsafrskrifter af 122 b), samt to plancher med fototypiske gengivelser af de to membraners forskellige hænder.

Dr. Kålunds indgaaende kendskab til oldislandske haandskrifter og hans tidligere udgivervirksomhed yder den bedste garanti for haandskrifternes korrekte og nøjagtige gengivelse. Og hvad tekstens behandling iøvrigt angaar, valg imellem læsemaader, udfyldningen af 122 a's første haands forkortede tekst, tekstrettelser, synes den helt igennem at vidne om udgiverens kyndighed og sikre smag. At der alligevel i et saa omfangsrigt arbejde kan forekomme nogle steder, hvor en anden kunde ønske en ændring mere eller mindre, er uundgaaeligt. Den fortræffelige Sturlungakender prof. B. M. Ólsen i Reykjavík har behandlet en række saadanne steder i Skírnir 1906 og 1912. Hvad jeg har at føje dertil, er rene bagateller. I s. 33¹⁸ synes det sidste ord i sætningen "er þessum málum fylgir síðr" for meningens skyld at maatte rettes til "síðan" eller "síðarr". S. 143³⁻⁴ viser sammenhængen, at Codex

Ræsenianus' læsemaade "fer hann til at mæla eptir vígit *Guðmund Ara son*" er at foretrække for tekstens "ferr *Guðmundr*". Maa ske behöver man kun at læse "Guðmund" og sætte ferr — ferr (jfr. skrivemaaden "færr" I s. 151¹⁰) — fær. S. 275³⁻⁴ maa "ser vm mædr", som er meningsløst, ændres til "ser vm modur" (jfr. s. 331² og varianterne)¹⁾. S. 414² er sætningen "hafði ifir ser baðkapy ok linklædvum" öjensynlig forvansket. Man maa enten optage "var hann í baðkapy" . . . , som et par haandskrifter har, eller forandre "linklædvum" til "linklædi". S. 491⁵ "merkiligir minniligr" skulde enten det ene ord være blevet udskudt eller et "ok" indskudt imellem dem. Blotte trykfejl er vel I s. 318⁸ "oc Miklagarpi" for "or M.", s. 523² "runnut" for "runnu" og II s. 269¹⁷ "[m]fog" for "miog" (= mjök).

At udarbejde et register over de ca. 5000 egennavne, som forekommer i *Sturlunga saga*, er ikke nogen let sag. Der fordres ikke alene taalmodighed og nøjagtighed, men ogsaa et dybtgaaende kendskab til sagaens personer og begivenheder og islandske lokaliteter. Men ogsaa her har udgiveren gjort et udmærket arbejde. Jeg har kun bemærket følgende smaa fejl. Den Bøðvarr, som omtales I s. 487²², er ikke Bøðvarr at Stað, som angivet i reg., men Bøðvarr í Bæ (jfr. den danske oversættelse af *sagaen* I s. 435). Halldórr Sturluson omtales ikke I s. 37, som reg. har, men I s. 97. Sólvi Illugason (I s. 5¹⁸) skal være Sólvi Hrólfsson (Illugi er Sólvis broder. Jfr. E. Ó. Briem i *Safn til sögu Íslands III* s. 512 og Oxford-udg.s register). Ved Þorleifr skeifa mangler I s. 386¹⁶, hvor han omtales i verset. Þorsteinn langbeinn I s. 485¹⁶ kaldes i reg. langbeinn. Endelig er den Djúpadalsá, som omtales II s. 271¹³, ikke Djúpadalsá í Skagafirði, men, som sammenhængen viser, Djúpadalsá í Eyjafirði, der omtales som mødested allerede i *Víga-Glúms saga*.

Sammenlignet med slægtsagaerne om de ældre tider, hvis forfattere havde de omhandlede personer og begivenheder paa en afstand, som gjorde det let at forbigaa det uvæsentlige og understrege det væsentlige, viser *Sturlunga saga* en paafaldende mangel paa kunstnerisk beherskelse og begrænsning af stoffet, en forvirrende mængde af ofte ubetydelige detailler, som gör den til en ret anstrængende lektüre, og mærkelige huller i de optrædende personers karakteristik. Alligevel vil den altid ved sin forbausende rigdom, sin paalidelighed og velunderrettethed komme til at staa som et historisk og menneskeligt dokument af rang. Og den som engang har faaet blikket opladt for dens gode egenskaber, vil efterhaanden lære at se dens mangler alene som vrangsidens af disse, begge dele nøje sammenhængende med dens samtidighed. Det store og udmærkede arbejde, dr. Kålund har viet den — vi har foruden denne mönsterværdige udgave hans afhandling i

¹⁾ Muligvis kan man dog her opfatte "mædr" som acc. sing., men isaaafald burde denne sene og sjældne form være bleven omtalt i fortalen (s. XIII).

Aarbøger 1901, hvor haandskriftspørgsmaalet for første gang blev tilfredsstillende belyst, og den danske oversættelse, som er bleven omtalt med værdigt ros her i Arkiv — maa saaledes siges at være vel anvendt, og alle dyrkere av islandsk litteratur og historie vil sikkert vide ham tak derfor.

Köbenhavn, okt. 1912.

Sigurður Nordal.

Till Arkiv nf. XXVI. 339 ff.

I senaste häfte av denna tidskrift (Ark. nf. XXVI, 4) sökte jag visa, att äldre *a*-brytning ljudlagsenligt inträdde i det västnordiska språkområdet även i kortstaviga ord. Ehuru det där meddelade bevismaterialet torde vara till fyllest görande, skall jag här anföra ytterligare ett par stöd för denna min mening.

S. 344 ff. framhöll jag, att äldre *a*-brytning föreligger i det viktiga ordet fnorska *iak* (pronomenet 'jag'), hvarav även yngre former finnas i vissa norska bygdemål.

Detta bekräftas ytterligare av Hægstads framställning i "Festskrift til professor Alf Torp" (1913) s. 68. Han upplyser nämligen om att målen både i Vestfold och i Östfold (Smaalenene) använda *jä* 'jag', hvars vokal har "tydelig svip av *a*"; han anser detta *jä* (*ja*) hava uppstått ur *iak*.

Att den i ett diplom från Hjaltland (Shetland) år 1464 flera gånger mötande formen *iak* 'jag' angiver en på dess öar använd inhemsk uttals-form av ordet, bekräftas av det år 1774 upptecknade shetländska, på "norn" (den gamla nordiska dialekten) avfattade Hildinakvadet. Detta använder nämligen pronominal-formen *yach* (8 ggr), *yagh* (2 ggr; Hægstad Hildinakvadet s. 60, s. 97), och tydligen måste diftongen *ia* i det medeltida shetländska *iak* och i det shetländska *yach*, *yagh* från 1774 förklaras på samma sätt. Redan Jakobsen, som speciellt studerat "norn", förklarar i sin Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland s. 135 *ya* i *yach*, *yagh* alldeles riktigt såsom brytningdifftong.

I ett diplom från Hadeland av år 1369 (DN. I nr 403) anträffas formen *jek* 'jag'. Då såsom Hægstad anf. Festskrift s. 67 framhåller, denna form icke kan vara en danism och ej håller rimligen en svecism, och då brytningsdifftongen *ia* i detta samma diplom i framljud (men framför annan konsonant) övergått till *ie* i gen. (*iarðar* >) *ierdar*, så fattar jag *iek* såsom utvecklade ur *iak* med äldre brytning. Till Hægstads avvikande förklaring a. st. kan jag icke ansluta mig.

Till de i Ark. nf. XXVI, 348 diskuterade exemplen på fnorskt *skial* 'dokument etc.' med äldre *a*-brytning bör läggas även "mædh swa *skial*" DN. nr 284 (Sande, år 1355), från en något äldre tid än de förut anförda. Jmf. Hægstad Hildinakvadet s. 60, som härmed sammanställer det i flera nynorska mål (i Robyggelaget, Sætedal, Telemarken etc.) använda *skjal* 'morskab'.

Axel Kock.

Kritiska anmärkningar till frågan om samnordisk förlust av *w*.

I en längre uppsats i *Xenia Lideniana*, s. 139 ff., betitlad "Zur Lehre vom *w*-Verlust in den altnordischen Sprachen" har den förtjänte finländske forskaren H. Pipping framlagt nya åsikter beträffande bortfall av *w* i samnordisk tid, åsikter av stor djärvhet och som på ett delvis överraskande sätt strida mot vad man hittills allmänt antagit i dessa frågor. Jag kommer i det följande att kritiskt skärskåda de viktiga-
ste av dessa nya meningar.

En sådan granskning är intet tacksamt arbete, och jag företager det icke heller så att säga fullt spontant. Den yttre anledningen till detsamma är den, att jag för denna tidskrift åtagit mig en anmälan av *Xenia Lideniana* (införd nedan sid. 214 ff.). Då jag hade att yttra mig om Pippings uppsats, måste jag ställa mig bestämt avvisande till de flesta av de resultat, vartill dess författare där kommit, men utrymmet medgav icke någon motivering. En sådan anser jag mig emellertid skyldig, om mitt bestridande av Pippings åsikter i frågan skall ha något värde.

Pippings nya åsikter i fråga om det samnordiska *w*-bortfallet torde icke ha funnit många anhängare. Något instämmande har jag icke sett. Likvisst torde en kritisk prövning av dem icke vara utan betydelse. Med den mängd av hypoteser, som korsa varandra inom den nordiska ljudläran såsom inom andra vetenskapsområden, synes det mig vara av stor vikt att då och då få fastställt, vad vi veta och icke veta rörande de behandlade frågorna, vad vi kunna verkligen stödja oss på för fortsatta forskningar och vad icke. Blott alltför ofta ser man, hur även de minst

bevisade meningar hos en forskare åberopas av en annan, då det händelsevis passar i stycke med vad denne för tillfället behöver för sin teori.

I.

Enligt Pipping har *w* i tidig samnordisk tid bortfallit framför ett sedermera synkoperat *i*.

I motsats till P. delar jag vid granskningen av denna sats de förekommande fallen i olika kategorier efter de ljud eller ljudförbindelser, som föregå *w*-et. Det vinnes härigenom bättre översikt av materialet och även fördelen att kunna i sammanhang diskutera samhöriga förhållanden.

1) En särskild plats intar då först och främst ljudförbindelsen *hw*. Att *w* här fallit tidigare än *i*-et i sådana ord som urnord. **nāhwir* > isl., fsv. *nær* adv. komp., **sāhwir* > isl. *-sær* "som kan ses" (i sammans. *auðsær* m. fl.), är otvivelaktigt, då med ett ända till synkopetiden kvarstående *w* utvecklingen i dessa former skulle ha blivit en helt annan. Men såsom jag i en annan uppsats, ovan s. 1 ff., visat, stå här *w*-bortfallet och *i*-et icke i något orsaksförhållande till varandra: postvokaliskt *hw* har oberoende av den efterföljande vokalen alltid behandlats på detta sätt. Något stöd för ett *w*-bortfall framför sedermera synkoperat *i* ge således dessa former icke.

Såsom jag i samma uppsats trott mig kunna visa, kvarstår däremot efter all sannolikhet i förbindelsen *hw* föregången av *r* och *l w*-et utöver synkopetiden. Något undantag utgör i varje fall icke ställningen framför ett sedermera synkoperat *i*. De ifrågakommande exemplen diskuteras i nämnda uppsats s. 21 ff.

2) Av Pippings exempel med kort vokal + *w* finnes intet, som bevisar hans teori ¹⁾. För denna synes i första

¹⁾ Alldeles irrelevanta äro **Sigi-niwi*(*r*) > fnor. *Signi*(*r*), fsv. *Sighni*, **þiwi**r* > isl. *þír* och **þawisia**r* (P. s. 143) > isl. *þasir* m. P. har nämligen

ögonblicket ett faktiskt förekommande *i*-omljud tala, som enligt de allmänt erkända *i*-omljudsteorierna skulle saknas efter kort rotstavelse. Förekomsten av *i*-omljudet skulle vittna om en förlängning av rotvokalen, som i sin ordning icke kunde bero på annat än bortfall av *w*-et efter vokalen (**āwir* > **āir* > isl. *ær* "får" osv.). Emellertid låta vid närmare undersökning alla dessa former naturligt förklara sig även på annat sätt.

I isl. *ær* < **awir* och *mær* < **mawir* föreligger enligt min mening sannolikast *r*-omljud. Härför talar vad det senare ordet beträffar framförallt det omljudslösa östnord. *mār*: fördelningen av formerna mellan öst- och västnordiskan står i den bästa överensstämmelse med det bekanta förhållandet, att den senare överhuvud uppvisar *r*-omljudet i betydligt större utsträckning än den förra. — Mindre tilltalande synes det mig att med Kock (Indog. Forsch. 5: 157) förklara vokalen i det senare ordets isl. form genom det s. k. *ir*-omljudet, då man härigenom nödgas (se Kock a. st. noten) betrakta östnord. *mār* som en analogibildning

icke lyckats rubba Kocks regel (Indogerm. Forsch. 5: 153 ff.), att *w* ej åstadkommer omljud omedelbart efter kort vokal, och dessa ord utveckla sig således lika, vare sig *w* fallit före eller efter *i*-synkoperingen. Irrelevanta äro av samma skäl också de mycket diskuterade pret.-formerna isl. *gniða* och *kniða*, *hléða* och *séða*. Utgår man med P. för de två förstnämnda från äldre **gniwiþō* och *kniwiþō* — som dock, enligt vad Kock PB Beitr. 27: 182 f, Uml. u. brech. s. 49 f. avgörande visat, icke kunna vara ljudlagsenliga —, så blir näml. slutresultatet detsamma, vare sig man antager utvecklingen **gniwiþō* > **gniia* > *gniða* enl. P:s teori eller **gniwiō* > **gniwa* > *gniða* i enlighet med de av Kock nyss anf. st. utvecklade ljudreglerna. På samma sätt når man fram till *hléða* och *séða* såväl med att antaga utvecklingen **hlewiþō* > **hlewþa* > *hléða* som med att konstruera **hlewiþō* > **hleþa* > *hléða*. Någon instans mot det förra förloppet äro icke isl. pret. *hléða* och perf. part. *sóðr*, av vilka Kock redan i Indog. Forsch. 5: 162 f. lämnat en fullt tillfredsställande förklaring. P:s antagande, att jämte (**hlewiþō* >) **hleþa* (> *hléða*) kunnat finnas ett **hlewþa* med analogiskt bibehållet *w*, och att detta **hlewþa* genom *w*-omljud blivit **hlōwþa* > *hlōþa* saknar varje hållpunkt, så länge intet annat säkert fall uppvisats, i vilket *w* verkat omljud omedelbart efter kort vokal.

efter en ack. **mawi* > **mā*, vars existens väl måste anses rätt osäker ¹⁾.

Komp. **fawira* > *fær(r)e* och **hawira* > *hær(r)e* stämma fullkomligt med de kortstaviga *betri*, *fyrri* osv. och fordra samma förklaring som dessa, vare sig nu denna ligger i *iR*-omljud (Kock Arkiv 8: 256 ff., Uml. u. brech. s. 79 f.) eller icke (jfr senast Lindroth i Indog. Forsch. 29: 173 ff.). — Den antagna grundformen **hawira* "högre" synes mig f. ö. mycket osäker. För min del är jag vida mera benägen att fatta *hær(r)e* o. *hæstr* som nybildningar till *hár* efter mönstret *fár*: *fær(r)e* o. d.

Ej heller subst. isl. *fæð* och *hæð* förutsätta en utveckling **fawiþō* > *fäiþa* > *fæð* osv. Det är nämligen mycket vanligt, att även kortstaviga *iþa*-stammar uppträda med *i*-omljud i rotstavelsen: isl. *nekt*, *sekt*, *spekt*, *tekt*, *seld*, fsv. *lykt*, *sækt* osv. (se Tamm Fornord. fem. på *ti* och på *iþa* s. 33 ff.). Detta förhållande förklaras enligt min mening troligast därigenom, att hithörande ord så tidigt övergått till *i*-stamsböjningen, att *i*-omljud i vissa kasus kunnat ljudlagsenligt inträda på grund av böjningsändelsens *i* (jfr Kock i PB Beitr. 18: 430 f.). För dessa formers omljudda vokal har sålunda mellanvokalen icke spelat någon roll. — Vad isl. *hæð* beträffar, går detta f. ö. troligen icke tillbaka på ett **hawiþō* (såsom Pipping antager), utan utgör en nybildning till adj. *hár* (så t. ex. Falk o. Torp Et. ordb 1: 321; ändrat, enligt min mening med orätt, i den tyska uppl.).

Beträffande isl. pres. ind. sing. *klær* < **klawir* är det, om verbet, såsom även Noreen Aisl. gram.³ § 491, anm. 1

¹⁾ Jag begagnar emellertid tillfället att anmärka, att isl. *mær* ingalunda, såsom Lindroth Indog. Forsch. 29: 174 menar, utgör en instans mot det av Kock antagna *iR*-omljudet. Enl. Lindroth skulle ett **mawir* med *iR*-omljud utveckla sig i isl. till **mewir* > **mér*. Men då det samnord. omljudet av *a* utan allt tvivel var *æ*, ser jag intet hinder för att förlängningen *ǣ* > *ē* på grund av *w*-bortfallet kan ha ägt rum före den isländska ljudövergången *ǣ* > *ē*. Härigenom blir isl. *mær* även med antagande av *iR*-omljud en ljudlagsenlig form.

menar, ursprungligen är ett starkt verb¹⁾, i själva verket nog att hänvisa därtill, att även andra kortstaviga starka verb genomgående ha *i*-omljud (*dregr*, *tekr* osv.).

Mot P:s teori talar direkt först och främst det redan ovan nämnda östnord. *mār*; en utveckling enligt denna: **mawīR* > **māiR* skulle ju även på östnord. botten icke kunna ge annat än **mæR* (även ack. **mawi* > **māi* skulle ge **mæ*). Som med *mār* förhåller det sig emellertid också med isl. *nár* m. < **nawīR*, pret. *háða* (< **hawīþō*), *stráða* (< **strawīþō*), *þráða* (< **þrawīþō*), till vilka kan läggas åtm. även det av P. icke nämnda subst. isl. *kláði* m. < **klawīþan* (jfr t. ex. Falk o. Torp Et. wb, under *klø*). Åtminstone för det förstnämnda av dessa ord, det östnord. *mār*, är det, så vitt jag kan se, omöjligt att finna en förklaring på omljudets uteblivande genom analogi från besläktade former, för de övriga förutsätter en sådan förklaring mycket invecklade och därför otroliga utjämnningar (jfr t. ex. beträffande *háða* Pipping s. 147).

3) Om möjligt ännu mindre villigt än ord med kort vokal foga sig de med lång vokal framför *w*-et i Pippings teori om *w*-bortfallet.

Av exemplen bör till en början det fsv. *fæþær* (Cod. Bur. s. 3, Ottelin Stud. ö. Cod. Bur. 1: 159) helst utgå ur diskussionen såsom osäkert till sin existens och ännu mer till sin etymologi. Även om emellertid dess senare led, såsom Ottelin och Pipping mena, är identiskt med det got.

¹⁾ Falk o. Torp Et. wb 1: 542 däremot mena, utan tvivel med större rätt, att isl. *kleyja* från början är ett svagt verb — ursprungl. denomina-tivt — med böjningen *kleyja*: **kláða*, som efter preteritum (på samma sätt som t. ex. isl. *strá* i st. f. *streyja* efter pret. *stráða*) analogiskt ombildats till *klá* (på samma sätt nor. dial. *klaa*, sv. *klå*, ä. d. *klaa*). Efter mönstret av *slá*, *flá* etc. har därefter övergång till stark böjning skett, särskilt understödd av den gamla pres.-formen *klær* < **klawīR*, som nu tedde sig till *klá* som *slær*: *slá* osv.

**pēwis* n. "tjänare" (belagt i pl. *pēwisa*), så bevisar detta dock icke bortfall av *w* framför *i*-et. Visserligen skulle enligt den väl numera allmänt antagna mening, som framställt av Kock (Arkiv 17: 355 ff.) och v. Friesen (Till den nord. språkhist. 1: 30 ff.) i betonad ställning ett **pāwir* > **pāwR* giva **piōR*. Men då **pāwir* här stått som senare sammansättningsled under en svagare akcent, är intet naturligare än att denna diftongbildning uteblivit. Jämföras kan t. ex. det allmänt erkända förhållandet, att brytningen i de nordiska språken icke inträder annat än i fortis-stavelse.

Det isl. *hlǫr* "ljum" förklarar Pipping ur en utveckling **hlāwi*- (jfr t. ex. Fick Vergl. wb.⁴ 3: 109) > **hlāi*- > *hlæ*-. Med enligt hittills gängse mening bibehållet *w* däremot vore utvecklingen ljudlagsenligt t. ex. nom. **hlāwir* > **hlāwR* > **hliōr* (jfr v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 38, Kock Arkiv 18: 251), men ack. **hlāwian* > **hlāwan* etc. Då nu fsv. har *lio* "ljum", isl. *hlær* med samma bet., kan väl ingen på allvar vilja bestrida, att det är just de nämnda ljudlagsenligt uppkomna växelformerna **hliō*- och **hlā*-, som här återfinnas. Men P. nödgas (s. 160 f.) för att förklara det fsv. *lio* betrakta det som en analogibildning efter mönstret **mæ(r)*: *miō(r)* eller ock helt skilja det fsv. *lio* från isl. *hlær* och härleda det förra ur en stam **hlewa* eller **hlewu*, i vilken i kasus med *u* i ändelsen brytning inträtt trots det föregående *l*-et, ett påstående för vilket åtminstone hittills icke presterats det ringaste bevis.

Ur en pl. **skāwiōR* > **skāiōR* > **skæar* (av samma stam som got. *skēwjan* "gå") förklarar Pipping isl. poet. *skær* "häst", vars sing.-form således vore bildad analogiskt efter pluralen i st. f. ljudlagsenligt **skæfir* < **skāwiar*. Denna konstruktion är ju icke orimlig, men något bevis för *w*-bortfall enligt P:s teori innebär den naturligtvis icke, då grundformen, även om samband med got.

skēwjan antages¹⁾, ingalunda med nödvändighet behöver vara en *ia*-avledning. Att *w* här skulle ha fallit, motsäges av andra till samma stam hörande former (varom strax nedan).

Irrelevant är i detta sammanhang isl. *skæfa* v. (pret. *skæfaða*) < **skāwian*, ehuru här *w* kvarstår emot P:s regel. Då ordet säkerligen (som i got.) ursprungligen böjts som *ia*-verb, skulle (såsom P. också anmärker) *w* även enligt honom ljudlagsenligt kvarstå i de flesta formerna i presens, och från dessa kan det så ha överförts till dem, där *w* skulle falla. Bevisande mot P. är ej heller fsv. *natskæva* (< **skāwiön*; jfr Hellquist Arkiv 7: 56, Friesen Till den nord. språkhist. 1: 40 not), då det ju är möjligt att med P. förklara *w*-ets kvarstående här genom inflytande från verbet.

Däremot synes mig P. ha förbisett betydelsen i detta sammanhang av sv. dial. *skjova*, *skjua* "gå sakta" (Rietz), som uppenbarligen är (väsentligen) identiskt med isl. *skæfa*, samt av isl. *skjór* "skata" (fsv. *skior*, sv. o. nor. dial. *skjor*). Det förra ordet förklaras, om det är fullt identiskt med got. *skēwjan* (isl. *skæfa*), ur sådana former som pret. **skāwipō* > **skæwpa* > **skiopa* o. d., om det ej är formellt fullt identiskt med got. *skēwjan* etc. i varje fall endast ur en stamform **skāwi-* > **skāw-* > **skiō-*. I alla händelser fordras här för att förklara formen, att *w* kvarstått just framför (sedermera synkoperat) *i*. Det samma gäller ordet *skiór* "skata", vars grundform utan tvivel (jfr v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 40 not, Kock Arkiv 18: 251 f.) är ett **skāwir-* > **skāw-*. — I betraktande av dessa båda ex. torde man ha rätt att gentemot P. påstå, att det ovan behandlade isl. *skær* "häst" icke kan ha sitt upphov i en pl. **skāwiōr* med ljudlagsenligt bortfallet *w*.

Mot antagandet av *w*-förlust enligt P:s teori talar ytter-

¹⁾ Så gör t. ex. även, men i försiktigare ordalag beträffande det formella, v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 41 not.

ligare namnet isl. *Himinglæfa* (< **glāwion*, se v. Friesen Till den nord. språkhist. 1: 37, 57 f., 2: 38¹⁾), där *w* ju enligt P:s regel skulle falla i alla former och intet tillfälle till analogisk ombildning skulle givas.

I detta sammanhang kan lämpligen nämnas även det av P. förbigångna nor. dial. *gljo* m. "glöd", isl. *glær* m. "haf" < **glāwi-* (jfr v. Friesen a. arb. 1: 37, 57 f., Kock Arkiv 18: 250), i vilket med antagande av *w*-förlust framför det sedermera synkoperade *i*-et diftongen icke skulle kunna förklaras. Med ett eventuellt påstående, att *w* visserligen ljudlagsenligt skulle bortfalla i **glāwi-*, men bibehållits genom analogi från former med annan ändelsevokal, har man naturligtvis icke bevisat den påstådda ljudlagen.

Den sist gjorda anmärkningen gäller också P:s delvis föga lyckliga försök att förklara några former, i vilka på grund av ett faktiskt föreliggande *w*-omljud *w*-ets existens utöver *i*-synkopen icke kan förnekas.

I pres. ind. sing. **spīwir* > isl. *spýr* (fsv. *spyr*) i st. f. enligt P. ljudlagsenligt **spīwir* > **spīr* > **spīr* förklaras av P. *w* analogiskt ha bibehållits genom inflytande från inf. **spīwan*, på samma sätt i isl. *snýr* < **snīwir* i st. f. ljudlagsenligt **snīr* genom påverkan av **snīwan*. De ljudlagsenliga formerna representeras däremot av det en gång belagda fsv. *vtspias*²⁾ resp. det mångtydiga nysv. dial. *sni* "snöa" (P. s. 163 not 1)³⁾. Det metodiskt betänkliga i denna

¹⁾ Annorlunda, men oantagligt, Pipping Gram. stud. s. 25.

²⁾ Kock Ljudhist. 1: 478 anser *i*-ljudet i *vtspias* snarast bero på mlågt. påverkan. Då emellertid dalm. *spaiä* (jfr Noreen i Landsm. IV. 2: 176) förutsätter ett fsv. *spia* och detta här näppeligen kan förklaras genom främmande påverkan, bör kanske det sällsynt framträdande fsv. *spia* överhuvud snarare förklaras genom utjämning från inf. och plur., som ljudlagsenligt saknade *w*-omljud. Även skånska dial. ha enligt Rietz *spi*, men *i*-ljudet beror i dem sannolikt överallt på spontan delabialisering av *y*.

³⁾ *Snī(a)* kan naturligtvis utgå från inf. **snīwan*, som regelbundet saknar *w*-omljud; sv. dial. *sny* (Rietz, Vendell Ordb. ö. de Östsv. dial.) representerar då den från pres. ind. sing. **snīwR* > **snīr* härstammande formen. Emellertid komma även andra faktorer i betraktande. I vissa trakter

värdesättning av formerna torde var och en medgiva. Dessutom kan man ej underlåta att undra, varför i dessa starka verb analogipåverkan gått från infinitiven (resp. 3dje plur. osv.) till pres. ind., men i t. ex. ett verb av *ia*-klassen, *skæfa* (ovan s. 121) i motsatt riktning, och dock i båda fallen för att bevara det *w*, som ljudlagsenligt borde falla. Är det icke ojämförligt troligare, att *w* i båda fallen ljudlagsenligt kvarstått?

I fvn. *hýski* n. < **h̄wiskia* (jfr Fick Vergl. wb.⁴ 3: 88) har *w* enligt P. bevarats genom inflytande dels från grundordet (**h̄wā*), dels från kasus, i vilka *i* i mellanstavelsen (tillsvidare) kvarstod. På samma sätt förklaras sv. dial. *hyde*, *ye* "löst folk, pack, pöbel" < **h̄wipia* (jfr Hellquist Arkiv 7: 36, P. s. 164) genom analogiskt kvarstående *w*. Ljudlagsenliga former äro däremot enligt P. nysv. dial. *hiske*, resp. nysv. dial. *hie*. Emellertid är det tydligt, att vad som nyss sagts om värdesättningen av de dialektiska formerna gäller även här. Formen *hiske* (*hiskje*) förekommer enl. Rietz endast i Bjuråker och Delsbo i Hälsingland, men i just dessa båda socknar har *y* genomgående delabialiserats till *i* (se Lundell Sv. landsmål. I: 87). *Hie* åter förklaras enkelt ur sammansättningen **ill-h̄ypi* (fsv. *il-hyde*, sv. dial. *ill-hie*, Rietz 274) enligt den av Kock Arkiv 4: 167 f., Sv. Ljudhist. 1: 480 framställda ljudlagen. Att denna sammansättning varit mycket vanlig, visas dels därav att ordet i fsv. är belagt endast i denna, dels därav att det uppenbarligen är från denna sammansättning, som även det enkla ordets pejorativa bet. i nysv. utgår.

beror *i*-formen måhända på spontan delabialisering (jfr att Vendell Ordb. ö. de östsv. dial. anför *sn̄* bl. a. från estsv. och nyl. dial., i vilka enl. Hultman Finl. bidr. s. 200, 268 *ȳ* genomgående blivit *i*). Vidare är att taga i betraktande inflytande från subst. *sn̄*, som förekommer flerstädes i sv. dial. (jfr Rietz, Vendell a. arb.); om substantivets inverkan på verbet vittna en mängd former i de nord. språken: fsv. nysv. *sn̄ā*, sv. dial. *snjoga*, *snjö*, *snåiä*, isl. *snjóa*, nor. dial. *sn̄ā*. *snjoa* m. fl.

På samma sätt som i närmast föregående fall förklarar P. växlingen *i:y* i fsv. *idhe* (nysv. *ide-gran* osv.): *yde-*, vilka han med Sahlgren Landsm. 1912, s. 70 härleder ur en gemensam grundform **iwipia*; den förra formen representerar den enligt P. ljudlagsenliga utvecklingen **iwip- > iþ- > iþ-*, den senare utgår från en form med analogiskt bevarat *w*. Otvivelaktigt har formen med icke omljudd stavvokal här större betydelse än i föregående fall och torde icke kunna förklaras på samma sätt som där. Jag tänker mig emellertid saken på följande sätt. Det enkla ordet för "idegran" uppvisar enligt vad man allmänt antager (jfr t. ex. Lidén Indog. Forsch. 18: 502, Fick Vergl. wb.⁴ 3: 28, Kluge Et. wb.⁷ s. 107 osv.) växelformerna **ihwa-* och **iwa-* (< **izwa-*). I överensstämmelse härmed bör avledningen haft såväl formen **ihwipia-* som *iwipia-*. Den förra ger ljudlagsenligt (jfr min uppsats ovan s. 1 ff.) **ihipia > *iipia- > *ipi-*, den senare däremot **iwipia- > *wipi- > *yþi-*. Växlingen *i:y* även i detta ords stam förklaras härigenom på ett enkelt och naturligt sätt, utan att man med P. behöver antaga *w*-förlust framför det sedermera synkoperade *i-et*.

4) Ord med ljudförbindelsen *kw*.

Urnord. **nikwir* (jfr Zupitza Die germ. gutt. 92, Falk o. Torp Et. wb. 1: 785 osv.) ger enligt Pipping ljudlagsenligt **nikir > nysv. dial. nikk* "näck". Det isl. *nykr* däremot vill han härleda ur ett **nikwur* med avljudande ändelsevokal. Så vitt jag kan se, är detta att ställa saken på huvudet. Den senare formen bör med bortfall av *w* framför *u* ge **nikur*, men då *u*, såsom Kock särskilt i Arkiv 20: 257 f. enligt min mening avgörande visat, och såsom väl de allra flesta forskare numera erkänna¹⁾, icke ensamt förmår omljuda ett *i* i föregående stavelse, kan detta **nikur* ej ge annat än **nikr*. Skall således överhuvud det sv. dial. *nikk*

¹⁾ Jfr t. ex. senast Lindroth i Indog. Forsch. 29: 155 ff.

indragas i diskussionen, så är det detta som bör härledas ur **nik(w)ur*, och för härledningen av *nykr* blir endast **nik-wir* övrigt (jfr Kock a. st.). Dettas *w* kan då ej ha fallit före *i*-synkopen.

Ett exempel som helt visst bör utgå, är det av P. åberopade isl. *nekþir* adj. pl. "nakna", enligt honom < **nakipēr* < **nakwipēr*¹⁾. Såvitt jag kunnat finna, är ett *e* i rotstavelsen av detta adj. i isl. uppvisat endast i formerna *necþer*, *necqveþ* AM 674 4:o (s. 26, 27)²⁾ samt ack. sing. n. *necquit* på ett ställe i Cod. Reg. av den äldre Eddan (jfr Leffler Om V-omlj. s. 13). I den sistnämnda hskr. förekommer emellertid — enligt meddelande av Fil. lic. E. Elgqvist, som är sysselsatt med undersökning av språket i denna — *e* flerstädes som tecken för *ø*, och enligt egen undersökning användes i AM 674 *e* på samma sätt åtmin. tre gånger: i formen *veko*, obl. form av *vøkva* (s. 19), *Mendo* pret. pl. (s. 27) och *olmoso geþe* (d v. s. *-gøþi* f.; s. 29)³⁾. De diskuterade formerna böra därför utan tvivel läsas *nøcþer*, *nøcqveþ* resp. *nøcquit*. Det kan tilläggas, att den ifrågavarande hskr. av Eluc. s. 46 även har den normala formen *nøcþer*, *nøkþer*.

De växlande formerna av det isl. *kueykua* : *keykua*, *keyka*, *keykia*, *kueikia* förklarar P. i enlighet med sin teori så, att ett urnord. **kwaikwian* i de former, där *w* föll framför (sedermera synkoperat) *i*, gett **kwaik-* > *kweik-* (inf. **kwaikian* > **kueika* osv.), i övriga former **kwaikw-* > *kweykw-* (pres. ind. sing. **kwaikwīr* > *kweykwir* osv.), varefter genom utjämning dels dubbelformer uppstått i hela paradigmet, dels ytterligare kompromissformer uppkommit. Mot denna utredning är i och för sig intet att invända. Men antagandet av ljudlagsenlig *w*-förlust är icke nödvändigt för att för-

¹⁾ Jag bortser här från det obevisade och obevisliga antagandet, att äldre *i*-omljud kunnat inträda efter kort rotstavelse.

²⁾ Fotolitogr. uppl. Köpenhamn 1869.

³⁾ Då hskr. saknar *ex*. på övergången *þ* > *æ*, kan i det sistnämnda *ex. e* icke stå för *æ*, vilket annars i denna hskr. är vanligt.

klara växlingen, och det vore naturligtvis ännu bättre, om man kunde finna en förklaring, som — vad P:s icke gör — innefattade även förlusten av *w*-et framför stavvokalen i formerna *keykua*, *keyk(i)a*. En sådan tror jag i själva verket också kan ges. Jag antager nämligen, att det säkerligen svåruttalade **kwaikwian* genom dissimitation gett dels **kwaikian* > *kueikia*, dels **kaikwian* > *keykua*. Genom kontamination uppstod så ytterligare *kueykua* och *keykia*. *Kueykua* kan naturligtvis även vare den direkta fortsättningen av ett undantagsvis odissimilerat **kwaikwian*.

Ett urnord. **slakwian* ger enligt Pipping med bortfall av *w* **slakian*, varmed han jämför fsv. *slækkia*. Pret. **slakwipō* utvecklas enligt P. ljudlagsenligt till **slakipō* > **slekpa*. Pres. ind. sing. **slakwīR* etc. med ljudlagsenligt kvarstående *w* blir däremot **slakkwīR* > **slækkwīR* > *slækkwīR* osv., och från dylika former utgår isl. *slækkua*. Då fsv. *slækkia* alls ingenting visar rörande ett eventuellt bortfall av *w* (jfr nedan s. 129 ff.), är det enda stödet för P:s antagande härav det sällsynta isl. pret. *slekpa* (vilket f. ö., om det skall vara användbart, måste på grund av omljudet förklaras icke ur ett **slakipō* med kort rotstavelse, utan ur ett **slakkipō* < **slakkwipō* med förlängd konsonant). Men detta isl. *slekpa* är ett mycket osäkert stöd. På de båda ställen det uppvisats: Maríu saga (ed. Unger) 1: 142 och ett ställe i Cod. Reg. av den äldre Eddan (F. Jónsson Det norsk-isl. skjaldespr. 102) är misstanken mer än rimlig, att *e* i själva verket står som tecken för *ø*. Beträffande Cod. Reg. av Eddan jfr ovan s. 125. Ungers ed. av Maríus. har normaliserade vokaler, och jag har ej kunnat genomgå handskriften. Det kan emellertid nämnas, att denna enl. Unger s. XII har många skrivfel.

På samma sätt som i föregående ord förklarar Pipping växlingen isl. *vekia* (fnor. *vækkia*): *vøk(k)ua* "utgjuta", pret. *vakta*: *vøkta*, ur ett urspr. **wakwian*, i vilket *w* bortfallit i vissa former: inf. **wakwian* > **wakian*, pret. **wakwipō* >

vakta osv., men kvarstår i andra, t. ex. pres. ind. sing. **wakwīk* > **wæk(k)wīk* > *vøk(k)vir* osv., varefter genom utjämning dubbelformer uppstått i hela paradigmet. Onekligen äro här formerna utan *w*-omljud mycket vanskliga att på annat sätt förklara, om man skall antaga, att ordet utvecklats ljudlagsenligt. Men så är sannolikt ej fallet. Själv medger P., att sammanblandning sannolikt delvis ägt rum med verbet *vekkia* "väcka", och utan tvivel ligger häri hela förklaringen till den oregelbundna formbildningen. Detta synes mig göras så gott som alldeles säkert därigenom, att andra verb av samma typ icke visa ens spår av dylika växelformer (*søkkua*, *sløkkua*, *hrøkkua*, *støkkua*, *prøngva*, *sløngva* osv.), ehuru förutsättningarna för de omljudslösa formernas uppkomst på ljudlagsenlig väg ju här varit alldeles de samma.

Även växlingen isl. *suikia* : (sällsynt) *sýkua*, isl. *vikia* : (sällsynt) *ykua*, isl. *strykva* : fsv. (sällsynt) *strika* vill Pipping draga in under sin teori, i det han menar, att formerna utan *w*-omljud utgå från pres. ind. sing. **swīkwīk* > **swīkīk* > *suīkr* etc., där enligt hans mening *w* skulle bortfalla, formerna med *w*-omljud däremot från böjningsformer med bibehållet *w*, varefter utjämning inträtt i båda riktningarna. Vad isl. *strykua* : fsv. *strika* beträffar, har växlingen *y* : *i* emellertid uppenbarligen ingenting med det här diskuterade problemet att göra. *Strika* förekommer, så vitt jag funnit, endast i formerna *hupstriker*, *hudstrika*, *hupstrika* i VGL II och pres. *strikaer* i en stadga för Sankt Görans gille vid Kopparberget från senare hälften av 1400-talet. Den förra av dessa skrifter har många ex. på *i* i st. f. *y* (se Kock Sv. ljudhist. 1: 481), den senare (som är helt ringa till sitt omfång) visserligen icke ytterligare ex. på delabialisering av långt *y*, men flera av kort: *skilloger*, *skillogan*, *nittho*, *drikkeno[m]*. Något tvivel om *i*-ets sekundära ursprung kan därför icke råda, och *strika* är alls icke att — såsom dock

även Noreen Aisl. gram.³ § 473 anm. och alternativt Aschw. gram. § 526, anm. 5 gör — identifiera med isl. *strykua*. — Förutsättningen åter för P:s räsonneming om de övriga ordparen, *suíkia* : *sýkua* och *víkia* : *ýkua*, är den, att dessa ord uteslutande gå tillbaka på stammar med labialiserad guttural. Detta är emellertid säkerligen icke händelsen; tvärtom ge besläktade ord vid handen, att även former med icke labialiserad guttural måste ha funnits, och intet hindrar oss då att antaga dessa som växelformer till de labialiserade även vid verben i fråga. Jfr Persson Wurzelerw. 192 f., Indog. wortforsch. 85, 343, Zupitza Die germ. gutt. 94, Falk o. Torp Et. wb. ¹⁾).

Urnord. **akwisī-* "yxa" skulle enligt Pipping regelrätt utvecklas så, att i vissa kasus andra stavelsens *i* skulle synkoperas, varvid även förlust av *w* skulle inträda, i andra däremot stå kvar och därvid bevara *w*-et. Som representant för de förra formerna betraktar P. det fnor. *æx* (< **akisī-* < **akwisī*); de senare (**akwis-* > **ækwis-* > **økwis-*) äro ej direkt belagda, men föreligga med analogisk synkope i den vanliga formen fvn. och östnord. *øx* (ack. *øxi* osv.). P:s ljudlag skulle således här bevisas av det fnor. *æx*. Då emellertid allmänt och säkert med rätta antages, att jämte **akwisī-* också en form med avljudande suffix **akusī* funnits, kan det till grund för fnor. *æx* liggande **akisī* naturligt förklaras som en kontaminationsbildning mellan de bägge ursprungliga stamformerna, och antagandet av ljudlagsenligt *w*-bortfall är således ingalunda nödvändigt.

Själv har P. naturligtvis observerat, att former sådana som isl. *myrkr*, fsv. *myrker* subst. n. och adj., isl. *myrkva*,

¹⁾ Huru labialiseringen i dessa ordstammar uppkommit, är i själva verket en ganska dunkel fråga. Mest tilltalande förefaller att med Zupitza och Falk o. Torp a. st. antaga s. k. *w*-presens. Jfr emellertid häremot Brugmann Grundriss² II. 3: 271 (§ 190 anm.).

fsv. *myrkia* v. < stammen **mirkwī-* på grund av sitt *w*-omljud äro ogynnsamma för hans teori. Hans försök att komma från dessa former äro delvis föga lyckliga, såsom då han beträffande subst. *myrkr* (< **mirkwīR*) nödgas göra det fullständigt godtyckliga antagandet, att *i*-et icke i alla kasus skulle synkoperas, varför *w* delvis kunde kvarstå, eller då han för *w*-ets kvarhållande i en sådan form som t. ex. adj. ack. sg. m. **mirkwian* antager inflytande från bl. a. en icke uppvisad sidoform **merkwan* osv. De ifrågavarande formerna med sitt genomförda *w*-omljud utgöra i själva verket en stark instans mot P:s *w*-bortfallsteori. Jag tillägger emellertid, att även om P. kunde anses ha tillfredsställande bortförklarat dessa former, detta dock naturligtvis icke innebär det ringaste positiva bevis för hans teori.

5) Vad beträffar förbindelserna *ngw* och *nkw*, tager Pipping till en början utan vidare för givet, att *w* fallit enligt hans regel i östnordiskan, och anför som bevis fsv. *ikk[er]* pron. < **inkwīR* samt verben *dængia* (< **dangwian*), *slængia* (< **slangwian*), *stænkia* (< **stankwian*), *sænkia* (< **sankwian*), *þrængia* (< **þrangwian*).

Då emot det förstnämnda av dessa ord svarar fvn. *ykkR*, kunna naturligtvis icke båda formerna, den västn. och den östn., vara ljudlagsenliga, och P. menar också, att fvn. *ykkR* beror på analogi-inverkan från gen. *ykkuar* etc. med bevarat *w*. Med samma rätt kan man emellertid anse det fvn. *ykkR* som den ljudlagsenliga formen och fsv. *ikk[er]* som analogibildning efter gen. **ikkwar* osv., som på östnord. botten ljudlagsenligt saknar omljud (jfr Olson i Arkiv 29: 37 ff.).

Vad angår *slængia*, *stænkia* och *sænkia* — om *dængia* och *þrængia* jfr nedan — kan jag nöja mig med att hänvisa till min nyss citerade uppsats i Arkiv 29, där jag utförligt visat möjligheten av att förklara saknaden av *w*-omljud i de fsv. formerna under förutsättning av de hittills

gängse åsikterna rörande förlusten av *snammord*. *w*. Det kan tilläggas som stöd för den där uttalade åsikten (att det är från formerna med ljudlagsenligt kvarstående *w*, som den omljudslösa vokalen förskriver sig), att härigenom motsatsen mot fvn. *slængva*, *stækkva*, *sækkva* blir fullt naturlig, under det att det med P:s teori — då ju förutsättningarna för ljudutvecklingen vore lika i västn. och östn. — vore svårt att förklara, varför denna gått i olika riktning inom de båda områdena.

Behöver man sålunda på intet sätt tillgripa teorien om *w*-förlust framför sedermera bortfallet *i* för att förklara de östnordiska *slængja*, *stænkja* och *sænkja*, så kunde ju denna teori däremot synas lämna en värdefull hjälp vid förklaringen av liknande former på västnordiskt område: nor. dial. *slengja*, *slekkje*, *sekkje*, i vilka icke som på östnord. område saknaden av *w*-omljud kan förklaras genom utjämning från former med (tills vidare) kvarstående *w*. Emellertid är det föga troligt, att de nämnda *slengja* osv., som uppvisats först i nynorskan, äro så gamla, att de kunna förklaras genom ljudföreteelser, som tillhöra den *snammordiska* tiden. De äro helt säkert relativt unga analogibildningar. Vid sidan av de gamla starka verben *slængva*, *sækka*, *stækka* stå i norska dial. *slenga* (*slong* el. *slang*, *slunget*), *sekka* (*sakk*, *sokket*), *stekka*, tydliga analogibildningar efter mönstret av *sleppa* etc., och efter dessa ha sedan de svaga verben *slængva* osv. rättat sig, så att *slengja* förhåller sig till *slenga*, *sekkje* till *sekka* osv. såsom det starka *sleppa* till det svaga *sleppa* osv. Att detta är den rätta förklaringen av nor. dial. *slengja* osv., bekräftas av den parallellitet som råder mellan de svaga *slengja* osv. och resp. starka *slenga* osv.: *slengja* har liksom det motsvarande *slenga* stor utbredning, *sekkje* och *sekkje* liksom *stekka* och *sekka* ringa, och de starka och svaga verben tillhöra resp. samma trakter (se Aasen)¹).

¹) Det kan förtjäna att nämnas, att efter Pippings föredrag om de i Xen. Liden. senare framlagda teorierna vid filologmötet i Göteborg 1912

Återstår som stöd för P:s teori fvn. *dengja*, fsv. *dængia*, fnor. och fsv. *þrængia* (isl. *þrængva*) samt fnor. *ængia* (isl. *ængva*). Att den närmaste grundformen för det första av dessa ord är ett urnord. **dangwian*, är emellertid ingalunda avgjort. Att, såsom allmänt antages, verbet är att betrakta som kausativum till ett **dingwan* (fsv. *diunga*) — jfr t. ex. Tamm Et. ordb., Falk o. Torp Et. wb. — är nog riktigt. Men med Leffler Om *V*-omlj. s. 67 tror jag — och jag styrkes häri av besläktade ord såsom sv. *dingla*, nor. dial. *dingla*, sv. *dangla*, nor. dial. *dangla* o. a. —, att labialiseringen i **dingwan* är av ungt datum, föranledd av analogipåverkan från **singvan*, **slingvan*, **þringvan* etc. Att labialiseringen under sådana omständigheter ej nödvändigt behövt tillkomma även kausativet, inses lätt. I själva verket menar jag, att det med utgångspunkt från ett **dangwian* vore så påfallande att finna detta representerat på ett helt annat sätt i isl. än de alldeles lika byggda **slangwian*, **þrangwian*, **angwian* (isl. *slengva*, *þrængva*, *ængva*), att denna omständighet bör, om möjlighet till annan uppfattning gives, förbjuda tanken på att ansätta grundformen **dangwian*.

I växlingen isl. *þrængva* : fnor. *þrængia*, isl. *ængva* : fnor. *ængia* representera de isl. formerna utan tvivel den ljudlagsenliga utvecklingen av **þrangwian*, resp. **angwian*. Fnor. *þrængia* och *ængia* kunna emellertid — utan att P:s teori behöver tillgripas — finna sin förklaring såsom sido- eller ombildningar med anslutning till former av adjektivstammarna *þrang-* och *ang-* utan *w*-omljud. Att sådana stammar funnits i fnor., göres i hög grad sannolikt av nynor. dial. *trang* f. "bergpass", jämte *trang* adj. i ortnamn (jfr Aasen samt Norske gaardn. 2: 253, 5: 400, 16: 287), *trangje* id. (Aasen), adj. komp. *trengre*, superl. *trengst* (Aasen), resp.

docenten Hesselman i diskussionen anmärkte, att de nor. *slengja* etc. vore analogibildningar. Huruvida detaljerna i hans framställning gingo i samma riktning som min utredning ovan, minnes jag icke.

nor. dial. *ang* "trång", "smal", *angrøme* "tranghed" (Aasen), *angeleg*, *angleg* "bringende i forlegenhed og trængsel" (Ross). Det historiska förhållandet mellan dessa adjektivformer och dem med *w*-omljud kan här lämnas åsido.

6) Ännu mindre än i något av de övriga fallen är man benägen att akceptera Pippings åsikt om förlust av *w*, då det gäller ljudförbindelsen *ww*. Då *ww* väl icke kan fattas annat än som ett långt *w*, är det ju här i själva verket fråga om något helt annat än i de övriga fallen, nämligen icke om ett bortfall av *w*, utan om en förkortning av den långa konsonanten. Och är redan det tidiga bortfallet av *w* framför sedermera synkoperat i ljudfysiologiskt svårt att förklara, så förstår man än mindre, varför just *ww*, men inga andra långa konsonanter, på detta sätt skulle förkortas framför det sedermera bortfallna *i*-et. Också är det, som P. kan framdraga till stöd en dylik förkortning av *ww*, både mycket litet och föga övertygande.

Särskild vikt synes P. vilja lägga vid förklaringen av det isl. *mýll* (även enl. Noreen Aisl. gram.³ § 74. 6 *mýfill* och *mýill*), pl. *mýlar* och därmed besläktade ord. Enligt honom förhåller sig härmed på följande sätt. Grundformen är **mcwwil-* > **miwwil-*. Plur. av detta, urnord. **miwwilōr*, ger med förlust av *w* **miwilōr*, som utvecklas till **miwlar* > *mýlar*, och till denna plur. är så sing. *mýll* nybildad. Sing. **miwwilar* skulle nämligen ge **miggwilar* > **myggwill*, en form, som ej återfinnes på västnord. område, men som däremot har en direkt motsvarighet i det sv. dial. *miggel* "snöbäll". P. ser en stark bekräftelse på sin förklaring just däri, att på detta sätt det isl. och det nysv. dial. ordet kunna föras tillbaka på samma urnordiska grundform, vilket "tidigare ej varit möjligt". — Häremot är emellertid att anmärka först och främst och såsom avgörande moment, att ett **miwlar* icke kan ge *mýlar*. P. har ej med ett enda

övertygande exempel kunnat rubba den av Kock framställda ljudlagen, att *w* bortfaller efter kort vokal utan att verka omljud; **miwlar* skulle således resultera i ett **mīlar* (jfr **piwir* > isl. *þír* osv.). Men vidare utesluter P:s teori, så vitt jag kan finna, varje rimlig förklaring av formen *mýfill*. Utan hänsyn till bägge dessa omständigheter är ingen förklaring av orden akceptabel, och inför dem måste kravet på en enhetlig grundform vika. Jag känner icke, huruvida det blott från Delsbo Häls. belagda *miggel* möjligen enligt dialektens egna ljudlagar kan återföras på samma form som isl. *mýll*, sv. dial. *myl*. Skulle så ej vara fallet, tror jag, att man kan vinna en god förklaring av de olika formerna genom att utgå från urnord. grundformer, som äro med varandra mycket nära besläktade, en förklaring som synes mig böra ha företräde framför dem, som givits av Bugge i Landsm. IV. 2: 236 f. och Noreen Urg. lautl. 153 (jfr även s. 168). Bugges berör ej formen *mýfill*.

Enligt min mening kan man härleda våra ord närmast dels ur ett urnord. **mūwilar*, dels ett ur urnord. **mewwilar*, vilka förhålla sig till varandra på samma sätt som *trú*: *tryggr*, *búa*: *byggva* o. d. (Noreen Urg. lautl. s. 162). Ur den förra formen utvecklades sing. **mūwilar* > *mýfill*, plur. **mūwilōr* > **mý(w)lar* > *mýlar*, och från det senare utgå så genom utjämning sing.-formerna *mýill* och *mýll*. Urnord. **mewwilar* > **mewwilar* åter ger **miwwilar* > **miggwilar* > **miggwill*, varav sv. dial. *miggel* ¹⁾.

Förutom nu behandlade ord kan Pipping till stöd för sin mening om övergång *ww* > *w* framför sedermera synkooperat *i* anförä endast fvn. (*h*)*rjá* v. "drive", "jage", "forfølge", som han härleder ur ett urnord. **hriwwian* > **hriwian* > **hriwan* och (med ytterligare förlust av *w* framför den nasaliserade ändelsevokalen enligt en annan av P. framställd

¹⁾ Urnord. **miggwilar* skulle måhända ljudlagsenligt (med kombinerat *w*-omljud) ge **myggel*. I Delsbo delabialiseras emellertid *y* > *i* (jfr s. 123).

sats) > **hria* > *hrjá*, samt det tillhörande subst fvn. (*h*)*rjá* f., enligt P. ur **hriwwiōn* > **hriwa* och med analogisk *w*-förlust genom påverkan av obl. kasus > *hrjá*. Samma ord som *hrjá* v. är enligt P. det fvn. *hryggva* "bedröva". Dess bevarade *ww* > *ggw* härrör dels från former, i vilka *ww* även enligt P. skulle ljudlagsenligt kvarstå, t. ex. pres. ind. sing. **hriwwīk* > *hryggvir*, dels från adj. *hryggr*. Denna identifiering av *hrjá* och *hryggva* är emellertid rent godtycklig, då betydelsena hos de resp. verben på intet sätt peka på samhörighet dem emellan ¹⁾. Dessutom är grundformen för *hryggva* utan tvivel ett starkt verb **hreuwan* (jfr Lindroth Arkiv 24: 352 och där cit. litt.), och det svaga **hriuwian* — man skulle väl väntat **hrauwan* i enlighet med andra kausativers avljudsstadium — blir därför en konstruktion ad hoc utan varje beviskraft.

Gentemot dessa som synes mycket tvivelaktiga exempel på "bortfall av *w*" i förbindelsen *ww* stå nu en hel mängd fall, i vilka *ww* synes ha även framför ett sedermera synkoperat *i* på normalt sätt utvecklats till *ggw*. Alla dessa måste naturligtvis av Pipping förklaras som resultat av analogiska ingrepp i den ljudlagsenliga utvecklingen. I en del fall kan en dylik förklaring i och för sig vara naturlig nog. Det är således intet att invända mot att förklara *byggð* f. (< **biwwipō*) genom påverkan av *byggva* v., *hrygð* f. (< **hriwwipō*) genom påverkan av *hryggr* adj., *tryggðar* f. pl. (< **triwwipōk*) och *tryggvar* f. pl. (< **triwwiōk*) genom inverkan från adj. *tryggr*. Ej heller är det orimligt att antaga, att i en *u*-stamsböjning av adj. ack. **glawwian*, **hnauwian*, **snawwian* etc. kunnat bibehålla sitt *ww* > *ggw* genom anslutning till kasus med ändelsevokaler, framför vilka även enligt P. *ww*

¹⁾ Pipping översätter visserligen *hrjá* med "quälen", men denna bet., som tillhör först nyisl., är tydligen sekundärt utvecklad och f. ö. icke heller den identisk med "bedröva", som tillkommer *hryggva*. — Det är måhända ovisst, huruvida *hrjá* eller *rjá* är den ursprungliga formen (den senare synes vara vanligast i fisl.). Jfr Persson Wurzelr. 92, 287, Bugge i Norske vid. selsk. Skr. 1901, nr 4, s. 14.

> *ggw* är ljudlagsenligt, och därigenom giva upphov till former som isl. *glöggr*, *hnöggr*, *snöggr* osv. Riktigt är nog att med P. fatta adj. isl. *skygn* (stam **skuwwin-*)¹⁾ som ett analogiskt genomsynkoperat **skyggvinn*²⁾, och intet hindrar att betrakta *skygna* v. och *skygni* n. såsom ny- eller ombildningar i anslutning till detta *skygn* (och *skyggva* v.).

Mera betänksam blir man, såsom ovan s. 123 i liknande fall anmärkts, då man finner, att de starka pres. ind. sing. *tyggr*, *hnöggr* och *höggr* skola förklaras genom utjämning från inf. och övriga former, där *ww* stod kvar, under det att vid de svaga verben utjämningen genomgående gått i rakt motsatt riktning till seger för pres. ind. sing.: *byggva*, *hryggva*, *skyggva*, *tryggva* efter pres. *byggvir* osv., men i båda fallen med det resultatet, att *ww* > *ggw* genom utjämningen bevarats. Rent oantaglig blir förklaringen, då enligt P. bibehållandet av *ww* > *ggw* i nor. dial. *snygla* (< **snuwwilōn*) skall bero på inflytande från ett alldeles icke uppvisat "ljudlagsenligt" subst. **snyggwill* (pl. **snýlar*).

Vad som emellertid här, fränsett det mer eller mindre lyckade i förklaringen av enskildheterna, är ägnat att förvåna, är en metod, som ej tvekar inför att se den ljudlagsenliga utvecklingen i de sällsynta undantagen och förklara de oftast förekommande formerna genom mer eller mindre inveklade analogibildningar.

7) Vid ljudförbindelserna *rw* och *lw* har man att göra med ett föga stort och delvis mycket svårbedömligt material. Det kan ej mekas, att i ett par fall den av Pipping antagna ljudutvecklingen i första ögonblicket synes vara den mest tilltalande för förklaringen av de faktiska formerna. Här

¹⁾ Jfr Norreen Urg. lautl. s. 162.

²⁾ Jfr Hesselman Västnord. stud. 2: 18.

³⁾ Nor. *snygla* är emellertid i denna fråga irrelevant, då det naturligtvis kan vara skapat till det redan färdigbildade likbet. *snugga*. Så väl snarast Hellquist Arkiv 14: 162.

har man också stödet av liknande företeelse på utomnordiskt område (jfr Sievers Gött. gel. anz. 1883, s. 55 ff., Ags. gram.³ § 173, 174 anm. 3, § 408). Vid närmare granskning tror jag emellertid, att teorien ej heller här kan upprätthållas.

Det starkaste stödet för sin teori ser väl P. i utvecklingen av verbet "göra", där de vanligaste växelformerna, isl. *gera* (fsv. *gæra*): isl. *gørva* (fsv. *gøra*) enligt honom få en enkel förklaring på det sätt, att t. ex. inf. **garwian* med förlust av *w* ger **garian* > **gera*, pret. **garwiþō* på samma sätt **garipō* > *gerða*, pres. ind. sing. **garwīr* däremot *gørvir* etc., varpå dubbel utjämning inträtt. — Att i detta ord en fakultativ samnordisk förlust av *w* föreligger, är väl otvivelaktigt, men säkerligen bör överensstämmelsen med den västgerm. företeelsen i samma ord icke överdrivas. Mot P:s förklaring av de nordiska formerna måste anmärkas, att **garian* och **garipō* icke kunna direkt utveckla sig till *gera*, *gerða*, eftersom *i* här skulle falla efter kort rotstavelse. Visserligen är det här enligt P. icke fråga om det vanliga *i*-omljudet utan om ett genom det förlorade *w*-et modifierat, varigenom av *a* skulle uppstå *e* (icke *æ* eller *ø*). Frånsett emellertid, att denna övergång *a* > *e* genom förenad inverkan av *w* och *i* är fonetiskt otrolig — en dylik kombinerad påverkan ger i varje fall på ett något senare språkstadium *ø* — kan det naturligtvis icke tänkas, att detta kombinerade *i*-omljud skulle snarare än det vanliga inträda efter kort rotstavelse. Väl är P:s åsikt den, att även det vanliga *i*-omljudet inträtt oberoende av rotstavelsens längd, men denna åsikt har han icke i minsta mån lyckats göra trolig.

En annan invändning är den, att det östn. *gøra* blir mycket svårt att förklara med P:s antaganden. Då nämligen på östnord. område *w* verkat omljud endast, då det bortfallit, men enligt P:s teori *w*-et just i dessa samma former (inf. **garwian*, pret. **garwiþō* osv.) skulle ha fallit före *w*-

omljudets tid, skulle ljudlagsenligt endast former utan *w*-omljud kunna uppkomma: inf. **gær(u)a*, pret. **gærþe*, pres. ind. sing. **gær(u)ir* och **gærr* osv. För att förklara formerna med *w*-omljud måste man antaga, att *w* analogiskt kunnat kvarstå utöver *i*-synkopen i pres. **garwīr* > **gærwīr* > **gørr*, pret. **garwipō* > **gærwþa* > *gørþe* osv. Men vad bevis har man då, att icke kvarstående av *w*-et just är det ljudlagsenliga?

I själva verket torde förhållandet med detta ord vara riktigt förklarat av Kock Arkiv 29: 386; *w* har fallit, då ordet användes svagtonigt, men bibehållits vid starktonighet. Detta förklarar på enklare sätt än P:s teori isl. *gera*, *gerir*, *gerða*, nämligen ur svagtonigt **gærwa*, **gærwīr*, **gærwþa* före *w*-omljudsperioden, liksom det också förklarar östnord. *gøra*, nämligen ur starktonigt pres. ind. sing. **garwīr* > **gærwīr* > **gørr* etc. Härigenom blir också begripligt, att *w*-förlusten träffat just detta ord, som i satsen av naturliga skäl synnerligen ofta måste ha använts obetonat.

Vad ovan anförts beträffande formerna av verbet "göra" gäller också i tillämpliga delar om verbalsubst. isl. *gerð*, fsv. *gærþ*. På grund av de ständiga inflytanden från verbets olika former, för vilka detta ord måste ha varit utsatt, och de olika förklaringsmöjligheter, som härigenom uppkomma, kan detta ord emellertid ej ha något vitsord i här föreliggande fråga.

Av övriga av P. i detta sammanhang anförda ord bör till en början isl. *ertr* pl., fsv. *ært* < stammen **arwīt*- helt utgå ur diskussionen. Enligt Hoops Reallex. der germ. altertumsk. 1: 623 f. är odlingen av ärter i Norden icke känd i förhistorisk tid eller tidig medeltid (på Island ännu icke i 13de årh.), och det lider därför intet tvivel, att — såsom också Hoops antager — namnet jämte saken till Norden invandrat från norra Tyskland, varvid då närmast fsax. *erit* kommer i betraktande som källa för det nordiska ordet. Jfr även Fischer Die lehnw. des altwestnord. s. 12.

Växelformerna av ordet "ärr" höra till dem, vilkas rätta förklaring vållat mycket bekymmer. För den här föreliggande frågan torde det emellertid vara tillräckligt att fasthålla, att det isl. *ørr* för sin förklaring fordrar ett **arwīR* med utöver den äldre *i*-omljudsperioden bibehållet *w*, och det torde då vara minst lika sannolikt, att detta är den ljudlagsenliga utvecklingen, och att *w* analogiskt förlorats i fsv. **arwar* > **arar* > *arr* och **arwīR* > **arīR* > *ærr* genom inflytande från en tredje stamform **arur*¹⁾, som att — såsom P. menar — *w* i **arwīR* > isl. *ørr* analogiskt kvarstått genom anslutning till **arwar*.

Det isl. *tyri* n. "tjärved" är enligt P. en kontamination av **tīri* och *tyrui*, båda ur stammen **tirwīa-*, det förra framgånget ur kasus med sedermera synkoperat *i*, det senare ur kasus med bevarat *i*. Det är emellertid rimligare att med Noreen Aisl. gram.³ § 227 anm. 4 förklara förlusten av *w* i *tyri* genom anslutning till det likbetydande *tyru-* (i *tyru-tré*) än genom ombildning av ett alldeles icke uppvisat **tīri*. Detta *tyru-*, som P. ej omnämnt, är f. ö. ett bevis emot *w*-bortfallsteorien, då det ej kan härledas ur någon annan grundform än ett **tirwīōn*, som i alla former skulle förlora *i* och därmed enligt P. *w*-et, men som icke desto mindre genom sitt omljud visar, att *w*-et stått kvar.

Det fsv. gudinnenamnet **Hærn* (jfr M. Olsen i Christ. Vid. selsk. forh. 1908, nr 6 samt Lundberg och Sperber i Meddel. från nord. semin. nr 4) förklarar P. i anslutning till en av Sperber konstruerad grundform genom kompromiss mellan en ljudlagsenlig nom. **Harwīnō* > **Hørvin* och exempelvis gen. **HarwīnōR* > **Harīnar* > **Hernar*, och i det isl. **Hørn* ser han en kompromiss i motsatt riktning. Mot denna kombination kan först och främst — alldeles frånsatt de ljudhistoriska betänkligheterna, varom ovan under *gera* etc. s. 136 — göras den anmärkningen, att grundformen **Harw-*

¹⁾ Jfr sskr. *ārus* "sår" (Fick Vergl. wb.⁴ 3: 19).

inō är synnerligen osäker, i synnerhet därför att det alls icke är bevisat, att den isl. namnformen, som dokumentariskt är *Horn* (gen. *Hornar*), med *Sperber* är att läsa *Hörn*. Utgår man emellertid från **Harwīnō*, så har Hesselman i Västnord. Stud. 2: 1 ff. enligt min mening gjort sannolikt, att i ett ord av denna typ mellanstavelsen skall ljudlagsenligt synkoperas i alla ordets former. Man skulle sålunda enligt P:s teori överallt få **Harwīn- > *Harin- > *Hern-*, och möjlighet till förklaring av vokalisationen *ø* i isl. — om nu denna är riktig — vore utesluten. — Då P. förmodligen vill se ett stöd för sin mening i ortnamnet *Hiærnawi*, vars *ie* enligt honom beror på brytning i den av honom konstruerade formen gen. **Hernar > *Hiarnar* — enligt honom kan det genom *i*-omljud i förening med bortfallet *w* uppkomma *e*-ljudet brytas —, så kan tilläggas, att Lundberg i anf. arb. s. 9 ff. på ett fullt tillfredsställande sätt förklarat den blott skenbart brutna vokalen i *Hiærnawi* med utgångspunkt från den vanliga formen med *æ*-ljud, och att således detta *Hiærnawi* ingenting visar om en form med *e*-ljud.

Vad Pipping f. ö. (s. 156 f.) i samband med förlusten av *w* i förbindelsen *rw* anför, utgöres av så osäkra kombinationer, att säkerligen icke ens förf. själv skulle vilja betrakta dem som bevis för sin teori, på sin höjd som stöd för en på annat och säkrare material fotad mening. Jag kan därför förbigå dessa konstruktioner med den allmänna anmärkningen, att det överallt rör sig om en ljudförbindelse **-arwia-*, som enligt P. skall ha givit ett **-er-*, en ljudutveckling, som redan ovan under *gera* etc. (s. 136) med full rätt betecknats som oantaglig. Ett ex. på P:s djärva sätt att operera kan jag dock icke underlåta att anföra: förklaringen av växlingen fsv. *spīrver*: isl. *sperr* "sparv". P. konstruerar för detta ändamål en ingenstädes anträffad *ia*-stam **sparwia*, som bör ha förekommit som senare sammansättningsled. De synkoperade kasus av denna skall ha gett **sper-*, de icke

synkoperade **sparwi-* > **spærwi-*. Genom kontamination fås *spær(w)i*, genom *i*-omljud — enligt P. kan det efter hans teori uppkomna *e* undergå även *i*-omljud — senare **spir(w)i*. Från denna kompositionsform överföres sedan *i* på det enkla ordet, varav fsv. *spirver*. Om dylika konstruktioner torde det icke vara för mycket att säga, att de äro bättre ju sällsyntare de äro.

Av ord med förbindelsen *lw* åberopar Pipping för sin teori endast växelformerna av isl. *mølva* "krossa". Jämte pres. *mølva* etc., pret. *mølða*, som enligt P. utgår från pres. ind. sing. **malwīk* > *molvir* osv., har isl. även *melja*, pret. *malða*. Det senare är enligt P. — likvisst frånsatt saknaden av *i*-omljud, som enligt honom skulle inträda även efter kort rotstavelse — den regelbundna utvecklingen av ett **malwiþō* > **malipō*. I pres. skulle inf. **malwian* ge **malian* > **mela*; efter detta bildades genom analogi från *stela*: pres. ind. sing. *stel* en pres. ind. sing. *mel*, som i sin ordning jämte *malða* efter mönstret av *te!*: *talða* o. d. gav upphov till inf. *melja*. — Växlingen i detta ord är obestriddligen svår att förklara. P:s förslag faller på den omständigheten, att — som vid *gera* etc. ovan anmärkts — ett kortstavigt **malian* omöjligen kan anses ha givit **mela* med *i*-omljud i stamstavelsen på grund av bortfallet *i*. Analogibildningen efter *stela*: *stel* är också föga sannolik. Tills vidare ser jag ingen annan utväg än att antaga, att en gammal växling förefunnits mellan stamformer med och utan slutljudande *w* (jfr för de senare isl. *mala*, got. *malan*, lat. *molo* osv.)¹).

Förutom i det föregående berörda fall förekomma ytterligare några former med förbindelserna *rw* och *lw*, som synas vittna om ett över *i*-omljudsperioden kvarstående *w*.

¹) Mindre tilltalande synes det mig att med Kock Arkiv 29: 386 tänka på *w*-bortfall i svagtonig ställning, då detta ord väl — i motsats mot "göra" (ovan s. 136) — bör i betoningförhållanden i satsen ha varit jämfäst med de flesta av ovan behandlade verb, i vilka ett *w* i stammen icke bortfallit.

Av dessa kunna visserligen isl. *fyrva* v. < **firwian* och isl. *smyrva* v. < **smirwian* med Pipping naturligt förklaras ur pres. ind. sing. **firwīR* > *fyrvir* osv., där *w* även enligt P. skulle kvarstå. Till dessa kan läggas det, såvitt jag ser, av P. ej omnämnda *bólva* ¹⁾, som visserligen i isl. böjes som *ön*-verb, men som tidigare (jfr got. *balwjan*) måste ha varit *ia*-verb. Någon antaglig förklaring för analogiskt kvarhållande av *w* i det ovan (s. 138) nämnda isl. *tyru-* (< **tīwīōn*) kan jag däremot icke finna, och det fsv. *smyria* kommer att med P:s teori bli svårt att förklara, då kvarstående *w* på östnord. botten icke verkar omljud (jfr ovan fsv. *göra* s. 136 f.). Åtminstone de sistnämnda båda orden bilda således en stark instans mot antagande av *w*-förlusten.

8) Det återstår av Pippings bevismaterial för satsen om *w*-förlust före *i*-synkoperingen endast två ord: **bandwian* > isl. *benda*, pret. **bandwipō* > *benda*, samt fsv. *iþer* < **innwīR* (denna grundform efter Noreen Aisl. gram.³ § 252 anm.) ²⁾. Beträffande det förra av dessa ord medger P. själv, att *w*-förlusten kan förklaras på annat sätt (jfr Heinzl Anz. f. d. Alt. 12: 49 f.) ³⁾. Om fsv. *iþer*: isl. *yðr*, som enligt P. är en analogibildning efter former med bevarat *w*: *yðvar* etc., gäller vad ovan sagts om fsv. *ikh[er]*: isl. *ykkr*. I intetdera fallet föreligger således något skäl att antaga *w*-förlust enligt P:s teori.

Den gjorda granskningen av den nu behandlade Pippingska satsen synes mig visa:

att i intet enda fall verkligt tvingande skäl föreligga för densamma; att i många fall visserligen de faktiskt föreliggande formerna kunna få en naturlig förklaring även med

¹⁾ Noreen Aisl. gram.³ § 79. 6.

²⁾ Till dessa kunde läggas **landwīō* > isl. *lend* f. (jfr Hesselman Västnord. stud. 2: 23 och där cit. litt.).

³⁾ Jfr även Lidén Bland. språkh. bidr. 1: 28. f.

antagande av P:s mening, men att endast i ytterst sällsynta fall teorien om *w*-förlust skulle erbjuda någon lättnad vid formernas förklaring, och att gentemot dessa stå en mängd fall, som med antagande av P:s sats skulle kunna förklaras endast genom mycket invecklade och osannolika analogibildningar och delvis alldeles icke skulle kunna förklaras.

Slutsatsen synes mig vara, att den av P. framlagda meningen i denna punkt är ohållbar.

II.

Enligt Pipping har *w* bortfallit framför en sedermera synkoperad vokal vilken som helst, då det följde omedelbart efter en kort palatal vokal.

P:s bevismaterial är mycket ringa: **hlewa* > isl. *hlé* (jfr Fick Vergl. wb.⁴ 3: 109), **Hlewar* > isl. *Hlér* (jfr Kock Indog. Forsch. 10: 106), **knewa* > isl. *kné*, fsv. *knæ*, **trewa* > isl. *tré*, fsv. *træ*, urnord. *-þcwar* > isl. *-þér* (som senare led i namn), **þewanōn* > isl. *þéna* "tjäna".

P. gör ej själv uppmärksam på, att alla hans exempel i stammen ha ett kort *e*, och att den sedermera synkoperade ändelsevokalen överallt är ett kort *a*. Detta förhållande är emellertid av stor vikt för frågan. Ty, så vitt jag kan se, måste beviset för *w*-bortfall och således en utveckling: **hlewa* > **hlēa* > *hlē* osv. i st. f. den vanligtvis antagna: **hlewa* > **hlew* > *hlē* etc. helt och hållet ligga i saknaden av *a*-brytning, vilken man skulle vänta. Nu är emellertid att märka, att *a*-brytningen i *hlé*, *Hlér*, *tré* ljudlagsenligt uteblivit på grund av den, såvitt jag känner, av alla forskare erkända regeln, att ett omedelbart före *e*-et gående *l* eller *r* förhindrar brytningen ¹⁾. I *-þér*, som uppträder endast i (relativt oakcentuerat) senare sammansättningsled, har man rätt att icke

¹⁾ Jfr senast Hesselman Västn. stud. 1: 1, 30.

heller vänta brytning (jfr Bugge Arkiv 2: 252, Kock ib. 6: 49 not, Noreen Geschichte der nord. spr.³ s. 70, Hesselman Västnord. stud. 1: 30). Då nu härtill kommer, att isl. *þéna*, som förekommer först i mycket unga skrifter och relativt sällsynt, med Fischer Die lehnw. des altwestn. s. 42, 136, 148 ff., 166 med ganska stor säkerhet torde kunna betraktas som ett låneord, så återstår egentligen av hela materialet blott ett ord: **knewa* > isl. *kné*, fsv. *knæ*.

Men även detta låter förklara sig utan antagande av ett f. ö. icke styrkt *w*-bortfall. Vill man ej medgiva, att ljudförbindelsen *kn* kunnat verka hinderligt för diftongiseringen (jfr förenklingen av diftong efter förbindelserna *fr*, *sn* och *sl*, Kock Arkiv 5: 380 not, 6: 43, Sv. ljudhist. 2: 306)¹⁾, så torde intet vara att invända emot att i detta ord, som på grund av sin betydelse synnerligen ofta måste ha använts i flertal, förklara vokalisationen genom utjämning från pluralen, där utvecklingen **knewu* > **knēu* > *kné* är ljudlagsenlig²⁾. Jfr även Kock Arkiv 19: 24 f., Sv. ljudhist. 1: 132. På detta ex. kan således en regel om *w*-förlust av det av Pipping antagna slaget icke byggas³⁾.

III.

Enligt Pipping har *w* än ytterligare på östnordiskt språkområde (men ej på västnordiskt) förlorats framför

¹⁾ Jfr även Lindroth i Arkiv 24: 343 och 356 noten, Hesselman Västnord. Stud. 1: 58. — Hos Noreen Geschichte³ s. 70 läses: "Nach *w*, *r*, *l* und zum Teil *n* . . . tritt statt *u*-Brechung *u*-(*w*-)Umlaut zu *ø* ein". Då intet ex. med *n* gives, men däremot ex. fnor. dat. *smørue*, misstänker jag emellertid, att tryckfel för *m* föreligger.

²⁾ Jfr Hultman Arkiv 17: 217, Kock Sv. ljudhist. 1: 133.

³⁾ Hesselman uppställer i sin skrift Västnord. stud. 1: 31 ff. den regeln, att äldre *a*-brytning ej inträtt i de västnordiska språken efter koft rotstavelse. Då denna regel i varje fall ej gällt östnordiskan, men denna dock har *knæ*, kan H:s regel ej tillämpas på detta ord. [Tillägg i korr. Hesselmans åsikt i denna fråga har nu enligt min mening avgörande vederlagts av Kock i Arkiv 30: 339 ff.]

sedermera synkoperad vokal vilken som helst, då det följde omedelbart efter lång palatal vokal. P. söker visa den olika utvecklingen i västnordiskt och östnordiskt språk genom följande ex.:

urn. **iwar* "idegran" > fvästn. *ýr*: östn. **ir* (i ortnamn: *Ikulla*, *Idale*, *Isätra* osv., Sahlgren Landsm. 1912, s. 69, 70);

urn. **tīwar* > fisl. *Týr* (*týsdagr*): östn. *tīr* (fgutn. run. *Sigtīr* Hemse, *tīr* Sanda; Pipping i Vitt. Ak. månadsbl. 1900, s. 51 med not 4); sv. *tisdag*, da. *tirsdag*;

urn. **bīwa* > fisl. *bý*(-*fluga*): östnord. (vanl.) *bī*;

urn. **blīwa*- > fvn. *blý*: fsv. (stundom) *blī*, nygutn. *blāi* (< *blī*);

urn. **slīwa* > fisl. *slý* "slemaktiga vattenväxter": ä. nysv. *slī* "slem", da. *slī* "eryngium maritimum";

urn. **klīwa* > östn. *kli* (fsv. sällan *kly*).

Själv medgiver Pipping, att flera av dessa ord ingenting bevisa i frågan, då vokalväxlingen kan förklaras på mer än ett sätt. Så är fallet med *bý*: *bī* (P. s. 164)¹⁾, *bly*: *blī* (P. s. 165), *slý*: *slī* (P. s. 165) samt östnord. (*kly*): *kli* (P. ibidem). Till dessa kan läggas fisl. *ýr*: östnord. **ir*, då ju nämligen *i*-et i den senare formen enkelt och naturligt förklaras genom utjämning från den en gång befintliga ljudlagsenliga plur. **iwar* (jfr fvästn. gen. pl. *īfa*, Sperber hos Sahlgren Landsm. 1912, s. 65 f.).

Av större vikt är emellertid i detta sammanhang, att den återopade fördelningen mellan västnordiskt och östnordiskt språkområde i själva verket är föga utpräglad. Å ena sidan har ju nämligen även östnord. *y*: fsv. *bý* (så pass vanlig biform till *bī*, att den näppeligen kan förklaras som blott skriftform; jfr även, att Franckenius Spec. bot. A 3 b 1638

¹⁾ Att grundformen här är **bīwa* är f. ö. ett obevisat antagande. An-norlunda t. ex. Kock Sv. ljudhist. 1: 478, Noreen Altisl. gram.² § 74. 6, Tamm Et. ordb. Den sistnämnde framhåller med rätta, att de västgerm. formerna göra en form utan *w* även i de nord. språken sannolik.

ännu skriver *by*); — fsv. och nysv. *bly* (redan i fsv. den vanligaste formen och i nysv. riksspr. enarådande); — fsv. **ȳr* i ortnamn *Ykullen*, *Ydale* m. fl. (Sahlgren a. arb. s. 69 ff.), av vilka visserligen ett par tillhöra Västergötland och därför på grund av sin närhet till det västnord. området icke äro fullt vittnesgilla, men av vilka de övriga (hall. *Ydale*, västm. *Ysätra*) inför en opartisk prövning ingalunda te sig så osäkra, som P. (s. 166) vill göra dem. Å andra sidan har även västn. *i* i nor. dial. *slī* (såsom P. själv s. 165 noten har observerat). Det är tydligt, att åtminstone i dessa ord växlingen *y : i* icke kan förklaras på det av P. föreslagna sättet. Till dessa kan läggas ytterligare växlingen *hȳ- : hī-* (< **hīwa*), som tillhör både väst- och östnordiskt område: isl. *hýlǫli* : *hīlǫli*, fsv. **hybyli* (nysv. *hybble*) : *hiskaper* (jfr Kock Sv. ljudhist. 1: 477)¹⁾ samt det fsv. *hȳr* "hy" < **hīw-* (Kock ib.)²⁾.

Det återstår då med en konsekvent fördelning av vokalisationen mellan västnordiskan och östnordiskan endast flsl. *Tȳr* : östnord. *tīr* etc. (se ovan). Varför icke saknaden av *w*-omljud i detta ord i östnord. skulle kunna med Kock Indog. Forsch. 5: 167, Sv. ljudhist. 1: 477 och Noreen Altschw. gram. § 71. 2 förklaras genom utjämning från dat. **tīwe* — som vid ett gudanamn bör ha varit en ganska mycket använd form³⁾ —, i mindre mån väl från plur. **tīwar*, kan jag icke inse. Det är ju i östnord. ett ytterst vanligt fenomen, att ljudlagsenligt *u-* eller *w*-omljud avlägsnats genom utjämning. I varje fall kan icke på detta exempel mot de andra ordens vittnesbörd byggas en ljudlag om *w*-förlust i östnordiskan.

¹⁾ *hī-* kunde visserligen (jfr Kock a. arb. s. 132 f.) utgå från **hiwa* med kort *i*, men man skulle då nödgas föra isl. *hýbǫli* och *hībǫli* till olika stamformer.

²⁾ Det är ovisst, vilken ändelsevokalen varit. Har den varit *i* (jfr got. *hiwi* n.), så bör ordet tilläggas ovan s. 122 ff. som en mycket stark instans mot P:s regel om *w*-förlust framför (sedermera synkoperat) *i*.

³⁾ Jfr att enl. allmänt antagen mening *þórr* har sin form genom utjämning från dat.

IV.

Redan i Grammat. studier s. 9 ff. har Pipping framställt den meningen, vilken han i Xenia Lideniana ytterligare söker stödja, att *w* i tidig samnord. tid förlorats framför en vokal, som vid tiden för bortfallet var nasalerad genom ett kvarstående eller i urnordisk tid befintligt *n*. Bevismaterialet är följande:

obl. sing. **awan* > **āa*, analogice isl. nom. *ái* "urgrossvater"; obl. sing. **pawan* > **pāa*, analogice isl. nom. *pái* "påfågel"; obl. sing. **klewan* (jfr Bugge i Kuhns Zeitschr. 19: 432) > **klēa*, analogice nom. **klēe* > isl. *klé*; obl. sing. **lewan* (jfr Bugge Kuhns Zeitschr. 20: 10, Fick ib. 21: 14, Falk och Torp Et. wb. 1: 650) > **lēa*, analogice nom. **lēe* > isl. *lé*; obl. sing. **hiwan* > **hīa* > isl. adv. *hjá*;

inf. **gawan* (jfr Björkman Nord. stud. tillegn. Noreen s. 169 ff.) > **gāa* > isl. *gá* "giva akt på"; inf. **spīwan* (jfr got. *speiwan*) > fsv. [*vt*]*spias* (varom jfr även ovan s. 122); inf. **piwan* (jfr got. *ga-*, *ana-piwan*) > **pīa* > isl. *þjá* "knechten"; inf. **glewōn* > **glēa* > isl. *gljá* "glänsa"; inf. **hriwwian* > **hriwan* > **hrīa* > fvn. (*h*)*rijá* (se ovan s. 133 f.); inf. **lihwān* > **lēhwān* > **lēwan* > **lēa* > isl. *ljá* "låna"; inf. **sehwan* > **sewan* > **sēa* > isl. *sjá*; inf. **nāhwān* > **nāwan* > **nāa* > isl. *ná*; möjligen även **klawān* > **klāa* > isl. *klá* "klå" (som P. anser kunna förhålla sig till **klaujan* > isl. *kleyja* som skapa till *skepja* o. d.);

pf. p. **dawinAR* > **dāinR* > isl. *dáinn* "död"; pf. p. **lihwīnAR* > **lēhwīnAR* > **lewīnAR* > **lēinR* > isl. *lénn* (jfr Noreen Aisl. gram.³ § 473 anm.); pf. p. **sehwinAR* > **sewinAR* > **sēinR* > isl. *sénn*;

adj. **nāhwīnAR* > **nāwīnAR* > **nāinR* > isl. *náinn* "närbelägen"; **þrawīnAR* > **þrāinR* > isl. *þráinn* nom. propr. (jfr Noreen Altisl. gram.³ § 157. 1);

**Brū-wīn* > **Brū-in* > fnor. *Bryn* (jfr Noreen ib. § 129); **Hā-wīn* > fnor. *Hæn* (jfr ib.), run. fnor. *ayintr*, fsv. *āūintr* (M. Olsen Afhandl. viede S. Bugges minde s. 11).

Jag vill genast anmärka, att jag finner denna sats vara den mest tänkvärda av dem, som Pipping uppställt rörande *w*-förlust i samnordisk tid. Jag har dock icke kunnat känna mig övertygad ens om dennas riktighet och vill här även till den göra några anmärkningar, utan att genom dem göra anspråk på att avgöra frågan.

Till en början bör från det ovan givna materialet genast avräknas alla former med intervokaliskt *hw*, då *hw* här fallit efter andra regler än det enkla *w* (jfr härom min uppsats ovan s. 1 ff.). Bland de övriga *ex.* bör efter all sannolikhet *pá(i)* utgå såsom låneord (Kock Indog. Forsch. 5: 166, Noreen Aisl. gram.³ § 227, anm. 5, Fischer Die lehnw. des altwestn. s. 49). Den antagna grundformen för isl. *hjá* adv.: **hiwan*, är en konstruktion ad hoc utan stöd i några faktiska förhållanden; vida naturligare är att — såsom eljest allmänt göres — härleda detta ord ur det välbestyrkta **hiwa* (vars *w*-förlust förklaras enligt Noreen Aisl. gram.³ § 395 eller, enligt ett muntligt förslag av Kock, genom relativt oakcentuerad ställning¹⁾).

På samma sätt förhåller det sig med etymologiseringen **glewōn* > isl. *gljá* "glänsa"; den antagna grundformen förbjudes, så vitt jag kan se, av det motsvarande sv. dial. *glia*. Att ansätta grundformen för *glia*, *gljá* med stamslutande *w* synes icke nödvändigt²⁾. Utgår man emellertid (med t. *ex.* Falk o. Torp Et. wb. 1: 328) från ett *e*-verb **glwēn*, så är *glia*, *gljá* att bedöma som *gá*, *þjá* nedan s. 150. Om **hriwwian* > **hriwa* > **hrjá* se ovan s. 133 f. **Klawan* som grundform för isl. *klá* "klå" är icke troligt, då — såsom ovan s. 119 not 1 framhållits — verbet i fråga med allra största sannolikhet urspr. är ett (på vanligt sätt svagt böjt) denominativum. Slutligen få i diskussionen om denna fråga

¹⁾ Om förlust av *w* i relativt oakcentuerad ställning jfr f. ö. Kock Arkiv 9: 145 ff., 29: 386, Sv. ljudhist. 1: 86.

²⁾ Jfr Persson Wurzeleerw. s. 109, 287.

icke indragas de återopade namnformerna *Brjñ*, *Hæn* o. *Ayintr*, i vilka förlusten av *w* skett i senare sammansättningsled och således under andra akcentueringsförhållanden än i de enkla orden. Närmast är här att jämföra *w*-förlusten i sådana fall som *Haraldr* < **Harwaldr*, *Alin* < *Alwin*, *Nóregr* < *Norwegr* o. d., varom Kock i Arkiv 9: 143 ff. (med avseende på *Brjñ*, *Hæn* jfr även de förklaringar av fnor. *Biorgin* < *Biorgwin*, som lämnas av Kock Alt- u. neuschw. acc. s. 212 och Noreen Aisl. gram.³ § 220).

Även med denna starka reducering av materialet återstår emellertid tillräckligt mycket, för att man skulle kunna tänka på uppställandet av en sådan ljudlag som den av Pipping formulerade, om f. ö. intet allvarligt talade emot den. Det gäller således i första rummet att tillse, om så är fallet.

Ett sådant undantag som den fem. *ōn*-stammen nor. dial. *sleva* "ormslå" (< **sle(Ƿ)wōn*; jfr Johansson i PB Beitr. 14: 301 not 2) är väl, såsom P. anmärker, blott skenbart, då *w* här måste förskriva sig från nom., som redan i urnordisk tid saknade *n* (jfr Noreen Aisl. gram.³ § 396, anm. 1). I oblika kasus skulle ju i alla händelser *w* falla framför *u*.

Riktigt anmärker Pipping, att i svaga verb av typen *kalla*, *kallaða* bl. a. så viktiga former som 2 o. 3 sing. pres. ind. och hela pret. ha onasalerat *a*, och att det därför ej är underligt, om genom inflytande från dessa former med ljudlagsenligt kvarstående *w* även i inf. *w* vanligtvis kvarstod så att vi finna fisl. *fréfa* (jämte *fréa*), *friófa* (jämte *frióa*), *sláfa*, *slíófa*, *sniófa*, *sniáfa* (nyisl. *snióa*). Men P. har icke riktigt dragit konsekvenserna ur denna tanke. Han har icke beaktat den motsägelse, som ligger däri, att i nämnda fall dock former utan *w* (*fréa* osv.) förekomma, under det att dessa helt och hållet saknas i ett sådant verb som t. ex fisl. *skáfa*, som otvivelaktigt ursprungligen böjts efter *ia*-klassen, och i vilket sålunda — även fränsett P:s regel om *w*-bortfall

framför sedermera synkoperat *i* — ett färre antal former ljudlagsenligt skulle bevara *w*. Framför allt har han icke besinnat, att den gjorda jämförelsen mellan formernas antal och vikt ovillkorligen måste leda till den slutsatsen, att åt infinitiven omöjligen kan tilldelas den dominerande roll med avseende på utjämningen verbalformerna emellan, som P. med sin ljudlag förutsätter.

Till dessa allmänna reflexioner kan läggas svårigheten att med P:s ljudlag förena en tillfredsställande förklaring av åtminstone ett undantag från densamma: fisl. pf. p. *snífinn*. P. finner ingen annan förklaring än att betrakta denna i st. f. ljudlagsenligt **snīinr > *snīnn* uppträdande form som en analogibildning efter inf. **snīwa*, som icke är belagd i fisl., och som själv enligt P:s mening är en analogibildning (efter subst. pl. *snjófar*, neutr. *nýsnéfi* o. verbet *snjófa*).

Det nu anförda synes mig i icke ringa grad tala emot den av Pipping framställda ljudlagen. Lägges härtill, att *w*-förlusten framför nasalerad vokal icke heller från fonetisk synpunkt är lätt att förstå, tror jag mig våga säga, att den större sannolikheten föreligger för att en sådan ljudregel icke tillämpats i de nordiska språken.

Problemet blir då i stället att förklara de av Pipping framdragna former, där *w* dock i denna ställning synes ha försvunnit. Då därvid specialförklaringar måste tillgripas, bör erinras om att sådana äro oundgängliga även för en del fall, som omvänt den Pippingska ljudlagen lämnar oförklarade.

Av de ifrågakommande verben saknar fsv. [*vt*]*spia*[*s*] av skäl, som ovan s. 122 anförts rörande dess *i*-ljud i stamstavelsen, egentligen all betydelse för frågan, och fsv. *spýia*, isl. *spýja* äro naturliga ombildningar efter pres. ind. *spýr*, *spýr*. Isl. *fræa*, *frjóa*, nyisl. *snjoa*, sv. *snöa*, sv. dial. *snī(a)* osv. förklaras genom anslutning till eller rättare nybildning efter substantiven isl. *fræ*, *frjó*, *snjór*, sv. *snö*, sv. dial. *snī* osv. (jfr ovan s. 122 not 3). Detta antagande är för alla

de nämnda verben utom isl. *fræa* nödvändigt även för vokalisationens skull, som i dessa ord ej kan vara ljudlagsenlig.

Det återstår då av verbalformer endast isl. *gá* < **gawan* och *þjá* < **þiwan*. Båda har man velat förklara genom utjämning från ljudlagsenliga pret. **gawþō* > *gáða*, resp. **þiwpō* > **þiða* (Noreen Altisl. gram.³ § 227, anm. 4, Björkman Nord. Stud. tillegn. Noreen s. 170). Jag tror också, att detta är riktigt, men vill anföra en omständighet, som säkerligen i hög grad bidragit till denna utjämning och som gör den begripligare, än den skulle vara med pret. som enda ombildande faktor. Båda verben äro s. k. *ē*-verb — *gá* böjes på det för dem karakteristiska sättet i isl., och beträffande *þjá* jfr got. *ga-þiwan*. Nu är det som bekant mycket vanligt i fsv., att *ē*-verb antagit *ja*-verbens ändelser i pres. ind. sing., och exempel härpå förekomma, om än sparsamt, även i fvästn. (se t. ex. Noreen Geschichte³ § 245). Av verbet *gá* föreligger just en dylik presensform i det fnor. *gær* < **gawir* (se Noreen Aisl. gram.³ § 510 och 522. 6). Att förutsätta en sådan presensform även för det andra verbet: **þiwir* > **þir* torde ej anses för djärvt. Men dessa presensformer med ljudlagsenligt förlorat *w* ha då helt visst vid sidan av pret.-formerna spelat en mycket stor roll för ombildningen **gawa* > **gāa* (> *gá*) och **þiwa* > **þīa* (> *þjá*).

För isl. pf. p. *dáinn* kan i själva verket redan den vanliga förklaringen (framställd t. ex. av Noreen Arkiv 1: 156 not 2, Altisl. gram.³ § 157. 1 och av Kock Indog. forsch. 5: 153) vara tillräcklig, den nämligen, att *w*-förlusten förskriver sig från de synkoperade formerna, pl. **dawnēr* > *dánir* etc. Det kan emellertid tilläggas, att till detta inflytande från de synkoperade formerna kommit påverkan även från verbets övriga former, pres. *deyja*: pret. *dó*, *dóm* etc., vilket kan lättare förklara segern i pf. p. för de *w*-lösa formerna. — På samma sätt kan även *þráinn* förklaras. Snarare

tror jag emellertid, att här helt enkelt föreligger en ombildning efter det verb *þrá* ¹⁾, till vilket ifrågavarande *-in*-adjektiv hör, efter mönstret av andra dylika ordpar, där adjektivet och verbet ha samma stamform (*fylginn* : *fylgja*, *hlýðinn* : *hlýða*, *nenninn* : *nenna*, *sókin* : *sóka* etc. etc.; jfr Torp i inledn. till Hægstad o. Torp Gamaln. ordb. s. XLV). Med avseende på denna ombildning kunna jämföras *-trúinn* (: *trúa*), *þolinn* (: *þola*), *þorinn* (: *þora*) i st. f. ljudlagsenliga **trýinn*, **þólinn*, **þórin*.

Svårare att komma till rätta med äro de nu enda återstående orden, de tre *an*-stammarna isl. *ái*, *klé* och *lé*. Liksom Pipping (och Lindroth Indog. forsk. 29: 142) anser jag det osannolikt, att *w*-förlusten kan förklaras uteslutande genom inflytande från gen. pl. **awna* > **ána* etc. (jfr Burg Die ält. nord. runeninschr. s. 51 f. med not 2, Löffler Arkiv 3: 188 f.), och även om härtill kommer påverkan också från dat. pl. **le-wum* > **lēum* etc. (jfr Kock Sv. ljudhist. 1: 86), blir utjämnningen till seger för de *w*-lösa formerna dock mycket svår att förstå ²⁾).

Sannolikheten av utjämnning bleve emellertid naturligtvis större, om ett större antal kasusformer av dessa ord kunde ljudlagsenligt ha förlorat sitt *w*. I detta avseende synes mig följande förslag värt beaktande. Som bekant förekomma i isl. (i det poet. språket) några plur. av *an*-stammar med inskjutet *n*: *bragnar*, *flotnar*, *gotnar*, *gumnar*, *skatnar*, som allmänt anses ha fått sitt *n* från gen. pl. *bragna* etc. (jfr t. ex. Noreen Altisl. gram.³ § 391. 3). Enligt min mening är det icke troligt, att gen. plur. spelat denna roll för uppkomsten av plur. *bragnar* etc. I stället torde denna plural grunda sig på en analogibildning efter *a*-stammarna: till plur. **bra-*

¹⁾ Detta *þrá* v. förhåller sig till *þreyja* som *strá* : *streyja* o. *klá* : *kleyja* (ovan s. 119 not 1).

²⁾ Den av Kock a. st. påpekade möjligheten att förklara *w*-förlusten i "lie" ur relativt oakcentuerat sammansättningsled (**lewan* > **lēa*) saknas, så vitt jag ser, för de två övriga orden.

gan etc. < **braganx* (jfr got. *gumans* osv.) fogades *a*-stamsändelsen **-ōx*: **braganōx* osv., som sedan regelbundet utvecklades till *bragnar* etc. På ett senare stadium förlorades *n* genom anslutning till sing. (eller, om man så vill, ombildades böjningen ännu en gång efter *a*-stammarna med utgångspunkt från sing.-stammen). Plur. på *-nar* bör, om detta är riktigt, ha varit det normala vid *an*-stammarna under ett visst språkskede, och från detta kvarstå *bragnar* etc. som rester av ett föråldrat språkbruk liksom så många andra dylika i det poetiska språket. Men har hela plur. av de diskuterade orden en gång hetat **awnar* > **ānar* osv., så torde knappast någon invändning kunna göras mot att förklara *w*-förlusten i sing. genom påverkan härifrån. Vad *ái* beträffar kan naturligtvis, om ett fem. **awa* (jfr got. *awō*) funnits även i de nord. språken, detta genom sin förlust av *w* i oblika kasus (**awu* > **āu*) ha understött de *w*-lösa former nas seger (jfr Kock Indog. Forsch. 5: 164).

Genom nu framlagda förslag skulle även det av Pipping ej omnämnda isl. *hýe* < **hīwan* få en enkel förklaring såsom utgående från plur. **hīwnar* > **hīnar*. Noreen Altisl. gram.³ § 395 antager ombildning efter sammansättningsledet *hý*-

Ett kraftigt stöd för den meningen, att även de nu diskuterade *an*-stammarna icke på ljudlagsenlig väg förlorat sitt *w*, utan att *w*-bortfallet beror på utjämning, finner jag i varje fall i existensen av det isl. ordet *afi* "grossvater". Att, såsom Pipping Gram. stud. s. 12 gör, skilja detta ord från *ái* "urgrossvater" och i stället identifiera det med *afi* "man" (got. *aba*) är enligt min mening alldeles oriktigt; uppenbarligen höra tvärtom *ái* och *afi* på grund av sina närstående betydelser också etymologiskt nära tillsamman. Med här givna förslag kunna de förklaras genom dubbel utjämning: *afi* från sing., *ái* från pluralen. Måhända är det härvid icke utan all betydelse att erinra om att ett sådant ord som *ái* "urgrossvater" i bet.

"förfäder" lättare kan tänkas ha förekommit i plur. än det till betydelsen mera individuella *afi* "grossvater".'

Lund 1913.

Emil Olson.

Drei Götternamen.

1. Aschwed. *Ingvi*.

Der altschwedische Gott *Ingvi* oder *Yngvi* ist ein Gott der Fruchtbarkeit, sein Cultbild zu Uppsala war durch ein ungeheureres Geschlechtsglied ausgezeichnet. Diese Umstände geben für die Etymologie des Namens vielleicht einen Fingerzeig.

Aschwed. *Ingvi* oder *Yngvi* geht auf idg. **enǵhuiós* oder **nǵhuiós* zurück. Das gehört etymologisch zu gr. ἔγχος "Speer"; der Stamm ist (e)*neǵh-*, der in abg. *noži* "messer", lett. *našis* "Messer", vorliegt. Die Grundbedeutung ist "stechen" "stossen", wie die Parallelwurzel (e)*nuǵh-* (gr. *νύσσω*) zeigt ¹⁾. Aus der Grundbedeutung "stossen" ist dann die Bedeutung "futuere" späterhin entwickelt worden, vgl. ai. *tupāti* "stossen" und lat. *stuprum*, lat. *pinsere* und mhd. *visel* "penis", slov. *butiti* "stossen", lat. *futuere* und ir. *both* "penis", an. *bauta* "stossen" und *beytill* "penis", lat. *pello* (**pel-d-*) und nhd. *Falz* "Begattung der Waldvögel", lit. *baldas* "Stössel" und nhd. *Balz*, lat. *pungo* und engl. *to fuck* (**pug-n-*) "futuere", lat. *pilum* (**pigslom*) "Stosslanze" und nhd. *ficken* (**pig-n-*) "futuere".

Mit aschwed. *Ingvi* steht der germanische Namen der Angeln (**Angilōz*) im Ablaut und würde demnach "die Speerwerfer" bedeuten. Sollte das auf einen Cultbrauch zurückgehen, so dürfte man darauf verweisen, dass z. B. im alten Mexiko Speerwerfen im Cultus als Fruchtbarkeitszauber geübt wurde ²⁾. Die Angeln vehrten die *Nerthus* "id est terram matrem". (Tacitus, Germ. 40).

¹⁾ Vgl. Brugmann, Kurze Vergl. Gr. § 185 Anm. 3.

²⁾ Ed. Seler, Commentar zum Cod. Borgia I p. 173.

2. ahd. *Phol*.

Im Merseburger Zaubersprüche heisst *Balder* mit anderem Namen *Phol*. Wie Mogk gezeigt hat ¹⁾, entspricht bei den Angelsachsen *Pol*. Ahd. *Phol*, ags. *Pol* könnten vielleicht zu ai. *bala-* "weiss" ²⁾ gehören; der Ablautsstufe nach entsprächen mnd. *mol* "Staub" und lat. *molo* "mahle"; oder aber zu let. *bu'ls* "schwüle Luft, Höhenrauch".

3. an. *Loki*.

Will man *Loki* mit Axel Kock als Feuergott ansehen ³⁾, so könnte sein Namen etymologisch zunächst zu gall. *λοῦγος* "κόραξ" gestellt werden. Das Bedeutungsverhältnis wäre ähnlich wie das zwischen gr. *φλέγω* und engl. *black*. Weiterhin könnte *Loki* zu r. *luža* (**lougiā*) "Sumpf" gehören, das Bedeutungsverhältnis wäre dann ebenso wie zwischen gr. *πυρόος* "rot" und lit. *puĩwas* "Schlamm" oder wie zwischen *bala* "weiss" und lit. *balà* "Pfuhl" oder wie zwischen got. *fani* "πηλός" und apr. *panno* "Feuer" u. s. w. ⁴⁾ Hierhin gehört auch an. *Lokabrenna* "Hundsstern"; *Lokabrenna* verhält sich zu r. *luža* sematologisch wie gr. *Μαίρα* "Hundsstern" zu lat. *mare*. ³⁾

Leipzig, 18. 10. 1913.

John Loewenthal.

Der indogermanische Name des Bären im Germanischen.

Der indogermanische Name des Bären **ork̑sos* oder **ȓksos*, der in ai. *ṛk̑sa-s-s*, aw. *arša-*, arm. *arj*, alb. *arí*, gr.

¹⁾ Paul's Grundriss² III p. 324.

²⁾ Vgl. Jarl Charpentier, KZ. 40 p. 451 ff.

³⁾ I. F. 10 p. 90 ff. — Anders Axel Olrik, Myterne om Loke (Maal og Minne 1911 p. 591); in diesem Falle gehören, da im Idg. *ul-* mit *lu-* wechselt, *Loki* und *lugos* zu lat. *vello* wie gr. *δέγγοι . έλαφοι* zu ai *tváratē* "eilt" und bedeuten eigentlich "Dieb".

⁴⁾ Vgl. Wilhelm Schulze, Etymologisches 1—19 (Sitzungsber. der Kgl. Preuss. Akad. d. Wiss. 39 [1910] p. 787—794), sowie ebenda p. 794 ff.

ἄρκτος, lat. *ursus*, gall. *arto-s* vorliegt, scheint auch im Germanischen ehemals vorhanden gewesen zu sein, und zwar im Altnordischen. Dort haben wir den Frauennamen *Yrsa* d. i. "Bäarin" ¹⁾, germ. **ursjō*, idg. **r̥ks̥i̯ū*. Idg. **ork̥sos* kann als ein Compositum aufgefasst werden, dessen zweiter Teil *-ksos* die Schwundstufe zu idg. **ok̥sos* "Auge" (böot. *ὀκταλλος*, ai. *akṣi*) sein dürfte; der erste Teil gehört wohl zu gr. *ἔρα* "Erde" ahd. *ero* (**er-uom*) "Erde". Sonach wäre **ork̥sós*, **r̥ks̥ós* ähnlich gebildet wie gr. *χάλκωψ*, *αἰθωψ*, *οἶνωψ*, *νῶρωψ*, *μηλωψ*, *μέρωψ*, und bedeutete: "sieht aus wie Erde".

Der Name des Tieres ward, da es für heilig galt, tabu. In diesem Sinne ist germ. **beran* (aschwed. *Biari*, ahd. *bero*) zu verstehen, es gehört zu lit. *bėras* "braun" ²⁾. Lit. *lūkys*, let. *lāzis* sind ebenfalls Decknamen, sie gehören zu gr. *λευκός*, *λοῦσσον* (**loukizóm*) "der weisse Kern des Tannenholzes", deren Dehnstufe sie sind (**lōukizós*); das sematologische Verhältnis ist ähnlich wie in engl. *black* und *φλέγω*. (Neben *lēuk-* steht *lēuk̃-*, vgl. Berneker Slav. Et. Wb. p. 752). Auch gr. *ἄρκος* "Bär" könnte in diesem Sinne erklärt werden. Es steht nämlich — abgesehen vom Ablautunterschiede — zu ahd. *ero* "Erde" im selben Verhältnis wie ahd. *falo* "fahl", lit. *paĩwas* "blassgelb" zu nhd. (obd.) *falch* "fahl", lit. *pálszas* "fahl", gr. *πάλκος* "πηλός" ³⁾.

Sonach hätte der Bär allgemein im Indogermanischen als "der Braune" schlechthin gegolten ⁴⁾.

Gall. *arto-s* ist dem Anlaut nach zu beurteilen wie lat. *alnus* "Erle" neben lit. *elksnis* "Erle", wie gr. *ἀργής* neben got. *un-airkns* "unecht" u. s. w., vgl. Walde, Lat. Et. Wb² p. 25.

¹⁾ F. v. d. Leyen, Deutsches Sagenbuch II p. 8.

²⁾ Falk und Torp in Fick's Wb⁴ III p. 263 s. v.

³⁾ Vgl. Wilhelm Schulze, l. c. 5 (p. 788).

⁴⁾ Ai. *bhallaka-s* "Bär" zu gr. *φαλός*, *φαλιός*, bezieht sich wohl auf *ursus tibetanus*, mit weissem Halbring auf der Brustbehaarung, daher "der Blässige".

Nya studier öfver þidreks saga af Bern.

Alltsedan Unger 1853 utgaf sin för den tiden synnerligen förtjänstfulla upplaga af þidreks saga, har frågan om beskaffenheten af den ursprungliga handskriften till densamma varit föremål för mycket meningsutbyte, och man skulle därför tycka, att numera intet vore att i frågan tillägga. Äfven jag har förut yttrat mig därom (Studier öfver þidreks saga af Bern, Upsala 1880). Då jag det oakadt ännu en gång upptager densamma till diskussion, är det med anledning däraf, att den länge väntade nya upplagan af sagan, hvarmed dr. H. Bertelsen länge varit selsatt, nu fullständigt utkommit (Samfund til udgivelse av gammel nordisk litteratur 1905—1911). Denna upplaga synes mig i många afseenden hafva företräde framför Ungers, särskildt däri, att han låter de skilda delarne af handskriften bibehålla sin ursprungliga plats och angifver de upplösta förkortningarna med kursiv stil. Att närmare granska dr. Bertelsens arbete har ej ingått i planen för denna min uppsats. Det är hufvudsakligen hans uppfattning af handskriftsfrågan, som gifvit mig anledning att genom dessa "Nya studier" ännu en gång yttra mig i frågan.

I.

Cod. Holm. 4 fol. och prologen.

I sitt företal lämnar dr. Bertelsen en redogörelse för handskrifterna, särskildt den viktigaste af dem, cod. holm. 4 fol. Dock synes han ej genom det slut, till hvilket han kommit, hafva fört handskriftsfrågan vidare framåt.

Redan för många år sedan, innan ännu dr. B. påbörjat sin edition, hade jag tillfälle att närmare granska nämnda handskrift, och hvad jag då iakttog, har jag kompletterat

vid en förnyad granskning, som jag nu kunnat företaga genom Kungl. Bibliotekets i Stockholm välvilja att låta mig begagna handskriften här i Linköping. Genom denna granskning har jag kommit till en delvis annan uppfattning än dr. B. Innan jag går att framlägga min uppfattning, bör jag påpeka, att endast de som haft tillfälle att se själfva handskriften, kunna rätt bedöma det resultat, till hvilket jag kommit.

Den första fråga, som jag uppställt för mig till besvarande, är denna: Var handskriften fullständig, då den blef inbunden, eller var den redan då defekt och hafva sedermera ännu flere blad skilts från densamma?

Inbindningen har skett på det sättet, att läggen hvart för sig med trådar blifvit fästade direkt vid tvärs öfver ryggen lagda remsor af tjockt läder (de s. k. binden) och sedan upptill och nedtill förenats med hvarandra. Därigenom hafva läggen ej kommit att ligga så nära hvarandra som vid nutida inbindningssätt, och de hafva blifvit ännu mer skilda åt vid begagnandet och i synnerhet, sedan de sammanhållande trådarna upptill och nedtill gått af, hvilket skett på en del ställen. Då denna iakttagelse kan göras beträffande lägg, mellan hvilka intet saknas, så är det tydligt, att en större skillnad mellan läggen ej ensamt bevisar, att något lägg aflägsnats *efter* inbindningen. Frågar man sig, om det nuvarande bandet är beräknadt just för det antal blad, som utgjort den *fullständiga* handskriften, så torde ett bestämdt svar därpå ej kunna gifvas, enär medeltidens bokbindarkonst — bandet är säkert från medeltiden — ej var så högt uppdrifven, att man noga gaf akt på, att bandets ryggbredd afpassades endast för ett bestämdt antal blad ¹⁾.

¹⁾ Afidne bibliotekarien dr. K. H. Karlsson i Stockholm uttalade i bref till mig den meningen, att bandet ursprungligen tillhört någon annan bok. Om så är förhållandet, blir naturligtvis frågan ännu mer invecklad. Då dr. K. ej anförde några skäl för sin mening, torde denna kunna lämnas ur räkningen.

Säkert synes det mig vara, att de antagna defekterna af ända intill 39 blad (2 lägg i början, 2 i slutet, resten lösa blad) ej utan stor svårighet kunde hafva fått rum inom bandet. Dr. B. anser det sannolikt, att 2 lägg eller närmare bestämdt 15 blad saknas i början af cod. holm. 4, detta på grund af omfattningen af den del af sagans början, som enligt jämförelse med andra (isländska) handskrifter måste hafva tillhört originalhandskriften. En granskning af själfva bandet och inbindningssättet hafva gifvit mig en annan uppfattning. Hvad först det vid främre permens insida fastlimmade bladet beträffar, så kan det ej, såsom dr. B. menar, vara första bladet af ett helt lägg på 8 blad. Det har hängt tillsammans med ett annat blad, som nu är bortskuret, men hvaraf en smal remsa återstår. Skulle denna remsa vara rest af det 8:de bladet i lägget, så skulle bladen 2—7 legat mellan remsan och det fastlimmade bladet, men detta är säkert icke fallet, emedan den tråd, hvarmed bladen varit fästade vid binden, ännu sitter orubbad kvar. Tänkbart vore ju, att endast det sista bladet, det 8:de, blifvit fränskildt på ofvan beskrifna sätt eller så, att en remsa återstod, men de inre (bl. 2—7) så, att äfven de remsor, som måste uppstå vid bortskärningen, blifvit aflägsnade, men ett sådant antagande motsäges däraf, att man dels ej kan förstå anledningen till ett sådant förfaringssätt beträffande bl. 2—7 men ej bl. 8, dels den kvarsittande midttråden ännu är lika hårdt* åtdragen, som då inbindningen skedde. Jag anser därför, att nämnda två blad, det fastlimmade och den med detta sammanhängande remsan, utgjort ett helt för sig, varit s. k. *försättsblad* till skydd för första lägget. Då det senare af dessa blad bortskars, afskuros äfven de trådar, hvarmed de upptill och nedtill voro fästade vid första lägget. Var detta det lägg, som nu börjar handskriften? Detta synes mig troligast, och alltså skulle hs. vid inbindningen varit defekt i början. Härom mera i det följande. Skulle något vara

aflägsnat i början efter inbindningen, så kan det ej gärna vara mer än ett lägg, hvartill utrymme kan hafva funnits mellan försättsbladen och första bevarade lägget.

Af hvartdera af läggen 10, 12 och 16 saknas 2 blad (Bertelsen, inl. s. III f.). Om dessa funnits vid inbindningen, kan ej med visshet sägas. Beträffande defekten i lägg 12 är jag mest böjd för att anse, att den tillkommit före inbindningen, emedan bladen på detta ställe äro medelst trådarne hårdt dragna till hvarandra. Om alla dessa defekter gäller den gemensamma anmärkningen, att om de uppstått efter inbindningen några spår efter dem borde hafva funnits genom remsor, som vid bortskärningen kvarlämnats, såsom beträffande det senare försättsbladet i början (se ofvan). Angående lägg 7 (18 blad) förtjänar påpekas, att detta lägg först utgjort 8 blad (skrifvet af n:o 2); sedan har n:o 3 inflickat ett nytt normalt lägg på 8 blad efter det förras blad 5 samt därbredvid ytterligare 2 blad, hvilket ses af inbindningen. På detta sätt har antalet blifvit 18. Anledningen till denna anordning har varit, att n:o 2 uteslutit vissa delar af sagan, hvilka sedan insatts på sin vederbörliga plats af n:o 3. Denne har beräknat att få in det uteslutna på ett lägg; då det ej lyckades, har han tillagt 2 blad vid sidan af lägget.

Slutet af handskriften är mycket defekt. Efter lägg 16 saknas ett helt lägg; därefter finnes ett skrifvet blad, som utgjort första bladet af handskriftens sista lägg, hvaraf dessutom äfven återstår sista bladet, fastlimmadt vid pärmen. Åtskilligt talar för, att de saknade 14 bladen varit borta redan vid inbindningen. Det sista skrifna bladet och det fastlimmade bladet äro mycket angripna af fukt, hvilken icke kan hafva uppstått efter inbindningen, enär inga spår af sådan finnes å bandets yttersida och dessutom den tjocka ekpärmen varit ett säkert skydd. Vidare kan man iakttaga, att å det fastlimmade bladet finnes, särskildt i högra öfre

hörnet, en skarpt markerad fuktfläck, som i samma utsträckning återkommer å motsvarande ställe å båda sidor af det sista skrifna bladet samt å andra sidan af det nästföregående (bevarade) läggets sista sida. Dessa tre blad hafva alltså före inbindningen legat intill hvarandra, ty otänkbart är, att samma fläck kunnat med bibehållande af samma utsträckning genomtränga ända till 16 blad. Slutligen bör påpekas, att de hål å de ställen af de två sista bladen, hvarigenom tråden blifvit dragen, blifvit mycket stora, hvilket åstadkommits genom den spänning, som uppstått, då boken öppnats. Detta skulle ej hafva inträffat, om tråden gått genom ett helt lägg. Detsamma har också skett med de två försättsbladen.

Af allt detta drager jag den slutsatsen, att i membranens början funnits två s. k. försättsblad, af hvilka det senare bortskurits efter inbindningen, båda upptill och nedtill sammanbundna med första lägget, att efter dessa sannolikast intet eller möjligen endast ett lägg efter inbindningen frånskilts, att här och där enstaka blad saknats vid inbindningen, liksom två hela lägg i slutet med undantag af två blad.

Då biskop Arne Sigurdsson i Bergen räddade membranen, var den alltså redan ganska defekt; han lät inbinda de bevarade delarne i ett starkt ekband med knäppen, hvarpå plåtar anbragtes med ingraverade *e* och *a* (episcopus Arne)¹⁾.

¹⁾ Jfr not. till sid. 157. Att *e* och *a* haft denna betydelse, har jag länge förmodat. Dr. B. har samma uppfattning. År min uppfattning af handskriftens beskaffenhet vid inbindningen riktig, få vi däri ett nytt stöd för min förut uttalade åsikt (Studier öfver *Þidr. saga*, Upsala 1880), att sv. öfversättningen är gjord efter en annan handskrift än cod. holm. 4 fol. Det är väl naturligast att antaga, att den är gjord hemma i Sverige efter en handskrift, som blifvit införd, men cod. holm. 4 var, då den kom till Sverige, defekt och svenska övers. är gjord efter en (relativt) fullständig handskrift. Till de bevis för min åsikt, som i mina nyssnämnda "Studier" lämnats, må här anföras ytterligare. I kap. 256 (147) skildras, huru Ermenrik sände bud till *Þidrek* med begäran om hjälp mot jarlen Rimstein. Då *Viðga* får höra detta, går han till Heime, som vid ett föregående tillfälle tagit hans svärd *Mimung*, och beder att återfå det. Detta medgifver Heime, under förutsätt-

Vid beräkningen af, huru mycket som saknas i membranen, måste vi alltså lämna det nuvarande bandet å sido. Dr. Bertelsen (Inl. s. XXIV) har beräknat, att om början skrifvits af n:o 1, skulle denna del utom prologen upptagit $12 \frac{1}{3}$ blad och med denna $14 \frac{1}{2}$ blad. Under förutsättning, att det bortskurna bladet varit s. k. försättsblad och att läggen innehållit det normala antalet blad (8), blifva alltså $3 \frac{2}{3}$ eller $1 \frac{1}{2}$ blad öfver af 2 lägg, allteftersom prologen medräknas eller icke. Härvid har han gjort beräkningen efter ordantalet på den första skrifna sidan i membranen. Denna är skrifven med stor, noggrann stil och med jämförelsevis få ord på raden och få rader på sidan. Men denna stil och denna anordning af raderna använder skrifvaren endast på första bladet. Blad 2 saknas af detta lägg; på tredje bladet skrifver han med mindre stil såsom de öfriga skrifvarne. Redan på första bladets andra sida har han skaffat sig mörkare bläck. Hvarför har han vidtagit denna förändring? Antagligen emedan det gick för långsamt att skriva stora bokstäfver. Men i sådant fall synes mig riktigast att förmoda, att n:o 1 icke skrifvit det eller de lägg, som gått förut, ty hade han hållit i med att skriva stora bokstäfver så länge, hade han nog också fortsatt på samma sätt med det andra (och tredje) lägget; och att bläcket var

ning, att Vidga återlämnade det efter återkomsten från härfärden. Detta uttryckes i mbr. *riktigt* på följande sätt: Þa gengr hann til heimis oc biðr hann fa ser sverð sitt mimvng. heimir sagði sva at hann vill lia hanom mimvng i þessa herfor ef hann vill fa hanom er hann cœmr aftr. I AB heter det *felaktigt*: Vidga geingur nv til Heimir og bidur hann fa sier sitt sverð Minnung. Nu *suarar Heimir. Ek vill þess bidia yður godur dreingur* (þig godur vinur B) *ath þu liær mier j þessa ferd Minnung.* enn eg fæ þier hann þegar vid komumm apttur. Felet består alltså däruti, att Vidgas begäran upprepas och lägges i Heimes mun, hvarigenom tydlig omening uppstått. Samma fel återkommer i sv. öfvers. kap. 144: 4 ff.: tha talade widike till heim, fa mik mit swerd mimming igen, *heim swarade, lena mik thz i thenna ferd.* tha wij hem koma tha skall thz tit wara. Felet har alltså förekommit i S:s och AB:s original, men membranens skrifvare har observerat och rättat det.

dåligt, skulle han väl ej först efter ett länge fortsatt arbete hafva upptäckt. Psykologiskt taget, synes det mig således antagligast, att n:o 1 börjat sitt arbete med det nu bevarade första lägget. Hvem har då skrivit början? Det kan ej vara n:o 2, ty en beräkning af hvad som enligt hans sätt att skrifva skulle rymmas på de felande bladen i början, ställer sig ännu ogynnsammare. Detsamma gäller om n:o 4 och 5. Bättre ställer sig saken, om man utgår från, att n:o 3 skrivit början. Jag utgår nämligen från följande beräkning. Det original, efter hvilket afskrifningen skett, har troligen haft 31 rader på sidan. Detta radantal iakttagas i regeln af n:o 2, 4 och 5. Endast n:o 1 har en annan siffra. N:o 3 är mycket ojämn. Vanligen har äfven han 31 rader på sidan, men ibland går antalet upp till 40 rader, och stilen blir hopträngd, detta då han velat få utrymme för en viss del af originalet. I medeltal får n:o 3 på en sida med 31 rader, där han skrifer med sin vanliga stil, rum för lika mycket, som i Ungers upplaga upptager omkr. 40 rader eller på 16 sidor omkring 640 rader. Då nu kap. 1—21 upptaga 666 rader, finna vi, att n:o 3 kan hafva skrivit dessa kapitel på *ett lägg* ¹⁾. Därpå har alltså icke

¹⁾ Beräkningen är efter Ungers upplaga, emedan den gjordes, innan Bertelsens utkom, och i den senare de från AB intagna styckena äro tryckta med finare stil. Efter denna är ock i det följande sagan i regeln citerad. Talen IIII och V i slutet af 3:de och 4:de bevarade läggen kunna enligt denna mening betyda antingen, att dessa lägg äro de 4:de och 5:te från början (= Ungers åsikt) eller ock att skrivarne 1 och 2, som skriva i kontinuitet, velat antyda, att det lägg, som följer efter det med IIII å sista sidan betecknade lägget, är det 4:de af de af dem skrifna och det därefter följande det 5:te (= Gödels åsikt). Den senare synes mig vara den sannolikaste, enär siffrorna stå i slutet af lägget och n:o 1 enligt min mening har börjat sitt arbete med det nu bevarade första lägget.

Att n:o 3 skrivit början motsäges icke af den omständigheten, att han skrifer i kontinuitet med n:o 2, utan saken kan med lätthet förklaras så, att n:o 3 skref början (första lägget), samtidigt med att n:o 1 och 2 skrefvo den åt dem lämnade afdelningen af sagan (läggen 2 och följ.), sedan n:o 3 slutat med sin del, har han först inskjutit hvad som n:o 2 uteslutit, och sedan fortsatt n:o 2:s arbete.

funnits plats för prologen. Man har med skäl antagit, att n:o 3 är hufvudredaktören; det är väl då naturligt, att han påbörjat arbetet och öfverlämnat vissa delar åt andra. Rätteligen borde alltså enligt min mening en omnumrering af skrifvarne införas, så att n:o 3 blir n:o 1 o. s. v.

Handskriften cod. holm. 4 fol. gifver således intet stöd för antagandet, att prologen är ursprunglig. Frågan blir då, huruvida man af inre grunder kan komma till en lösning af frågan. Äro dess innehåll och stil sådana, att den kan vara författad af samma man som den egentliga sagan? Jag tror det icke och vill nu framlägga mina skäl för denna min mening.

Svaret på denna fråga måste sättas i samband med en annan af ännu större betydelse: i hvad mån är den nu bevarade sagan original eller bearbetning?

Sagens författare nämner själf på flera ställen de källor, som han användt. Jag vill anföra uppgifterna därom i den ordning, hvori de förekomma. Kap. 286 (180)¹⁾. I beskrifningen på þettleifs vapen heter det: a hans vapnum er markað þat er *þyðeskir menn* kalla alpandyr. en væringjar fil.

Kap. 290 (184). Sedan Gunnars och Högnes silfverbelagda sköld och harnesk beskrifvits och det särskildt framhållits, att de, om de buros i solsken, blänkte så, att ingen kunde se på dem, samt att detta var en förståndig list, tillägges: þat er nu aftekit i *sægum þyðeskra manna* at ængi skal bera aholm silfrlagðan skiollð eða buklara.

Kap. 293 (187). Om Hildebrand berättas: Han kunde det hugg med svärdet, som ingen kunde undvika, och oftast får han seger med ett hugg, "oc við þat sama er hans getið hvar sem *hans namn er ritað eða fra honum sagt*" (d. v. s.

¹⁾ Första siffran betecknar här och öfverallt Bertelsens kapitelindelning; den andra Ungers.

skriftliga och muntliga berättelser om honom överensstämma i denna sak).

Kap. 337 (258). Om Iron jarls hundar säger författaren: þat er mællt i *sogum* at æigi mun getit vera betri veiði hundá en han atti. xij. voru enir bæztu hundar þeir er allir eru nefndir i *þyðeskum kveðum*.

Kap. 370 (320). Om Erp, Ortvin och Þether heter det: Sua er sagt i *fornum sogom* at engi maðr hafi sett. iij. konungs sono með mæiri kurtæisi buna o. s. v. Stycket förekommer i sagan om Sifkas hämnd.

Kap. 394 (352). Hertnids maka Ostacia var trollkunnig och kunde förmå lejon, björnar och drakar att lyda henne och egga dem mot sina fiender. I fortsättningen heter det: Sua sægir i *kvæðom þyðærskom* at hænnar hær væri líkr fiandom sialfom.

Kap. 395 (355). Angående konung Hertnids sista år heter det: Hertnið konungr — — — styrir sínv ríki villcína lande sua sem hœyrer enn *isagv hans* oc hann vinn morg storvirke meðan hann er konungr i villcína lande oc af hanvm er *allmikil saga*. *Þo at þes uerðe nu eigi her getet i þessare frasogn*.

Kap. 412 (389). Sedan Rodengeir under niflungarnes sista strid stupat, bereder sig þiðrek till strid med dessa. Därpå heter det i fortsättningen: Nu gengr þiðreccr ovan a strœtit, oc sua er sagt i *þyðeskum kveðum*. at þar var blauðum manne ei vert. er saman komo ivig þiðreccr oc niflungar. oc sua víða hœyrer um borgena huersu eckisax syngur i hialmum niflunga.

Kap. 413 (393). Om niflungakampen heter det: sva segia *þyðeskír menn* at engi orrosta hevur verit frœgri i *fornsogum* hellur enn þessi.

Kap. 413 (394). Här anföras källorna till den egentliga niflungasagan: her ma nu hœyra *frasnogn þyðærskra manna* huærso farit hafa þæssi tíðinde *þæira nockorra er*

fæddir hafa værit i susat. þar er þæssir atburdir hafa orðit — — — þeir menn hafa oss oc sagt ifra þesso er fæddir hafa værit i brimum eða mænstr borg oc engi þeira vissi dæili a aðrom oc sagðu allir a æina leið fra. oc er þat mæst epter þui sem sægia fornkvæði i þyðærskri tungu er gort hafa storir menn um þau stortíðinde er i þesso landi hafa orðit.

Kap. 421 (415). I berättelsen om Hildebrands död förekommer följande (enl. AB): i allri þessi sögu þa er einnghi madur iafn miøgh lofadur sem Hildibrandur — — seigia *þyðversker menn* ath hann hefdi halft annat hundrad wetra þa er hann andaðist. enn *þyðersk kvæde* seigia ath hann hefdi. cc. wetra.

Kap. 435 (433). Om striden mellan resen Aspilian och Heime heter det (enl. AB): suo seigia *þyðersk kvædi* ath suo mikid leysti hann af hans lære ath ei munde einn hestur draga meira.

Kap. 444 (438). Sedan om þiðreks död lämnats den uppgiften, att han bortförts på en svart häst men räddats, därigenom att han anropade Gud och den heliga Maria, tillägges: suo seigia *þyðversker menn* ath witrast hafe i dravmum ath þiðrek kongur hafi notid af Gudi oc Sancte Mariu ath hann minntist þeirra nafns wid bana sinn.

De källor, som den norske författaren åberopar, äro alltså af tre slag: *tyska sagor, tyska kväden* och *tyska mäns muntliga berättelser*. Att författaren i stor utsträckning har använt muntliga källor, är uppenbart. Det nämnes uttryckligen på fem skilda ställen i sådana ordalag, att något tvifvel om meningen icke kan finnas: *þyðerskir menn kalla* (kap. 286), *svá segia þyðeskir menn* (kap. 413, 421, 444), *frasogn þyðærskra manna* — — er fæddir hafa værit i *brimum eða mænstr borg oc engi þeira vissi dæili a aðrom oc sagðu allir a æina leið fra*. Det sistnämnda stället är särdeles upplysande. Författaren talar om "oss", hvaraf synes,

att de norska åhörarne till de muntliga berättelserna varit flere, och att alla de tyska männen, som voro från Bremen och Münster, berättade på samma sätt. Den sista uppgiften gäller visserligen närmast en episod, niflungakampen, men kan med så mycket större skäl tillämpas på hela sagan, som äfven för andra delar tyska mäns berättelser åberopas. Hvad de två öfriga källorna beträffar, så nämnas de på sådant sätt, att man måste draga den slutsatsen, att den norske sagoförfattaren själf läst dem: er nu aftekit i *sogum þyðeskra manna* (kap. 290), Iron jarls hundar eru nefndir i *þyðeskum kveðum* (kap. 337), er sagt i *fjörnum sogom* (kap. 370), *sua sægir i kvæðom þgðærskom* o. d. (kap. 394, 412, 421). På några ställen nämnas muntliga och skriftliga källor vid sidan af hvarandra, nämligen i berättelserna om Hildebrand: við þat sama er hans getið hvar sem hans namn er ritað eða fra honum sagt (kap. 293), om niflungakampen: *frasnogn þyðærskra manna* och *fornkvæði i þyðæskri tungu* (kap. 413), om Hildebrands död: *seigia þyðversker menn* — — — enn *þyðersk kvæde seigia* (kap. 4:21: de förra uppgifva hans ålder till 150 år, de senare till 200). Intressant är en uppgift i berättelsen om konung Hertnits sista år. Författaren säger, att om honom finnes en särskild saga, och att denna är "allmikil", men tillägger, att denna vidkommer ej denna berättelse (þo þes uerðe nu eigi her getit i þessare frasogn).

Sagan om Hertnið är ej den enda, som fått lämna stoff till þidreks saga. Andra sådana äro: sagorna om Grim och Hild, om Ekka och Fasöld, om Sigurd, om Niflungarne, om Herburt, om Valtari, om Sifkas hämnd, om konung Hertnit i Bergara. En del af dessa finnas ännu i behåll.

De källor, som användts, hafva, så godt sig göra lät, sammanfattats till ett enhetligt verk af den norske författaren. Någon översättning är således þidreks saga icke.

Anledningen till att källorna anförts, har naturligtvis

varit, att författaren velat tala om, hvarifrån han fått sina uppgifter och sålunda göra sagan så mycket trovärdigare.

Helt annorlunda ställer sig saken för prologens författare. I början af densamma har han följande uppgift: þesse sagha er ein af þeim stærstum søghum er gerfuar hafa verit i þyverskri tunnghu er sagt er fra þidreki kongi og hans köppum Sigurdi Fabnis bana og Niflungum Villtina monnum og morghum audrum kóngum og köppumm er koma vid þessa søghu. För prologens författare står det alltså alldeles klart, att sagan som ett helt betraktad har tillkommit på tyska; för honom blir den norska sagan endast en öfversättning. Denna mening kan ju alls icke förlikas med de i sagan på olika ställen lämnade uppgifterna om muntliga berättelser, särskilda sagor och kväden som källor för skilda delar. Hade författaren ansett sig böra förse verket med ett företal, så hade han säkerligen däri ej meddelat annat än hvad som stämde öfverens med de inuti sagan på olika ställen lämnade uppgifterna. Att en annan person förbisåg dessa och därigenom kunde komma till en annan uppfattning är ju ganska förklarligt. Men detta är ej det enda stället i prologen, som strider mot sagans egna uppgifter. Längre fram säger prologförfattaren, att sagan tillkommit (hefer gier verit), då Konstantin den store var död (j þann tijma er Constantinus kongur hinn mikli var andadur). Det är väl orimligt, att en författare, som samvetsgrant uppgifvit, hvarifrån han hämtat stoffet till sin saga, i en prolog frånsäger sig all annan författarära utom öfversättningsarbetet och förlägger sagans tillkomst ettusen år tillbaka i tiden. Visserligen har prologens författare äfven en annan uppgift, nämligen att sagan är sammansatt efter "søgn pydskra manna", således densamma, som förekommer i själfva sagan. Men om vi sätta detta i samband med det följande, finna vi, att det innehåller ungefär detsamma, som står att läsa i kap. 413 (prolog.: þesse sagha er sammansett

epter søgn pyðskra manna — — — og þo ath þer taker einn mann vr hverre borg vmm allt Saxlandd þa munu þessa søghu aller a eina leid seigia enn þui vallda þeirra hin fornu kuæde, kap. 413: her ma nu hæyra frasogn pyðærskra manna — — — þæira nockorra er fæddir hafa værit i susat — — — i brimum eða mænstr borg oc engi þæira vissi dæili a aðrom oc sagðu allir a æina læið fra. oc er þat mæst epter þui sem sægia fornkvæði i pyðærskri tungu). Att prologen härvid stöder sig på kap. 413 är tydligt, men skillnaden är den, att kap. 413 endast afser en episod, niflungakampen, prologen däremot hela sagan, och för öfrigt strider uppgiften alldeles mot hvad som anföres i början, nämligen att sagan i sin helhet ursprungligen är skrifven på tyska, och att den tillkommit på Konstantins tid. Prologens författare har upptagit stället med åtskilliga ändringar ur sagan, men har förbisett, att han förut har en annan uppgift om sagans tillkomst ¹⁾.

I prologen nämnes, att sagan börjar i "Pul" (Apulij B sv. öfvers. appolij). Detta är riktigt, ty de första händelserna — historien om konung Samson — förläggas i sagan till Syditalien. Men litet längre fram säges, att först nämnas de höfdingar, efter hvilka folket blifvit uppkalladt. Detta är ej riktigt, ty det afser konung Vilkinus och Vilkinaland, men hans historia börjar först med kap. 34 (22).

Ibland de män, som i prologen uppräknas såsom förekommande i þiðr. saga, förekommer Sigurd Fafnesbane. Att sagans författare kände den äldre nordiska sagan om denne, framgår af kap. 271 (166), där episoden om hans sammanträffande med en "linnormr" och dennes död genom Sigurds svärd i nära öfverensstämmelse med eddasångerna anföres, och af kap. 291 (185), där anledningen till att Sigurd hade

¹⁾ Bertelsen, Om þiðreks sagas oprindelse, Kbvñ 1902, s. 193, anser detta ställe vara ett bevis för prologens äkthet. För mig är det ett bevis för motsatsen, emedan det står i strid mot hvad dess författare förut påstått.

en drake på sina vapen säges vara, att han dödat den drake, som "væringiar kalla *faðmi*"¹⁾). Men ingenstädes i perg.-hs. kallas han *Fafnesbane*, utan han har det stående epitetet *sven* (*Sigurd Sven*). Det är blott i prologen (samt i öfverskriften till kap. 262 af isl. hs. A), som tillnamnet *Fafnesbane* förekommer.

Namnet *Valland* uppräknas bland de länder, i hvilka händelserna tilldrogo sig. I själfva sagan förekommer det icke. Man kan ej heller se, hvilket land han menar: "Frakland" (Frankrike) nämnes strax förut. Att räkna Svava och Ungaria bland de länder, där händelserna timat, är ej fullt riktigt. Prologens författare har sett namnen i kap. 21 (12), men där säges blott, att *Elsung jarl* fick hjälp från sistnämnda länder. Å sid. 3 (*Bertelsen*) anföres en vers af *Hallfred*, där skalden säger, att *Nordlanden* ödelades genom *Olof Tryggvasons* död, och versen tillämpas på *Þiðrek* och hans kämpar. Denna efterbildning af den isländska sagostilen är alldeles främmande för förf. till *Þiðreks saga*. I hela sitt vidlyftiga verk anför han icke en enda vers af någon nordisk skald.

Själfva prologens *form* talar emot, att den har samma författare som sagan. Dess upphofsman är ingen stilist, hvilket man måste säga, att sagans förf. är. Den förre upprepar ofta samma eller likartade uttryck på korta mellanrum, t. ex. *saga þessi* hefzt ut a *Pul*, *þessi saga* er *samansett*, *sagan* er a þa *leið samansett*, *þessi saga* hefir ger verit; *sumt hafa þeir fært i kuæde sin* er *þeir skemmta rikum monnum*. *morg eru þau kuæde kvedinn nu* er *fyrer longu voru ort epter þessare søghu*. — *þesse sagha* er *samansett epter søgn Þyðskra manna*, *enn sumt af þeirra*

¹⁾ *Sigurd Sven* nämnes här bland de till *Þiðreks* gästabud inbjudna hjältarne, men *Sigurd* var ej med bland dessa. Därför och äfven af andra skäl är det troligt, att hela hjältebeskrifningen är interpolerad eller kommit att intagas på orätt plats. Mera härom i det följande.

kuædum er skemta skal rikumm monnum og forort voro þegar epter tíþindum sem seiger j þessare søghu (sid. 2). Det senare är i det mesta en omskrifning af det förra.

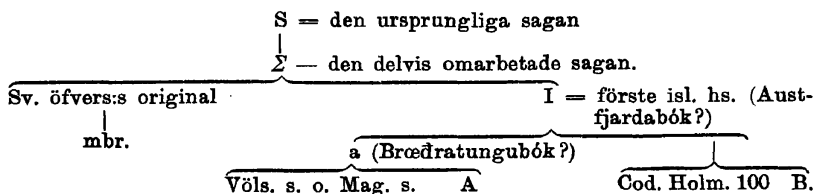
Mycket ofta uttrycker sig prologens författare dunkelt; han skrifer så invecklade perioder, att man ej riktigt kan förstå hvad han menar; de konstruktioner och det ordförråd, som han använder, öfverensstämma ej med dem, som förekomma i sagan.

Slutligen må tilläggas, att prologen saknas i svenska öfversättningen. Därvid fäster jag mindre vikt. Äfven om den stått i dess original, så låg det nära att utesluta den, då dess innehåll var af så ringa värde. Men troligast är, att den saknats äfven i detta.

II.

Sagens komposition.

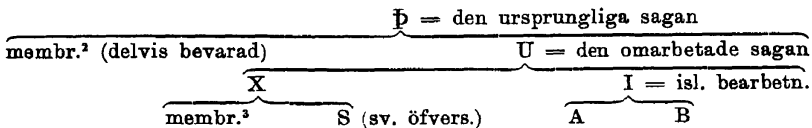
I Studier öfver Þidr. saga, Ups. 1880, s. 26, har jag för handskrifternas inbördes ställning till hvarandra uppställt följande stamträd:

Mot detta stamträd hafva anmärkningar framställtts af några forskare, hvilka kunna benämnas den nya skolan, representerad hufvudsakligen af R. C. Boer och H. Bertelsen. Dessa se i de nu bevarade handskrifterna rester af flere bearbetningar, som af afskrifvarne blifvit sammanförda till en handskrift, men då det gäller att bestämma, hvad som är original, och hvad som är bearbetning, då är enigheten slut.

Boer har framställt sin mening i Arkiv N. F. III, s.

205—243 och Zeitskr. f. deutsche Phil. Bd 25, s. 433 och preciserat den på följande sätt: ”Den af en norrman skrifna þS är bevarad i en kortare ursprunglig affattning och i en vidlyftig omarbetning. Den kortare redaktionen är blott delvis och i en enda hs. bevarad, den längre däremot ganska fullständigt och i flere handskrifter, af hvilka ingen är omarbetningens original. Den enda membranen (nr 4 fol. i Kungl. Bibl. i Stockholm), är en blandhandskrift (Mischhandschrift), enär den återgifver dels den kortare affattningen, dels den längre omarbetningen. Detta har sin förklaring däri, att handskriften skrifvits under ledning af två redaktörer, som användt afvikande original. Den första delen af handskriften, efter sin redaktör kallad membr.², upphör redan med kap. 152; skrifvaren af membr.³ har nämligen inskjutit flere blad i sin föregångares arbete”. Samma ståndpunkt intager Boer fortfarande. Hans stamträd blir därför:

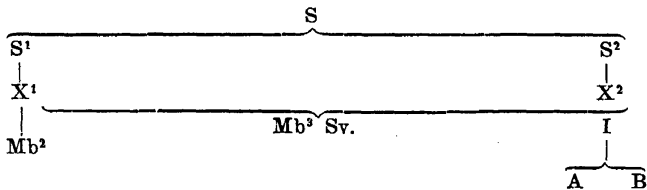

Det anmärkningsvärda är, att Boer anser mbr. vara en komposition af två redaktioner och Svenska Didrikskrönikan vara öfversatt efter den omarbetade sagan (U).

Bertelsen har framställt sin mening i sin gradualafhandling, Om Didrik af Berns Sagas oprindelige skikkelse etc., Köbenhavn 1902, och i Inledningen till den nya upplagan af sagan. Han anser, att den ursprungliga sagan (S) föreligger i dels en förkortad redaktion (S¹), dels en utvidgad (S²). Efter S¹ började en skrifvare att afskrifva sagan men inskränkte sig till första delen (kap. 151, 170, 171, 189—196). Af denna handskrift, X¹, blef tagen en afskrift, mbr.², som alltså liksom X¹ blott omfattade första delen af sagan. Sedan åtog sig en annan att fullborda afskriften af X men använde därvid ett annat original än skrifvaren af X¹, näm-

ligen S^2 . Från den så fullbordade handskriften, $X^1 + X^2$, härstammar en handskrift I, hvarifrån de isl. hss. A och B härleda sig. $X^1 + X^2$ användes vidare för att suppleras den halfördiga hs. mbr.² med mbr.³, och äntligen härstammar från $X^1 + X^2$ den svenska öfversättningen och genom I (se nedan) isl. A och B (Bertelsen, Gradualafh., s. 180 och uppl. s. LII f.).

Bertelsen får alltså följande stamträd

Vare sig man betraktar Boers eller Bertelsens hypotes, så blir frågan om sagan komposition synnerligen komplicerad. Därigenom tvingas man ock att antaga, att flere handskrifter funnits, som innehållit olika redaktioner, original, förkortade och utvidgade bearbetningar.

Hvad har nu framtvingit dessa åsikter? Tydlig är det den omständigheten, att i den nuvarande mbr. af skrifvaren n:o 3 inskjutits 10 blad, innehållande delar af sagan, som ej finnas i den af skrifvaren n:o (1 och) 2 gjorda afskriften. Den äldre skolan antog, att n:o 2 öfverhoppat dessa blad, och att de därför inskjutits på dem ursprungliga platsen af n:o 3. Boer däremot menar, att n:o 2 följt en ursprunglig redaktion, som saknat denna del af sagan, n:o 3 en bearbetning, hvars många tillsatser bland annat utgjort innehållet i dessa blad. Ett stöd och, som det synes, det förnämsta, för denna mening finner Boer däri, att SAB på ej så få ställen i den del af sagan, som medgifver en jämförelse, kap. 80—151, 189—196, ha sämre läsarter, som icke finnas i mbr.², och således måste härleda sig från bearbetningen (U). Bertelsen har sökt reducera dessa ställen

till tillfälliga öfverensstämmelser, men har, synes mig, ej nog kraftigt häfdat sin afvikande mening och har därför ej lyckats öfvertyga Boer (se Zeitschr. f. d. Phil. Bd 37, s. 130). Jag anser mig därför böra återupptaga dessa ställen till granskning ¹⁾).

1. Kap. 91. Sv. kap. 92. Det är här fråga om kampen mellan Vidga och þidrek. Innan den börjar, bjuder Heime þidrek en skål med vin, hvilken denne mottager och tömmer. Sedan bjuder Hildebrand Vidga också en skål med vin. Vidga beder honom räcka den åt þidrek och bedja denne att först *dricka honom till (drecka til min)*. Hildebrand räcker skålen åt þidrek, men denne är så vred, att han icke ville *mottaga* den (*viðr taca*). Så i mbr.; AB hafva *drekka til hans*, i st. f. *viðrtaka*. I Sv. står endast *dricka* (ej *dricka till*). Strax förut har Sv. också med ordet *dricka* återgifvit mbr. *drekka til*. Dess öfversättare har alltså förbisett, hvad som låg i uttrycket *dricka till*. Jag drager dock icke häraf den slutsatsen, att han gjort på samma sätt på det senare stället eller återgifvit *drekka til* (AB) med *dricka*, utan han har enligt mitt förmenande handlat, som han på mångfaldiga andra ställen gjort, hvilket jag sedan får tillfälle att påpeka, nämligen att i det följande använda samma uttryck, som han nyss förut användt. Då han kom till ordet *viðrtaka* återgaf han äfven det med *dricka*. Och vidare: Är det så säkert, att *viðrtaka* är bättre läsart? Boer motiverar sin åsikt med att påpeka, att þidrek var så ond, att han icke ville hafva något att skaffa med vare sig Hildebrand eller Vidga och därför ej ville *mottaga* skålen. Detta är riktigt, hvad angår Vidga, men ingestädes står, att han var ond på Hildebrand. Denne söker blidka þidrek i hans vrede mot Vidga, och þidrek håller till godo med hans för-

¹⁾ Dessa "Nya Studier" påbörjades redan 1900, men blefvo af åtskilliga anledningar afbrutna. Redan då hade jag i denna punkt kommit till samma uppfattning som Bertelsen.

maningar. Det fanns således intet skäl för þidrek att vägra mottaga skålen af Hildebrands hand, men däremot kunde han ej dricka Viðga till. Därför anser jag, att det varit lika motiveradt, om i mbr. här ursprungligen stått *drekka til*.

2. Kap. 97; sv. kap. 97. Då þidrek mötte Ekka, uppgaf han sig heta Heime. Därpå svarar Ekka: *þin ravdd væri vænni til at þu værir þidricr sialfr svnr þetmars konongs*. I AB står *til þess likare* och i Sv. *likare* i st. f. *vænni til*. Boer anser, att *likare til* är vanligare i isl., och att det därför satts i stället för det ovanligare *vænni til*. Men detta kan vara omtvistligt. Fritzner anför exempel på både *vænni til* och *likligr til* men intet på *likr til* i betydelsen af: sådan att man däraf kan vänta sig något. Och hvad Sv. beträffar, så kunde en öfversättare på 1400-talet näppeligen öfversätta *vænni til* med annat än *likare til*. Dessutom har Sv. här en annan konstruktion: *thin røst ær likare didrik* (= Didriks röst), och här kunde icke stå *vænni*, ty det har en annan betydelse (*älskligare* el. d.).

3. Kap. 99—100, Sv. kap. 99—100. Detta ställe har behandlats mera utförligt af Bertelsen (Gradualafh. s. 183), och jag kunde nöja mig med att hänvisa till honom, om ej Boer särskildt bemött hvad Bertelsen haft att anföra angående detta ställe (Z. f. d. d. Phil. Bd 37, s. 130, not. 4).

I kap. 96 berättas, huru konung Drusian dött och efterlämnat sin drottning och 9 döttrar. Dessa omnämnas i hss. på olika sätt:

Mbr. ²	AB	Sv.
Kap. 98: 1: Niv konongs døtr oc þeirra moðir	=	Kap. 97: 23: IX konungs døtter oc theris moder
Kap. 99: 8: IX drottninga oc þeirra moðor	IX kongs døtra og (<i>drottningar</i> till. B) þeirra modur	Kap. 99: 7: IX konunga døtter oc thera moder
Kap. 99: 12: IX. drottninga	A = B: IX konungs døtra	Kap. 99: 12: IX konunga døter

Mbr. ²	AB	Sv.
Kap. 100: 13: drottningom	A: IX drottningum B: IX konngz dætrum og drottningu	Kap. 100: 24: konungabarnen
Kap. 100: 15: .IX. ivncfrom oc þeirra moðor	A: þessum .IX drottningum B: þessu godu drottningum	Kap. 100: 26: IX konunga dötter eller thera moder

B:s redaktion, kap. 99: 12 och 100: 13, måste lämnas ur räkningen, ty på båda ställena öfverensstämmer A med mbr² (*drottningar*), och man vill väl icke antaga en kombination BS > Mbr² A. Det sista kan också utelämnas, ty mbr² *ivncfrom* kan ej vara den ursprungliga läsarten. Det återstår alltså endast ett ställe, kap. 99: 8, mbr²: *drottninga oc þeirra moðor*, AB: *kongsdœtra og þeirra modur*, Sv.: *konunga dötter oc thera moder*. Nu medgiver Boer (Z. f. d. Phil. 37, s. 130), att "99: 8 konongs dœtr aus c. 98 stammt", hvarmed han väl menar, att AB, d. v. s. bearbetningen, här låtit påverka sig af det uttryck, som användts förut. Hvarför kan icke detsamma sägas om Sv., hvarest i kap. 97: 23, som motsvarar mbr² kap. 98: 1, liksom öfverallt sedan står *IX konunga dötter oc theris moder?* Sv. brukar, såsom redan är nämnt, använda uttryck som förekommit förut, och hvarföre skulle han här afvika från detta bruk? Därtill fanns så mycket mindre skäl, som ordet *drottning* i betydelsen af *konungadötter* förmodligen var för honom okänt¹⁾.

4. Kap. 104; Sv. kap. 105. I mbr² förekommer *Rimslo* såsom namn på en skog. A har *Runtslu*, S *rwnslo*. Om Holthausen har rätt, att därmed afses *Reimsloherwald* i Hannover, så har mbr² en ursprungligare läsart. Men jag instämmer med Bertelsen (s. 184) däri, ett felläsning *im* och

¹⁾ Boer anför själf ett ex. på Sv:s ofvannämnda benägenhet. Mbr. kap. 231 har på de tre första ställena *Sintram* i st. f. det rätta *Tristam* (*Tristram*), genom förväxling med *Sintram af Fenidi*. Sv. kap. 218 har också *Sintram* ej blott i början utan äfven i kapitlets fortsättning, där mbr. har det rätta. Först i kapitlets slut förekommer äfven i Sv. den riktiga formen.

un är så ytterst vanlig, att två afskrifvare, oberoende af hvarandra, kunna hafva begått detta fel. Dessutom saknas ordet i B.

5. Kap. 116; Sv. kap. 117. Då under Biturulfs och Þettleifs kamp med Ingram och hans män Heime erhöi ett kraftigt hugg af Þettleif, kastade han sig upp på sin häst och red sin väg. Han färdades öfver en å, i hvilken fanns en kvarn, som var i gång. Då kvarnhjulen läto "slag, slag" och "drep, drep", tyckte han, att Biturulf for efter honom och sade till sin sin son "hugg, hugg" och "drep". Denna anekdot anser Boer med rätta vara ursprunglig, och att den blifvit utesluten i SAB:s original. Boers medgifvande, att gemensamma "minusstelle" kunna förklaras annorlunda, borde han hafva tillämpat äfven här, ty hade han närmare granskat stället, hade han funnit, att icke alldeles detsamma uteslutits, hvilket framgår af följande parallell:

Mr. ²	AB	Sv.
ecki iarn var iam-drottinholtt sem spori. hann gaf hanom lif þann dag. sem margvm aðrom hevir han gevit.	ecki iarn er iafn-drottinholtt wr afli borit sem sporinn, hann gaf hanom þa lif og morgumm odrum aður og siþann.	enchte iarn war swa hwsbonde hwld som sporan. ty han ræddade hans liiff then dag
En þa er Heimir com ar a noccorre. þa liop hestr hans Rispa sva mikit. at hann fleygði ivir ana sem kolvi skyti. Sva er sagt at mylna var i anni. oc geck mylnan. En Heimi heyrðiz sva til. sem mylnvhiolen leti sva. slag slag oc drep drep. Sva þetti Heimi sem eftir hanom færi hinn gamli Bitrvlfr oc mælti við sva sinn þetleif. hogg hogg oc drep.		<i>æ till hwaria a heim tilkom tha war hans hæst rispa. sa snart ther ouer. som kolff i skut.</i>

Mr. ²	AB	Sv.
Heimir riðr nv vn- dan bæði dag oc natt. oc lettir eigi fyrr en hann com heim i Bern.	Nu ridur Heimir dagh og nátt og ei liettir hann fyrr af enn hann kiemur i Bern.	oc torde æy bida før æn han kom till Bern.

Sv. har således i sitt original haft berättelsen om, att Heime red öfver en å, och tagit med början men uteslutit anekdoten om kvarnen samt därför ändrat om uttrycket till: *æ till hwaria a heim tilkom* o. s. v. AB:s original synes hafva helt och hållet saknat episoden både om flykten öfver en å och om kvarnen.

6. Kap. 118, Sv. kap. 119. Elefanten kallas här i mbr. *alpandir*, men i SAB *fill*. Här gäller hvad som förut är sagdt om Sv:s obenägenhet att växla uttryck. Ordet *fill* är det enda, som användes i Sv., ehuru mbr. och AB hafva andra; t. ex. Sv. kap. 105: 5: *fill*, mbr. kap. 104 och A: *elevans*, B: *elefantr*; Sv. kap. 119: 6: *fill*, mbr. *alpanndir*, AB: *fil*; Sv. kap. 170: 10: *fill*, mbr. kap. 180 och AB: *alpandyr en Væringiar fil*; Sv. kap. 170: 11 och 185: 20: *fill*, mbr. kap. 180 och 200 samt AB *fil*; Sv. kap. 375: 3: *fill*, mbr. kap. 432 och AB: *Aspandil* (B. *Alpandil*) *er menn kalla fil*. Under sådana förhållanden var det naturligt, att Sv. äfven i kap. 119 använde ordet *fil*, äfven om originalet hade *alpandir*.

7. 8. Kap. 137, Sv. kap. 135. Mr.: Nv *fara* Vilcinamenn osigr — — — Osatrix konongr lætr *koma* Vidga i dyflizu; AB: Nu *fa* Vilcinamann osigr — — — Osatrix konongr lætr *kasta* Vidga i dyflizu; Sv. tha *fik* Osatrix konong osiger — — — Osatrix konong lot *kasta* wideke i tornet. Orden *fara* och *koma* anser Boer för mer klassiska och därför nrsprungligare. Hvad *fara úsigr* beträffar, så förekommer det visserligen i isl. vid sidan af *fá úsigr* (se Fritznors Ordbog), men hvilket är ursprungligare, torde ej så lätt kunna afgöras. Måhända har äfven i mbr:s original

stått *fa usigr*, men afskrifvaren har fäst sin blick på ordet *fara*, som stod i följande rad midt under (*fara* hvarir tvegiv o. s. v.) och därför kommit att skriva *fara*. Säkert är, att Sv. ej kunde använda något annat uttryck, ty *fara osiger* är okänt i medeltidssvenskan. Detsamma gäller om *koma* i dyflizu vid sidan af *kasta* i dyflizu. Det äkta fornsvenska uttrycket är *kasta i tornet*, och detta användes därför af Sv. öfversättaren både här och annorstädes, t. ex. Sv. kap. 27: 9 (mbr. *kasta i dyflizu*).

9. Kap. 195; Sv. kap. 181. Här redogöres för striden mellan Viðga och Ætgeir. I mbr. heter det: *Nv tegr risinn oc skytr at Viðga. En Viðga leypr i mot hanom. oc flygr atgeirrinn ivir hann oc sva i iorðina at ecki stodð vpp af.* AB tillägga: *ok misti risinn Viðga i þessu sinni.* Sv. uttrycker sig helt kort: *tha sköt resen et spiwit till wideke oc rakade hanum ekki.* Uttrycket i AB synes vara öfverflödigt och tillagdt, men Sv. uttrycket *rakade hanom ekki* behöfver ej nödvändigt anses som öfversättning af *misti risinn*, ty några rader förut motsvaras mbr:s (och AB:s) *þa skyz hann (Viðga) vndan en risinn lysti i iorðina* af Sv. (kap. 181: 21): *hann (wideke) vntsprang oc [stangen] rakade hanum ekki.* Enligt sin vana använder Sv. öfversättaren här samma uttryck som nyss förut.

De nio ställena, vid hvilka Boer fäster så stor vikt, äro alltså enligt min mening alldeles betydelselösa. Sedda i det sammanhang, i hvilket de stå, och med aktgifvande på språkbruket vid tiden för sv. öfversättningen, förlora de sitt värde som bevismedel för en gruppering mbr.² > SAB. Boers öfriga stöd för sin mening får jag i det följande tillfälle att beröra.

Bertelsens ännu mer invecklade handskriftsteori synes mig hvila på lika lösa grunder. Han hänvisar till en mängd ställen, där enligt hans mening öfverensstämmelse finnes mellan Sv. Mbr.³ AB emot Mbr.² (s. 179), men han med-

delar icke, hvad som han funnit vara bevisande. Jag har genomgått dessa hänvisningar men har ej kunnat finna annat, än att likheten antingen är rent tillfällig, eller att skrifvaren af mbr.² kan hafva ändrat uttrycket.

Till det förra slaget hör t. ex. det först anförda: mbr.²: *i iarn sættir*, mbr.³ AB: *kastað i dyflizu* (B: *myrkvastofu*), Sv. *lago i tornit*. Härvid är att märka, att mbr.² två rader efteråt har: *sætta i iarn ok i dyflizu*, och att Sv. har för båda det enda uttrycket: *lago i tornet*.

Till den andra gruppen hör det närmast därefter anförda, mbr.²: *bær Hærtið iarll fram ærendit ok talar langa talu og morg fogr orð ok snioll*; mbr.³ AB: *Nv tekr Hertnit iarll bref oc inzigli Osangtrix konungs oc synir Mílias konungi. En er konungr hævir læsit brefit. oc þat les hann sealfr. oc mællti (mællti hann?) síðan reiðulega*; Sv. *konungen las breffuit oc wort ganzske wreder*. I mbr.³ AB skildras händelsen mycket utförligare än i mbr.² och Sv. I den förra redaktionen framgår Hertnit först muntligen sitt ärende och öfverlämnar skänker till Osantrix, som därefter bestämt afslår frieriet. Först sedan öfverlämnar Hertnit brevet. Om vi se bort från den nyss nämnda likheten i motivet om brevet, öfverensstämmer Sv. mycket nära med mbr.², och att Sv. haft framför sig mbr.³:s vidlyftigare framställning finnes ingen grund att antaga. Skall något afseende fästas vid stället, så synes mig likheten mellan mbr.³ och Sv. böra förklaras så, att mbr.²:s original haft ordet *brefit*, men detta har ändrats till *ærendit*, emedan i fortsättningen blott talas om muntligt framförande af frieriet. Så mycken frihet tog sig nog en afskrifvare. Till denna grupp torde ock böra hänföras kap. 49: 10, mbr.³ AB: *þu ert maðr vitr*; Sv. *tu est en wijsman*; mbr.² 49: 6 annorlunda; jfr dock kap. 50: 3 mbr.²: *erttu vitr maðr*, Sv. *thw æst en wiis man*. Sv. har alltså endast sträfvat efter likformighet i uttrycket.

Ofta kan olikheten mellan mbr.² och Sv. bero på, att

mbr:s skrifvare öfversprungit ett örd; t. ex. mbr.² 40, 9, där namnet på Osatrix dotter, Erka, ej förekommer, hvaremot det finns i mbr.³ AB Sv.; mbr.² 51: 19), där *af trumade* är utelämnadt; Sv. *i gode tro*; mbr.² 56: 2; *i sit riki*; mbr.³ ABS: *susa*.

Därefter anför Bertelsen en del ställen, där AB Mbr.² Sv. stå emot Mbr.³. I hvilket syfte han anför detta, kan jag ej fatta. Att mbr.³ afviker från öfriga redaktioner betyder väl endast, att den eller dess original upptagit nya läsarter.

Hvarken Boer eller Bertelsen hafva alltså på nyssnämnda väg kunnat rubba min i Studier 1880 uttalade mening, att Sv. härstammar från en handskrift, som i det väsentligaste liknat membranen.

Såsom förut är påpekadt, hafva båda kommit till sin uppfattning genom det säregna förhållandet, att skrifvaren n:o 3 har inskjutit 10 blad mellan bladen 49 och 50. Enligt den äldre skolans åsikt, till hviilken jag anslutit mig, och som jag fortfarande anser vara den riktiga, har skrifvaren n:o 2 *uteslutit* dessa 10 blad, enligt den nya skolans mening har n:o 2 följt en ursprungligare redaktion, hvilken icke innehöll de episoder, som finnas i de inskjutna bladen; n:o 3 har däremot följt en bearbetning, där dessa blifvit interpolerade. De stöd, som af dem hämtats från hss., har jag i det föregående visat vara ohållbara. Det kan visserligen förefalla märkligt, att en afskrifvare uteslutit en del af sitt original, men då man besinnar, huru sagan är uppfylld af motsägelser och lider brist på sammanhang — hvilket dock måste blifva en följd af det olikartade stoffet —, så kan man ej undra så mycket, om en kritisk afskrifvare velat afhjälpa dessa brister.

Jag vill nu söka motivera, hvarför jag står fast vid den äldre uppfattningen.

Då n:o 3 insköt de 10 bladen, strök han öfver de 8 sista raderna af det nuvarande 49:de bladets baksida och de 22 första raderna af följande sida. I de tillagda bladen

finnes det öfverstrukna åter upptaget efter kap. 169. Det öfverstrukna utgör jämt 30 rader, hvilket just är radantalet på en normal sida i membranen, och fyller just en sida i mbr.³. Skrifvaren n:o 3 söker, så vidt möjligt, följa originalets sidantal genom att allt efter behof skriva större eller mindre bokstäfver samt färre eller flere rader på sidan. Därför har han ock kunnat få rum för det öfverstrukna på jämt en sida, som det upptagit i originalet. N:o 2 har ej följt samma regel, möjligen äfven beroende på den gjorda uteslutningen, och därför ha de 30 raderna delats på två sidor. Däraf drager jag den slutsatsen, att det är samma handskrift, som båda afskrifvarne följt. Samma sida har af den ene, n:o 2, fördelats på två (8 och 22 rader), af den andre, n:o 3, inrympts på en sida såsom i originalet.

Enligt Boer och Bertelsen skulle först och främst kap. 152—168 (Sigurds födelse och ungdom), 169 (den ena berättelsen om Högnés födelse), 172—188 (hjaltebeskrifningen) tillhöra omarbetningen. Beviset därför vore redan den omständigheten, att de äro skrifna af n:o 3, som enligt deras mening följt en annan hs. än n:o 2. Men härvid skulle inträffa det märkliga, att bearbetaren ej blott omredigerat originalets framställning af Högnés födelse utan ock i sin bearbetning intagit i omedelbar följd därefter den senare. Boer finner detta anmärkningsvärdt, men anser det endast tyda på en *tanklös* omarbetare. För mig vore en sådan en psykologisk gåta. Omarbetare skulle han näppeligen kunna kallas. Äfven hjältebeskrifningen ger anledning till samma reflexioner. Om en omarbetare ansåg, att han borde beskrifva de hjältar, som voro närvarande vid pädreks gästbud, så skulle han väl hafva nämnt endast dessa, men därjämte beskriver han äfven Ecka, Sigurd svein och Sifka, som ej voro med, och avslutar skildringen med några notiser om Hildebrand och Heime, kap. 187, 188, hvilka notiser här ej alls behöfdes. Detta kallar jag ej omarbetning. Huru

jag tänkt, att dessa tillägg, kap. 169 och 172—188, skulle kunna förklaras, skall jag sedermera nämna.

Såsom stöd för antagandet, att Sigurds ungdomshistoria är inskjuten af en omarbetare, har blivit anfördt, att den stör sammanhanget. "Ungdomshistorien om en hjälte, som icke blott icke är Þidreks man, utan också snart skall på den motsatta sidan strida mot honom, kan blott betraktas som en tillsats; den strider mot hvarje logiskt tankesammanhang" (Boer, Arkiv, N. F., s. 214). Dessa Boers ord böra närmare skärskådas. Skulle man icke lika gärna kunna vända på saken och säga så: denna episod har af sagoförfattaren inskjutits här, ehuru den ej alls passar på detta ställe, ty Sigurd var icke Þidreks man o. s. v., och därför har en bearbetare — afskrifvaren n:o 2 — uteslutit den. Den senare slutsatsen synes mig minst lika berättigad som den förra. Nu är det i verkligheten så, att Sigurds ungdomshistoria bildar ett led i Þidreks saga lika väl som allt annat. Författarens plan har varit att omkring Þidreks person gruppera de framstående hjältar, som tillhörde den af honom kända sagovärlden. Detta gick stundom ganska lätt, men ofta hade det sina svårigheter, emedan de tillhörde olika sagokretsar. Det sistnämnda gäller bl. a. Sigurd. Men han blef dock en af de förnämsta gestalterna i Þidreks saga, och därför måste hans historia meddelas från början, liksom t. ex. Vidgas härkomst och ungdomshistoria berättas, endast därför att han blef en af Þidreks män. Det är ej fullt riktigt, att Sigurd icke räknades till Þidreks män. Då Þidrek drog till Bertangaland, hade han bl. a. att utkämpa ett envig med Sigurd (kap. 222), hvilket slutade på samma sätt som flere andra dylika episoder: Þidrek besegrade Sigurd, som gaf upp sina vapen, och Þidrek tog väl emot honom och tycker sig hafva fått till sin man den kraftigaste och tappreste och starkaste kämpe (Þidrekr konungr tecr vel við honum. oc þickiz hava fengit ser til mannz enn hardaste oc

hinn frœknasta oc hinn sterkasta kappa). Därefter rider Þiðrek bort med sina män och *med honom Sigurd sven*, "oc taka hann til felagskapar með ser" (kap. 224). I följande afdelning berättas, huru Sigurd i sällskap med Þiðrek och andra beger sig på friarefärd till Brynhild (kap. 226 ff.)¹⁾.

Om vi se bort ifrån kap. 169—188, hvarom jag senare skall tala, råder enligt min mening ett naturligt sammanhang mellan Sigurds ungdomshistoria (kap. 152—168), Þiðreks tåg till Bertangaland, hvarigenom Sigurd blef en af hans kämpar (kap. 189—224) och Sigurds giftermål (kap. 225—230). Sigurds ungdomshistoria synes mig alltså stå på den plats, där den bör stå och från början stått. Någon bättre plats torde ej kunna utpekas, och att alldeles taga bort den vore att förrycka sammanhanget och fullständigheten.

En annan omständighet, som gör, att jag anser denna episod äkta, är det sätt, hvarpå den föregående episoden, Þiðrek hjälper Attila och Ermenrik, afslutas. Den plan, som författaren följt, har varit att, när ett sagomotiv blifvit fördt till slut, ett kapitel tillfogas, hvori berättas, att de handlande personerna slå sig till ro för en tid. Sedan öfvergår författaren till ett nytt motiv för att vid dess slut handla på samma sätt. Har Þiðrek i ett sådant spelat en mera bemärkt roll, hvilket är det vanliga, så är det en nästan undantagslös regel, att i sista kapitlet omtalas, att han begaf sig hem till sitt rike (Bern, sedan Rom) och där lefde i ro för en tid.

Kap. 20 afslutar Þiðreks ungdomshistoria med hans och Heimes tvekamp. Sedan rider Þiðrek hem till Bern "ok hefir hans nafn mikit aukit sina frægd". Därpå följer Vilkins saga.

Kap. 95 föregås närmast af berättelsen om, huru Vidga

¹⁾ Boer (Z. f. d. Phil. 25 s. 485 ff.) synes vilja hänföra dessa kapitel till omarbetningen. Några tillräckliga skäl därför har han ej kunnat lämna.

Velentsson sökte upp Þidrek, huru de möttes och inlät sig i tvekamp, som i kap. 95 slutar med, att de ingå kamratskap och sedan begiva sig till Bern som goda vänner. Därefter följer historien om Ekka och Fasold.

Kap. 107 avslutar denna episod med att omtala, att Þidrek återvänder till Bern.

Kap. 129 avslutar Þettleif Danskes historia på samma sätt: Þidrek rider tillbaka till Bern i sällskap med Þettleif.

Kap. 224, som avslutar Þidreks tåg till Bertangaland, omnämner, att Þidrek färdas samma väg tillbaka, tills han kom hem till Bern med sina män, och nu kan han sitta i lugn i sitt rike, så länge han vill.

Kap. 230. Efter Sigurds och Gunnars giftermål resa Þidrek och hans män hem till Bern.

Kap. 240. Episoden om Herbut och Hildur avslutas med Þidreks återfärd till Bern.

Kap. 275. Iron jarls saga avslutas på samma sätt: En Þidrekr konungr ferr nu aptr i sitt riki.

Kap. 290. Þidrek stannar för en tid hos konung Attila.

Kap. 422. Sedan Þidrek firat sitt bröllop med Isold, rider han med sina män tillbaka till Rom, "ok hefir nu enn mikit vaxit hans frægd" (jfr kap. 20).

Samma regel har författaren följt vid öfvergången till Sigurds ungdomshistoria och från denna till Þidreks tåg till Bertangaland. Sedan Þidrek bringat hjälp åt Attila och Ermenrik (kap. 132—150), följer som avslutning af denna episod, att Ermenrik och Þidrek rida hvardera hem till sitt rike, Ermenrik till Rom och Þidrek till Bern, "oc liðr nv sva vm rið noccora. at Þidricr konongr er heima oc sitr vm kyrt". Den som läst Þidreks saga i dess helhet och gifvit akt på, huru hvar afdelning avslutas, väntar nu att få läsa om något nytt ämne. Men denna väntan hade blivit sviken, om ej Sigurds ungdomshistoria nu kommit i ordningen. I stället skulle hafva följt en ny bedrift af Þidrek, hans tåg

till Bertangaland med dess inledning, gästabudet. Sigurds ungdomshistoria afslutas med att Sigurd kommer till Bertangaland och göres till Isungs merkesman "oc þyckiz hann nu vel kominn". Den afslutas alltså på liknande sätt som de öfriga episoderna.

Bertelsen lämnar oafgjordt, om den ursprungliga sagan haft någon berättelse om Sigurds ungdom, men han anser, att den i den form, som den har i handskrifterna, icke ursprungligen kan hafva bildat fortsättning af sagans första del, såsom denna föreligger i mbr.² AB 1—151, Sv. 1—147 (anf. arb. s. 78). De skäl, som han anför, synas mig lika litet bevisande. De för honom mest vägande skulle vara, att Mime i kap. 163 (Sv. 155) uppträder, som om det är första gång han nämnes, ehuru han omnämnts redan i kap. 57, och att Isung i Bertangaland omtalas i kap. 168 (Sv. 160), som om han nämnes första gången, ehuru han varit omtalad redan i kap. 134 (Sv. 133). Att dylikt förekommer, finner jag ej alls bevisande. Þiðreks saga är ju sammansatt af flere ursprungligen själfständiga sagor, och det är då så naturligt, att författaren af ett så vidlyftigt arbete icke alltid kom ihåg, att en person, som i en ny episod förekommer, förut varit omnämnd, i synnerhet då det första införandet i sagan af dessa personer, såsom i fråga om Mime och Isung, sker endast i förbigående. Hvad Isung af Bertangaland beträffar, så omtalas han äfven annorstädes på sådant sätt, som om han infördes första gången: t. ex. kap. 190: *Ec kann at segia þer af einv landi þvi er heitir Bertangaland. Þar ræðr firir sa konongr er heitir Isvngr, kap. 245: I landi þvi er heitir Bertangaland var .i. konungr er heitir Artus — — en æptir hans dauða kemr til rikis Bertanga Isungr konungr, kap. 350: I þænna tima ræðr Bertangalande Isungr konungr hinn stærki. På sistnämnda ställe får Isung tillnamnet *den starke*, hvilket han ej förut haft. Andra dylika upprepningar äro: kap. 35 I: Hann søeker til*

borgar þæirar er hæitir vilcínaborg, kap. 38 I: melias konongr flyði til borgar þæirar er vilcínaborg het; kap. 226, där det omnämnas, att Brynhild bodde på Sægard; det samma är sagdt redan i kap. 18. I kap. 349, 350 omnämnas Hertnið, konung i Vilcínaland, såsom han här förekom första gången, och Osantrix kallas hans farbroder. Det är nog samme Hertnit, som i kap. 292 säges efterträda sin fader Osantrix. Kap. 289: Borg þa er heitir Bakalar, jfr kap. 42: Borg æin hæitir Bakalar.

III.

Omarbetning af sagan.

Huru stor del af þiðreks saga varit föremål för omarbetning, torde vara omöjligt att afgöra, då originalhandskriften icke finnes kvar. Endast där den förekommer i dubbla redaktioner, står man på någorlunda fast mark, ehuru äfven beträffande dessa skilda meningar brutits mot hvarandra. Hvad som med säkerhet blifvit omarbetadt, är Vilkina saga, Velents saga och episoden om Högnas börd.

1. *Vilkina saga* (kap. 21—56).

Med I menar jag den i mbr. först stående redaktionen — i Ungers upplaga under texten —, med II den senare, som i mbr. står efter kap. 240, men af Unger upptagits i texten såsom kap. 21—56.

I Nye Studier har Storm sökt visa, att II är ursprungligare och stödjer sitt antagande därpå, att denna redaktion innehåller drag, som bättre öfverensstämman med de tyska källorna. Senare forskare, såsom Boer och Bertelsen, hafva en motsatt mening, nämligen att I är ursprungligare. Äfven i denna redaktion finnas ställen, som stå de tyska källorna närmare (Bertelsen, s. 43 f.). Man vore frestad att söka lösa frågan genom att antaga, att båda utgöra bearbetningar

af samma original, men till ett dylikt antagande finnes icke tillräcklig anledning. För mig är det klart, att den ena är omarbetning af den andra. Den rätta vägen synes mig då vara att jämföra de båda redaktionerna i afseende på stil och komposition, och frågan blir: hvilken visar sig i afseende på stilistisk utarbetning och händelsernas gruppering vara ett försök att förbättra hvad en föregående skrifvit? Bertelsen anser, att I i afseende på kompositionen är bättre, men däri tager han säkerligen fel. Jag tror mig i det följande kunna anföra skäl därför. Äfven i afseende på stilen anser jag I underlägsen. Mycket ofta har jag funnit, att II gjort uttrycket enklare och klarare, aflägsnat onödig vidlyftighet och upprepningar, gjort omflyttningar, hvarigenom kompositionen blifvit bättre. Stundom har han ock, där I varit alltför knapp och därigenom mindre tydlig, utfyllt meningen eller till och med gjort en längre utveckling af en situation. Den roll bearbetaren haft, har varit, i få ord sagdt, att korrigera sin föregångares arbete i rent språkligt afseende. Att han därjämte äfven i afseende på innehållet gjort ändringar, har ofta blifvit anmärkt. Att motsatsen skulle hafva ägt rum, d. v. s. att II varit originalförfattaren, I bearbetaren, anser jag psykologiskt omöjligt. Visserligen är det sant, att I stundom har en bättre text i språkligt afseende, men detta är undantag, regeln är, att II i de allra flesta fall lyckats i sitt korrigeringsarbete. Efter dessa allmänna anmärkningar går jag att anföra några prof på arten af II:s arbete, men för att ej för mycket inkräkta på utrymmet måste jag inskränka mig till anförandet af några kortare fraser. För att fullt öfvertygande visa, att förhållandet är det ofvannämnda, borde de två redaktionerna ställas vid sidan af hvarandra.

Kap. 22. I: Þa er Villicinus konongr hævir radet firir Villcinalande vm riðar saker. Þa oroa-

II: En er Villicinus konungr hævir styrt þessu riki um stund. Þa byr hann her sinn oc riðr með

dezt hugr hans. ok stæmnir ut otal riddara oc annarra hermanna
 ovigum hær oc otal riddara ok ut i Pulinaland.
 annara hærmanna. riðr nu i Pu-
 lærna land.

Med rätta har II uteslutit 'oroaðeðzt hugr hans', emedan uttrycket föreföll ganska intetsägande och samordningen med denna och följande sats utan nytt subjekt (hann) syntaktiskt bristfällig. Vidare förbättrades I: 'hær ok otal riddara ok annara hærmanna' till 'með otal riddara oc annarra hermanna'.

Dessutom bör påpekas, att den omöjliga formen 'Pulærna land' ändrats till 'Pulinaland'.

Kap. 23: 1—4: I: Villeinur konungur á æinn son. sa hættir Nórdian o. s. v. Þetta næmnes í II fyrst senare, eftir Vilcinus sammantræffandæ med hafsjungfrun. Þá er framstillingin vunnit. Þá er á þessum stigi, sem stóð í I, stórt sammanhang. Kap. 22 afslutast með, að Vilcinus fer yfir allt Ryssland og lær kænna landið, tekur skatt og lægger það undir sig. Þessi náttúrulega forsetningin dæraf er kap. 23: 5 ff.: Og nú fýsist hann Villeinur konungur að fara heim í sitt land o. s. v. Þetta har II insett, hvarföre hann flýttade de rader, som omnæmnde Nórdian, till længre fram, eftir Vilcinus æfventyr þá heimresan eller sammantræffandæ med sjöjungfrun og aflandæ af sonen Vaðe. Äfven i skilðringin af næmnda episod kam man lætt finna, að II korrigerat.

Kap. 23: 5 ff. I: gængr konungur upp á land frá skipum sínum æinsamann. ok varð engi hans manna hia hann staddr. næma hann æinn var þærr í skogunum. Ok þá ser hann í skogunum æina konu ok syndigt hann konan æinka fríð. Konungurinn rann hugr til hennar. ok gæk þægat sem hon var frír. En þetta var æigi annur kona

II: konungur sealfr var staddur á landi og farinn í æinn skog. Þetta er átt að hann var æinn samann og ængi hans maðr með honum. Og þá hittir hann æina konu. sú var fœgr og konungi rann hugr til hennar og lægdz með henni. En þetta var æeki æinnur kona en þat sem kallað er sækona. en þat er ædli og sæ sem skrimsl. en þetta er æinnur kona.

en þat sem kallað er sækonor. en þat a æðrli i sio ok synizt a landi sem konor. En villcinus konungr læggr hændr vm hals hænne ok kyssir hana ok kræistir. ok lægsk hann i hia hænne.

Förförðringin ligger däruti, att den trefaldiga upprepningen i I, att konungen var ensam i skogen, inskränkes till två uttryck, att omnämmandet af kvinnans natur af sjöjungfru, som i I skär sönder det öfriga, flyttas af II till slutet, samt att han vid beskrifningen af händelsen nöjer sig med färre ord: rann hugr til hennar oc lægðz með henni (jfr I).

Kap. 25: 4. I: flyia rikit eða fa osigr. II: flygia a brot or sinu riki eða falla með usigri.

I I finnes ingen verklig motsats. För att få en sådan har II ändrat uttrycket.

Kap. 25: 8 ff. I: mæler Hært-nið . . . Villcinus konongr . . . gerðe miskunn viðr mik. en þo braut hann vndir sik vart riki o. s. v. II: Hertnið konungr suarar a þessa lund. Enn riki Villcinus konungr braut undir sec vart riki o. s. v.

II har uteslutit 'gerðe miskunn við mik', emedan författaren tydligen endast velat säga, att V. visserligen farit hårdt fram med H. men låtit honom behålla lifvet, och detta sista säges strax därefter i både I och II: En nu firir þui at ver fængom þa grið ok sætter af hanum. þa skalum ver þer þat vel launa.

Kap. 26: 1. I: Nv er Hært-nið konongr gamall at alldre ok þungfær at stiorna riki. II: Nv er Hertnit konungr ordinn gamall oc þungfær.

II har använt det vanligare uttrycket: *þungfær* utan bestämning (jfr Fritzner).

Kap. 27. I I säges, att Vidolf alltid var fängslad med järnkedjor, utom då han skulle strida, samt att hans bröder

Ætgeir och Avæntrod skulle bära den järnstång, som utgjorde hans vapen. Hvem som ledde honom, nämnes icke. Dessa brister hafva afhjälpts af II, som nämner, att Vidolf leddes vid kedjorna af sina bröder, men själf bar sin järnstång. Vidolfs tillnamn 'mittumstangan' (så i I kap. 27, 34, 136, 144, 193; jfr Kön. Rother 2165: 'mit der stangen', sv.'mz then stangen') har i II fått den mera nordiska formen 'mittumstangi' (jfr Gestumblindi ¹).

Kap. 34. Huru Osantrix samlar en här för att draga mot konung Milias, nämnes i I med några få ord, i II vidlyftigare. Däremot utesluter II och det med rätta det långa tal, som Osantrix före affärden höll till sina män. Ett dylikt tal håller Osantrix äfven i kap. 32, och det kunde därför saklöst uteslutas.

Kap. 35. Då i I Osantrix under namnet Fridrik kommer till Milias, låter författaren honom säga, att han kom från Spanialand för att "niga ok piona Melias kononge". Med rätta har ej II nöjt sig med detta utan utbytt det mot det vanliga motivet, att Fridrik (Fridrecr) var fördrifven från sitt land af Osantrix. För öfrigt har kap. 35 starkt sammandragits i II.

Kap. 36 f. Striden mellan Osantrix och Melias skildras olika i de båda redaktionerna. I I börjas kampen utanför kungasalen af Vidolf mittumstangan, som sliter sig lös, bryter upp fångelse, befriar fångarne och dödar alla, som komma i hans väg. Osantrix, som under tiden låg knäböjande inför Melias, rusar upp och slår till Melias samt börjar inuti salen tillsammans med sina män att kämpa med Melias. Då de utanför varande höra detta, bryta de sig in och understödjade de sina. Melias kom ut genom en löndörr. II

¹) I kap. 34 säges äfven i I, att Ætgeir och Avæntrod ledde Vidolf men liksom i kap. 27, att de buro hans järnstång. I II uteslutas båda delarne. I kap. 194 förekommer en nom. mittumstanga. Denna form har uppstått genom att ett streck öfver *a*, hvilket användts som förkortningstecken för *n*, ej observerats.

berättar händelsen annorlunda. Vidolf ville ingripa men hindras på Osantrix' befallning af bröderna, som binda honom till händer och fötter. Den på knä liggande Osantrix behandlas öfvermodigt af Melias, hvilket så förtröt Aspilian, att han gick in i salen och slog till Melias. Då först reser sig Osantrix och börjar striden, och då Vidolf får höra detta, sliter han sig lös och dödar alla, som komma i hans väg. Till sist befrias fångarne. Melias flyr.

Framställningen i II synes mig afgjordt att föredraga och tyder på bearbetning. För att lämna prof på huru II på en gång både utvidgar och förkortar originalet meddelas här början af kap. 43 i I, som motsvaras af kap. 44 i II.

I: Nv bær morggræivi Rodolfr upp sinn ærænde. ok sæger at enn riki Atila konomgr hævir hann þænneg sænttt. ok vill hann at þer sendeð hanom yðra dottor ser til drotnengar ok mikinn soma mæð sem væra a mæð konongs barne. Ok þæt ætlade Atila konongr at ek mindi æigi invirdilæga hans ærænde fram bæra. ok ek mindi varla dirfð til hava, en þat skal þo æigi væra.

II: Ok er þessi veizla hefir staðit. iii. daga. þa mælti margreif Rodingeir til Osangtrix konungs. þer verðit at heyra ordsendingar þær er komnar eru til yðar or Hunalandi. Hinn riki Attila konungr hefir sent qvediu Osangtrix konungi ok bað guð hialpa yðr ok yðru riki. ok þat með at hann vill fa yðarrar dottur Erkam við sva miklu fe ok metnaði sem bæði somir yðr ok sva honum.

Att gästabudet varade i tre dagar, var ju fullt sagamässigt; därför har II tagit med detta motiv och genomfört några ändringar i samband därmed. Då det i I heter, att Attila vill, att Osantrix sänder till honom sin dotter "oc mikinn soma med", så ansåg II med rätta, att det sista uttrycket behöfde korrigeras (við sva miklu fe ok meðnaði sem bæði somir yðr ok sva hanum). Sista meningen i I, hvars innebörd förefaller mig mycket dunkel och förmodligen förefallit äfven II dunkel, har uteslutits. Trots detta har II blifvit vidlyftigare än I.

Kap. 48 har betydligt förkortats i II, och därpå har framställningen vunnit. I I afslutas kap. så: Nu duælsk

Sigurðr þar i hirð Osanctrix konongs tva vætr. hann hævir siðan hott ok lezt miok væra oskygn. Men den vida hatten har i I nämnts redan i slutet af kap. 47. II nämner allt i början af episoden (kap. 48: 3 f.: Hann er gamall maðr ok uskygn. ok hefir siðan hott). Detta är ju en korrigering, som måste anses behöflig.

Kap. 50: 12 ff. har betydligt förkortats i II, hvilket är en afgjord förbättring.

Kap. 51: 6. Sedan Sigurd låtit Erka se hvem han var och friat till henne å Attilas vägnar, tillägger han 'ok siolf skalltu væra drottning *allz Hunalands'*. Att Attila var Hunalands konung, visste Erka alltför väl och hon säger i det följande, att hon bedit till Gud, att hon måtte blifva drottning i Hunaland. Därföre måste uttrycket korrigeras, och II har i stället satt: en sealf skalltu uera drottning mest i *allri veroldunni*.

Kap. 54: 9 I. Rodolf kom med sin broder Alebrand på inbjudan till Osanctrix att stanna där "sva lengi sem þeim likar". Strax därefter säges, att de stannade sju dagar. Därför har II med rätta uteslutit dessa ord och i stället satt: "En er þeir hava þar dualz. .vii. daga" o. s. v.

Kap. 55: 5. I: Ok flygia nu til æins kastala ok komazt i þann kastala; II bättre: Oc riða nu til æins kastala. För öfrigt är kap. starkt förkortadt i II.

Jag anser mig icke behöfva fullfölja jämförelsen längre. Hvad jag åsyftat är att visa, att II genomgående har sökt att i språkligt afseende förbättra I, som alltså är originalet, under det att II är bearbetning.

2. *Velents saga* (kap. 57—79).

Denna finnes, såsom kändt är, i två redaktioner, den ena i membranen, den andra i AB.

Om denna säger Bertelsen (s. 49), att den är en af de bäst komponerade delarne af Didriks saga, och i detta

omdöme vill jag instämma, om han därmed menar den i membranen förekommande. Den redaktion, som bjudes oss i AB, är betydligt sämre. Om densamma säger Bertelsen med afseende på framställningen af Velents list att vinna konungadotterns kärlek, att dess författare gör berättelsen onödigt invecklad, samt att han missförstått den ursprungliga kortfattade framställningen (s. 47). Detta omdöme skulle jag vilja utsträcka till hela sagan, sådan den är i AB. Det vore något synnerligen påfallande, att just en af de bäst redigerade delarne af sagan skulle blifvit utsatt för ett så klumpigt förbättringsförsök. Äfven jag har tidigare haft samma uppfattning, nämligen att mbr. innehåller originalet, AB däremot bearbetningen. Denna mening har jag nu öfvergifvit, och jag anser i stället, hvilket, såvidt jag funnit, hittills ingen ens velat sätta i fråga, att motsatsen är det enda rätta, eller att vi i AB hafva Velentsagan i original, i mbr. uti bearbetning. Då jag nu går att anföra skälen för min ändrade uppfattning, vill jag dels se efter, huruvida några vägande skäl finnas *emot* en sådan åsikt, dels å andra sidan redogöra för de skäl, som jag anser tala *för* densamma. Jag vill härvid gå till väga hufvudsakligen på samma sätt som beträffande Vilkinasagan. Den större eller mindre öfverensstämmelsen med tyska källor hos den ena eller andra redaktionen vill jag ej tillmäta någon afgörande betydelse, emedan en sådan kan förklaras på annat sätt. Däremot vill jag framhålla de båda redaktionernas ställning till hvarandra i stilistiskt afseende och däraf draga mina slutsatser. Jag vill då först framhålla som en obestridlig sanning, att om en situation i den ena redaktionen framställes på ett klart och enkelt, i den andra på ett oklart och inveckladt sätt, så är det ett skäl till att antaga, att det förra är bearbetning eller korrigerings af det senare. Samma är förhållandet, om det logiska sammanhanget eller grupperingen af händelserna är bättre eller sämre i de båda redaktionerna. Kunna dessa

förhållanden uppvisas vara genomgående, så synes den slutsatsen vara berättigad, att den redaktion, som bäst uppfyller de fordringar, som man har rätt att ställa på en framställning, är den omarbetade eller korrigerade. Motsatsen anser jag vara psykologiskt omöjlig.

Redan i Velents sagas första kapitel (kap. 57) möter oss sådant, som synes mig göra det gamla antagandet omöjligt. Den närmast föregående afdelningen handlar om Attilas krig med Melias och Osatrix (kap. 39—56). Där förut — kap. 23 — har berättats, att Vilcinus med en sjujungfru hade en son Vaðe, åt hvilken han gifvit nio gårdar i "Siolande". Då nu i kap. 57 förf. återkommer till Vaðe, hade man väntat, att något nämnts om Vaðes hemvist. Men i AB förekommer ingen sådan upplysning, utan kap. 57 börjar med: Vaði risi atti son er Velent het. hann var efniligr maðr. Man får däraf den föreställningen, att Vaðe nämnts strax förut, men detta är som sagdt ej förhållandet. Denna brist har i membr. afhjälpts, men förf. har gjort det på det sättet, att man tydligen ser, att det är ett tillägg. Ty han låter AB:s sätt att börja berättelsen kvarstå men tillägger framför: Vaðe risi er a Siolande svnr Villcinus konongs ok siokononar sem fyr var fra sagt at bvum þeim sem faðer gaf hanum. Ok ekki er þæss getet att han have baratto-maðr veret nema vnat viðr þat er hans faðer gaf hanum þegar firir andværdú. På detta sätt har han satt läsaren in i situationen. Håller man på, att AB är bearbetningen, så är det oförklarligt, att dess förf. uteslutit början. AB säger om Velent, att "hann var efniligr maðr". Detta har uteslutits af mbr. I stället säges, att Velent vid den tiden var elfva år. Det synes passa bättre, än att han var "efniligr maðr".

Att Vaðe bodde i "Sioland" torde vara det rätta, ty detta namn förekommer i kap. 25 I och AB och i kap.

57 B. Mbr. kap. 26 Suiþioð och kap. 57 A Saxland äro afskrifvarnes godtyckliga rättelser.

Hela kapitlet är stilistiskt bättre i mbr. än i AB.

Kap. 58. Sedan det berättats, att Vaðe vadar öfver Grönsund med sonen på sina axlar, tillägger AB: ok sua kemr hann fram sinni ferð. Detta tillägg är med rätta utslutet i mbr. Strax därefter: Ok er ekki afsagt hans ferð fyrr en hann kemr til Ballofa; bättre i mbr.: Oc ecki er af þeira færð at sægia aðr en þeir kœme til bærgsens. Hvad bergets namn beträffar, så har Holthausen (P. B. B. IX. 490) förmodat, att därmed afses Balve i Westfalen. I så fall skulle AB hafva en ursprungligare läsart (mbr. Kallava), men därvid fäster jag mindre vikt.

Kap. 59: 11: AB: Nu skiliaz þeir. ok ferr Vaði hem til búa sinna. En Velent (ferr til dverganna. B) nemr nu halfu meira hagleik.

Mbr.; Þa skiliaz þeir frændr oc ferr Vaði heim til búa sinna. En Velent gengr inn i bergit til dverganna oc nemr nu halfo betr en fyrr.

Förf. af mbr. uttrycker sig bättre. Naturligtvis gick Velent efter skilsmässan från fadern åter in i berget. Därföre fanns ju intet skäl att ersätta detta med ett sämre uttryck, ifall AB innehölle bearbetningen.

Kap. 60: 1 ff. AB: En er liðnir eru þeir .XII. manudir. þa vill Vaði fara eþfir syni sinum. ok ferr hann alla leið til þess er hann kemr i þann stað er stefna var logð þeirra i milli. ok firir þvi at leiðin var long. en hann villdi eigi koma eptir stefnuna. þa voru enn eptir .iii. dagar þess er þeir höfðu akveðit. Ok þat berg var sua lukt. at engi van var at hann mætti þat inn komaz.

Mbr.: Nu liðr a þessi tolf manodr. þa vill Vaði risi fara eftir syni sinom heldr fyrr en siðarr, fyrir þvi at long var leið. en hann vill eigi coma eptir stemndagenn. Oc heiman ferr hann oc ferr nv bæði dagfari oc nattfari. oc comr þrimr dagom fyrr en mælt var. Ok var nv luct bergit firir hanom oc com(s)c hann eigi inn.

Meningen är, att Vaðe begaf sig i god tid hemifrån (heldr fyrr en siðarr), emedan vägen var lång och han icke ville komma för sent; därför far han natt och dag, så

att han kom tre dagar för tidigt, men han fann berget stängdt.

Denna mening har förf. af AB, såsom synes, icke riktigt fått fram. Genom tillägg af några förtydligande ord, några små ändringar och en liten omflyttning har mbr. fått fram hvad som skulle sägas.

Kap. 60: 6 AB: En því at hann hafði gengit mœðiliga langa leið. sofnar hann fast.

Mbr.: En af þeirri hinni akafv ferð er hann hafði farit. þa var hann mioc moðr orðinn. oc firir þa soc sofnar hann.

Äfven här är det endast i mbr., som meningen kommer riktigt fram: Han var trött af den långa färden och somnade därför. 'Ganga mœðiliga' (AB) är ju ett ovanligt uttryck (= gå med trötthet) i st. f.: gå, så att man blir trött.

Kap. 60: 7 AB: Ok geriz regn sva mikit at i þessu bili kom landskialfti. en or ofanverðu fiallinu hleypr ein skriða með vatni ok grioti ok mikilli œði. (B: Ok nu gerir regn mikit ok or því o. s. v.)

Mbr.: Ok þa gerir regnsva mikit at fvrða var at. I þessu bili kœmr landskialfti mikill. oc leysir or fiallino ofan eina scriða með vatni oc víði grioti oc moldo oc mikilli jorðo.

AB har den oriktiga föreställningen, att jordskalfvet uppstod till följd af regnet, då det var regnet, som upplöste jorden på berget, och jordskalfvet, som åstadkom jordskredet. Detta är riktigt uttryckt i mbr., som därför bör anses som korrigerering af AB.

Kap. 61: 3 f. Mbr. Sedan dvärgarne öppnat berget för att se efter, om Velent var kommen, heter det: Velent gengr nv vt. scygnir at feðr sinom oc ser hann hvergi. Detta som det synes nödvändiga tillägg saknas i AB. Dock finnes möjlighet för att det öfverhoppats.

Sedan Velent fått se det gömda svärdets fäste sticka upp ur skredet, ville han taga det och med detsamma oförmärkt anfälla dvärgarne. Detta uttryckes olika i de båda redaktionerna:

Kap. 61: 5 ff. AB: ser (hann) hvar hiolltin koma upp í skriðunni. Ok nu snyz hann fra ok seiliz a bak ser aptr ok hnykkir upp sverðinu. ok síðan snyr hann þar til sem dvergarnir voru. ok ekki varaz þeir hvat Velent hefir syst. ok nu hoggr hann o. s. v.

Mbr.: ser (hann) hvar vp koma sverðziholt or iorðvnni. Ok gengr Velent oc kippir vpp sverðino. oc ser a oc mælti. Hvi man ec þvrfá nv at fela mer hit verra. Hann ser hvar dvergarnir standa a eino bergi oc siaz vm. gengr Velent vp a bergit oc hefir sverð vndir scavti noeckvit oc lætr þa eigi sia. Gengr at þeim er hanom var nærri oc høggr o. s. v.

Hvad som var af betydelse, var ju att dvärgarne ej skulle se, att Velent hade svärdet, då han nalkades dem. Därför säger förf. i mbr., att han bar det 'vndir scavti'. Detta kommer icke fram i AB. Sedan Velent dödat dvärgarne och tagit allt deras guld och silfver, beger han sig i väg. Äfven här har mbr. en förbättrad läsart:

Kap. 61: 12 f. AB: ferr nu með a þeirri til siofar er heitir Etissa. ok er þar mikill skogr. ok nu byz hann þar um. Hann gengr a arbakkanum.

Mbr. Vændir nv norð(r) til Danmarkar. Velent hefir nv farit sem mest ma hann þria daga. þa com hann at a einni mikilli. sv heitir Visara. oc eigi kæmz han ivir ana. En skogr var mikill við ana oc þar duelst hann vm riðar sakar. En þar var scamt til siovar. Velent byz þar vm. hann gengr a arbackann.

AB synes böra öfversättas: "han far nu utefter den å, som heter Etissa (B Edilla), ned till sjön, där är en stor skog, och där tog han sitt nattläger. Han går vid åbrädden". Detta är ju en oredig framställning. Att han färdades utefter ån ned till sjön, strider mot det följande, där det heter, att han går utmed åbrädden, och ännu mer mot fortsättningen af berättelsen, hvori säges, att han välter stocken ned i ån, och att denna sedan flyter ut till sjön.

Förf. af mbr. har sökt göra det bästa möjliga af AB:s läsart, och han har lyckats bra. AB nämner ej, hvart Velent skulle bege sig. Det var naturligtvis till "Sioland". Mbr.. som af det följande vet, att han kom att stanna i

Jutland, säger, att han for norrut till Danmark. Då Hunaland, där dvärgarne bodde, i sagan förlagts till Westfalen, måste han passera bl. a. Weser, hvarför mbr. ändrar Etissa (Edilla) till Visara ¹).

Episoden om huru trädet fälles och urhållkas och Velent innesluter sig i stocken, är i det hela lika i båda redaktionerna. De små förändringarne i mbr. äro förbättringar.

Början af kap. 62 är bättre i mbr. än i AB. AB: Einn konungr het Niðungr a Jotlandi þar sem heitir þioða; Mbr.; Einn konungr heitir Niðvungr. hann ræðr firir Jvtilandi þar sem þioði heitir.

Ordet "tré" användes väl i isl. liksom i sv. vanligast i betydelsen *träd på rot* eller trästykke (materialet, sv. trä). Därför har med rätta Velents farkost ändrats till "*stokkr*". Däremot behålles ordet *tré*, diär det är fråga om materialet.

AB kap. 62: 4 ff. AB: þeir finna at treit var telgt. ok firir því ætla þeir at vera muni nokkat i innan. [með því þat var sua þungt B]. Ok nu gera þeir mann til konungs. biðia hann sia. ok hyg-gia at þetta muni vera nokkur fehirðsla.

Mbr. bättre: þeir finna at treet er telgt vndarlega vel. ok því hyg-gia þeir at þat man vera fehirðsla. meðr því at sva er þungt oc vel vmgort. Gera þeir nu mann a konungs fund oc biðia at (hann) skal til coma at sia þetta tre.

Kap. 63: 1. I B heter det, att Velent är hos konung Nidung "*vel latinn ok er ihans kertisveinn*" (A har: beztisveinn), i mbr.: *er vel virðr oc kurteiss sveinn er hann*. B:s läsart är den riktiga; mbr:s: *kurteiss sveinn* beror på missläsning, och härleder siig kanske från en afskrifvare. I det följande beskrives, huru Velent tappade en af de honom anförtrödda knifvarna i sjön och huru han fruktade för konungens ogunst '*sua littið sem hann skyldi þiona*'. Sistnämnda dunkla uttryck har mbr. återgifvit genom en vidlyftig utläggning, hvári han sökt tolka meningen.

¹) Möjligen är *Etissa* samma å, som i kap. 82 kallas *Eidisa*, och afses därmed *Eider*, som ju också måste passeras.

Därefter beger Velent sig till smeden Amilias. Att denne är konungens smed nämnes ej i AB, men det framgår af det följande; i mbr. säges det uttryckligen, hvilket är en förbättring (AB: Nu gengr hann til þar sem var einn smiðr. sa het Amilias; mbr.: Smiðr noccorr var með Niðvngi konongi. hann heitir Amilias. hann smiðar kononge alt er or iarni ma gera. Velent gengr til smiðio Amilias). Velent sätter sig enligt AB i smedens "afgröf". Detta ord torde hafva förefallit förf. af mbr. alltför ovanligt — Fritzner har ej kunnat uppvisa det i litteraturen mer än på detta ställe — och därför heter det i mbr.: Velent sezt þar til smiðar. Sedan han gjort en kopia af den förlorade knifven, slår han enligt AB en spik med tre hufvuden och låter den ligga kvar på städet. En sådan spik synes förmodligen mbr:s förf. alltför konstig och därför satte han i stället: en spik med tre ryggar (trekantig). Det var kanske svårt att smida en sådan väl. Att Amilias vid återkomsten till smedjan fick se den underliga tingesten och frågade sina svenner, hvilken som gjort den, förbigås i mbr. Sedan Velent afslutat arbetet, lyder fortsättningen i AB: Allri smið hafði hann lokit aðr konungr gengi til bordz. Nu kemr Amilias aptr o. s. v. Då mbr. i stället har: Oc allri smið hefir Velent lokit aðr en Amilias komi, så är detta en fullt motiverad rättelse, ty det var smedens återkomst, som vid detta tillfälle närmast borde komma i tankarne.

I början af kap. 64 förete de båda redaktionerna en liten olikhet. I AB heter det, att då konungen satt till bords, förde Velent till honom knifvarne. Af kap. 63 framgår, att knifvarne skulle ligga framför konungen, då han satte sig att äta. Därföre har mbr. ändrat uttrycket (Velent kœmr a konungs fvnd oc stendr firir konongs bordi nv sem fyrr o. s. v.). Därmed sammanhänger den lilla ändringen, att i mbr. konungen själf tager den hvassa knifven och skär sönder ej blott brödet utan äfven så mycket af bordet, som

den tog i (jfr B: ok eigi síðr allt þat er tok). I AB är det konungens "féhirdir". som utför denna roll.

När det sedan blef på tal, att Velent och Amilias skulle täfla om, hvilken var bättre smed, sade Velent, att han saknade penningar att sätta som pant. Då svarar Amilias enligt A(B förkortar): Nu skalltu þott þu hafir eigi fe til veðinnar. þa er þitt hofuð (til veðinnar?) ok þar i mot legg ek mitt lif. Mbr. bättre: þo at þv hafir eigi fe til. þa legg við hafud þitt en oc legg i moti mit havuð.

Slutligen erbjöd sig konungen att blifva Velents "vörz-lumaðr". Därom heter det i AB: Ok nu minniz konungr (suarar konungr sialfr ok kemr i hug B) hversu stokkrinn kom at landi. ok hversu undarlíga þessi maðr hefir smiðat allt þat er hann sa. ok segir. Fyrr en bresti vardslan vilium ver borga firir Velent (B något annorlunda). Däraf har förf. i mbr. sökt göra det bästa möjliga: þa mælti konongr sialfr. Vel hefir hann gort allt þat sem hann hefir smiðat. Oc kæmr hanom i hvg. hverso stockinn rac oc hverso vel vm var buit oc með mikilli vel. ok segir o. s. v. Förf. af AB. har nog menat, att det ej blott var Velents smidesprof, som ju då ej voro många, utan stockens sinnrika inredning, som förmådde konungen att gå i borgen för honom. Men denna tanke har han ej fått tydligt fram. Mbr:s ändring synes mig därför lyckad.

Kap. 65. Då Velent på konungens uppmaning skulle börja smida, gick han att hämta sina nedgräfdade verktyg. Han fann då, att de voro borta. Men enligt det föregående hade han på samma ställe nedgrävt äfven sina medförda skatter. Det var därför naturligt, att mbr. lade till något därom ("tol sin oc fe", "tolen oc allt feet", "tol hans oc gvll oc adra gripi", "tol oc annar fearlv", "gvillet oc tol sin", "smiðartol oc gvll" m. fl., där AB öfverallt har endast "tol").

Kap. 66. Velent gjorde en bild af Regin, som han ansåg hafva stulit hans verktyg. Enligt AB målar han den

och förser den med kläder; det säges ej, hvar han ställde den, men af det följande ser man, att det var där konungen brukade gå till "salernis" (mbr. "kamars"). Denna brist har afhjälpts i mbr.: setr þat manlikan i ra eina þar sem konongr geck til kamars. Velent säger enligt AB, att han gjort bilden med sin hand (*minni hendi*). I stället har mbr.: ec gerða þetta likneski eptir *minni mino*. Detta synes vara en naturlig rättelse, ty det var ju Velents mening att med tillhjälp af sitt minne återge tjufvens anletsdrag.

Sedan konungen fått se bilden och förstått, att den skulle föreställa Regin, säger han enligt AB: hann hefi ek sent i Svipioð minna erinda. Det öfverensstämmer ej med detta yttrande, hvad som strax därefter följer: sendir konungr menn til Regins (B hus Regins) ok biðr hann a sin fund koma. Detta kunde han ej göra, enär Regin befann sig i Svipioð. Därföre har mbr. ändrat: Nv kæmr Reginn heim oc sendir konongr hanom boð oc kæm(r) hann a konongs fvnd.

Kap. 66 (slutet)—67 (början):

AB. Nu stendr Velent hvern hann stendr nv hvern dag oc dag firir konungs borði ok lætr pionar konongi. oc liðr sva fiora sem hann eigi ekki um at vera manaðr. Ok er þessi stvnd er (B: huxa). Nu er þessi stund er liðin o. s. v. liðin o. s. v.

Då det är fråga om en viss tid, är naturligen mbr. bättre.

Kap. 67. Sedan Velent filat sönder sitt första svärd, blandat filspånen med mjöl och gifvit höns och gäss (alifvgla mbr.) att äta, lägger han "fugla dritit" (savr fvglan(n)a mbr.) i elden och gör däraf ett annat svärd. Huru han på detta sätt skulle kunna göra ett svärd, föreföll förf. i mbr. obegripligt, och han beskriver proceduren på följande något rimligare sätt: oc fellir oc vellr nv or iarnino alt þat er deigt var i. oc þar af (af järnet?) gerir hann eitt sverð.

Sedan Velent förfärdigat det andra svärdet, säger han,

att det är ett godt svärd. Till hvilken han säger detta, nämnes icke i AB. Men man kan förutsätta, att orden tänkts riktade till konungen, ehuru det ej synes rimligt, att denne under hela tiden vistats i smedjan. Dock heter det strax därefter, att konungen gick till sin sal och Velent till sin smedja. Dessa motsägelser har mbr. kommit ifrån genom att säga, att då svärdet var färdigt, konungen kom till smedjan, hvarefter båda följdes till en å för att pröfva dess egg genom att låta en "þofi" flyta mot den; och först därefter gick konungen till sin hall och Velent till sin smedja. Detta berättas i AB först om det tredje svärdet.

I mbr. avslutas kap. 67 med följande ord: Velent skytr hino góða sverði vndir smíðbelgi sína oc mælti sva. Ligg þv þar Mimung. hverr veit nema þin þyrfi enn aðr en lvki. Därtill finnes ingen motsvarighet i AB. Men att både det att svärdet doldes under bälgen och att det kallades Mimung, tillhör Velents sagan, synes af det följande. Svärdets namn förekommer i mbr. äfven i kap. 68, två gånger, samt kap. 70, men endast på det sista stället i AB. Att Velent gömde det under smidesbälgen, nämnes i AB, kap. 68: 25. Jag drager däraf den slutsatsen, att bearbetaren förbättrat sagan genom att nämna de två momenten på den plats, som det rätteligen bort ske, nämligen före episoden om svärdproftet i kap. 68. Detta skildras i AB på ett sätt, som strider mot sund fantasi. Sedan Velent huggit till Amilias, uppstår ett samtal mellan de två, tills Amilias faller "i tveim hlutum af stolnum". Detta har synts bearbetaren osmakligt, och han sätter i stället det vanliga: Nv þrystir Velent sva fast sverðino oc dregr við. at svndr nam hialmin oc havuðit oc bryniona oc þvkinn alt til beltistaðar. oc lycr sva lifdagom Amelias.

Därefter går Velent till smedjan för att enligt uppgift till konungen hämta skidan och putsa det men i själfva verket för att utbyta Mimung mot det åt konungen ämnade.

I A förekommer här en liten oegentlighet, då det heter, att Velent i stället för Mimung tager det svärd, "sem hann hafði gert"; det borde hafva tillagts: *fyrir* el. *dyl*. (B söker afhjälpa bristen genom att i stället skriva "sem eptir því var gert", men Mimung gjordes sist). Mmbr. har afhjälpt oegentligheten genom att skriva: *tecr hit annat sverðit*. I AB börjas kap. 70 på följande sätt: *Niðungr konungr safnar nu her um allt sitt ríki til orrostu i gegn einum konungi*. Någon öfvergång i berättelsen finnes icke, ej heller angifves orsaken till striden. Så skulle ej en bearbetare skriva. I mbr. finnes också det felande: *Einn dag er Niðungr konungr sitr ivir borðom. þa coma menn fyrir konung oc sagðu hanom. at herra mikill for i ríki hans oc hafðu mikinn skaða gort. Niðungr konungr samnar líði* o. s. v.

Sedan Velent åtagit sig att fara efter Nidungs segersten, tager han (kap. 70: 15) en häst, "er allra hesta er beztr en menn viti". I mbr. kallas den Skemming, och den säges hafva kommit från den gamle Studars stuteri, hvarom förut talats (jfr kap. 18). Det är denna häst, som Velent giver sin son Viðga, då han drog ut i världen (kap. 81). Den nämnes i mbr. äfven en gång till i samma kap. 70. Att Skemming nämnes här, är ej rätt, ty det strider mot det sätt, hvarpå Velent kom till Nidung, men man kan förstå, att en bearbetare lätt kunde göra det tillägget, då han af det följande sett, att Velents häst hette Skemming.

K. 72. Hvad som tilldrog sig, sedan Velent tagit anställning som kock i konungens kök, framställes i AB på ett mycket oredigt och orimligt sätt. Huru Velent kunde få reda på, att prinsessan hade en knif, som gaf ljud ifrån sig, om något orent fanns i maten, och huru prinsessan kunde misstänka, att något svek var i maten, ehuru knifven ej gaf ljud ifrån sig — hvilket den ej kunde, emedan Velent utbytt den mot en annan — det får man ej veta, och det synes därför orimligt. Bearbetaren har insett detta, och

därför har han uteslutit uppgiften, att Velent ombytt knif, och låter prinsessan upptäcka sveket, naturligtvis genom att använda den förtrollade knifven. På så sätt har han fått god mening. Dr. Bertelsen förklarar saken på annat sätt, beroende på hans uppfattning, att AB är sekundär, och att bearbetaren missförstått stället (Anf. arb. s. 47 f.).

Kap. 73 AB, 75 mbr. Detta kapitel handlar om den bekanta sagan om Egil bågskytten (Tellsagan). Anledningen till dess införande i Velentsagan är, att Velent behöfde någon, som kunde skaffa honom fjädrar till den flygmaskin, med hvilken han kunde begifva sig bort från Nidung, sedan han utfört sin hämnd. I AB införes Egil mellan episoden om Velents lemlästning (kap. 72) och hans utkräfvande af hämnd genom att först döda hans två (yngsta) söner och sedan skända hans dotter. I mbr. går den senare episoden före Egils uppträdande. Bertelsen (anf. arb. s. 48) anser i enlighet med sin uppfattning af förhållandet mellan mbr. och AB, att AB funnit det meningslöst, att Velents broder uppträder som Nidungs gäst, och har sökt att göra Egils uppträdande naturligare genom att berätta, att Nidung icke vet, hvem Egil er, och att utelämna Egils ord, att han ämnade döda konungen, om han icke träffat äppet på sin sons hufvud. Hvad som Bertelsen anser för en bättre framställning, anser jag enligt min uppfattning af förhållandet mellan mbr. och AB för en sämre, eller m. a. o. mbr:s förf. har sökt och äfven lyckats göra episoden om Egils uppträdaude rimligare och fullständigare. Hvarför kom Egil till Nidung? Därpå ger icke AB något svar, men då Egil helt plötsligt uppträder, måste detta motiveras, och därför har mbr. tillagt, att Velent hade sändt efter honom. Anledningen därtill är, som nämndt, att han behöfde fjädrar till sin flygmaskin. Att AB kändt det meningslöst, att Egil uppträder som Nidungs gäst, kan jag ej finna. I båda redaktionerna nämnes helt objektivt, att han kom och blef väl mottagen af konungen.

Att han var känd som en stor bågskytt, ligger ju till grund för alla de prof på skjutskicklighet, som Nidung anställer med honom. Det synes mig därför meningslöst, att AB tillägger: en þu veit hann (Nidungr) eigi gerla hveirr maðr Egill er. Det var alltså en nödvändig förbättring af bearbetaren (mbr.) att utesluta detta. Det sista profvet, som anställes, är, att Egil måste skjuta ett äpple från sonens hufvud (Tellsagan). Om Egil ej gjorde det, skulle han mista sitt lif (en ef þu gerir eigi sua. þa hefir þu tynt þinu lifi). Det är oklart, om därmed afses, att Egil skulle dö, om han vägrade utföra profvet, eller om han misslyckades. Därför har det uteslutits i mbr. Den största olikheten mellan AB:s och mbr:s framställning af detta sagomotiv, är att AB meddelar sagan i stympad form, enär intet nämnes om orsaken till att Egil tog två pilar ur kogret. Bertelsen (anf. arb. s. 48) anser, att Egils uppträdande därigenom blifvit naturligare. Detta kan jag ej fatta. Den enklaste förklaringen till olikheten härutinnan mellan AB och mbr. anser jag vara, att den ursprunglige författaren (AB) ej fullständigt kände sagan. Detta har bearbetaren (mbr.) gjort, och därför har han tillagt det felande men har råkat nämna tre pilar i st. f. två. Han har äfven gjort andra tillägg. Han kallar t. ex. Egil för Orlunar Egil, hvilken benämning han hämtat från den nordiska traditionen (jfr Vkv.).

Hvad platsen beträffar, så har mbr. vidtagit en afgjord förbättring, då episoden om Egils första uppträdande flyttats näst före Velents anmodan till honom att skaffa honom fjädrar till flygmaskinen.

I kap. 74 heter det, att Nidung hade två söner och en dotter; i kap. 75 dödas de två sönerna, men i kap. 79 omtalas en tredje son ¹⁾. Han var äldst och blef konung efter

¹⁾ I Vkv. säges visserligen, att Niðuðr (= Nidungr) hade två söner och en dotter, men då AB i kap. 78 nämner en tredje son, måste uppgiften i kap. 74 vara ett misstag.

sin fader. Denna motsägelse aflägsnas i mbr. på det sättet, att Nidung säges hafva haft tre söner, och att de två yngsta blefvo dödade af Velent (kap. 73). I AB heter den äldste sonen Nidung såsom fadern. Att fader och son hette lika, var ej vanligt, därför ändras den senares namn till *Otvin* (kap. 78). I AB nämnes först Velents umgänge med konungens dotter, därefter mordet på de unga sönerna, i mbr. är ordningen motsatt. Den ena framställningen synes vara lika god som den andra. Men måhända har bearbetaren (mbr.) ändrat händelsernas följd, emedan de i AB kap. 76 berättas hafva tilldragit sig i denna ordning.

* * *

Det torde vara öfverflödigt att fullfölja jämförelsen längre. Hvad jag ofvan påstått, torde vara klargjordt, nämligen att *AB innehåller den ursprungliga redaktionen af Velents saga, och att membranens framställning är en bearbetning*. AB:s Velents saga står alltså på samma linie som membranens Niflunga saga I. Vidare anser jag intet hinder möta för det antagandet, att bearbetningarne af Niflunga saga och Velents saga äro gjorda af samma person. Vi hafva således en sammanhängande bearbetning kap. 21—56, 57—79. Däraf synes den slutsatsen vara berättigad, att äfven kap. 1—20 varit omarbetade. Denna del af sagan finnes nu blott i AB och Sv. öfvers. Om dessa härleda sig från olika redaktioner, är ej lätt att säga, ty dels kan AB:s närmaste original hafva vidtagit ändringar, dels är som känt Sv. öfvers. mycket fri. Men denna innehåller dock en stor del uppgifter, som ej finnas i AB och ej heller synas vara tillagda af den svenske öfversättaren utan härleda sig från det norska originalet.

Jag har icke förbisett, att äfven i de följande afdelningarna af sagan rätt stora olikheter finnas mellan mbr. och AB. Dessa äro af annan art än de nu berörda. AB

har i regeln fr. o. m. kap. 80 (Unger) endast förkortat mbr. eller gjort några mindre betydelselösa tillägg.

* *

Redan i det föregående — sid. 170 ff. — har jag framställt osannolikheten af Boers-Bertelsens handskriftsteori, enligt hvilken den nu bevarade membranen utgör ett kompositum af två handskrifter, den ena använd af skrifvaren (1 och) 2, den andra af 3 (4 och 5). Denna åsikt stöder sig på antagandet af bl. a. att AB representerar omarbetningen. Detta har jag funnit vara omöjligt med afseende på Velents saga.

3. *Högnes börd.*

I sagan finnas två redaktioner af episoden om Högnes börd (Unger Kap. 169, 170). Att af dessa den ena är original till den andra, är antaget af alla. Men att bestämma, hvilken är original och hvilken bearbetning, är svårt ¹⁾. Förut har jag haft den uppfattningen, att kap. 169 innehåller den primära affattningen, men har nu slutit mig till Bertelsens uppfattning, att kap. 170 är ursprungligare (anf. arb. 79 ff.). Jag anser vidare, att bearbetningen af historien om Högnes börd verkstälts af samme man, som omarbetat de föregående partierna af sagan (se ofvan). Jag har trott mig finna en viss likhet i stil och sätt att vidtaga ändringar. Där fel förekomma eller i öfrigt framställningen strider mot den öfriga delen af sagan, så ändrar han; där originalets affattning är alltför knapphändig, så gör han den bredare och innehållsrikare. Men ingenstädes går han utöfver hvad som finnes i sagans öfriga delar. Den viktigaste ändringen är att Högnes fader kallas *Aldrian* såsom i sagan

¹⁾ En tredje möjlighet vore, att båda äro af hvarandra oberoende återgifvanden af en gemensam källa, men detta är, ehuru ej omöjligt, föga sannolikt.

i öfrigt (se Bertelsen anf. arb. s. 51). Hade han haft någon annan källa, hade han nog sett och sagt, att Aldrian icke var niflungarnes fader. Att denne i kap. 170 kallas för Irung, anser jag för ren tanklöshet af originalförfattaren. Märkligt synes det vara, att namnet på modern ej nämnes i kap. 169. Men detta kan vara öfverhoppadt af en afskrifvare (urspr.: Oda .i. riks konungs dottir). Andra ex. på sådana uteslutningar skulle kunna anföras. Guttorm såsom en af sönerna är naturligtvis lånad från den nordiska sagan. Hans namu förekommer eljest icke i þidreks saga.

* *
 *

Dessa ofvan nämnda delar af sagan äro de enda, om hvilka jag anser det med säkerhet kunna påstås, att de äro af olika författare.

Andra dubbelredaktioner finnas dock, nämligen om Osantrix död, kap. 144 och 292, samt om þidreks död, kap. 438 och Sv. öfvers. kap. 386.

Att de två berättelserna om Osantrix död äro gamla i sagan, se vi däraf, att de finnas äfven i AB; men den isl. bearbetaren har varit uppmärksam på att, ehuru Osantrix dödas i kap. 144, så lefver han i kap. 292. Därför vidtäger han den ändringen, att han i kap. 144 låter Osantrix undkomma med lifvet. Enligt min mening kunna båda redaktionerna hafva tillhört þidreks saga från början. Den förra framställningen af Osantrix död (kap. 132—151) inledes med omnämmandet, huru Vildiver och Herbrand upp- tagas i þidreks tjänst. Sedan berättas om nya strider mellan Osantrix och Attila. Den senare får hjälp af þidrek; under striden tillfångatages Vidga af Osantrix; þidrek återvänder till Bern och Vildiver far för att befria Vidga. Hvad som sedan följer är hämtadt från en tysk björnsaga: en kämpe har blifvit tillfångatagen af en konung men befrias af en sin vapenbroder, som förklädd till björnen *Vizleo* och ledd

af en "loddare" infinner sig hos konungen, som han dödar, hvarefter fången befrias. Att detta utgjort en särskild saga, framgår däraf, att vi hafva kvar några fragment af en nederländsk saga om björnen *Wisselauwe*. Att i den tyska sagan den i björnhamn uppträdande hetat Vildever, kan slutas däraf, att namnet är att uppfatta som "Wilde-bär" (Vildbjörn) och icke som den norske författaren tror, är liktydigt med "Wild-eber" (vildgalt); se Jiriczek, Heldensagen, s. 297. Att konungen skulle dödas, tillhörde alltså den ursprungliga sagan. Om han äfven här hette Osantrix, vågar jag ej afgöra. Den senare episoden om Osantrix' död förekommer som inledning till berättelsen om Attilas krig med Valdemar af Ryssland.

Hvad de två redaktionerna om Þidreks död beträffar (kap. 438, Sv. öfvers. kap. 385), så vill jag anmärka, att mbr. här är defekt. Men att författaren omnämnt båda versionerna, anser jag icke orimligt.

IV.

Hjältebeskrifningen.

Kap. 172—188.

Jag har tidigare haft den uppfattningen, att hjältebeskrifningen tillhör en bearbetare. Denna åsikt måste jag öfvergifva. Att den ursprungligen icke hör hemma, där den nu står, är dock uppenbart. Den naturliga fortsättningen af kap. 171: Oc þat mæla nv allir er þar varo. at aldri gi sa tidvrlegri menn alla ne iamravsta comna i eina holl. ne meiri afburðarmenn firir sakar alrar atgœrvi en þar varo þa comnir, är kap. 189: Nu mælti þidricr konongr er hann ser a tvær hendr ser o. s. v. Den kan dock icke vara författad och här inskjuten af en bearbetare. Dennes uppgift skulle väl varit att åstadkomma större sammanhang i sagans löst sammanfogade delar, men icke att helt och hållet för-

störa det eller åtminstone göra det sämre. Och detta gör hjältebeskrifningen, där den nu står. Särskildt stötande är, att i denna upptagas personer, som icke voro närvarande vid Þidreks gästabud och icke kunde vara där, samt att ett tillägg förekommer, kap. 188, om Heime, som icke afser hans karaktäristik utan innehåller en episod ur hans lif, som bort stå i annat sammanhang. Granska vi vidare hjältebeskrifningen, så finna vi först, att i denna en vidlyftig yttre och inre hjältarnes karaktäristik meddelas, och detta sker i en viss ordning: först nämnes deras yttre, såsom hår, skägg, anlete, hals, armar, ben o. s. v., sedan inre egenskaper, såsom sinnelag, mod m. m., och sist beskrivas deras vapen, rustning m. m. Undantag därifrån göres för Þidrek, Hildebrand och Heime, för hvilka endast beväpningen meddelas, och för den i den förra delen af sagan föga framträdande Sifka, som endast i korthet karaktäriseras. Att de tre förstnämndas utseende och egenskaper ej här uppräknas, är, att de blifvit omnämnda redan förut, Þidreks i kap. 14, Hildebrands i kap. 15 och Heimes i kap. 18. Om dessas egenskaper i stället sattes på respective ställen i början af kap. 172, 173, 174, så blefve anordningen lika med den som tillämpats i de följande beskrifningarne, kap. 175—185. Vid ett närmare aktgifvande på kap. 14, 15, 18 finner man vidare, att Þidreks, Hildebrands och Heimes karaktäristiker där äro inskjutna. I kap. 14 anser jag, att följande delar ursprungligen följt efter hvarandra: þau attu einn son er Þidrekr het. En er hann vox upp. þa var hann sva mikill maðr uexti at varla fekkz hans maki þess er hann var eigi risi . . . þat er allra manna mal at a skaplyndi ok a alla atgervi. þeirra er set hafðu Samson. at hann mundi vera hans maki. En þeir er eigi set hafðu Samson konung þeir hyggia at eigi hafi verit skapaðr þvilikr maðr sem Þidrekr um alla hluti o. s. v. (kap. 14, lin. 5—7, 19 ff.). Den mellanliggande karaktärsskildringen är interpolerad.

Likaså är förhållandet med kap. 15. Tillsammans höra: Riginballdr hertugi atti einn son er het Hilldibrandr. En er hann var .xii. vetra. tekr hann vapn sin ok gengr firir hasæti foður sins. ok dubbar hertuginn hann till riddara oc gerir hofðingia yfir morgum riddarum. Bøltram hertugi atti einn son er Reginballdr het. hans son var Sintram er enn man nefndr verða sidar . . . En er Hilldibrandr er þritugr at alldri. segir hann foður sinum o. s. v. (kap. 15, lin. 3—8, 15 ff.). Att karaktäristiken öfver Hildebrand tillkommit senare, är tydligt däraf, att den inskjutits ej där den bort stå, eller efter orden: son er het Hilldibrandr, utan efter omnämmandet af Boltrams son och sonson. I kap. 18 har ursprungligen följt efter hvartannat: Studas er nu gamall. en hann a ein son er Studas het sem faðir hans. hann var .xii. vetra gamall . . . ok firir þessa skulld er hann Heimir kallaðr ok tynt hefir hann sinu nafni rettu. þviat o. s. v. (kap. 18, lin. 13—15, 28 ff.).

I kap. 1 finnes också en beskrifning på Samson, som är likartad med de nyssnämnda, och man kan ej betvifla, att den härleder sig från samme författare som de öfriga. Äfven denna anser jag vara senare inskjuten: kap. 1, lin. 6, 7: Einn riddari het Samson. hann var allra riddara betztr ok vaskastr, synes ursprungligen omedelbart hafva åtföljts af lin. 36 ff.: Hann þionar vel Rodgeir jarli o. s. v.

Allt detta synes mig påfallande, och jag kan ej förklara förhållandet på annat sätt, än att bearbetaren af Samsons saga (kap. 1—20) tagit dessa karaktäristiker från en redan befintlig förteckning hvilken också finnes kvar i de delar, som af denne ej blifvit använda. Hjaltebeskrifningen skulle alltså vara gammal, men den har ifrån början ej varit ämnad att stå där den nu står, utan har bildat ett själfständigt helt för sig. En afskrifvare har inpassat den där den nu står, utan att tänka på de motsägelser, som därigenom upp-

stodo. Men då hade redan ofvannämnda partier därifrån blifvit afsöndrade.

V.

Slutord.

Det resultat, till hvilket jag kommit, är i sina hufvudpunkter följande.

1. Membranen var defekt, redan då den blef inbunden, och om antagandet, att bokstäfverna *e* och *a* på bandets knäppen betyda *episcopus Arne*, har alltså inbindningen skett, innan hs. kom till Sverige. Dessutom har äfven en annan hs. tidigt vandrat öfver hit, efter hvilken sv. öfvers. är gjord.

2. Kap. 152—188 hafva blifvit uteslutna af n:o 2 men i enlighet med originalhandskriftens ordning återinsatts af n:o 3. Båda skrifvarne hafva således användt samma original.

3. Den ursprungliga sagan har med säkerhet blifvit omarbetad beträffande Vilkina och Velentsagorna (kap. 21—56, 57—79) samt troligen ock Samsons saga (kap. 1—20). Samsons saga finnes nu blott i isl. bearbetning och sv. öfversättning, af Vilkina saga finnas båda redaktionerna i behåll i mbr., den ursprungliga som kap. 51—56 och bearbetningen mellan kap. 240 och 241, af Velentsaga den ursprungliga redaktionen i isl. AB och bearbetningen i mbr.

4. Af de två redaktionerna af episoden om Hognes börd, som i mbr. stå efter hvarandra, är den senare, kap. 170, den ursprungliga.

5. Hjältebeskrifningen har ursprungligen innehållit äfven beskrifning på Samson, kap. 1, och *Þidrik*, Hildebrand och Heime, kap. 14, 15, 18. Den har från början utgjort ett fristående helt, hvilket af en afskrifvare inskjutits, där den nu står.

6. Hela anordningen af sagan, sådan den framträder i mbr., anser jag bero därpå, att både original och bearbet-

ning — så långt denna sträckte sig — voro lagda tillsammans, då de blefvo föremål för afskrifning. Därvid togo afskrifvarne de versioner, som de ansågo bäst eller slumpen satte i deras händer. Så kom isl. red. att innehålla bearbetning för kap. 1—56 och original för kap. 57—79; mbr. — genom en tanklös afskrifvare — dubbla redaktioner för kap. 21—56 och 169, 170 samt bearbetning för kap. 57—79. Den senare delen af sagan synes icke hafva varit föremål för någon vidsträcktare omarbetning, dock har jag därom icke gjort någon grundligare undersökning. Slutligen erkänner jag gärna, att jag ej anser mina resultat oomtvistliga, men jag vågar dock anse, att de äro värda att tagas i betraktande vid sidan af de många andra tolkningsförsök, som blifvit framställda.

Linköping 1913.

O. Klockhoff.

Xenia Lideniana. Festskrift tillägnad Professor Evald Lidén på hans femtioårsdag den 5 oktober 1912. Stockholm, P. A. Norstedt & söners förlag. IV + 274 ss., stor 8:o.

Festskrifter äro i våra dagar blott alltför vanliga och bli lätt banala både till syftning och innehåll. En festskrift redan vid 50 års ålder är dock ännu en betydelsefull utmärkelse — i detta fall en sällsynt välförtjänt sådan, vars värde än mer förhöjes genom åtskilliga framstående namn bland deltagarna och genom de till stor del synnerligen värdefulla bidragen. Att större delen av uppsatserna röra sig på det nordiska forskningsområdet, är säkerligen ingen slump. Det vittnar oförtydligt om den skuld, i vilken även den nordiska språkvetenskapen står till denne mångsidige och högt begåvade forskare på det vida indoeuropeiska forskningsfältet, och om den tacksamhet och beundran, dess utöfvare ägna honom.

De nordiska bidragen äro av mångskiftande art.

Ett viktigt kapitel ur den nordiska ljudläran behandlar Pipping i en längre uppsats: *Zur lehre vom w-verlust in den altnordischen sprachen*. De åsikter P. här söker motivera — vilkas förnämsta innebörd är den, att ett *w* i de nordiska språken föll före *i*-omljudsperioden, då det stod i omedelbar närhet av en obetonad vokal och på samma gång i omedelbar närhet av en kort (i östnord. även lång) palatal vokal — äro säkerligen till största delen ohållbara. Då utrymmet emellertid icke tillåter att här gå in på dessa frågor, har anm. åt dem i denna tidskrift ägnat en särskild uppsats (ovan s. 115 ff.).

Trenne bidrag behandla nordisk ordbildningslära.

I uppsatsen *Några svenska avledningar på suffixet (s)-tra* söker W. Cederschiöld visa, att de av Hellquist Arkiv 7: 170 antagna fåtaliga denominativa (*s*)-*tra*-avledningarna i själva verket äro av verbalt ursprung: fvn. *blómstr* m. "blomster", "blomma" (i nynor. dial. och i fsv. även som verbalabstr.: "blomning") av *blóma* v. med övergång till (koll.) konkret i likhet med t. ex. fvn. *gróðr* "gröda", *rekstr* "drivgods" m. fl.; sv. dial. *blaster* n. "blad på vissa rotfrukter", "blast" (även *blast* m. och pl. *blastrar*, *blästrar*) av fsv. *blædhia*, sv. dial. *bläda* "avplocka bladen på en växt", "bläda" — *blaster* användes blott med avs. på sådana växter, där bladen äro värdelösa och rivas av —; y. fsv. *thülster* n. "golvplankor" av ett vb motsv. fvn. *púlja* "förse med golv" m. m.; sv. dial. *flister* n. "smått fnas, mjäll i huvudet" av sv. dial. *flisa* "avskala", "avhugga skivor eller skärvor", fvn. *flisast* "klövne el. splittes i fliser". Förklaringen synes för de tre första övertygande;

beträffande *fister* borde väl ätm. hänvisats till den — enl. anm:s mening troligare — alternativa tolkningen hos Hellquist Arkiv 14: 19.

I ett andra avsnitt av sin uppsats ger C. en ny etymologi av nysv. *fluster* "flygbräde el. flyghål på en bikupa", som han — antagande, att i den förstnämnda bet. är den ursprungliga — sammanställer med nor. dial. *flustr* n. "skjæl", "skjæve", "fjællede og svampaktige udvækster", *flustra* f. "svampaktig utvæxt", "vidhängande ojämn flisa" m. m., fisl. *hvalflystri* n. "utskuret stycke av en hval" m. m. och härleder ur verbet fisl. *flysja* "avskala", "flå", nor. dial. *flysja* "avskala" m. m. Urbet. är "flisa", därav "spån", "brädlapp" (speciellt på bikupa). Det förefaller emellertid anm. tvivelaktigt, om nor. dial. *flustr* etc. är en äkta *tra*-avledning. Det kan lika gärna vara sekundärt till *flustra* v. "avskale" m. m. — < **flusra*, se Hellquist Arkiv 14: 20 — såsom ju uppenbarligen det besläktade och nära likbetydande *fluskr* n. till *fluskra* v. (jfr Ross)¹⁾.

Av större räckvidd är v. Friesens *Substantiv avledda med suffixet ju i germ. språk*. Undersökningen — som förf. betecknar såsom blott förberedande — gäller närmast ett antal subst., som i formellt avseende utmärka sig genom kortstavighet, *i*-omljud i stamstavelsen (där denna varit mottaglig för sådant) samt — i den mån böjningsformer äro belagda — i fvn. genom böjning på det för ett flertal "ja"-stammar karaktäristiska sättet: gen. sg. *-iar* el. *-s*, pl. *-ir*, och soom till bet. äro el. kunna anses utgå från nomina actionis; ex. fvn. *bylr* (gen. *-iar*, *-s*) "vindstöt", "våldsamt stormby", fvn. *byrr* (gen. *-iar*), fsv. *byr* (gen. *-iar*) "god vind", nisl. *drynr*, nor. dial. *dryn* "svagt bölande", "dån", "brak", fvn. *fnykr* "stank", fvn. *stynr* (gen. *-s* och *-iar*), nor. dial. *styn* "stön", fvn. *ylr* (gen. *-iar*) "värme" m. fl. Dessa "ja"-stammar ha tidigare förklarats på olika sätt.

v. Bahder²⁾) antager i ett par fall ursprunglig *ja*-avledning: *dynr*, *prymr* (jfr feng. *dynn*, *prymm* med geminerad kons.). I övriga behandlade ord (*byrr*, *krytr*, *pyss*, *pytr*) ser han primära *i*-stammar av samma art som de (hittills) allmänt som *i*-stammar ansedda fvn. *gripor*, *bugr* o. d. v. Friesen anmärker, att man med detta ursprung av *byrr* etc. icke kan förklara det faktum, att dessa ord visa ett konsonantiskt *i* framför ändelse som börjar med *a* el. *u* (gen. sg. *byiar* osv.), då nämligen varken form- el. betydelselikheter här finnas, som kunde motivera en association med det enda tänkbara mönstret, de på *g* el. *k* slutande *i*-stammarna (*elgr*, gen. pl. *elgria* osv.).

Hellquist, ssom före v. Friesen utförligast behandlat dessa

¹⁾ Om *flustr* är en *tra*-avledning, kan det f. ö. lika väl föras till *flusa* "avskalle" m. m., *flusast* "blive skjællet, skjælles av l. op" (Ross) som till *flysja*.

²⁾ Die verbalabstrakta in den germ. sprachen s. 12 ff., 50 f.

ord¹⁾, antager fyra olika källor: 1) primära *i*-stammar: *hrytr*, *pyss*, *pytr*, *gyss*, *hvinr* och möjligen *krytr*; 2) primära *ja*-st.: *bylr*, *byrr*, *kylr*, *ylr*; 3) *ju*-stammar: *drynr* (= got. *drunjus*), möjligen *ylr* (= lulelapp. *ulju*-); 4) sekundära *ja*-st., d. v. s. *a*-stammar bildade av *ja*-verb, t. ex. *dynr*: *dynja*, *glynr*: *glynja*, *stynr*: *stynja* m. fl. v. Fr:s kritik riktar sig här företrädesvis dels emot antagandet av primära *ja*-stammar med bet. av nomina actionis, då existensen av sådana överhuvud icke är styrkt i de germ. språken, dels och framför allt mot antagandet av de sekundära *ja*-stammarna. Han medger möjligheten av dylika sekundära bildningar. Dels anser han emellertid de paralleler H. anför (neutr. *kall*: *kalla*, *drep*: *drepa* osv. samt mask. *beinir*: *beina*, *greidtir*: *greiða* etc.) icke vara vittnesgilla. Dels förutsätta, menar han, dylika bildningar i varje fall ett antal direkta mönsterord, efter vilka nybildningen kunnat ske. Ett säkert sådant är det redan av H. som *ju*-stam förklarade *drynr* (got. *drunjus*). Men om så är, finnes intet skäl att icke se primärbildningar även i åtminstone en väsentlig del av de övriga, då eljest intet talar för att de vid sidan stående *ja*-verben äro ursprungligare än resp. substantiv.

Själv förmodar v. Fr. här genomgående *ju*-avledning. De positiva skälen härför kunna sammanfattas på följande sätt: 1) *ju* är genom got. *drunjus*, lapp. *ulju*- och *sturjä* (se härom v. Fr. s. 241) bestyrkt såsom primärsuffix för nomina actionis; *ja* är icke med säkerhet uppvisat i denna funktion i de germ. språken. 2) *ju*-suffixet förklarar, varför *i* i böjningen kvarstår framför *-ar*, *-a*, *-um* (gen. sg. *byriar* osv.) och varför nom. plur. i fvn. ändas på *-ir* (**buriuir* > **byrir* liksom **suniuir* > *synir* osv.). Den alternativt uppträdande änd. *-s* i gen. sg. beror på sammanblandning med de verkliga *ja*-stammarna (liksom dessa omvänt antaga *-jar*: *heriar* o. d.). Ack, pl. *-i* (för *-ju*) har antagits även av andra *u*-st. 3) *ju*-suffixet förklarar *i*-omljudet i dessa ord: alla kasus utom nom. och ack. sg. (**burjuR* > **burr*, resp. **burju* > *bur*) ha ljudlagsenligt *i*-omljud. 4) Då vid sidan av de ifrågavarande substantiven stå dels *ön*-verb (*byrja*, *-aða*: *byrr*), dels *jan*-verb (*styrja*, *sturða*: *styr*), så stämmer detta därmed, att vid *u*-stammarna samma typer äro representerade: *kosta*, *kostaða*: *kostr*, *herða*, *herða*: *harðr* osv. *J*-et i typen *byrja*, *-aða* kan icke förklaras ur *i*-stammar.

Som lätt synes, äro dessa skäl av olika värde. Det under 3) omtalade förhållandet förklaras *ju* lika bra, om man antager *ja*-suffix. Detsamma är förhållandet med det under 4) nämnda (även här förekomma *ön*-bildningar, t. ex. *herja*, *-aða* till den otvivelaktiga *ja*-st. *herr*, *þefa*, *-aða*: *þefr*, jfr Inledn. till Hægstad o. Torp Gamaln. ordb. s. LXV). Betydelsefullare äro skälen 1) och 2). Men även de bevisa strängt taget endast, att en del — om än icke alltför få — av dessa ord äro ursprungliga *ju*-stammar. Sannolikheten av att vissa av dem äro efter mönstret av *ju*-stammarna

¹⁾ Arkiv 7: 25 ff.

sekundärt bildade av *ja*-verb, såsom Hellquist antager, synes anm. icke vara tillräckligt motbevisad, och för ett och annat ex. är han benägen att föredraga denna förklaring (t. ex. *gnýr*, vars bet. "larm", "brak" går vida bättre ihop med bet. av *gnýja* än med den av *gnúa*).

v. Friesens undersökning gäller, som nämnts, närmast substantiv av den ovan angivna typen. Emellertid är han benägen att sträcka antagandet av *ju*-suffix även utanför dessa. Den viktigaste av de grupper, som sålunda skulle komma i betraktande, synes anm. vara de hittills allmänt som *i*-stammar uppfattade (i fvn. faktiskt som *i*-stammar böjda), kortstaviga sådana som fvn. *bugr*, *flugr*, *gripr*, *skriðr* och långstaviga som *sullr*, *sultr*, *fundr*. v. Fr. betonar uttryckligen, att frågan om dessa ords avledning icke kan avgörande besvaras förrän efter en ännu ej verkställd detaljundersökning. Ehuru sålunda en kritik är för tidig, må ett par korta anmärkningar tillåtas. Det viktigaste skälet för antagandet av *ju*-stammar i dessa fall är väl den i fht. föreliggande växlingen mellan kort och förlängd kons. i hithörande kortstavningar: *slif* o. *sliff*, *nuz* o. *nutz* osv., enl. v. Fr. representerande en ursprunglig växling mellan former med kvarstående konsonantiskt och (vid bortfallet av *u*) sonantiserat *j*. Men, såvitt anm. kan se, gäller v. Bahders anmärkning, att saknaden av omljud i former som *nutz*, *scupf* osv. förbjuder tanken på *ja*-avledning, orubbad även för *ju*-avledning, och den dubbla kons. måste förklaras på annat sätt. Något annat positivt skäl för antagande av *ju*-suffix i dessa ord torde ej finnas. Mot antagandet synes anm. flera förhållanden på nord. botten tala. Framför allt torde detta vara fallet med saknaden av *i*-omljud i de kortstaviga *bugr*, *flugr* etc. v. Fr. menar, att dylika ord mest användes i sing., och där skulle enl. hans mening de kortstaviga *ju*-stammarna i två kasus (nom. **burju* > **burir* > **burr*, ack. **burju* > **buri* > **bur*) ljudlagsenligt sakna, i de två andra (gen. och dat.) ljudlagsenligt ha omljud, varför utjämning lika lätt kunde ske i den ena som den andra riktningen. Men om så är, borde man ju vänta att finna o-omljudda former även av typen *bylr*, *byrr* etc. Då detta ej är fallet¹⁾, synes detta visa, vad f. ö. även av andra skäl är troligt, att mot v. Fr:s mening omljudet även i nom. och ack. sg. av en *ju*-stam (och en *ja*-stam) är ljudlagsenligt. Saknaden av omljud blir då i dessa ord ett säkert kännetecken på *i*-stam, liksom dess närvaro på *ju*- el. *ja*-stam.

I uppsatsen *Fornsvenska tillnamn* ger Hellquist, som han själv säger, "en axplockning ur och en kortfattad öfversikt af ännu icke definitivt afslutade samlingar af (inhemska) fornsvenska (och något yngre) ök- och tillnamn". Han sysselsätter sig först med

¹⁾ Det enda undantaget, *krutr* Bisk. 2: 227, har naturligtvis intet vitsord gentemot mängden av ex. med omljud.

de talrika tillnamnen av typen *bille*, *bodde*, *drabbe*, *kabbe*, *rogge* o. d., vilka genom sin form närmast leda tanken på kortnamnsbildningen (jfr fornsv. namn som *Adde*, *Fabbe*, *Fagge*, *Sibbe* o. d.). Några tillnamn av typen vill förf. också tolka på detta sätt. Som sammanfattande omdöme uttalar han emellertid, att det största antalet hithörande tillnamn äro ursprungliga appellativer (av den bekanta typ med geminerad media, som behandlats särsk. av v. Friesen o. Hellquist). På liknande sätt kommer H. beträffande en annan grupp av tillnamn, sådana som *bamse*, *berse*, *gorse*, *kasse* o. d., vilka starkt påminna om kortnamn med den bekanta änd. *-se* (fvn. *Grimse*, fsv. *Bize*, *Karse* osv.), till den slutsatsen, att intet med säkerhet är såsom tillnamn bildat på denna ändelse, utan att dessa förut existerat i den givna formen antingen som appellativer el. som kortbildningar till verkliga namn. — F. ö. ger förf. en översikt av de olika tillnamnen, varav framgår, att väsentligen samma grupper äro representerade, som vi känna från fvn. (särskilt genom arbeten av K. Rygh, F. Jónsson och Kahle).

Av intresse för ordbildningsläran äro utom de ovan nämnda bildningarna särskilt dels några avledning efter *an*-stammarnas mönster av varjehanda substantiviska grundord: *bokke*, *djure*, *vapne*, *skægge*, *tanne*, *dampe*, *hadhe* osv., dels några verbala bildningar: nom. ag. efter *a*-stammarnas mönster såsom *gimp* (< *gimpa* "vippta", "guppa", "svänga med bakdelen"), *skump* (< *skumpa*), efter *an*-stammarnas såsom *bøste* (varmed förf. jämför fisl. *bauste*, tillnamn, och nor. dial. *bauste* "hänsynslös person" < *bausta* och *bøysta*); *vafre* (< *vafra* "irra omkring"), ett par *ia*-stammar, t. ex. *skævir* (jfr fisl. *skæfa* "röra sig framåt") samt slutligen några bildningar på *-a* formellt lika med infinitiven: *brosa*, *glutta*, *rasa*, *skrika* o. d.

Blott i några detaljer har anm. antecknat en från förf. avvikande mening. Den sist nämnda typen *brosa* etc. anser H. oftast bildad direkt av verbet utan att, såsom vanligen antages, förmedling av ett verbalabstraktum ägt rum. Detta kan vara riktigt, men man får väl dock antaga, att möjligheten härav beror på att från början en grupp på detta sätt använda verbalabstrakta utgjort mönstret för bildningen. Hellre ser jag emellertid åtminstone i vissa fall här ursprungliga feminina nomina agentis (jfr att i nysv. sådana ord som *staddra*, *skvallra* o. d. företrädesvis och säkerligen ursprungligen användas om kvinnor). Det ned-sättande i tillnamnet blir naturligtvis skärpt därigenom, att den feminina formen bibehålles vid överförandet till manliga personer.

Några bildningar på *-a*: *gæua*, *lena*, *slæma*, som H. upptager som svaga adjektivformer, fattar jag snarare som adjektivabstrakta (jfr sådana öknamn som fisl. *fýla*, [nysv. *otücka*, *ledska*, nor. dial. *leida*, *viltlöysa* o. d., Tegnér i Sv. Ak. handl. från 1886, 6: 328 ff.). Härigenom förstår man bättre formen på *-a* i st. f. väntat *-e*.

E-utvidgningen i namn sådana som *bokke*, *djure* o. d. betecknar H. något obestämt som "specialiserande och individuali-

serande". I några synes anm. bet. "försedd med" l. dyl. kunna inläggas: *skægge* ("den med skägget"), *tanne* ("den med tanden") — personerna i fråga ha väl haft någon egendomlighet med skägget, resp. tändlerna — *svartkulle* m. fl.; i andra, såsom *djure*, *bokke*, har måhända *e²*-avledningen använts blott som ett medel att åstadkomma ett åstundat typiskt maskulinum.

Hesselman undersöker i en utförlig framställning *användningen av sluttartikel i de östnordiska medeltidsordspråken*, huvudsakligen i dem svenska redaktionen. Hans resultat äro i korthet följande.

I regel användes ingen artikel. De fall, i vilka den förekommer, låta nästan alla fördela sig på följande bet.-kategorier. 1) individuell artikel: substantivet betecknars något i sin art ensamt; t. ex. *ihymildin, wärlidin, solin*. Nära de sa stå några abstrakta (ursprungligen personifierade): *dödhrin, lykkan, sannindin* o. a., i vilka artikeln f. ö. delvis beror på utländskt inflytande. 2) possessiv artikel: substantivet är begränsat genom förhållandet till ett väsen el. föremål, som redan är omtalat el. antytt; t. ex. *ä staar fool til benith wärkir* (d. v. s. 'hans ben'). En artikel av detta slag refererar stundom till ett föreg. obestämt pron. (*man ma ledha væn til watn*, d. v. s. 'sin ox'), till ett demonstr. adv. (*thär är onth aut stiäla som bondin är siälwir thiwuir*, d. v. s. 'på det ställe, varss husbonde etc.') eller till ett underförstått pron. i opersonl. satsers (*bäther quämmer skrapa osten än skrädha*, dvs. 'sin ost'). 3) determinativ artikel: substantivet begränsas genom förhållandet till en egenskap el. verksamhet, som tillägges substantivet självt på annat sätt än genom en omedelbart föregående adj.-bestämning; el. en relativsats; t. ex. *man skal sla järmith tha thäth är heeth, krakan är ey thy hwitare at hon opta badhar* osv. Sker begränsningen genom föreg. adj.-attribut el. relativsats saknas artikel (i senare fallet står determ. pron.): *litin thwa wälthir opta stort las; thän pungir är tombir som annars pänninga äru i*. 4) reciprok artikel: artikeln tillägger två substantiv i samma ordspråk, vilka ställas i någon art av motsättnings- el. ömsesidighetsförhållande till varandra; t. ex. *naar ölit gaar in, thaa gaar vethith uth; för wardhir skon armir än fothin wardhir warmbir*. Bruket har, om anm. fattar förf. rätt, två källor: dels den possessiva användningen (se 2 ovan), dels en även i andra ieur. språk på primitiva stadier förekommande användning av en "anatorisk" artikel vid subst., som ofta nämnas tillsammans (som komplement el. motsatser), t. ex. fht. *māno ioh thiu sunna*, feng. *eorðe . . and seo heofon* o. d. I båda fallen är den dubbla artikeln sekundär, och en hel del övergångsex. visa det ursprungliga förhållandet: artikel blott vid det senare substantivet, t. ex. fda. *hwo üd wil hawe han scal leedhe i asken*; fsv. *ey är gest swu argh at husbonden skal io hawa til forna* osv. 5) novellistisk artikel: ordspråket be-

rättar i koncentrerad form en (fingerad) händelse, och substantivet i fråga förutsättes som förut omtalat; t. ex. *bondin kärdehe jak faar . . . ; grytan lastade kättilin we är thik . . .*

Ett huvudintresse knyter sig till frågan, om den s. k. generella artikeln (nysv. *björnen ligger i ide om vintern; hästen är ett däggdjur* osv.) varit utbildad på ordspråkens tid. H. menar sig böra förneka detta, ehuru i flera av de under 2), 3) och 4) nämnda fallen artikeln onekligen för modern språkkänsla starkt närmar sig denna användning. Den generella artikeln i senare tids språk anser H. främst utvecklad ur den individuella vid abstrakta, som t. ex. *döden, synden* o. d. (jfr ovan) och närstående fall. Efter uppkomsten av en dylik generell artikel har artikeln även i de under 2), 3) och 4) nämnda fallen kommit att för språkmedvetandet te sig som varande av denna generaliserande bet. — Måhända betonar förf. här något för starkt den individuella artikeln som källa för den generella. Anm. synes det antagligt, att bet. även hos den possessiva, determinativa och reciproka artikeln i vissa fall självständigt kunnat glida över i den generella, och att vi således även i dessa kategorier ha källor för den generella artikeln.

A. Noreen lämnar i en uppsats betitlad *Till Ynglingatal* åtskilliga nya tolkningar och texträttelser till den mångomskrivna dikten. Mot de flesta har anm. ingen bestämd gensaga, även om de stundom förefalla mycket djärva; och några äro utan tvivel synnerligen lyckligt funna. Till dessa vill anm. i synnerhet räkna följande: insättandet i Dómars-strofen (och i Gudlaugs-strofen i Háleygja-tal) av *hreyrr* m. (el. kanske snarare *hreyr* n.) "gravrör" i st. f. det hittills antagna *hrar* "lik" (som särskilt i Gudlaugs-strofen ger dålig mening) och identifierandet av detta *hreyr(r)* med fsv. *rör* "rämärke", "stenrör" (Kärnbostenens *hraur*), nysv. *rör* i *gravrör*, *stenrör*, och med det i ordböckerna allmänt upptagna fvn. *reyrr*, som enl. N. är en ursprungligen norsk form, inlånad i det isl. språket, sedan ordet där en gång dött ut; — tolkningen av *Lófund* i Eysteins-strofen som **Löhund*, äldre form för fsv. *Loharadh* "bygden kring offerlund" (jfr Löffler i Arkiv 10: 170) = Lohärads socken i Lyhundra härad; förklaringen av *ölgylþer* i strofen om Olof trätälja som "tempellundens ult": *öl* < **alhu* = got. *alhs*, fht. *alah* osv. äldst med bet. "offerlund" (jfr Grienberger i Zeitschr. f. d. phil. 32: 292), *gylþer* eg. "tjutare" (till *gola* "tjuta" ungefär som *svigþir*: *sviga* m. fl.).

I ett par andra fall må det tillåtas anm. att framföra vissa betänkligheter.

Det på tre ställen i dikten förekommande *of víða* förbinder N. nu — övergivande sin Uppsalastud. s. 197 givna sammanställning med got. *gawidan*, fht. *giwetan* — med got. *viþōn* "skaka (på något)". N. översätter: 'bringa på fall', i det att *of* åt verbet

förlänar 'resultativ aspekt'. I samband härmed visar N. mot Finnur Jónsson, att verbet *of víða* på tre ställen (2 i Ynglingatal samt i Brot of Sigurdarkvíða) enl. de bästa hskr:nas vittnesbörd måste anses styra ackusativ, icke, som F. Jónsson antager, dativ; på det fjärde (Adils-strofen i Ynglingatal):

*þat frák enn,
at Apils fjörvi*

*vitta véttir
of víða skyldi.*

anser N., att rättelse i v. 2 bör ske till *at Apgils fjör*, detta av det skäl, att namnet i fråga i en så gammal dikt bör ha formen med bevarat *g*, en form, som fordras icke blott i en strof i Egils-sagan (Sievers PB Beitr. 12: 487), utan även (Noreen i Uppsala-stud. s. 195) på de övriga ställen, där namnet förekommer i fisl. poesi: Snorres Edda (ed. Arnam.) 1: 396, 482, 484.

Att märka är likväl, att denna rättelse sker mot alla hskr:na (K, F, J¹, Sp.), och i själva verket torde det ej vara betänkligt att här låta dativen stå kvar. Som Nygaard (Norrøn synt. s. 108 f.) riktigt anmärker, beror dativen vid rörelsebetecknande verb säkert i en del fall på analogi efter verb, vid vilka en ursprunglig instrumental var syntaktiskt berättigad. Särskilt i äldre tid bör man därför kunna vänta ofullbordade tendenser till övergång från ackusativ- till dativ-reaktion och vacklan mellan dessa kasus vid dylika verb¹). Formen *Aðgils* (med bevarat *g*) torde ej heller med nödvändighet här böra fordras. Självt antager Noreen (Altisl. gram.² § 223, Altschw. gram. § 245) säkerligen med rätta, att förlusten af *g* i dylika fall kan vara urnordisk. Å andra sidan hindrar detta ej, att formen *Aðgils* kan ha länge levat kvar jämte den *g*-lösa formen (såsom t. ex. i den nämnda strofen i Egilss.). Jfr *Hróarr: Hróatýgeirr* m. fl.²) Även med N:s förklaring av *of víða* bör väl sålunda medgivas, att verbet kunnat styra både dat. och ack.

En annan fråga är, om denna tolkning är den rätta. Häröver vågar anm. ej fälla ett bestämt omdöme, ehuru väl anledningar till tvivel synas honom finnas.

I det besvärliga

*Veitk Eysteins
enda folginn
lokinn (så J¹ o. J²; K, F.: lokins) lifs
á Lófundu*

¹) Av utslagsgivande bet. är det därför icke, att (jfr t. ex. Nygaard Eddaspr. synt. s. 20) *dýja*, *hrista*, *skaka* endast styra ack. Jfr t. ex. det till bet. närstående *bregða* med dat.

²) I själva verket torde vi i de av Noreen anförda stroforna ur Snorres Edda ha att konstatera en dylik växling. Det torde nämligen vara riktigt att med N. insätta *Aðgils* SnE 1: 396 o. 482 (om än i första fallet ej absolut nödvändigt). Men N:s rättelse 1: 484 v. 4: *Aðgils* i st. f. textens *en Aðils*, är säkerligen oberättigad, då även de övriga jämna versarna (v. 2, 6 och 8) alla börja med partikeln *en*. Här bör således *Adils* (med bortfallet *g*) bibehållas.

följer N. i motsättning till Egilsson, Gislason och Finnur Jónsson den i J¹ och J² föreliggande läsarten och översätter: "jag vet, att Östens livs fördolda slut (d. v. s. den för de flesta i mörker höljda allra sista delen av hans liv) lyktades i Lófund". Denna tolkning synes mig förbjudas därav, att *lika*, så vitt jag kunnat finna, i bet. "avsluta" styr dativ¹⁾; varför med denna bet. av *lika* en konstruktion *veitk Eysteins enda lokinn* icke torde vara tillätlig. Samma anmärkning gäller f. ö. även de nämnda forskarna Egilsson, Gislason och F. Jónsson, som konstruera *enda lokins lífs* "det avslutade livets slut". Det torde därför bli nödvändigt att översätta *lokinn* el. *lokins* med "innestängd", i vilken bet. ordet styr akkusativ. Hur versen i övrigt skall tolkas, är ovisst. Med tvekan vågar jag föreslå, med bibehållande av halvstrofens ordföljd: *Veitk Eystreins enda folgenn, lokins*²⁾ *lífs á Lófunde*: "jag vet (har hört), att Östens slut doldes, då han levande innestängdes på Lófund". Dessa ord syfta då på den såväl i följande halvstrof som i prosan omtalade händelsen, att Östen och hans folk innebrändes av sina fiender, och innebära, att ingen var i tillfälle att se hans slut och att därför intet med säkerhet är känt därom. Ordet *lífs* "levande" i förbindelse med "innestängdes" ger då god mening.

N. Beckman, som i flera uppsatser under senaste tid syselsatt sig med den fornnordiska kronologien och källorna för kändedom om densamma³⁾, bidrager här med några studier över de isländska annalerna under titeln *Quellen und Quellenwert der isländschen annalen*. Efter en inledning, som på vissa punkter kompletterar eller bekräftar de resultat, till vilka B. i sin uppsats i Stud. i nord. fil. III. 4 kommit rörande tidiga självständiga annalistiska uppteckningar på Island, lämnar han först en redogörelse för släktskapen mellan de bevarade annalredaktionerna och en karaktäristik av dessa, varvid han särskilt framhäver (i motsats till Storms uppfattning), att blott en av de båda grupper, i vilka redaktionerna låta sig dela, den till vilken bl. a. *Annales regii* höra, visar sig ha begagnat danska källor, under det den andra, till vilken bl. a. *Annales Reseniani* höra, är oberoende av detta inflytande. Det är möjligt, att förf. har rätt häri, men man hade önskat en mera ingående bevisföring, än den som gives, för att känna sig övertygad i denna viktiga fråga, varav ju denna grupps självständiga betydelse för de danska händelserna i så hög grad beror.

I ett andra avsnitt ger B. en intressant och trovärdig utredning av hur de isl. annalerna utvecklats sig ur påsktabellerna.

En tredje avdelning ägnar förf. väsentligen åt frågan, i vad

¹⁾ Lunds Ordfejningslära s. 80 uppger visserligen, att även ack. kan förekomma och anför ett ex. (utan källa), men uppgiften bekräftas ej av någon annan källa jag rådfrågat.

²⁾ Även *lokinn* är möjligt. Konstruktionen blir då något anakolutisk.

³⁾ Stud. i nord. filol. III. 4, IV. 7, Kyrkohist. årsskr. 1912, s. 83 ff.

mån biskopssagorna begagnat annalistiska arbeten, och kommer därvid i motsats till Storm till det resultat, att äfven de äldre biskopssagorna (Hungrvaka) i de synkronistiska uppräknings- och händelser, som följa efter varje biskops levnad, vittna om en dylik källa. De kromologiska sammanfattningarna i de yngre biskopssagorna, som Storm antog vara interpolerade, anser B. ursprungliga (huvudsakligen, synes det, på den grund, att man har svårt att tro på så konsekventa interpolationer, som det här skulle vara fråga om).

Med utgångspunkt häri och efter att i en särskild avdelning ha sökt fastställa vissa "inre kännetecken" hos de ursprungliga annalnotiserna, varvid särskilt den stilistiska karaktären — lakonisk avfattning, ofta sammanträngning till ett enda ord — synes väga tungt för förf., öfvergår han i det sista avsnittet till ett försök att rekonstruera "urannalen", från vilken alla de nuvarande redaktionerna ytterst härstamma. Som tillhörande urannalen betraktar han därvid: 1) de notiser, som Hungrvaka känner, 2) de som genom de nämnda "inre kännetecknen" synas ursprungliga; 3) enstaka notiser om naturförhållanden o. d., som ej kombinerats med någon historisk händelse och således måste ha blivit för sin egen skull och samtidigt antecknade (jfr förf:s uppsats i Stud. i nord. fil. III. 4).

Ett dylikt försök till rekonstruktion av en urtext måste under alla förhållanden bli rätt osäkert. Här blir det det så mycket mer, som värdet av de under 1) och 2) nämnda kriterierna är tvivelaktigt eller åtminstone icke egentligen bevisat, och framför allt därför, att rekonstruktionen icke, så vitt jag kan finna, grundar sig på vad man i främsta rummet skulle vänta, en genomgående kritisk jämförelse mellan de olika annalredaktionerna.

B:s antagande i slutet av uppsatsen, att även de isl. släkt-sagorna begagnat en annal sådan som den beskrivna, fordrar vidlyftiga och ingående undersökningar för att kunna vare sig bejakas eller förnekas.

Ett intressant dialektgeografiskt bidrag utgör Danells *Några anmärkningar om Vättern som språkgräns*. Hesselman har framhållit att en tydlig språkgräns är att draga inom Östergötland, skiljande den norra och östra delen från den södra och västra. Till de av H. framförda skiljaktigheterna på ömse sidor om denna språkgräns lägger nu Danell till en början ytterligare några, i det han visar, att särskilt med avseende på ljudläran "västgötska" egenheter förekomma i västra Östergötland i större utsträckning, än man hittills antagit. Viktigare äro emellertid enl. Danell de karaktäristika, som skilja målen på de båda Vätterstränderna, och kärnan i uppsatsen är just en redogörelse för dessa skiljaktigheter, till vilka bl. a. höra sådana skarpt i ögonen fallande olikheter som *vg. u* för *ög. y* (*bu lusa* etc.), *vg. a* för *ög. ä* framför *r* el. *r*

+ kons. (*jarta, marka, varra* osv.), vg. *kn* för *gn* (*knägga, knia*), *t-*bortfall i vg. *skuat* "skjutit", *brust* "brutit" o. d., plur. *-a* i fem. *ö-*stammar (*nåla*; ög. *nåler*), enstaka ord som vg. *jak*: ög. *ja* "jag", vg. *me, mäk*: ög. *mä(j)*, vg. *jära, ög. jöra* osv. Danell anser den språkgräns, som Vättern sålunda konstituerar vara "av större betydelse" än den inom Östergötland gående.

Begreppet "större och mindre betydelse" växlar med synpunkten. I detta fall torde väl den historiska vara den riktigaste. Danell framhåller, att de flesta av de anförda skiljaktigheterna mellan västgötasidan och östgötasidan äro relativt unga novationer, och att således Vättern bildar en vida skarpare gräns nu än fordom. Den väsentliga anledningen därtill finner Danell däri, att ända till den senare medeltiden västra delen av Östergötland (som också är den tidigast bebyggda) så avgjort var landskapets kulturcentrum, under det att senare detta centrum förflyttades längre österut, i samband varmed helt naturligt den livliga samrördelsen mellan Vätterstränderna avtog. Emellertid kan just från historisk synpunkt frågan om den större el. mindre betydelsen av de olika språkgränserna, den vid Vättern och den inom Östergötland, ses även på annat sätt. Det kan ej nekas, att flera av olikheterna mellan landskapets sydvästra och nordöstra mål äro så till vida av större vikt, att de (såsom Hesselman framhållit) skilja större språkområden från varandra: det "medelsvenska" och det "götiska". Åtminstone en av dessa skiljaktigheter, bortfallet av *t* efter svagtonig vokal, är en novation, varför överensstämmelsen mellan de olika dialekterna icke kan förklaras enbart genom gemensam konservatism. Men i och med ett direkt samband mellan dialekterna i norra och östra Östergötland och de övriga medelsvenska dialekterna får den nämnda språkgränsen inom Östergötland en ny och djupare betydelse. Ytterst framställer sig här frågan, om och i vad mån det hittills allmänna antagandet, att Östergötlands kolonisering skett uteslutande från Västergötland, behöver modifieras.

Välljud och missljud i nutida svenska språkarter kallar G. Cederschiöld en liten undersökning av i vad mån hänsynen till välljud gör sig gällande i vårt språks nutida utveckling. Efter att mera i förbigående ha påpekat, huru på ett område, valet av personnamn, estetiska hänsyn otvivelaktigt framträda, dröjer förf. först något vid den frågan, vad som här kan menas med skönt och fult, och uppställer då som första villkor för skönhet, att uttrycket — i den krets el. under de förhållanden, där det framföres — skall vara "otvetydigt och med lätthet uppfattas just så, som det är menadt, alltså utan några störande tankeassociationer". Fula äro därför t. ex. dialektuttal som *meta* för *mäta*, *kon* för *korn* o. d. Där dessa anspråk äro fyllda — i större el. mindre grad i olika stilarter — kunna emellertid mera rent estetiska synpunkter fram-

träda och särskilt då med avs. på växelformer, som i olika stilarter kämpa om herraväldet. Förf. jämför med varandra i synnerhet en del former och bildningar ur talspråk och normalprosa och finner ofta den förra stilarternas uttryck från väljudets synpunkt att föredraga; t. ex. talspråkets *a* i *den feta herrn* emot skriftspråkets *fete*, talspråkspilur. *ögonn*, *lakana*, *ben* o. d. emot skriftspråkets *ögonen* etc. Tungta, enformiga eller missljudande äro sådana i skriftspråk alltför ymnigt förekommande ändelser som *-ande*, *-ing*, *-else*, *-het*, sammansättningar som *lotsbrist*, *skjutskicklighet* osv., passivformer som *lästs*, *fästs* etc. gentemot talspråkets enklare uttryck el. omskrivningar.

Några uppsatser äro ägnade åt förklaringar av enskilda ord el. uttryck. Lündroth behandlar under rubriken *En omtvistad etymologi* det ffl. *üller*, fsv. *ülder*, som han härleder ur de synkoperade formerna av **idil-* (el. *idal-*), identiskt med fht. *ital*, feng. *idel*, fsax. *idal*, *idil*. — Frågan om etymologien av *Medelpad* torde ha fått sin slutliga lösning genom Hultmans uppvisande av ett östsv. *pada* (fsv. **padhi*) i bet. "ådal", identiskt med feng. *pætt* etc., varmed redan Rydqvist (Sv. Spr. lag. 2: 272 not) sammanställt senare leden av vårt ord. Enl. H. kan namnet förklaras antingen som en sammansättning med adj. *mædhal-* (det finge då bet. "den mellersta ådalen", dvs. Ljusnans) eller hellre som en ordfogning (*i*) *mædhal padha* "(landet) mellan ådalarna" (dvs. Ljungans och Indalsälvens). — Celanders skriver om fsv. *ennæt ping*, som han säkerligen riktigt sammanställer med isl. *ein-nætt* "en natt gammal" och tolkar: "ting som hålles inom ett dygn efter stämningen", samt om de fsv. uttrycken *bæra in festa ok kœpa*, *mep festum ok kœpum* o. d., vilkas *festa* och *kœpa* han (såsom anm. i Östg. Ijudl. s. 19 alternativt, men utan ingående motive-ring, gjort) förklarar som plur. af *fæste* m. (= *fast*) och *kœpe* m., östgötsk benämning för ett visst slags köpvittne.

I den lilla uppsatsen *Till svenska versens historia* lämnar O. Sylvan bidrag till frågan om P. Lagerlöfs metriska teorier¹⁾.

Bland de icke nordiska bidragen synes anm. särskilt Wiklunds uppsats *Skandinavien som ö i lapparnas föreställningar* vara av intresse. Förf. visar, att det lappska *skadesi-suolo* (*skadasa-sullo* osv.) "Skandinavien", "jorden" är en översättning av ett urnord. **skadîn-anujö* l. dyl. (latiniserat *Skadinauia*, *Skandinavia*) — icke, som Müllenhoff antog, tvärtom — och att således lapparna lånat den genom detta namn uttryckta föreställningen om Skandinavien (och jordens) utseende liksom så många andra kultur-element från germanerna.

¹⁾ Jämför numera utförligare om samma frågor Fr. Sandwall i *Språk och stil* 13: 1 ff.

K. F. Johansson utreder i uppsatsen *Über die Flexion und Etymologie des sanskr. ksam* utvecklingen av en i de ieur. språken vida spridd och starkt differentierad ordstam. Smärre bidrag till ordförklaring och etymologi lämnas av Björkman (neng. *grove, kick*, meng. *vese, wōn, wrawe*) och Psilander (isl. *skár*, holl. *glooi* m. m.) och Torbjörnsson (slav. *čiknati* m. m.).

V. Lundström förklarar i uppsatsen *Sithonerna* 'Tacitus' *Sithonum gentes* såsom en germansk befolkning i Finland, "den första, förhistoriska utvandrarströmmen från Sverige".

O. Lagercrantz lämnar nya bidrag till det grek. ordet *ἀμαζών*'s historia.

Till sist är att nämna ett bidrag från utomindoeuropeiskt språkområde: P. Leanders övers. av den arabiske lärde Al-Bašīr bin Rustān's föredrag om "det arabiska språkets underbara egen-skaper" vid orientalistkongressen i Kristiania 1889.

Lund 1913.

Emil Olson.

Möjebro-stenen.

På gården till Hagby prästgård i Uppland står en ur-nordisk runstem rest, som är uppkallad efter sin äldsta kända plats vid Möjebro i Hagby sn, varifrån den 1730 tyckes hava blivit flyttad till prästgården, där den efter att länge hava varit förllorad återupptäcktes av C. Säve 1861. Möjebro ligger ej fullt 2 km. fågelvägen från Hagby kyrka och prästgård.

Av dess inskrift har blott småningom en riktig läsning vunnits, i de avbildningarna i Baultil 361 och efter C. Säve hos Stephens (Old Northern Runic Monuments I, 180 båda äro felaktiga; C. Säve har jämte många förbättringar även en försämring i förh. till B. 361. En fullt pålitlig avbildning har först åstadkommit av O. v. Friesen och offentliggjorts i Uppland II, 3 och Upplands runstenar, Uppsala 1913, s. 4.

Även tydningen av inskriften har först efter hand av flera forskare utarbetats och är efter min mening ännu icke fullfärdig. Denna inskrift har aldrig blivit föremål för en utförligare sammanhängande behandling, men dess olika delar hava förklarats på tal om andra besläktade företeelser. Tydningarna före O. v. Friesens undersökning av inskriften och deras litteraturställen äro sammanställda hos Burg, Die älteren nord. Runeninschriften s. 106 f. De inskränka sig till följande: Wimmer, Aarb. f. nord. Oldk. 1868, 72 förmodar, avvikande från Stephens teckning, i slutet av översta raden *inaR*, under det Bugge, Vidensk. Selsk. Forh. 1872, s. 316 i enlighet med denna teckning antager en *i-stams-nom.* på *inir*. Tecknet näst före fattar Wimmer, Run. Opr. (1874) s. 145 som skilljetecken, och framför detta förmodar Bugge.

ATS V, 67 f. *hahaisla* vara ack. sing. av ett mansnamn, som finnes i plur. *haislaR* å Rökstenen och vars första led motsvarar *Hah-* i forntyska egennamn. Undre raden fattar Bugge, Aarb. 1870, s. 190 som en motsvarighet till got. *frawards* 'väktare', varemot Löffler, Ark. f. nord. fil. I, 275 givit en mera tilltalande tydning genom att fatta *frawara-daR* som ett personnamn, vars första led är stammen av adj. *frúr* och återstoden isl. *-ráðr*, vartill Burg anför motsvarigheter i forntyska namn¹⁾).

Noreen, Altisl. u. altnorw. Gram. 1 uppl. s. 191 meddelar en tydning efter muntligt meddelande av Bugge, som i 2 uppl. har följande form:

"Urn.: ana hahaisla.in|ŕ| frawaraðaR

Isl.: *Á* (lautges, **an*, got. *ana*) **Háisl* (aschw. *Häisl*) **Inr* (**Inn* eller **Iner*, **Íner?*), **Fráráðr*

Übers.: Über *Háisl Inr, Fráráðr* (setzten den Stein)".

Detta var en god tydning, när den var grammatiskt oantastlig och hade motstycken i andra inskrifter, och kan väl ock sägas på sin tid hava rönt rätt allmänt bifall.

O. v. Friesens undersökning av inskriften gjorde den emellertid omöjlig, när han upptäckte, att det på stenen icke står *inir* utan *inaR*, såsom redan Wimmer, Aarb. 1868, 72 och Die Runenschrift, 166 not, antagit, vilken upptäckt bekräftats av Noreen och Pipping, till vilka även jag nu

¹⁾ En mindre bekant tydning, som sedermera tillkommit, är den av G. Hempl, The Möjebro Runic Stone and the Runic Ligature for *ng* uti Publications of the Modern Language Association of America XV, 216 f., som dr. O. Lundberg, Uppsala, godhetsfullt meddelat mig, då nämnda skrift icke finns på härvarande bibliotek: "*FräwaraðaR anahahais langiniR* 'The guard watched long'. *Frä* (older *fram*) and *waraðaR* 'guard', comp, OE. *forewēard* 'outpost' etc., Gothic *-wards*, O. N. *-varðr* etc.; *anahahais* is the redupl. preterit of the verb *ana-haisan* 'keep watch', *langiniR* = the Old Norse adverbial genitive *lengi* 'long', really the genitive of the in-abstract, Gothic *laggeins*, with the ending *-iR* intact." Då denna tydning blir omöjlig genom O. v. Friesens riktiga läsning, är det överflödigt att anföra andra invändningar, som kunna göras mot densamma.

kan ansluta mig efter att ävenledes hava besökt Hagby. O. v. Friesen har i tre tydningsförsök sökt komma till rätta med den nya läsningen. Det första meddelas i 3 uppl. av Noreens grammatik (1903) s. 340 och lyder:

”Urn.: *frawa radar | anahaha is [s]laginar* [(s] betyder, att inskriftens s läses dubbelt)

Aisl.: **Fráráðr *anáe* (wäre got. **an-ahaha*, zu -*ahs* in *inaha*s gebildet wie *ainaha* zu *ains* u. dgl.) *es slegenn*.

Übers.: Fráráðr, der beherzte ist totgeschlagen”. Inskriftens slutord hade redan av Stephens och Burg ifrågasatts vara den urnord. motsvarigheten till isl. *sleginn*.

Mot denna tydning invänder Bugge, Aarb. f. nord. Oldkyndh. og Hist. 1905, 305, att det tecken, som O. v. Friesen fattat som *g*, måste liksom förut fattas som skiljetecken ¹⁾, enär det är lägre än de andra runorna, och tyder inskriften: ”Til Minde om Haaisl indridser Fraaraad (dette)” i det han fasthåller vid sin förra tydning för övrigt men uppfattar *inar* som 3 sing. pres. av ett verb, vilken i got. form skulle lyda **in-arjip*, men då denna form synes böra lyda ungefär likaså på urnord., kan denna Bugges tydning icke vara riktig.

O. F. Hultman, Hälsingelagen och Upplandslagens ärfdebalk s. 86, not., i Acta soc. scient. Fenn. Tom. XXXIII (1908; s. 1—181 tryckta 1904—05) anser, att ”en tolkning ’Fr. är enda egare till anläggningen l. byggnaden’, hvarvid det andra ordet uppfattas som *ainaha-aiha* och det sista som *lazínair*, synes väl så rimlig. Beträffande *a* för *ai* jf. *dalidun* på Tunestenen och *stan* etc. på yngre runstenar, t. ex. Dyb. fol. I. 64, 82; betr. ordet *ainaha-aiha*, got. *ainaha* och fsv. *en-egha* f.; betr. *lazínair*, got. *lageins* och fvn. *leggia*,

¹⁾ De prickar, som i B. 861 och av C. Säve hos Stephens ONRM I, 180 antagas i övre och nedre klykan av *X g*, finnas där verkligen, men troligen har O. v. Friesen rätt i att icke antaga dem vara huggna. Skulle de åter vara det, kan tecknet uppfattas som en sirligare form av *g*-runan, såsom Wimmer Runenschrift, 166, not 1 tänkt sig, i fall *X g* varit lika stort som övriga runor.

som bl. a. betyder 'ved Læggen opføre, istandbringe', f. ex. *garð*". Denna tydning är betänklig redan genom antagandet av *anaha* för *ainaha*. Den må ju för övrigt sägas vara formellt möjlig men uppger alldeles runstens egenskap av minnesten över en avliden, vad man dock efter all analogi måste antaga den vara och varigenom allena stenens ryttarbild förklaras; vilken anläggning eller byggnad skulle åsyftas, har Hultman icke uppvisat, ej heller, att det antagna urn. ordet skulle kunna användas för en sådan.

Th. v. Grienberger, Zeitschr. f. deutsche Phil. XXXIX, 59 förklarar däremot slutet av O. v. Friesens tydning verka omedelbart övertygande men anser det med "den behjärtade" översatta ordet för oantagligt och uppfattar ristningen som en sammansättning **ana-hāha*, som skall betyda 'anhängare' och vara ett binamn till Fravarad, vartill ett forntyskt *Petrus dictus Anhanger* anföres som motstycke.

Det av v. Grienberger antagna binamnet är onekligen enklare än det förut antagna, men *Anhanger* är ett tyskt ord, och vadan vet man, att 'anhängare' även i urn. språk uttryckts med motsvarande ord? De nutida nordiska orden av denna stam äro tyska lån. Intetdera biordet är alltså synnerligen påtagligt riktigt.

O. v. Friesen har själv ersatt sin första förklaring med en ny i Uppland II, 2 f. (1907), där han yttrar:

"Dess (Möjebro-stenens) definitiva läsning torde med all sannolikhet vara:

frawaradaR | anahahaislaginaR

frawaradaR är säkerligen ett manligt egennamn, som på isländska skulle ha lydt *Fráráðr* d. v. s. "snarrådig". I följden *anahahaislaginaR* urskiljes till en början participformen *slaginaR* "slagen, träffad, sårad". Det som föregår *slaginaR* uppfattar jag som *ana-hahait* gotiska *ana-haihait* 'ropade högljudt'. Alltså: 'träffad (af ett kastadt spjut, en pil, e. d.) uppgaf Frawaradar högljudda rop (stridsrop eller möjligen rop på hjälp, böner om förskoning)'. Är detta sistnämnda alternativ riktigt, vore det kanske möjligt, att de nere till vänster förekommande knäböjda strecken äro en del af en fallen kämpe, som anropar den å hästen sittande segraren om nåd. Eljest har man att fatta Frawaradar såsom ryttaren, hvilken träffad af ett skott i sin vrede medelst höga rop utmanar sin motståndare".

Denna v. Friesens tolkning synes lämna rum för mycket befogade invändningar: den antagna urnordiska verbalformen överensstämmer varken med ristningen eller sitt gotiska motstycke; ett dylikt innehåll är exempellöst i en runinskrift, all sannolikhet talar dock för att Frawaradar är ryttaren och icke en av denne fälld fiende, och då runstenen som andra sådana bör vara en minnessten, måste *slaginar* betyda 'ihjälslagen', som även O. v. Friesen antog i sin förra tydning, och därtill passar ju icke i någon betydelse: "han upp-gav höga rop".

I känslan därav har v. Friesen alldeles nyss givit en tredje tolkning av Möjebro-stenens inskrift uti Upplands runstenar, Uppsala 1913, som i huvuddrag är samma arbete som avhandlingen i Uppland II., och yttrar där s. 3: "Före *slaginar* läser jag *ana haha i(s)* och tolkar dem: *Ane den enögde är (fälld)*. Denna sats åsyftar — tänker jag mig — Frarads stoltaste bedrift, och denna är också återgiven på bilden. Mannen på hästen är Frarad i strid med Ane, och nere till vänster ser man ett par knäböjda streck, som kunna tänkas markera den besegrade motståndaren". Namnet *frawaradar* fattar v. Friesen som fristående från den övriga texten och angivande namnet på den man, till vilkens ära och minne stenen är rest. Denna tydning är så till vida grammatiskt otadlig, att de använda orden äro kända: *ana* motsvarar fsv. *Ani*, och *haha* är en motsvarighet till got. *haihs* 'enögd' i swag form. Men om runstenen är en minnessten över Fravarad efter dennes död, såsom ju v. Friesens mening är, och satsen åsyftar hans stoltaste bedrift, synes man böra vänta: *was slaginar*, varemot: *es slaginar* ger intryck av att bragden nyss är utförd och stenen ett av Fravarad själv rest segertecken. I yngre runinskrifter säges ju t. ex. B. 246, L. 623 *han : uar : tribin : o . finlont*, och jfr. Nygaard, *Norrøn Syntax*, § 163. Ännu naturligare vore i detta fall aktiv konstruktion med Fravarad eller 'han' som

subj., alltså "han fällde Ana", såsom synnerligen ofta uti inskrifter med yngre runor, t. ex. B. 813, L. 864 Hamra han trau i orustu, B. 807, L. 868 Aspa han : uistarla : uakti : karla. Icke heller denna tydning av v. Friesen förefaller därför kunna vara riktig.

Att dessa framstående forskare så föga lyckats i sin tydning, visar enligt min mening, att inskriften icke kan tydas genom det ljudvärde, som hittills tillskrivits dess runor. Detta gäller dock blott rungruppen **anahaha**; den övriga delen av inskriften synes mig vara riktigt uppfattad i v. Friesens tolkning ¹⁾.

Om endast det andra **h** uti **anahaha** antages återgiva ljudvärdet fsv. *gh*, erhålles även för denna rungrupp en tydning, som synes mig både grammatiskt otadlig och passande uti inskriften. Prep. **ana** är då, såsom Bugge antog, prep. "isl. *á* (ljudlagsenligt **an*, got. *ana*)", eg. adverb, och **haha** är den därav styrda dat. sing. *Hagha*, som kan antagas vara det äldre namnet på Hagby, och varifrån benämningen Hagunda härad utgår. Inskriften betyder alltså: "Fravarad på Hage (Hagby) är dödad".

Att runan **h** betecknar ljudet fsv. *gh*, är icke sällsynt i 1000-talets runinskrifter, även jämsides med att samma runa betecknar ljudet *h*, t. ex. uisti auk . ufaih . þeir hieku B. 351, L. 49, D. I, 20 Kålstad, sihuiþr sun . kilauhar . raisti . runar . iftir . rahnifl . sueru sina B. 433, L. 122, D. I, 167, O. v. F., Norby, och helha L. 588, halha L. 730 *Hælgha*, **hahal** runnamnet *haghal* S. 153, och ristaren Asmund uttrycker nästan genomgående *gh* med runan **h**; jfr vidare

Not vid korr. ¹⁾ A. Kock, IF. XXXIII (1913/14), s. 384 f. frändömer på grund av läsningens och tydningens osäkerhet *slaginar* Möjebro allt värde för språkvetenskapliga undersökningar och hade PBB. XXIII, 481 f. antagit, att i regel *-an-* varit suffix i part. pret., men att *-in-* valts, då stamstavelsen innehållit *i* (isl. *bitinn*) eller *ai* (*haitinar* Tanum). Måhända ha ock föregående *g*, *k* kunnat gynna valet av *-in-*, jfr i-omljudet i isl. *sleginn*, *tekinn*.

L. 12, 29, 49, 62, 70, 116, 135, 193, 225, 258, 273, 481, 527, 780. Då det urnord. *h* redan tidigt blivit till spiritus asper, se Klugee, Urgermanisch s. 65, var förhållandet mellan *h* och *gh* reedan i urnordisk tid detsamma som på 1000-talet, och om på 1000-talet båda ljuden ofta uttrycktes med samma runa, böör sådant även hava varit tänkbart i urnordisk tid, där ju *h* emellanåt användes hiatusfyllande mellan två vokaler, t. ex. *aithu* Myklebostad B, *niuha*, *snuheka* Stentofta, *frohila* på en dansk brakteat, se Bugge N. I. s. 335. Något säkert urnordiskt exempel på bruket av *h* för *gh* kan jag emellertid icke framdraga, varför jag för mitt antagandes riktighet blott kan åberopa den goda tydning, som därigenom uppstår. Även i dipl. uppenbarar sig stundom samma beteckning, t. ex. *Thomas de Hahaby* SD. I, 528 (1278), trol. Hagby, Torshälla sn, Sdm, vilket ju dock kan bero på blott skrivfel.

Mot min tydning kan till en början invändas, att ju *gh* i *slaginaR* uttrycktes med runan *g*. Tänkbart är dock, att *g* väl begagnats framför len vokal, men framför hård kunnat utbytas mot *h* som tecken för *gh*. Jfr hurusom just för ljudet *gh* och efter samma fördelningsgrund tvänne tecken begagnas i den fornengelska runinskriften på Ruthwell-korset, se Brate, Månadsbladet V, 1886, 25.

En annan invändning kan hämtas från att jag antager dat. sing. *haha*, ehuru andra urn. runinskrifter uppvisa bevarad slutljudande nasal i motsvarande former: gen. *kepan* Belland, *-an* Tomstad, *igīngon* Stenstad ¹⁾, dat. *witadahalai-ban* Tune, *prawwīngan* Tanum, men detta förhållande betyder

Not vid korr. ¹⁾ Om åldersbestämmelserna av urnordiska runstenar i Norge hos Schetelig N. I. III äro riktiga, synes antagandet av dialektskillnad bliva nödigt för att förklara förlusten av *-n(z)* i runo Einang, som Schetelig s. 66 hänföör till andra hälften av 300-talet, och dess bibehållande i *igīngon* Stenstad, som enligt Schetelig s. 69 är att datera till mitten av 400-talet. Eller skulle skillnaden härröra från att i senare fallet *-n(z)* är uppkommet av *-n-iz??*

väl blott, att Möjebro-inskriften är yngre eller tillhör en annan dialekt än de övriga, ty en gång har detta slutjudande *-n* gått förlorat, men denna förlust behöver ju icke vara överallt samtida.

Detta medgivet kunde man finna betänkligt att antaga så tidig förlust av detta *-n*, att slutstavelsens *a* ännu finnes i behåll uti *frawaradar*, *slaginar* och *ana*. Därpå finnas emellertid ett par urnord. exempel uti *runo Einang* och *runo raginakudo Noleby* (Fyrunga), se Brate, Ark. f. nord. fl. XIV, 332 f.

Th. v. Grienberger, Gött. gelehrt. Anz. 1906, Nr 2, s. 121 bestrider visserligen denna min förklaring av *runo* som ljudlagsenlig ack. plur. med *-ō* av indoeur. *-āns* och säger, att *-āns* "bei Nasalverlust ebenso zu *-ōR* werden musste, wie es die Flexion des Nominativs pluralis *-ās* geworden ist, bei *-s*-Verlust aber das *n* der Flexion zunächst bewahren musste". Mot v. Grienbergers slutsatser vittnar ju dock det faktiska förhållandet, att got. *dagans*, *gastins*, *sununs* motsvaras av isl. *daga*, *gesti*, *sunu*, se Kluge, Urgermanisch s. 196; det synes då vara ett tillåtligt antagande, att urgerm. ack. plur. fem. **rūnōnz*, om en sådan funnits, borde motsvaras av urnord. *rūnō*, isl. **rúna*. I överensstämmelse härmed bör urnord. gen. **haganz*, dat. **hagan* efter nasalens förlust uppträda som fsv. *hagha*, att börja med säkerligen med nasalerat slut-*a*, och det är denna form jag antager föreligga i dat. sing. *haha* Möjebro.

Att ett personnamn bestämmes av ett av prep. *ā* 'å, på' föregånget ortnamn, är ännu i runsvensk tid vanligt. Ur runinskrifter må anföras: *botwīpa*: *sial*: *kils a*: *wallum* L. 1752, S. 110 Klinte, *botulf*: *a burh* S. 144 Sproge, *anunr o tarstapum auk ufakr o hiurtstapum* Forsa-ringen, *brutte*: *a ih*: *nastatum* ¹⁾ Ög. 39 Skeppsås och särsk. från

¹⁾ Tyvärr är min förklaring av detta ortnamn i runverket förfelad; det åsyftade stället heter icke Himstad, utan, som kapten A. Ridderstad påpekat för mig, Rimstad. Jfr. dock därom Pireus-lejonets runinskrift s. 14, not 1 i ATS XX: 8.

Uppl. finupar sun o ilhiastapum D. II, 7 (B. 221, 1115, L. 662) Nora, av mig undersökt 1902, surban o ulftalum Ortala, B. 241, Brate år 1903 (L. 625 suerban). Vid appellativet säges enl. Söderwalls ordbok *öster a haghanom* S. D. ns I, 44 (1401).

Det av mig som tydning av *haha* antagna ortnamnet *Haga* är av forno vanligt i Sverge och förekommer ännu rikligt; i Svenskt postortlexikon, Stockholm 1883, finnas ej mindre än 42, av vilka många äro uppvisade i fsv., vilket jag ej här anser mig särskilt behöva styrka. Det är just denna oblika form *Haga*, som stelnat till ortnamn, men även den moderna formen *Hagen* förekommer som namn på 26 orter, och ordet ingår i talrika sammansatta ortnamn både som första och andra led. På att samma ställe nämnes med enkelt och sammansatt ortnamn finnes ock understundom exempel, t. ex. *Skialfby* SD. IV, 236 (1331), *Skælff* SRP. n. 2129 (1385) nu Skälv, Ösmo sn. Sdm., *Hagaby torp* SD. II, 181 (1294) är Haga Visingsö sn, *Hoff* SD. ns I, 193 (1402) är nu Hovgården Hovs sn Ög.

Då efter detta urnord. **Hage* uppenbarligen Hagunda härad fått sin benämning, måste denna gård och alltså även dess ägare varit av betydelse i sin ort, och denna betydelse avspeglar sig i det i trakten enastående minnesmärket över den fallne, som avbildats i krigisk rustning på sin häst.

Stockholm d. 19 okt. 1913.

Erik Brate.

Om Ordenes Død, m. m.

I sidste Hæfte af Arkiv (foran S. 96 flg.) har Magister Brøndum-Nielsen imødegaaet min Fremstilling i "Kvinde og Mand" 1912 af det vigtige Spørgsmaal om Aarsagerne til, at Ordene "dør", en Imødegaaelse, som giver mig Anledning til en nærmere Drøftelse af dette Spørgsmaal; han har desuden til en Del Enkeltheder i min Afhandling knyttet forskellige filologiske Antegnelser, som jeg kunde ønske at gøre nogle supplerende Bemærkninger til.

I.

Jeg havde (Kv. o. M. S. 14) hævdet, at "Aarsagen til ny Ords Komme og gamle Ords Svinden kun i ringe Grad kan søges i Udviklingen af de Ting og Tanker, Ordene er Tegn for . . . Hovedaarsagen er Paavirkning fra andre Sprog, altsaa ydre historiske Forhold"; naar f. Ex. *sivel* fortrængtes af *rund*, *vorde* af *blive*, *Brog* af *Buxer*, *Axel* af *Skulder*, var det ikke, fordi disse Egenskaber, Begreber og Ting ændredes, men fordi Plattysken gennem holstenske Haandværkssvende og Landsknægte vandt Raaderum i dansk Sprog, — og omvendt: gjorde ingen fremmed Indflydelse sig gældende, kunde et Ord vedblive at bestaa i Aartusinder, selv om den Ting det betegnede ganske ændredes: Ordet *Væg* betød egl. *Fletværk* — germ. **wajjus* til sanskr. *váyati* "han fletter", lat. *vière* "sno", nord. *Vidje* — fordi, som arkæologiske Undersøgelser har vist, vore germanske Forfædres Huse var byggede af Vidjefletværk med indklinet Ler; i Tidernes Løb forandredes Byggemateriale og Byggemaade, Fletværks"væggene" forsvandt for Trævægge og Vægge af brændte Sten, men Ordet derfor er levende den Dag i Dag (se Kv. og M. S. 5 flg.). Hr. Br.-N. mener imidlertid "at det i meget høj grad er udviklingen af "tingene og tankerne",

der er grunden til gamle ords forsvinden og ny ords komme". Som Bevis paaberaaber han sig Otto Jespersens Growth and structure etc. S. 29 ff., Axel Kock, Om språkets förändring, S. 44 f. og Pauls Grundriss² I, 331 ff. (Kluges Afh. Vorgeschichte der altgerm. Dialekte). Han gør dog de nævnte Forskere Uret, idet de Steder, han henviser til, ikke fremstiller Aarsagerne til Ordforraadets Forandring i Almindelighed, men alene meddeler Exempler paa saadanne Forandringer, der skyldes — eller egentlig snarere giver Udtryk for — Ændring i de Realiteter, Ordene er Tegn for. At Ændring af Tingene kan bevirke Ændring i Ordforraadet, er jo utvivlsomt (hvad jeg forresten ogsaa har fremhævet i Kv. og M.: "Ny Ord — hjemmegjorte eller indførte — kommer dels som Bærere af ny Ting" osv. S. 9), men Hr. Br.-N. har ladet sig forlede af Fremstillinger, der særlig omhandler saadanne Forandringer, til at slutte, at disse i det hele "i meget høj Grad" er Aarsag til Forandringer i Ordforraadet. Havde han gennemlæst de anførte Skrifter i deres Helhed, vilde han have naaet et andet Resultat. Han vilde have set, at — for at tage et centralt Exempel — den gennemgribende Udvikling, det engelske Ordforraad undergik i Middelalderen i Sammenligning med f. Ex. Ordforraadet i Tysk og Fransk, ikke skyldtes, at de Ting og Begreber, Ordene udtrykte, forblev uforandrede paa Fastlandet, mens i England det værende forsvandt, og ny ukendte Ting fremstod; Aarsagen til Forandringerne var et ydre historisk Forhold: Normannernes Erobring af England. Paa alle Omraader, hvor Erobrerne fik Indflydelse, omprægede de Sproget. Kun "i meget ringe Grad" skyldtes de ny Ords Indtrængen og de gamles Vigen Forandring i de Ting, Ordene var Udtryk for. Dette er med eminent Klarhed fremstillet i Prof. Jespersens Bog. Eller skulde man ikke i England have kendt Begrebet *Hersker*, før Ordet *sovereign* indførtes, ikke *Magt*, før Ordet *power* indførtes, ikke *Land*, før Ordet *country*

indførtes, ikke *Folk*, før Ordene *people* og *nation* indførtes? Mon Krig og Fred ændredes, fordi de kom til at hedde *war* og *peace*? Mon Grunden til Indførelsen af Ordene *enemy* og *danger* var en Ændring af Begreberne Fjende og Fare? Eller kendtes Bryllup ikke, før man fik Ordet *marriage*, Skønhed ikke, før man fik Ordet *beauty*, var der ikke Glæde og Fryd, før man fik Ordene *joy*, *pleasure*, *delight*, havde man ikke i Klosterhaverne dyrket Blomster og Frugt, før Normannerne bragte Ordene *flowers* og *fruits*? og saaledes videre i Hundredvis. — Gennemgaar man alle de Exempler paa Forandringer i Ordforraadet, der er nævnt i "Growth and structure" eller i "Om språkets förändring", eller undersøger man i Falk og Torp's Etym. Ordbog, hvor mange af de dør anførte Laaneord, der er indkomne i Dansk-Norsken, fordi der her manglede Ord for de Ting, Laaneordene betegnede, eller fordi Tingene havde undergaaet Forandringer — eller samler man de forældede og tabte Ord i Kalkars Ordbog og optæller de Tilfælde, i hvilke Tabet skyldes Ophør af de Ting, Ordene er Tegn for, saa vil Resultatet overalt blive det samme: Hovedaarsagen til ny Ords Komme og gamle Ords Vigen er sproglig Indflydelse udefra, ikke Forandring af de eksisterende Begreber og Ting ¹⁾).

¹⁾ Hr. Br.-N. har i en (Arkiv S. 96) tilføjet Note anført min egen Fremstilling i den danske Bearbejdelse af "Om språkets förändring" imod det i "Kv. og M." hævdede Resultat. Det af Hr. Br.-N. fremdragne Citat fra "Sprogets Forandring" lyder i sin Helhed: "Vi har i det foregaaende set, hvorledes Sproget forandres ved, at fremmede Ord indføres, ny Ord dannes, og gamle Ord fortrænges og forsvinder. Denne Udvikling har i høj Grad været historisk bestemt — fast knyttet til Tid og Sted. Kristendommens Indførelse, Normannernes Erobring af England, tyske Kræmmeres og Haandværkeres Indvandring i Danmark, Lutheranismens Sejr i Norden osv. er Aarsager til de omtalte Forandringer i Ordforraadet" (Spr. Forandr. S. 76). Jeg indser ikke, hvorledes en mere samstemmende Bekræftelse paa min Fremstilling i "Kv. og M." kunde ønskes. Ikke Ændring af Tingene og Begreberne, men Indvandring af fremmede Mennesker og Indførelse af fremmede Skrifter har forandret det danske Ordforraad: i 10. 11. 12. Aarh. mærkes latinsk, engelsk og saxisk Sprogpaavirkning, udøvet gennem engelske og saxiske Munke og gennem den latinske Kirke-Litteratur, i 13. 14. 15. Aarh. kom den plattyske

Hr. Bröndum-Nielsens næste Indvending er rettet mod mit Standpunkt til det overordentlig vanskelige Spørgsmaal om den mulige Indvirkning af Lydmassens Svækkelse paa Ordets Livskraft. Han dekreterer: "en sproglov om, at lyd-stærke ord skulde have tilbøjelighed til at fortrænge lyd-svage . . er sikkert i højeste grad tvivlsom". Spørgsmaalet løses dog næppe saa let.

Hvad der her er Tale om, er ikke en "Sproglov", men Spørgsmaalet om en Tendens i Sprogudviklingen, der kan udtrykkes saaledes: Naar, efter en Synkoperingsperiode, af to konkurrerende Ord det enes Lydmasse ved Synkope er blevet stærkt formindsket, kan denne Svækkelse i Lydmassen være en medvirkende Aarsag til, at Ordet bukker under. Et af de Sprog, hvor man med størst Udbytte vil kunne undersøge dette Spørgsmaal, er det oldfranske, fordi man her gennem de sen-latinske og oldfranske Sprogmindesmærker har et fyldigt Kendskab til Ordforraadet før og efter Synkopetiden. Den fremragende romanske Filolog *Arsène Darmesteter* naaede paa Grundlag af sine vidtomfattende Undersøgelser af det latinske Ordforraads "Romanisering" til følgende Resultat: "Les mots trop courts, trop peu sonores, devaient être abandonnés par le roman, qui, avec ses habitudes de contraction des mots, les aurait réduits à quelque chose d'insensible. Tels sont les monosyllabes *ac, as, at, aes, fas, jus, lis, mus, os, rus, spes,*

Ord-Invasion gennem de tyske Haandværkere og Soldater, i 16. Aarh. øvedes højtysk Indflydelse gennem hele den lutheranske Oversættelseslitteratur. Men — for at tage et Par Exempler fra denne sidste lidet undersøgte Sprogudvikling — det skyldtes ikke en forandret Opfattelse af Ordet *gloria*, naar man i Biblen 1550 indførte det højtyske *Herlighed* herfor v. S. a. det ældre fra Plattys. laante *Ære*; og det var ikke en Forandring af Bedekammeret, der var Skyld i, at det højtyske Ord *Kammer* i Chr. III.'s Bibel fortrængte det hidtil brugte plattyske Ord *Herberge*. Derimod var det jo en Realitetsændring, der bevirkede Indførelsen af det lutheranske *Superintendent* i Stedet for det katolske *Biskop*, men — betegnende nok — Sprogets Konservatisme sejrede over Tingenes Udvikling.

ut, vas, vis etc.; les dissyllabes *suem, luem, reum, struem, ignem, agnum, apem, avem, avum, opem, lorum* etc. . . . Mêmes observations pour les verbes: *flare, nare, flere, nere, reri, ire, dare* étaient trop courts et ont disparu en tant que simples" (Traité de la formation de langue française, p. 9—10) ¹⁾. Darmesteter (og Thomas) har dog muligvis overvurderet Lydsvækkelsens Indflydelse paa Ordenes Hænden ²⁾, men det synes mig særdeles rimeligt, at Ophør af Synkoptendensen viser, at Sproget er indtraadt i en Periode, hvor det "lydstærke" Ord ikke blot bevares uændret, men foretrækkes for det lydsvage, naar ikke andre Indvirkninger gør sig gældende. At konstatere denne Tendens i Nordisk er meget vanskeligere end i Fransk, fordi vort direkte Kendskab til det nordiske Sprogs Ordforraad før Synkoptiden jo indskrænker sig til de faa og ordfattige urnordiske Indskrifter. Imidlertid fortjener det at fremhæves, at en medvirkende Aarsag til urnordiske Ords Undergang kan være den stærke Indskrækning i Lydstof i hine Aarhundreder. Saaledes er maaske det urnordiske Ord for Gravsted *hlaiwa* (Bø-Stenen), der i Olddansk vilde være blevet *lā*, bukket under for det lydstærkere *kumbl*, og saaledes — formodede jeg — at det lydstærke *bōundi, bōndi* havde fortrængt det

¹⁾ Afhandlingen udkom efter Darmesteters Død (1888). Det her anførte er bearbejdet af *Antoine Thomas*; sml. ogsaa Darmesteter, *La vie des mots* p. 162.

²⁾ Sml. en kort Imødegaaelse af Teorien i Gaston Paris' Anm. af "*La vie des mots*" (*Journal des savants*, 1887, udg. i Gaston Paris, *Mélanges linguistiques*, 1909, p. 302 f.). Paris' Modgrunde er iøvrigt lidet overbevisende. Han skriver: "*si la langue n'aimait pas les monosyllabes, comment en a-t-elle tant gardé? æuf, par exemple, or, an, être* etc.?" Hertil kan svares, at Betingelsen for at et Ord skal bukke under, naturligvis er, at der eksisterer andre Ord, der kan erstatte det, — naar da ikke selve den Ting, Ordet betegner, forsvinder. Men hverken for *Æg* eller *Guld* (lat. *ovum, aurum*) fandtes der Synonymer, vistnok heller ikke for *Aar* (lat. *annum*), idet *année* er en yngre Dannelselse, saa det var intet Under, at *an* og *or* og *æuf* vedblev at bestaa. Og hvad *être* angaar, saa er dette just udviklet af den længere Form *essere*, der — paa Grund af sin større Lydmasse — har besejret den kortere i Latin almindelige Form *esse*.

lydsvækkede *wærr* (urnord. **weraR*), ligesom i Oldtysk det lydsvækkede *wini* var blevet besejret af det lydvægtigere *früunt*; men Betingelsen for, at det ene Ord skulle fortrænge det andet, var, at Ordene var synonyme, brugtes om samme Ting, samme Begreb; derfor vedblev i Dansk *Ven* at bestaa ved Siden af *Frænde*, fordi Ordenes Betydning her havde spaltet sig. Senere maatte det lydvægtige *Frænde* vige for Indtrængen af Fremmedord (*Slægting*, i *Familje med*), mens det lydsvagere *Ven* er eneherkende Udtryk for "amicus" den Dag i Dag (Kv. o. M. S. 29—30)¹⁾. Men det maa gentages: et sikkert Vidnesbyrd om den aftagende Lydmasses Indflydelse paa Ordenes Fortrængen har man ikke, end mindre paa Omfanget af en saadan Virkning, og man kan mindst af alt kalde denne Indflydelse en Sproglov. Den vil virke saare forskelligt paa Sprogenes forskellige Udviklingstrin og formodentlig ogsaa i de forskellige Sprog, og den vil i høj Grad være bestemt af konkurrerende Tendenser, men den er en Faktor, som det vilde være uforsvarligt at se bort fra, naar man søger at finde Aarsagerne til Bevægelserne indenfor Ordforraadet.

Hr. Br.-N. slutter sin Indvending mod min Fremstilling af Aarsagerne til Ordenes Fortrængen: "En sammenligning mellem fru Jacobsens fremstilling her og Noreens i Ordens död (hvortil der i noterne henvises) må utvivlsomt falde ud til fordel for den sidstnævnte". Jeg havde ved min Paavisning af, at Hovedaarsagen til Forandringer indenfor Ordforraadet ikke kunde søges i Forandring af Tingene og Be-

¹⁾ Som Bevis paa Teoriens Uholdbarhed skriver Hr. Br.-N.: "Og når forf. går så vidt at hævde, at det lydsvage ord *frænde* (ved en lapsus står der for resten her netop: lydsterke) p. g. a. sin lydsvaghed fortrænges af *slægting*, i *familje med* o. a., er teorien ført til en sådan yderlighed, at den mister ethvert spor af sandsynlighed". Fremgangsmaaden er ejendommelig. Først erklærer Hr. Br.-N. det rigtige Ord *lydsterke* for en Lapsus for *lydsvage*, og dernæst erklærer han paa Grundlag af den af ham selv forfattede Sætning med det ganske meningsløse *lydsvage*, at jeg har ført Teorien udover Sandsynlighedens Grænse.

greberne, bemærket i en Note, at Noreen i Spridda Studier, II, 126 fig. gav "en væsentlig anden Fremstilling" end min. En Begrundelse af min Afstandtagen fra Noreens Fremstilling vilde i den indledende Oversigt i Kv. o. M. ikke have været paa sin Plads. Jeg nærede heller ikke noget Ønske om at imødegaa den udmærkede Sprogforskers aabenbart tilfældigt henkastede Bemærkninger om det store og vanskelige Problem om "Ordenes Død", men da Hr. Br.-N. nu fremdrager Noreens lille Opsats som "utvivlsomt" rigtigere end min Fremstilling, tvinges jeg til en nærmere Omtale af den.

Den "førsta och påtagligaste orsaken till vissa ords utdöende" er if. Noreen, Tingenes Død; thi "Lika visst som vi icke begagnat orden *bak-laddnings-gevär . . Röntgenstrålar . . telefon . . kateder-socialist*, innan de därmed betecknade intressanta företeelserna uppenbarat sig i vår värld — lika visst begagna vi icke . . . ord som beteckna saker och förhållanden, som ej längre existera" (Spr. St. II, 126—27).

Dette er urigtigt:

Bryllup er et i alle nordiske Sprog fuldt levende og livskraftigt Ord; men det Forhold Ordet *Brud-Løb* betegner er for Aarhundreder siden ophørt at eksistere. — *Kakkelovn* betegner en Ovn, der er lavet af *Kakkeler*, kunstige Sten af brændt Ler. Saadanne Ovne er nu i Almindelighed erstattet af Jærnovne, men dog findes kun faa Huse i Norden, hvor der ikke er endda adskillige Kakkellovne. — I det 15. Aarh.'s Hussiterkampe brugte Hussiterne en Slags Stenslynge, som paa bøhmisk kaldtes: *houfnice*; dette Vaaben indførtes i Sydtyskland under Navnet *haufnitz*, men skønt man i mange Menneskealdre ikke har brugt Stenbøsser, er, desværre, *Haubits* den Dag i Dag i fuld Livskraft. — *Bogstav* er Betegnelse for de lige Runestave, der skares i Bøgekævlén. Runer eksisterer ikke mere, og beskrevne Trækævlér eksisterer ikke, men Ordet derfor er ikke "dødt" og vil næppe dø, saa-

længe de germanske Sprog lever. — Af Papyrus-Plantens Siv lavede Ægypterne for et Par Aartusinder siden deres Skrivemateriale. I Tidernes Løb forandredes Materialet paa mangfoldig Vis, men Ordet derfor eksisterer endnu i alle moderne Kultursprog: dansk *Papir*, sv. *papper*, ty. *Papier*, fr. *papier* osv. Et Forhold, der har forandret sig i vor Tid, er Spisetiderne. Endnu spises paa Landet, som i vore Forældres Tid ogsaa i Byerne, Middagsmaaltidet ved *Mid-Dag*, Kl. 12, men i København er det almindeligt at blive bedt til Middag Kl. 7 om Aftenen. Tingen ændres, men Betegnelsen bliver. Subst. *dîner* bruges endnu i forskellige Egne af Frankrig i sin oprindelige Betydning: Dagens første Maaltid, det, der bryder Fasten (af Verbet *dîner* < **disjunare* "cesser de jeûner", sml. *déjeuner*, eng. *breakfast*), men de fleste Franskmand har spist adskillige Maaltider, før de Kl. 8 om Aftenen "bryder Fasten". Man kunde blive ved at nævne Exempler — i talløs Mængde — paa alle Sprog. Thi det er just Sprogens Natur at bevare Ordene uændret, mens Tingene forandres, og de Forhold, som Ordet oprindeligt betegnede, ophører at eksistere ¹).

¹) Naturligvis kan et Ord "dø" med den Ting, det Forhold, det betegner. Saaledes *Stokhus*, *Træhest*, *Pestmester* osv. (se min Bearbejdelse "Sprogets Forandring" S. 62). Men saadanne Specialords Tab spiller en ganske underordnet Rolle i Sprogens Udvikling og er derfor lidet betydende for hele Spørgsmaalet om Aarsagerne til Ordenes Død. De Exempler, Noreen nævner som Vidnesbyrd om Ord, der er "stendöda", fordi den Ting, de udtrykte, ikke længer er til, er iøvrigt uheldigt valgt. Det første Exempel er Ordet "*galder*, ett slags trollsang". At dette Ord er gaaet tabt, skyldes ikke, at den Ting, det betegner, ikke eksisterer. Vestnord. *galdr*, fsv. *galder* betyder Tryllesang, Trolddom; dertil Sammensætningerne *galdrabók*, Tryllebog, *galdrakarí*, Troldkarl, *galdrakerling* (*galderkona*), Troldkvinde, osv. (Fritzner I, 540 f., Söderwall I, 382, Kalkar II, 4). Men ingen af disse Forestillinger er jo ophørt at eksistere; de findes ikke blot — som de synonyme Ord viser — udtrykte i det moderne Rigssprog, men er ogsaa levende i vore Dialekter (se Feilberg III 851—855), hvad der viser den ubrudte folkelige Tradition. Aarsagen til, at Ordgruppen *galdr* med Sammensætninger er tabt, er derfor ikke, at de Forhold, disse Ord betegnede, er forsvundne, men, hvad der er Grund til næsten alle tabte Ords "Død", at andre Ord har for-

Ikke blot — fortsætter Noreen — vil et Ord forsvinde, naar den Ting, det betegner, er ophørt at bruges, Tingen kan vedblive at bestaa, men forandre sin Karakter saa meget, at Sprogfølelsen fortrænger det gamle Ord. Ja, Tingen

trængt dem. — Det næste Exempel er "*käfs*er, en gift træ". Ordet *käfs*er skulde altsaa være tabt, fordi Tingen og Begrebet "gift Træl" var ophørt at eksistere. *Käfs*er er imidlertid i Vestnordisk tabt i før-litterær Tid i det alm. Sprog. Det er kun bevaret i Rigspåla og i Snorres Edda som stivnet Trælleavn; det er altsaa tabt, mens Trælleinstitutionen var i sin fulde Kraft. Ogsaa i Østnordisk er det tabt, længe inden saavel gifte som ugifte Trælle ophørte at eksistere. Det findes kun enkelte Gange i Vestgötalag og Østgötalag, dels i Betydning "Træl", dels i Betydning "Mand i Forhold til en Trælkvinde". I Almindelighed bruges herfor *Træl*, *Horkarl* o. a., og disse Ord har altsaa — ganske uafhængigt af Tingenes Bestaaen — fortrængt det gamle Trælleavn *Käfs*er. I Tyskland derimod har Ordgruppen *Keb*ser. *Keb*se, *Keb*sbette, *Keb*sbraut, *Keb*skind o. fl. holdt sig til Nutiden (Grimm V, 373--74). — Tredje Exempel er "*gläfs*ja, ett slags spjut (jfr *gläfs*ven)". Meningen maa jo være den, at det fornsvenske Ord, *gläfs*ja, der var Betegnelse for et bestemt Slags Spyd, er tabt, fordi denne Slags Spyd ophørte at eksistere, hvorimod Ordet *gläfs*ven, der betegnede en anden Spydart, vedblev at bestaa. Det fremgaar imidlertid med Sikkerhed af de middelsvenske Haandskrifter, at *gläfs*ja (*gläfs*wa, *gläfs*wa) og *gläfs*ven (*gläfs*win, *gläfs*van) har været ganske ensbetydende. Samme Hdskr. bruger snart den ene Form, snart den anden. I Romanen om Navnløs og Valentin fortælles det. at Blandamær, da han red ud af Borgen, "slo sit *gläfs*ven vnder"; derpaa mødtes han med Valentin, og de stødte saa haardt sammen, at begge "thera *gläfs*wa brast". I samme Vers kan ét Hdskr. bruge *gläfs*ven, et andet *gläfs*ja: I Romanen om Frederik af Normandie staar der saaledes V. 141 i Cod. A, at Dværgeren "hafde ena *gläfs*wa i sinne hände", men i Cod. D og E staar der: en *gläfs*ven; i V. 1670 staar der i Cod. A, at "thera *gläfs*wa spindradho", i Cod. E, at "*gläfs*wa spildis", men i Cod. D, at "*gläfs*van spildradis". Ridderens Vaaben kaldes snart *swärd och gläfs*ven, snart *swärd och gläfs*wa (sml. Rimkröniker 3. V. 5391, 4455 og Medeltidens Bibel-arbeten 2. 293). Som det oftest gaar med saadanne synonyme Dobbeltformer bukkede den ene efterhaanden under. Dansk *Glave*, sv. *gläfs*ja (*gläfs*wa), besejredes af den længere Form (nysvensk *glav* er næppe udviklet af ældre *gläfs*wa, men er snarere en sekundær Form til *gläfs*ven, idet dette har været opfattet som best. Form; jfr. dansk *Tæppe* af æ. Da. *Tæppet*. Muligvis er *glav* laant fra fr. *glave* (*glave*), ligesom *lans* fra fr. *lance*). Senere fortrængtes ogsaa *glav* og *gläfs*ven af gamle og ny enstydige Ord (fr. *lance*, nord. *spjut*). Det bruges nu kun i Poesi og religiøs Stil i den ændrede Betydning "Sværd" (sml. Tamms Etym. ordb. S. 219). Forholdet ved *gläfs*ja er altsaa som ved *käfs*er og *gald*er: Ordene forsvandt, fordi andre Ord med samme Betydning fortrængte dem; Tingen, de betegnede, forblev uforandret.

kan forblive ganske uændret, men Navnet dog uddø "emedan intet egentligt behof däraf vidare förefinnes" (Spr. St. II 127—28). Hvor lidet betydende Forandringer af Tingene er for Ordenes Bestaaen eller "Død", vil de ovennævnte Exempler have vist. Men som Tingenes Forsvinden kan blive Aarsag til Ordenes Død, saaledes kan en medvirkende Grund hertil være Forandring i de Forhold, Ordene betegner. Det er sandsynligt, at det var Forandring i Kultus ved Overgangen fra Hedenskab til Kristendom, der bevirkede, at Ordene *Vi*, *Harg*, *blote* efterhaanden fortrængtes, og det er muligt, at Ordet *Plov* indførtes i de germanske Sprog sammen med en ny og bedre Plov-Model, og at derfor det gamle Plov-Nævn *arðr* trængtes tilbage, da Redskabet forældedes, men sikkert er det ingenlunde. *Plógr* og *arðr* synes at være brugt uden Forskel i Vestnordisk; naar *plógr* efterhaanden fortrængte *arðr* kan dette skyldes en almindelig Kamp mellem Synonymer, der, saaledes som det i Reglen gaar, endte med Fremmedordets Sejr, mens Hjemmeordet fortrængtes til en simple Art af Tingen; som saadant er Ordet *árder*, *ard* endnu bevaret i Sverrig og Norge. Naar Ordet *ambot* fortrængtes af Sproget, saa skyldes dette dog næppe, som af Noreen hævdede, nogen Forandring i den Ting, Ordet udtrykte. *Ambot*, vn. *ambútt*, er jo Fem. til et til got. *undbahts*, oldty. *ambaht*, osv. svarende Masc., der betød "Tjener". Masculinet er i Nordisk tabt i før-litterær Tid, og Fem. var allerede i den ældste Litteratur sjældent. Naar det i den senere Middelalder-Litteratur ganske er tabt, er Grunden den, at andre Ord har fortrængt det. Disse Ord er *Tjenestekone* og *Tjenestemø* (*Huskone*, *Hjemkone*) og senere *Tjenestekvinde* og *-pige* (eller alene *Mø*, *Pige*), Paralleldannelser til *Tjenestemand*, *-karl*, *-svend*. — Og hvad Tabet af Slægtskonglomeratnavnene angaar, saa var i Dansk allerede i før-litterær Tid de til vestnord. *fedgar* og *mæðgur* svarende Ord forsvundne (Ordet *muprkin* findes paa

Skivum-Stenen c. 900), og i Sverrig var de herhenhørende Ord sjældne, og deres oprindelige Betydning var glemt: *fädhgar* brugtes baade om Fader og Søn og om Moder og Datter, og *mödhgine* brugtes baade om Moder og Datter og om Fader og Datter og om Fader, Moder og Sønner (Söderwall I. 367^a, II. 92^a), saa alene deres Uklarhed maatte bevirke, at de ietforstaaelige Enkeltord: *Fader og Søn, Moder og Søn* osv. sejrede. I hvert Fald spillede Slægtsfølelsen i 11. 12. 13. Aarh., da Ordene fordunkledes og fortrængtes, at dømme efter hin Tids Love: som jo i stort Omfang er bevarede, en fremtrædende Rolle, saa det næppe er forsvarligt med Noreen at finde Aarsagen til Ordenes Tab deri, at man "numera, i den individuella själfhäfdelsens tidevarf, känner föga behof af dylika konglomeratnamn". Og at man i 19. Aarh. i Svensk indførte det franske *kusin* v. S. a. de hjemlige Ord *syskonbarn, syspling, brylling*, har dog intet at gøre med svigtende Interesse for Slægtskabsforholdet, saalidt som naar man i Danmark indførte de tyske *Fætter og Kusine* ¹⁾.

Vi har nu undersøgt Holdbarheden af Noreens Fremstilling af den første Aarsag til Ords Død. Som den næste Aarsag nævner Noreen Kampen mellem Synonymer ²⁾. Først

¹⁾ Om Konglomeratnavnet "Forældre" skriver Noreen: "Dock fortfarande ännu ordet *föräldrar* och kommer väl att så göra, så länge nordens fransmän i motsats mot söderns känna sig behöfva ordet *hem*, för hvilket franskan ju saknar ett enhetligt uttryck liksom för *föräldrar*". Hermed maa vel menes, at man i Fransk i Dagligtale bruger *père-et-mère*; thi i Litteratursproget og højtideligere Tale er *mes parents* jo almindeligt i Betydning "Forældre". Men ogsaa hos os viser Udviklingen en lignende Tendens: *Forældre* er Skriftord og mere højtideligt Taleord; i Dagligtale siges oftest: *min Far og Mor* (sml. Landsoldatvisen "Min Fader og min Mo'er"). Dette er dog formentlig lige saa lidt Tegn paa Hjemmets Dekadence i Danmark, som det, at man i Fransk intet Særnavn har for "Hjem", svarende til ty. *Heimath*, eng. *home*, nord. *Hjem, hem*, er Vidnesbyrd om, at man i Frankrig hæger mindre om sit Hjem end i Germanien.

²⁾ Noreen ynder den i semasiologiske Afhandlinger saa almindelig brugte metaforiske Terminologi: Ordene betragtes som Organismer, der fødes, lever, kæmper med hinanden og dør. Saadant Billedsprog er imidlertid

omtales Fremmedords Sejr over Hjemmeord. Det hedder: "Ogynnsammast ställa sig härvidlag lifsvillkoren för inhemska yrkes- och facktermer. Vetenskap och konst äro ju mer än annan mänsklig verksamhet internationella". Derfor indføres af de forskellige Lærdmænd et stort Antal kosmopolitiske Udtryk, der, just fordi de bruges af de sagkyndige paa hvert Omraade, anses for de rigtige og sejrer over Hjemmeordene.

At sætte disse "lærde" Laaneord i første Række og at hævde, at de især fortrænger Hjemmeordene er urigtigt. Vel er der i alle europæiske Sprog indkommet et stort Antal internationale Fagord ad lærd Vej, men de har ogsaa i de allerfleste Tilfælde kun vundet Fodfæste indenfor det lærde Lav; saare sjældent er de trængt ud i Almuesproget, blevet Folkeeje, og endnu sjældnere har de formaaet at fortrænge de hjemlige Udtryk. For Ordenes "Død" har denne Lærd-Indflydelse været

farligt. Ordene er jo ikke levende Væsener. De er kun et Middel, Menneskene betjener sig af for at give deres Tanker Udtryk, og derfor maa Aarsagen til enhver Sprogforandring søges hos dem, der fremkalder Forandringen: Menneskene. Husker man ikke stadig dette, kan Billederne let føre én bort fra Virkeligheden — blive vildledende i Stedet for vejledende. Saadan er det undertiden gaaet Noreen. Han skriver f. E. "dödsfall sådana som de hittills behandlade . . genom olyckshändelse" er "i det stora hela sällsynta och något gammalmodiga. Ett vanligare och tidsenligare döds sätt är, som vi veta, att så småningom ihjäl-pinas under "kampen för tillvaron", konkurrensen med lyckligare utrustade likar". Det er et noget uheldigt Billede at sige, at Ord, der gaar ud af Brug, fordi de Ting de betegner ophører at eksistere, omkommer ved et Ulykkestilfælde. Er der nogetsteds, hvor Tilfældet — man kalde det nu lykkeligt eller ulykkeligt — ikke spiller nogen Rolle, er det her. At Ord som *Vi, blote, Træhest, Postmester* osv. forsvinder, staar jo i den nøjeste Sammenhæng med Kulturudviklingen, skyldes ikke en Tilfeldighed. Med langt større Ret kunde man tale om "olyckshändelse" ved mange af de Ord, der bukker under for Synonymer. Synes det ikke et Skæbnens Lune, at det mnt. *bange* i dansk Rigsmaal ganske har fortrængt det nordiske *rad*, mens dette i Jydsk er næsten eneherkende, og at det nordiske Ord *Vindu* i Dansk er forblevet uantastet, mens det i det svenske Rigssprog aldeles er fortrængt af det tyske Laaneord *fönster*? Og hvor talrige er ikke slige Exempler! Derfor er det ogsaa vildledende at sige, at Ordene bukker under for "lykkeligare utrustade likar". Det gamle *vindöga* har ikke været bedre udrustet i Danmark end i Sverrig, men der har maaske i Middelalderen i Sverrig bosat sig nogle flere tyske Glarmestere end i Danmark.

lidet betydende ¹⁾. I ingen Tid har vel den internationale "lærde Republik" spillet den Rolle som i 17. og 18. Aarh, men skønt der i disse Aarhundreder optoges fremmede Lærdord i Mængde i de forskellige Sprog, var det dog kun faa Hjemmeord, der fortrængtes. Naar er i Dansk den store Mængde nordiske Ord som var levende i Sproget i 10.—12. Aarh. bukket under? og for hvilke Ord er de bukket under? Ikke for internationale Laaneord, der indførtes af Lærde, men for plattyske Laaneord, der indførtes af Landsknægte og Haandværkssvende og omvandrende Kræmmere. Og vil man sige, at de Ord, som tabtes, især var Fagudtryk, saa er det kun rigtigt, hvis man ved Fagudtryk forstaar en meget større Del af Ordforraadet, end Noreens Exempler lader ane (jfr. ndf. S. 269 flg.).

Efter at have omtalt Ord, der er bukket under for Fremmedord, skriver Noreen: "en faktor, som i kampen för tillvaron spelar en nästan lika viktig roll som den råa styrkan [d. e. de "utländska legotrupper"], er — skönheten. "Ett fult ord" maa derfor bukke under i Kampen. Ved fule Ord forstaar Noreen dels saadanne, "som väcka obehagliga idéassociationer", d. e. Ord, som er blevet pejoriserede ved at være brugt som Skældsord eller som Udtryk for Menne-skets Fordejelses- og Forplantningsproces, dels Ord, der tilhører plump Tale. — Det er ubestrideligt, at saa langt tilbage man kan følge Sprogens Historie har Menneskene forbrugt et ikke ringe Antal Ord til Betegnelse af Ting, som det ikke sømmede sig at nævne, og som man derfor maatte opfinde stadig nye Skjulenævner for; det er ogsaa

¹⁾ Naar Noreen som Exempel nævner, at *datum* har fortrængt det nordiske *dagtal*, er det vist at stille Sagen paa Hovedet. *Datum* var jo en siden Middelalderen brugt Betegnelse i svenske saavel som i latinske Breve. Det er almindeligt som Subst. i moderne Betydning fra Begyndelsen af 16. Aarh. og har været gængs siden da (Sv. Akad. Ordb. D 395—402), mens *dagtal* er et i 17. Aarh. kunstigt dannet Ord, som trods lærde Sprogrenseres Beskyttelse ikke evnede at sejre over det Aarhundred-gamle latinske Laaneord (Sv. Akad. Ordb. D 81).

ubestrideligt, at ikke helt faa Ord i Tidernes Løb er blevet gjort ubrugelige ved at blive overført i Skældsordenes Klasse; men naar Noreen siger — udtrykt med filologisk Terminologi — at Pejorisering næsten har virket lige saa meget som Indtrængen af Fremmedord til at fortrænge gamle Ord og Udtryk, saa synes denne Udtalelse mere i Overensstemmelse med den Plads, Pejorisering, Eufemismer o. lign. optager i semasiologiske Afhandlinger, end med den Betydning, disse Forhold har for det levende Sprogs Udvikling. Man tage det danske, det svenske, det engelske Sprogs Historie, og man sammenligne, hvilken Indvirkning Fremmedords Optagelse i disse Sprog har haft paa Landets eget fra Fædrene nedarvede Ordforraad med den Rolle Tabet af nogle lyssky eller plumpe Ord har spillet! Selv om Fordøjelsen og Forplantningen er en Livsbetingelse for det enkelte Menneskes og for Menneskeslægtens Udvikling, saa er Omtalen af disse Forhold temmelig uvæsentlig for Sprogenes Udvikling — det er jo netop Ting man ikke taler om. Derfor har mange af de Udtryk, man har brugt herfor, faaet en kort Levetid; saasnaart de ikke mere følte som Skjulenævn, var de egentlig ubrugelige, og derfor kan man uden Vanskelighed samle sammen en temmelig stor Bunke af saadanne kasserede Eufemismer.

Det er ikke blot Tabet af selve de fule Ord, Noreen omtaler, men ogsaa Tabet af Ord, i hvilke disse indgaar som Led, og Ord, der tabes, fordi de ligner de usømmelige Ord. Saaledes mener Noreen, at Grunden til, at "*pottomakaren* nu för tiden heter *krukmakare*" skyldes Fulhed. Og det skyldes Fulhed, naar *afling* er erstattet af *inkomst*, naar *fägömmare*, *fäpilt* og *fähund* har maattet vige for *vallgosse* og *vallhund*, og naar *mäss-skjortan* har fortrængt *müsesärken*. — Exemplerne er ikke overbevisende. Pottemageren har ikke "nu för tiden" faaet Navnet *krukmakare*, men i Middelalderen, altsaa paa en Tid da Ordet *potta* ikke havde

nogen usømmelig Betydning, men var Nævn for Lergryden og Pottemaalet; Aarsagen til at man kaldte en *pottomakare* for en *krukmakare* kan da ikke søges i Ordet *potta*'s Specialisering, Nydannelsen maa forklares ved, at da man fra Plattysk optog Ordet *krûke*, dannede man i naturlig Analogi til Pottemager: *krukmakare*, og dette sidste besejrede da efterhaanden det ældre *pottomakare*, alt efter som *kruka* fortrængte *potta*. Hvor lidt det er dette Ords Specialisering, der har tremkaldt Tabet af *pottomakare*, ses ved en Sammenligning med Forholdet i Danmark. Ogsaa her har *Potte* faaet Særtiden "Kammerpotte", men derfor er *Pottemagerne* ikke forsvundne; for nogle Dage siden holdt *Pottemagerforbundet* Aarsmøde; dog vil Forbundet maaske snart søge Navneforandring; thi i den nyeste Tid, hvor alle skal være Direktører, Grosserere og Fabrikanter, har mangen Pottemager antaget Titlen — *Lervarefabrikant*. Paa Mødet taltes alligevel stadig om *Pottemagerovne* ikke om *Lervarefabrikantovne*, og selv naar den sidste Pottemager er forsvundet, vil sikkert Bissens lille "Pottemagerske" bevare sit Navn — og det vil ikke virke usømmeligt og fult, men fremkalde Billedet af Ynde og Skønhed. — At Ordet *afting*, udenfor det juridiske Sprog, i Svensk er fortrængt af den tyskaavirkede Nydannelse *inkomst*, kan vist heller ikke forklares ved, at man ved Ordet *afting* kom til at tænke paa det anstødelige Verbum *afta*. Ogsaa i Middelalderen havde *afta* Særtiden "gignere", og dog brugtes *afting* almindeligt om "Indkomst, Vinding, Erhverv"; og i Nutidens Dansk er *Avling* og *Avl* almindelige Rigssprogsord, skønt *avle* ogsaa hos os har speciel kønslig Betydning; men der maa vist filologisk Spidsfindighed til at sætte Ord som *Avlskarl*, *Kartoffelavl*, *Aarets Avling* osv. i Forbindelse med denne Betydning af Verbet. — Og skulde nu det, at Ordet *Læ* bruges som Skældsord, virkelig være Grunden til, at *fåpilt* osv. var fortrængt af S sammensætninger med *vall*? I Middelalderen

bruges *vallhund*, *vallpilt* ikke, formentlig fordi *vall* brugtes om *Mark*, *Eng* i Almindelighed, sjældent specielt om "*Betesmark*" (Söderwall II, 905), først efterhaanden som denne sidste Betydning blev den fremherskende, dannedes naturligt S sammensætninger hertil; jf.: Afledningen *valla*, "drifva (boskap) i vall", "vakta betande boskap". Men, at de gamle Ord fortrængtes, skyldtes ikke alene disse Nydannelser. Da *fä* ikke mere brugtes om "Kvæg", maatte nødvendigvis S sammensætninger hermed, der endnu følte som levende, d. v. s. i hvilke *fä* ikke var indgaaet som en Del af Ordet, forsvinde og ombyttes med andre S sammensætninger. I Danmark er Sprogudviklingen klarest. Da *fæ* i dansk Rigssprog fortrængtes af mnt. *quek*, Kvæg, ombyttedes *Fædrift*, *Fædriver*, *Fæhjord* osv. med *Kvægdrift*, *Kvægdriver*, *Kvæghjord*; men at dette var ganske uden Hensyn til, at *Fæ* kunde bruges som Skældsord, ses af, at *Fæ*, *Fæhöved*, "et enkelt Stykke Kvæg", *Fælade*, "Kostald" osv. i mange Egne af Jylland stadig bruges, skønt "Fæ" ogsaa her er Skældsord; og heller ikke er Ordet *Kvæg* paa nogen Maade blevet fortrængt, skønt det er blevet et yndet Skældsord¹⁾. Skulde Dyrenævn og deres S sammensætninger forsvinde, fordi de blev Skældsord, vilde man snart maatte anskaffe en hel ny Dyreterminologi. Hvad skulde der blive af *Torsk*, *Aalekvabbe*, *Flynder*, *Oxe*, *Svin*, *Gris*, *Gaas*, *Dromedar* o. s. fr. Dog, der er ingen Fare. Saa lidt tænker man paa Skældsordet, naar man taler om Dyrene, og saalidt paa Dyrene, naar man skælder Menneskene med deres Navne, at de i Virkeligheden er blevet to Sæt Ord; og begge Sæt vil "leve" videre uden at indvirke paa hinanden. Det er Grunden til, at *Fæ* er vedblevet at bestaa til Trods for,

¹⁾ At det som saadant i Rigssproget udtales *Kvæg*, mens det i Betydningen Dyr udtales *Kvæg*, skyldes, at dette sidste er et Bogord for de for Rigsmaalet toneangivende Københavnerne. Paa Sjælland siges *Kvæg* baade om Dyr og Mennesker.

at Ordet er tabt i sin oprindelige Betydning, og derfor bevares *Bæst* endnu i Rigssproget som Skældsord, skønt det i Betydningen Hest og Hornkvæg næsten helt er fortrængt. Metaforerne er ikke mere levende. Derfor vil ogsaa "Den lille Gaasepige" bevare sin Poesi ganske uden Hensyn til det upoetiske udtryk: "Din Gaas". — Noreens sidste Exempel er Ordet *Müssesärk*. Det skal være fortrængt af *Müss-skjorta*, fordi Tanken ved Talen om *Müssesärk*, henledtes paa et kvindeligt Klædningsstykke, som det ikke var sømmeligt at omtale. Den naturlige Forklaring er den, at efter at *Särk* fra at være Fællesnavn for Mandens og Kvindens Underbeklædning, er blevet Særnavn for Kvindens, har Skjorten ogsaa i Messeklædningen fortrængt Særken. I Dansk bruges dog stadig *Messesærk* v. S. a. *Messeskjorte* og *Messekjortel*, skønt Særken længst har hørt til de Klædningsstykker, der ikke omtaltes i høvisk Tale, ja i Rigsmaalet saa godt som helt er fortrængt af det senere Laaneord *Chemise*; men Ordet "Messesærk" virker alligevel ikke anstødeligt, fordi Tanken uvilkaarligt føres — ikke til Sovekammeret, men til Kirken. I det hele begaar Noreen den Fejl, at han tager Ord og Orddele ud af deres Sammenhæng, knytter dem til Ord, som de ligner i Lyd ¹⁾, eller som de hænger sammen med i Oprindelse; og saa viser han, hvorledes disse Ord, (der kun er kommet i Forbindelse med hinanden i Filologens Seddelkasser) indvirker det ene paa det andet; men de Mennesker, der bruger Ordene i levende Tale, hvor Sprogets Love skabes, tænker ikke paa, véd maaske næppe, at Ordene har nogen som helst ydre eller indre Samhörighed. Derfor er det ogsaa urigtigt, naar Noreen forklarer Tabet af Ordet *Blåmand* ved, at *blå* fra den almindeligere Betydning "mørk" har faaet en speciellere, der ikke passer paa

¹⁾ En medvirkende Aarsag til, at Adj. *skam* (se. sv. *skamber*) maatte vige for *kort*, skulde være, at *skam* "lät illa", — naar man f. Ex. sagde *äpte skaman tima*, skulde Tanken henledes paa "Skændsel"?!.

"Blaamændenes" Hudfarve. Det nordiske "Blaamand" fortrængtes som Hundreder af andre nordiske Ord, fordi fremmede Enstydere trængte ind i Sproget. Saaledes indkom i 15. og 16. Aarh. det plattyske *morian* og det højtyske *mor*, og disse Ord maatte i Dansk atter vige, da man i 19. Aarh. fra Højtysk fik Ordet *Neger*. Men man kan trøstigt stole paa, at naar man i 15. Aarh. talte om "Blaamænd", saa tænkte man herved paa en Enhed, saavel som naar vi taler om Negere, sml. Udtryk som "sorte Blaamænd", "sortere end en Blaamænd" (Henrik Suso 130₁₀, Rom. Digtn. II. 138) med det nydanske "sort som en Neger". At en Blaamand ikke var blaa, fandt sikkert ingen Anstød ved, saa lidt som man nu forarges over, at f. E. *Rødspætter* er hvide, og *Hvidtøl* er mørkebrunt. En Rødspætte er for Fiskehandleren og Husmoderen den flade Fisk i Modsætning til den runde Torsk, og Hvidtøl er det mørke Øl i Modsætning til den lyse "Bajer". At hint Ord egentlig betyder en Fisk, der er rødspættet, dette en Ølsort, der oprindeligt var lysfarvet, skal der historisk og filologisk Indsigt for at opdage. Disse Exempler vil formentlig tilstrækkeligt have vist, hvorledes man i alle Noreens Forklaringer mærker "Filologen", der tillægger sin Viden om Ordenes historiske og etymologiske Sammenhæng Betydning for Udviklingen af det levende Sprog. Men denne bestemmes nu engang af de Mennesker; der taler Sproget og benytter det som et organisk Hele, ikke af dem, der gør det til Objekt for en kunstfærdig Analyse. For Sproganalytikeren hører et Spisebord sammen med det gamle *borð*, Fjæl, Planke, og han føler Forbindelsen mellem Træfjælen, man spiser ved, og Plankerne man har bygget Skibssiden af; Samhørigheden mellem at "gaa til Bords" og "gaa ombord" er ham bevidst. For Sprogbrugeren hører Udtrykket at "gaa til Bords" derimod sammen med den dampende Suppe og den duftende Steg. At Bogstaverne b-o-r-d ogsaa bruges om Skibssiden, Rælingen, kommer ikke indenfor hans Bevidsthed.

Det synes mig derfor heller ikke rigtigt, naar Noreen i Fortsættelse af sin Teori om de fule Associationer skriver: "Nästan lika skadligt, som det för ett ords lif är att hafva olämpliga associationer, är det att alldeles sakna sådana". Vi maa her et Øjeblik dvæle ved Orddannelsen. Ny Ord dannes af gamle Ord¹⁾. Saa længe de ny Ord er ny, føles Forbindelsen med de gamle Ord; da de gamle Nordboer af Subst. *dagr* "Dag" og *verðr* "Maaltid" dannede Ordet *dag-verðr* for Dagens første Maaltid, maa en Tid Ordets Bestanddele have været levende for Bevidstheden; men efterhaanden er Ordet smeltet sammen med den Ting, det betegnede; ikke blot tænker den, der bruger Ordet, ikke mere paa dets "Associationer", han kender dem ikke engang; derfor kan Moderordet ganske forsvinde — som Tilfældet er med *verðr* — mens det ny Ord usvækket lever videre i Aarhundreder, som de nu gamle Ord *Davre* og *Nadver*. Af Ordet *svart* "sort" dannedes ved Afledning Subst. *Stærte*, "en sort farvet Vædske"; nu er Oprindelsen glemt: man kan købe baade sort og brun og hvid Skosværte. Saa langt fra er det til Skade for Ordets Brug ikke at have Associationer (d. e. levende Forbindelse med det eller de Ord, det er dannet af) at det først, naar det helt er frigjort fra Moderordet, kan siges at have fæstet Rod *o*: være smeltet sammen med det Begreb det betegner. Der er da heller ingen Tvivl om, at langt den største Del af Sprogets Ord er uden levende Associationer; og for en stor Del af de mest brugte Ord gælder det, at Associationerne er glemt. Kun Filologen véd, at *Barn* betyder det "baarne" og er en Verbaldannelse til *bære* i Betydning "føde"; for Ikke-Filologen maa Ordet "alldeles sakna" Associationer; og ikke engang Filologen kan med blot tilnærmelsesvis Sikkerhed finde Associationer til Barnets Far og Mor: *Mand* og *Kvinde*, men dog er der ingen Tegn paa, at disse Ord snart vil "dø". Naar Noreen som

¹⁾ Sjældent af det raa Lydstof (lydefterlignende Ord).

Bevis paa Ords Død grundet paa Isolering, nævner f. Ex. *tössvar* (fortrængt af *två gånger*), *härdska* (fortrængt af *hårdhet*), *ylfva* (fortrængt af *varginna*), er Diagnosen neppe rigtig. Grunden til, at disse Ord er tabt, er den, at de er fortrængt af nydannede Analogier, — var disse Analogidannelser ikke blevet til, havde Ordene som Titusinder af andre Ord kunnet leve ganske uden Associationer; og omvendt, selv om Ordene havde haft tydelig Samhørighed med andre Ord, havde de dog maattet bukke under for de altbesejrende Analogidannelser. Naar man sagde: fem Gange saa meget, sex Gange saa meget, syv Gange saa meget o. s. fr., maatte man nødvendigvis ogsaa sige *to Gange* saa meget, *tre Gange* saa meget, *fire Gange* saa meget; saaledes dannedes som Konkurrenter til de gamle Taladverbier *tvisvar* og *prisvar* Udtrykkene *to Gange* og *tre Gange*, og det gik da her som altid: de ligedannede Former sejrede over dem, som ved Sprogets Udvikling var blevet "uregelmæssige" (jfr. ndf. S. 272 fig.), men hvor lidet det skader, at Forbindelsen med Moderordet er udvisket, kan ses af, at de danske Tital-Navne: *tyve*, *trediv*e, *fj*rrre, *halvtreds* osv., som for Ikke-Filologen staa ganske isolerede, ikke viser mindste Tegn paa at vige i Dagligsproget for de gennemsigtige *treti*, *firti*, *femti* osv., som anvendes paa Postanvisninger, Checks o. lign. Paa samme Maade: naar *härdska* blev fortrængt af *hårdhet*, var det, fordi den fra tysk laante Endelse *-het* (dansk *-hed*) og de tysk-paavirkede Endelser *-else*, *-skab* o. fl. efterhaanden fortrængte de gamle nordiske Endelser: sagde man *Blødhed*, *Godhed*, *Mildhed*, var det eneste rimelige ogsaa at sige *Haardhed*; men i og for sig var Forbindelsen mellem *Blygd* og *bly*, *Fromme* og *from*, *Milde* og *mild* osv. jo ikke mindre tydelig end mellem de samme Adjektiver og *Blyhed*, *Fromhed*, *Mildhed*, alligevel besejrede disse Substantiver hine. Naar *varginna* har fortrængt *ylfva*, ligger det, som Noreen siger, i, at *varg* er blevet almindeligere i Svensk end *ulf*; Forholdet

her er da ikke rent. Klarere er det i Dansk, hvor *Ulv* er eneherkende, men *Ylva* dog fortrængt: Romulus og Remus faar Mælk af *Ulvindens* Yver. Aarsagen er som ved *hård-ska*: den tyske Orddannelse har fortrængt den nordiske ¹⁾).

Saa følger som Dødsarsag: Udviklingen af Homonymer. Naar Dyrenævnet *frö* i Svensk nu næsten helt er fortrængt af *padda*, *groda*, *tossa*, skal Aarsagen være, at Lydudviklingen har bevirket Sammenfald af æ. sv. *fröd* (Dyrenævn) og *frö* (Blomsterfrø). Mærkeligt er det da, at *tossa* "Tudse" (jfr. sv. Dial. *tosk*) er holdt i Hævd, efter at det er faldet sammen med *tossa* "enfaldig quinna" (< **pursa*: oldn. *purs*)! — Lydsammenfald skal ogsaa være Grunden til, at *tagg* i almindelig Tale har fortrængt *torn* (< *þorn*), efterat dette Ord var faldet sammen med *torn* "Taarn" (< mnt. *torn*). Jeg skal blot nævne, at *torn* < *þorn* er Masc., *torn* < mnt. *torn* Neutr., og at Ordene derfor aldrig i Sg. kan sammenblandes, — heller ikke i Plur. har de kunnet sammenblandes, da Torne paa Svensk hedder *tornar*, mens Taarne hedder *torn*. Jeg skal ogsaa blot nævne, at i Dansk er baade *Frø* (< *fröð*) og *Frø* (< *frjö*), *Torn* (< *þorn*) og *Taarn* (< mnt. *torn*) spillevende, skønt de er ligesaa gode Homonymer som de tilsvarende svenske Ord, og skønt ogsaa Dansken havde haft Synonymer til Erstatning baade af *Frø*: *Padde*, *Tudse*, og af *Torn*: *Pig*, *Od*, *Spids*. Men jeg lægger ingen Vægt herpaa, thi det er jo tilfældigt, at de Enslydere, Noreen har nævnt, ogsaa findes i Dansk, og at Udviklingen her har været forskellig fra den svenske. Hvad der derimod ikke er tilfældigt, og hvad jeg lægger Vægt paa, er, at der findes i Hundredvis af Homonymer i Svensk saavel som i Dansk og i Fransk og vel i alle andre Sprog, Homonymer, som det vilde

¹⁾ Hvor ringe Betydning Manglen paa Associationer har for Ordets Levedygtighed, viser Hundyrsnævnene *Ko* og *So*, der jo ingen Forbindelse har med de tilsvarende Handyrsnævn *Tyr* og *Orne*, og som er lige saa livskraftige nu som for Aartusinder siden.

være den letteste Sag at erstatte med enstydige Ord, men som bestaar urokket. Man brugte i 18. Aarh. som i 20. Aarh. i Danmark Ordet *Bank* om et Pengeinstitut, og man sagde dengang som nu: Du skal faa *Bank*. Havde Lydsammenfaldet virket svækkende paa Ordets Brug, hvorfor er da det sidste ikke fortrængt af *Hug*, *Prygl*, *Smør*, *Tærsk* osv.? Man sagde: "Vi kjørte opad *Bakken*" — og man sagde "hun bar Thetøjet paa *Bakken*"; hvis Lydsammenfaldet havde virket svækkende, hvorfor var da ikke dette Ord fortrængt af *Bræt*, hint af *Skraaning*, *Høj*? Eller hvorledes kan i moderne Svensk usvækket bestaa *agn* "blomfjäll" og *agn* "fiskebete", *akt* "handling" og *akt* "uppmærksamhet", *and* (< *önd*) og *and* "bärgningstid" (< *önn*), *angel* "metkrok" og *angel* "vinkel", *ankare* "15 kannor" og *ankare* (= vnord. *akkeri*), *ask* "fraximus" og *ask* "liten låda", *axel* "hjulaxel" og *axel* "skuldra", *bal* "varupacke" og *bal* "dansfest", *balja* "slida, skida" og *halja* "kärl, kar" osv. osv.? Hvorfor er *hanka* ikke bukket under for de synonyme Udtryk "varaklen, krasslig, hängsjuk", da det dog er enslydende med *hanka* "uppvinda", eller hvorfor er *harka* ikke fortrængt af *luckra*, skønt det er enslydende med det fule *harka* "klara strupen"? Hvorledes skal det forklares, at det fornsvenske *giælda* "hava värde, gå ut på, angå" og fsv. *gælda* "kastrera, snöpa" begge har kunnet bevaras, skønt de er faldet sammen i Lyd og desuden er Homonymer med det poetiske *gälla* (< fsv. *gælla*), "ljuda starkt, skalla"? Burde man ikke grunde lidt derpaa, og saa maaske grunde en ny Teori om Ordenes Død? Og dog, det er unøvendigt at tænke saa meget derover. Aarsagen er, at den, der gaar ind i en Frøhandel for at købe Blomsterfrø, overvejer, hvor meget det er rimeligt at købe, hvor dyrt det vel kan være osv., men han tænker lige saa lidt paa Frøerne ude i Skovdammen som paa Løverne i Sahara. Homonymer, der ingen Betydningslighed har med hinanden, kan ikke paavirke hin-

anden. Naar vi taler om "Byen med de mange Taarne" tænker maaske mange Københavnerne paa afdøde Brygger Carl Jacobsen, men næppe nogen paa Rosenbuskens *Torne*, og fortælles det om en ung undselig Pige, at hun, da hendes Tilbeder kastede sit Blik paa hende, saa bly og rødmen- de til Jorden, er Tanken langt borte fra *Blystænger* og *Blikæsker* ¹⁾. Taler man om en, der gør vel mange Buk, tænker man ikke paa en Buk, der græsser paa Marken og skal man ud at køre, tænker BARNET, der beder: maa jeg sidde paa *Bukken*, ikke et Øjeblik paa "Skraben og Bukken". Dette, at det til enhver Tid i ethvert Sprog er Sammenhængen, der bestemmer Betydningen, og alene denne af Sammenhængen begrænsede, "okkasionelle", Betydning, der kommer indenfor den Talendes og den Hørendes, den Skri- vendes og den Læsendes Tanker — forudsat at han ikke er Filolog — dette er en Regel, der, om ellers noget i Sprogets Liv, har Krav paa at kaldes en Lov. Gjaldt denne Lov ikke, vilde al Tale være umulig, thi det er ikke 5 eller 10 eller 15 Procent af Sprogets Ord, der er Homonymer, — det er langt den største Del af Ordforraa- det. Siger jeg: "Bliver han her?" og siger jeg: "Han bliver saa bedrøvet", saa er *bliver* i Virkeligheden to forskellige Ord. At de oprindeligt var ét Ord har for Sprogfølelsen ikke mere at betyde, end at *Bukken* paa Marken og *Bukken* paa Vognen oprindeligt var samme Ord. Siger én forundret: "Er det hendes *Mand*?", har "Mand" alene Betydningen Ægtemand, og siger man om en Dødssejler: "der var ikke *én Mand* om Bord", er Betydningen Ægtemand ikke indenfor ens Tanke. I Sætningen "Skal Du nu igen have ny Pige" tænkes alene paa Pige = Tjenestepige, og i Sætningen "hun har en sød lille Pige" er Pige = Datter, og man tænker ligesaa lidt paa en

¹⁾ At en Brander virker morsomt, skyldes netop Overraskelsen ved Lydsammenfaldet mellem betydningsfjærne Ord. Saaledes den gamle Gaade: "Naar er en ung Pige tungest? — Naar hun er bly".

Tjenestepige som paa en Tjenestekarl. I Sætningerne "hun har *Plads* hos Petersens", "gør *Plads* for Følget", "sæt Tingene paa *Plads*" vil enhver Dansk føle *Plads* som Benævnelser paa hinanden uvedkommende Begreber. Først gennem den kunstige Samstilling opdager man, at de tre Benævnelser er enslydende. Nynner man "Du Plet af Jord, hvor Livets Stemme . . .", er Tanken fjærnt fra Fædtpletter og Blækpletter. Hver Benævnelse har sine Sammensætninger, sine Afledninger, sine Synonymer. Tag f. Ex. Verbet *drive*. Til Forbindelsen "Vandet driver Møllen", "Lysten driver Værket" hører Sammensætningerne *Drivhjul*, *Drivkraft*, *Drivfjeder* o. fl., og de med "drive" synonyme Udtryk er *bevæge*, *faa til at gaa*; til Forbindelsen "hvor du driver", "han drev Tiden hen" hører Afledningerne *Driveri*, *Drivert* o. fl., og enstyldige med dette "drive" er *dovne*, *være ørkesløs* o. l. Saaledes kan altsaa endog i Betydning modstridende Homonymer bruges i samme Tidsrum i Sproget uden at genere hinanden. Og det er meget forstaaeligt, thi det ene er aldeles ikke i ens Tanker, naar man bruger det andet. Taler man om, at én driver Handel, tænker man ikke paa, om Vedkommende driver, eller om han er energisk; taler man om, at et Elektricitetsverk drives af en Vindmølle, tænker man ikke paa, om det drives af Godsejeren, eller om der er Kommunaldrift; ser man *drivende* Skyer paa Himlen, kan Tanken derimod henledes paa de *jagende* Skyer, der indhyller Kong Volmer og hans Følge; og spørger én: *driver* han Vexellererforretning, kan Svaret lyde: ja han *giver sig nok af med* lidt Børsjobberi. Siger den ene: han er dog en frygtelig *Drivert*, kan den anden svare: ja han er en slem *Lømmel* osv. Kort sagt: Et Ord kan for Tanken fremkalde andre Ord af beslægtet Tyd, men ikke af samme Lyd. Er Talen om en *bly* Pige, kan Ordene *beskeden*, *undseelig* — eller Modsætningen *ubeskeden*, *fræk* — komme til Bevidstheden, men ikke Metallet *Bly*. Derfor: idet man ube

vidst eller halvbevidst vælger mellem *bly* og *beskeden*, kan det ene af disse Ord efterhaanden fortrænge det andet; mens *Bly* ikke kan indvirke paa Brugen af *bly*. Kampen staar mellem Synonymer, ikke mellem Homonymer. Men er to Ord baade synonyme og homonyme, eller rettere ligner de hinanden i Lyd, og er de beslægtede i Tyd, kan de smelte sammen til ét Ord, som gl. da. *daar(e)lig* "taabelig" (< mnt. *dôriik*) og *daalig* "svag, ussel" (< nord. *dáligr*), der er blevet ny da. *daarlig* "svag, ringe, udygtig, ubegavet"; eller som oldnord. *grund* "Slette, Mark" og *grunnr* "Bund", der er blevet dansk *Grund*, "Byggeplads, Jordstykke, Jordbund, Bund" — og desuden ved Paavirkning fra tysk *Grund* har faaet Bemærkelsen "Grundlag, Aarsag", hvad der muligvis har bevirket, at Ordet har opslugt det i Betydning nærliggende oldnord. *grunnr*, gl. da. *grund*, "Formodning, Mistanke". — Selv om jeg derfor ikke tør sige, hvilke Aarsager, der er Skyld i, at *frød* i Svensk er fortrængt af *groda* og *padda*, saalidt som jeg kan se Grunden til at *varg* er i Færd med at fortrænge *ulf*, saa anser jeg det for sikkert, at Benævnelsen paa Plantens Frø har været ganske uden Andel heri ¹⁾.

¹⁾ Spørgsmaalet om Lydsammenfaldets Indfyldelse paa "Ordenes Død" drøftes ogsaa i den føromtalte Anmeldelse af Gaston Paris. Darmesteter havde nævnet en Række Exempler paa Tab af latinske Ord, der var fremkaldt ved, at disse Ord i Fransk maatte blive homonyme med andre: "L'homonymie . . . a été une cause très forte de destruction, et le mot le moins usité a disparu devant l'homonyme le plus connu (La vie des mots, p. 162 f.). Derfor skulde f. Ex. lat. *fluvius*, fransk *fleuve*, have fortrængt lat. *ammem*, idet dette i Fransk vilde være blevet *an* og saaledes være faldet sammen med lat. *annum*, fr. *an*, og lat. *hominem*, fr. *homme*, skulde have fortrængt *vir* (acc. *virum* > **véru* > **voir*), idet dette maatte falde sammen med lat. *verum* "sand" (> *véru* > oldfr. *voir*). Herimod indvender Gaston Paris (Mélanges linguistiques p. 303): En quoi l'existence de *verum* a-t-elle pu nuire à *virum*? Peut-on croire qu'un homme, au moment de se servir de *virum*, se rappelât que le mot qui signifiait "vrai" sonnait de même . . .? Nous avons en français, plus qu'en aucune autre langue [?], des homonymes; ils sont parfois gênants, et cependant ils ne se nuisent pas. Les mots *ver*, *verre*, *vers*, *vert* sont parfaitement homophones; si l'un d'eux périt, ce ne sera sans

Efter at have omtalt de "viktiga dödsorsaker", kommer Noreen til de "mindra viktiga". Af disse nævnes først: ét Ords Fortrængen af et andet, der er lettere at udtale. Forklaringen er mulig, men ingenlunde sikker. At *Bicycle* bliver *Cycle*, at *Omnibussen* bliver *Bussen*, at man paa Fransk af *automobile* har dannet *autô* og paa Dansk har dannet det ypperlige *Bil* (hvortil Afledningerne: *bile*, *Bilist* o. fl.), dette Forhold er nærmere beslægtet med egentlige Lydudviklinger (*spitalsk* < *hospitalsk*, *Da'* af *god Dag* osv.) end med For-

doute pas à cause de l'existence des autres . . . L'homophonie ne peut, me semble-t-il, faire renoncer à un mot que quand elle frappe deux mots quelque peu voisins de sens et peut amener de l'équivoque; ainsi il est possible que l'ancien français *ver* de *verrum* ait cessé d'exister (à côté de *verrat*, *porc*, *sanglier*) à cause de la confusion quelquefois possible avec *ver* de *vermem*". Til Bekræftelse paa denne Fremstilling citerer Paris en Udtalelse af Darmesteter om, at kun den occasionelle Betydning — ved flertydige Ord — er den talende bevidst. I denne Udtalelse finder jeg, som forresten i Paris' hele Gemmele, en saa fuldstændig Bekræftelse paa det Resultat jeg er naaet til gennem Undersøgelser af det danske Sprogs Historie, at jeg ikke kan lade være at anføre den: "Les mots de la langue, quand nous en avons besoin, viennent à notre souvenir dans l'acception spéciale où nous voulons les employer et sans que nous ayons à nous embarrasser de la multiplicité des sens que chacun d'eux peut comporter . . . L'idée spéciale évoque le mot dans sa fonction spéciale, parce que c'est de l'idée, non du mot, que part l'esprit quand il exprime sa pensée, et celui-ci ne s'embarrasse pas plus des autres significations du terme qu'il emploie qu'il ne s'embarrasse des autres termes de la langue". — Man vil maaske spørge, hvorledes jeg kan finde Darmesteteters Teori om Lydsammenfaldets Indflydelse paa Ordenes Død urigtig, mens jeg hævdede Muligheden af hans Teori om, at en Svækkelse af Lydmassen kan medvirke til et Ords Død, og man vil maaske finde det rigtigere konsekvent — som Gaston Paris — at forkaste begge Teorier. Men det forekommer mig, at mit Standpunkt er i fuld Overensstemmelse med min hele foranstaaende Fremstilling, og iøvrigt ogsaa med de almindelige Betragtninger baade hos Darmesteter og Paris. Naar jeg med Darmesteter anser det for sandsynligt, at en medvirkende Aarsag til, at lat. *essere* har fortrængt *esse*, er, at det sidstes Lydmasse i Fransk maatte blive stærkt indskrænket, saa er her jo den nødvendige Betingelse for Ordenes indbyrdes Paavirkning tilstede, nemlig at de er synonyme, d. v. s. at de findes eller kan findes samtidig i Bevidstheden. Det er denne Grundbetingelse, der mangler ved Forholdet mellem Homonymer. Og Beviset herfor er de tallose Homonymer, der eksisterer i alle Sprog, og som har været brugt usvækkede gennem Aarhundreder.

skydninger i Ordforraadet: Ordene forsvinder jo ikke, fordi de forkortes eller ligefrem erstattes af Kortformer. Hvis derimod, som Noreen formoder, *Velocipede* er fortrængt af *Bicycle*, fordi dette sidste var lettere ad udtale, saa har man Exempel paa Ordtab fremkaldt ved "kropplængdens fördärliga inflytande på lifskraften". Men Aarsagen er vist en anden. Nemlig den, at den engelske Cykel-Konstruktion — i hvert Fald som Handelsvare i Norden — sejrede over den tyske, og dermed den engelske Benævnelse (*bicycle*; jfr. *tricycle*) over den tyske (*Velocipēd*)¹⁾. Dette er det eneste Exempel Noreen anfører²⁾. Mangfoldige Exempler kan derimod nævnes til Vidnesbyrd om, at lidet mundrette Ord — trods deres Længde eller deres for Sproget fremmede Lydsammenstillinger — ikke blot er bevaret ved Siden af Synonymer, der var kortere og lettere at udtale, men endog

¹⁾ Senere dannedes i Tysk af hjemligt Sprogstof det nu herskende *Fahrrad, Rad*.

²⁾ Vel fræmsætter han den Formodning, at Kropplængden ogsaa skulde være Aarsag til, at *kusin* udenfor "allmogekeretsar" har fortrængt *syskonbarn*, men et Blik paa andre beslægtede Fremmedord vil vise det urimelige heri. I Dansk har det franske *Nièce* udenfor "Almuekredse" været i Færd med at fortrænge de danske Slægtsnævn *Brordatter* og *Søsterdatter* til Trods for, at Hjemmeordene var saa meget mere mundrette end Fremmedordene. Det er ikke lydligt, men sociale Grunde, der her har givet Fremmedordene Forret for Hjemmeordene. — Noreen formoder ogsaa, at Aarsagen til, at *pappa* og *mamma* i Svensk bliver stadig almindeligere, skulde være den, at disse Ord for Barnet er lettere at udtale end *far* og *mor*. Men heller ikke her er Aarsagen tvivlsom. Hvem har begyndt at bruge *Pappa* og *Mamma*: den fransk-snobben Overklasse. Fra denne er Ordene efterhaanden trængt ned til den lavere Borgerklasse og Almuen, der ogsaa vilde være "fine". Det er vel utvivlsomt, at *Pappa* og *Mamma* oprindeligt var Børneord, dannet i de romanske Sprog, men det er ligesaa utvivlsomt, at de i Norden ikke er Barneord (jfr. Falk og Torp, Etym. Ordb. I 495, II 48). Naar Barnet i Sverrig siger *Mamma* og i Danmark *Mor* (*Pappa* og *Mamma* bruges overhovedet ikke her), saa skyldes dette ikke, at det danske Barn har større Herredømme over sin Tunge end det svenske, men Grunden er, at Barnet i Danmark fra det som maanedgammelt Spædbarn leger Skjul med sin Moder bag Vuggegardinet hører: "Hvor er Mor henne? "Er Mor borte?", og naar det bliver baaret til Vinduet om Morgen hører "skal vi vinke til Far" og om Middagen "skal vi se om Far kommer" osv., mens den svenske Moder eller Barnepige i Stedet for *Far* og *Mor* bruger Ordene *Mamma* og *Pappa*.

har fortrængt disse. Saaledes har *Elefant* fortrængt *Fül*, *Elfenben* *Fülsben*, *Hovedllandevej* *Alvej* (< *Adelvej*), *Overenskomst* *Dagtinge*, *Svoger* *Måg*, *Værdi* *Mon*, *Stigbøjle* *Isted*, *Værtshusholderske* har erstattet det gode gammeldanske Ord *Ølkone*, det for Danske lige uforstaaelige og udtalelige *Char à banc* (forvansket til *Sjarbang*) har fortrængt *Agevogn* o. s. fr. Noreens Teori om, at "svårhandterlighed" skulde være en om end en mindre betydende Aarsag til Ordenes Død, trænger derfor til Bekræftelse.

Sin Oversigt over Aarsagerne til Ordenes Død slutter Noreen med en forsigtig fremsat Formodning om, at "ljud-symbolik varit en medverkande faktor vid vissa ords seger öfver andra". Ogsaa dette er a priori muligt. Men Beviserne mangler ganske. Det eneste Exempel Noreen giver, er lidet egnet til at bekræfte Formodningen. Noreen skriver: "Jag antar t. ex., att då det gamla verbet *via* (ty. *wehen*) vikit för konkurrenten *blåsa*, dette delvis berott på det företräde i fråga om ändamålsenlighet, som det sednare ordet ägde i och genom sitt s-ljud". Imidlertid er det jo yderst tvivlsomt, om et Verbum **via* har existeret i Svensk. Infinitiven **via* er dannet efter Præsensformen *viar*, der forekommer et eneste Sted i den hele svenske Litteratur, nemlig i et Haandskrift fra 17. Aarh. i en løsreven Sætning, der er afskrevet efter et nu tabt Hdskr. fra 14. Aarh. Sætningen lyder if. Aftryk i "Vitterhets Hist. o. Antiquitets Akad. Handl." XXV, 286: *viar väpär pöm til annar staz än per vildo* d. e. "*viar* Vejret dem andetsteds hen end de vilde". At man i *viar* har Sætningens Verbum, og at dette maa betyde "føre, drive", derom er der næppe Tvivl. Men det er i høj Grad tvivlsomt, om Verbet skulde være identisk med tysk *wehen*, gotisk *vaian*. Lydligt kunde dette maaske nok forklares (se Axel Kock, Arkiv IX, 159, hvor det forsigtigt hedder: "Ifall detta én gång uppvisade och på detta sätt till oss komna *viar* är korrekt", kan dets

Lydsammenhæng med got. *vaian* forklares); men vilde det ikke være utænkeligt, at et Verbum *via* skulde have eksisteret i Nordisk, et Verbum med en saa almindelig Betydning som "blæse", uden at findes i ét eneste af Middelalderens talrige og vidt forskelligartede svenske, danske, norske eller islandske Haandskrifter saa lidt som i den senere rige nordiske Litteratur eller i nogen af Nutidens Mundarter, der dog ellers er gode Skatkamre for gamle nordiske Ord; og er det ikke dristigt at antage, at Verbet har eksisteret, antage dette paa Grundlag af en eneste tvivlsom Form i en saa usikker Kilde som en Afskrift, fra en Tid hvor nøjagtig Afskrivning var en ukendt Dyd, af et Hdskr., som var tre Aarhundreder ældre, og som kun kendes fra nogle faa og spredte Sætninger i denne ene Kilde. Var det ikke rigtigere under disse Forhold at formode, at Ordet var forvansket af Afskriveren? ¹⁾ Men er det saaledes muligt, ja sandsynligt, at et Verbum *via* "blæse" slet ikke har eksisteret i Svensk, saa er det dog lidt urimeligt at overveje, hvorledes og hvorfor det er forsvundet fra Svensk.

Hermed slutter Noreens Opsats. Man vil maaske finde, at jeg har anvendt lidt for svært Skyts overfor dette i en ledig Time byggede Fantasikastel, men Spørgsmaalet er af saa central Betydning, og Adolf Noreens Navn saa fremragende, at jeg, naar Hr. Br.-N. æggede mig til Forsvar for de Resultater, jeg var naaet til, ikke mente med nogle korte Bemærkninger at kunne afvise Noreens Fremstilling: der maatte føres Kendsgerninger i Marken til Modbevis.

Den Teori, jeg fremsatte i "Kvinde og Mand" om Aarsagerne til Ordenes Forsvinden, har Bröndum-Nielsen da

¹⁾ Det ligger snublende nær at gætte paa, at *viar* er Fejl for *vigr*, Præs. 3. Pers. til Infin. *viga*, Sideform til *væga* "løfte" — dannet i Anal. med *viga* "dræbe" til *væga*. Verbet *væga* har jo i Oldnord. netop Betydningen "føre fra et Sted til et andet" (Fritzner III, 887). — Identisk med gotisk *vajan* er derimod nysv. *vaja*, da. *vaje* ("Flaget vajer"), men dette er i sen Tid laant fra holl. *waajen*.

ikke rokket ved, til Trods for sin drabelige Paaberaabelse af den germanske Filologis Koryfæer, idet han enten misbruger deres Fremstilling, som Tilfældet var med de af ham anførte Afhandlinger af Otto Jespersen, Axel Kock og Fr. Kluge, eller som Vidnesbyrd tager en causeri-agtig Opsats, som Tilfældet var med Adolf Noreens Strøbemærkninger. — Imidlertid vil jeg til yderligere Bekræftelse af min Teori, nærmere prøve dens Berettigelse i et enkelt Sprogmindesmærke. Jeg vælger hertil et af de faa danske Skrifter, der er udgivet med fuldstændig Ordbog: den danske Rimkrønike efter Stockholmer-Haandskriftet. Lad os se, hvilke af de i Rimkrøniken brugte Ord, der senere er tabt, og lad os — om muligt — bestemme Aarsagen til deres Forsvinden.

En Gennemgang af Ordbogen viser, at henved 200 af de dengang i det almindelige Litteratursprog brugelige Ord — thi Rimkrønikens Sprog er ikke udpræget poetisk — nu er gaaet fuldstændig tabt i det danske Rigssprog, i Tale sproget saavel som i prosaisk og poetisk Skriftsprog ¹⁾. Af alle disse Ord er ikke ét eneste tabt, fordi den Ting, det var Tegn for, ikke eksisterer mere, ja, jeg er i Tvivl om, hvorvidt man overhovedet for noget Ords Vedkommende kan vise, at det er Forandring i de til Grund for Ordet liggende reale Forhold, der har bevirket, at Ordet er blevet fortrængt.

Henved Halvdelen af de tabte Ord er bukket under for Fremmedord, der er trængt ind i Sproget. Saaledes er de gamle nordiske Tingsnævn *Andled*, *Fæst*, *Vigskår*, *Istæd*, *Væd* fortrængt af de tyske eller efter Tysk dannede Ord *Ansigt*, *Trosse*, *Skydeskår*, *Stigbøjle*, *Pant*; endvidere er nordiske Abstrakter som *Fig*, *Jæt*, *Mue*, *Røn*, *Sæt*, *Vild*, *Vån-*

¹⁾ For at begrænse Undersøgelsen tager jeg kun Hensyn til de Ord, der er helt forsvundne fra Sproget, skønt det er utvivlsomt, at ogsaa en Undersøgelse af de Ord, der er delvis fortrængte — til en enkelt Betydning som f. Ex. *Klode* eller til en snævrere Sprogkreds som f. Ex. *Bane* "Død" — har Betydning for Spørgsmaalets Løsning.

sag fortrængt af de tyske Laaneord *Lyst* (*Begær*), *Løfte*, *Magt* (*Formúe*), *Prøve*, *Forlig* (*Enighed*), *Gunst*, *Formodning*, nordiske Adjektiver som f. Ex. *dande*, *fus*, *hådelig* er fortrængt af de tyske *dygtig* (*brav*), *begærlig*, *hånlig* o. lign., nordiske Adverbier som *ee*, *gensten* er fortrængt af de tyske *altid* (og *immer*) og *strax*, det nordiske Demonstrativ *delig* er bl. a. fortrængt af det tyske *saadan*, de nordiske Verber *byrje*, *fyrme*, *hætte*, *kære*, *kviste*, *røne*, *tørve* er fortrængt af de tyske *begynde*, *skåne*, *vove*, *klage*, *piske*, *prøve*, *behøve* osv.

Men det er ikke blot nordiske Ord, der er gaaet tabt. Rimkrøniken viser mange Exempler paa, at tyske Laaneord er fortrængt — af andre Laaneord eller af nordiske Hjemmeord. Saaledes er de plattyske Laan *doll*, *Fading*, *Kordc*, *Lak*, *Sperlagen* fortrængt af de plattyske *stolt*, *Kæde*, *Snor*, *Fejl*, *Tæppet* (*Kortin*), det oldnedertyske *Helled* er fortrængt af det middelnedertyske *Helt*, og de middelnedertyske *Kure*, *Glavin* af de højtyske *Vægter*, *Lanse* o. lign. Og saadan er de plattyske Laaneord *Widwe*, *Kantz*, *Fetalje* besejret af de gamle nordiske Ord *Enke* og *Held* og det nydannede *Levnedsmidler*; det fra Plattysk laante *kejse* er fortrængt af det nordiske *vælge* (og *kaare*), Adverbiet *til Rygge* er fortrængt af det nordiske *tilbage* osv.

Endelig ser vi ogsaa Exempler paa, at gamle nordiske Ord er bukket under for andre Hjemmeord: Subst. *Hødsel* er fortrængt af *Trusel* (ligesom *høde* af *true*), *Lev* er fortrængt af *Brød*, *Mær* af *Hav*, *Nese* af *Skam*, *Ram* af *Klo*, *Traa* af *Længsel*; Adj. *orsage* er bukket under for *sagesløs*, *kvær* for *stille* (*rolig*), Adv. *rat* for *skøt* og *moxen* for *næsten*; Verbet *fregne* for *spørge* "erfare", *skære* for *rense* o. s. fr. Mens her de sejrende Ord er ligesaa gamle som de besejrede, er i andre Tilfælde Sejrsordene nydannede i ældre og yngre Tid, saaledes Præp. *paa*, der fortrænger *aa*, Adverbierne *hvorhen*, *hvorfra*, *herfra*, *derfra*, der fortrænger

hvoort, hveden, heden, deden, Talordene *to Gange* og *tre Gange*, der fortrænger *tøsser* og *trøsser*, Substantiverne *Tålmodighed* og *Utålmodighed*, der fortrænger *Tål* og *Utål*, *Følelse* og *Rystelse* og *Sandhed* og *Tørhed*, der fortrænger *Føle*, *Ryst*, *Sand* (og *Sanden*) og *Tørre*.

For hvert Ord — Laaneord eller Hjemmeord — der er tabt, bruges der i Nutidssproget et andet Ord. Ikke en af de Ting, som de tabte Ord betegnede, er nu navnløs, et sikkert Bevis paa at Aarsagen til, at Ordene er tabt, ikke er den, at Tingene er ophørt at existere, men at gamle Ord har udvidet deres Brugsomraade, eller at fremmede Ord er trængt ind, eller ny Ord dannede, der har fortrængt de eksisterende Ord. Det er oftest gamle nordiske Ord, der er fortrængt af sydfra indkommende Ord, men de kan — som Exemplerne viste — ogsaa være fortrængt af andre gamle nordiske Ord eller af hjemlige Nydannelser. En Del af de tabte Ord er Fremmedord, og ogsaa af dem er nogle bukket under for andre Fremmedord, nogle for nordiske Arveord eller Nydannelser. Men alt dette er jo kun en Paavisning af, at det er saaledes, ingen Begrundelse af, hvorfor det er saadan. Efter ovenfor at have hævdet Uholdbarheden af de af Noreen fremsatte Grunde til "Ordenes Død", skal jeg mere positivt antyde en Besvarelse af dette vanskelige Spørgsmaal.

Idet jeg ser bort fra de faa Tilfælde — som "Rimkrøniken" ingen Exempler giver paa — hvor Ordene tabes, fordi den Ting, de betegner, ophører at bruges, og hvor Aarsagen altsaa ligger aaben for Dagen, kan man sige, at de tabte Ord bukker under for andre Ord. Undersøgelsen maa derfor være dobbeltsidig. Den maa oplyse, saa vel hvad der gør *Sejrsordene* levedygtige, som hvad der har berøvet *de tabte Ord* Modstandsevnen.

Sejrsordene er, som vi har set, af tre Arter: ny Ord, der kommer udefra: *Laaneord*, ny Ord, der skabes i Sproget

selv: *Nydannelser*, og gamle Ord, der har tilhørt Sproget i talløse Slægter: *Hjemmeord*, eller som man maaske ogsaa kunde kalde dem: *Arveord*. Det vil være hensigtsmæssigt at se paa hver af disse Arter for sig.

Laaneordene kommer jo gennem Samvær med fremmede Mennesker eller gennem Læsning af fremmede Skrifter. Der vil derfor blive visse Kredse indenfor Sprogomraadet, hvor Fremmedindflydelsen vil mærkes stærkere end i andre Kredse — ja, som den i Begyndelsen vil være indskrænket til — nemlig de Kredse, der kommer i Forbindelse med det fremmede; og det Ordforraad, der er egent for disse Kredse, vil derfor i særlig Grad fremmedpræges. Man har jo ogsaa længst været opmærksom paa, at de latinske, oldengelske og saxiske Laaneord, der i tidlig Middelalder indkom i det danske Sprog gennem saxiske og engelske Munke, i fortrinlig Grad tilhørte Kirkesprogets og Klostersprogets Ordforraad, at de lavtyske Ord, der i den senere Middelalder i Hundredvis trængte ind i Dansken, fortrinsvis tilhørte det Ordforraad, der var knyttet til Handel og Haandværk, Krigsliv og Retspleje, og at Grunden hertil var, at Ordene var kommet ind med tyske Kræmmere og Haandværkssvende og Landsknægte og gennem de plattyske Byretter og Forordninger, og man har ogsaa set, at de højtyske Laaneord, der indkom i 16. Aarh. med den rige tyske Oversættelseslitteratur, i Modsætning til de ældre plattyske Laan, fortrinsvis tilhørte Skriftsproget. Der er altsaa i de forskellige Laanepioder forskellige Dele af Ordforraadet, som særlig udsættes for Fremmedkonkurrencen. Den almindeligste Følge af Sprogkampen mellem Hjemmeord og Fremmedord bliver imidlertid ikke en fuldstændig Underkuelse af et af Ordene, men en Indskrænkning af begges Brugsomraade d. e. en Specialisering af Ordenes Betydning. Kun naar en saadan Betydningspecialisering ikke finder Sted, naar Ordene vedbliver at være virkelige Enstydere, maa det ene Ord fortrænges før

eller senere ¹⁾. Og har Fremmedordene fæstet Rod i Sproget, vil disse oftest sejre over Hjemmeordene. Hvorfor? Ikke fordi Hjemmeordene er "fulere" eller mere "isolerede" el. lign., overhovedet ikke eller kun sjældent paa Grund af indre Egenskaber ved Hjemmeordene eller Fremmedordene, men fordi disse sidste anses for finere eller rigtigere end de første. Hjemmeordene degraderes, fordi Fremmedordene -- som ogsaa af Noreen antydet — bruges i Tale og Skrift af "de sagkyndige". Det er Militæret og Ridderskabet, der har indført de fremmede Krigsudtryk (ikke blot Fagord som *Glaven* v. S. a. *Spyd*, *Knabe* v. S. a. *Svend* osv., men ogsaa Almen-

¹⁾ Dette, som jeg har fremsat i "Kv. og M." S. 28, giver Hr. Br.-N. Anledning til følgende Indvending, Arkiv S. 97: "Så strengt formet bliver sætningen urigtig. Selv den mest spidsfindige grammatiker vil ikke kunne påvise nogen betydningsforskel mellem betingelseskonjunktionerne *hvis* og *dersom*, ja vel knap nok — uden at gøre vold på sproget — mellem *blot* og *bare*, *hver* og *enhver*, *hinanden* og *hvarandre*, *bil* og *automobil*. Og det relative *der* skulde efter den regel slet ikke have lov at eksistere". Hr. Br.-N.'s Exempler er udmærkede til at vise Rigtigheden af min Paastand. *Hvis* og *dersom* udtrykker ganske vist begge en Betingelse, men *dersom* er nu saa at sige helt fortrængt af *hvis* fra Talesproget, og om nogle Aarhundreder eller før vil det maaske ogsaa være bukket under i Skriftsproget, ligesom de øvrige Enstydere: *saafremt*, *ifald*, *om*, der ikke mere bruges i Tale. Paa samme Maade har det nyudviklede *hinanden* allerede i Rigstalesproget næsten fortrængt det ældre *hvarandre*, som i adskillige Dialekter endnu er eneherkende. Mens der mellem *hvis* og *dersom*, *hinanden* og *hvarandre*, efter at de var blevet enstydige, er begyndt en Kamp, som uden Tvivl vil føre til de nyudviklede Pronominers Sejr, saa er Forholdet mellem *der* og *som* det omvendte. Disses Udvikling i det sidste Aarh. viser hen imod en Specialisering i Brugen, der vil muliggøre begges Forbliven. Det maa dog bemærkes, at ikke faa Ord er bevaret i Slægt efter Slægt i Skriftsproget, skønt de aldrig bruges i Talesproget. Dette skyldes imidlertid just, at der har fundet en Differentiering Sted — mellem Dagligordet og det højtideligere Skriftord. Saaledes er *thi* i Aarhundreder bevaret v. S. a. det i Talesproget eneherkende *for*, saaledes kan man i en litterær Skildring stadig bruge *hin*, *slig*, *somme*, skønt disse Ord i Talesproget fuldstændig er fortrængt af *den*, *saadan*, *nogle* (*no'n*). For den spidsfindige Grammatiker har maaske nok begge Ordrækker samme Betydning, men Ordenes Værdi bestemmes jo ikke af Grammatikeren; og den, der er en Smule lydhør for dansk Sprog, vil sikkert føle Nuancen mellem disse Synonymer — ligesom mellem *blot* og det vulgære *bare*, mellem Københavner-Udtrykket *Bil* og det almene og saglige *Automobil* — for ikke at tale om de jo slet ikke enstydige Pronomener *hver* og *enhver* (sml. *det véd da enhver!* og *han kom hver Dag*).

ord som *Ære* og *Pris* for *Hæder* og *Somme* og *Sømd*, *bange* for *ræd* osv.), det er Handelsfolk, der har indført de fremmede Kræmmerudtryk, og det er Embedsmænd, der har indført de fremmede Retsudtryk (*klage* for *kære*, *Pant* for *Væd* osfr.). Det var gennem det tyske Hof og den tyskdannede Embedsstand, gennem Landadelen (der havde Privilegium paa Kvæghandelen, og som derfor dannede et Mellemed mellem den danske Bondestand og de tyske Handelsfolk) og Borgerskabet, at den store plattyske Ord-Invasion i 14. og 15. Aarh. skete, og det var fra dette Overklassens og Borgerskabets Sprog — først og fremmest Hovedstadens Sprog — at det senere Rigsmaal udgik. I 16. Aarh. kom den højtyske Indflydelse gennem Reformationstidens fremragende Skribenter: Chr. Pedersen og Poul Helgesen, Hans Tavsen og Brødrene Palladius — og det var deres Sprog, der v. S. a. Kancellisproget blev bestemmende for det nyere danske Skriftsprog. Dette er Forklaringen til, at de tyske Laaneord sejrede over de danske, — og det ikke blot Fagord i videste Forstand, men ogsaa Almenord som *blive* over *vorde*, *Ansigt* over *Andled*, *behøve* over *tørve* osv. Det tyskgennemtrængte Sprog blev i Tale og Skrift det herskende, mens det renere danske Sprog kun bevarede i Bondemaalene. Et haandgribeligt Bevis herpaa har vi i de mangfoldige gamle danske Ord, der er fortrængt af Fremmedord i Rigssproget, men endnu i vor Tid bruges i danske Mundarter. Saaledes finder man endnu almindeligt i jydsk Maal de ovennævnte "tabte" Ord *kjære* for *klage*, *anklage*, og *tørve* for *behøve*: *do ska et væn dæ te å kjær øwer fålk* siger man i Vestjylland, en *kjærkat* bruges her om et Barn, der er slemt til at anklage andre ("Sladrebank"), i Vestslesvig hedder det: *do tør int gør et, væn do int vet* "Du behøver ikke at gøre det, naar Du ikke vil" (Feilberg II, 152^b, III, 939^b). Ogsaa *fig* og *fige* (i Betydning "Hast, haste"), *røn* "Prøve", *kviste* "slaa", *fus* "ivrig" træffer man endnu i Jydsk

(Feilberg III, 123^b, II, 341^b, I, 386^a), men disse Ord er indskrænket til enkelte Udtryk og vil sikkert efterhaanden ganske forsvinde, thi Rigsmaalets og Skriftsprogets Indflydelse paa Bondemaalene er — trods alt jydsk "Maalstræv" — større end nogensinde og stadig voxende.

Naar danske Ord er fortrængt af tyske, er det altsaa, fordi disse er blevet optaget af Samfundslag, hvis Sprogbrug har været bestemmende for Rigssprogets Udvikling. Dette er jo imidlertid kun en almindelig Forklaring, der intet oplyser om, hvorfor det enkelte Fremmedord sejrer eller besejres. Hvorfor er platty. *doll* tabt, men platty. *stolt* bevaret, hvorfor er i Dansk *Dresel* tabt, mens *drätsel* er bevaret i Svensk, hvorfor har dansk *Enke* sejret over tysk *Widwe*, men tysk *Svoger* over dansk *Maag*, hvorfor er tysk *til Rygge* fortrængt af nordisk *tilbage*, men nordisk *delig* af tysk *saadan*? Herfor tror jeg ikke man med vort nuværende Kendskab til de nordiske Sprogs nyere Historie kan give almindelige Regler — ja man kan end ikke med tilnærmelsesvis Vished sige, om Tabet og Bevaringen af Ord har fundet Sted efter Regler; man gør derfor bedst i ikke at gætte, men vente at drage Slutninger, til ny Undersøgelser har givet én et sikrere Materiale at bygge paa.

For Fuldstændighedens Skyld maa det endnu nævnes, at ikke faa af de Ord, der var fortrængt fra Rigsmaalet og det almindelige Skriftsprog, bevares i religiøs og poetisk Stil. Dette er ikke saaledes at forstaa, at Ordene optoges fra Bondemaalene; Forholdet er det, at man, selv efter at gamle Ord var forsvundet fra det almindelige Tale- og Skriftsprog ikke fjærnede dem fra Biblen, Salmerne, Katekismen, og de fik derved efterhaanden et højtideligt Præg, der gjorde dem velegnede til det religiøse og poetiske Sprog overhovedet. Som et typisk Exempel paa denne Udvikling kan Verbet *vorde* tjene. Dette var i den tidligere Middelalder det almindelige Ord for "blive". I 14. og 15. Aarh. trængte saa

det middelnedertyske *bliven* ind i Dansk. Allerede i Rimkrøniken har det i Præt. ganske fortrængt det gamle danske *ward*. I 16. Aarh. er ogsaa Præsensformerne stærkt i Færd med at fortrænges, saa det er sandsynligt, at *blive* alt dengang har været eneraadende i Talesproget. Men trods dette bevares *vorde* endnu i poetiske og religiøse Skrifter; i den nyeste autoriserede Bibeloversættelse (fra 20. Aarh.) hedder det: "Og Gud sagde: der *vorde* Lys; og der *blev* Lys". At dette *vorde* imidlertid er et rent Skriftord, viser Udtalen *vårde*, med "haardt" *d*; var Ordet vedblevet at eksistere i Talesproget, havde det nu heddet *våre* (sml. f. Ex. Plur. *hardæ* > *haarde*, udtalt *håre*), som det ogsaa hedder i de Mundarter, hvor Købstads sprogets *blive* ikke har formaaet helt at fortrænge det nordiske Verbum. Baade i Nørre- og Sønderjylland er *wor'* almindeligt: "Det bliver nok godt Vejr" hedder i Vendsyssel *de wo nåk gåt wer*, "det bliver varmt" hedder i Angel *de vær varmt*, "han blev bange" hedder *han vu re* osv. (Feilberg III, 1086, sml. I, 89).

Den anden Gruppe af Sejrsord er *Nydannelserne*. De fleste af disse er Analogidannelser og saaledes prædestinerede til Sejr, thi ved Orddannelsen som ved Ordbøjningen maa Særformerne vige for de regelmæssige Former d. e. de almindeligste Former. Derfor er Ord som *tøsser* og *trøsver*, *deden*, *heden* og *hveden* bukket under, derfor *Sand*, *Sanden*, *Tørre*, *Taal*, *Utaal*, *Gærd*, *Tru*, o. m. lign. og erstattet af de med Samtidens Sprogbrug mere stemmende *to* og *tre Gange*, *derfra*, *herfra* og *hvorfra*, *Sandhed* og *Tørhed*, *Ger-ning*, *Trusel*, ligesom de tyske Laaneord *Sone*, *Endrægt*, *Figt* maatte vige for *Forsoning*, *Endrægtighed*, *Fægtning* (jfr. foran S. 255). Naar en Orddannelsesmaade ikke mere er produktiv, vil den langsomt, ganske langsomt og umærkeligt glide ud af Sproget og erstattes af ældre eller yngre levende Orddannelser, der ligesaa umærkeligt er skabt af Sprogets Brugere. Anderledes med Ord, der fortrænges,

fordi Enkelte indenfor Sprogomraadet ikke finder dem gode. Et saadant Ord er Rimkrønikens *Fetalje*, der er fortrængt af de med fuld Bevidsthed nydannede mere nordisk klingende Ord *Levnedsmidler*, *Fødemidler*, eller Rimkrønikens *Hysken*, der i Tidernes Løb har indkaldt adskillige Fremmedord som *Skjulenævn*. Al Purisme — hvad enten den har til Formaal at rense Sproget for vanskeligt forstaaelige Fremmedord eller altfor forstaaelige Hjemmeord — er dog som allerede omtalt af ringe Betydning for Sprogudviklingen i Sammenligning med den ubevidste Nyskaben og Fortrængingen, der langsomt omformer Sproget. Om Grundene til denne Omformning, til Nydannelsernes Sejren gælder det som ved Laaneordenes Sejren: man kan paapege den *almindelige* Aarsag til Tabet af de gamle Ord, men man kan ikke sige, hvorfor det enkelte Ord tabes eller bevares. Hvorfor fortrænges *Fromme* af *Fromhed*, mens *Glæde* sejrer over *Glædskab*, hvorfor formaar *Gammelhed* ikke at fortrænge *Ælde*, mens *Ungdom* aldeles har besejret *Yngske* og *Yske*? Dette maa vi endnu lade henstaa ubesvaret.

Mens man i store Linjer kan optrække Grundene til Laaneords og Nydannelsers Sejrsveje, kan man ikke give en almindelig Forklaring paa *Hjemmeords* Sejr over andre Hjemmeord. Hvorfor i Nordisk *Mar*, *Mær*, er fortrængt af *Hav*, mens det hermed beslægtede Ord i Tysk forlængst og fuldstændig er besejret af *Meer* — hvad véd vi derom? Hvorfor i Dansk *true* og *Trusel* nu ganske har fortrængt *høde* og *Hødsel*, mens i Svensk de to Ordgrupper begge bevares med deres særskilte Betydning — derom véd vi vel lige saa lidt. Eller véd vi, hvorfor det gamle nordiske *quar* "stille" i Svensk har faaet Særbetydningen "tilbage, tilovers", saa det dér har kunnet bevares, mens dansk *kvær* fuldstændig er fortrængt af det ensbetydende "stille, rolig"? Det eneste, man kan se, er, at naar enstydige Ord ikke differentieres, eller naar to forskelligt-

tydige Ord bliver synonyme, saa maa det før eller senere ende med det enes Undergang (jfr. Noten foran S. 269), men hvilke Egenskaber, der gør samme Ord levedygtigt i ét Sprog-omraade, dødsviet i et andet, er det ikke lykkedes at paavise.

Det er utvivlsomt, at Lydsammenfald eller Lydtilnærmelse mellem betydningsbeslægtede Ord som ovf. (S. 260) omtalt kan føre til Sammensmeltning af de to Ord eller Tab af det ene; noget sikkert Exempel herpaa afgiver Rimkrønikens Ordforraad ikke. Muligt er det, at Rimkrønikens *sløw* = oldnord. *slógr* "snedig" er fortrængt, fordi det i Dansk faldt sammen med *sløv*, oldnord. *sljór* (jfr. oeng. *slæw*) "uvirksom"; afgjort er det ingeniende. I hvert Fald indses det ikke, hvorfor *sløv* "kraftløs" sejrede, mens *sløv* "snedig, klog" tabtes. Er det ikke tilfældigt? Der er jo danske Mundarter, hvor Resultatet blev det modsatte. I Vejle-Egnen betyder den Dag i Dag *en sløw kál* "en klog Ka'l", mens man om en Dreng, der er "sløv" siger: *han æ døw*, ligesom "Kniven er sløv" hedder *a kniw æ døw*; *sløw* "kraftesløs" er i denne Egn ganske tabt. Tvivlsomt er det ogsaa, hvor megen Indflydelse Lydsammenfaldet har haft paa disse Ords "Død". Sammenhængen vil næsten altid vise, om Talen er om et dygtigt eller udygtigt Menneske, og er Talen ikke om Personer, men om "*sløwt korn*" eller om "*en sløw kniw*", er jo al Misforstaaelse udelukket. Der er da ogsaa jydsk Dialekter, hvor begge Ord — trods Lydsammenfaldet — er brugelige (Feilberg III, 391^{a-b}); og paa den anden Side kan det ene Ord være tabt selv i Dialekter, hvor intet Lydsammenfald vilde have fundet Sted. Saaledes i Svensk, hvor det gamle *sløgher* er fortrængt, skønt dette ikke kunde falde sammen med det til dansk *sløv* svarende *slø*. Her maa derfor Aarsagen til Tabet af det ene Adjektiv søges i Indtrængen paa dettes Betydningsomraade af fremmede og hjemlige Synonymer: *skicklåg*, *kunnig* o. l. Skulde da ikke et lignende Forhold være Grund til, at *sløg* fortrængtes i dansk Rigs-

sprog af *klog dygtig* o. l., og *sløv* i forskellige Dialekter af *døv*, hvor dette i Modsætning til i Rigssproget havde bevaret sin omfattende Betydning "kerneløs, kraftløs" v. S. a. den særlige Betydning "uden Høresans"?

Mens ikke ét af de c. 200 af Rimkrønikens Ord, der senere er tabt, med nogen Sikkerhed kan siges at være bukket under for andre Ord paa Grund af Homonymitet, er der et enkelt — en af Sprogets mest brugte Præpositioner — der muligvis er fortrængt paa Grund af den ensbetydende Nydannelses vægtigere Lydmasse. Det er Præpositionen *aa*. Allerede i Rimkrøniken forekommer den sjældent i Forhold til den yngre af *uppá* dannede Præp. *paa*. Naar denne sidste i Løbet af nogle Aarhundreder fuldstændig sejrede i de østdanske Maal, hvorfra Rigsmaalet udgik, skulde det mon da ikke skyldes Nydannelsens Lydvægtighed, ganske som naar tidligere det nyudviklede danske Relativ *thær* fortrængte det gamle nordiske *ær* (Falk og Torp, Syntax S. 142)? Dog ogsaa her spørger man: Har Lydmassen da spillet en større Rolle i Østdansk end i Vestdansk, hvor *o* (< *á*) er bevaret i adskillige Dialekter (Feilberg II, 909), ogsaa hvor den nyere Form *po* er trængt ind?

Det kan ikke nægtes, at hver Gang man vil drage almindelige Slutninger om Aarsagerne til Ordenes Død paa Grundlag af Ordenes indre Egenskaber, støder man snart fra en Side snart fra en anden paa Varsko-Raabet: "Passer ikke". Undersøgelsen af Rimkrønike-Haandskriftet har, synes det mig, fuldtud bekræftet, at vi ikke med vor nuværende Viden kan naa ud over Paavisning af den ydre historiske Udvikling som Aarsag til Ordforraadets Vexlen. Synes man ved Undersøgelsen af det enkelte Ords Forsvinden at kunne bestemme de indre Grunde hertil, da er det derfor den største Dyd ikke af Enkelttilfældet at drage Almenslutninger. Inter virtutes philologorum est et aliqua nescire! —

II.

Mens jeg har ment det nødvendigt udførligt at imødegaa Hr. Brøndum-Nielsens knappe og afvisende Indvendinger mod de vigtige Principspørgsmaal, paa hvilke min Afhandling er bygget, og i hvilken den resulterer, skal jeg kun knytte nogle faa og korte Bemærkninger til Anmelderens vidtløftige Imødegaaelse af oftest ganske uvæsentlige Enkeltheder i "Kv. o. M."

Jeg havde i den indledende Oversigt (Kv. o. M. S. 10) nævnt som Exempel paa, at fremmede Ord indføres, til Trods for at Sproget har Udtryk nok for de Begreber, Fremmedordene betegner, at man i Dansk, som fra gammel Tid havde de nordiske Ord: *Kval, Sorg, Harm, Vaande* og det latinske *Pine* "dog fra Neder-tysk indførte *Drøvelse, Lidelse, Jæmmer, Smerte, Ve, Plage* og saa endda senere det højtyske *Kummer*". Dette giver Hr. Br.-N. Lejlighed til en hel Sides Lexikografi (Arkiv S. 98—99), i hvilken han søger at vise, at *Kummer* er et ældre Laaneord end *Smerte*. Dette er muligvis rigtigt, men er jo aldeles ligegyldigt for Ex-empels Bevis-Værdi.

I Indledningsoversigten havde jeg blandt forskellige Exempler paa at Ord kan bevares som Led i Sætningsled, længe efter at de er tabt som selvstændige Ord, nævnt *būnaðr* i *Klædebon* og *føt* i *Fadebur*. Om det sidste havde jeg skrevet (Kv. o. M. S. 17): "Ordets egentlige Betydning er: Gemmested for ens Klæder. I ældre Dansk var Betydningen udvidet til: Gemmested for ens Skatte, Skatkammer. Vedel bruger endda i sin Saxo-oversættelse *Fadebur* og *Klenodie* i samme Betydning. Senere fik Ordet under Paavirkning af *Fad* Betydningen: Forraadskammer, men i Svensk findes det endnu i Betydningen: Garderobe." Hertil indvender Hr. Br.-N. (Arkiv S. 99): "Denne brug af ordet *fadebur* er ikke egen for Vedel — selv om Kalkar kun har dette ene citat". Et Findested fra Gl. kgl. Saml. 1614. 4:o anføres. Jeg har selvfølgelig ikke villet sige, at det kun var Vedel, der brugte "Fadebur" i Betydningen *Klenodie*. Havde jeg ment dette, vilde jeg aldeles ikke have omtalt denne Betydning af Ordet. Saavel om Ordformer som om Ordbetydninger gælder det nemlig efter min Opfattelse, at ét Sted er intet Sted: Man skal ikke konstruere Sproghistorie paa Trykfejl. Men Indvendingen har en Tilføjelse, der ikke blot er overflødig, men ganske ubeføjet, og som jeg gerne vil benytte Lejligheden til kraftigt at imødegaa. Hr. Br.-N. har villet dadle mig, fordi jeg har taget mit Citat fra Kalkars Ordbog. Skulde man da ikke være i sin Røt til at benytte Exempler fra en Ordbogssamling til en saadan Oversigt? Naar Exemplet er oplysende, er det da ikke ligegyldigt, om det er hentet fra en Ordbog eller fra en Seddelkasse? Det er en daarlig Økonomi, naar Ordbogen giver tilfredsstillende Exempelstof, da møjsommeligt selv at ville finde andre Exempler i Textkilderne. Ja, det kan endda

være en Dyd at vise Maadehold i Lysten til at pynte sin Fremstilling med sine egne Sedler!

I en Skildring af Sproget i den katolske Digtning, har jeg fremhævet, hvorledes dette i Modsætning til den samtidige protestantiske Litteratur — giver et rigt nuanceret Udtryk for det indre Liv. For at give Læseren en Forestilling herom har jeg anført en Kristusbøn fra 15. Aarh., men, som ved alle øvrige Citater, gengivet den i moderniseret Sprogform, for at Opmærksomheden ikke skulde afledes fra Indholdet ved den for Læseren fremmedartede Ortografi, Interpunction osv. En Sætning, der i Orig. (efter Brandts Læseb. S. 277) lyder: *aff thin talæs tyste vanmæktes alle myne krafter oc blegnæ myne kynder oc falner all myn siels feyrende uden tu sødhe Gudh! all sødeste søtme kommer skøth*, har jeg gengivet: "ved din Tales Tyste [Tavshed] vanmægtes al min Kraft, og mine Kinder blegner, og min Sjæls Fejrende[Faverhed] falmer, hvis ikke du, sødeste Gud, al sødeste Sødme, kommer skøt [hastigt]". Som man vil se, er hele den Del af Ordforraad og Sprogform bevaret, der var af Betydning til Vidnesbyrd om Sprogets Evne til Nuancering, mens forældet Ortografi, forældede Bøjningsformer og Konstruktioner er lempet efter nyere Sprogbrug: *aff* er ændret til *ved*, *uden* til *hvis ikke*, *falner* til *falmer*, *blegne* til *blegner* osv. Hr. Br.-N., der ingen Indvendinger har mod Moderniserings-Princippet, bemærker til ovennævnte Citat: "Man forledes let heraf til at tro, at *hvis* her (i 15. Aarh.) findes brugt som betingelseskonjunktion, men orig. har *uden*" (Arkiv S. 101). Er det da ikke at frygte, at "man" ogsaa forledes til at tro, at store og smaa Bogstaver brugtes overensstemmende med moderne Sprogbrug, at Forskellen paa Verbets Entals- og Flertalsformer var udvisket i 15. Aarh., at Forskellen mellem Brug af *i* og *y* overholdtes osv. osv.? Hvorfor anker Hr. Br.-N. ikke herover? Mon Forklaringen ikke skulde være den, at Indvendingen om "hvis" kunde bruges som Springbræt til at styrte sig ud i halvanden Sides Citater fra Seddelkassen om, paa hvilket Tidspunkt *hvis* blev Betingelseskonjunktion, en Undersøgelse der dog staar i noget løst Forhold til Bogens Emne. Resultatet er morsomt nok, at *hvis* findes som Konj. over et Aarhundrede tidligere end gængs Opfattelse er, nemlig i Sprogminde-mærker fra Begyndelsen af 16. Aarh. Altsaa kan det ifølge Br.-N.'s Fremstilling ikke engang kaldes uhistorisk at bruge det i en Gengivelse af en Bøn fra Slutn. af 15. Aarh.! ¹⁾

Af mindre periferisk Art men ikke mere berettigede er de Indvendinger, der gælder de i min Afhandling behandlede "Kønsnævn".

I Kv. o. M. S. 116 omtales den litotiske og eufemistiske Om-

¹⁾ Jeg har iøvrigt selv gjort opmærksom paa den tidlige Forekomst af *hvis* som Betingelseskonjunktion, endda i den af Hr. Br.-N. i Arkiv (foran S. 106 fig.) anmeldte Udgave af Palladius' Danske Skrifter (I, 419).

skrivning af stuprum. Det tilføjes: "Paa lignende Vis bruges *Ondskab*", — hvorefter nogle Exempler fra de danske Landskabslove anføres. Hr. Br.-N. indvender hertil (Arkiv S. 100): "Ondskab.. betyder ikke på de anførte steder i lovene "hor, ukyskhed", men blot "ond gerning, forbrydelse"; jfr. Jy. L. fort: "at . . . folæ oc vrætæ mæn ræthæs thet thær i loghæn ær scriuæn oc thuræ æi for thy fulcummæ theræ unskop thær thæ hauæ i hughæ." Dette Exempel viser, at Ordet *Ondskab* ogsaa bruges i anden Betydning end stuprum, hvad der er indlysende — ellers vilde Brugen af det i Betydning stuprum jo ikke være eufemistisk. Derimod viser Hr. Br.-N.'s Exempel intet om Betydningen i de af mig anførte Tilfælde. Det første af disse er taget fra Vald. Lov 2. 27. Den gamle Kapitelloverskrift lyder: *De deprehensis in adulterio*. Vedtægtens Ordlyd er: "Varthær thet sva at man takær annæn man mæth sin athælkunæ i sængæ oc dræpær mannæn horkarlæn ællær tho horkunæn mæth hanum, tha a han ble oc bulstær til landsting at føræ, oc æræ the blothek, tha a tho mannæn at mælæ twigæ mannæ vitnæ thæt han *tok them samæn a then ondschap*", sml. Kap. 28: "Æn ær nokær thæn usæl man, thær sin kunæ hauær mæth *hordom takæf*" — og det tilsvarende Sted i E. L. 2. 1" . . . oc thæræ til twigæ mannæ vitnæ at thet ma ey düliæ, at *han tok them samæn*". Skal ogsaa dette udlægges at tage dem i en ond Gerning i Almindelighed? Et andet Exempel er taget fra Jy. L. (1. 24). Vedtægten lyder: "Takær man horkvnæ wittænd oc wighæs with . . . oc skilis the sithæn at for cristænsdom logh tha takæ the bathæ æm mykit i boskap. for thy at *tha wissæ bathæ thæræ vndskop. æn wissæ hvn at thet war hor* oc æi han. tha osv." At Betydningen ikke er tilfældig, bekræftes ved, at Adj. *ond* i Middelalderen og Reformationstiden bruges paa samme Maade: *ligge i ont levnet* er et almindeligt Udtryk for "leve usædeligt", *ond quinde* bruges for "Skøge" o. l. (se Kalkars Ordbog III, 323). Ogsaa i Middelaldersvensk bruges *ondska*, *ondskaper*, *onder* specielt om Usædelighed, usædelig (*til onda quinno hus, the som pläggha nakan ondschap som lekara oc luddara*, Söderwalls Ordbog II 163-64)¹). Jeg tror derfor ogsaa, at Hr. Br.-N., naar han i en forhaabentlig ikke altfor fjærn Fremtid skal udarbejde Ordbøger til de danske Landskabslove, vil indrømme en Plads til *ondska* i Betydning *adulterium*, *stuprum*.

Dernæst anker Hr. Br.-N. over, at jeg har fulgt Falk og Torps Fremstilling af Ordet *Skøge*'s Etymologi (Etym. Wörterbuch II, 1909), ikke en af E. Jessen givet i NTFF. (3 R. VIII, 37), senere suppleret efter Feist's Etym. Wörterbuch (NTFF 4 R. I, 57). Jessen henfører i sin første Afh. *Skøge* til plattysk *scheken* (ausserhelic beschleffen) samt til gl. ty. *Schaak* (Rov), *Schäker* (Røver); i

¹) Hr. Br.-N. giver selv i sin Anm. i anden Forbindelse udmærkede Exempler paa, at *en ond quinde* bruges = Hore i 15. og 16. Aarh. i Dansk og Svensk (Arkiv 103 Fodnote 2).

den anden Afh. henføres det efter Feist til Verbets oprindelige Betydning "føjte, strejfe om". Ingen af disse Etymologier skyldes imidlertid nyere Undersøgelser. Feists Forklaring stammer fra en 1878 i Germania (Bind XXIII, 4) i forsigtige Udtryk fremsat Formodning om Samhørighed mellem mnt. *schöke* og oldsax. *skakan* "flygte", hvorefter den oprindelige Betydning af *Skøge* skulde være "die Herumstreicherin"; Jessens Kilde er af endnu ældre Dato, idet hans Forklaring er oversat — hvad han dog ikke har fundet Anledning til at bemærke — efter Bremisch-niedersächsisches Wörterbuch 1770 (IV, 669). Ogsaa her fremsættes Etymologien dog kun som Formodning. Den maa ogsaa betegnes som meget usikker. Hvis *schöke* oprindelig betød "Landstrygerske", maatte Ordet, hvad der ikke synes at være Tilfældet, have eksisteret i Oldsaxisk, da Verbet *schaken* i Middelnedertysk ikke betyder "flygte"; hertil kommer, at saa vel i Henseende til Betydning som til Orddannelse vilde et oldsax. *skōka* "Omstrejferske, Skøge" til Verbet *skakan* "gaa bort" savne Paralleller fra betydningsbeslægtede Verber indenfor de øvrige germanske Olddialekter. Der findes derfor kun ringe Støtte for den gamle Bremiske Ordbogs Etymologiseren. — Mod den af Falk og Torp fremsatte Forklaring er der derimod intet at indvende. F. og T. udleder *schöke* af et ældre *schōdeke*, Diminutiv til *schōde* "Bælg". Hr. Br.-N. gentager Dr. E. Jessens Paastand, at et *schōdeke* ikke eksisterer. Begrundelse: Ordet findes ikke i Schiller og Lübbens store Ordbog. Men Ordet findes jo — som Br.-N. selv nævner — i Lübbens Handwörterbuch, der, hvad han ikke synes at vide, er langt fuldstændigere i Henseende til Ordforraadet end den ældre større Ordbog, idet den er suppleret med August Lübbens nyere Materialsamling og med Udgiverens, Christoph Walthers, egne lexikalske Samlinger. Saa *schōdeke* er tilstrækkelig afhjemlet; og Lydudviklingen *schōdeke* > *schöke* har jo ligesom Betydningsudviklingen "Bælg, Skede" > *vagina* > *meretrix* mangfoldige Paralleller. Endelig bør det nævnes, at det med *schōde* nærbeslægtede *schute* findes i nedertyske Dialekter i Betydningen "Skøge" (Brem. Wörterbuch IV, 722). — Om Forholdet mellem Neutrumsordet og Femin.-ordet kan jeg nøjes med at henvise til Fremstillingen hos Falk og Torp; det turde være overflødigt af Hr. Br.-N. her at komme med Detailindvendinger. — Naar Hr. Br.-N. overhovedet foretrækker Jessens og Feists Forklaring for Falk og Torps, skyldes det vistnok, at han har anset Jessens og Feists Aarhundred-gamle Etymologi for nyere end Falk og Torps. Thi han viser en udpræget Forkærlighed for den nyeste Tidsskriftartikel. Kun saaledes kan følgende Indvending forstaas, Arkiv S. 99: "Kv. o. M. S. 31: *pægn* bruges om den ældre gifte Mand.] Men s. 25 gengives *pægn* (på Glavendrup-Stenen) ved "Vogter" — i overensstemmelse med Wimmer. Hvorfor man ikke skulde kunne sige *Viets pægn* "Viets, Helligdommens Mand, Vogter", fordi *pægn* bruges

om den ældre gifte Mand i Modsætning til *drængr* "den unge Krieger", er vanskeligt at indse. Men — Dr. Marius Kristensen har i det før nævnte Hæfte af NTFF, der vistnok udkom efter at min Afh. var trykt, givet en ny Forklaring paa Glavendrup-Indskriften: "Ragnhild satte denne Sten efter Alle Sålve, Viernes Gode, den hæderværdige Mand". Hr. Br.-N. finder denne Tolkning "afgjort mere tilfredsstillende, netop p. g. a. ordet *þægn*". Just paa dette Punkt volder Wimmers Tolkning dog ingen Vanskelighed. Ordet *þægn* kan naturligvis fortræffeligt betegne Helligdommens Mand samtidig med, at det er Nævn for den gifte Mand — ganske ligesom man senere bruger *Mand* om Kvindens Mand og samtidig om Kongens Mand.

Ogsaa hertil knytter Hr. Br.-N. nogle Indvendinger (Arkiv S. 102—4), idet han imod min Fremstilling af *Mand* og *Kvinde* som Nævn for Gifte i Modsætning til *Svend* og *Mø* — hævder, at *Mand* og *Kvinde* ogsaa kan bruges om Mennesker, der ikke er gifte, ligesom omvendt *Svend* kan bruges om en gift Person. Ja, dette er utvivlsomt. Forholdet i den senere Middelalder var nemlig, som det med mange Exempler vises bl. a. i min Afhandling, at *Mand* og *Kvinde* for det første ligesom i Nutiden brugtes som almene Kønsnævne for Han- og Hunmennesket ganske uafhængigt af dettes ægteskabelige Stilling, for det andet — i Modsætning til i Nutiden — brugtes som Særnavn for gifte Mænd og Kvinder. I denne Betydning blev *Mand* Modsætning til *Svend*, *Kvinde* til *Mø* (*Jomfru* og senere *Pige*). Den almene Betydning af *Mand* og *Kvinde* har jeg behandlet i Afsnit I, S. 141—150, Særbetydningerne af Ordparrene *Mand* og *Svend*, *Kvinde* og *Mø* i Afsnit II, S. 150—57. At jeg i dette sidste Afsnit, hvor jeg gennem Citater fra dansk Middelalderlitteratur viser, hvorledes *Mand* er Særnavn for den gifte Mand, *Svend* for den ugifte, *Kvinde* for den gifte Kvinde, *Mø* og *Jomfru* for den ugifte, ikke udtrykkelig har bemærket, at Ordet *Mand* ogsaa kan bruges om Svenden, og Ordet *Kvinde* ogsaa om Møen, nemlig naar Ordene staar som Fællesnavn for henholdsvis Han- og Hunmennesket, skyldes, at jeg gik ud fra, at man, naar man læste andet Afsnit, ikke ganske havde glemt første. Dog indrømmer jeg, at jeg i Omtalen af *Kvinde* og *Mand* og *Svend* i Titler har udtalt mig noget for rigoristisk. Dobbeltbrugen svarer jo iøvrigt ganske til Brugen af *Kone* i Lovsproget. Det brugtes 1) i Forbindelsen *Karle* og *Koner* om Mænd og Kvinder i Almindelighed 2) i Forbindelsen *Koner* og *Møer* om gifte Kvinder i Modsætning til ugifte (Kv. o. M. S. 77 flg.). Hr. Br.-N's med mange Exempler illustrerede Paavisning af, at *Mand* og *Kvinde* ogsaa kunde bruges om ugifte, synes derfor noget overflødig. At omvendt en Skomagervend eller en Riddersvend godt kunde være gift, at *Svend* saaledes ogsaa brugtes om en gift Mand, og at det derfor skulde være urigtigt at sige, at *Svend*

er Særnavn for den ugifte — ja denne Indvending behøver næppe nogen Imødegaaelse.

Arkiv S. 106 skriver Hr. Br.-N. imod min i Kv. o. M. 230 fremsatte Teori om, at de oprindelige Kønsbetegnelser er Kvinde- og Mandsnavn, mens de oprindelige Mandsnavn er Samfundsbetegnelser: "Er *wærr* ikke netop (Kv. o. M. s. 25 f.) blevet skildret som kønsnavn?" Indvendingen er karakteristisk for den hele Anmeldelse. Jeg har paa mange Enkeltundersøgelser bygget en Teori op, og Hr. Br.-N. prøver nu at vælte den med en henkastet Bemærkning om, at jeg selv har nævnt Exempel paa en Betegnelse for Manden, der var Kønsnavn. Det forekommer mig ikke ubilligt at fordre af en Anmelder, at han, naar han angriber et centralt Punkt i den Bog, han anmelder, da i nogen Maade har underbygget sine Modargumenter. Hr. Br.-N. har intet mindre. Det maa være mig tilladt, at anføre det Sted, der sigtes til, i sin Helhed. Det lyder:

"Det Resultat, vi her er naaet til, er grundet paa Ordenes Brug i den Tid Litteraturen, hvori vi træffer dem, blev til. Vi har jo imidlertid desuden prøvet at følge Ordene tilbage til deres Oprindelse, og vi har derved faaet et Indblik i Sprog- og Samfundsforhold i den Tid, selve Ordene blev til. Vi saa, at der i hin fjærne Fortid ikke fandtes Kønsnavn baade for Mand og Kvinde, men kun for Kvinden. Manden nævnedes udelukkende efter sin Stilling i Samfundet som Hersker eller Undergiven (*frøyr, Karl, Svend*) eller som Jorddyrker og Kriger (*Bonde, þægn, halr, Dreng*). Da man senere fik Brug for mandlige Kønsnavn, tog man hertil enten de mandlige Samfundsnavn (*Karl, Svend, Bonde, Dreng*) eller de kvindelige Kønsnavn med eller uden Ændring (*Mø, Brudgom, Enke, Skøgesøn* osv.), ligesom man omvendt havde skabt Samfundsnavn for Kvinden ved Afledning af Mandsnavnene (*frøyja, dröttning*). Grunden til dette Sprogforhold maa søges i selve Samfundsforholdene: For Kvinden var Forholdet til Manden, som *Mø, Brud, kvæn, Enke* osv., det der for Slægten kendetegnede hendes Stilling i Livet, mens Mandens forskellige Forhold til Kvinder var af saa ringe Interesse for Omgivelserne, at disse ingen Behov havde til Ord herfor. Dengang Ordene for Kvinde og Mand blev til, var Mandsnavnene Samfundsnavn. Alle primære Kønsnavn er Kvindenavn."

Jeg har altsaa gennem Enkeltundersøgelser bl. a. ment at kunne paavise, at oprindelige Ord for Mand, der betegnede ham som kysk Yngling, som Ægtefælle, som Enkemand osv. ikke eksisterede, og jeg har fundet Aarsagen dertil i de primitive Samfundsforhold. Hr. Br.-N. imødegaaar dette ved at foreholde mig min egen Fremstilling af Ordet *wærr* som Kønsnavn. Men hvis Hr. Br.-N. en Smule nøjere gennemlæser det Kapitel, han hentyder til, vil han se, at der heri gives Exempler paa Brugen af *wærr* (og *böndi*) i 9. 10. Aarh., altsaa fra den Tid Litteraturen (i

dette Tilfælde Runeindskrifterne) stammer; der siges, at Ordene dengang, i 9. 10. Aarh., brugtes som Kønsnævn; men at Ordene oprindeligt skulde have været Kønsnævn, staar der intet om. Om *bōndi* vises det, at det oprindeligt var Samfundsnævn (og hvorledes denne Brug af Ordet blev den sejrende), om *wærr*'s oprindelige Betydning siges intet, fordi jeg ansaa Formodningerne herom for ubeviste — og vel ogsaa ubeviselige. Sandsynligst er nok den gængse f. Ex. i Schraders Reallexikon (Strassburg 1901, S. 521) fremsatte Etymologi, hvorefter Grundbetydningen skulde være "den modige, den stærke", altsaa ligesom ved *þægn* og *halr* en Betegnelse for Krigeren¹⁾. Men fordi jeg af Forsigtighed ikke nævner denne Etymologi (ved hvilken *wærr* som de øvrige Mandsnævn viser sig oprindeligt at være, hvad jeg med et kort Udtryk har kaldt Samfundsnævn), deraf at slutte, at jeg har ment, at *wærr* oprindeligt var Kønsnævn, ja som Vidnesbyrd at henvise til Kapitlet om *wærr*, saa enhver maa tro, at her er *wærr* omtalt som oprindeligt Kønsnævn, dette er dog — ikke rigtigt.

Ganske forsvarlig er heller ikke Anmelderens Indvending mod min Paavisning af Ordet Pige's tidligere Forekomst i Sjællandsk end i Jydsk. Jeg har (Kv. o. M. S. 157—162 og S. 246—50) hævdet som den sandsynligste Oprindelse til Ordet i Nordisk, at det (i Overensstemmelse med Saxéns Fremstilling, Sv. lds. XI, 3) var laant fra Finsk til Svensk. Jeg har dernæst søgt at paavise, hvorledes det fra Sverrig i 14. Aarh. laantes til Norge og Danmark, — og at Vejen her gik gennem Skaane og over Øerne til Jylland. Et Bevis paa dette sidste fandt jeg bl. a. deri, at jeg ved Gennemlæsning af Sprogmindesmærker fra Middelalderen traf Ordet brugt i adskillige sjællandske Haandskrifter, men ikke i noget jydsk. Hr. Br.-N. indvender: 1) "Selv om ordet virkelig ikke fandtes i jydsk håndskrifter fra 15. årh. kunde det naturligvis meget godt have existeret i talesproget". Ja naturligvis. Jeg havde iøvrigt udtrykkelig skrevet, at Ordet vistnok ikke fandtes i jydsk Skrifte, men jeg ansaa det for en overflødig common place at tilføje, at det derfor godt kunde være brugt i Talesproget — ikke blot kunde det i 15. Aarh. være Talesprogs-Ord, det har sandsynligvis været det, da Ordet efter alt at dømme ikke er litterært Laan, altsaa i Jydsk som i Sjællandsk maa have existeret før i Tale end i Skrift. Men dette er jo uden Betydning; det afgørende er, at Ordet findes senere i jydsk Sprogmindesmærker end i sjællandske (og derfor rimeligvis fandtes tidligere i Sjællandsk end i Jydsk). — 2) "Ordet kan imidlertid virkelig påvises i et i Jylland skrevet middelalderligt håndskrift, nemlig GkS 1586 4:o". Jeg havde sagt, at jeg ikke havde fundet

¹⁾ Derimod maa den i Schraders Lexikon fremsatte Formodning om Ordet *Karl*'s Oprindelse vige for den af Torp og Falk hævdede Etymologi, idet man af Brugen i de oldgermanske Dialekter tør slutte, at Ordets ældste Betydning er "den gamle", Slægtsoverhovedet (jfr. Kv. o. M. S. 85).

Ordet i jydsk Hdskrr. Derved forstod jeg Haandskrifter, hvis Sprog var jydsk, jeg forstod ikke sjællandske, skaanske saa lidt som latinske Haandskrifter, der "var skrevet i Jylland". Saadanne Hdskrr. troede jeg ikke kunde give Oplysninger om jydsk Sprogbrug. Og GkS 1586 er jo skrevet i en østdansk Mundart, snarest en skaansk; at Ordet *Pige* findes heri, er derfor ingen Afkræftelse, men en Bekræftelse af min Teori — 3) tilføjer Hr. Br.-N.: "og der måtte vel temmelig let kunne findes flere eksempler [neml. paa jydsk Hdskrr.. i hvilke Ordet *Pige* stod] jfr. DgF. IV. S. 298 v. 15: pigger och dreng". Exemplet er taget fra en jydsk Afskrift fra 16. Aarh. af en fælles nordisk Vise. Som Bevis paa at *Pige* fandtes i jydsk Hdskrifter fra 15. Aarh. er dette Vidnesbyrd ikke vægtigere end det foregaaende. Jeg giver Hr. Br.-N. Ret i, at man vist "temmelig let" kan finde flere Exempler af samme Art.

Til Slut maa jeg nævne en ganske vist ubetydelig, men for Anmelderen betegnende Indvending. Jeg havde i Bogens tredje Afsnit "Klostersprog" givet en Fremstilling af Tidens Smædenævn for den udydige Kvinde, saadan som man især traf dem i det af ram Klosterluft prægede gamle danske Dyrerim, hvor "Forholdet mellem mand og kvinde" — som Udg. skriver — "stadig er genstand for behandling". Mens de første Rim i Bogen staar i nøje Tilknytning til de Fugle, hvis Navne angiver Rimets Indhold, har Rimene i Bogens sidste og største Halvdel, "som regel ikke meget — eller slet ikke noget — med dyret selv at gøre" (Udg.'s Indledn. S. XXII). Efter at have gennemgaaet de forskellige Smædenævns Oprindelse skriver jeg (Kv. o. M. S. 220—21):

"I Dyrerimet bruges næsten alle disse Ord som Rimord, hvad der viser, at de ikke skyldes en letfærdig Afskriver, men Digtets Forfatter. I en næsten ordsproglig Sentens hedder det:

Skvalder at fere og Løgn at vaske
plejer Skalke eller Herrer eller *Taske*

I et andet Rim siger Manden:

Min Kvinde jeg søger og vilde gerne *hitte*
Saa gør og du efter skiden *Fitte*".

Hr. Br.-N. indvender (Arkiv S. 106) "Det er ikke manden, men fuglen (coturnix) der taler. Linjen er fri omskrivning af den latinske texts ord om vagtlerne". For det første skulde jeg tro, at selv om Verset stod i den nøjeste Tilknytning til Fuglen coturnix og den latinske Text, var det berettiget, i Stedet for at give en lang de danske Smædenævn ganske uvedkommende Forklaring om Vagtlen, kort at skrive, at "Manden" siger, da det dog i hvert Fald er en Mands Tale, Forf. har lagt i Vagtlens Mund. Men for det andet vover jeg at paastaa, at Forf. overhovedet ikke har tænkt paa Vagtlen, men alene paa Mennesket, ja, at Verset just hører til dem, hvor Forbindelsen mellem Fuglen og Rimet er — ingen. Den latinske Text fortæller om Fuglens Art, Størrelse o. lign. og beretter dernæst, at i denne Fugleart

er Hunnen sjælden, hvorfor der er mange Hanner til én Hun (multi sunt mares vnam feminam querentes). Man maa sige, at det er en meget "fri Omskrivning", naar det hertil svarende Rim lyder — i Fortsættelse af de citerede Linjer: Hold op med at gaa efter Tøjter, det vil kun skaffe dig Ulykke, nej

Gift dig snart din store Lugge,
tre Trug paa Gulvet og en Vugge
fuldfærdigt lad det blive!
Din Hustru giver dig da Mælken sød,
Æggekegø og smørhakken Grød;
i Huse vil hun blive.

Hr. Br.-N.s øvrige Indvendinger er af saa uvæsentlig Art, at de ikke er Umagen værd at omtale. For min Samvittigheds Skyld maa jeg dog med Anger vedgaa, at jeg S. 10 har gjort mig skyldig i en Lapsus ved at nævne som nordiske Egenskabsord: *sivel*, *kæk*, *yndig*, og at jeg, hvor Vanskeligheden ved at benytte Folkeviserne som Kildemateriale til Kundskab om Middelalderens Ordforraad begrundes, fejlagtigt siger, at der fra de ældste Lovhaandskrifters Tid kun er bevaret "et lille Visefragment"; der burde have staaet: "to smaa Visefragmenter".

Anmeldelsen slutter saaledes: "Efter denne gennemgang af bogen må jeg endnu gøre opmærksom på, at "Kvinde og Mand" særlig henvender sig til ikke-fagmænd, og det mål, forf. saaledes har valgt, er sikkert nået..." Hvis Hr. Br.-N. vil finde en Undskyldning for Afhandlingens formodede Ukorrektheder deri, at den ikke særlig er beregnet paa Lærdomænd, saa er jeg aldeles uenig med ham i denne Anskuelse. I en Bog, der er skrevet for den store Almenhed, er det Forfatterens Pligt med dobbelt Omhu at vogte paa, at enhver Enkelthed er nøjagtig og ingen Slutning for vidt-dragen, thi han maa gaa ud fra, at Læseren intet Middel har til at korrigere hans Paastande. Langt mere tilgiveligt er det efter min Mening, om man i et lærd Tidsskrift ikke er saa nøjeregnende med Rigtigheden af de Enkeltheder, man fremsætter, og Begrænsningen af de Slutninger, man drager.

Hr. Brøndum-Nielsen har min fulde Tilgivelse.

Kbh. i Nov. 1914.

Lis Jacobsen.

Bibliografi for 1913.

Af B. Erichsen.

I. Bibliografi, literaturhistorie og biografi.

- Bygdén, Leonard.* Svenskt anonym- och pseudonym-lexikon. Bibliografisk förteckning öfver uppdagade anonyma och pseudonyma i den svenska litteraturen. H. 18. (Bd. 2.) Sp. 769—864. Upps. 8:o. (= Skr. utg. af Sv. Litt. Sällsk. XVII: 16.)
- Ekholm, G.* Bibliographia Monteliana 1869—1913. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 413—48.)
- Erichsen, B.* Bibliografi for 1911. (Ark. XXIX, 298—329.)
- Hedemann-Heespen, Paul von.* Literaturbericht für 1912—13. (Ztschr. f. schlesw.-holst. Gesch. XLIII, 457—501.)
- Hermannsson, Halldór.* Icelandic authors of to-day. With an appendix giving a list of works dealing with modern Icelandic literature. (Islandica VI, 69 s.)
- Höjer, Torvald.* Schweden. (Jahresb. d. Geschichtsw. 34. Jahrg. III, 364—84.)
- Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie. Hrsg. von der Gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. 33. jahrg. 1911. Lpz. 8:o. 8 + 211 + 194 s. 12 m. (II, 1—41: *August Gebhardt*, Nordisch. — II, 122—30: *Th. von Grienberger*, Runenkunde.)
- Krarup, Alfr.* Fortegnelse over historisk Litteratur fra Aaret 1911 vedrørende Danmarks Historie. (HTda. 8. r. IV, L 1—L 59.)
- Lillehei, Ingebrigt.* Bibliography of Landsmaal. (Publ. of the Society for the Advancement of Scandinavian Study I, nr. 4. 175—78.)
- Nelson, Axel.* Svensk litteraturhistorisk bibliografi. 31. 1912. 35 s. (Samlaren XXXIV.)
- Schjöh, Hans.* Dänemark und Norwegen bis 1523 (1908—09). (Jahresb. d. Geschichtsw. 34. Jahrg. III, 51—57.)
— Dänemark seit 1523 (1907—09). (Smst. 34. Jahrg. III, 57—63.)
— Norwegen seit 1523 (1907—09). (Smst. 34. Jahrg. III, 64—69.)
- Setterwall, Kristian.* [Svensk historisk] bibliografi 1912. (HTsv. XXXIII. Bilaga. S. 295—329.)
- Setälä, E. N.* Bibliographisches verzeichnis der in der literatur behandelten älteren germanischen bestandteile in den ostseefin-

- nischen sprachen. (Finnisch-ugrische Forschungen XIII, 345—475.) (Anm. Neuphilol. Mitteilungen 1913. 186—90 af Heikki Ojansuu.)
- Sommerfeldt, W. P.* [Norsk arkæologisk] bibliografi 1912. (Fort. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1912. 166—75.)
- Tallgren, A. M.* Den finska hembygdsforskningen år 1912. Hfrs. 8:o. 10 s. 0,25 m.
- To Bogfortegnelser fra det 16. Aarhundredes Begyndelse. Meddelte af *Johs. Lindbæk* med Oplysninger af *Ellen Jørgensen*. (DM. 6 R. I, 307—34.)
- Craigie, W. A.* The Icelandic sagas. Cambridge. 8:o. 8 + 120 s. (The Cambridge manuals of science and literature. 54.) 1 sh. (Anm. TfF. 4 r. II, 126—27 af Finnur Jónsson. — Revue critique LXXVI, 309 af Léon Pineau.)
- Gjessing, Helge.* Snorre Sturlasons arkæologiske kundskap. (Oldtiden III, h. 1, s. 1—24.)
- Lindroth, Hjalmar.* Studier över de nordiska dikterna om runornas namn. (Ark. XXIX, 256—95. forts.)
— Stiernhielms Hercules. En diktmonografi. Lund. 8:o. VI, 350 s.
- Neckel, Gustav.* Island und die Edda. (Germ.-rom. Monatschrift V, 512—27.)
— Zum Stockholmer Homilienbuch. (Beitr. XXXVIII, 459—500.)
- Nerman, Birger.* Studier över Sväriges hedna litteratur. Akad. avh. Ups. 8:o. XIII + 212 s.
- Aurén, J. A.**
Brate, Erik. J. A. Aurén. (Ark. XXIX, 295—97.)
- Freudenthal, Axel Olof.**
Pipping, Hugo. Minnestal. (Acta societatis scientiarum fennicæ XLII.) Hsfrs. 4:o. 10 s.

II. Lærde selskabers skrifter, tidsskrifter og samlinger.

- Aarvog udg. af Historisk Samfund for Københavns Amt (med Gamle Roskilde Amt) 1913. Roskilde. 8:o. 96 s.
- Aarvog for Historisk Samfund for Odense og Assens Amter. I. 1913. Odense. 8:o. 106 s.
- Aarvog udg. af Randers Amts Historiske Samfund 1913. (Fra Randers Amt. VII.) Randers. 8:o. 170 s.
- Aarvog for Historisk Samfund for Sorø Amt. I. Ringsted 1912. 8:o. 150 s.

- Aarvog for Hist. Samf. for Sorø Amt. II. Ringsted. 8:o. 165 s.
- Árbók hins íslenska fornleifafélags 1913. Rvík. 8:o. 84 s. ill.
- Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus Stift VI. 1913. Aarhus. 8:o. 187 s.
- Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie. Udg. af det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1913. 3 R. Bd. 3. Kbh. 8:o. 6 + 322 s.
- Antikvarisk Tidskrift för Sverige. Utg. af Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien genom *Emil Ekhoff*. D. 20, nr. 1—3. Sthm. 8:o. 78 + 24 + 48 s.
- Arkiv för nordisk filologi utg. genom *Axel Kock*. Bd. 29. (Ny följd bd. 25.) H. 3—4. S. 215—386. — Bd. 30. (Ny följd bd. 26.) H. 1—2. S. 1—232. Lund. 8:o.
- Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia. Utg. på föranstaltande af länet's fornminnesförening. H. 34, (bd 8, h. 5.) S. 473—575 + 1 kort. ill. Gbg. 8:o.
- Bornholmske Samlinger. VIII. Udg. af Bornholmsk Samfund. Rønne. 8:o. 212 S.
- Danske Magasin indeholdende Bidrag til den danske Histories og det danske Sprogs Oplysning. 6 R. Bd. 1. H. 4. S. 307—406. Kbh. 4:o.
- Danske Studier udg. af *Marius Kristensen* og *Axel Olrik*. 1913. Kbh. 8:o. 283 s.
- Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift utg. af *N. E. Hammarstedt*. 1913. 2 + 256 + 48 s. Sthm. 8:o.
- Festskrift til Professor *Alf. Torp* paa hans 60 aars Fødselsdag 27. September 1913. Kria. 8:o. (6), 252 s.
- Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning for 1912. 68. aarg. Med 104 illustrationer i teksten. Kria. 8:o. 231 s.
- Fornvännen. Meddelanden från K. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien. 1912. Årg. 7 under redaktion af *Emil Ekhoff*. H. 5. S. 169—231 + VIII + 42 s. ill. — 1913. Årg. 8. H. 1—4. S. 1—244. Sthm. 8:o.
- Fra Arkiv og Museum. Tidsskrift for Østifternes Historie og Topografi. Udg. af Østifternes historisk-topografiske Selskab. Bd. 5. H. 3. S. 241—338. Kbh. 8:o.
- Fra Frederiksborg Amt. Aarvog for 1913 udg. af Frederiksborg Amts Historiske Samfund. Helsingør. 8:o. 95 s.
- Fra Himmerland og Kjær Herred. II. Aarvog udg. af Historisk Samfund for Aalborg Amt. 1913. Aalborg. 8:o. S. 161—324.
- Fra Holbæk Amt. Historiske Aarbøger. VII. Udg. af Historisk Samfund for Holbæk Amt. 1913. Kbh. 8:o. 140 s.

- Fra Ribe Amt 1913. Udg. af Historisk Samfund for Ribe Amt. Bd. 3. H. 3. S. 413—628. Kbh. 8:o. ill.
- Förhandlingar vid Svenska Filolog- och Historikermötet i Göteborg den 19—21 Augusti 1912 utg. genom *Otto Lagercrantz*. Gbg. 8:o. 199 s.
- Hardsyssels Aarbog udg. af Historisk Samfund for Ringkøbing Amt. VII. 1913. Kbh. 8:o. 178 s.
- Historisk Aarbog for Skive og Omegn. V. Skive. 8:o. 191 s.
- Historisk Aarbog for Thisted Amt udg. af Historisk Samfund for Thy og Hanherred 1913. Kbh. 8:o. 88 s.
- Historisk Tidsskrift utg. af Svenska Historiska Föreningen genom *Torvald Höjer*. Årg. 33. 1913. Sthm. 8:o. 343 + 124 + 9 s. + Bilagor.
- Historisk Tidsskrift för Skåneland utg. av *Lauritz Weibull*. Bd. 4. H. 7—9. S. 259—406. Lund. 8:o.
- Historisk Tidsskrift, 8. Række, udg. af den danske historiske Forening. Redigeret af *Kr. Erslev*. Bd. 4. H. 2—3. S. 103—286 + L 1—L 59. — Tillægshefte til Historisk Tidsskrift, 8. Række, Bd 4. Kbh. 8:o. 234 s.
- Historisk Tidsskrift udg. af den norske historiske Forening. 5. R. Bd. 2. H. 1—3. S. 1—320. Kria. 8:o.
- Historiske Meddelelser om København udg. af Københavns Kommunalbestyrelse ved *Villads Christensen*. Bd. 4. H. 1—4. S. 1—304. Kbh. 8:o.
- Islandica. An annual relating to Iceland and the Fiske Icelandic Collection in Cornell University Library ed. by *George William Harris*. Vol. 6. Ithaca, N. Y. XIV + 69 s.
- Literaturblatt für germanische und romanische Philologie. Hrsg. von *Otto Behagel* und *Fritz Neumann*. Jahrg. 34. Lpz. 4:o. XXXII + 432 sp.
- Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog for 1913. Nykøbing F. 8:o. VIII, 112 s.
- Maal og Minne. Norske studier utgit av Bymaals-Laget ved *Magnus Olsen*. 1913. Kria. 8:o. 160 s.
- Meddelanden från Östergötlands Fornminnesförening 1912. Utgifna af *O. Klockhoff*. Linköping 1912. 8:o. 50 + 9 s.
- Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. Nouvelle série. 1913. S. 329—419. ill. Copenhague. 8:o.
- Namn och Bygd. Tidsskrift för nordisk ortnamnsforskning. Utg. av *Anders Grape*, *Oskar Lundberg*, *Jöran Sahlgren*. 1913. Årg. 1. H. 1—3. S. 1—167 Upps. 8:o.
- Noreen, *Adolf*. Spridda studier. 3 saml. Sthm. 8:o. 196 s. (Anm. FT. LXXV, 474—75 af Rolf Pipping.)
- Oldtiden. Tidsskrift for norsk forhistorie utgit av museene i Bergen,

- Stavanger, Tromsø og Trondhjem. Red. av *A. W. Brøgger*. Bd. 3. 1913. 145 s. + bilag. Stavanger. 8:o.
- Opuscula archæologica Oscari Montelio septuagenario dicata. d. IX m. Sept. a. 1913. Holmiæ. 4:o. 451 s.
- Safntil sögu Íslands og islenzkra bókmenta að fornu og nýju gefið út af hinu islenzka bókmentafélagi. IV. 7. S. 689—816. Kphfn. 8:o.
- Saga-Book of the Viking Club. Vol. VIII. Part I. London. 8:o. 129 s.
- Samlaren. Tidskrift utg. af Svenska Litteratursällskapetets Arbetsutskott. 34 årg. 1913. 8 + 302 + 35 + 4 s. Upps. 8:o.
- Samlingar utg. af Svenska fornskriftsällskapet. H. 143. Sthm. 8:o.
- Samlinger til jydsk Historie og Topografi udg. af det jydsk historisk-topografiske Selskab. Red. af *S. Nygård*. 4 R. Bd. 1. H. 5—6. S. 413—579. Kbh. 8:o.
- Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland CXII. Förhandlingar och uppsatser. 26. LXXXVII + 368 s. Hfrs. 8:o.
- Språk och Stil. Tidskrift för nysvensk språkforskning. Utg. av *Bengt Hesselman, Olof Östergren* och *Ruben G:son Berg*. Årg. 13. Upps. 8:o. 317 s.
- Studier i nordisk filologi utg. genom *Hugo Pipping*. Bd. 4. 124 + 43 + 2 + 5 + 18 + 59 s. Hfrs. 8:o. (= Skrifter utg. av Svenska Litteratursällskapet i Finland CX.)
- Svendborg Amt. Aarsskrift for 1913. Nyborg. 8:o. 116 s.
- Svenska Landsmål ock Svenskt Folkliv. Tidskrift utg. på uppdrag av Landmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell*. 1913 (= H. 120—23). 151 + 226 + 91 + 144 s. Sthm. 8:o.
- Vejle Amts Aarbøger udg. af Vejle Amts historiske Samfund. Kbh. 8:o. 216 s. ill.
- Vendsyssel Folk og Land. Historisk topografisk Aarbog. V. Red. og udg. af *Anton Jakobsen*. Søby. 8:o. 194 s.
- Västergötlands Fornminnesförenings Tidskrift. Bd. 3. H. 5—6. Utg. *F. Ödberg*. Mariestad. 8:o. 27 + 109 s.
- — Innehållet i Del 1—3. (Västergötl.'s FmfT. III, h. 5—6, s. 54—57.)

III. Nordisk sprogvidenskab.

1. I almindelighed.

- Björkman, Erik*. Nordiska ortnamn i England. (Namn och Bygd I, 80—95.)
- Die »festermen» des Ælfric. Eine Namenliste aus York. (Festschrift für Lorenz Morsbach. Halle a. S. 8:o. S. 1—19.)
- Cederschiöld, Wilhelm*. Studier över genusväxlingen i fornväst-

- nordiska och fornsvenska. Gbg. 8:o. XI + 144 s. (= Göteborgs Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhälles handlingar. 4. f. XIV—XV. nr. 2.)
- Classen, E.* On vowel alliteration in the old Germanic languages. Manchester. 8:o. XVI + 91 s. (= University of Manchester Publ. Germ. series nr. 1. — Ogsaa som Diss. Würzburg.) (Anm. IFAnz. XXXIII, 62—65 af E. Noreen.)
- Cornelius, Heinrich.* Die englischen Ortsnamen auf -wick, -wich. (Festschrift für Lorenz Morsbach. Halle a. S. 8:o. S. 352—416.)
- Dahlerup, Verner.* Du sens de l'expression »spic oc spiær» des anciens Scandinaves. (Janus XVIII, 16—23.)
- Lindkvist, Harald.* Some old Scandinavian deposits in Middle English records. (Minnesskrift tillägn. Axel Erdman. Ups. & Sthm. 199—219.)
- Loewe, Richard.* Germanische Pflanzennamen. Etymologische Untersuchungen über Hirschbeere, Hindebeere, Rehbockbeere und ihre Verwandten. Heidelberg. 8:o. 182 s. [S. 152—59: Die nordgermanischen Bezeichnungen nach dem Hirschgeschlecht.] (Germanische Bibliothek. 2. Abteilung. VI.)
- Meringer, Rudolf.* Der Name des Julfests. (Wörter und Sachen V, 184—94.)
- Noreen, Adolf.* Geschichte der nordischen Sprachen, besonders in altnordischer Zeit. 3. umgearb. Aufl. Strassburg. 8:o. VIII + 239 s. (= Grundriss der germanischen Philologie hrsg. von Hermann Paul. Strassburg. IV.)
- Anund och Anvanbo. (Namn och Bygd I, 143—48.)
- Oirik, Axel.* [Bemærkning til E. N. Setäläs Afhandling: Aus dem gebiet der lehnbeziehungen. Finnisch-ugrische Forschungen XII, 209.] (Finnisch-ugrische Forschungen XIII, 479.)
- Psilander, Hjalmar.* Ahd. clouuido »scabies.» (KZ. XLV, 253—85.)
- Setälä, E. N.* Beiträge zu den germanischen wörtern im finnischen und ostseefinnischen. (Finnisch-ugrische Forschungen XIII, 316—37.)
- Torp, Alf.* Ordforklaringer. [Sjauud. — Isl. *hyldir* pl. — *Klæbersten*. — *Blingse*.] (Maal og Minne 1913. 23—25.)

2. Islandsk og oldnorsk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Birkeland, G. og Magnus Olsen.* Fjeldnavnet *hádyr*, haadyret. (Maal og Minne. 1913. 157—59.)
- Björnsson, Gudm.* Nokkur orð um islenskan ljóðaklið. (Skírnir LXXXVII, 339—57.)

- Egilsson, Sveinbjörn.* Lexicon poeticum antiquæ linguæ septentrionalis. Ordbog over det norsk-islandske skjaldesprog. Forøget og på ny udg. ved *Finnur Jónsson*. H. 1. (4) s. + s. 1—160 [*a—fyr*]. Kbh. 8:o.
- Falk, Hjalmar.* Begravelsesterminologien i den oldnorsk-islandske litteratur. (Festskrift til Alf Torp. S. 1—18.)
- Hesselman, Bengt.* Västnordiska studier. 2. En nordisk och västgermansk slutljudsregel. Upps. 8:o. (2) + 72 s. (= Skr. utg. af K. Human. Vet.-Samf. i Upps. XV: 2.)
- Heusler, Andreas.* Altisländisches Elementarbuch. Zugleich 2. Auflage des altisländischen Elementarbuchs von Bernhard Kahle. Heidelberg. 8:o. XII + 264 s. (= Germanische Bibliothek. 1. Sammlung, 1. Reihe, Bd. 3.)
- Hjelmqvist, Theodor.* Två fornisländska omskrivningar. [En kenning i Leiðarvisan. En kenning hos Hallar-Steinn.] (Studier i nordisk filologi IV, nr. 6. 18 s.)
- Jónsson, Finnur.* Tvíbytna. (Namn och Bygd. I, 75—76.)
- Kjær, A.* Þjóðstaðir, Þjóðastaðir. (Festskrift til Alf Torp. S. 181—90.)
- Larsson, Ludvig.* Vad betyder vedbróðir? (Ark. XXIX, 343—44.)
- Lindkvist, Harald.* Auckland. Ett fornnorskt ortnamn i England. (Namn och Bygd. I, 67—74.)
- Mawer, Allen.* Auckland, a Norse place-name. (Namn och Bygd. I, 149—51.)
- Läffler, L. Fr.* Om några underarter av ljóðahátt. Bidrag till den fornnorsk-fornisländska versläran och till textkritiken av Eddasångerna, tillika en studie över Håttatals strof 101. (Studier i nordisk filologi IV, nr. 1. 124 s.)
- Meissner, Rudolf.* Über eine gruppe von kenningar für »Mann» und »Frau». (ZfdA. LIV, 25—60.)
- Neckel, G.* Altnordisch *draugr* in Mannkenningar. (Beitr. XXXIX, 189—200.)
- Zu den germanischen Negationen. [Altnord. *eigi*.] (KZ. XLV, 15—23.)
- Olsen, Magnus.* Fliðvík. (Namn och Bygd. I, 18—20.)
- Pipping, Hugo.* Bálagardssíða. (Namn och Bygd. I, 21—27.)
- Schulze, W.* An. ganga með veri. (KZ. XLV, 325.)
- Sievers, E.* Zur nordischen Verbalnegation. (IF. XXXI, 335—58.)
- Sturtevant, Albert Morey.* Altnordisch *tryggr*. (MLN. XXVIII, 161—63.)
- Thorkelsson, Jón.* Anmærkninger til Joh. Fritzners Ordbog over det gamle norske Sprog. Rvík. 8:o. 4 + 55 s.

b. Tekster, oversættelser og kommentarer.

- Carmina scaldica.* Udvalg af norske og islandske skjaldekvad ved *Finnur Jónsson*. Kbh. 8:o. 127 s.
- Die prosaische Edda im Auszuge [Gylfaginning — Bragaræður — Skáldskaparmál] nebst Völsunga-saga und Nornagests-Þáttr. Mit ausführlichem Glossar herausg. von *Ernst Wilken*. 2. verb. und verm. Aufl. Teil. II: Glossar. Paderborn. 8:o. VIII + 284 s. (= Bibliothek der ältesten deutschen Literatur-Denk-mäler. XII.) (Anm. Zbl. 1913. 1306—07 af — bh —.)
- Eirspennill — AM 47 fol. — Nóregs konunga sögur: Magnús góði — Hákon gamli. Udg. af Den norske historiske kildekrift-kommission ved *Finnur Jónsson*. Hefte 1. Kria. 8:o. S. 1—128.
- Eysteinn Ásgrímsson*. Lilja. Finnur Jónsson bjó til prentunar. Kphöfn. 8:o. 32 s. (= Íslensk smárit handa alþýðu. I.)
- Hægstad, M.* Eit stykke av ei austlandsk lækjobok fraa 14. hundradaaret. Kria. 8:o. 12 s. (= Kria. Videnskapsselskaps forhandl. for 1913. nr. 8.)
- Orkneyinga saga. Udg. f. Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Sigurður Nordal*. H. 1. S. 1—128. Kbh. 8:o.
- Rémundar saga Keisarasonar. Utg. för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur af *Sven Grén Broberg*. H. 4. S. 337—82 + LXX s. Kbh. 1912. 8:o. (H. 1—4. Akad. afh. Göteborg.)
- Rímnasafn. Samling af de ældste islandske rimer. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson*. H. 6. S. 449—526 + VIII s. — H. 7. [Bd. 2.] S. 1—160. Kbh. 8:o.
- Vatnsdæla saga. Búid hefir til prentunar *Valdimar Ásmundarson*. Rvík. 8:o. 128 s.
- Yngvars saga vídförla jämte ett bihang om Ingvarsinskrifterna. Utg. för Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur av *Emil Olson*. Kbh. 1912. 8:o. CII + 71 s.
- Zwei Isländergeschichten, die Hónsna Þóres und die Bandamanna saga, mit Einleitung und Glossar herausgegeben von *Andreas Heusler*. Berlin. 8:o. 2. verbes. Aufl. LXIV + 163 s. + 1 karte.
- Andrews, A. Le Roy.* Studies in Fornaldarsögur Norðrlanda. I. The Hrómundar saga Gripssonar. (Modern Philology VIII (1911), 527—44. IX (1912), 371—97 [forts.].)
- Die Geschichte von den Leuten aus dem Lachswassertal. Übertr. von *Rudolf Meissner*. Jena. 8:o. 236 s. (= Thule, Altnordische Dichtung und Prosa. VI.)

- Die Geschichte von dem starken Grettir dem Geächteten. Übertr. von *Paul Herrmann*. Jena. 8:o. 28 + 257 s. + 1 karte. (= Thule, Altnordische Dichtung und Prosa V.) — (Anm. AfdA. XXXVI, 212—20 af Herman Schneider. — DLz. XXXIV, 3111—12 af Hans Naumann.)
- Kongespegelen (Konungs skuggsjá). 2. parten. Umsett fraa gamalnorsk ved *K. Audne*. Oslo. 8:o. S. 89—276. (= Gamalnorske Bokverk utgj. av det norske samlaget (Landsmaals-Laget), nr. 14.)
- Norges Kongesagaer. 1914-utgaven. Oversat ved *Gustav Storm* og *Alexander Bugge*. Dekorativt utstyr af Gerhard Munthe. Sverres saga. H. 1—4. S. 1—96. Kria. 4:o.
- Sieben Geschichten von den Ostland-Familien. [¹) Die Erzählung von Thorstein dem Weissen. ²) Die Geschichte von den Männern an der Waffenförde. ³) Die Erzählung von Thorstein Stangenhieb. ⁴) Die Erzählung von Gunnar, dem Töter Thidrandis. ⁵) Die Geschichte vom Freyspriester Hrafinkel. ⁶) Die Geschichte von den Söhnen der Droplaug. ⁷) Das Bruchstück von Thorstein, dem Sohn Siduhalls.] Übertragen von *Gustav Neckel*. Jena. 8:o. 31 + 161 s. (= Thule, Altnordische Dichtung und Prosa. XII.) — (Anm. AfdA. XXXVI, 212—20 af Herman Schneider. — DLz. XXXIV, 1312—13 af Hans Naumann.)
- Soga um Grette Aasmundsson. Umsett fraa gamalnorsk ved *Ola Røkke*. (Gamalnorske bokverk. 11.) Oslo 1912. 8:o. 241 s.
- Sverre-soga. Fra gamalnorsk ved *Halvdan Koht*. (Gamalnorske bokverk. 12—13.) Oslo. 8:o. 264 s.
- Sámunds Edda. Översatt från isländskan av *Erik Brate*. Sthm. 8:o. XVI + 388 s. (Anm. Ord och Bild XXII, 661—64 af Rolf Nordenstreng.)
- Beckman, Nat.* Rimbegla. Ett bidrag till Islands lärdomshistoria. (Studier i nordisk filologi IV, nr. 7. 59 s.)
- de Boor, Helmut.* Das schwert Mæring. (ZfdPh XLV, 292—97.)
- Brate, Erik.* Voluspa. (Föredrag vid Svenska filolog- och historikermötet i Göteborg d. 20 aug. 1912). (Ark. XXX, 43—61.)
- Bréf frá sira *Hallgrími Péturssyni*, ritað á Kalastöðum 9. Júlí 1671, til Þormóðar sagnaritara Torfasonar, mestmegnis um efni Völuspár og um norræna tungu. (Andvari XXXVIII, 56—60.)
- van Eeden, W.* De codex Trajectinus van de Snorra Edda. Diss. Leiden. 8:o. CXXVI + 156 s.
- Hjelmqvist, Theodor.* Samknúta. Ett bidrag till tolkningen af Nesjavísur 10: 5—8. Lund. 8:o. 23 s.

- Hægstad, Marius.* Nokre ord um spraaket i Didrik af Berns saga. (Förhandl. vid Sv. filolog- och historikermötet i Göteborg 1912. 29—32.)
- Kälund, Kr.* En islandsk vejviser for pilgrimme fra 12. århundrede. (Aarb. 1913. 51—105.)
- Kirby, W. F.* The Voluspá, the sibyl's lay in the Edda of Sæmund. (Saga-Book VIII, 44—52.)
- Nordal, Sigurður.* Om Orkneyingasaga. (Aarb. 1913. 31—50.)
- Noreen, Erik.* Till Alvissmål 14. (Studier i nordisk filologi IV, nr. 5. 5 s.)
- Ølsen, Björn Magnússon.* Zu den gedichten von Sighvatr Þórðarson. ZfdPh. XLV, 26—59.)
 — Zu Zeitschr. 44, 133 ff. [*Gering, Hugo.* Beiträge zur kritik und erklärungen skaldischer dichtungen.] (ZfdPh. XLV, 60—62.)
 — Til Eddakvadene. I. Til Vøluspá. (Ark. XXX, 129—69.)
- Olsen, Magnus.* Spredte bemærkninger til Eddadigte. [Skirnismál str. 19. — Lokasenna str. 47. — Sigdrifumál str. 6—13. — Til Sigurdarkviða en skamma.] (Festskrift til Alf Torp. S. 115—21.)
 — Om Harald haarfagres kongsgaarde. En tekstrettelse til Haraldskvæði Str. 5, 2. (Maal og Minne 1913. 66—72.)
- Seaton, M. E.* A remark on Snorri's Edda. (Ark. XXIX, 343.)
- Stedman, Douglas.* Some points of resemblance between Beowulf and the Gretla (or Grettis saga). (Saga-Book VIII. 6—28.)
- Sturtevant, Albert M.* A note on the Hárbardsljóð. (Publ. of the Society for the Advancement of Scandinavian Study. I, nr. 4. 157—64.)
- Vogt, Walther H.* Charakteristiken aus der Sturlungasaga. (ZfdA. LIV, 376—409.)

3. Dansk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Dahl, B. T., og H. Hammer.* Dansk Ordbog for Folket. H. 35—37. Bd. 2. S. 457—552. [Trælbaaren-Velmagtsdage.] Kbh. 8:o.
- Hjortø, Knud.* Fra Ordenes Samfund. II. Eder. (Gads Magasin 1913. 327—34.) — III. Vort Sprog og vort Legeme. (Smst. 381—88.) — IV. Tings Egenskaber i overført Betydning. (Smst. 784—92.)

- Jacobsen, Lis.* Sprogets Forandring. Bearbejdet efter *Axel Kock*: Om språkets förändring. Kbh. 8:o. 175 s. (Anm. Zbl. 1913. 1273—74 af — bh —.)
- Kalkar, Otto.* Ordbog til det ældre danske Sprog (1300—1700). H. 53—54. Tillæg S. 561—720. [*Karlestue—Mjødtønde.*] Kbh. 8:o.
- Kristensen, Marius.* Stednavnesagens nuværende Stilling i Danmark. (Namn och Bygd. I, 28—34.)
- Schütte, Gudmund.* Svenskagtige Stednavne i Danmark. (Förhandl. vid Sv. filolog- och historikermötet 1912. 81—86.)
- Seip, Didrik Arup.* Nogen Norvagismer i Norsk—Dansken i det 18. Hundrebaar. (Maal og Minne 1913. 125—30.)

b. Tekster.

- Danske vider og vedtægter eller gamle landsbylove og byskraer. Udg. af *Poul Bjerge* og *Thyge J. Söegaard*. III. H. 1. Kolding. 8:o. 208 s.
- En Danmarksbeskrivelse i Skæmtevisiform ved *R. Paulli*. (Fra Arkiv og Museum V, 247—55.)
- Gammeldanske krøniker. Udg. for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *M. Lorenzen*. H. 3. S. 193—280. Kbh. 8:o.
- Harpestræng. Gamle danske urtebøger, stenbøger og kogebøger udg. veg *Marius Kristensen*. H. 4. S. 193—256. Kbh. 8:o. (Universitets-Jubilæets danske Samfund Nr. 215.)
- Oslo kapitels protokoller. 2. række: Kopibøger. Oslo kapitels kopibog 1606—1618 udgiven af Den Norske Historiske Kildeskriftkommission ved *Oluf Kolsrud*. Hefte 1. S. 1—176. Kria. 8:o.

4. Norsk.

- Broch, Olaf.* Litt om rytmenormen i vor dagligtale. (Festskrift til Alf Torp. S. 46—63.)
- Bru, Ludv.* Norske folkenamn med tydingar. 2. utgaava. Kria. 8:o. 103 s.
- Et Brev fra *K. Knudsen*. Ved *Didrik Arup Seip*. (Maal og Minne 1913. 85—90.)
- Høgstad, Marius.* Eintal av kynlause pronomen og nokre nærskylde former i nynorsk. (Festskrift til Alf Torp. S. 64—70.)
- Iversen, Ragnvald.* Nogen fremmedord i norsk sjømandssprog. (Festskrift til Alf Torp. S. 19—24.)
- Jansen, Einar.* Folkenavne paa lægemidler. Utg. av den farmaceutiske forening. Kria. 1911. 8:o. 41 s.

- Koht, Halodan.* Ei grunnlov i norsk setningslære. (Festskrift til Alf Torp. S. 25—35.)
- Lillehei, Ingebrigt.* On the forms of the »Landsmaal» in Norway. (Publ. of the Society for the Advancement of Scandinavian Study I nr. 4. 165—75.)
- Logeman, H.* Det saakaldte passive nutidsparticip i Norsk og i beslægtede sprog. (Ark. XXX, 17—42.)
- Nordgaard, O.* Spelstrengthyse. (Maal og Minne 1913. 113—14.) Norsk ordbok med ordtyding paa norsk—dansk. Ved *S. Schjøtt*, Hefte 1 [*a-bomma*]. Oslo. 8:o. 48 s.
- Seip, Didrik Arup.* Storm Munchs »Saga» og den første maalstrid i Norge. (Festskrift til prof. *Alf Torp*. 122—36.)
- Sivertsen, P. E.* Litt um kor langt det norske maalet er kome i offisielt bruk. Til Aasenminnet. (Syn og Segn XIX, 371—400.)
- Skulerud, Olai.* Ein bundel nye norske ord og ordformer. Tillegg til »Norsk Ordbok» av Ivar Aasen og Hans Ross. (Festskrift til Alf Torp. S. 154—80.)
- Wiklund, K. B.* Några jämtländska och norska sjönamn av lapskt ursprung. (Namn och Bygd. I, 11—17.)

5. Svensk.

a. Grammatik og leksikografi.

- Berg, Ruben G:son.* En förnamnsstudie. (Språk och Stil XIII, 223—74.)
- Brate, Erik.* Tilläg till s. 108 [Brate, Erik, Thor(s)hughle]. (Ark. XXIX, 386.)
— Betydelsen av ortnamnet Skälv. (Namn och Bygd. I, 102—08.)
- Erixon, Sigurd.* Några anmärkningar till Nils Edéns upplaga av Peder Swarts krönika om Gustaf I. (Språk och Stil XIII, 155—57.)
- Feuk, Mathias.* Nybildade adjektiv (och adverb) hos Fröding. (Språk och Stil XIII, 124—37.)
- von Friesen, Otto.* Namnet Vegholm. (Namn och Bygd. I, 109—16.)
- Hellquist, Elof.* Ett par anmärkningar om svensk sjönamnsbildning. (Ark. XXIX, 373—81.)
- Hjelmqvist, Theodor.* Imperativiska substantivbildningar i Svenskan. Studier och samlingar. Lund. 8:o. X + 216 s.
— Några ställen hos Wivallius. (Ark. XXIX, 236—55.)
— Fsv. *snima* i betydelsen »sent på dagen.» (Studier i nordisk filologi IV, nr. 2. 5 s.)

- Hjelmqvist, Theodor.* Rättelser och förklaringar till fornsvenska texter. (Studier i nordisk filologi IV, nr. 3. 43 s.)
- Hjärne, Erland.* Den sappfiska strofen i svensk verskonst. Strödda bidrag till en historik. (Språk och Stil XIII, 275—317.)
- Hylén, J. E.* Danismer hos Gustav av Geijerstam. (Språk och Stil XIII, 162—200.)
- Karstens, T. E.* Ett par svenska ortnamnsgrupper i Finland. [Sv. Elp-, Amt-, Ämt-: fi. Alpu- = urn. al ut- »svan». — Padas, Padasjoki, Pa(a)sto samt Erstan: Airisto.] (Namn och Bygd I, 117—25.)
- Kock, Axel.* Etymologiska anmärkningar om svenska ord [nsv. rödlakan. — fsv. -tuta, -tugha (i hor-tuta, -tugha)]. (Ark. XXIX, 330—42.)
- En notis. [Verbet »göra».] (Ark. XXIX, 386.)
- Umlaut und Brechung im Altschwedischen. Eine Übersicht. III. S. 83—116. Lund. 8:o. (Univ.-progr.)
- Lampa, S.* Olsängen. (Språk och Stil XIII, 201—02.)
- Larson-Högsby, G.* Temporal satsfögnung i fornsvenskan. Lund. 8:o. 10 + 148 s. (Diss.)
- Lindroth, Hjalmar.* Två uppsaliensiska vattendragsnamn. [Samnan. Kamphavet.] (Namn och Bygd. I, 35—44.)
- Om namnet Gästrikland. (Namn och Bygd. I, 138—42.)
- Lundberg, Oskar.* Den heliga murgrönan. Till ortnamnet Vrindavi. (Namn och Bygd. I, 49—58.)
- Lyttkens, Aug.* Svenska växtnamn. H. 9. S. 1329—1605. Sthm. 8:o.
- Mjöberg, Josua.* Leopolds Eglé och Annett. Bidrag till en saklig och språklig kommentar. (Språk och Stil XIII, 110—23.)
- Nerman, Birger.* Alvastra. (Namn och Bygd. I, 96—101.)
- Nordlander, Johan.* Fröal och Gävle. Några ortnamnsförklaringar. (Namn och Bygd. I, 77—79.)
- Om betydelsen af namnet Gästrikland. (HTsv. XXXIII, 212—23.)
- Noreen, Adolf.* Sjönamnet Anten. (Namn och Bygd. I, 5—10.)
- Tibble, Tybble. (Minnesskrift tillägn. Axel Erdmann. Ups. & Sthm. 8:o. S. 1—5.)
- Något om våra familjenamn. (Adolf Noreen, Spridda studier 3 saml. 1—13.)
- Språkliga dubbelgångare. (ib. 14—24.)
- K. Ortnamnskommitténs arbeten. (ib. 25—47.)
- Ur våra ortnamns historia. (ib. 58—70.)
- Motsägelsens tecken, språkliga kuriosa. (ib. 71—74.)
- Namnet Fridtjuv. (ib. 75—78.)

- Noreen, Adolf.* Sverges ortnamn, en översikt. (ib. 79—121.)
 — Dekorativ stavning av familjenamn. (ib. 122—31.)
 — Västgötiska ortnamn. I. Götaälv och Västergötland. II. Kinds härad. III. Vättern. (ib. 132—40.)
 — Fridpark och naturminne. (ib. 141—43.)
 — Astrid, Estrid och Nore. (ib. 144—47.)
- Ohls, P. E.* Byanamen i 1500-talets Närpes. Kristinestad. 8:o. 22 s.
- Olson, Emil.* Till frågan om uppkomsten av den s. k. tredje svaga konjugationen i svenskan. (Ark. XXIX, 215—35.)
 — Studier över pronomenet *den* i nysvenskan. Lund 8:o. 8 + 118 s. (= Lunds univ. årsskr. N. f. Afd. 1, bd. 9, nr. 3.)
- Ordbok öfver Svenska språket, utg. af Svenska Akademien. Häfte 48. B, ark. 191—200. [*Bland — Blifva.*] Lund. 4:o. Hv. h. 1,50 kr.
- Pipping, Hugo.* Äldre Västgötalagens ordsfatt. (Acta societatis scientiarum fennicæ. XLII, nr. 4.) Hfrs. 4:o. IV + 61 s.
- Sahlgren, Jöran.* Om namnet Tvebottnetjärnen och om »tvebottnade» sjöar. (Namn och Bygd. I, 45—48.)
 — Vaxala och Vaxhälla. (Namn och Bygd. I, 59—66.)
- Sandwall, Fredrik.* Petter Lagerlöofs »påminnelser och anmärkningar» till Spegels Thet Öpna Paradis. (Språk och Stil XIII, 1—20.)
 — Om accentueringen av två- och trestaviga komposita i 1600-talets svenska. Med anledning av Petter Lagerlöofs anmärkningar till Spegels Thet Öpna Paradis. (Språk och Stil XIII, 21—110.)
 — Ändelsevokalernas växling i Östgötalagens textkodex. Upps. 8:o. 54 s. (= Upps. univ. årsskr. 1914. Filosofi, språkvet. o. hist. vet. [2.]: Meddelanden från nordiska seminariet, nr. 8.)
- Tunberg, Sven,* Till ordet härads etymologi. (Namn och Bygd. I, 133—37.)
- Ulrich, Arvid.* Svensk matrosslang. Gastslang från flottans station i Karlskrona. (Språk och Stil XIII, 213—22.)
- Östergren, Olof.* Första konjugationens singulara imperativ. (Språk och Stil XIII, 138—44.)
 — Ett par uttryck i en dikt av fru Lenngren. [1. *Smälla någon på filten* 2. *Skärpa lagen.*] (Språk och Stil XIII, 145—54.)
 — Möjligt och omöjligt i den språkliga utvecklingen. (Språk och Stil XIII, 203—12.)

b. Tekster.

- Bolinus, Andreas.* En dagbok från 1600-talet. Utg. av E. Brunnström. Sthm. 8:o. 100 s.
- Collijn, Isak.* Fragment af det fornsvenska legendariet. (Samlaren XXXIV, 275—78.)
- Fornsvensk dikt om Christi uppståndelse. (Samlaren XXXIV, 278—81.)
- Fragment af en fsv. postilla. (Samlaren XXXIV, 290—93.)
- Ett bref från Lennart Torstensson. Medd. af *Axel Wachtmeister.* (Personhist. Tidskrift XV, 190—91.)
- Fornhandlingar rörande Jämtlands län. [1550—1715.] Utg. af *S. J. Kardell.* (Jämtlands läns FmfT. 1913. V, 178—94.)
- Handlingar angående Hissmon i Rödön [1630—1745]. (Jämtlands läns FmfT. 1913. V, 195—203.)
- Konung Gustaf den förstes registratur. XXVII. 1557. Utg. genom *Joh. Ax. Almquist.* Sthm. 8:o. 4 + 328 s. (Handlingar rörande Sveriges historia utg. af Riksarkivet. I. serie.)
- Malin Stures släktbok. Utg. af *Sigröd Leijonhufvud.* (Personhist. T. XV, 145—66.)
- Månsson, Peder.* Skrifter. Utg. af *Robert Geete.* H. 1. Sthm. 8:o. 320 s. (= Samlingar utg. af Sv. fornskriftsällsk. H. 143.) 5 kr.
- Om trädplantering, beredning af mjöd, claret och salvieöl, matsedlar från olika land samt om brännvins nytta. Sex ekonomiska traktater från medeltiden. Efter gamla handskrifter utg. af *Robert Geete.* Sthm. 8:o. (Bilaga till Sv. Fornskr.-Sällsk:s årsmöte 1913. S. 261—80.)
- Schück, Henrik.* Några' papper om Olavus Petri. (Samlaren XXXIV. 268—74.)
- Stockholms stads tänkebok under Vasatiden. Utg. af Samf. S:t Erik genom *N. Sjöberg.* 1. 1524—1529. [H. 5.] S. 161—208. (Samf. S:t Eriks Årsbok 1913.)
- Urkunder rörande Stockholms historia. I. Stockholms stads privilegiebref 1423—1700. Häfte 4. S. 479—569 + VII s. Sthm. (tr. Ups.) 8:o.
- Valda bref till M. G. de la Gardie från fränder och vänner 1656—1678 af *Georg Wittrock.* (HTsv. XXXIII, 293—326.)

6. Dialekter.

a. Grammatik og leksikografi.

- Borgström, Karl Marcus.* Askermålets ljudlära. Sthm. 8:o. 74 s. Diss. Upps. (= SvLm. 1914, h. 4.)

- Danell, Gideon.* Några anmärkningar om Vättern som språkgräns. (Förhandl. vid Sv. filolog- och historikermötet i Göteborg 1912. 32—36.)
- Ericsson, Torsten.* Grundlinjer till undersökning av Södermanlands folkmål. (SvLm. 1913, h. 2. 226 s.)
- Feilberg, H. F.* Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. H. 40—42. Bd. 4: Tillæg og rettelser. S. 81—320 [*byggeoffer* — *plaster*]. Kbh. 8:o. (Universitets-Jubilæets danske Samfund Nr. 211, 214 og 216.)
- Flom, George T.* Semological notes on old scand. *flík* and derived forms in the modern scandinavian dialects. (Journal of English and Germanic Philology XII, 78—92.)
- Hedblom, Sven.* Ord ock uttryck inom kustfisket i Helsingland. (SvLm. 1913. 5—36. ill.)
- Iversen, Ragnvald.* Senjen-maalet. Lydverket i hoveddrag. Kria. 8:o. 84 s. (= Chria. Vidensk.- Selsk. Skr. II. Hist.- filos. Kl. 1912. Nr. 4.)
— »Maltere». (Maal og Minne 1913. 114—15.)
— Nogen fremmedord i Arendals bymaal. (Maal og Minne 1913. 141—56.)
- Larsen, Amund B.* Om vokalharmoni, vokalbalangse og vokaltiljævning i de norske bygdemaal. Kria. 8:o. 38 s. (= Vidensk. selsk. forhandl. for 1913 nr. 7.)
— Om betoning paa andet sammensætningsled i de norske byggdemaal. (Festskrift til Alf Torp. S. 36—45.)
- Ljunggren, Ragnar.* Ord ock uttryck för åkerbruk ock boskaps-skötsel i Laske—Vedums socken, Västergötland. (SvLm. 1913. 37—98.)
- Lunde, Peter.* Maalet i Søgne. Eit egdsk bygdemaal. Oslo. 8:o. 40 s. (= Norske Maalføre IV.)
- Mo, Eilert.* Meldalsk *i* og *y*. (Maal og Minne 1913. 115.)
— »Vorte de,» »vore de.» (Maal og Minne 1913. 116.)
- Norlander, L. G. F.* Starka verb i Västbo-målet, Småland. Lund. 8:o. 10 s.
- Wigforss, E.* Södra Hallands folkmål. Ljudlära. Del 1. Vokalismen. Sthm. 8:o. XIV + 402 s. Diss. Lund. (S. 1—144 = SvLm. 1913, h. 4.)

b. Tekster.

- Aakjær, Jeppe.* Esper Tækki. En Sallingbo—Empe. Kbh. & Kria. 8:o. 59 s.
- Berge, Rikard.* Bygdediktning fra Telemarki. V. Andres Meinstad og Andres Strömstad. Skien 1912. 8:o. 73 s. 1,40 kr.
- Laurberg f. Sørensen.* Ras Hougaards og Gammel Marens Meriter. Fortællning i jydsk Mundart. Odense. 8:o. 15 s.
- Møller, Vilbert.* Nue Møeer i Pladderup Sogneraad. 1. Samling.

(Albert Bayers jydsk Bibliothek Nr. 18.) Aarhus. 8:o.
92 s.

Skar, Johannes. Sogur I. Gamalt or Sætesdal. VI. Kria. 135 s.

IV. Runekundskab, mytologi og sagnhistorie.

- Bugge, Sophus.* Norges Indskrifter med de ældre Runer. Indledning: Runeskiftens Oprindelse og ældste Historie. H. 2. S. 129—224. Chria. 4:o.
- v. Friesen, Otto.* Runskriftens härkomst. Ett svar. (TFF. 4 r. I. 161—80 + 1 tabel.)
- Till frågan om runskriftens härkomst. (Minnesskrift tillägn. Axel Erdmann. 231—36. 1 Tvl.)
- Upplands runstenar. Upps. 8:o. (8) + 96 s. + 1 karta. ill.
- De s. k. hälsingerunorna. (Förhandl. vid Sv. filolog- och historikermötet i Göteborg 1912. 26—29.)
- von Grienberger.* Urnordisches. ¹⁾ Die zwinge von Vi. ²⁾ Die brakteaten 49 und 49 b. ³⁾ Zum brakteaten von Vadstena. ⁴⁾ Die inschrift von Huglen. (Ark. XXIX, 352—72.)
- Jacobsen, Lis.* Nyfundne Runeindskrifter i Danmark. (Aarb. 1913. 106—68. ill.)
- Lindroth, Hjalmar.* En gensaga. (Studier i nordisk filologi IV. nr. 4. 2 s.)
- Noreen, Adolf.* Runinskrifter från nyare tid. (*Adolf Noreen*, Spridda studier. 3. saml. 48—57.)
- Torp, Alf.* Til Rök-indskriften. (Ark. XXIX, 345—52.)
- Belden, H. M.* Onela the Scylfing and Ali the Bold. (MLN. XXVIII, 149—53.)
- Bruckner, Wilh.* Hildebrandslied 37. 38. (ZfdA. LIV, 369—75.)
- Christiansen, Reidar Th.* Finsk sagnverden og dens sammenhæng med den nordiske. (Maal og Minne 1913. 91—106.)
- Deutschbein, Max.* Beowulf der Gautenkönig. (Festschrift für Lorenz Morsbach. Halle a. S. 8:o. S. 291—97.)
- Helm, Karl.* Altgermanische Religionsgeschichte. Bd. 1. Heidelberg. 8:o. 10 + 411 s. (= Religionswissenschaftliche Bibliothek, Bd 5, og Germanische Bibliothek, Abt. 1, 5. Reihe, Bd. 2.) (Anm. DLz. XXXIV 2181—89 af Friedrich v. d. Leyen. — Ztschr. d. Vereins f. Volkskunde XXIII, 424—25 af Richard M. Meyer. — Zbl. 1913. 1033—35 af E. Herr.)
- Heusler, Andreas.* Die altgermanische Religion. (Die Kultur der Gegenwart Teil I, Abt. 3. I: Die Religionen des Orients und die altgermanische Religion. 2. Aufl. Lpz. und Berlin. 258—72.)

- Jónsson, Finnur.* Goðafraedi Norðmanna og Íslendinga eftir Heimildum. Rvík. 8:o. 4 + 159 s.
- Lüffler, L. Fr.* Det evigt grønskande trædet vid Uppsala hednätämpel. Tillägg till Festskrift til H. F. Feilberg. (Maal og Minne 1913. 49—52.)
- Det evigt grønskande trædet i den fornordiska mytologien och det fno. ordet *barr*, fisl. *barr*. Några ord till försvar. (Ark. XXX, 112—23.)
- Lindroth, Hjalmar.* Yggdrasils »barr» och eviga grönska. En replik. (Ark. XXX, 218—226.)
- Neckel, Gustav.* Wallhall. Studien über germanischen Jenseitsglauben. Dortmund. 8:o. 144 s.
- Olrik, Axel.* Ragnarokforestillingernes udspring. (= Danske Studier 1913.)
- Polak, Léon.* Untersuchungen über die sage vom Burgundenuntergang. I. Die Thidrekssaga und das Nibelungenlied. (ZfdA. LIV, 427—66.)
- Rosén, Helge.* Freykult och djurkult. (Fornvännen. 1913. 213—44.)
- Salin, Bernhard.* Några ord om en Fröbild. (Opuscula archæol. Oscari Montelio dicata. 405—11. ill.)
- Schneider, Hermann.* Studien zur Heldensage. (ZfdA. LIV, 339—69.)
- Schütte, Gudmund.* The cult of Nerthus. (Saga-Book VIII, 29—43.)
- von Unwerth, Wolf.* Óðinn und Rota. (Beitr. XXXIX, 213—21.)

V. Arkæologi, kulturhistorie og kunsthistorie samt folklore.

- Ailio, J.* Die Dauer der Steinzeitkultur im Norden. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 9—18.)
- Almgren, Oscar.* Tanums härads fasta forn lämningar från bronsäldern. I. Hällristningar. (Bidrag t. Göt. o. Boh. läns hist. VIII, 473—575. ill.)
- Appelgren-Kivalo, Hjalmar.* Om den s. k. karolingiska stilens ursprung. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 365—74. ill.)
- Arne, T. J.* Einige Schwert-Ortbänder aus der Wikingerzeit. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 375—90. ill.)
- Behn, F.* Funde der Wikingerzeit auf Föhr. (Prähist. Zeitschr. V, 468—71. ill.)
- Bing, Just.* Helleristningsstudier. (Oldtiden III, 77—116. ill.)
- Brynildsen, R. K. og Jan Petersen.* Bronsealdersrøiser i Smaalenene og de forestillinger, som knytter sig til dem. (Maal og Minne 1913. 43—45.)

- Brøgger, A. W.* Stenaldersbostedet ved Garnes. Gravninger og undersøkelser. Bergen. 8:o. 26 s., ill., + 1 kort. (= Bergens Museums Aarbok 1913, nr. 2.)
- Fortegnelse over de til Stavanger museum i 1912 indkomne saker ældre end reformationen. (Oldtiden III. 20 s. ill.)
 - Nogen armringer fra ældre bronzealder fra Jæderen, Norge. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 98—104. ill.)
- Ekholm, Gunnar.* Stenåldersproblemen. (Ymer XXXIII, 141—47.)
- Upplands äldsta bebyggelse. (Ymer XXXIII, 369—80.)
- Erixon, Sigurd.* Stenåldern i Blekinge. (Fornvännen 1913. 125—212. ill.)
- Frödin, O.* Några östgötiska fornfynd. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1912. 23—33. ill.)
- Über die schwedisch-dänischen Verbindungen in der Steinzeit. (Opuscula archæol. Oscari Montelio dicata. 45—68. ill.)
 - Die vorgeschichtliche Forschung in Schweden 1911. (Prähist. Ztschr. V, 262—70. ill.)
- Fürst, Carl M.* Zur Kraniologie der schwedischen Steinzeit. Upps. 4:o. 77 s. + 16 pl. (= Kungl. sv. Vetenskapsakad. Handlingar. Bd. 49. nr. 1.)
- de Geer, Wilhelm, och Bror Schnittger.* Ett nyupptäckt gravfält vid Nybble i Vikingstads socken. (Medd. från Östergötl.'s fmf. 1912. 10—13. ill.)
- Gustafson, Gabriel.* Et norsk gravfund fra den ældre keisertid. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 265—70. ill.)
- Hackman, A.* Ein Opferfund der Völkerwanderungszeit in Finland. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 299—316. ill.)
- Hallström, Gustaf.* Birka. I. Hjalmar Stolpes grafundersökningar. Utg. af Kungl. Vitterhets- historie- o. antikvitetsakademien. H. 1. S. 1—84 + VI s., ill., + 8 pl. Sthm. 4:o.
- Kättil okristen. En gravundersökning i Kättilstad, Kinda, och en gammal bygdesägen. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1912. 33—43. ill.)
- Johansen, K. Friis.* Le trésor d'argenterie de Terslev. (Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. 1913. 329—95. ill.)
- Kjellmark, Knut.* Utkast till beskrivning över Kronobergs läns förhistoriska fornlämningar och fynd. Malmö 1911. 8:o. 107 s.
- Kjær, Hans.* Om Kongehøjene i Jelling. (Vejle Amts Aarbøger 1913. 125—170. ill.)
- Om Stenstrup Troldestuer og andre Mindesmærker i Højby Sogn. (Fra Holbæk Amt. VII, 83—108. ill.)
- de Lange, Eyvind.* Ornerte heller i norske bronzealdersgraver. (Bergens Museums Aarbok 1912. Nr. 4. Bergen. 8:o. 33 s. ill.)

- de Lange, Eyvind.* Et par vestlandske urnegraver fra yngre bronsealder. (Oldtiden III, h. 1. S. 41—57. ill.)
- Lindqvist, S.* De svenska holkyxorna från bronsåldern. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 79—90. ill.)
- Montelius, Oscar.* När började man allmänt använda järn? (Fornvännen 1913. 1—27. 61—91. ill.)
 --- Wann begann die allgemeine Verwendung des Eisens. (Præhist. Ztschr. V, 290—330. ill.)
- Müller, Sophus.* Sønderjyllands Stenalder. (Aarb. 1913. 169—322. ill.)
- Nerman, Birger.* Vilka konungar ligga i Uppsala högar? Upps. 8:o. 15 s.
- Nicolaissen, O.* Arkæologiske undersøkelser i Nordlands og Tromsø amter 1911. (Tromsø Museums Aarshefter. XXXIV, 71—86. ill.)
 — Undersøkelser i Nordlands amt 1912. (Tromsø Museums Aarsh. XXXV—XXXVI, 23—31. Ogsaa i Oldtiden III.)
 — Oldsamlingens tilvekst i Tromsø museum 1911. (Tromsø Museums Aarshefter. XXXIV, 87—103. ill.)
 — — i 1912. (Tromsø Museums Aarsh. XXXV—XXXVI, 32—43. Ogsaa i Oldtiden III.)
 — Flinteredskaper fra det nordlige Norges stenalder. (Tromsø Museums Aarsh. XXXV—XXXVI, 46—52. ill. — Ogsaa i Oldtiden III.)
- Nummedal, A.* Bjørneremfundet. Forhistoriske hulefund fra Mien i Romsdalen. Trondh. 8:o. 41 s. ill. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1912. No. 12.)
- Petersen, Th.* En boplads fra yngre stenalder paa Hammersvolden i Beitstaden. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1912. No. 1.) Trondh. 8:o. 15 s. ill.
 — Et magisk dyrebillede i Trondhjems Museum. Trondh. 8:o. 20 s. ill. (Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1912. No. 5.)
- Rothmann, C.* Ein Brandgrab der älteren Bronzezeit auf Sylt. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 111—14. ill.)
- Rygh, K.* Über einige Feuerzeuggeräthe in norwegischen Gräberfunden aus der älteren Eisenzeit. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 327—33. ill.)
 — Hvorledes skjæftedes skiferspidsene? (Oldtiden III, h. 1. S. 59—63. ill.)
 — Grave fra stenalderen. (Oldtiden III, h. 1. S. 65—68.)
 — Oversigt over Videnskabsselskabets oldsagsamlings tilvækst i 1912 af sager ældre end reformationen. Trondh. 8:o. 55 s. ill. (= Det kgl. no. Vid. Selsk. Skr. 1912. No. 8. — Ogsaa i Oldtiden III.)
- Sarauw, Georg F. L.* Zwei Renhorngeräte aus Cäsars Zeiten in

- Dänemark und Götaland gefunden. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 249—63. ill.)
- Schetelig, Haakon.* Myrfund av lerkar fra tidlig jernalder. (Oldtiden III, 33—39. ill.)
- Den førromerske jernalder i Norge. (Oldtiden III, 117—145. 7 pl. + 1 kort.)
- Schnittger, Bror.* Grottan Stora Förvar på Stora Karlsö undersökt af Lars Kolmodin och Hjalmar Stolpe. Utg. af Kungl. Vitterhets- historie- o. antikvitetsakademien. H. 1. S. 1—28, ill., + 4 pl. Sthm. 4:o.
- Die vorgeschichtlichen Burgwälle in Schweden. (Opuscula archæol. O. Montelio dicata. 335—49. ill.)
- Gravfältet vid Ljunga i Skönberga socken. III. Undersökningar 1910—12. (Medd. från Östergötl.'s fmf. 1912. 1—9. ill.)
- En urnebrandgrop vid Marås i Västerlösa socken. (Medd. från Östergötl.'s fmf. 1912. 14—15. ill.)
- Statens Historiska Museum och K. Myntkabinettet. Tillväxten under år 1912. (Fornvännen 1912. 169—231. ill.)
- Sörling, Erik.* En nyupptäckt hållkista i Östergötland. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1912. 20—22. ill.)
- Weibull, Lauritz.* Gottfreds och Thyre Danebods Danevirke. (HT. för Skåneland IV, 374—88.)
- Hauberg, P. og J. Östrup.* Les monnaies de la trouvaille de Terslev. (Mémoires de la Société Royale des Antiquaires du Nord. 1913. 396—407.)
- Schetelig, Haakon.* Arabiske mynter paa vestlandet. (Oldtiden III, h. 1. S. 25—32. ill.)
- Stenersen, L. B. og A. W. Brøgger.* Et myntfund fra Maage i Ullensvang. (= Bergens Museums Aarbok 1912. Nr. 7.) Bergen. 8:o. 15 s. + 3 pl.
- a-i. [p: *Ambrosiani, Sune*]. Rörstrandskakel från år 1727. (Fataburen. 1913. 53—57. ill.)
- »Midsommarstakar» eller »majstänger». (ib. 1913. 111—13. ill.)
- Gammaldags logbelysning. (ib. 1913. 174—78. ill.)
- Annerstedt, Claes.* Upsala universitets historia. Bihang 3. H. 2. Handlingar 1720—1749. S. 161—420. Upps. 8:o. (Univ.-progr.)
- Baumgarten, Torkil.* Kronprindsens Klub. Kulturhistoriske Interiører fra det 18. Aarhundredes Aarhus. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Aarhus Stift VI, 113—176. [Forts.]

- Bentsen, Andreas.* Om Idræt, Dans og Gæstebud i ældre Tider. (Fra Holbæk Amt VII, 109—15.)
- Bugge, Alexander.* Altschwedische Gilden. (Vierteljahrsh. f. Sozial- und Wirtschaftsgesch. XI, 129—56.)
- Bull, Edv.* Levninger av en hedensk høitid i kristen Tid. (Maal og Minne 1913. 42—43.)
- Christensen, Carl.* Frederiksværk Skolevæsen i ældre Tid. (Fra Frederiksborg Amt. Aarb. f. 1913. 44—72.)
- Christoffersen, Marie.* Kvindedragter paa Hedeboegnen i gamle Dage. (Fra Arkiv og Museum V, 322—33.)
- Danske og norske studerende i Padua. Meddelt af *K. Carøe.* (Personalhist. T. XXXIV, 201—10.)
- Eliassen, P.* Christian IV:s Salpeterværk ved Nygaard. (Vejle Amts Aarbøger 1913. 115—20.)
- En Dagbog fra en Rejse i Danmark 1588. Udg. af *C. Behrend.* (DM. 6 R. I, 334—44. — Fra Arkiv og Museum V, 294—310.)
- En gammel Bylov fra 1718. Medd. af *Elling.* (Aarb. f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter I, 20—33.)
- Forsstrand, Carl.* Spåkvinnor och trollkarlar. Minnen och anteckningar från Gustaf III:s Stockholm. Sthm. 8:o. 202 s. ill.
- Grønbech Vilhelm.* Religionsskiftet i Norden. (Religionhist. Smaaskrifter 2. r. III.) Kbh. 8:o. 64 s. (Anm. NT. 1913. 455—56 af Hans Olrik.)
- Hagberg, Louise.* Matmässan i Gagnef. På spaningsfärd efter en gammal folksed. (Fataburen. 1913. 9—16. ill.)
- »Stora rofvor och långt lin.» Gamla seder och bruk i förbindelse med linodlingen. (Fataburen. 1913. 129—66.)
- Hammarstedt, N. E.* Bröllops- och fastlagsbjörn. (Fataburen. 1913. 1—9.)
- Heffermehl, A. V.* Folkeundervisningen i Norge indtil omkring Aar 1700. Chria. 8:o. XX. 188 s. (= HTno. 1913, levering 5.)
- Heilskov, Chr.* Fordums Landeveje og Rejseliv i Aarhus Amt. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Aarhus Stift. VI, 1—46.)
- Hildebrand, Bengt O. H.* En brudpigedräkt på Fogdön i början af 1800-talet. (Fataburen. 1913. 109—11. ill.)
- Holm, Viggo.* Manufakturhandel i Midten af det 18. Aarhundrede. (Lolland—Falsters hist. Samfunds Aarb. f. 1913. 18—31.)
- Holmesland, P.* »Flytte fjällen». (Maal og Minne 1913. 112—13.)
- Holmlund, Gottfr.* »Skjuta björn och böta på björnhuden». En gammal bröllopssed från Njurunda socken i Medelpad. (Fataburen. 1913. 113—15.)
- Jensen, J. P. Jeppe.* Et gammelt Skifte i Øster—Tørslev. (Fra Randers Amt VII, 44—55.)

- Jensen, P.* Egeskov—Marked. (Svendborg Amt for 1913. 31—49.)
- Jensen, Rasmus Jørgen.* Fra Hoveriets Dage. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. I, 4—19.)
- Johansen, P.* Fra Givskud Skole i ældre Tid. (Vejle Amts Aarbøger 1913. 200—208.)
- Kancelliets Brevbøger vedrørende Danmarks indre Forhold. I Uddrag udg. ved *L. Laursen* af Rigsarkivet. 1596—1602. K. 8:o. XV, 888 s.
- Kau, Hans.* Ann' Trølgborg. Den kloge Kone i Ringive. (Vejle Amts Aarbøger. 1913. 75—95.)
- Keyland, Nils.* Primitiva eldgörningsmetoder i Sverige: Gnideld, vrideld, slageld. (Fataburen. 1913. 86—98, 193—236. ill.)
- Knudsen, Gunnar.* Hellig Anders. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt I, 10—53.)
- Kyrre, Hans.* Furboerne. Dansk Fiskerliv (daglig Dont, Tro og Tænkemaade) I. (Danmarks Folkeminder nr. 9.) Kbh. 1912. 8:o. 72 s. ill.
- Källkult i Kinnarumma sn, Marks hd., Västergötland. Ur Göteborgska Magasinet 1760. (Fataburen. 1913. 182—83.)
- Lampa, Sven.* Brytningen mellan gammalt och nytt i Knallebygdén. (Fataburen. 1913. 43—52.)
- Lexow, Einar.* Joh. F. L. Dreiers Norske folkedragter. Kria. 4:o. 35 s. Ill. + 24 pl. (= Gammel norsk Kultur i Tekst og Billeder. Kria.)
- Fortegnelse over den kulturhistoriske samlings tilvækst i 1911 og 1912. (= Bergens Museums Aarbok 1913 nr. 19.) 60 s. ill.
- Linderholm, Em.* De stora trolldomsprocessernas upplösning i Sverige. Ett kapitel ur de stora trolldomsprocessernas historia under 1670-talet. (HTsv. XXXIII, 165—211.)
- Lithberg, Nils.* Gottländska ringklubbor. (Fataburen. 1913. 65—72. ill.)
- Lund Nielsen, J.* Et gammelt Tyende. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 301—03.)
- Iykke, Jakob.* Degnekaar i Stavnsbaandstiden. (Hist. Aarb. for Skive og Omegn V, 165—83.)
- Malmberg, G.,* och *A. Nordén.* Vårt gamla Norrköping. Bidrag till dess kulturhistoria. Norrköping. 8:o. 239 s. + 10 pl.
- Matthiessen, Hugo.* En Tyvebande 1598. (Saml. til jydsk Hist. og Top. 4 R. I, 520—24.)
- Stodderkongen. Et Blad af Tiggervæsenets Historie. (Fra Arkiv og Museum V, 256—93.)
- Melsted, Bogi Th.* Ferðir, siglingar og samgöngur milli Íslands og annara landa á dögum Þjóðveldisins. (Safn til sögu Íslands IV, 689—816, [fortsættes].)

- Mygdal, Elna.* Af Dækketøjets Historie. (T. f. Industri XIV, 157—86. ill.)
- Niedner, Felix.* Islands Kultur zur Wikingerzeit. Jena. 8:o. 188 s. ill. (= Thule. Altnordische Dichtung und Prosa. Einleitungsband.) — (Anm. DLz. XXXIV, 2094—2098 af W. Ranisch. — AfdA. XXXVI, 212—20 af Herman Schneider.)
- Nielsen-Ertball, A. C.* Fra Hoveriets Dage. (Fra Himmerland og Kjær Herred. II, 185—200.)
- Nyårsseder vid medlet af 1700-talet. Ur Götheborgska Magasinet 1759. (Fataburen. 1913. 180—81.)
- Nyström, Eiler.* Offentlige Forlystelser i Frederik den Sjettes Tid. Kildeforlystelser i Dyrehaven m. m. Et Bidrag til dansk Kulturhistorie. Kbh. 8:o. (8) + 256 s.
- Pedersen, Chr.* Et Bidrag til Færgefartens Historie. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt. II, 54—66.)
- Persone, Nils.* Svenska teatern under Gustavianska tidehvarvet jämte en återblick på dess tidigare öden. Sthm. 8:o. 281 s.
- Petersen, P.* Træk af lollandsk Landboliv i Fæstetidens Dage. (Lolland—Falsters hist. Samfunds Aarb. f. 1913. 32—44.)
- Pinholt, J. Gr.* Bryllup paa Lemvigegnen til omkring 1870. (Hardsyssels Aarb. VII, 80—86.)
- Raphael, Ellen.* Öländska gårdar och deras inventarier 1677. (Fataburen. 1913. 17—42.)
- Rasmussen, Karl.* Kommissionssagen ang. Toldsvig ved Hindsholm 1726. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. I, 97—106.)
- Ravn, J. J.* Lidt om Skoleforhold i gamle Dage. (Vejle Amts Aarbøger 1913. 96—106.)
- Reimer, Christine.* Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde. III. S. 297—468. Odense. 8:o.
- Rettens Betjente fra Randers blev overfaldne i Hinge i 1776. Meddelt af *F. Uldall*. (Fra Randers Amt VII, 56—65.)
- Ritzén, N. E.* Ur öfre Ådalens folklif medio af 1800-talet. Upp-teckningar. Sollefteå. 8:o. 123 s.
- Rockstroh, K. C.* Om Ferskvandsfiskeriet i Nordsjælland omkring Aar 1700. (Fra Frederiksborg Amt. Aarb. f. 1913. 1—43.)
- Sandström, Joseph.* De stående skatterna i Svealand under medeltiden. (HTsv. XXXIII, 1—22.)
- Sodborg, N.* Udskiftningen af Øsløs Sogns Jorder i 1786. Et kulturhist. Tidsbillede. (Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1913. 3—32.)
- T. H.* En bondgård i Småland 1714. (Fataburen. 1913. 169—73.)

- Techen, Friedrich.* Die deutschen Handwerker in Bergen. (Hansische Geschichtsblätter. XIX. 561—76.)
- Thorsen, Chr.* Et lille Bidrag til Belysning af Fattigforsørgelsens Indretning paa Landet i Slutningen af det 16 Aarhundrede. (Fra Arkiv og Museum. V, 241—46.)
- Trier, H.* Fattigvæsens-Planen af 1799. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 1—56.)
- Westling, G.* Gymnasium och skolor i Linköpings stift 1761—1780. Linköping 1912. 4:o. 28 s. Progr.
- Wikman, K. Rob. V.* Frieri, förlofning och bröllop i Delsbo. (Fataburen. 1913. 73—85. ill.)
- Vogelius, M.* Træk af Livet i københavnske Fattigskoler i det 18. Aarhundrede. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 140—53.)
— De dyre Tider. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 300—01.)
- Anderson, William.* Romanska småkyrkor i Blekinge. (Varden XI, 160—62.)
- Beckett, Francis.* Caspar Fincke. (T. f. Industri XIV, 33—49. ill.)
- Bidstrup, Mathias.* Bornholms middelalderlige Kirker. Hovedtræk af et Foredrag. (Bornholmske Samlinger VII, 1—21.) — Jvfr. H. Hjorth nedenfor.
- Brøgger, A. W.* Stavanger domkirkes kor og dets bygmester biskop Arne. (Foren. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1912. 38—62. ill.)
- Cederblom, G., og G. Upmark.* Professorskan Thérèse Kjellbergs Silfversamling. (Fataburen. 1913. 237—55. ill.)
- Curman, Sigurd, J. Roosval og C. R. af Ugglas.* Utställning af äldre kyrklig konst i Strängnäs 1910. Del 1—2. 276 + 229 s. Sthm. 8:o.
- Erixon, Sigurd.* Några Östgötakyrkor. (Svenska Turistf.'s Årsskrift 1913. 98—113. ill.)
- Hahr, Aug.* Studier i nordisk renässanskonst I. Upps. 8:o. VII + 172 + XI s. (= Skr. utg. af K. Human. Vetenskapssamf. i Upps. XV, 1.)
- Hjorth, H.* De bornholmske Rundkirkers Alder og Oprindelse. (Bornholmske Saml. VIII, 30—47.)
— De 4 bornholmske Rundkirker. (Bornholmske Saml. VIII, 85—127.)
- Jensen, Chr. Axel.* Fonten i Fausing. (Aarb. 1913. 24—30. ill.)
- Lorenzen, Vilh., og Alfred Jørgensen.* Den reformerte Kirke i København. Kbh. 2:o. 20 s. + 16 tavler.
- Meyer, Johan.* Fortids kunst i Norges bygder. Telemarken: Tinn, Gransherred, Hovin, Tuddal. Kria. 41 s. + XXV pl. Ill.

- Nyrop, Kr.* Profan kunst i middelalderens kirker. (Aarb. 1913. 1—23. ill.)
- Romdahl, Axel L.*, og *Johnny Roosval.* Svensk konsthistoria. Sthm. 4:o. (4) + 614 s. + 16 färgpl.
- Sveriges kyrkor. Konsthistoriskt inventarium. Utg. af *Sigurd Curman* och *Johnny Roosval.* 2. Västergötland. Bd. 1, häfte 1: *Fischer, Ernst*, Kyrkor i Kållands härad. Norra delen. Sthm. 8:o. VI, 178 s. 5,40 kr.
- Tegninger af ældre nordisk Arkitektur udg. af *H. Storck.* 5. Saml. 4. R. H. 4—6. — 6 Saml. 1. R. H. 1. Kbh. 2:o. Hv. h., 3 tvl., 1,25 kr.
- Tynell, Lars.* Skånes medeltida dopfuntar. Utg. af K. Vitterhets-, historie- och antikvitetsakad. H. 1. 48 s. + 16 pl. Sthm. 4:o.
- Wrangel, Ewert.* De senromanska takmålningarna i Dädesjö kyrka i Småland. (Förhandl. vid Sv. filolog- och historikermötet i Göteborg 1912. 126—27.)
- Anderson, William.* Blekingesägner och skrock. (Varden XI, 223—27.)
- Asbjørnsen, P. Chr.*, og *Jørgen Moe.* Folke- og Huldreeventyr. (Norske Kunstneres Billedudgave.) Tekstrevision af *Moltke Moe.* Hundreåarsudgaven. Hefte 10. Kria. 4:o. 16 s. 0,30 kr. — Norske huldreeventyr og Norske folkeeventyr. H. 3. Kria. 8:o. 0,40 kr.
- Aubert, Karl.* »Trø meg inkji for nære». (Maal og Minne 1913. 47—48.)
- Bing, Just.* Elverskud og Elverhøi. (Maal og Minne. 1913. 26—36.)
- Bull, F.*, og *Reidar Th. Christiansen.* Musen som Lokes arvtager. (Maal og Minne 1913. 46—47.)
- Carstens, Heinrich.* Volksglauben und Volksmeinungen aus Schleswig—Holstein. (ZfV. XXIII, 277—83 (forts.))
- Danske Viser fra Adelsvisebøger og Flyveblade 1530—1630. Udg. af *H. Grüner Nielsen.* Med Ordbog af *Marius Kristensen.* VI, H. 1. Kbh. 8:o. 96 s. — (I. Kbh. 1912. 8:o. anm. Museum XX, 176—78 af A. Beets.)
- Feilberg, H. F.* Dödskota. (Fataburen. 1913. 99—104.)
- 1500- och 1600-talens visböcker. Utg. af *Adolf Noreen* och *J. A. Lundell.* VII. K. Bibliotekets visbok i 4:o. H. 1—2. S. 275—370. Upps. 1912—13. 8:o. (= Skr. utg. af Sv. literatursällskapet. 7: 1—2.)
- Gadelius, Bror.* Tro och öfvertro i gångna tider. II. Sthm. 8:o. 332 s. ill.
- Grejer, Herman.* En gosses märkvärdiga upplevelser. En berätt-

telse om djävulsanfåktelser ock trolldom i Dalarne under 1890-talet. (SvLm. 1913. 99—144.)

Hammerich, Angul. Musik-Mindesmærker fra Middelalderen i Danmark. Kbh. 1912. 4:o. VIII + 124 s. (Anm. NT. 1913. 538—40 af Ellen Jørgensen.)

— *Mediæval musical relics of Denmark.* Translated by Margaret Williams Hamerik. Lpz. 1912. 4:o. VIII + 124 s.

Hjort, F. Kirke-Lammet. Et gammelt Sagn fra Tommerup. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. I, 1—3.)

Holstein-Rathlou, Viggo J. von. Svend Fælding. Sagn og sange, minder og meninger. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Aarhus stift VI, 47—80.)

Johnsson, J. W. S. En mystisk Genstand. (Fra Arkiv og Museum. V, 311—21.)

Johnsson, P. Sägner från nordöstra Skåne. (SvLm. 1913, h. 3. 91 s.)

Jónsson, Finnur. Oldislandske ordsprog og talemåder. (Ark. XXX, 61—111; 170—217.)

Købke, P. En københavnsk Børneleg. (Hist. Medd. om Kbh. VI, 303—04.)

Liestøl, Knut. Sagnfortælling i Sætedal. (Maal og Minne 1913. 53—65.)

Lund, K. Sagn ved Bovbjergkysten om Kongens Søn fra Engølland. (Hardsyssels Aarvog VII, 61—65.)

Noreen, Adolf. Några språkliga nötter att knäcka. (Adolf Noreen, Spridda studier. 3 saml 171—89.)

Norske eventyr og sagn optegnet af *Sophus Bugge* og *Rikard Berge*. Illustreret med norsk folkekunst af Johanna Bugge Berge. 2. samling. (O. m. T.: *Rikard Berge*, Norsk folkedigtning med opskrifter fra Sophus Bugges utrykte samlinger. II.) Kria. 8:o. 83 s. + 7 tavler. 4,50 kr.

Olrik, Axel. Spørgsmaal om vinden. (Maal og Minne 1913. 42.)

Petersen, Jan. Sagn fra Eidsberg i Smaalenene. (Maal og Minne 1913. 46.)

Sandvik, O. M. Folketoner fra nordre Gudbrandsdalen. (Maal og Minne 1913. 131—40.)

v. Sydow, C. W. Kung Orre. (Maal og Minne 1913. 110—11.)

Tegengren, Jacob. Dödstro, döds-kult och döds-magi i svenska Syd-österbotten. (Skr. utg. af Sv. Lit.-Sällsk. i Finland. CXII. Förhandl. och uppsatser 26. 289—319.)

VI. Ældre retsvidenskab, historie og topografi.

Amira, Karl von. Grundriss des germanischen Rechts. 3. verbesserte und erweiterte Aufl. Strassburg. 8:o. XII + 302 s.

- (= Grundriss der germ. Philologie hrsg. von H. Paul. 3. verb. u. verm. Auflage. 5.)
- Arnórsson, Einar.* Réttarstaða Íslands. Rvík. 8:o. XVI + 400 s.
- Beckman, Nat.* Studier till västgötagarnas historia. (Ark. XXX, 1—16.)
- Bugge, Alexander.* Paavirkning fra norrøn paa vestfransk sjøret i middelalderen. Kria. 8:o. 15 s. (= Kria. Videnskapsselskaps forhandl. for 1912. Nr. 5.)
- Estlander, Ernst.* Hvilka lagrum i landskapslagarna innehålla de äldsta stadganden om forum i brottmål. (T. utg. af Jur. fören. i Finland. XLIX, 255—78.)
- Gadolin, A. W.* Öfersikt af jordlegorättens historiska utveckling uti den svensk—finska lagstiftningen. Hfors. 8:o. 92 s. 2,75 m.
- Hertzberg, Ebbe.* Ledingsmandskabets størrelse i Norges middelalder. (HTno. 5 r. II, 241—76.)
- Jørgensen, Poul Johs.* Udsigt over den danske Retshistorie. 2. omarbejdede Udg. H. 1. Indledning. Retskilder. Kbh. 8:o. 152 s.
- Mayer, Ernst.* Zur Hundertschaft in Skandinavien (zugleich eine Besprechung von Sven Tunberg, Studier rörande Skandinaviens äldsta politiska indelning. Ups. 1911.). (Hist. Vierteljahrsschrift XVI, 54—68.)
- Melsteð, Bogi Th.* Rjettur Íslendinga í Noregi og Nordmanna á Íslandi á dögum Þjóðveldisins. Kphöfn. 8:o. 30 s. (= Íslensk smárit handa alþýðu. II.)
- Olson, Björn M.* Nokkrar athugasemdir út af riti Einars Arnórssonar um Rjettarstöðu Íslands. (Skírnir LXXXVII, 307—25.)
- Phillipotts, Bertha Surtees.* Kindred and clan in the middle ages and after. A study in the sociology of the Teutonic races. Cambridge. 8:o. XII, 302 s.
- Schreuer, H.* Götter und Tote als Rechtssubjekte bei den alten Germanen. (Essays in legal history read before the Internat. Congress of hist. studies 1913. S. 153—58.)
- Altgermanisches Sakralrecht I. (Zeitschr. d. Savigny-Stiftung f. Rechtsgesch. Germ. Abt. XXXIV, 313—404.)
- Taranger, A.* The Meaning of the Words *Óðal* and *Skeyting* in the Old Laws of Norway. (Essays in legal history read before the Internat. Congress of hist. studies 1913. S. 159—73.)
- Acta pontificum Danica.* Pavelige Aktstykker vedrørende Danmark. 1316—1536. Bd. 5. 1492—1513. Udg. af *Alfr. Krarup* og *Johs. Lindbæk*. K. 8:o. 665 s.
- Babcock, William H.* Early Norse visits to north America. City

- of Washington. 8:o. 213 s., ill. (= Smithsonian miscellaneous collections LIX. nr. 19.)
- Bung, A. Chr.* Den norske kirkes historie. Med portrætter, faksimiler og billeder. Kria. 1912—13. 8:o. 520 s.
- Baring Gould, S.* Eric Bloodaxe in York. (The Yorkshire Archæol. Journal XXII, 241—52.)
- Birkeland, K. B.* Under bispestav og kongespir. Kirkepol. brytninger og religiøse seder i Norge i Middelalderen. Kria. 8:o. VIII + 246 s.
- Bugge, Alexander.* Norge og de Britiske Øer i Middelalderen. (HTno. 5 r. II, 299—320. [forts.])
- Diplomatarium Norvegicum. Oldbreve til Kundskap om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Reitergang i Middelalderen. 17. Saml. Romerske Oldbreve udg. af *Alexander Bugge* og *Oluf Kolsrud*. H. 5. S. 1225—1467 + 17 s. — Tillæg til 17. Saml. H. 1. udg. af *Oluf Kolsrud*. S. 177—360. Chria. 8:o.
- Diplomatium Orcadense et Hialtlandense. Fornbréfasafn Orkneyinga og Hjaltlendinga. (Orkney and Shetland Records I. London. 1907—14. 389 + LXV s.)
- Højer, Nils.* Olof Skotkonungs dop. (HTsv. XXXIII, 224—29.)
- Jónsson, Finnur.* Rögnvald jarls jorsalfærd. (HTda. 8 r. IV, 151—65.)
- Kolsrud, Oluf.* Kirke og folk i middelalderen. Kritiske bemærkninger ved et blad av nordmændenes religionshistorie. (Norsk teol. Tidsskr. Ny r. IV, 35—59, 131—56.)
- Konow, Sten.* Harald Haarfagres løfte. (Maal og Minne 1913. 1—22.)
- Lundegård, Axel.* Om Engelbrekt, Erik Puke och Karl Knutsson som blef kung. Sthm. 8:o. 282 s. + 9 tvl.
- Murchant, Francis P.* The Vikings and the Wends. (Saga-Book VIII, 108—29.)
- Mawer, Allen.* The Vikings. Cambridge. 8:o. 150 s. (Anm. Tff. 4 r. II, 126—27 af Finnur Jónsson. — Revue critique LXXVI, 309—10 af Léon Pineau.)
- Nielsen, Jes.* Valdemars Vej. (Vejle Amts Aarbøger 1913. 120—21.)
- Norges Historie. Bd. 1, Del 1. Tidsrummet indtil ca. 800 af *Alexander Bugge*. Kria. 1912. 8:o. (6), 268 s. (Anm. Oldtiden III, 75—76 af A. W. Brøgger.)
- Olsen, Magnus.* Lidt om en vestnorsk stormandsæt i 12. aarh. (HTno. 5 r. II, 181—89.)
- Sars, J. E.* Udsigt over den norske Historie. Bd. 1. (=1—2. Del). — Bd. 2. (=3—4. Del). Kria. 8:o. 599 + 665 s.

- Schück, Henrik.* Medeltidens svenska konungaval. (HTsv. XXXIII, 257—92.)
- Stevenson, W. H.* An alleged son of King Harold Harefoot. (The English Historical Review XXVIII, 112—17.)
- Strecker, Werner.* Die äussere Politik Albrechts II. von Mecklenburg. (Jahrb. d. Vereins f. mecklenb. Gesch. LXXVIII, 1—300. — Ogsaa som Diss. Rostock.)
- Svenska folkets historia av svenska historiska författare. Rikt illustrerad. Bd. 1: *Henrik Schück.* Forntiden och medeltiden. H. 1, 2. Lund. 8:o. 96 s. (= Glerupska biblioteket 3.)
- Taylor, A. W.* St. Bridget of Sweden. (Saga-Book VIII, 85—107.)
- Thaemert, W.* Die Kriege Heinrichs I. und Ottos I. gegen Dänemark. Langensalza. 8:o. 75 s.
- Tunberg, Sven.* Västerås riksdag 1527. Några kritiska anmärkningar. Upps. 8:o. (4) + 65 s. (= Upps. univ. årsskrift 1915. Filosofi, språkvet. o. hist. vet. 1.)
- Weibull, Lauritz.* Necrologium Lundense. (H.T. för Skåneland IV, 259—92.)
- Aakjær, Jeppe.* Gamle Skivehus i det 17. Aarhundrede. (Hist. Aarb. for Skive og Omegn V, 85—133.)
- Alin, J., och Hofstedt, L.* Ur Göteborgs och dess omgivningars historia. Göteborg. 8:o. 199 s. ill.
- Andersen, Jens.* Bidrag til Boslunde Sogns Historie. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt I, 115—38; II, 105—28.)
- Beckman, Nat.* Franciskanerklostret i Skara. (Västergötl.'s Fmfll. III, H. 5—6. S. 23—43. ill.)
- Berg, Lorens.* Hedrum. En bygdebok. Historisk skildring av bygdens utvikling fra gammel tid ned til kjendte nutidsforhold. Kria. 520 s. ill. 7,50 kr.
- Björkman, Rudolf.* Jönköping. (Sveriges Städer. V, 1—32. ill.)
— Gränna. (Sveriges Städer V, 44—56. ill.)
— Huskvarna. (Sveriges Städer V, 57—64. ill.)
- Bugge, Alexander.* Øen Man og Gotland. (Festskrift til Alf Torp. 137—49.)
- Bull, Jens.* Eidfjord kirke, Eidfjord sogn, Hardanger. (Foren. t. no. fort. bev. Aarb. f. 1912. 105—15. ill.)
- Bährendtz, F.* Anteckningar om Kalmar domkyrka. I. Byggnadshistoria. (Medd. från Kalmar läns fmf. 1912. [h.] 6. S. 1—67. + 2 pl.)
- Christensen, J. V.* Ringsted Kloster i skiftende Tider. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt II, 1—35.)
- Christensen, Villads.* Gudum Klosters Historie. Hardsyssels Aarb. VII. 87—149.)

- Dronninglund Hovedgaard. (Vendsyssel Folk og Land. V, 3—194.)
- Ekhoff, Emil.* Bidrag till Gotlands-kyrkornas kronologi. (Fornvännen 1913. 28—60; 91—124. ill.)
- Eliassen, P.* Hønborg. (Vejle Amts Aarbøger. 1913. 54—74. ill.)
- »Mastigaard». (Vejle Amts Aarbøger 1913. 107—110.)
- »Arrebjerg». (Vejle Amts Aarbøger 1913. 110—15.)
- Hejlsminde og Slusen. (Vejle Amts Aarbøger 1913. 196—200. ill.)
- Fischer, Gerhard.* Hestadkapellet i Viksdalen, Søndfjord. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1912. 100—04. ill.)
- Fra Borgund gamle kjøpstad. Indberetning om undersøkelse og utgravning av »St. Mariæ Kirkegaard». (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1912. 126—29. ill.)
- Gidske, Karl.* Søndmør i ældre tid. Kria. 8:o. 207 s. ill.
- Gjessing, Helge.* Tunsbergs historie i middelalderen til 1536. Kria. 8:o. 182 s.
- Gran, T. O.* Sandsværs saga. H. 3—5. S. 165—360 + X s. Kria. 8:o.
- Hagen, Ellen.* Ur Viks historia. (Svenska Turistf.'s Årsskrift 1913. 179—89. ill.)
- Hald, P. L.* Af Thisted Købstads Historie. (Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1913. 63—71.)
- Liden Kirstens Grav paa Vestervig Kirkegaard. (Hist. Aarb. f. Thisted Amt 1913. 72—80. ill.)
- Hald, Niels.* Horsens Kirke (Kjær Herred). (Fra Himmerland og Kjær Herred II, 245—58.)
- Handlingar rörande Stora Mällösa i äldre tider. I urval utg. av *Gustav Löw.* Upps. 8:o. 172 s. + 2 pl.
- Hjort, F.* Optægnelser om Broholm i ældre og nyere Tid. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Odense og Assens Amter. I, 50—70.)
- Hultman, Emmy.* Ekenäs stads dombok 1623—1660. (Ekenäs-samfundets skrifter I, 1.) Hfrs. 8:o. 278 s. 5 m.
- Høy, C. T.* Træk af Marstals Historie i Skildringer og Billeder. Nyborg. 8:o. 4 + 292 s.
- Isberg, A. U.* Malmö stads krönikebok. D. 2—3. 231 + 416 s. Ill.
- Jensen, Chr. Axel.* Holbæk Sortebredrekloster. (Fra Holbæk Amt. VII, 5—19. ill.)
- Johnsson, Pehr.* Färlöf. En Göingesoeken. (Svenska Turistf.'s Årsskrift 1913. 34—49. ill.)
- Kibæk, Christian.* Fra Sindbjerg Kirke. (Vejle Amts Aarbøger 1913, 1—9. ill.)
- Kjellberg, Carl M.* Thorshughle och ett par andra kullar från hedentima. (Namn och Bygd. I, 126—32.)

- Klitgaard, C.* Af Kornumgaards Historie. (Saml. til jydsk Hist. og Top. 4. R. I, 466—519.)
- Knudsen, Johannes.* Nogle Hovedpunkter i Nordeuropas Kartografi. (Tidsskrift f. Søvesen. LXXXIV, 17—116. ill.)
- Kornerup, J.* Om Dronning Margrethes Forbindelser med Roskilde og hendes Gravmæle i Domkirken. Foredrag. (Aarbog udg. af Hist. Samf. f. Kbhvns Amt 1913. 7—18.)
- Küchler, Carl.* Die Færøer. Studien und Wanderfahrten. München. 8:o. 303 s. ill.
- Larsson, Hugo.* Karlskrona. (Svenska Turistf.'s Årsskrift 1913. 14—33. ill.)
- Liljefalk, Axel.* Borgmester Hans Jørgensen. Et Bidrag til Frederiksofde Bys ældste Historie. (Vejle Amts Aarbøger 1913. 10—53.)
- Lind, H. D.* Bidrag til Københavns Havns Historie i Kong Christian den Femtes Tid. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 161—201.)
- Madsen, Emil.* Københavns Øster Kvarter. Nikolaj Rode. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 73—139. Jfr. Smst. 300.)
- Madsen Jesper.* Sneum og Tjæreborg sogne. (Fra Ribe Amt. III, 413—61.)
- Malling, Johs.* Om de nedrevne Kirker i Hads Herred. (Aarb. udg. af Hist. Samfund for Aarhus Stift VI, 98—107.)
- Mannerfelt, O.* Grafstenar i Skara domkyrka III. (Tiden 1690—1812). (Västergötl.'s FmfT. III, h. 5—6. S. 65—109.)
- Mathiessen, F.* Sorø for hundrede Aar siden. (Foredrag holdt i Sorø Marts 1913). (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt II, 67—104.)
- Mathiessen, Hugo.* Nørreport-Fængslet [i Randers]. (Saml. til jydsk Hist. og Top. 4 R. I. 524—26.)
- Melander, Aug.* Anteckningar om Marks och Bollebygds härader i Älfsborgs län m. m. Göteborg. 8:o. 13 + 358 s.
- Nicolaissen, O.* Kirkeundersøkelser i Nordland. (Tromsø Museums Aarshefter. XXXIV, 104—14. ill.)
- Nilson, Hans.* Eksjö. (Sveriges Städer. V, 33—43. ill.)
- Pedersen, Chr.* Sprogø. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt I, 71—77.)
- Pedersen, Lars.* Den forsvundne Landsby i Gribskov [Trøstrup]. En Efterskrift. (Fra Frederiksborg Amt. Aarbog for 1913. 82—83.)
- Petersen, P.* Bøtø Lands Hændelser til Udgangen af det 18. Aarhundrede. (Lolland—Falsters hist. Samfunds Aarb. f. 1913. 69—83.)
- Qvisling, J. L.* Fyresdals historie. 2. meget omarb. udgave. Skien. 250 s.

- Ramm, Axel, og Axel I. Romdahl.* Göteborg. (Sveriges Städer. X, 1—32.)
- Ramsing, H. U.* Christen Bernekovs Gaard og Christen Bernekovs Stræde. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 154—60.)
- Rasmussen, Hans.* Et uskrevet Blad af vor Historie. [Oversigt over nedlagte Landsbyer paa Lolland.] (Lolland—Falsters hist. Samfunds Aarb. f. 1913. 66—68.)
- Ridderstad, Anton.* Östergötland I. Östergötlands historia. H. 1—2. 128 s. Sthm. 8:o.
- Rinne, Juhani, och Meinander, K. K.* Bidrag till Wasa stads historia. I. Utg. af Föreningen för Österbottens Historiska Museum. Hfrs. 4:o. 118 s. 5,50 m.
- Rockstroh, K. C.* Lidt om Frederiksbergene mellem 1650 og 1700. (Hist. Medd. om Kbh. IV, 246—65.)
- Ruuth, J. V.* Finska medeltidsslott. [Åbo o. Viborg.] Helsingfors 1912. 31 s. (Öfversikt af Finska Vetenskaps Societetens förhandlingar LIV, 1911—12. C. nr. 7.)
- Ryjord, Nils.* Nærø Kirkeruiner. (For. t. no. fort. bev. Aarb. f. 1912. 116—25. ill.)
- Rålamb, G.* Stockholms gamla slott i förra hälften af 1700-talet. Utg. af C. M. Stenbock. (Samf. S:t. Eriks Årsbok 1913. S. 30—86.)
- Schjerff, Poul.* Sorø Klosters og Skoles Historie 1536—1737. (Aarb. f. Hist. Samf. f. Sorø Amt. II, 129—40.)
- Schütte, Gudmund.* A map of Denmark: 1900 years old. (Saga-Book VIII, 53—84. ill.)
- Severinsen, P.* Fra gamle Kirkeregnskabsbøger. [Regnskabsbog for Ulvborg Kirke.] (Hardsyssels Aarb. VII, 150—57. ill.)
- Sigurfinnsson, Sigurður.* Gömul örnefni í Vestmannaeyjum. (Árbók hins íslenska fornleifafélags 1913. S. 1—16.)
- Silfving, J. L.* Rudskoga sockens historia från äldsta tider intill nuvarande. Ett stycke värmländsk kulturhistoria. Falköping. 8:o. XX + 69 + (2) s. + 1 pl.
- Stenbock, Carl Magnus.* S:t Annæ kyrka afritad af Jonas Håkanson Rhezelius 1634. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1912. 15—17.)
- En planritning af Stegeborgs slott och slottsholmen från 1600-talets midt. (Medd. f. Östergötl.'s fmf. 1912. 17—19.)
- Stenbock, Louise.* Thorönsborg. Från 1300-talets förra hälft till år 1913. Sthm. 4:o. 46 s.
- Svendsen, Reinert.* Bolstadbygningen. Dens historie. (For. t. no. fort. bev. Aarsb. f. 1912. 135—39. ill.)
- Sørensen, Aage.* Ommestrup Hovedgaard i Mørke Sogn. (Fra Randers Amt VII, 66—112.)

- Thysell, E.* Ett och annat om det gamla Båstad. Engelholm. 8:o. 55 s. ill.
- Tuneld, Eric.* Uppland i äldre tider. Upptecknade och utgivna år 1740. Efter originalet utg. av *W. Sörling*. Ups. 8:o. 64 s. 0,50 kr.
- Tüchsen, P. C.* Ballerup Kirke, S:t. Jakobs Kirken, navnlig dens Kalkmalerier. Roskilde. 1912. 8:o. 16 s.
- Welin, Sanfrid.* Openstens fäste i Kind. (Västergötl.'s FmfT. III, h. 5—6. S, 1—22. ill.)
- Wiesener, Anthon M.* Bergenstopografi. Stiftsgaarden. — Børsen fra 1684. (Skrifter udg. av Bergens hist. Forening no. 19. VII + s. 121—36.)
- Zahrtmann, M. K.* Billeder fra Bornholms Historie i Tilknytning til Middelalderens Kapeller. (Bornholmske Saml. VIII, 128—211.)
- Ödberg, F.* Om dominikanerklostret S:t Olof i Skara. (Västergötl.'s FmfT. III, h. 5—6. S. 44—53. ill.)
- Þórðarson, Matthías.* Vestmannaeyjar. Nokkrar athugasemdir um söguatriði, örnefni, kirkjur o. fl. þar. (Árbók hins íslenska fornleifafélags 1913. 17—63.)

Tillæg.

Anmeldelser af tidligere udkomne arbejder.

- Bendixen, B. E.* De tyske haandværkere paa norsk grund i middelalderen. Kria. 1912. (Anm. HTno. 5 r. II, 222—34 af Alex. Bugge.)
- Bennike, Valdemar, og Marius Kristensen.* Kort over de danske folkemål med forklaringer. H. 10—11. K. 1912. (Anm. TFF. 4 r. II, 142—43 af Holger Pedersen.)
- Dahlbergh, E.* Dagbok (1625—1699). Utg. af Herman Lundström Ups. 4:o. 1912. (Anm. Hist. T. f. Skåneland IV, 398—400. — Finsk T. LXXIV, 379—80 af M. G. Schybergson.)
- Den norsk-islandske skjaldedigtning udg. ved *Finnur Jónsson*. H. 3. Kbh. 1912. 8:o. (Anm. Revue critique LXXV, 171 af Léon Pineau.)
- Die Geschichte von Skalden Egil. Übertr. von *F. Niedner*. Jena. 8:o. 1911. (Anm. AfdA. XXXVI, 212—20 af Herman Schneider.)
- Edda I. Heldendichtung. Übertr. von *Felix Genzmer*. Jena. 8:o. 1912. (Anm. AfdA. XXXVI, 108—11 af G. Neckel. — Smst., 212—20 af Herman Schneider. — Ark. XXX, 227—29 af Finnur Jónsson.)
- Falk, Hjalmar.* Altnordisches Seewesen. (Wörter und Sachen.

- IV, 1—122.) (Anm. Skirnir LXXXVII, 176—83 af B. M. Ó.)
- Grönbeck, Vilh.* Vor Folkeæt i Oldtiden. Bd. 2—4. Kbh. 8:o. 1912. (Anm. ZfV., 327—28 af Andreas Heusler. — Zbl. 1913. 1197—98 af —bh—. Folk-Lore XXIV, 256—62 af B. M. Cråster. — Englische Studien XLVII, 108—16 af G. Neckel. — NT. 1913. 616—19 af Johs. Pedersen.)
- Grönländer und Färinger Geschichten. Übertr. von *Erich von Mendelssohn*. Jena. 8:o. 1912. (Anm. AfdA. XXXVI, 212—20 af Herman Schneider.)
- Hålf saga ok Hålfrekka. Hrsg. von A. *Le Roy Andrews*. Halle. 8:o. 1909. (Anm. AfdA. XXXVI, 139—42 af W. Ranisch.)
- Hartmann, Jakob Wittmer*. The Gøngu-Hrólfssaga. New-York. 8:o. 1912. (Anm. Tff. 4 r. II, 124—25 af Finnur Jónsson. — MLN. XXVIII, 254 af L. M. Hollander.)
- Heusler, Andreas*. Das Strafrecht der Isländersagas. Lpz. 1911. 8:o.
- Sammes Zum isländischen Fehdewesen in der Sturlungenzzeit. Berlin. 1912. (Anmeldte ZfdPh. XLV, 75—83 af Karl Lehmann.)
- Jakobsen, Jakob*. Etymologisk ordbog over det norrøne sprog på Shetland. H. 2. 1909. (Anm. Litbl. XXXIV, 276—77 af A. Gebhardt.)
- Jacobsen, Lis*. Kvinde og Mand. Kbh. 8:o. 1912. (Anm. NT. 1913. 58—62 af Niels Møller. — Tff. 4 r. II, 76—79 af Anker Jensen.)
- Jónsson, Finnur*. Bæjanöfn á Íslandi (Safn til sögu Íslands IV, 412—584) og Kort oversigt over islandske gårdnavne. Oversd VSF. 1911, 245—62). (Anm. Namn och Bygd I, 153—58 af A. G—e.)
- Kock, Axel*. Etymologisk belysning av några nordiska ord och uttryck. Lund. 8:o. 1911. (Anm. Museum XX, 134—35 af R. C. Boer.)
- Larson, Laurence Marcellus*. Canute the Great. New-York a. London. 1912. 8:o. (Anm. The American hist. Review XVIII, 789—91 af W. E. Lunt.)
- Lind, E H.* Norsk-isländska dopnamn och fingerade namn från medeltiden. H. 1—6. 1905—11. (Anm. ZfV. XXIII, 207—08 af August Gebhardt. — H. 4—6. Litbl. XXXIV, 277—79 af A. Gebhardt.)
- Lundberg, Oskar, og Hans Sperber*. Härnevi. Ups. 1912. 8:o. (Medd. från nordiska seminariet, nr. 4.) (Anm. Museum XX, 189 af R. C. Boer. — Tff. 4 r. II, 123—24 af Finnur Jónsson.)

- Maallære og ordtøke fraa Vester-Agder fraa fyrste helvti av 1600-talet. Kria. 1911. 8:o. (Anm. Ark. XXX, 229—32 af *Emil Olson*.)
- Naumann, Hans*. Altnordische Namenstudien. Berlin. 1912. 8:o. (Anm. DLZ. XXXIV, 2342—2344 af G. Neckel.)
- Nielsen, H. A.* Yderligere bidrag til Danmarks stenalderfolks anthropologi. (Aarb. 1911. 81—205.) (Anm. Ymer XXXIII. 88—91 af Gaston Backman.)
- Norlind, Tobias*, Svenska allmogens liv i folksed, folketro och folkdiktning. Sthm. 8:o. 1912. (Anm. Fataburen 1913. 186—90 af N. E. H.)
- Ólafsson, Jón*. Orðabók íslenzkrar tungu að fornu og nýju. Rvík. 1912. 4:o. (Anm. Skírnir LXXXVII, 65—79 af Einar Arnórsson. — Svar fra Jón Ólafsson til Einar Arnórsson smst. 184—90; jfr. smst. 191—92.)
- Olsen, Magnus*. Stedsnavne-Studier. Kria. 1912. 8:o. (Anm. DLz. XXXIV 1573—76 af Gustav Neckel. — Namn och Bygd I, 158—61 af O. Lbg. — Zbl. 1913. 616—17 af —bh—.)
- Ordsamling fraa Robyggjelaget fraa slutten af 1600-talet. Kria. 1911. 8:o. (Anm. Ark. XXX, 229—32 af *Emil Olson*.)
- Panzer, Friedrich*. Studien zur germanischen Sagengeschichte. I. Beowulf. München 1910. 8:o. (Anm. Beiblatt z. Anglia XXIV, 321—37 af Gustav Binz.)
- Schaefer, Heinr.* Waffenstudien zur Thidrekssaga. Berlin. 1912. 8:o. (Anm. Tff. 4 r. II, 125 af Finnur Jónsson.)
- Schetelig, Haakon*. Vestlandske graver fra jernalderen. Bergen. 1912. 4:o. (Anm. Oldtiden III, 69—73 af Th. Petersen.)
- Sievers, E.* Zur technik der wortstellung in den Eddaliedern. I. Lpz. 1909. (Anm. AfdA. XXXVI, 129—32 af John Ries.)
- Vitae Sanctorum Danorum. Udg. ved *M. Cl. Gertz*. H. 3. Kbh. 8:o. 1912. (Anm. Hist. Vierteljahrsschr. XVI, 567 af B. Schmeidler. — H. 1—3. 1908—12 anm. Zbl. 1913. 1114—15 af C. W—n.)
- Unwerth, Wolf von*. Untersuchungen über Totenkult und Ódin- verehrung bei Nordgermanen und Lappen. Breslau 1911. 8:o. (Anm. Ark. XXX, 124—28 af Elof Hellquist.)
- Xenia Lideniana*. Sthm. 8:o. 1912. (Anm. Tff. 4 r. II, 120—23 af Finnur Jónsson.)
- Zoëga, Geir T.* A concise dictionary of old Icelandic. Oxford. 1910. (Anm. MLN. XXVIII, 153—54 af Lee M. Hollander.)

Kritiska anmärkningar till frågan om brytningen i fornnordiska språk.

(Forts.)

I förra delen av denna avhandling, utgiven i Ark. nf. XXVI, 339 ff., sökte jag, med anledning av Hesselmanns skrift Västnordiska studier I. Om brytningen (Uppsala 1912), besvara frågan: "Har den äldre α -brytningen ljudlagsenligt uteblivit i kortstaviga ord på västnord. område och i vissa svenska bygdemål?" Hesselmann hade nämligen i den nämnda avhandlingen uppställt den hypotesen, att den äldre α -brytningen ljudlagsenligt skulle utebliva i kortstaviga ord i de nyssnämnda fornnordiska bygderna. Jag sökte i min uppsats kritiskt bemöta de skäl, som H. framställt såsom stöd för sin hypotes, och jag tror mig icke göra mig skyldig till någon överdrift, när jag säger, att H:s hypotes genom denna min kritik visade sig vara avgjort oriktig.

Jag övergår nu i denna avhandlings senare del till att bemöta de invändningar, som Hesselmann framställt emot min teori för den yngre brytningen. Dessutom skall jag kritiskt granska Hesselmanns försök att belysa de faktiskt i det västnordiska och i det östnordiska språket mötande orden, där man enligt hans mening skulle vänta yngre brytning.

II.

Till frågan om den yngre α -brytningen.

Blott inledningsvis må nämnas, att Hesselmann i sin strävan att kritisera den av mig framställda teorien för den yngre brytningen vänder sig icke blott emot åsikter, som jag verkligen hyser, utan även rätt utförligt emot en mening, som jag tidigare havt, men som jag redan för många år

sedan modifierat. I min avhandling om brytningen i Ark. nf. XIII (1900) satte jag den yngre *a*-brytningen i samband med den samnordiska akcentueringen och särskilt med de därav beroende nasalerings-förhållandena. Något senare ställde jag så väl den yngre *a*-brytningen som den yngre *u*-brytningen visserligen i samband med den samnordiska akcentueringen, men närmast i samband med de av akcentueringen beroende kvantitets-förhållandena hos ändelsevokalerna *a* och *u*; jmf. min avhandling "Om *u*-brytningen i fornnordiska språk" i Ark. nf. XV (1903) s. 234 ff., XVII (1904) s. 142 noten, Sv. ljudhist. I (1906), s. 123; II (1911) s. 351.

Det är under dessa förhållanden naturligtvis alldeles obehövt att här bemöta de invändningar, som H. s. 6 f. gör emot min förstnämnda för femton år sedan framställda uppfattning, eftersom jag, såsom nyss nämnts, tämligen snart därefter modifierade den.

På grund av det anförda är det även obehövt att bemöta H:s yttranden ib. om att det på nasalvokaler rika Dalmålet, som dock i stor utsträckning använder brytning, skulle tala emot min brytningsteori¹⁾. — Enligt min nuvarande och redan för många år sedan framställda uppfattning står brytningens uteblivande resp. inträdande icke i kausalsammanhang med nasaleringsförhållandena.

Vi övergå därför omedelbart till ett av huvudspörsmålen.

Finnas i den normala forniländskan och i den normala fornorskan exempel som visa, att den yngre a-brytningen ljudlagsenligt inträtt i kortstaviga ord med n-förlust?

För att bevisa ohållbarheten av min teori söker H. fram-

¹⁾ H. framställer, så vitt jag ser, ingen kritik av min (av honom s. 10 refererade) förklaring av Dalmålets *iätå* "äta" osv., hvarigenom dessa former bringas i harmoni med kvantitetsförhållandenas roll vid brytningen.

draga västnord. ord med (enligt hans mening) ljudlagsenlig *a*-brytning trots *n*-förlust.

De appellativer, som han anför, äro till stor del hämtade från *ny*-isländskan eller från *ny*-norska bygdemål. Det torde vara högst tvivelaktigt, om samma beviskraft bör anses tillkomma dylika först i de moderna språken (resp. från 1600-talet) påvisade ord, som ord från fornspråket otvivelaktigt hava i en fråga sådan som den här diskuterade, hvilken helt och hållet rör en förliterär ljudlag.

Jag skall emellertid till diskussion upptaga även dessa av H. anförda nyisländska och nynorska ord, och det skall — såsom jag vågar tro — visa sig, att även om dessa helt unga (eller relativt unga) ord hade varit urgamla, de alldeles ingen beviskraft hava emot den av mig framställda teorien.

Först nämner jag åtskilliga av H. anförda kortstaviga verb med brytning och med samma böjning som det isländska verbet *kalla*.

H. menar att, då ett isl. verb sådant som *hiala* "prata" eller ett nyisl. verb sådant som *stjana* "laborem impendere, gjøre sig umag for" (Björn Haldorsen), anført även av Gudm. Andreæ, har *a*-brytning, detta skulle ådagalägga, att infin. **helan* **helā*, **stenan* **stenā* trots *n*-förlusten ljudlagsenligt brutits till *hiala*, *stjana*. Dessa och dylika verb skulle, enligt H:s påstående, till intet göra det bevis, som åtskilliga kortstaviga starka verb av typen **etan* **etā*: *eta* "äta" utan brytning synas hava för den här diskuterade frågan.

Jag nödgas säga, att H. här begår ett för hela hans resonnemang ödesdigert förbiseende.

Han besinner nämligen icke den avgörande vikt, som den olika böjningen av svaga verb av typen *kalla*, *hiala*

å ena sidan och av starka verb (t. ex. *eta*) å den andra har för den yngre *a*-brytningens inträdande.

Vi erinra oss, att enligt min teori den yngre *a*-brytningen skulle ljudlagsenligt inträda i kortstaviga ord med *a* i andra stavelsen utan *n*-förlust, men utebliva i kortstaviga ord med *a* i andra stavelsen med *n*-förlust.

Ett ord av typen **helan* (isl. *hiala*) skulle alltså enligt min teori ljudlagsenligt böjas på följande sätt:

Pres. ind.	Pret. ind.
sg. 1. <i>hiala</i>	sg. 1. <i>hialaþa</i>
2. <i>hialar</i>	2. <i>hialaþir</i>
3. <i>hialar</i>	3. <i>hialaþi</i>
pl. 1. <i>hiolum</i>	pl. 1. <i>hialaþum</i> <i>hioluþum</i>
2. (<i>*hiliþ</i>)	2. <i>hialaþuþ</i> <i>hioluþuþ</i>
3. <i>*hela</i> < <i>*helan-</i>	3. <i>hialaþu</i> <i>hioluþu</i>
Imperativus	Infinitivus
sg. 2. <i>hiala</i>	<i>*hela</i> < <i>*helan</i>
pl. 1. <i>hiolum</i>	
2. (<i>*hiliþ</i>)	
Part. pres.	Pass. part.
<i>hialandi</i>	<i>hialaþr</i> , ntr. <i>hialat</i> .

Konjunktiv-formerna medtagas icke här, dels därför att de naturligtvis vid vokalisationen av verbets rotstavelse över huvud spelat en ytterst underordnad roll, dels därför att det ej är fullt visst, hvilka ändelser pres. konj. hade under den förhistoriska period, då den yngre *a*-brytningen genomfördes. Om man i nordiska språken vid denna tid hade kvar de äldre ändelsevokalerna i pres. konj. (jmf. got. pres. konj. 2. sg. *salbōs*, 3. sg. *salbō*), så skulle ej blott 1. sg. *hiala*, utan även 2. 3. sg. **hialar* **hiala* i pres. konj. ljudlagsenligt hava yngre *a*-brytning.

Alltså skulle enligt min teori bland alla de ovan anförda formerna blott *två* (infinitiven och 3. pl. presens) ljudlagsenligt bibehålla den obrutna vokalen *e*; i en hel massa former (och bland dem de på grund av sin frekvens synnerligen viktiga 3. sg. pres. ind. *hialar*, pret. *hialaþi* osv., pass. part. *hialat*) skulle däremot brytningen till *ia* ljudlagsenligt enligt min teori inträda. Under dessa förhållanden är det

självklart, hvarför *hiala* (trots sin kortstavighet) har brytningsdiftong i infinitivus och 3. pl. presens: *ia* har på analogisk väg införts från de *överväldigande* många formerna med ljudlagsenlig *a*-brytning, så att det ljudlagsenliga **hela* blivit *hiala* i infin. och 3. pl. pres.

Böjningen av ett starkt verb sådant som *eta* är ju en helt annan. I isländskan har man

Pres. ind.	Pret. ind.
sg. 1. <i>et</i>	át
2. <i>etr</i>	osv.
3. <i>etr</i>	
osv.	
Imperativus.	Infinitivus
sg. 2. <i>et</i>	<i>eta</i>
osv.	
Part. pres.	Pass. part.
<i>etandi</i>	<i>etinn</i> , ntr. <i>etit</i> .

Blott i det ytterst sällsynta part. pres. skulle *a*-brytning ljudlagsenligt inträda. Det är därför naturligt, att det enligt min teori fullt ljudlagsenliga *e*-ljudet kvarstod i infin. (**etan* >) *etä* och i 3. pl. pres. (**etan*- >) *etä*, och att denna obrutna vokal *e* i infin. (och 3. pl.) *eta* och i de andra formerna vållade, att pres. part. *etandi* icke bröts till (det ljudlagsenliga) **iatandi*.

Liksom när det var fråga om de svaga verben av typen *hiala*, bortser jag från den sällsynta pres. konj. Även i 1. sg. pres. konj. skulle *e* fullt ljudlagsenligt brytas (*eta* > **iata*), men då *e* ljudlagsenligt skulle kvarstå i alla övriga personer av pres. konj. (2. sg. *etir*, 3. sg. *eti*, 1. pl. *etim* osv.), så bibehöll 1. sg. *eta* naturligtvis obruten vokal under inflytande från dem. Till följe av sin ytterst ringa frekvens kunde för övrigt 1. sg. pres. konj. alldeles icke spela någon roll vid bestämmandet av rotstavelsens vokalisation i andra former.

På grund av det nu anförda sakna följande av H. emot min teori anförda svaga verb, hvilka alla böjas såsom *kalla*, allt vitsord.

Hvad vissa bland dem beträffar, sakna de vitsord för den diskuternde frågan även av annan orsak. I ett och

annat från dylika svaga verb avlett eller av verben påvärvat substantiv beror brytningsdiftongen *ia* på inflytande från dessa svaga verb.

De i fråga varande orden äro följande:

Isl. *hiala* "prata" böjes som *kalla*; se Fritzner samt Hægstad och Torp. Dessutom kan brytningsdiftongen *ia* hava överförs till detta svaga verb från subst. *hial* "prat" med äldre *a*-brytning (jmf. Kock i Ark. nf. XXVI, 353 f.).

Isl. *skiala* "prata" böjes som *kalla* (Fritzner samt Hægstad och Torp). Dessutom kan *ia* även i detta verb bero på dess överförande från motsvarande substantiv *skial* n. "prat" med äldre *a*-brytning (jmf. Kock anf. st.).

Isl. *skiala* synes enligt Fritzner² III, s. 352 på ett ställe i Cod. fris. hava betydelsen "svigte, flygte, slaa feil". Hesselman s. 25 menar, att detta *skiala* skulle etymologiskt vara ett annat ord än *skiala* "prata". Detta är möjligt, men ovisst. I hvilketdera fallet som helst förklaras *ia* i *skiala* "svigte" alldeles tillräckligt därav, att (se Fritzner²) ordet även i denna betydelse böjdes såsom *kalla*.

Isl. *kialast* "sørge for en" upptages av Jón Thorkelsson Supplement IV, 87 från ett ställe i en skrift från början av 1500-talet. H. s. 24 sammanställer detta ord med det nyno. i Helgeland använda *kjala* "have møie med". Då isl. *kiala* (jmf. Jón Þorkelsson), nno. *kjala* (enligt Ross) böjas såsom *kalla*, är deras vokalisation därmed klar. —

Med detta (dessa) verb sammanställer H. s. 24 det nyisländska uttrycket *liggja* eller *vera á lausum kjala*, som enligt Jón Thorkelsson Suppl. III, 552 betyder "være usysselsat, staa til rede" och mest brukas om personer; J. Th. anför blott ett literaturcitat (från Jón Arnasons Islenzkar þjópsögur I (tryckt 1862) s. 398). Jag har icke återfunnit uttrycket i något annat (ny)isl. lexikon (Zoëga, Eir. Jónsson, Bj. Haldorsen, IED.). Jón Thorkelsson är tydligen tveksam om huru uttrycket formellt bör uppfattas. Han upptar *kjala* såsom uppslagsord, men såsom maskulinum, och han tillägger: "synes at være anomal dativ sg. af *kjölur* i stedet for *kili*". För etymologiskt samband med *kiolr* "köl" synes det isl. uttrycket *lausum kili* tala; IED. upptar nämligen *sigla lausum kili* "to sail with a loose keel, with an empty ship", och Eir. Jónsson har även *leika lausum kili* "være løs og ledig". Dessa uttryck synas icke hava beaktats av Hesselman.

Tydligt är, att det alldeles moderna ordet *kiala* av så tvivelaktig form och med tvivelaktig etymologi absolut intet vitsord har i en samnordisk brytningsfråga. Jag tillägger emellertid att, i fall detta *kiala* (såsom H. vill) etymologiskt sammanhänger med verbet *kialast*, *kjala*, så kan det hava fått *ia* från detta verb, hvars vokalisation nyss av mig blivit belyst.

Isl. *stiaka* "støde til en, tilføie ham et stød" böjes som *kalla* enligt Fritzner² samt Hægstad och Torp. Av subst. **steka* yngre **steki* (*stiaki*) har verbet **steka(n)* avletts. I pres. sg. **stekar* > *stiakar* etc. etc. inträdde ljudlagsenligt *ia*.

Isl. *þiaka* "udmatte" skrives med längdtecken i Fornnorska homiliboken, och Fritzner² upptager ordet med långt *a*. Även Hægstad och Torp anföra isl. *þjaka* med längdtecken över *a*; de översätta part. *þjakaðr* med det nyno. "uttjaaka" och sammanställa ordet med det nyno. *tjaaka* "slita, stræva". Icke desto mindre menar H. s. 23, att det fornisl. (fnorska) *þiaka* "utmatta" havt kort *a* i penultima, och han identifierar det med det nyisl. *þiaka* "molestare". I fall *þiaka* (*þiaka*) hade långt *a* i penultima i fornspåket, kan det naturligtvis icke hava *a*-brytning. För den här diskuterade frågan (huruvida yngre *a*-brytning ljudlagsenligt inträdde i kortstaviga ord med *n*-förlust) är det emellertid alldeles likgiltigt, om rotstavelsens *a* i *þiaka* (*þiaka*) var långt eller kort i fornspåket. I intetdera fallet har ordet den allra minsta beviskraft. Både det fornisl. ordet *þiaka* (*þiaka*, se Fritzner², Hægstad och Torp) och det nyisl. ordet *þjaka* (se Bj. Haldorsen, Eir. Jónsson, Zoëga) böjas såsom *kalla*, och de komma alltså över huvud icke med i räkningen.

Isl. *iaga*. Detta verb översättes t. ex. av Hægstad och Torp "jaga; driva, halda paa med" och har väl av alla språkmän enstämmigt uppfattats såsom ett ungt låneord (ty. *jagen*). H. s. 23 anser det "ej omöjligt", att det finns också ett inhemskt nordiskt *jaga*. Detta djärva påstående söker han stödja därmed, att ordet i Norden visar åtskilliga betydelseskiftningar. Betydelsen "vrövla, igjentage tit den samme ting" synes H. misstänka tillhöra ett ursprungligen nordiskt ord. Att *iaga* helt och hållet är ett låneord, är otvivelaktigt. Men även om det (delvis) hade varit ett inhemskt ord i isländskan, hade detta för brytningsfrågan saknat all betydelse, eftersom isl. *iaga* (se IED., Fritzner², Hægstad och Torp) böjes som *kalla*.

Nyisl. *stjana* "laborem impendere, gjøre sig umage for", hvar till finnes även verbalsubstantivet *stjan* n. "labor molestus, besværligt arbeide". Då *stjana* böjes som *kalla* (Eir. Jónsson, Jón por-kelsson Suppl. III, Zoëga), så har det intet vitsord, även om det existerade redan under brytningsperioden. *Stjan* n. kan innehålla äldre *a*-brytning, men kan även hava avletts av *stjana*, sedan detta fått *ia* (jmf. Kock i Ark. nf. XXVI, 353).

Nyisl. *þjaga* "violare, forvrive, rykke af lave", upptaget hos Gudm. Andreae, Bj. Haldorsen osv. Ordet böjes enligt Eir. Jónsson såsom *kalla* (jmf. även part. *þjagaður* "luxatus"). Till detta verb hör första kompositionsleden av den från 1400-talet en gång påvisade sammansättningen *þjagleitr* "ugly, deformed", och därmed är *ia* förklarad i detta kompositum.

Nyisl. *mjaka* "flytte noget af stedet med vanskelighed" böjes

såsom *kalla* enligt Eir. Jónsson och Zoëga. H. anser själv s. 24 detta verb liksom de två nästföljande vara osäkert; alternativt tänker han sig, att ordet kan hava helt ungt *j*-inskott (jmf. sv. *maka*; "*j* pejorativum").

Nyisl. *bjaka* "sollicitus laboro" Bj. Haldorsen. Eir. Jónsson upptar *bjakask* i uttrycket *b. við e—t* "anstrenge sig ved noget". Utan allt tvivel böjes ordet såsom *kalla*, fastän jag ej funnit någon uttrycklig uppgift därom.¹⁾ För övrigt finnes även ett neutralt *bjak* "slid, möie", och i fall *bjaka*, *bjak* existerat före brytningsperiodernas inträdande, har *bjak* med äldre *a*-brytning kunnat meddela *ia* till verbet *bjaka*. Såsom nämnt anser H. själv *bjaka* vara ett osäkert exempel.

Nyisl. *njata* "glinse" anföres från ett ställe hos Jón Thorke- lsson Suppl. III och upptages icke av Bj. Haldorsen, Eir. Jónsson eller Zoëga. Ordet böjes enligt Jón Þorkelsson såsom *kalla*.

Nyisl. *hjara* "linger, vegetate" (Zoëga) böjes enligt Zoëga såsom *kalla*.²⁾ Det nyisl. *hara* användes i samma betydelse (Björn Haldorsen); man har därför skäl misstänka, att *j* i *hjara* är ett senare inskott ("*j* pejorativum").

Nyno. *kjaga* "drive stærkt paa, skynde sig med et arbeide" anses av H. s. 21 vara identiskt med det nyisl. *kiaga* "gå långsamt (om fåglar)" (Gudm. Andreæ, hvilken även upptager det långstaviga *kiagga* samt *kiaka*); av Eir. Jónsson översattes ordet: "vralte og slæbe sig frem med møisommelighed". Då det nynorska *kjaga* och det nyisl. *kjaga* hava så vitt skilda betydelser, är det väl ovisst, om orden äro identiska, såsom H. menar. Emellertid saknar detta för vår diskuterade fråga allt intresse. Både nno. *kjaga* (se Aasen) och nyisl. *kjaga* (se Eir. Jónsson) böjas nämligen som *kalla*, och de sakna alltså beviskraft. Redan Finnur Jónsson har i Aarbøger 1907 s. 334 sammanställt det isl. tillnamnet *kiagi* (som synes vara ett *ἄπαξ λεγόμενον*) med verbet *kjaga* "at vralte". Detta torde vara riktigt. Måhända kan dock *kiagi* hava utgått från *kjaga* i betydelsen "drive stærkt paa". I hvilketdera fallet som hälst är tillnamnet *kiagi* avlett av ett (såsom *kalla* böjt) verb *kjaga*, och därmed är brytningsdiftongen *ia* i *kiagi* förklarad.

Det nyno. i Hardanger använda *ffjela* översattes av Aasen "søge, speide efter noget; ogs. opsøge ved trolddom, vise igjen", med tillägget: "nærmer sig noget til det gamle fela, o: fjæle, skjule". Då *ffjela* enligt Aasen böjes såsom *kalla*, är dess vokalisation därmed förklarad. I fornsvenskan hade *fiæla* "dölja" denna samma flexion. — Om nyno. *kiana* se s. 342.

¹⁾ Sedan detta nedskrivits, har jag från prof. Finnur Jónsson mottagit följande meddelande: "Det omspurgte ord [*bjaka*] kender jeg ikke fra daglig tale. Men Jón Olafsson har det . . . Han angiver ikke böjningen, men jeg tvivler ikke et øjeblik om at det böjes efter Wimmers 4. svage kl[asse] (-*ada*)". Alltså såsom *kalla*.

²⁾ IED. anför part. *hjarad*, såsom presens *hjari*.

H. anför vidare såsom stöd för sin mening *ett* starkt verb, som *ett par* gånger antecknats med *ia*.

Som bekant är normalformen för verbet "giva" i västnord. språk *gefa*. Redan i Ark. nf. XIII, 169 diskuterade jag ett i Fornnorska homilieboken *en* gång anträffat *fyr-giafa* "förlåta", och jag gav en förklaring av dess vokalisation. H. framhåller nu s. 19 f. efter Hægstad Vestnorske maalføre I s. 67, att även simplex *giafa* anträffats *en* gång i Fnorska hom.-boken (som är skriven på nordvästländsk dialekt) och dessutom *en* gång i AM. 307 från Sydvästlandet.

Jag skall behandla dessa stavningar tillsammans med den bekanta senare kompositionsleden *-giafi* "givare" i sammansättningar sådana som *aupgiafi*, *lífgiafi*, *lipgiafi*, *ráp-giafi*, *verpgiafi*.

I Ark. nf. XIII, 180 f. lämnade jag oavgjort, huruvida brytningen i *-giafi* stod i kausalsamband därmed, att denna senare kompositionsled akcentuerades med semifortis. Jag anser detta icke längre vara tvivelaktigt. Helt visst har i det nordiska fornspråket den yngre brytningen (i motsats till den äldre brytningen; jmf. Kock i Ark. nf. II, 50 noten) inträtt i semifortisstavelser.

Härför tala kraftigt så väl de anförda komposita på *-giafi* som det sammansatta mytiska personnamnet *Eyrgiafa* f. och kompositum *fríalsgiafa* f. "frigiven kvinna" (jämte *fríalsgefa* f., som har *e* från verbet *gefa*). Då verbet *gefa* så gott som alltid har denna form, och då något simplex **giafi* eller **giafa* icke användes såsom substantiv, så ligger den slutsatsen ytterst nära, att brytningsdifftongen *ia* ljudlagsenligt uppstått i de sammansatta *Eyrgiafa*, *fríalsgiafa* och *aupgiafa* (oblik kasus till *aupgiafi* osv.). Alltså: nom. sg. **Eyrgeða* blev till *Eyrgiafa*, oblik kasus (**auðgeðan* >) **auðgeða* blev till *aupgiafa* osv.

Det är med min teori ytterst lätt att inse orsaken till

att den yngre *a*-brytningen trots *n*-förlusten inträdde i *aupgiafa* osv., ehuru den uteblev i infin. (**geban* >) *gefa*. Liksom fsv. och nysv. komposita *úttala*, *þvárgata* (*tvärgata*) osv. osv. hade fortis på första, semifortis på andra och levissimus (icke levis) på tredje stavelsen (se Kock Fsv. ljudlära II, 344 f., Alt- u. neuschw. accentuierung § 366; Ark. nf. XIII, 181), så var i det nordiska fornspråket förhållandet alldeles detsamma med t. ex. (**áudgèþan* >) **áudgèþā*. Detta hade alltså levissimus (icke stark eller ens svag levis) på ultima. I t. ex. infin. (**geldan* >) **geldā* "betala" med svag levis på ultima förkortades *ā* före den yngre *a*-brytningens inträdande, och **gelda* blev därför till *gialda*. Det är då självklart, att *-ā* i **áudgèþā* med en svagare accent (levissimus), än ultima av **geldā* hade (svag levis), förkortades minst lika tidigt som ultima i **geldā*, och **audgeþa* (med kort *a*) bröts därför till *aupgiafa*.

Nedan s. 332, 334 ff. behandlas ord, där yngre *a*-brytning i semifortisstavelse under likartade förhållanden inträtt, resp. kunnat ha inträtt.

Dessutom framhålles s. 379, 360, att den yngre *u*-brytningen ljudlagsenligt inträdde i senare kompositionsleder med semifortis (**prætezu* > *prætiughu* "30", och väl även i **alleþu* > *ælliuvu* "11"; också i senare kompositionslederna av dessa ord hade *n* förlorats).

Hvad nu vidkommer de *tre* (säger 3) gånger anträffade skrivningarna med *iu* i verbet *gefa* (*fyrgiafa giafa*), så bör man besinna följande. Verbet *gefa* är som bekant ett ytterst vanligt ord, och det förekommer skrivet med *e* i rotstavelsen väl hundratals, om icke tusentals, gånger i den fornisländska och fornnorska literaturen. I nyisländskan heter det blott *gefa*. Skulle det då finnas den minsta sannolikhet för Hesselmans antagande, att dessa tre skrivningar (*fyrgiafa*) skulle angiva det ljudlagsenliga fortis-uttalet, under

det att normalformen *gefa* skulle uppfattas på helt annat sätt? Frågan bör utan allt tvivel besvaras nekande.

Dessa tre skrivningar (*fyr*)*giafa* äro så få, att det är tvivelaktigt, om de värkligen angiva ett uttal med *ia*. Man må besinna, att i åtskilliga medeltida bygder av Norge det samnordiska *e*-ljudet övergått till och betecknas med *æ*. I den i fråga varande handskriften (handen II) i Hom.-boken återgives enligt Hægstad Vestnorske maalføre I s. 60 det germanska *e*-ljudet visserligen oftast med *e*, men även *æ* (e) förekommer mera sällan i ord med germ. *e*; detta är fallet just i pres. sg. *fyrigæfr* "förlåter" (s. 198: 12) och i pres. konj. *gefe* "give" (s. 98: 26). Vidare är att beakta, att i vissa fornnorska bygder ett *j*-ljud utvecklats mellan *g*, *k* och följande palatal vokal, t. ex. just i verbet *giæfa* "giva". Den möjligheten finnes därför, att det i Hom.-boken 2 ggr anträffade (*fyr*)*giafa* helt enkelt är skrivfel i st. f. (*fyr*)*giæfa*: man har glömt att till bokstaven *a* foga den hake, som skulle göra detta till ett *æ*.

Men än vidare. Även om (*fyr*)*giafa* icke är skrivfel, behöver det ingalunda därför innehålla brytningsdiftongen *ia*. Man må nämligen erinra sig, att i denna samma handskrift även ett annat ord anträffas ett par gånger med den påfallande stavningen *ia* i st. f. *æ* omedelbart efter *g*. Av verbet *gæta* "tage vare paa, agte" (alltså ett ord med normaliter långt *æ*-ljud) anträffas nämligen i Hom.-boken skrivningen *giata* fyra ggr (av dessa finnas de tre i den av handen II nedskrivna delen; Hægstad ib. s. 50). Hægstad påvisar anf. st. *giata* (*vangiat*) ytterligare från en annan fnorsk handskrift, och han menar, att ordet lever i det nuvarande Söndhordland under formen *jatta* (*på*) "lægge mærke til, agte paa". Ordet *g(i)æta* med långt *æ*-ljud synes alltså dialektiskt i fnorskan hava övergått till *giata*, och detta torde hava varit fallet i en dialekt, som påverkat Hom.-boken. Jag ser intet som hindrar det antagandet, att

i samma dialekt (även den delvis representerad i Hom.-boken) *giæfa* "giva" (med kort æ-ljud efter *gi-*) övergått till *giafa*. I detta fall sammanhänger *ia* i de ytterst sällsynta skrivningarna (*fyr*)*giafa* naturligtvis alldeles icke med brytningen.

Men även om intet av nyssnämnda resonsemanger skulle ha träffat det rätta, och alltså även om (*fyr*)*giafa* verkligt skulle innehålla brytningsdiftongen *ia*, så kan brytningsdiftongen *ia* i (*fyr*)*giafa* mycket väl förklaras även med min teori för brytningen.

I nyisländskan akcentueras *fýririæfa* med fortis på första, semifortis på tredje stavelsen enligt enskild uppgift av professor Finnur Jónsson. Om ordet, åtminstone i vissa bygder av Norge, hade motsvarande akcentuering vid tiden för den yngre *a*-brytningens inträdande, så skulle ju ett av **fúrirgèðā* utvecklats **fúrirgèðā* **fúrirgèðā* (med kort *a*-ljud) fullt ljudlagsenligt bliva just till *fyr(ir)giafa*. (jmf. ovan s. 330). Dels från *fyr(ir)giafa* (och andra dylika sammansatta verb med likartad akcentuering), dels (jmf. Kock i Ark. nf. XIII, 169) från sammansatta substantiv sådana som *Eyr-giafa*, *friðlsgiafa* och de s. 329 anförda *aupgiafi*, *líf-giafi*, *lip-giafi*, *ráp-giafi*, *verp-giafi*, dels också från vissa kasus av substantivet *giøf* "gåva" (jmf. *gefa giøfar* "to give gifts") och från komposita av typen *giøfæ*, *giøfalaust* osv. (andra exempel i Ark. nf. XIII, 170) kan *ia* hava överförts till det ytterst sällsynta (*fyr*)*giafa* (jmf. sist anf. st.).

Efter dessa anmärkningar tvekar jag icke påstå, att de tre (3) gånger anträffade skrivningarna (*fyr*)*giafa* sakna all betydelse för H:s argumentering.

Jag övergår till att diskutera de av H. anförda maskulina *n*-stammarna.

Härvid bör först framhållas, att jag redan i Ark. nf. XIII nämnt, att några helt få kortstaviga maskulina *n*-stammar hava

a-brytning, nämligen *iaki* "istapp", *stiaki* (nynorska *stakje* osv.) "stake", *hiaki*, ett öknamn, *hiæsi*, ett öknamn, troligen identiskt med det nynorska dialektiska *jase* "hare". Jag fattade (se s. 385 och s. 169) brytningsdiftongen i *iaki*, *stiaki*, *hiaki* på så sätt, att i västnordiska språk åtminstone dialektiskt den yngre *a*-brytningen ljudlagsenligt inträdde i kortstaviga ord med ljudgruppen *-ek-*, efterföljd av ett *a*-ljud, efter hvilket under urnordisk tid ett *n* förlorats.

Häremot invänder H. s. 12, att denna påvärkan av *k* på ett föregående *e* är "fonetiskt svårbegriplig".

Jag svarar: nej, den är alldeles icke fonetiskt svårbegriplig.

Det är helt naturligt, att brytningen lättare inträdde i ljudgruppen *-eka[n]* (och *-ęa[n]*) än i flertalet andra ljudgrupper. Ljudet *k* (liksom *ǣ*) är nämligen en guttural konsonant. Man är därför berättigad att — om föreliggande fakta tala därför — antaga, att det palatala *e*-ljudet i rotstavelsen genom samvärkan av det gutturala *k*-ljudet och av den följande gutturala ändelsevokalen *a* fick ett efterslag av en guttural vokal *a*, dvs. att *-eka* blev till *-eaka-iaka-*.

Vidare framställer H. s. 12 följande — såsom mig synes — något underliga kritiska anmärkning:

"Slutligen kan man ej undgå att förvåna sig över, att denna som man skulle tycka för Kocks teori rätt väsentliga brytning framför *k* är lämnad alldeles ur sikte vid den förnyade behandlingen av frågan i "U-brytning" 1903. Den där åberopade konsekvensen i ljudutvecklingen . . . skulle väl ha fordrat, att också *u* (fastän långt och nasalerat) i förening med föregående *k* skulle ha åstadkommit brytning".

H. underlåter att anföra exempel på de av honom här antydda orden med ljudgruppen *-eku* + förlorad nasal konsonant.

Så vitt mig är bekant, existera inga dylika ord, och i så fall bör jag väl icke rimligen kunna klandras för att jag "lämnat dem ur sikte".

Också i det av H. s. 20 anförda nyno. *kjake* "käke" kan brytningsdiftongen *ia* uppfattas i överensstämmelse med den nyss nämnda förklaringen av *ia* i *iaki*, *stiaki*. Av *kjake* "käke" har, såsom H. vill, det nyno. verbet *kjaka* "kives, trätte, kjæble" kunnat avledas. Då emellertid nyno. verbet *kjaka* böjes som *kalla* (se Aasen), så är dess *ia* även därmed tillräckligt förklarad.

Här bör det nämnas att, eftersom *k* och *ǣ* kanske snarast hava spelat en likartad roll vid brytningen, det vore möjligt att förklara *ia* i den maskulina *n*-stammen isl. tillnamnet *kiagi* (ovan s. 328) liksom *ia* i *iaki* osv. Emellertid har på anf. st. *ia* i *kiagi* redan förklarats på fullt tillfredsställande sätt.

Jag skall emellertid nu visa, att det icke ens är behövt att antaga, att den yngre *a*-brytningen vid *n*-förlust framkallades av ett efter *e* följande *k* (*ǣ*) under samvärkan med det följande *a*. Brytningen i de helt få orden av typen *iaki* kan nämligen lätt förklaras även på annat sätt.

Tillika skall jag visa, att det (för så vitt av det hittills framdragna materialet framgår) ej håller är behövt att för fornisländskan eller fornorskan antaga ens dialektisk yngre *a*-brytning i andra kortstaviga ord med *n*-förlust.¹⁾

Brytningen i det av mig redan i Ark. nf. XIII, 168, 385 behandlade isl. *iaki* "istapp" kan förklaras på följande sätt. Ordet användes såsom senare kompositionsled i det redan i fornspråket uppvisade *isiaki* "istapp" Fritzner² och i det nyisl. av IED. (under *iaki*) upptaga *bel-jaki* "a bulging piece of ice", metaph. "a rough strong man", t. ex. *hann er mesti beljaki*. Ord av typen samnord. **is-eku* (oblik kasus) hade ju semifortis på andra och levissimus (ej stark levis) på tredje stavelsen, och brytning inträdde därför i dem ljud-

¹⁾ Om den moderna färöiskan (och shetländskan) samt om det moderna målet i Romerike i Norge se nedan s. 347 ff.

lagsenligt (se ovan s. 330). Vidare ingår *iaki* såsom första kompositionsled i åtskilliga ord sådana som det isl. (av Fritzner² samt Hægstad och Torp anförda) *iakaför* "löse isstyckers bevægelse, naar de føres eller drive afsted for strøm eller vind", de nyisl. *jakaburður*, *jakaferð* "icedrift", *jaka-hlaup* "drift of ice" (Zoëga; jmf. även Björn Haldorsen, IED., Jón Thorkelsson Suppl. III), nynno. *jakebrote* "en sammenstuvet masse af jakar" (Ross). Redan i Ark. nf. XIII, 168 har jag framhållit, att dylika komposita tidigare torde hava hetat *iaknaför* osv. med gen. pl. *iakna* till första justapositionsled, och att, eftersom denna form är långstavig, brytning ljudlagsenligt inträtt i sådana sammansättningar. I fall man hellre vill utgå från gen. sg. *iaka*, blir resultatet detsamma. Komposita av typen **ekafäru* (isl. *iakaför*) akcentuerades som bekant med fortis på första, levissimus (ej stark levis) på andra och semifortis på tredje stavelsen; alltså blev **ekafaru* ljudlagsenligt till *iakaför*.

Vidare använder man i nynorskan verbet *jaka* "falde isslag" (Ross), och enligt H. s. 14 förekommer detta (under formen *jaka*) även i det svenska Neder-Kalix-målet. Till *jaka* hör det nno. (i Romerike använda) *jak* n. "isslag = ising". Verbet *jaka* böjes enligt Ross såsom *kalla*, och det fick därför yngre *a*-brytning (se ovan s. 323 ff.). Om **eka* n. "isslag" fanns redan under urnord. tid, erhöll det ljudlagsenligt äldre *a*-brytning (*jak*). Ytterligare användes i nynno. dialekter *jakel* m. "isflage", *isjak(k)l* "istap"; detta *jakel* synes hava uppstått av urnord. **ekal-*, sidoförm till det till isl. *ioakull* utvecklade **ekul-*. Då *a*-brytning användes i denna mängd sinsemellan samhöriga och tillika med *iaki* samhöriga ord, så är det ytterst lätt begripligt, att *ia* från dem överfördes till **eki* (*iaki*).

Diftongen *ia* i det av mig i Ark. nf. XIII, 385 nämnda nyisl. *stjaki* "stake" kan förklaras på ett sätt väsentligen analogt med förklaringen av *ia* i *iaki*. Från fornspråket

är simplex *stjaki* icke uppvisat, men väl *liósastiaki* "ljusstake". I nyisländskan brukas även *kertastjaki* "candlestick" (IED., Zoëga) och *hestastjaki* "en stavre eller pæl at binde hæste ved" (Bj. Haldorsen). I senare leden av dylika komposita inträdde *a*-brytningen ljudlagsenligt (se ovan s. 330 och jmf. s. 334). Redan i fornspråket förekommer verbet *stiaka* "støde til en, tilføie ham et stød"; detta verb böjes såsom *kalla* (Fritzner²), och därpå beror dess vokalisation med *ia*. Nyisländskan har ett härmed samhörigt *stjak* n. "støden" (Bj. Haldorsen), och i fall detta är ett verkliggen gammalt ord (hvilket dock naturligtvis är ovisst), har det ljudlagsenligt äldre *a*-brytning (< **steka*). Från de nu anförda orden med *ia* kan denna diftong hava införts även till **steki* (*stjaki*). Då det nyno. *stjaka* (böjt som *kalla*) även betyder "vakle, rave", *stjak* m. "langbenet, stiv usikker person", *stjakla* "gaa tumlende, omtr. = *stjaka*", så kunna väl även dessa sistnämnda ord hava spelat en viss roll för vokalisationen av *stjake*.

Det fno. tillnamnet *hiaki* är ett ἀπαξ λεγ. (jmf. Fritzner², Kock i Ark. nf. XIII, 169, Kahle ib. XXII, 240¹). Dess etymologi är obekant, och naturligtvis kan det lätt vara skrivfel (i st. f. det såsom tillnamn använda *hialti*?). Icke ens H. s. 19 tillägger det någon egentlig vikt. Det må nämnas, att nynorska mål använda *jaaka* "snakke med mange gjentagelser og liden mening; vrøvle" (även *jaak* m. "en naragtig tosse"). I fall *hiaki* sammanhänger med dessa ord, har det liksom [*h*]*jaaka* havt långt *a*, och i så fall kan det naturligtvis icke hava brytningsdiftong.

Som bekant heter "käke" på det västnord. fornspråket *kialki*. Nynorskan använder såväl det därur utvecklade *kjelke* "käke" som formen *kjake* "käke". H. s. 20 anför, såsom redan s. 334 antytts, detta nyno. *kjake* emot min teori.

¹) Finnur Jónsson synes icke upptaga det i sin avhandling i Aarbøger 1907.

Han menar, att det nynno. verbet *kjaka* "kives, trætte, kjævle" är därav avlett, hvilket senare nog är riktigt. Också i nyda. bygdemål anträffas *kjage*. Nu är att märka, att substantiv av i fråga varande betydelse mycket ofta användas såsom senare kompositionsleder, emedan överkäken och underkäken ofta omtalas såsom hvarandras motsatser. Så har nynorskan *yverkjake*, *underkjake*, *nerkjake* (Aasen, Schiött); nysvenskan *överkäke*, *underkäke*, forndanskan *yuer kiape* "överkäke" nyda. *overkæbe*, *underkæbe*, modern jutländska *nederkjæbe* (Feilberg); jmf. även nynno. *underkjeft* (Schiött), *nederkjeft* (Aasen), fsv. *nidherkiepter*.

I fall nu nynno. *kiake*, da. **kiake* nyda. dial. *kiage* äro gamla ord, så hava de utan tvivel även fordom mycket använts i sammansättningarna *úfirkiäki*, *úndirkiäki*. Eftersom dylika vanliga komposita hade levissimus (ej stark levis) på ultiima, så inträdde i dem den yngre *a*-brytningen ljudlagsenligt (jmf. ovan s. 329 f.). Delvis härifrån har simplex *kiake* (*kiage*) fått sin vokalisation.

Då emellertid fornspråken hade ett annat synonymt eller väsentligen synonymt ord isl. *kiaptr* fsv. *kiepter* fda. *kiæft* med *ia*, så har *ia* överförts till *kiake* (*kiage*) delvis från detta synonyma ord. I norskan stadgades *ia* ytterligare genom påvärkan av det med *kiake* alldeles synonyma *kialki*. I fall verbet *kiaka* avletts av *kiake* (**kekí*) redan före brytningsperioden, så är dess *ia* klart redan därigenom, att verbet *kiaka* böjes såsom *kalla*.

Emellertid har något **kiaki* med brytning ej påvisats från något nordiskt fornspråk. Det är därför ovisst, om nynno. *kiake* nyda. *kiage* äro gamla ord. Eftersom nu fornfrisiskan använder *keke*, *sthiake*, *ziake* "kinnbacken" (Richthofen Alt-fries. Wörterb., van Helten Zur lexikographie des altostfriesischen), så är det mycket möjligt, att det nord. **kiaki* (nynno. *kiake*, nyda. *kiage*) är ett frisiskt låneord, som införts över Danmark. I så fall hör det över huvud alldeles icke hit.

I fornsvenskan är motsvarande ord påvisat blott två gånger; *en* gång skrives det i obl. kasus *kæka*; *en* gång i oblik kasus *kekan*. I fall man tidigare havt *ia* i detta fsv. ord, så bör detta *ia* uppfattas liksom *ia* i da. *kiage*. Möjligen tyder dock den fsv. stavningen *kekan* med *e* på direkt lån från den medeltida tyskan (mnt. *keke*); jmf. Kock Sv. ljudh. I, 222.

Tillnamnet fnorska *hiəsi* (nyno. *jase* "hare") fattade jag i Ark. nf. XIII, 169 såsom en norsk dialektform. — H. gör sig i en ganska utförlig framställning s. 15—18 mycken möda för att visa, att det nyss nämnda *en* gång anträffade fno. *hiəsi* icke är blott "en norsk dialektform", utan havt en större spridning i norskan. Han menar, att ordet är identiskt med det från medeltiden påvisade *hiassi*, som omtalas såsom ett fabelaktigt djur. Stavningen med *ss* finnes t. ex. i AM. 589 e 4:o (från 1400-talet) och AM. 577, 4:o från slutet av 1400-talet; jmf. Rafns Fornaldarsögur nordrlanda III s. 365, H. s. 18.¹⁾ Enligt Norske gaardnavne II, 152 skrives *Hjøsvang* i Hafslø i *Hiossuangre* 1360 (i Biorgyniar Kalfskinn), *Hiessewang* 1570, och enligt O. Rygh ingår *hiasi* (*hiassi*) i detta namn; i Chr. Jenssens Glosebog 1646 skrives det *jasse* (jmf. H. s. 14). Enligt Kalkar, Falk och Torp m. fl. skulle *jösse*, det nysvenska namnet på haren, sammanhänga med detta ord.

Det är mycket möjligt, att såsom H. vill, *hiassi* liksom *hiasi* (*jase*) ursprungligen varit ett namn på haren. Låt oss då antaga detta såsom bevisat. Brytningsdiftongen i det kortstaviga *hiasi* är i så fall mycket lätt förklarlig med min teori. Det isl. *heri* "hare" har uppstått ur äldre **heza(n)*, och i *hiasi* "hare": **heza-* (*heri*) har man den kända växlingen enligt Verners lag. Som bekant bildas till åtskilliga per-

¹⁾ Hesselmanns uppgift, att *hiasi* skulle finnas i AM. 344, a, 4:to, torde vara oriktig. Han menar säkerligen AM. 343, a, 4:to (se Arnamagnæanska katalogen 2. häftet s. 578 nr 1091). — Så vitt jag kan finna, är AM. 589 c 4:to hos H. s. 18 noten tryckfel för AM. 589 e 4:to.

sonliga konkreta och även till maskulina djurnamn avledningar på *-si* i det nordiska fornspråket, t. ex. *beri* "björn" (jmf. fht. *bero*), fsv. *Bæri* (använt såsom personnamn i de sammansatta ortnamnen *Bærastadha*, *Bærasta*): isl. *bersi bessi* "björn" (nsv. *bjässe* "stor grov karl"); jmf. vidare isl. *bamsi* "björn", *gæssi* "gås-karl", nyisl. *hunzi* (: *hundr*); jmf. Hellquist i Ark. nf. III, 153, Lidén i Stud. i nord. fil. I, nr 1 s. 11 ff. På alldeles samma sätt bildades till *heri* "hare" avledningen **hersi*, och liksom ofta annars (jmf. t. ex. det anförda isl. *bersi: bessi*) assimilerades *rs* till *ss*, alltså **hessi*. Naturligtvis kan även till **hesi* "hare" med kort *s* hava bildats avledningen **hessi*.

Efter den yngre brytningens inträdande i långstaviga ord med *n*-förlust böjde man ljudlagsenligt nom. **hessi*: obl. kasus *hiassa*. Det kortstaviga **hesi* hette däremot ljudlagsenligt i obl. kasus **hesa*. Men då nom. såväl av **hesi* som av **hessi* hade obruten vokal, så är det naturligt, att *ia* inrördes till de obl. kasus även av **hesi*. Nom. **hessi*: obl. kasus *hiassa* = nom. **hesi* : *x*; *x* = *hiasa*.

Efter utgivandet av min avhandling om brytningen i Ark. nf. XIII har Kahle i Ark. nf. XXII, 249 från Diplom. norvegicum III, 56 antecknat ett såsom tillnamn använt *ἄπαξ λεγ. skiati* i sammanställningen *Eywindr skiati* (diplomet är från 1300-talet). Detta anför nu H. s. 19 emot mig, även om han icke synes lägga vikt på det, eftersom han anser det "dunkelt". Han är emellertid (se noten s. 19) böjd för det antagandet, att *skiati* är en sidobildning med annat avljudsstadium till sv. *skati* "något framskjutande eller uppstickande, smal udde, trädtopp", no. *skat* n. "trädtopp".

Att här tänka på ett annat avljudsstadium till *skati* är dock djärvt.

Jag ser i *skiati* helt enkelt samma ord som det nyno. av Ross från Salten anförda adjektivet *skjaat* "haarlös" (ex. *skinne æ skjaatt*). Härtill finnas även verben *skjaata* "göra skallig", *skjaatna* "bliva skallig". Tillnamnet *skiati* är be-

stämda formen av *skjaat* och betyder alltså "den skallige". Jmf. härmed att (se Finnur Jónsson i Aarbøger 1907 s. 198 och s. 196) kejsar Karl den skallige även på isländska kallas *Karl hinn skollótti*, och att isl. *punnkúrr* "med tunnt hår" användes såsom tillnamn. Men då nyno. *skjaat* har *å*-ljud av äldre *ä*-ljud, så hade naturligtvis även det fnorska tillnamnet *skiati* långt *a* (*skiäti*), men *ä* är som bekant icke någon brytningsdiftong.

H. s. 22 anför emot mig det isl. *Iali*, som är namn på en fjord på Hialtland. Han sammanställer det riktigt närmast med det nyno. verbet *jala* "huje, skrige, skraale" och det ännu på Shetland kvarlevande *jäl* "skråle, skrige, iser om måger" (Jakobsen Etym. ordb. over det norr. sprog på Shetland), vidare med isl. subst. *ialmr* "klang", verbet *ialma* "klinga". H. har förbisett, att genom den av honom själv antagna etymologien namnet *Iali* förlorar all beviskraft emot min teori. Verbet *jala* böjes såsom *kalla* (jmf. Aasen s. 292 och Ross), och därmed är dess brytning förklarad (se ovan s. 323 ff.). Av verbet *iala* har *Iali* avletts alldeles som tillnamnet *Kiagi* av verbet *kiaga* (s. 328) osv. För övrigt finnes i fjorden *Iali* en ö med namnet *Iala*; Jakobsen yttrar nämligen i Aarbøger 1901 s. 175: "Jali" [er] det oprindelige navn på det nuværende "Yell Sound", hvorimod hunkønsformen "Jala" er selve øens (Yells) navn". Det feminina namnet *Iala* skulle ju enligt min teori i nom. sg. ljudlagsenligt hava brytning, och från detta feminina *Iala* har *ia* kunnat överföras till det maskulina fjordnamnet *Iali*. Men som sagt, detta antagande är icke behöfligt, då vokalisationen i *Iali* redan är tillräckligt förklarad. Dessutom kan det hjaltländska *Iali* uppfattas i överensstämmelse med det nedan s. 349 behandlade hjaltländska *fial*.

Ross anför ett nynorskt *stjare* mask. med bet. "1) lang, stiv pind, 2) lang, stiv, i gangen derfor noget usikker, person". H. anser s. 26, att detta ord skulle tala emot min teori, och det nyno. *stjara* "1) staa eenlig og stiv; staa som

en stage 2) gaa stivt och ravende" är enligt honom avlett av subst. *stjare*. Naturligtvis är det ytterst ovisst, om dessa moderna ord äro äldre än brytningsperioden. Men låt oss antaga detta. Man hade alltså vid den tiden subst. **steri*: obl. kasus **stera*, dessutom ett därav avlett verb **stera*. Detta verb **stera* böjdes liksom *kalla*, hvilket framgår av flexionen av det moderna *stiara* (Ross). Härigenom är brytningen i verbet *stiara* förklarad (jmf. s. 323 f.), och verbet *stiara* har sedan påverkat subst. **steri*. Andra ord hava dock spelat en större roll. Nynorskan har det med *stjare* delvis alldeles synonyma *stjart* (med äldre *a*-brytning), även det av Ross översatt med "lang stiv pind"; dessutom med "afhuggen løvløs kvist". Även detta substantiv har vid sin sida ett verb, nämligen *stjarta* naturligtvis med yngre *a*-brytning och med samma betydelse som *stiara*. Dessutom använder nynorskan *limestjart* "stiv kvist i en liime" (= "riisbunt" osv.) och *limestjare*. Även detta sistnämnda ord hade, om det är gammalt, ljudlagsenligt brytning i senare kompositionsleden (*-stjare*; se ovan s. 329). Alltså brukades *ia* i subst. *stjart*, verbet *stiarta*, verbet *stiara*, subst. *limestjart*, och även i subst. *limestjare*. Under dessa förhållanden måste *ia* på analogisk väg införas även i **steri* (*stjare*).

H. anför s. 25 ett ingenstädes påvisat isl. **keni* ack. **kiana* "kind". I Ark. nf. XIII hade jag nämnt isl. *kianni* "kind" mask. *n*-stam bland exemplen på *a*-brytning i långstaviga ord med *n*-förlust. Nu yttrar H. s. 25:

"... snarare tror jag, att *kianni* är ... en gammal *an*-stambildning **kenan*, som fått *nn* ur vissa oblika kasus... Den gamla böjningen vore: nom. **keni*, a. **kiana* gpl. (m. fl. kasus?) *kiann*-. Ett **kiani* "kind" eller rättare "kindben, käft" ... kan ligga till grund för no. *kjana* v. (*-ar*) "mane skjændende", vartill *kjan* n. 'Skjænd' från Søndhordland".

Såsom redan nämnt, finnes ingenstädes något **kiani* eller **keni* "kind, käft". Huru det långa *n*-ljudet i det där-

emot verkliga befintliga *kianni* "kind" bör förklaras, är ett spörsmål, som saknar väsentlig betydelse för brytningsfrågan. H. synes mena, att det härrör från gen. pl. *kianna* ("m. fl. kasus?"). Enligt min uppfattning har gen. pl. i detta, liksom i de flesta andra ord, haft så ytterst ringa frekvens, att det är omöjligt att förklara *nn* blott från denna kasus. Emellertid är brytningsdiftongen *ia* just enligt min teori den ljudlagsenliga vokalisationen i gen. pl., vare sig att *kianna* har yngre brytning (< det långstaviga **kenna*) eller möjligen äldre brytning (< **kenana*; jmf. got. *hananē*). Det är naturligtvis högst ovisst, huruvida det blott från modern tid uppvisade nyno. *kjana* "mane skjændende" är ett gammalt ord. Ross Tillæg 1902 upptar det blott från Söndhordland. Det torde alltså ha blott mycket ringa geografisk utbredning. Enligt Ross betyder det delvis detsamma som *masa*, *breka*; alltså "sysle idelig med noget", "bede eller minde idelig om noget". I fall ordet verkligen är gammalt, och i fall, såsom H. vill, ordet verkligen skulle vara avlett av ett icke påvisat **keni* "käft" (hvilket är ytterst problematiskt), så förklaras dess brytningsdiftong ytterst lätt därigenom, att ordet (enligt Ross) böjes som *kalla* (jmf. ovan s. 323 ff.). Neutr. *kian* kan naturligtvis vara omedelbart bildat av *kiana*, hvilket även H. synes mena.

Det från ett enda ställe i Dipl. norveg. antecknade tillnamnet *biafi* är, såsom H. s. 19 nämner, till sin etymologi oklart, och han synes därför ej lägga någon egentlig vikt på det. Emellertid förmodar han (i noten), att *biafi* kunde vara släkt med isl. *bífa* "bäva", "som väl kan ha haft en urgammal sidoförm med *e* — icke *a*-omljuds-*e* — då stamvokalen ju anses vara en ursprunglig reduplikationsvokal". Detta uttalande bör väl så uppfattas, att man enligt H:s mening under samnordisk tid kanske haft ett verb **beba* "bäva" med urgermanskt *e*-ljud, hvilket verb senare bröts till **biafa*; härmed skulle namnet *biafi* sammanhänga.

Emellertid böjes det verkligt påvisade isl. verbet *bifa* "bäva" såsom *kalla* (enligt Fritzner² samt Hægstad och Torp).¹⁾ I fall ett urnord. verb **beþa* funnits, bör det ha kunnat böjas liksom isl. *bifa* och *kalla*, och därmed är dess brytningsdif-tong förklarad (se ovan s. 323 ff.). Till **biafa* har sedan *biafi* avletts. — Vida sannolikare än H:s konstruktion av ett icke påvisat **beþa* (**biafa*) är emellertid Fritzners förmodan (Ordbog²; jmf. även Kock i Ark. nf. XIII, 169 noten 1), att *ἄπαξ λει. biafi* helt enkelt är skrivfel för *biafi* "pels", hvilket (jmf. Finnur Jónsson i Aarbøger 1907 s. 236) synes hava använts såsom tillnamn. Som bekant användas ord sådana som *gráfeldr* "gråt fåreskind til brug som kappe", *raupfeldr* "rødpels", *skinnfeldr* "skindpels" osv. såsom tillnamn.

H. själv synes s. 29 icke anse det på ett ställe i *Völuspá* (i två hss.; jmf. Bugges upplaga av den äldre Eddan s. 13 b, s. 20 b) anträffade dvärgnamnet *Iari* vara något egentligt stöd för sin teori. S. 29 nämner han, att den feminina *n*-stammen *iara* "sand" enligt den vanligaste uppfattningen ingår i det i *Völuspá* 14 anträffade kompositum *ioruvøllr*, samt att enligt Hellquist Sv. sjönamn s. 282 dvärgnamnet *Iari* etymologiskt skulle höra tillsammans med *ioruvøllr*. Emellertid tillägger Hesselman: "Fem. *iara* har kanske förlorat ett *u* efter *r* liksom *tiara*, *fiara*: jmf. isl. *iprui* m. 'grus, sand'". —

Följande anmärkning å min sida torde vara alldeles till fyllest: Det är mycket möjligt att, såsom det antagits, *Iari* etymologiskt hör tillsammans med *iprvi* "grus" och med *ior[v]uvøllr*. Men i så fall var ju *Iari* på ett något äldre språkstadium ett långstavigt ord: **Iarvi*, **Erwi*, och just enligt min teori bröts därför obl. kasus **Erwa* ljudlagsenligt till **Iarwa* (hvertill nom. **Iarvi* yngre *Iari* bildades). Dess

¹⁾ Dessutom har ordet i pret. även formen *bifpi* ib.

mellan den yngre brytningen och kvantitets-förhållandena hos ändelse-vokalerna.

För att belysa, huru längden hos ändelsevokalerna *a*, *u* i *etå* "äta", *berū* (obl. kasus till *bera* "björninna") förhindrade den yngre brytningens inträdande, framhöll jag, att det yngre *i*-omljudet i de nordiska språken värkades av ett kort, men icke av ett långt *i*; så finnes intet *i*-omljud t. ex. i isl. *máttigr* "mäktig", äldre **máttigr* (jmf. got. *mahteigs*). Denna mening om *i*-omljudet hade jag framställt redan i avhandlingen Till frågan om *u*-omljudet i fornsvenskan (1891, i Sv. landsm. XII, nr. 7) s. 27 noten 2; jmf. vidare den av mig i Ark. nf. XV, 248 anförda literaturen.

Nu opponerar sig H. s. 7 f. emot min, senare av andra forskare antagna, mening, att *i*-ljudets forna längd i *máttigr* osv. skulle hava förhindrat omljudets inträdande. Han yttrar:

"Utan att närmare vilja gå in på denna fråga vågar jag påstå, att det ingalunda kan anses bevisat, att det just är den fonetiska naturen av detta *i*, dess längd, som är orsaken till att den föregående vokalen saknar omljud. Denna egenhet förstås nämligen bättre som beroende på association med närstående ordformer. Också i en mängd andra fall, både i nordiska språk och i västgermanska språk, har ju omljudet upphävts genom association. *Máttigr* ingår i isländskan i ett paradigm, som heter så: kasus nominativus *máttir*, adjektivkasus *máttigr*. Det är möjligt, att paradigmets en gång lytt: *máttir*, **máttigr* . . ."

Detta är ett resonnemang av synnerligen stor djärvhet.

Då det här diskuterade spørsmålet ingalunda har central betydelse för brytningsfrågan — hvilken fråga nu närmast intresserar oss —, skall jag (för att undgå för stor vidlyfthet) icke i detalj belysa H:s tankegång angående den omljudda vokalen i *máttigr* osv., utan blott helt kort hänvisa till den lärdom, som kan och bör hämtas från en jämförelse mellan *i*-omljudet och *u*-omljudet i ord sådana som *máttigr* å ena sidan och *öflugr* "stärk" å den andra.

Orden med avledningsändelsen *-igr* (= got. *-eigs*) sakna i isländskan omljud: *máttigr*, *auþigr*, *blóþigr*, *aurigr*, *kunnigr*, *orþigr*, *þróttigr* osv.

Orden med avledningsändelsen *-ugr* hava däremot *u*-omljud i isländskan: *öflugr* (trots *afl* "styrka") — *grösuqr* (trots *gras* "gräs") — *hörmuqr* (trots *harmr* "sorg") — *köl-suqr* "spitug" (trots *kalls* "spit") — *sönduqr* (trots *sandr* "sand") — *völduqr* (trots *vald* "makt") — *öfuqr* (trots *af*) — *möluqr* (trots *mál* "maal, mæle") osv.

I fall värligen, såsom H. vill, *máttigr*, *auþigr* osv. skulle hava kvar den oomljudda vokalen genom inflytande från motsvarande substantiv (*máttr*, *auþr* osv.), så frågar man med undran: hvarför hava då icke de många orden på *-ugr* (*öflugr*, *grösuqr* osv.) bibehållit sin rotvokal oomljudd genom inflytande från motsvarande substantiv (*afl*, *gras* osv.)? Denna nära liggande fråga lämnar H. alldeles obesvarad.

Men just motsatsen *öflugr* osv. med omljud: *máttigr* osv. utan omljud visar att, när *máttigr*, *auþigr* osv. hava oomljudd vokal, detta icke beror på analogi-inflytande, utan att *máttigr*, *auþigr* osv. helt enkelt äro de ljudlagsenliga formerna. Vokalen *i* var på ett något tidigare språkstadium lång i avledningsändelsen *-igr* (jmf. got. *-eigs*); vokalen *u* i avledningsändelsen *-ugr* i *öflugr* osv. var däremot även under ett äldre språkstadium kort.

Därmed är saken klar. Ett kort, men ej ett långt *u*, *i* värkar omljud; därför *öflugr* osv., men **máttigr máttigr* osv.

Denna min nu nämnda jämförelse mellan *i*-omljudets förhållande å en sidan och brytningsförhållandena å den andra torde alltså hava sitt fulla berättigande, och den torde icke sakna betydelse.

Vi övergå till frågan om den yngre *a*-brytningen i ett par västnordiska dialekter och i de östnordiska språken.

Till frågan om den yngre a-brytningen i färöiskan (shetländskan) och i Romerike.

Såsom redan nämnt, sökte jag i min artikel i Ark. nf. XIII visa, att i den *normala* isländskan och i den *normala* fornorskan den yngre *a*-brytningen ljudlagsenligt uteblev i kortstaviga ord med *n*-förlust. I Ark. nf. XIII, 183 talar jag om "den östnord. (eller åtminstone väsentligen östnord. ¹) övergången *stela* > *stjala*".

Med anledning därav, att H. s. 21 f. mot min teori för den yngre *a*-brytningen framhåller de två färöiska orden *fjala* "fjæle, skjule" och *stjala* "stjäla", skall jag något närmare belysa förhållandena i denna dialekt, för så vitt som detta är möjligt. Som bekant har J. Jakobsen utgivit ett förtjänstfullt glossar till Hammershaimbs Anthologi, men någon egentlig ordbok över färöiskan finnes icke. Även de grammatiska framställningarna av språket lämna åtskilligt övrigt att önska. En svårighet vid en undersökning av i fråga varande slag är det även, att danskan synnerligen kraftigt påverkat färöiskan.

H. anför de färöiska *fjala*, *stjala* (och det shetländska *fjal* "skjule sig") för att visa, att i de västnord. språken yngre *a*-brytning i fortis-stavelser ljudlagsenligt över huvud inträdde i ord med *n*-förlust.

Det är fullt visst, att de färöiska *fjala*, *stjala* icke visa detta. Däremot är det möjligt, kanske t. o. m. sannolikt, att i färöiskan (och i det nu väsentligen utdöda nordiska språket på Shetland liksom i Romerike i Norge) den yngre *a*-brytningen inträdde i kortstaviga ord med *n*-förlust och med supradentalt *l* omedelbart efter *e* — detta i överensstämmelse med den av mig för de östnordiska språken uppställda ljudlagen.

För att icke onödigtvis komplicera framställningen använder jag liksom Hesselman vid anförande av färöiska

¹) Här spärrat av mig.

ord den färöiska starkt arkaiserande normal-ortografien, ehuru denna endast mycket bristfälligt återgiver det verkliga Färö-uttalet.

Att i färöiskan liksom i de flesta andra nordiska dialekter brytningen normalt ljudlagsenligt uteblivit i kortstaviga ord med *n*-förlust, visa följande exempel:

de färöiska i Jakobsens glossar anförda (ursprungligen) starka verben *bera* "bära", *skera* "skära", *geva* "giva", *meta* "värdera", *skera* "skära" utan brytning. Hammershaimb upp-
tar i sin Færøisk sproglære i Annaler for nordisk oldkyn-
dighed 1854 s. 257 även *geta* "kunne" och *nema* "tage ved".

de maskulina kortstaviga *n*-stammarna *feti* "del av en haspe" — *nevi* "næve".

Däremot finnes *a*-brytning t. ex. i

de (ursprungligen) långstaviga starka verben *gjalda* "be-
tale", *hjálpa* "hjälpe".

de maskulina långstaviga *n*-stammarna *bjalki* "bjelke",
hjalli "fjældafsats", *javni* "lige, ligemand", *kjalki* "kæve, kind",
skjal(f)ti "skælven".¹⁾

A-brytning användes även framför (fordom) supradentalt
l, såsom nämnt, i de (ursprungligen) starka verben *fjala*,
stjala och dessutom i verbet *kjala* (pret. *ld*) "danne top el.
mønning (*kjölur*) på et høhæs, lægge hø i toppen af et hæs".

Hvad som emellertid gör det ovisst, huruvida den yngre
a-brytningen ljudlagsenligt inträtt i de färö. *fjala*, *stjala*,
(*kjala*) är följande omständighet:

Färöiskan röner, såsom delvis antytts, i våra dagar och
har säkerligen även tidigare rönt ett synnerligen starkt
inflytande från danskan. Så yttrar J. Jakobsen i Færøske
folkesagn og æventyr s. XLI:

¹⁾ Verbet *fjara* "ebbe" var under samnordisk tid långstavigt (se Kock
i Ark nf. XV, 236). Verben *tjakast* "kives, klamres", *pjaka* "pusle uden
synderligt resultat" böjas såsom *kalla* och hava alltså (se ovan s. 323 f.) intet
vitsord i den diskuterade frågan. För övrigt har *fjara* samma flexion.

"Det færøske sprog er for øjeblikket i en stærk gæringsperiode. På den ene side vrimler det i den daglige tale af ufærøske, navnlig danske, ord og vendinger, så man skulde tro, at sproget med stærke skridt gik sin opløsning i møde; på den anden side er det dog ikke blot muligt, men endog let overkommeligt i skrift att fremstille et forholdsvis rent færøsk med undgåelse af de fleste i samtalesproget gængse fremmedord".

Då man nu hade många sådana motsvarigheter som da. *ljærte*: färö. *hjarta*, da. *jævn*: färö. *javnur*, da. *jærn*: färö. *jarn* osv., så låg det nära att ersätta de danska *fjæle*, *stjæle* med de färö. *fjala*, *stjala*.

Det må även nämnas, att det färö. *fjala* nu böjes svagt och har i pret. *ld.*¹⁾ Det fsv. *fiæla* böjes som *kalla* (dock i vissa sammansatta part. *-fulghin*: *dagfulghin* osv.); så ock det nyno. i Hardanger använda *fjela* "søge, speide efter noget" (se vidare ovan s. 328). I fall det färö. *fjala* fordom kunnat använda denna samma flexion (hvilket dock är mycket ovisst), har det intet vitsord i den diskuterade frågan.

Det i den utdöende shetländskan förekommande, hos Jakobsen Etym. ordbog over det norrøne sprog på Shetland upptagna samt efter honom av H. anförda *fjål* "skjule sig, forsvinde for synet" bör bedömmas som det färö. *fjala*. — Möjligheten finnes att *a*-brytning inträtt framför supradentalt *l* även i det shetländska ortnamnet *Iali*, men dess vokalisation kan fullt tillfredsställande förklaras även på annat sätt (se ovan s. 340).

I Romerike i Norge har i ord med supradentalt *l* omedelbart efter *e* den yngre *a*-brytningen med sannolikhet inträtt i ord med *n*-förlust. Detta framgår av sådana hos Aasen och Ross anförda exempel som isl. *þeli* "tjäle": rom. *kjæla* — isl. *melr* "sandbanke": *mjæla* m. (även *mjælaleere*, *mjælasann*), och det bestyrkes av de i samma trakt förekom-

¹⁾ Så vitt jag ser, upptages hvarken *fjala* eller *stjala* såsom starka verb i J. Dahls lilla Føroysk Mållæra (1908).

mande, av H. s. 68 noten nämnda ortnamnen i *Miæla-bærghi*, *Mjæleberg*. (Det i Romerike använda *kjæl* "grundstykke i plov" (= isl. *þel*), *jæg* "jag" hava äldre *a*-brytning; se Kock i Ark. nf. XXVI, 346, 350). H. uppfattar dessa ord på helt annat sätt; han synes t. o. m. tänka på en svensk kolonisation i Romerike.

Finnas östnordiska ord, som visa, att de av mig framställda teorierna för den yngre östnordiska a-brytningen äro oriktiga?

I senare delen av sin avhandling uttalar sig H. s. 65 ff. om vissa brytningsförhållanden i de östnordiska språken (dock nästan uteslutande om brytningsförhållanden i svenskan). Hans här gjorda yttranden äro dock delvis synnerligen vaga. Han talar om "svensk brytning", men utan att giva egentlig upplysning om hvad därmed skall förstås. Menar H. därmed blott motsatsen sv. *fjät*: isl. *fet* osv., dvs. att enligt hans mening den äldre *a*-brytningen ljudlagsenligt skulle inträda i kortstaviga ord i vissa svenska bygder, men däremot skulle utebliva i de västnord. språken? Eller menar han dessutom med "svensk brytning" nysv. *stjåla*: isl. *stela* osv., fsv. dial. *miæta*: isl. *meta* osv., dvs. att den yngre *a*-brytningen inträtt i vissa kortstaviga svenska ord i motsats till förhållandet i de västnordiska språken? Jag tilltror mig ej att giva ett säkert svar på dessa frågor, men förmodar snarast, att det senare är fallet.

Såsom redan nämnt, anser jag mig i Ark. nf. XXVI, 339 ff. hava ådagalagt ohållbarheten av H:s hypotes, att den äldre *a*-brytningen ljudlagsenligt skulle ha uteblivit i västnord. ord av typen *fet* "fjät".

Bort emot slutet av sin avhandling s. 72 ff. uppräknar nu H. åtskilliga svenska ord från "östra Sverige (kortstaviga verb och svaga maskulina och feminina)". H:s mening med denna uppräknning av kortstaviga ord med brytning kan väl

svårligen vara någon annan än den, att listan skulle enligt hans uppfattning ådagalägga, att jag framställt förfelade regler för den yngre *a*-brytningen i de östnordiska språken. Åtminstone torde läsaren av H:s skrift uppfatta H:s mening på detta sätt.

Det är därför nödvändigt, att jag granskar denna H:s ordlista. Det skall då visa sig, att de flesta orden egentligen utan alla kommentarer fullständigt harmoniera med de av mig framställda reglerna, och att i själva verket även den lilla återstoden av ord harmonierar med mina regler.

Jag erinrar om att i det fornsvenska riksspråket (den normala fornsvenskan) och i den normala forndanskan yngre brytning enligt min teori ljudlagsenligt inträdde i ursprungligen kortstaviga ord med *n*-förlust och med supradentalt *l* omedelbart efter rotvokalen *e*.

I överensstämmelse härmed förklaras följande av H. s. 72 f. anförda ord:

fsv. *fiæla*, nysv. dial. *fjæla* "dölja". Dess brytning skulle dessutom kunna bero därpå, att det redan i fsv. böjdes såsom *kalla* (jmf. ovan s. 328).

fsv. *stiala*, nsv. *stjæla*. När VML. använder *stæla* jämte *stiæla*, så har *æ* överförts från den i denna urkund mycket vanliga obrutna presens-formen *stæl* i sing.

fsv. *piæli*, nsv. *tjæle*, maskulin *n*-stam.

nsv. *spjæle* (subst.), maskulin *n*-stam; *spjæla* (verb). Detta verb böjes för övrigt som *kalla*.

nsv. *mjæla*, *-e* "fin sand", maskulin *n*-stam.

nsv. dial. *bjæla* "skvallra". Detta verb fanns även i äldre nysvenskan och böjdes för övrigt som *kalla*; se Dalgrens glossar.

Orsaken till att brytning inträdde i ord av typen **stelä* > **stela* > *stiala* är utan tvivel den, att det supradentala *l* delvit förlängts, och därvid *-ā* i ultima förkortats.

Dessutom inträdde enligt min teori den yngre *a*-bryt-

ningen över huvud ljudlagsenligt *dialektiskt* (i vissa fsv. och nsv. bygder).

Redan i Ark. nf. XIII, 174 ff. har jag anført talrika exempel på dylik *dialektisk* brytning dels från Dalmål (*iütä* "äta" osv.), dels från forn- och nygutniskan (*biera* "bära" osv.), dels från Östergötland och Småland, och även något exempel från Sörmland (Telje) (*miæta* "värdera" osv.). H. nämner nu s. 73 f. samma eller liknande exempel från dessa samma av mig nämnda trakter, någon gång med tilläggande av ytterligare något modernt bygdemål (att nämna äro särskilt mål i Finland och Norrland), från hvilket en bruten form påvisats. Så anför han t. ex., att brytning finnes i *biæra* (*biera*) icke blott i gutniska, i Dalmål och i fsv. östgöta-skrifter — hvilket allt jag redan anført i Ark. nf. XIII — utan också i Finland. Om *miæta* (*miætä*) hade jag anf. arb. s. 174 f. upplyst, att dylika former anträffas i Dalmål, i åtskilliga (av mig närmare preciserade) fsv. östgöta-urkunder, vidare i en urkund från Småland, i MELL., i Kopparbergs-privilegierna, i ett diplom från Telje. Nu upplyser H. s. 73, att sådana former finnas även i MESTL., SML. hs. A och B och "troligen" i norra Uppland. Denna tilläggs-notis kan ju hava sitt värde, men då min uppgift om *myetæ* från den sörmländska orten Telje redan förelåg, kan uppgiften, att liknande form (*miæta*) är allmän i Södermannalagen hs. A och B ej anses hava någon väsentlig betydelse ¹⁾.

¹⁾ H:s faktiska uppgifter om förekomsten av *miæta* äro för övrigt icke fullt korrekta. SML. hs. A har icke "allmänt" *ie* i "*miæta*, *miætät* etc.", ty part. *miætän* anträffas Kk. 14. — H:s notis s. 73 om MESTL. kan åtminstone uppfattas så, att *miæta*, *miætät* skulle vara de vanliga formerna i denna skrift. Emellertid har jag kontrollerat de i Schlyters glossar anförda citaten för *mæta* (*miæta*) och *vmæta* (*vmiæta*), och därav framgick, att formen *mæta* (*vmæta*) är vanligare än *miæta* (*vmiæta*); resp. 11:3 ggr, så vitt jag kan se.

Såsom exempel med *ie* kunna nämnas även *miætitz* Su. 404 (jmf. Söderwalls ordbok), *miæte* VGL. I GB. 9: 1.

När särskilt verbet *miæta* i relativt många skrifter använder brytning,

Det är självklart, att denna och liknande tilläggsnotiser icke rubba, långt mindre kullstörta min teori (mina teorier) för den yngre östnord. *a*-brytningen.

H. anför s. 73 även: "*bjäre -a* m. 'trollhare' ännu i Kalmar län, Östergl., Gottl., Ångermanl." — Härvid bör erinras om att enligt min teori den yngre *a*-brytningen ljudlagsenligt skulle inträda i oblika kasus av ett dylikt ord just på Gottland, i Östergötland och i trakter av Småland. Möjligt är, att också Ångermanland hör till de norrländska bygder, där den ljudlagsenligt inträdde. Emellertid synes H. icke hava beaktat, att enligt Sidenblad Allmogemålet i norra Ångermanland s. 29, 31 *bjera* "trollhare" är femininum (icke mask.). Också från äldre nysvenska har man exempel på att detta mytiska väsen fattades såsom fem.; så använder L. Paul. Gothus *Ethicæ* pars I 244 plural-formen *bärur*. Men nom. sg. **bera* f. har ju under urnord. tid ej förlorat något *n* efter *a*, och **bera* f. bröts därför över huvud i Norden ljudlagsenligt till *biara* (*biära*).

Om de fsv. skrivningarna *skiæra* "skära", *giæta* "omtala" osv., *giæva* "giva" medgiver H. själv, att de äro tvetydiga; de kunna naturligtvis helt enkelt bero på denna utveckling: *skera* > *skæra* (med övergång *e* > *æ* på vanligt fsv. sätt) > *skiæra* (med vanligt inskott av *j* mellan palatal konsonant och *æ*) osv. Det finnes ej minsta tvivel om att *skiæra* osv. i de flästa urkunders språk havt denna utveckling. Det i

kan detta bero på att den äldre brytningen ljudlagsenligt inträdde i verbalsubst. **meta* > *miæt* (*miæt*); jmf. även det ganska vanliga fsv. *miætzmæn*. Subst. *miæt* har kunnat påverka verbet *mæta*, så att detta blev till *miæta* i en eller annan trakt, där den ljudlagsenliga utvecklingen var inf. **metan* > *mæta*, **beran* > *bæra* osv.

Det må här nämnas, att en granskning av Linders glossar Allmogemålet i Södra Møre (i Småland) giver följande resultat: Målet använder i allmänhet brytningsdiftong och obrutet *e* (*ä*) i överensstämmelse med det nsv. skriftspråket. t. ex. *hjälle*, *hjälpa*, *spjärna*, *tjåksla* "ett sl. yxa", *stjåla*, *fjåla* "stoppa", *tjåla-lossning* (dock *bjärj* "berg" med äldre brytning) — *båra*, (*skåra*); även *åjta* "åta" utan brytning. Emellertid brukar målet jämte *mæta* även *mjåta* om jordmätning.

VGL. I *en* gång anträffade *giætær* är troligen helt enkelt skrivfel i st. f. *giætær*; i denna urkund anträffas åtskilliga exempel på *a* i st. f. *æ* beroende därpå, att skrivaren glömt att tillfoga den hake, som efter skrivningen av *a* skulle göra detta till ett *æ* ¹⁾).

De av H. s. 74 anförda nygutn. *stieka* "stappla", *jala* "sorla" hava naturligtvis ljudlagsenlig brytning just därför, att de äro gutniska (se Kock i Ark. nf. XIII, 176).

Då H. s. 73 nämner *iæta* f. "krubba" såsom allmänt i fsvenskan, så är detta just hvad man enligt min teori väntar. Ordet är ju femininum, och i nom. sg. *eta* > *iata* inträdde brytningen ljudlagsenligt, eftersom där intet slutljudande *n* under nordisk tid förlorats.

Ytterligare måste några anmärkningar göras om ett par ord.

Fsv. *iava* nsv. *jäva* har alltid brytning. Detta är alldeles i sin ordning, ty ordet böjdes i fornsvenskan och böjes alltjämt i nysvenskan som *kalla* (jmf. ovan s. 323 f.). Dessutom har ordet kunnat påverkas av subst. *iaf* n. med äldre brytning.

Även det av H. s. 74 från Norrbotten anförda dialektiska *jåka* < **iaka* "isbeläggas" böjdes säkerligen som *kalla*. Åtminstone i nynorskan har verbet denna böjning (se ovan s. 335); uppgift om verbets flexion i Norrland föreligger mig veterligen icke i tryck.

Det nysv. ordet *fjåsa* anser H. s. 73 säkert "till en del" höra hit, "såsom framgår av östsv. *fjåsa* "prassla". Ordet har icke påvisats ur något nordiskt fornspråk. Dess etymologi är omtvistad. Falk och Torp anse i Etym. Wb. *fjåsa* vara en sekundär form till *fisa* ("synonym mit *fjåsa* ist *fisa*, das die ursprüngliche form ist" I, 223). Om detta är riktigt,

¹⁾ Det på Bällstastenen i Uppland mötande av H. s. 74 nämnda part. *kiatit* har helt visst uttalats *giætít*, som uppstått ur äldre *getit*. Det har alltså intet med brytningen att skaffa.

har ordet över huvud icke brytning. I Sproglig-historiske studier tilegnede C. R. Unger s. 208 anser Falk det nyda. *fjas* "utidig snak" osv. vara ett tyskt lån (mnt. *vase* "snick-snack") med inskott av *j* pejorativum. Helt visst har *fjäsa* icke brytning (jmf. Kock i Ark. nf. XIII, 173 noten 1), ett ställe, som H. ej synes taga hänsyn till. All diskussion av ordet är emellertid i detta sammanhang överflödig, ty verbet *fjäsa* (*fjasa*) böjes som *kalla* i svenska riksspråket (redan i äldre nysv.; se Dalgrens glossar), i finländska mål (se Vendells ordb.) och i nynorska mål (se Aasen). Även om det innehåller brytningsdiftong, är denna därmed förklarad.

Det nysv. *jäsa* har icke uppvisats från något nordiskt fornspråk, och någon med *j*- börjande form av verbet anföres icke av H. s. 72 f. från västnordiskt språkområde. I allmänhet torde man uppfatta det nsv. *jäsa*, fordom även skrivet *gäsa* (jmf. Rydqvist I, 157) såsom ett tyskt lån (mht. *jesen*, *gern*, äldre ty. *gesen*, fht. *jesan*, mnt. *geren*). I svenskan har *jääsa* tidigast påvisats i Bibeln 1541; nu böjes det svagt (pret. *jäste*). I vissa moderna svenska bygdemål har verbet däremot stark böjning; så t. ex. i Dalmål *jäsa*: pret. *jas* jämte *as*; i Ångermanland *äsa*: *as* (enligt Rietz i norra Ångermanland *äsa*: *äste*); i Västerbotten *jäsa* eller *esa*: sup. *issi* (Rietz, Levander Älvdalsmålet i Sv. landsm. IV, 3, s. 75, Hesselman s. 72 f.). På västnord. område användes det i fråga varande verbet, såsom redan nämnt, icke alls under medeltiden och i våra dagar relativt sparsamt och till god del under andra former än de i svenska bygdemål brukliga. Så översätter Gislason i sin Dönsk ordabók det danska *gjære* med de nyisl. *ólga*, *brjóta sig*, *súrna*. Schiøtt återgiver samma nyda. ord i Dansk-norsk ordbog med *gaa*, *æsa*, "kun om øl og ost" *gjerast*; ("om gødsel") *brenna*. Hos Vidsteen Dansk-norsk ordbog finner man *gjære* översatt med *æsa*, *esja*, *ganga*.

Redan i fornspråken möta däremot substantiven isl.

iostr "jäst" (gen. *jastar*, mask. *u*-stam), fsv. *iæstr* m. "jäst"; nyisl. använder *jastur jast* neutr. IED. Naturligtvis har isl. *iostr* (< **estur*) äldre *u*-brytning; dess gen. *iastar* (< **estar*) yngre *a*-brytning. Troligen var fsv. *iæstr* (åtminstone fakultativt) *a*-stam redan under brytningsperioden, och nom. **estar* gav ljudlagsenligt genom äldre *a*-brytning **iastr jæster*. I fall nyisl. *jast(ur)* ntr. är ett verkligt gammalt ord, har även det äldre *a*-brytning **estra* > *jastr* (**esta* > *jast*).

De härmed samhöriga moderna nynorska verben äro väsentligen följande: *æsa* "gjære" med pres. *æser*, pret. *æste* (Aasen) — *esja* "gjære" med pres. *esjar*; dessutom pres. *es* (*æs'e*): pret. *aste*: part. *ast* (Aasen) — *asa* "bruse op, gjære" med pres. *es*, pret. *os*, part. *aset* (Aasen; jmf. även Ross). Falk och Torp bedömma ordet säkerligen riktigt eller väsentligen riktigt i Etym. Wb. (jmf. även Ficks Vergl. Wb. III⁴ s. 329); de yttra: "æse (norw. = gähren), schw. dial. *äsa* < germ. **jäsian*. Dazu im ablautsverhältnis norw. dial. *äsa* (*ös*) . . ., *esja* "gären", schw. dial. *esa* (*as*) "gären" = ahd. *jesan* . . .". De nordiska moderna bygdemålsformerna visa alltså tillbaka på olika avljudsstadier. Ett urnord. *[*j*]äsian har givit (resp. kan hava givit) nyno. *æsa*, nsv. *äsa* (pret. *äste* t. ex. i Sörbygden i Bohuslän, Niléns ordbok). Nyno. *æsa*, nsv. *äsa* kunna emellertid även hava i vissa bygder uppstått ur urnord. (starkt böjt) *[*j*]esan. Det är fullkomligt i sin ordning enligt min teori, att ett starkt **esan* > **esa* med *n*-förlust förblev obrutet i de västnord. språken och i de svenska mål, som gävo upphov åt svenska riksspråket. Senare blev (genom övergången *e* > *æ*) *esa* på vanligt sätt till *äsa*, och verbet antog i vissa trakter svag böjning. Lika regelbundet är det enligt min teori, att ett starkt (**esan* >) *esa* i vissa bygder (Dalarna osv.) bröts till **iasa*, nu i Dalmål *jäsa*. De nyno. *esja* (< **asjan*), *asa* visa avljudsstadiet *a*.

Det nysv. riksspråksordet *jäsa* kan helt och hållet vara

ett tyskt lån (fht. *jesan*, mht. *jesen*); jmf. den fordom använda stavningen *gäsa* med det äldre tyska *gesen* jämte *jesen*. Men ett äldre *äsa* kan även från det gamla subst. *iæstr* hava lånat *j-* och därigenom hava antagit formen *jäsa*. Naturligtvis finnes även den möjligheten, att en eller annan dialekt (sådan som Dalmålet) med ljudlagsenlig utveckling $e > ia$ (*jä*) i kortstaviga ord med *n*-förlust kunnat bidra till stadgandet av nsv. *jäsa* i riksspråket; sannolikheten härför är dock mycket ringa, då dylika dialekter annars icke utövat inflytande på det moderna riksspråket på liknande sätt.

Från en norsk dialekt (i Hardanger) har Ross antecknat neutr. *jas*, mask. *jase*, båda med betydelsen "ophidselse af sind og krop, mest som følge af skynding; hed hast; stakåndet ivrigheid". Då ordens betydelse mycket avviker från den av nno. *æse* "jäsa" osv., är det ytterst ovisst, om dessa ord etymologiskt höra tillsammans. Med ungefär lika stor rätt skulle dessa blott från ett helt litet geografiskt område påvisade *jas*, *jase* kanske kunna sammanställas med det nyda. *hjaske*, *jaske* "stadig fare omkring, særlig vist i sølet føre, eller være travlt beskæftiget, saa at man søler sig til og ikke faar tid at tænke paa sit udseende" (Kristensen, Ordbog over gadesproget²); jmf. det i Feilbergs ordbok (dock såsom "usikkert") från Vor härad anförda *hjasse* (*hjasi*) "fare stundesløs omkring uden at få noget udrettet".

Men även om de mycket ovanliga nyno. *jas*, *jase* skulle etymologisk sammanhänga med *iostr* "jäst" osv., kan deras vokalisation med min teori lätt förklaras. I så fall böra de naturligtvis vara gamla ord. *Jas* neutr. (< **esa*) har i så fall äldre *a*-brytning. *Jase* kan hava fått sin vokalisation dels från detta synonyma *jas*, dels från *iostr* "jäst" (gen. *iastar*), dels från ett sådant nyno. (från Telemarken upptecknat) verb som *jasta* (böjt som *kalla*) "om gjærende mælk, som deler sig i opflydende skumfyldt tykmælk og valle" (Ross).

Det är naturligtvis alldeles självklart att, när av ett ord med brytning ett annat ord avledes, även det avledda ordet får brytningsdiftong.

I nynorska använder man det av *fet* n. "fjät" (jmf. även mask. *fet* "fod paa et skind", *feta* "skride frem; afdele en i visse parter" Aasen) afledda *fete* m. "1) fid, lok. en vis deel af traadene i en væv eller i en haspe 2) fod paa skind 3) øxeblad, den bredeste del af en øxe". Som bekant motsvaras isl. *fet* "steg" av det fsv. *fiæt* "steg" med ljudlagsenlig äldre *a*-brytning, och detta *fiæt* finnes i fornvästgötskan (VGL. I) (se Kock i Ark. nf. XXVI, 357). Liksom no. *fete* är avlett av *fet* n. (urnord. **feta*), så är i svenska bygdemål *fjäte* m. avlett av, resp. påvärvat av *fjät*. Betydelserna av nsv. *fjäte* äro ungefär desamma som av nno. *fete*. Så översätter Hof Dialectus vestrogoth. s. 115 *fjäte* med "åppränd wäw, wäwrumpa . . . Item ben ällerr stöd på enn släde". I Blekinge, Småland och Östergötland användes *fjäte* i betydelsen "blad på en yxa" (Rietz, Nilsson, Säve; jmf. H. s. 73). Under dessa förhållanden är H:s mening s. 73, att detta dialektord (*fjäte*) skulle tala mot min teori, alldeles obefogad.

Det fsv. *käki* "kåke" har icke anträffats med brytningsdiftongen *ia*. Ovan s. 336 ff. har jag behandlat ordet.

I detta sammanhang skall jag belysa det "stickprov", som H. s. 71 säger sig vilja göra till belysning av "Kocks hypotes". H. yttrar:

"Vi kunna också företa ett stickprof och se till hur Kocks hypotes kommer till rätta med en enskild svensk dial., t. ex. västgötskan. Materialet föreligger bäst hos Hof: *fiähla* 'stoppa uti, göra korv', *stiähla*, *miähle* m. 'fin sand, mo', *spiähle* m. Men att *iä* i dessa ej har något att göra med det tjocka *l*-ljudet, visas av *jäsa* vb. . . ., *fjäte* 1) åppränd wäw' . . . 2) 'ben eller stöd på en släde eller kälke'. Å andra sidan har Hof *tähle* (sv. *tjäle*), vilket lika litet som *þeli* för västnordiskan bevisar, att brytning ej inträtt framför *l*+nasalerat *a*, utan som tydligen har fått sitt *ä* på grund av den nära associationen med grundordet, som i Västerg. bör ha hetat **täl*."

H:s resonnemang i detta "stickprov" har förvånat mig, och jag tror knappast, att jag gör mig skyldig till någon självöverskattning, då jag säger, att min teori alldeles utmärkt "kommer till rätta" med dessa av H. anförda västgötaord. Verbet *jäsa* är under denna form ett tyskt lån eller har fått *j-* på analogisk väg (se ovan s. 355 ff.). Subst. *fjäte* har bildats av eller påverkats av *fjät*; därpå beror dess vokalisation (se ovan s. 358). Alltså hava dessa ord alldeles intet vitsord vid bedömandet av *iä* i *fiähla*, *stiähla*, *miähle*, *spiähle*. I dessa sistnämnda fyra ord med supradentalt *l* har den yngre *a*-brytningen ljudlagsenligt inträtt (trots *n*-förlusten) i Västergötland liksom i de flesta svenska bygder. Vid en äldre ljudlagsenlig böjning nom. *þeli*:obl. kasus *þiala* har *e* (yngre *ä*) segrat i det västgötska *tähle*.

Också från danskan anför H. s. 74 några — men blott helt få — ord, hvilka han väl önskar skola uppfattas såsom bevis emot min teori. Jag bör därför belysa dem:

Fda. *iadhæ* "krubba" har liksom fsv. *iata* ljudlagsenligt *a*-brytning, eftersom i nom. sg. intet *-n* förlorats under nordisk tid.

Fda. *stialæ*, *fialæ* ha brytning till följe av det supradentala *l*; för övrigt böjdes *fialæ* som *kaldæ* (jmf. ovan s. 328, 351).

Vokalisationen i verbet *iavæ* "tvivle osv." beror därpå, att detta ord i östnordiskt spåk böjdes såsom *kalla* (se ovan s. 354) ¹⁾.

Efter Bennike och Kristensen Kort over de danske folkemål s. 76 anför H. s. 74 ett fda. *kiape*. Något dylikt simplex har, så vitt jag ser, icke påvisats från fdanskan,

¹⁾ Det obrutna *æ* i fornjutl. *stælæ* "stjåla" kan härröra från pres. sg. *stæl*. Vokalisationen i det fornjutl. *ævæ* kan förklaras som vokalisationen i isl. *efa* (se Kock i Ark. nf. XXVI, 369).

men väl sammansättningen *yuer kiape* "överkäft" en gång i De hellige kvinder (utg. av Brandt i Dansk klosterlæsning I) s. 32 r. 25. Handskriften är från c. 1450 (Brandt s. 97), och den förskriver sig från Jutland (Kort s. 75). Enligt ib. s. 76 finnes ett simplex fda. **kiape* i vissa sydjutska mål under formen *kjaf* (Als osv.).

Ovan s. 336 f. har jag framhållit, att komposita med betydelse "överkäke", "underkäke" mycket användas i de nordiska språken, och talrika exempel hava där anförts. Det fda. *yuer kiape* lever kvar i det nyda. *overkæbe*, och nyda. använder även *underkæbe*.

I ett kompositum sådant som obl. kasus **yfirkeða(n)* med levissimus på ultima skulle enligt min teori brytning ljudlagsenligt inträda i fda. *yuer kiape* (se ovan s. 337). Förhållandet var naturligtvis enahanda i **undir kiape* nyda. *underkæbe*. Från dylika komposita har simplex **kiape* delvis fått *ia*¹⁾. Då emellertid danskan även använde de med

¹⁾ Blott i en not må H:s invändning s. 64 noten 6 mot min uppfattning av den fsv. formen *elliuvu* "11" (nyno. *eddjug* osv.) behandlas. U-brytningen i kompositum *elliuvu* torde vara analog med a-brytningen i komposita isl. *auþgiafi*, fda. *yuer kiape* osv.

I Ark. nf. XV, 241 noten hade jag förklarat *iu* i fsv. *elliuvu* nyno. dial. *eddjug* såsom brytningsdiftong. Häremot anmärker H., att "enligt K[ock]s egen regel" brytning borde utebliva efter *l*. Själv vill H. förklara *iu* sålunda: "Enligt min uppfattning kan *iu* i *eddjug* sammanföras med *iu* i fno: *lykiull*, *kætiull* etc., d. v. s. *u* är framkallat av det följande labial-ljudet och *i* är en rest av vokalens gamla palatalitet, här understött [så] av det föregående långa *l*'s likaledes palatala uttal". I fall det är H:s mening, att fsv. *elliuvu* och nyno. dial. *eddjug* skola förklaras på samma sätt (och det är väl hans mening), så måste mot hans förslag göras den viktiga invändningen, att man i fornsvenskan icke (eller åtminstone blott ytterligen sällan) anträffat former sådana som de fnorska *lykiull* osv. Ätminstone fsv. *elliuvu* kan därför ej förklaras på det av honom föreslagna sättet, hvilket, även bortsett härifrån, synes mig alldeles icke vara tilltalande.

Jag vågar icke med bestämdhet påstå, att fsv. *elliuvu*, nyno. *eddjug* hava u-brytning, och H:s anmärkning är så till vida riktig, som det behöver belysas, hvarför brytning inträtt i *elliuvu* trots föregående *l*. Emellertid tror jag mig med visshet kunna säga, att min förklaring av *elliuvu* (*eddjug*) har avgjort företräde framför den av H. föreslagna.

Brytning uteblev efter kort *l*-ljud (i isl. *sleppa* osv.). Ordet *elliuvu*

**kiape* (*kæbe*) synonyma orden **kiake kiage* och **kiaft kiæft* (som behandlats ovan s. 336 f.), så har *ia* delvis från dem överförts till *kiape*.

När man i danska dialekter använder dels *sæl* "Phoca" (på Jutland), dels *sjæl* (på Bornholm), så är detta i harmoni med förhållandena i svenska dialekter, hvilka av mig tillräckligt belysts i Ark. nf. XXVI, 363 f. Det jutl. *tel* "tjäle" har utgått från nom. *þeli* eller har *e* från grundordet *þel* n. (jmf. om detta Kock i Ark. nf. XXVI, 369 ff.).

Så vitt jag ser, har jag härmed genomgått alla de östnordiska ord, som H. anført mot de av mig framställda teorierna. De västnord. äro förut granskade.

Jag anser mig därför med sanning kunna säga, att intet enda bland de av H. anförda orden nämnvärt talar emot, långt mindre kullkastar mina teorier.

* *
* *

Vi komma nu till Hesselmanns försök att förklara de faktiskt befintliga formerna utan brytning.

För att förklara den obrutna vokalen i vissa av mig i Ark. nf. XIII anförda maskulina *n*-stammar t. ex. *sefi* "släkting" antar H. s. 55 ff., att den obrutna vokalen skulle

har däremot långt *l*-ljud, och intet torde hindra antagandet, att brytning ljudlagsenligt inträdde efter långt *l*-ljud (hvilket även kan hava varit kvalitativt olika det korta *l*-ljudet i *sleppa* osv.). Liksom den yngre *a*-brytningen inträdde i semifortis-stavelse i **auðgëban* > **auðgëbā* > **auðgëba* > *aupgiäfa* (obl. kasus av *aupgiäfi*) osv., så inträdde den yngre *u*-brytningen i **állëbun* > **állëbū* > **állëbu* (med förkortat *u*) > *állüuvu* med fortis på första, semifortis på andra och levissimus på tredje stavelsen.

Med anledning av H:s uttalande s. 1 och s. 64 noten 6, att det skulle vara jag, som iakttagit regeln, att brytning uteblir efter (kort) *l*, anser jag mig böra nämna detta: jag skulle icke ogärna hava sett, att hedern för denna goda iakttagelse med rätta hade tillkommit mig; detta är emellertid icke fallet, utan, så vitt jag vet, är det Sophus Bugge, som först observerat regeln.

uteslutande förskriva sig från nom. sg. Han åberopar sig på Tegnér's alldeles riktiga iakttagelse, att i svenskan nominativformen i ord, som beteckna levande varelser (personer och djur), har större språkhistorisk betydelse i jämförelse med oblika kasus, än fallet är i sakord (Tegnér Om genus i svenskan). Med hjälp härav vill H. förklara *e* i isl. ej blott i *sefi* "släkting", utan även i *nefi* "släkting", *Geri* (varg-namn) liksom i *-seti* (*beþseti* m. fl.), *farþegi* "passager paa skip".

Också jag antar (jmf. ovan s. 329), att den obrutna vokalen i senare kompositionsleden av *beþseti*¹⁾ osv. ävensom i isl. *arfþegi*, *farþegi* (fda. run. *himpiki*, dvs. *hēmþegi* "hirdman") har utgått från nom. sg. En annan fråga är, huruvida det är sannolikt, att den obrutna vokalen i alla personord uteslutande förskriver från nom. sg. I så fall skulle man naturligtvis vänta, att isländskan även i långstaviga personord med motsvarande böjning (*n*-stammar) alltid saknade brytning.

Detta är emellertid ingalunda fallet. Jag erinrar exempelvis om följande personord med *ia* i rotstavelsen: de maskulina personnamnen *Biarni*, *Þialfi*, *Hialti*, *Skialdi*, *Þiazi*, tillnamnet *Biarki*, vidare *biæxi* "anselig, mächtig mand", *spialli* "omgångsven", *kiappi* "gedebuk", *iærpi* "järpe", *hiassi* "et fabelagtigt dyr (haren)". Här må ock erinras om namnen *Bialki*, *Bialfi*, *Mialti*, om hvilka man dock kan misstänka, att de i sen tid övergått från appellativer till proprier. Dessa ord hava som bekant *ia* från de oblika kasus.

De göra därför troligt, att den obrutna vokalen i *nefi* "släkting", *sefi* "släkting", *Geri* (en varg) delvis förskriver sig från de oblika kasus *nefa* osv. med ljudlagsenligt kvarstående *e*.

Men om orsaken till den obrutna vokalen i *nefi* osv.

¹⁾ H. anser s. 55, att dylika ord snarast äro nybildningar till *set*.

kan vara något diskutabel, så är detta icke fallet med den obrutna vokalen i sakorden *hnefi* "näve", *sefi* "sinne", *feti* "öxeblad", *þeli* "frost" (maskulina *n*-stammar).

I ett sakord sådant som *hnefi* "näve" bör ju vokalisationen i de oblika kasus och i pluralis hava segrat över vokalisationen i nom. sg. Att ordet har germanskt *e*-ljud, är höjt över hvarje tvivel. Redan t. ex. Lexers ordbok upptar det mht. *nëve-měz* "faustmass, handvoll" med *ë*. I den svenska Åseledialekten i Lappland finnes *njäva* med brytning, och Falk och Torp härleda *hnefi* säkerligen med rätta ur den ieur. roten **knebh* "kneifen" i lit. *knebenù* ¹⁾). Den enda rimliga förklaringen av *e* i *hnefi* obl. kasus *hnefa* är, att *e* är, såsom jag antagit, ljudlagsenligt i oblika kasus *hnefa*.

Exempel äro vidare de maskulina *n*-stammarna:

isl. *þeli*, obl. kasus *þela* "käle (grundfrost)"; jmf. Kock i Ark. nf. XIII, 166.

isl. *feti*, obl. kasus *feta* (nyno. *fete*) "ökseblad" (anfört av H. s. 63).

H. måste för att förklara den obrutna vokalen i *þeli*, *feti* antaga påvärkan från andra ord: *þel* "grund, underlag" osv., *fet* "steg". Emellertid har jag i Ark. nf. XXVI 342 ff. visat, att de fsv. brutna formerna *þiæl*, *fiæt* av dessa äro de ljudlagsenliga, icke de isl. *þel*, *fet*.

Ännu vanskligare är det för H. (jmf. s. 58 f.) att förklara det av mig i Ark. nf. XIII framhållna och för H:s

¹⁾ Hesselman hänvisar till Falk och Torp, men tillägger dock: "Men litav. har också en sidorot *knibh* i *knibù* 'kniper'. Kanske det är den, som ligger till grund för *hnefi*?" Tydligen anser H. knappast själv, att denna fråga skulle rimligen kunna besvaras jakande. Att den måste besvaras nekande, visa tillräckligt de nämnda nsv. dial. *njäva*, mht. *nëve-měz*. — Ytterligare en fråga framställes med tvekan av H., nämligen: "Slutligen kan nämnas som en möjlighet, att *n* i vissa fall kunde ha hindrat brytning liksom *l* gör det?" Det skulle väl snarast vara ett supradentalt *n*, som skulle hava denna egenskap. Att emellertid brytning inträder t. o. m. efter ett supradentalt *n*, framgår av isl. *gnioll* "gnissel", såsom jag hoppas i annat sammanhang kunna visa.

mening mycket besvärande faktum, att det långstaviga isl. *siafni* "sinne" (mask. *n*-stam) har brytning, men det synonyma kortstaviga *sefi* (mask. *n*-stam) saknar brytning. Bland de åtskilliga resonnemang, som H. framställer, må följande i någon mån belysas.

Han menar, att *sefi* "ofta stått i nominativus"; emellertid anser han sig behöva tillägga: "Man kunde invända, att ord med betydelsen 'håg, sinne' nu icke höra till de abstrakter, som ofta användas i subjektskasus. Men förhållandet har säkerligen varit ett annat i fornspråket."

Det torde vara tillräckligt att nämna detta:

1) I Gerings stora Edda-glossar anföras sju exempel på oblik kasus *sefa*, blott två på nom. *sefi*. Detta talar åtminstone icke för att nominativen varit dominerande.

2) I fall nu värkligen, såsom H. vill, *sefi* på grund av sin betydelse, fått nominativens rotvokal, hvarför har då icke det synonyma långstaviga *siafni* fått nominativens rotvokal *e*, utan har sin vokalisation från de obl. kasus? H. lämnar, så vitt jag ser, denna fråga outredd.

De anmärkningar, som han gör, äro nämligen avgjort otillfredsställande.

S. 58 yttrar han: "Till detta *siofn* [dvs. isl. *Siofn* "dea amoris", nyisl. *siöfn* "sponsa, fæstemø"] (eller till adj. *siafn*? . . .) kan *siafni* vara en sekundär bildning", och H. synes i detta sammanhang lägga vikt vid att *Siofn* i genitivus heter *Siafnar* med *ia*.

Hvad tanken, att *siafni* skulle ha avletts från adj. **siafn*, vidkommer, så torde det vara tillräckligt framhålla, att något dylikt adjektiv, så vitt jag kan finna, icke existerar. Jag har förgäves sökt efter det i alla mig tillgängliga ordböcker. H. själv skriver ordet dels med stjärna, dels utan stjärna.

Samhörigheten mellan *Siofn* och *siafni* är insedd sedan gammalt (jmf. t. ex. Egilssons lexikon 1860). Man kan tydligen icke tänka sig, att *siafni* avletts av genitiven

Siafnar till nom. ack. *Siofn*, och det är väl icke håller H:s mening, ehuru det nästan förefaller så (jmf. s. 58). I fall *siafni* avletts av *Siofn*, sedan detta erhållit brytningsdif-tongen *io*, så måste det avledda substantivet tydligen ha hetat **siofni*. Då det nu faktiskt emellertid heter *siafni*, så — i fall man närmast ansluter det till *Siofn* — måste man uppenbarligen utgå från dess något äldre obrutna form nom. ack. **seǫnu*. Härtill bildades ett maskulinum nom. **seǫni* med oblik kasus **seǫna*, och detta **seǫna* bröts enligt min regel till *siafna*, under det att obl. kasus *sefa* av det synonyma *sefi* ljudlagsenligt förblevo obrutna ¹⁾).

Efter det anförda tror jag mig med full rätt kunna upprepa mitt påstående, att motsatsen mellan det långstaviga *siafni* med brytning och det kortstaviga synonyma *sefi* utan brytning utgör ett icke oviktigt stöd för min teori.

Särskilt framhöll jag i Ark. nf. XIII såsom ett mycket starkt bevis för min teori brytningsförhållandena i de kortstaviga starka verben å ena sidan och i de långstaviga starka verben å den andra. Som bekant hava i isländskan de kortstaviga *eta*, *bera*, *skera* osv. osv. ingen brytning i infin. och 3. pl. pres., men de långstaviga isl. *hialpa*, *biarga*, *gialda* osv. osv. hava däremot brytning i dessa former.

Detta för brytningens historia viktiga sakförhållande vill H. icke förneka, men han söker dels i någon mån reducera själva faktum, dels förklara det genom antagande av flera hjälphypoteser.

¹⁾ Ännu ett av H. framställt förslag till belysning av det för hans hypotes vanskliga *siafni* må nämnas. Det lyder: "Eljest kunde det också höra närmare tillsammans med *sefi* och i så fall ha utgått sekundärt ur ett gammalt paradigm *sefi* **siafa*, gen. pl. (möjligen flera kasus . . .) *siafna* . . ." Det är tillräckligt framhålla, att på grund av ordets betydelse gen. pluralis var en så ytterligen sällsynt kasus, att den icke kunnat spela någon roll för uppkomsten av *siafni*.

För det förra syftet söker han s. 66 anföra vissa väst-nordiska starka långstaviga verb utan brytning. Den obrutna vokalen i de flästa bland dem hade jag redan tidigare förklarad. Här bör dock följande nämnas:

Jämte *serþa* "stuprare" finnes redan i fornspråket formen *strepa* "stuprare" med metates. Formen *stredi* (pres. konj.) möter nämligen i Edd. min. (se Hægstads och Torps ordb.), och part. *stropinn* är tämligen vanlig. I nyisländskan är *streða* en vanlig form (se Björn Haldorsen, Eir. Jónsson). Presensformen *serþa* synes hava påvisats blott ett par gånger från fornspråket. Då nu brytningen ljudlagsenligt uteblev i *streþa* (dels emedan *r* föregick *e*, dels emedan ordet var kortstavigt), finnes intet tvivel om att det svagt belagda fornisl. *serþa* har *e* från det till betydelsen och etymologien identiska *streþa* (jmf. Kock i Ark. nf. II, 48).

Det av H. s. 66 anförda fnorska *hælpa* är, så vitt mig är bekant, ett *ἀπαξ λεγ.* Det har påvisats blott i Skraa for St. Olafsgildet i Onarheim (§ 17), hvars handskrift enligt Norges gamle love V: 1 s. 11 är från omkring år 1400 (år 1394). Det kan naturligtvis ytterst lätt vara skrivfel för *hiælpa*. Men det kan i denna unga handskrift även vara en germanism (jmf. mnt. *helpen*); detta blir särskilt sannolikt därigenom, att det i nästa § (18) under vissa förhållanden stadgas böter av en "lybyskan" (sc. *pening*) och i den därpå följande § (19) böter av "2 lybyska" (sc. *peninga*).

De övriga av H. s. 66 nämnda verben äro *sperna*, *snerta*, *melta* "smälta", *gnesta* samt dessutom *skella*, *gella*, *gelda* "biformer till de nyss nämnda brutna infinitiverna", dvs. till de vanliga *skialla*, *gialla*, *gialda*.

Redan IED. anmärker s. 582 sp. 2, att *sperna* böjes svagt (pret. *spernda*) och tillägger: "of an older strong verb there only remains the pret. sparn"; pres. sg. *spernir* är påvisad (se ib.), men, så vitt jag ser, ingen presens **spern*.

Men en svagt böjd infin. *sperna* har uppstått ur **sparnian* genom *i*-omljud, och det hör alltså icke hit; jmf. även Kock i Ark. nf. II, 48; XIII, 170.

Redan i Ark. nf. XIII (1900), 170 yttrade jag: "Då . . . de starka verben *snerta*, *gnesta* i inf. icke hava brytning, utan *e* liksom i pres. ind. sg., så synes *e* i dem på analogisk väg hava spritt sig från sistnämnda form".

H. tyckes hava förbisett detta mitt uttalande, när han i sin polemik mot mig (s. 66), med tanke på infinitiverna *snerta*, *gnesta* (och vissa andra) säger, att "det vore alldeles oriktigt att inte väsentligen uppfatta dem såsom resultat av en tendens till likdaning mellan präsens- och infinitivstammarna efter mönster av den talrika gruppen *bresta*, *suelta* etc."

Hvad *e*-ljudet i dessa två infinitiver vidkommer, äro vi ju alldeles ense, och detta behöva vi således icke diskutera. I överensstämmelse härmed kan — såsom H. vill — *e* även i *melta* uppfattas.

I Ark. nf. II, 48 med noten har jag förklarat de jämte de starka *skialla* "smälla", *gialla* "ljuda gällt" mötande formerna isl. *skella*, *gella*¹⁾ såsom beroende på dessas svaga böjning, dvs. att de uppstått ur äldre **skallian*, **gallian*. Härmed harmonierar det, att så väl Fritzner² som Hægstad och Torp i sina ordböcker upptaga blott svagt (ej starkt) böjda *skella*, *gella*. H. synes s. 66, om jag förstår honom rätt, själv anse denna min förklaring vara fullt acceptabel.

För övrigt bör det även framhållas, att skrivningarna *skella*, *gella* i något senare fornnorska handskrifter som bekant kan sammanhänga med den framför rotvokalen stående palatala konsonanten. Sedan *skialla*, *gialla* i den något yngre fnorskan övergått till *skialla*, *giella*, kunde dessa sistnämnda former skrivas *skella*, *gella* beroende därpå, att de

¹⁾ Annorlunda men icke riktigt bedömmar jag isl. *gella* i Sv. ljudhist. I, 113.

gamla ljuden *æ* och *e* sammanfallit i åtskilliga dialekter, och tillika ett *i* utvecklats mellan *k*, *g* och följande gammal palatal vokal, så att t. ex. det gamla verbet *gefa* "giva" i vissa trakter fått uttalet *giæva*, men ändå skrevs *gefa* (jmf. s. 331). I överensstämmelse med detta sistnämnda förhållande kan också den i Hertzbergs glossar från endast fyra ställen i den fnorska litteraturen anförda stavningen *gelda*, i alla händelser delvis, uppfattas. Så skrivs två ggr *gelda* i en ung handskrift från c. 1450 (se NGL. II s. 292 st. 3) till Nyere Borgarthings Christenret (NGL. II s. 304 noten 3). Den vanliga formen i isländskan och fornorskan är som bekant *gialda*, och denna har påvisats en massa gånger.

Alltså: även om *i* ett eller annat enstaka långstavigt starkt verb *e* från pres. sg. — hvilket jag redan i Ark. nf. XIII framhöll — överförts till infinitivus och 3. pl. pres. (såsom *snerta*, *gnesta*, *melta*), så kvarstår såsom ett ofrånkomligt faktum, att i de västnordiska språken, i stort sett, de kortstaviga verben sakna, men de långstaviga verben hava *a*-brytning i dessa två sistnämnda former:

eta, *bera*, *skera* osv.
men *hialpa*, *biarga*, *gialda* osv.

Huru vill nu H. förklara detta?

Och vidare: huru vill H. förklara, att man genomgående saknar brytning i de kortstaviga isl. *eta*, *bera*, *skera* osv., men genomgående har brytning i de fgutn. *ieta*, *bierna*, *schiera* osv.?

Dessa frågor kunna icke besvaras med en kort uppgift, ty H. söker framställa flera hypoteser till förklaring eller belysning av dessa fakta.

En av dessa hypoteser (s. 66 f.) vill göra troligt, att de isl. verben *eta*, *gefa*, *geta*, *feta*, *meta* i 3. pl. pres. och i infinitivus skulle i strid med ljudlagen hava bevarat *e* obrutet genom påvärkan från motsvarande passiva particip (*etinn*

osv.), hvarvid även den omständigheten skulle ha spelat en roll, att vissa till samma avljudsserie hörande verb (*drepa* osv.) över huvud sakna brytning, emedan rotvokalen föregås av *r*, *l*, *v*.

Denna hypotes faller därpå, att vokalisationen i de starka verbens passiva participier så gott som aldrig påverkat presens-formerna.

Härtill komma andra stora svårigheter.

Man frågar naturligtvis: hvarför har icke samma analogipåvärkan gjort sig gällande i forngutniskan?

Vidare förklarar denna hypotes alldeles icke den obrutna vokalen i isl. *bera*, *skera*, *stela*, *fela*, *nema*, ty dessa verb ha som bekant part. *borinn*, *skorinn*, *stolinn*, *fölginn*, *numinn* (icke part. **berinn* osv.).

En annan av H:s hypoteser är följande (s. 67 f.):

"Vid sidan av *biarga*, *gialda*, *gialla*, *hialpa*, *skialla* använder väst-nordiskan verbalnomina med brytningsdiftong: *biorg* f., *giald* n., *gioll* f., *giallr* a., *hialp* l. *hiolp* f., *skiallr* a. Men de kortstavigas verbalnomina hade antingen en ljudlagsenligt obruten vokal . . . : *get* n., *met* n., *metr* a., *set* n., *setr* n., *fet* n. . . någon gång *u*-brytningsdiftong: *giöf*, eller också voro avledningarna av helt annat avljudsstadium . . . : *nám*, *burðr*, *stuldr* etc."

H:s mening är tydligen denna: Så väl *biarga* osv. som **miata*, **niama* skulle ljudlagsenligt hava brytning. En bidragande orsak till att man använder *biarga*, men faktiskt däremot *meta*, *nema* med *e* (ej *ia*), är den, att *biarga* har vid sin sida subst. *biorg* f., under det att *meta* vid sin sida har subst. *met* med obruten vokal, och *nema* visserligen icke har något substantiv med rotvokalen *e*, men dock ett substantiv utan brytning (*nám*).

Detta är ett synnerligen djärvt resonnemang.

I förra delen av denna min avhandling (i Ark. nf. XXVI) anser jag mig hava med bestämdhet visat, att den ljudlagsenliga formen av det neutrala verbalsubstantivet till t. ex. isl. *meta* skulle vara isl. **miat*, hvilken form finnes i fsvenskan (*miæt*). Därmed är tydligen H:s argumentering

beträffande verb av typen *meta* fallen. För övrigt torde det vara alldeles självklart, att man ej kan antaga en genomgående väsentligare påvärkan av verbalsubstantiv sådana som *biorg* osv. på *biarga* osv.

I själva verket har H. s. 68 själv insett, att dessa av honom framkastade och nu av mig diskuterade hypoteser icke kunna (tillräckligt) förklara motsatsen *biarga* : *meta* osv. Han yttrar nämligen:

”Emellertid tror jag icke, att tendenserna till analogisk ombildning kunnat vara den fullt tillräckliga anledningen till att de ljudlagsenliga brutna formerna av vanliga verb som *bera*, *gefa*, *geta*, *nema* äro så sällsynta icke blott på västnordiskt område, utan också i östnordiskan”.

Huvudorsaken anser han ligga i satsakcentueringen. Han menar, att ”de starktoniga verben ha brytning, de svagtoniga sakna den” (s. 75).

Det är sedan gammalt känt, att brytning icke inträder i ord, som i satsen äro relativt oakcentuerade. Vidare hava jag och andra — såsom H. framhåller s. 76 — med hjälp av satsakcentueringen förklarat vissa förut outredda ljudförhållanden hos de fornnord. verben.

Denna samma metod vill nu H. använda för att förklara motsatserna *hialpa* : *eta* osv.

Jag måste emellertid med bestämdhet påstå, att det alldeles icke lyckats H. att nå sitt syfte.

Han har icke gjort något egentligt försök att bevisa sin sats, utan blott framkastat några få — enligt min uppfattning något flyktiga — anmärkningar.

Under sådana förhållanden är det knappast möjligt att åstadkomma ett motbevis i verklig mening, och ett dylikt skulle för övrigt fordra ett allt för stort utrymme.

Jag är emellertid övertygad om, att följande anmärkningar skola göra till fyllest.

S. 76 menar H., att genom hans hypotes belyses,

"att brytning är allmän i de svaga oftare starktoniga verben: *stiaka stieka, hiala, skiala, kiaga, biaga*, (shetl.) **jala*, (isl.) *piaka, iaga kialast, skiala, stiana*, (östnord.) *spjåla, fjåsa, jäva, jåka < iaka*".

Följande svar å min sida är tillräckligt: Samtliga dessa av H. anförda svaga verb böjas såsom *kalla* (se ovan), och s. 323 ff. har jag visat, att dylika svaga verb sakna allt vitsord, när det är fråga om yngre *a*-brytning i kortstaviga ord med *n*-förlust.

Vidare menar H. 76 f.:

"att även bland de starka verben brytningen är vanligare bland dem, som mindre ofta användas svagtonigt: sådana äro bland de kortstaviga . . . framför allt *jåsa* — samt bland de långstaviga *hialpa, biarga, skialfa, skialla, gialla* . . ."

Verbet *jåsa* har av mig blivit tillräckligt belyst ovan s. 355 ff. Därav framgår, att det finnes icke i något nordiskt fornspråk, och att det nsv. *jåsa* väsentligen är helt enkelt ett tyskt lån. Alltså har ej häller detta ord något vitsord.

Då vi alla äro ense om att brytningen uteblir i ord, som i satsen äro relativt oakcentuerade, så är det självklart, att det är i fortis-ställning, som isl. *hialpa* fsv. *hiælpa*, isl. *biarga* osv. fått brytning. Men just vissa bland dessa verb äro belysande för spørsmålet, huru pass stor roll man är berättigad att tillmäta den relativa akcentlösheten i satsen vid förklaringen av den obrutna vokalen i starka verb.

I fornsvenskan användes *hiælpa* i åtskilliga sammanställningar sådana som *hiælpa niper, hiælpa til, hiælpa up, hiælpa mædh* "understödja" osv. Naturligtvis var i fornspråket liksom i det moderna språket *hiælpa* relativt oakcentuerat i dylika sammanställningar, och fortis hvilade på den följande prepositionen (*hiælpa niper* osv.). Icke desto mindre är det den brutna fortisformen (*hiælpa*), ej den obrutna infortisformen (**hælpa*), som blivit den segrande. Vi kunna vara förvissade om att även *bera, geta, skera, eta* osv. väsentligen äro fortis-former, ehuru i dessa kortstaviga ord fortisformen

skulle ljudlagsenligt förbli obruten, och ehuru naturligtvis även infortis-formen ljudlagsenligt ej fick brytning.

Huru oberättigat det vore att med Hesselman anse, att verbens relativa akcentlöshet varit den bestämmande huvudfaktorn för brytningens uteblivande, visar en granskning av Fritzners exempel under verben *meta* och *fela*. En sådan granskning resulterar i att dessa verb i alla eller i nästan alla de av Fritzner ur litteraturen anförda exemplen böra hava akcentuerats med fortis.

Om H:s sats, att kortstaviga fortis-former med *n*-förlust skola hava yngre brytning, hade varit riktig, så skulle man därför i isländskan uteslutande eller så gott som uteslutande hava haft formerna **miata*, **fiala*.

Emellertid lyda verben på isländska *meta*, *fela*.

Hvad som emellertid ytterligare fullständigt motbevisar denna nu senast diskuterade, av H. framkastade hypotes, är en jämförelse mellan isländskan å ena sidan och de östnordiska språken, särskilt dialekterna på Gotthland (forngutniskan) och i Dalarna, å den andra.

Som bekant heter det genomgående utan brytning i isländskan *eta*, *bera*, *gefa* osv. Däremot lika genomgående med brytning i fgutniskan *ieta*, *biera*, *giefa*, i Dalmål *iätä* "äta", *biärå* "bära", *mietå* "mäta" osv.

Nu menar H., såsom nämnt, att samma ljudlag skulle hava tillämpats för den yngre brytningen i de västnordiska språken och i de östnordiska språken (även i gutniskan och i Dalmålet).

Men om så hade varit fallet, är det, så vitt jag förstår, en fullständig gåta, hvarför man har denna genomgående olikhet mellan dessa skilda nordiska dialekter: isländskan i motsats till forngutniskan och Dalmålet.

H. antar, att brytningen skulle hava uteblivit i isl. *eta* osv. till väsentlig del, emedan orden ofta voro relativt oakcentuerade i satsen. Det är alldeles riktigt, att i vissa

uttryck som t. ex. *eta gráut* "äta gröt" *eta* oftast var relativt oakcentuerat. Men då man på Island akcentuerade *eta gráut* med fortis på *graut*, så kunna vi vara förvissade om att man även på det forntida Gottland akcentuerade *eta gráut* med fortis på *graut*.

Men då är det alldeles obegripligt, hvarför icke desto mindre fgotniskan använder det brutna *ieta* trots isl. *eta*.

H. har tydligen själv insett, att detta är en mycket svag sida i hans resonnemang, men jag kan ej finna, att han på minsta sätt förmått neutralisera den här av mig gjorda invändningen, hvilken för övrigt självmant framställer sig för hvarje språkman.

H. yttrar s. 77:

"Denna egendomlighet [brytningen i *ieta* osv.] i gutniska och dalmål . . . kan till en del förstås blott genom den reflexionen, att dessa dialekter öfverhuvud äro sådana, som synnerligen väl bevarat de starka verbens urgamla, brokiga böjning".

Jag inskränker mig till att starkt framhålla, att isländskan ingalunda mindre väl bevarat "de starka verbens urgamla brokiga böjning". — Tvärtom. De starka verbens flexion är i isländskan vida ålderdomligare än i forngutniskan eller i Dalmålet. Men hvarför hava då, enligt H:s mening, forngutniskan och Dalmålet icke desto mindre i motsats till isländskan brytning i *ieta* osv.?

Denna fråga lämnar H. obesvarad.

Vidare anför H. s. 77 f.:

"Men även från våra rent fonetiska förutsättningar synes förhållandet [fgutn. *ieta* osv.] kunna erhålla en tillfredsställande belysning. I fall vi nämligen . . . böra fatta brytningen såsom till väsentlig del en diftongering och se anledningen till att brytningen uteblir i svagton i den allmänna obenägenheten för diftonger i svagtoniga stavelser, blir det ju just vad vi ha anledning att vänta: att gutniskan och dalmålet få mera av brytning än andra nordiska dialekter. Gutniskan och dalmålet äro nämligen i utpräglad grad diftongerande mål . . .".

Detta är dock ett påfallande resonnemang.

H. menar: ju flera diftonger en fornnordisk dialekt i allmänhet har, desto större tendens har den att använda brutna former.

Huru träffar nu denna hypotes in på isländskan, den i stort sett ålderdomligaste av alla fornnordiska dialekter (språk)? Och huru träffar denna H:s hypotes in på fornsvenskan, vid en jämförelse mellan denna och isländskan?

Som bekant är isländskan en mycket diftongrik dialekt. Jag erinrar om diftongerna i *auga*, *eyra*, *bein*, *brióta*, *flüuga*, vidare om diftongerna i isl. *sníör*, *sníár* osv., om kortdiftongerna i isl. *iorþ*, *iafn* osv.

I fall den allmänna diftongrikedomen skulle, såsom H. vill, vara den bestämmande faktorn vid användningen av brytning i verben *eta*, *bera* osv., så borde man för visso i isländskan havt de brutna formerna **iata*, **biara* osv.

Dessa finnas emellertid som bekant icke i isländskan.

Ännu värre ställer sig saken, om man indrager den normala fornsvenskan i diskussionen.

Som bekant hava de samnordiska, i isländskan alltjämt kvarstående vokalerna i stor utsträckning monoftongerats i fornsvenskan. Så har t. ex. *auga* blivit till fsv. *āgha*, *eyra* till *ēra*, *bein* till *bēn*, *brióta* (isl. *brióta*) till *bryta*, *flüuga* till *flūgha*; i den yngre fsv. har även *sníö*, *sníō* blivit till *snō*.

I fall nu H:s hypotes ("ju mindre diftongrikedom — desto mindre brytning") hade varit riktig, så hade fornsvenskan naturligtvis bort hava brytning i mindre omfång än den diftongrika isländskan.

Förhållandet är emellertid det motsatta.

Fornsvenskan har nämligen brytning (framför supradentalt *l*) i *stiala*, *fiala*, *þiala* — isländskan saknar däremot brytning i de motsvarande *stela*, *fela*, *þeli*. Vidare erinrar jag om att man i Östergötland och i angränsande bygder

under fsv. tid använder verben *miata*, *biæra* osv. med brytning i motsats till de isl. *meta*, *bera* osv. utan brytning.

På grund av det nu anförda anser jag mig fullt berättigad till det påståendet, att det alldeles icke lyckats Hesselman att förklara eller ens tillnärmelsevis belysa motsatsen i brytningsförhållandena mellan de västnordiska språken å ena sidan och de östnordiska språken (särskilt forngutniskan och Dalmålet) å den andra.

Faktum kvarstår emellertid:

I de västnord. språken använder man *eta*, *bera*, *stela*, *gefa*, *skera*, *fela*, *nema*, *feta*, *geta*, *meta*.

I forngutniskan däremot *ieta*, *biera*, *stiela*, *giefa*, *schiera* — i Dalmål *iätå*, *biärå*, *stiärå*, *mietå* osv.

Vidare:

I de västnord. språken har man *stela*, *fela*, *þeli*.

I de östnord. språken (den normala fornsvenskan) *stjala*, *fjela*, *þjali*.

Skulle nu en sådan genomförd olikhet mellan de skilda dialekterna verkligen böra förklaras genom antagande av åtskilliga olikartade analogi-bildningar?

Denna fråga torde vara av icke ringa metodologisk vikt, och den bör utan allt tvivel besvaras nekande.

När man i skilda dialekter finner dylika genomgående olikheter, så har lingvisten icke blott rättighet utan *skyldighet* att tillse, huruvida icke dessa genomgående olikheter bero på att olika ljudlagar genomförts i de skilda dialekterna.

Medgives detta — och det synes mig vara omöjligt att icke medgiva det —, så ställer sig med min teori saken helt enkel.

Det är *en* faktor — icke åtskilliga tendenser och åtskilliga analogier —, som framkallat olikheten i de skilda dialekterna.

Denna faktor är de av akcentueringen beroende kvantitets-förhållandena hos ändelsevokalerna. Det samnord.

etā (< **etan*). bibehöll i de västnord. språken ultimas längd vid den yngre *a*-brytningens genomförande. I vissa östnord. dialekter (forngutniskan och Dalmålet) värkades däremot den yngre *a*-brytningen ännu efter den tid, då ultima i *etā* förkortats; därför bröts *eta* till *iata* (*ieta*). Förhållandet var analogt med å ena sidan västnord. *stela* etc. och å den andra det fsv. **stela* > *stiala* etc. med supradentalt *l*.

**Exkurs. Ett par anmärkningar om den yngre
u-brytningen.**

I min uppsats "Om *u*-brytningen i fornnordiska språk" i Ark. nf. XV, 234 ff., ib. XVII, 142 noten och i Sv. ljudhist. I, s. 123 sökte jag visa, att reglerna för den yngre *u*-brytningen voro i de fornnordiska språken i stort sett desamma som reglerna för den yngre *a*-brytningen.

Hesselman uttalar sig i sin avhandling Västnordiska studier I endast helt kort om *u*-brytningen, och han framställer ingen egentlig kritik av min *u*-brytnings-teori.

Som bekant är det blott relativt helt få ord, som äro vittnesgilla beträffande min teori för den yngre *u*-brytningen, och de flästa bland dessa äro feminina *n*-stammar. Om dessa yttrar H. s. 29: "De feminina exemplen ge ett väsentligen indifferent resultat", och s. 27 bestrider han icke, att det fordom i isl. *tiara* "tjära", *fiaru* "strand" existerande *w*-ljudet kan hava kvarstått under den yngre brytningsperioden, så att utvecklingen varit **terwu* > **tiorwu* > *tioru*, **ferwu* > **fiorwu* > *fioru*. I så fall är ju *u*-brytningen i *tioru*, *fioru* fullt ljudlagsenlig enligt min teori.

Emellertid framställer han dock s. 27 ff. ett par kritiska anmärkningar även mot *u*-brytningen, och dessa böra av mig kort bemötas.

S. 29 säger H.:

"I en versifierad förteckning på *heiti* för 'yxa' i handskrifterna av Snorres Edda nämnes ett *skiafa*. Så ha tre handskrifter, i en skrives *skiava*, och i den femte *skiarua*. F. Jónsson . . . skriver *skiáfa*, väl utan tvingande skäl. Ordet synes för övrigt vara okänt . . . Jag tänker mig, att raden är förvanskad . . .".

Det är alldeles tillräckligt framhålla, att nom. sg. *skiafa* ju även enligt min teori skulle hava brytning, i fall nu ordet verkligen hette *skiafa* (icke *skiáfa*), — vidare att någon oblik kasus ej påvisats av ordet, hvarför det är obehöfligt att diskutera, huru den hette. I fall läsarten *skiaruu* är den riktiga, är ju ordet för övrigt långstavigt (icke kortstavigt); så ock, i fall man med Finnur Jónsson bör läsa *skiáfa*. Hesselman godkänner icke själv läsarten *skiafa*, utan vill emendera till *skiara*.

Om det blott i *Völuspá* 14 anträffade *ioruvalla* gen. pl. (< **iorwu*-) se ovan s. 343 f.

Mot min förklaring av oblik kasus *ioru* (till *iara* "strid") i Ark. nf. XV, 237 synes H. s. 27 icke egentligen ha något att invända. Han yttrar emellertid, att prof. Noreen skulle ha framställt den meningen, att *iara* "strid" såsom första kompositionsled ingår i mansnamnet *Iorundr*, och att dess andra led skulle utgöras av *vöndr* "stav"; därefter tillägger H.:

"Är denna mening riktig, blir givetvis Kocks antagande av nybildning [av *ioru*] efter nominativen mindre sannolikt än det möjligen eljest kunde vara".

Hvad härledningen av *Iorundr* vidkommer, har redan Vignfússon i IED. s. 323 i dess första led velat se subst. *iara*. Enligt Lind, Norsk-isl. dopnamn s. 671 är *Iorundr* egentligen en adjektiv avledning "av samma rot som det poet. *iara* strid".

Det är möjligt, att *Iorundr* hör tillsamman med *iara* "strid", men jag inser verkligen icke H:s tankegång på denna punkt. Under den antagna förutsättningen bör **Erwöndr* hava blivit till **Erwöndr* > **Erwundr* > **Erundr* > *Iorundr*

(med *u*-brytning). Men denna utveckling bör, så vitt jag ser, alldeles icke hava lagt hinder i vägen för att man till nom. *iara* (efter *tiara*: *tioru* osv.) nybildade obl. kasus *ioru*. Snarare tvärtom; i *Ior-undr* hade man ju redan den med *iara* etymologiskt samhöriga ljudgruppen *Ior*-.

Hesselman anmärker s. 63 f., att med min i Ark. nf. XV framställda teori för *u*-brytningen de isländska formerna *togo*, *tugu* ävensom isl. *tottogo*, *þrítogondi*, så vitt han ser, skulle bli oförklarade.

Detta är icke fallet.

Till hvad jag i Ark. nf. V, 148; XV, 238 ff.; Beitr. XVIII, 430 yttrat till belysning av orden fsv. *tiugher*, isl. *togr*, fsv. *tiughu* osv. må följande läggas, hvarvid dock för sammanhangets skull ett och annat ur dessa mina uppsatser här bör medtagas.

Som bekant äro i moderna dialekter kardinaltal ofta relativt oakcentuerade i satssammanhanget, och förhållandet var detsamma i fornspråket.

I fortis-ställning blev nom. sg. **tezur* genom äldre *u*-brytning till *tiugr tiogr* (fsv. *tiugher*); dat. pl. **tezum* genom yngre *u*-brytning till *tiugum* (fsv. *tiughum*). När den såsom räkneord använda ack. pl. **težū* (< **težun*) akcentuerades med fortis, kvarstod dess rotvokal obruten enligt min teori (isl. *tegu*). När åter ack. pl. *težū* i satsen var relativt oakcentuerad, förkortades redan tidigt dess ultima: *težu*. Detta *težu* (med kort ultima) uttalades naturligtvis något senare i satsen dels (alltjämt) med infortis, dels med fortis. När *težu* (med kort ultima) erhöll fortis, bröts det till fsv. *tiughu* (isl. *tiogo*, som dock blott *en* gång påvisats). — Dessutom har *tiughu* fått *iu* från nom. ack. sg. *tiugher*, *tiugh* med äldre *u*-brytning och från ordinaltalet *tiughunde* med ljudlagsenlig yngre *u*-brytning framför *u* + kvarstående *n*. —

Ytterligare erhöll *tiughu iu* på följande sätt. Ovan s. 329 f. har det blivit visat, att yngre *a*-brytning ljudlagsenligt

inträdde i ord av typen isl. oblik kasus *aupgiafa* (till nom. *aupgiafi* "rigdomsgiver") osv., emedan i **auðgeðan* > **auðgeðā* > **auðgeða* med fortis på första, semifortis på andra och levisimus (ej stark levis) på tredje stavelsen, ultimas fordom långa *a*-ljud förkortades före den yngre *a*-brytningsperioden; därför **auðgeða* > *aupgiafa*. Förhållandena voro naturligtvis alldeles likartade, hvad *u*-brytningens inträdande beträffar, i sådana juxtapositioner som fsv. *þrætiughu* "30", fskå. *fýrtiughu* "40", fsv. **fæmtiughu* "50", **sæxtiughu* "60" osv. Att också **fæmtiughu*, **sæxtiughu* använts, framgår av fsv. *fæmtygghi*, *sæxtygghi* osv. I dessa sistnämnda former har nämligen *-tygghi* uppstått genom yngre *i*-omljud på *iu* (se Kock i Tff. NR. VIII, 290 ff., Ark. nf. V, 149, Sv. ljudhist. I s. 437). Formerna *þrætiughu* osv. bidrogo till att stadga vokalisationen med *iu* i simplex *tiughu*.

Naturligtvis har man under samma förhållanden som i fornsvenskan fått *iu* (*io*) i **-tiugu*, **-tiogu* i isl. **tuttiugu*, **sæxtiogo* osv. Liksom *i* i diftongen *iu io* något senare ljudlagsenligt förlorades i relativt oakcentuerad stavelse i *Anbiurn* > *Anburn*, *Bryniolver* > *Brynolver* osv., så förlorades den även i relativt oakcentuerad stavelse i isl. **tuttiugu* > *tuttugu* osv., och från dylika juxtapositioner har isl. simplex *tugr* fått *u*; jmf. Kock i Ark. nf. V, 146 ff.

Till de av mig i Ark. nf. XV, 236 f. anförda kortstaviga feminina *n*-stammarna utan brytning i oblika kasus (*beru* till *bera* "björnhona", *setu* till *seta* "sidden", *getu* till *geta* "omtale", *etu* till *eta* "krubba") må ytterligare läggas:

isl. *þegu* till *þega* "modtagelse, gave". Ordet nämnes av H. s. 55 noten 2 med denna anmärkning: "liksom *seta* förstår jag också *þega* f. 'gåva'." Detta H:s försök att förklara *e* i *þega* är icke antagligt. H. anser nämligen s. 55, att *seta* "sidden" skulle hava *e* "från *set*, *setning*, *-seti*".

Emellertid finnes visserligen *-þegi* (i *arf-*, *farþegi*) men hvarken något **þeg* eller något **þegning*.

isl. pl. *felur* f. "a lurking place" IED. förekommer i uttrycket *vera i felum* (jmf. Fritzner², Hægstad och Torp).

ä. nysv. pl. *bärur* till sg. *bära* "mjölkhare", t. ex. *bärur* hos Laurentius Paulinus Gothus *Ethicæ* pars I 244; jmf. ovan s. 353.

Det må tilläggas, att även färöiskan använder det kortstaviga *seta* f. "sidden" utan brytning, men de (fordom) långstaviga *stjørna* f. "stjärna", *tjöra* f. "tjära", *ffjóra* f. "ebb" med brytning.

* *
* *

Alltså:

1. I den normala isländskan och i den normala fornnorskan har *e* så väl i fortis- som i semifortis-stavelse genom yngre *a*-brytning övergått till *ia*, när kort *a* följde i nästa stavelse (**helpan* > *hialpa* osv.); däremot icke i kortstaviga ord, när ett genom *n*-förlust förlängt *a* följde i nästa stavelse (infin. **etan* > *eta* osv.).

2. Det är möjligt, att den yngre *a*-brytningen åtminstone dialektiskt inträdde i de västnord. språken i kortstaviga ord av typen *iaki* "isstycke", dvs. i kortstaviga ord med ljudgruppen *-eka* (och *-eza*) med förlorat *-n*. Men detta antagande är icke behövt.

Så vitt det västnordiska språkets dialekter hittills blivit undersökta, är det ej heller för övrigt behövt antaga, att i de västnordiska språken yngre *a*-brytning dialektiskt inträtt i större utsträckning än i den normala isländskan och i den normala fornnorskan; dock med ett tillägg:

En viss sannolikhet talar för att i en eller annan västnordisk bygd (Färöarna och? Hjaltland; dessutom Romerike) den yngre *a*-brytningen inträdde i ord av typen färöiska *stjala* "stjåla", dvs. i kortstaviga ord med *e*, efterföljt av supradentalt *l* + *a*, efter hvilket ett *n* förlorats. Detta i överensstämmelse med förhållandet i den normala fornsvenskan och den normala forndanskan.

3. I den normala fornsvenskan och i den normala forndanskan har den nyss ovan under 1. anförda regeln för den yngre *a*-brytningen tillämpats, t. ex. fsv. *hialpa*: *eta*.

4. Dessutom har i den normala fornsvenskan och i den normala forndanskan yngre *a*-brytning inträtt i ord av typen *stjala*.

5. I forngutniskan och i vissa bygder på fastlandet (såsom

t. ex. Dalarna, Östergötland, Finland) inträdde den yngre *a*-brytningen även i ord av typen *ieta* "äta".

6. Så väl i de normala västnord. språken som i de normala östnord. språken har för den yngre *u*-brytningen tillämpats en regel, analog med den nyss ovan under 1. för den yngre *a*-brytningen anförda, t. ex. obl. kasus isl. *stiornu:beru* (till *bera* "björnhona").

Till följe av felande exempel kan åtminstone för närvarande ej avgöras, huruvida i vissa trakter ord med *l* efter rotvokalen *e* hade *u*-brytning under samma förhållanden, som *a*-brytningen inträdde i ord av typen *stiala*.

Om fgutn. jmf. Ark. nf. XXVI, 341.

Således anser jag mig obetingat böra, i väsentligen oförändrad form, vidhålla de förut av mig framställda teorierna för den yngre *a*- och *u*-brytningen.

Lund.

Axel Kock.

Til Haraldskvæði strofe 23.

I sidste strofe af Haraldskvæði, hvor raven fortæller valkyrjen om gjøglere og narre ved Harald haarfagres hof, er meget endnu dunkelt. Vi faar her høre om en viss Andad, som giver sig af med en hund uden øren, og om "andre, som skal bære brændende spaan gjennem (eller: omkring) ild":

logondum 'hufum'
hafask und linda drepit
hældræpir halir,

"de har stukket under deres bæltter brændende huer (?), disse mænd, der fortjener spark".

Saaledes gjengiver Finnur Jónsson (Skjaldedigtning I B s. 25) dette sted, med spørgsmaalstegn efter '*hufum*' "huer", som han altsaa mistænker for at være feilagtig overleveret.

Ogsaa Guðbrandur Vigfússon (Corpus poeticum I s. 258, 531) mente, at man her burde foretage en rettelse. Han læste *lufum* for de to Fagrskinna-haandskrifters samstemmige '*hufum*', ligesaa meget af hensyn til metret som til indholdet ("lúfom, most certainly, sense and metre require it"); men i 1ste linje i en ljóða-háttshalvstrofe kræves ikke to allittererende ord, og den mening, han opnaar ved den foretagne rettelse, fremmer ikke den reale forstaaelse af stedet: "the tripping fellows tuck their flaming shocklocks under their belts".

Det maa synes sikkert, at '*hufum*' er en av de mange forvanskninger, som skyldes de ukyndige og for den gamle digtning

lidet interesserede norske afskrivere i 13de aarh.¹⁾ *Húfur* egner sig (ligesaa lidt som *lúfur*) til at brænde med lue (*loga*).

De "luende" gjenstande, som blev stukne *und linda*, kan ikke være anbragte inde under beltet, mellem dette og klæderne. Der er tale om noget, som er fæstet nedenfor beltet²⁾, og kun den ydre del deraf kan være antændt. Det synes da at maatte være noget langstrakt, fremstaaende.

Ser vi os nu om blandt gammelnorske ord, som efter sin betydning og ydre form maatte kunne passe her, vil vi særlig fæste os ved et ord, som efter skrifttrækkene staa *'hufum'* overordentlig nær, nemlig *'frufum'*, d. e. *stúfum*, dat. flertal af *stúfr* m. ¹⁾ Stump, hvad der er tilbage af noget, efter at den største Del eller Længde deraf er fraslidt, afskaaren, borthugget; ogsaa kort, afskaaret Stykke i Alm.; ²⁾ Benævnelse paa Penis" (Fritzner).

Jeg formoder, at vi har ordet i den sidste betydning. Det er da en ganske grovkornet spas, som kong Haralds hofnarre tillader sig; men den, som har lidt kjendskab til ældre og nyere folkeforlystelser, for ikke at tale om gammel kultus og dens udløbere i folkeskikke (jfr. f. eks. de græske satyrspil), vil sikkert ikke finde, at man gjør sig skyldig i nogen anakronisme, naar man lader gjøglere ved det norske kongehof henimod aar 900 optræde med ithyphallisk udstyr. At *stúfar* er "luende", er netop den egentlige spas; for filologer er det nok at minde om ord som gl.-norsk *brundr* m. og lat. *flagrare* (*libidinibus*).

Ved disse bemærkninger turde den i digtets 3 sidste linjer skildrede gjøgler-scene være belyst, og dermed er deres hensigt opnaaet. En anden sag er det, at denne scene har forbindelser med skikke og ceremonier viden om, som det dog her ikke er stedet til at gaa nærmere ind paa. Jeg skal kun henvise til den sikkert i meget parallele scene i Sverres saga kap. 85 (Fornm. s. VIII 207 f.), hvor skalden Máni og to *leikarar* med en hund, som hopper over et taug — jfr. Andad's örelöse hund — optræder. Kommer narren ved Haralds hof trækkende med sin örelöse hund, netop naar mændene i hallen som opmærksomst lytter til skaldens kvæde?

¹⁾ Jfr. Maal og minne 1913 s. 66 ff. (om Haraldskvædi str. 5. 2).

²⁾ Jfr. Þrymskv. 16 (og 19): *Látum* (str. 19: *létu*) *und hánum hrynjá tukta*.

Kristiania 24. november 1913.

Magnus Olsen.

Hans Ross.

Hans Ross, som døydde i sumar 16 juli, 81 aar gamall, var arvtakar etter Ivar Aasen i arbeidet med studiet av nynorsk maal. I sume maatar er der mykjen likskap i det arbeidet desse tvo menner hev gjort. For baae tvo vart hovudverki eit stort leksikalsk og eit likso vigtugt grammatikalsk arbeid.

Det ordfang som Ivar Aasen hev lagt fram i "Norsk Ordbog" (1873) kann ein vel rekna til umkr. 40,000 ord. Men i fortalen segjer han at der vel enno er mykje att som ikkje er samla (fortalen s. VI). Desse ordi hev vorte sanna ved Ross' "Norsk Ordbog. Tillæg til "Norsk Ordbog" af Ivar Aasen". Ho inneheld 35,000 à 40,000 ord, som ikkje fyrr var framfunne eller tydde, umfram fleire nøgjare opplysningar um former og uttale eller nye tydingar av slike ord som Aasen alt hadde i si ordbok, og nye finnestader. Ved baae bökerne er det elles aa merka at ei stor mengd med vanlege samansette ord er utelatne med yverlegg (Aasen fort. VI; Ross fort. VI), so ein forgjæves vil leita etter slike ord som t. d. *sjöbygd*, *bygdesnakk*, *havluft*, *hustak*, som er kjende og i bruk alle stader, eller samansetningar som *blaaloppen*, *skamloppen* Trh. Helg. (Ross hev likevel *vatsloppen*). Av nyare ord fraa svensk, dansk, tysk og andre maal, som til deils kann vera innkomne i folkemaalet i byarne og derifraa i sume, stundom endaa mange bygder, er det ogso mykje som ikkje er medteke, t. d. *slöjd* no aalm., *mösssa*, huva (jfr. likevel *Myssa?* Ross); *antaka*, *bégripa*, *anfektelse*, *ansikt*; *fes* (eng. *face*), *sjapp* (eng. *shop*); mest i byarne; *klue* m. Bergen (*en klue me garn* = holl. *een kluwen garn*). Medan baae forfattarane soleis er samde um at det er det norröne ordfang som det gjeld aa bera fram, er der likevel ogso her ein liten skilnad millom deim, med di Aasen ikkje gjerne tek med mindre gjæve ord (ord med "hidet Værd"), t. d. skjellsord og sume av dei utalige ord for aa ganga paa ein viss maate odl. Av slike ord hev Ross mange fleire. Dette hev sjölvsagt samanheng med den umstoda at Aasens bok kom fyrst, og at det galdt for honom um aa draga fram det norske ordfang som var mest utbreidt og hadde størst verd, ikkje berre for vitskapen, men ogso for deim som maatte ynskja aa nytta nynorsken til meir aalment bruk. For etterfylgjaren vart det daa sjölvsagt den næraste oppgaava aa spreida meir ljøs yver det heile og taka med so mykje som mogelegt av det som var att, endaa um noko av det fraa ymse synssteder maatte hava mindre verd. Dette gjorde daa ogso Ross paa ein maate, som baade det norske folk og maalvitskapen hev grunn til aa vera takksam for. — Han var vel budd, daa han gjekk i gang med arbeidet. Um han enn ikkje sjölv var bondefödd som Ivar Aasen, hadde han daa som barn vakse upp millom bönder i ei norsk bygd, og hadde eit ovleg fint öyra for spraak-

ljodar og livande tale. Han var ein øvnerik mann med ein sjølvstendig natur, hadde universitetsdaning, hadde studera tysk og engelsk uttale i sjølve landi, hadde lese gamalnorsk (hjaa Unger), og sat inne med mykjen kunnskap elles ogso. I ymse maatar hadde han soleis ei vidare syn enn fyregangaren Aasen, liksom han ogso hadde meir kjennskap til den nyare ljod-vitskapen. Alt dette kom arbeidet hans tilgode, og hev sett sine merke i ordboki hans. Der syner seg ein meir open sans for dei ulike dialektformer av ordi, og han, hev ei nøgjare ljodteikning. Gjev Aasens ordbok oss mest eit bilæte av det norske maal i det heile med mindre skarpe dialektavskyggjingar, so gjev Ross' ordbok eit bilæte, der avskyggjingarne stig skarpt fram.

Der er ogso ein annan skilnad millom desse bökerne, som hev sin grunn i heimstaden aat dei tvo forfattarar. Medan Aasen, som var sunnmöring, hev etter maaten heller faa uppteikningar fraa det synste Norig, er det netttupp maalet i denne landsluten — Sörlandet — som Ross hev gjeve dei fleste og beste opplysningar um.

Ved innsamlingi av ordi hev dei tvo forfattarar brukt den same framgangsmaaten. Dei laut baae arbeida aaleine utan hjelpesmenner. Det meste hev dei funne ved di at dei paa ferder umkring i bygderne hev lydt aat tale og samtale og gjort etterspurnad. Liksom Aasen hadde ogso Ross skrivne materialsamlingar fraa ymse menn (sjaa fortalen hjaa Ross, s. VII), og stundom kunde han ogso finna nye ord i prenta skrifter paa bygdemaal eller landsmaal, som daa vart lagt til grunn for etterspurnad paa ferderne. Sjeldan er eit ord medteke som han sjølv ikkje hev höyrt, og daa gjev han alltid upp kjelda, soleis t. d. under *Halva*, *Hjolt*, *Husbreislaatt*, *Eldhug*. Ivar Aasen tok det paa same vis, sjaa t. d. under *Havorre*, *Husfröya*, *Lo* (med *Hausitlo*, *Myrlo*, *Sandlo*); paa s. 973—975 hev Aasen oppført ei heil lista med ord fraa "ældre Skrifter og Ordsamlinger", som han ikkje hev funne, t. d. *Kloseeg*, *Uppslaatt*. Sume av dei ordi, som Aasen ikkje fann heimstad til, hev Ross sidan heimfest, soleis av dei ovanfor nemnde ordi: *Havorre* Finnm. *Kloseg* Ndm. *Uppslaatt* Gbr. ¹⁾

Um endaa Aasen sjølv sagt hev uppteikna stormengdi av dei vigtugaste ordi i dei norske maalföri, hev ogso Ross mange slike verdfulle og forvitnelege nye ord, ikkje berre samansetningar, men ogso avleidningar og stomnord, som t. d. *Fallan* n. *Shitan* n. ofl. *Gardald* n. *Lidald*, *Teigald*, *Aul* m. (Aasen hev likevel *Geitaul*), og ikkje faa nye sterke verb som *glekka*, *sikja*, *spita*, *krjuka* ofl., og eit slag tabuord som *Bidla* (rjupe-hona) *Hermund* (rjupe-stegg) *Skjom* (örn) *Snöbjörn* (hare) ofl.

Aasen synest ha vore meisteren til aa tyda ordi kort, fyndigt og klaart, medan Ross gjerne gjev lengre tydingar, men opplyser

¹⁾ Men ingen av deim hev *klose* m. uvørs-sky. Namd. Ogso *uppslaatt* Namd., men berre brukt i plur. *uppslaatti* paafund, paaskot. (Or mine egne uppteikningar).

ofte ordi beter ved dei mange dōme han gjev paa bruket, sjaa t. d. *denta* v., der me hev ei tyding, som er heilt upp karakteristisk for Ross.

At det nynorske ordfang, som liver paa folkemunnen i bygderne, ikkje var uttōmt ved dei tvo store ordsamlingar av Aasen og Ross, synte seg alt fyrr enn Ross' ordbok var ferdig fraa prenteverket. For det kom straks eit tillegg med omkring 1500 ord, og dessutan ei lista med omkring 800 ord som Sophus Bugge hadde samla; so kom det i 1902 eit tillegg med umkr. 3,000 ord, i 1910 eit nytt med yver 1000, i 1912 endaa eit tillegg, og endeleg i 1913, eller aaret fyrr han dōyde, kom det siste tillegget. I dei 3 siste tillegggi er ei mengd med ord henta fraa nyare bōker og skrifter som: Beretning um Sundhedstilstanden, Medicinalforholdene, Veterinærvesenet, og fraa Schjōtts "Dansk-Norsk Ordbog" ofl.; men der er ogso ein god hop med ord som er stadfeste med finnestader i bygderne. At kjeldorne heller ikkje med dette er tōmde er visst nok; men nokon arbeidsmann til aa halda fram med innsamlingi hev nok ikkje enno meldt seg.

Det andre og siste store arbeid me hev fraa Ross si hand er "Norske bygdemaal", utgjeve av Kristiania vitskapselskap, 1905—1909 (400 sid.). Det er ei grammatik yver dei norske bygdemaal, mest yver lōdverket. I den fyrste bolken, der han gjev ei yversyn yver "Dei Scandinaviske ell Nordlendske bygdemaal", hev han i hovudsaki fylgt professor Lundell "Om de svenska folk-målens frāndskaper osfr." Stockholm 1880. Etter denne yversyni kjem umrōda av dei norske maalfōri i 16 bolkar. Det er den utfōrlegaste utgreiding me hev um desse maalfōri. Ho skil seg fraa Ivar Aasens "Norsk Grammatik" ved di at ho umhandlar berre dialektformer, og at alle slike former er skrivne med lōdskrift (Johan Storms), medan Ivar Aasen synte mest fram det aalmeene grunndraget og samanhenget millom maalfōri og einskapen i maalkostren, og nytta dei vanlege skriftteikn ogso for dialektformerne, slik som skikk og bruk var paa hans tid. Dei tvo arbeidi fyller soleis kvarandre ut. Teksti i Ross' grammatik er skrivi paa landsmaal, som mykje lite skil seg fraa Aasens.

Dei ymse maalfōri er elles ikkje alle umhandla like utfōrlegt i Ross' Norske bygdemaal. I so maate er framsyningi mykje ujamn. Medan maalfōret i Vest-Telemark tek upp 64 sidor, lyt maali paa Upplandi nōgja seg med 17; og medan maalet paa Vest-Agder fær 32 sidor, fær maalet i Nordhordland, som dessverre ogso elles er lite etterrōkt og difor lite kjent, berre 5, og Sogne-maalet berre 4 sidor. Ein av grunnarne til denne ujamnen kann vera den, at utgreidingi um desse sistnemnde bygdemaal er skrivi i den seinste tidi, etter han vart trōytt og gamall; men elles er vel den vigtugaste grunnen den same som er nemnd ovanfor i umrōda um ordboki, at det var bygdemaal i den synste landsluten, som fyre hans tid var minst kjende, og daa han nettupp

kjende desse maali best, meinte han at det var hans skyldnad aa faa deim upp i ljuset, jamvel um det daa laut verta noko mindre um dei andre.

Saman med desse tvo hovudverk maa ogso nemnast dei mange eventyr, folkevisor og andre folkeminne som han samla paa sine mange ferder. Nokre av eventyri hev Det norske Samlaget gjeve ut i "Ein Sogebundel" 1869, eit mynster paa norsk eventyrforteljing; nokre er ogso prenta her og kvar i ymse blad og tidsskrifter. Sume av folkevisorne er sameleis prenta her og der i ymse skrifter, og nokre barneregler, gaator, ordtöke m. m. hev fenge rom i maalprövorne i "Norske bygdemaal"; men det meste er uprenta enno. I samanheng med dette maa heller ikkje glöymast at "Norske Viser og Stev", som Jörgen Moe hadde samla og gjeve ut i 1840 med ei vidgjæti "Indledning", i 1869 vart utgjeve paa nytt av Hans Ross i "tredie forandrede og forögede Udgave" den einaste av utgaavorne som er fullnögjande, baade fordi dialektformerne i visorne her kjem fram i sin reine bunad utan dei mange mistak som hefte ved dei tvo fyrste utgaavor, og for di ei mengd med mindre verdfulle visenummer i den eldre utgaava er umbytte med betre, og nye tilkomne, so ogso innhaldet hev vorte likare og rikare.

Det er desse arbeidi som hev trygda Hans Ross eit gildt rom attmed Ivar Aasen millom grunnleggjarane av norsk maalvitskap. Sume andre skrifter han hev utgjeve, og som kann hava mindre vitskaplegt verd, men som kastar ljøs yver hans huglag og lynde, höver det best aa taka med i ei stutt utsyn yver dei ytre livskaari hans.

Hans Ross var född 14 april 1833 paa prestegarden Fodnebö i Holm sokn i Mandalen; der far hans var prest. Det synte seg snart at det var ein evnerik gut. Han vart student, daa han var 16 aar, og valde theologi til embætsstudium, liksom hans får og färfår hadde gjort. I 1855 vart han theologisk kandidat. Men snart drog hugen honom burt til studiet av livande maal. I 1856 var han tri fjordungaar i Tyskland, og lærde aa tala tysk. I 1859-60 finn me honom i England og Skotland for aa læra engelsk. Han vart ein meister i engelsk og gav ut i 1873 ei liti lærebok i dette maalet, som gjorde ei umvelting i læremaaten paa skularne. Me fekk for fyrste gong rettleiding um engelsk uttale beinveges samanlikna med norsk. — Fyrr var uttalen lærd etter danske læreböker, som berre prenta av den uttalen, som stod oppförd i tyske böker. — Og i staden for dei fyrr vanlege kunstige, stundom tanke-lause döme, fekk elevarne i Ross' lærebok straks i fyrstningi lette engelske ordelag, ordtöke, smaa kvike eventyrstubbar osfr., som altsaman gjorde lærnaden frisk og livfull. Boki fekk mange opplag, og Ross vart lærar i livande maal. Av lærararbeid livde han alt til han fekk offentleg studnad til aa gjera innsamling av nynorsk ordfang.

Ross hadde tidleg fenge ei sterk tru paa det nasjonale sitt verd for ein naturleg kulturvokster. Det er sagt at han fekk det paa si studieferd i Tyskland; han hadde teke med seg dei skrifterne Aasen den tid hadde gjeve ut, og det er truleg at han hev lese deim baade grundigt og med forvitna. Den fyrste boki han skreiv kom ut i London 1860 med titelen "Europe as it ought to be at the end of 1861". Denne boki syner meiningarne hans um nationale spursmaal. Han spaar at Elsas og Holstein maa koma til Tyskland, at Tyskland vil samlast; og sameleis Italia, at Serbia vert eit sjølvstendig rike osfr., alt etter nationalitets-grunnsetningar. Slike spursmaal interessera honom heile hans liv.

Han kom tidleg saman med Ivar Aasen, og snart ogso med historikaren Ernst Sars, diktaren Olav Aasmundsson Vinje og andre kjende menn med same meiningar um det nationale som han sjölv. I 1868 var han med aa skipa Det norske samlaget. Men alt i 1866 var hugen hans til aa granska norsk maal fullvakna, og evnorne til arbeidet mogne. Han for daa ut paa si fyrste granskarferd til Telemark og Setesdalen. I 1867—69 fekk han universitets-stipendium til aa halda fram med dette arbeidet og samla inn ord. Men daa han so i 1870 sökte universitetet paa nytt um stipendium, vart det sagt nei til söknaden hans. Det maatte vera eit hardt slag for Ross. Men han gav ikkje upp. Han lagde ut paa ferder framleides, paa sin eigen kostnad, so vidt han kunde det for lærararbeidet. Daa steig stortinget til i 1877 og gav honom studnad, kr. 2000 aarleg. Etter det kunde daa Ross gjeva upp lærargjeringi og ofra seg heilt for det arbeidet som han hadde mest hug til og var so vel laga til. Nokre aar etter saag det jamvel ut til, at det venta honom ein endaa blidare lagnad. I 1881 gav stortinget etter framlegg fraa Johan Sverdrup pengar til eit professorembætte i norsk folkemaal, og daa Ivar Aasen sagde plent nei til det aa vera professor, var Ross den einaste det kunde vera tale um. Men eit mindretal i det historisk-filosofiske fakultet var imot honom, og dette gav regjeringi mod til ikkje aa gjennomføra stortingsvedtaket. Men stortinget auka daa studnaden aat Ross, so han sidan fekk kr. 3500,00 um aaret. I 1884 vart Johan Sverdrup riksminister, og professoratet i folkemaalet vart skipa i 1885. Men no ynskte ikkje Ross aa verta professor. Han meinte det var beter for granskararbeidet hans, at han hadde det som fyrr. So fekk Moltke Moe professoratet i norsk folkemaal.

Like til sidst i 1880-aari var Ross stendig paa granskarferder omkring i landet. Sidan heldt han seg mest i Kristiania, og arbeidde med bökerne sine. Han var berre ute i bygderne um summerne. I dei siste aari hev han knapt vore utanfor hovudstaden. I 1892 vart han medlem av Kristiania vitskapselskap.

Mesta alle folk kjende Hans Ross, og han var ogso audkjend. Han var ein staut kar aa sjaa til, rak og sterkbygd og jamvaksen.

I ungdomsaari var han ein heil idtrottsmann; det er fortalt at han hoppa si eigi högd. Han var ljøsleitt og blidöygd, og bar i den tid eg hev kjent honom — fraa 1868 — noko sidt heilskjegg, so han saag mykje vyrdsleg ut. Han var godkyndt og hjelpsam, hadde mange vener, og mange er ogso dei som han hjelpte. Han var jant i godlag og fortalde gjerne hermingar fraa ferderne sine. Han var glad baade i natur og kunst. I dei vakre romi hans var veggjerne millom dei velskipa bokrekkjorne fylte med maalarstykke, og lanvrike og blömande plantor spreidde liv yver romi.

Liksom Ivar Aasen var han ungkar heile sitt liv.

Kristiania 5 novbr. 1914.

Marius Hægstad.

Rättelser.

Läs s. 55⁷ han (icke: man) — s. 62¹⁰ och 62¹² syner (icke: synes) — s. 76²⁰ da (icke: når).
